නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

විනයපිටකෙ

සාරත්ථදීපනී-ටීකා (පඨමො භාගො)

ගන්ථාරම්භකථා

මහාකාරුණිකං **බුද්ධං, ධම්මඤ්ච** විමලං වරං;
වන්දෙ **අරියසඞ්ඝඤ්ච,** දක්ඛිණෙය්‍යං නිරඞ්ගණං.

උළාරපුඤ්ඤතෙජෙන, කත්වා සත්තුවිමද්දනං;
පත්තරජ්ජාභිසෙකෙන, සාසනුජ්ජොතනත්ථිනා.

නිස්සාය සීහළින්දෙන, යං **පරක්කමබාහුනා;**
කත්වා නිකායසාමග්ගිං, සාසනං සුවිසොධිතං.

කස්සපං තං මහාථෙරං, සඞ්ඝස්ස පරිණායකං;
දීපස්මිං තම්බපණ්ණිම්හි, සාසනොදයකාරකං.

පටිපත්තිපරාධීනං, සදාරඤ්ඤනිවාසිනං;
පාකටං ගගනෙ චන්ද-මණ්ඩලං විය සාසනෙ.

සඞ්ඝස්ස පිතරං වන්දෙ, විනයෙ සුවිසාරදං;
යං නිස්සාය වසන්තොහං, වුද්ධිප්පත්තොස්මි සාසනෙ.

අනුථෙරං මහාපුඤ්ඤං, **සුමෙධං** සුතිවිස්සුතං;
අඛණ්ඩිතසීලාදි-පරිසුද්ධගුණොදයං.

බහුස්සුතං සතිමන්තං, දන්තං සන්තං සමාහිතං;
නමාමි සිරසා ධීරං, ගරුං මෙ ගණවාචකං.

ආගතාගමතක්කෙසු , සද්දසත්ථනයඤ්ඤුසු;
යස්සන්තෙවාසිභික්ඛූසු, සාසනං සුප්පතිට්ඨිතං.

විනයට්ඨකථායාහං, **ලීනසාරත්ථදීපනිං;**
කරිස්සාමි සුවිඤ්ඤෙය්‍යං, පරිපුණ්ණමනාකුලං.

පොරාණෙහි කතං යං තු, ලීනත්ථස්ස පකාසනං;
න තං සබ්බත්ථ භික්ඛූනං, අත්ථං සාධෙති සබ්බසො.

දුවිඤ්ඤෙය්‍යසභාවාය, සීහළාය නිරුත්තියා;
ගණ්ඨිපදෙස්වනෙකෙසු, ලිඛිතං කිඤ්චි කත්ථචි.

මාගධිකාය භාසාය, ආරභිත්වාපි කෙනචි;
භාසන්තරෙහි සම්මිස්සං, ලිඛිතං කිඤ්චිදෙව ච.

අසාරගන්ථභාරොපි, තත්ථෙව බහු දිස්සති;
ආකුලඤ්ච කතං යත්ථ, සුවිඤ්ඤෙය්‍යම්පි අත්ථතො.

තතො අපරිපුණ්ණෙන, තාදිසෙනෙත්ථ සබ්බසො;
කථමත්ථං විජානන්ති, නානාදෙසනිවාසිනො.

භාසන්තරං තතො හිත්වා, සාරමාදාය සබ්බසො;

අනාකුලං කරිස්සාමි, පරිපුණ්ණවිනිච්ඡයන්ති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

විනයසංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයං නමස්සිතුකාමො තස්ස විසිට්ඨගුණයොගසන්දස්සනත්ථං **''යො කප්පකොටීහිපී''**තිආදිමාහ. විසිට්ඨගුණයොගෙන හි වන්දනාරහභාවො, වන්දනාරහෙ ච කතා වන්දනා යථාධිප්පෙතමත්ථං සාධෙති. එත්ථ ච සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණප්පයොජනං තත්ථ තත්ථ බහුධා පපඤ්චෙන්ති ආචරියා. තථා හි වණ්ණයන්ති –

''සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස පභවනිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤූනං බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහණධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බහිතසුඛනිප්ඵාදනත්ථං. අථ වා මඞ්ගලභාවතො , සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සමාචරිතභාවතො, ආයතිං පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා''ති.

මයං පන ඉධාධිප්පෙතමෙව පයොජනං දස්සයිස්සාම. තස්මා සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණං යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමෙව හි පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති –

''ඉච්චෙවමච්චන්තනමස්සනෙය්‍යං ,
නමස්සමානො රතනත්තයං යං;
පුඤ්ඤාභිසන්දං විපුලං අලත්ථං,
තස්සානුභාවෙන හතන්තරායො''ති.

රතනත්තයපණාමකරණෙන චෙත්ථ යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනං රතනත්තයපූජාය පඤ්ඤාපාටවභාවතො, තාය පඤ්ඤාපාටවඤ්ච රාගාදිමලවිධමනතො. වුත්තඤ්හෙතං –

''යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති''තිආදි (අ. නි. 11.11).

තස්මා රතනත්තයපූජනෙන වික්ඛාලිතමලාය පඤ්ඤාය පාටවසිද්ධි.

අථ වා රතනත්තයපූජනස්ස පඤ්ඤාපදට්ඨානසමාධිහෙතුත්තා පඤ්ඤාපාටවං. වුත්තඤ්හි තස්ස සමාධිහෙතුත්තං –

''එවං උජුගතචිත්තො ඛො, මහානාම, අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායති, පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භති, පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදියති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියතී''ති (අ. නි. 11.11.).

සමාධිස්ස ච පඤ්ඤාය පදට්ඨානභාවො වුත්තොයෙව ''සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී''ති (සං. නි. 4.99; මි. ප. 2.1.14). තතො එවං පටුභූතාය පඤ්ඤාය පටිඤ්ඤාමහත්තකතං ඛෙදමභිභුය්‍යා අනන්තරායෙන සංවණ්ණනං සමාපයිස්සති. තෙන වුත්තං ''අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථ''න්ති.

අථ වා රතනත්තයපූජාය ආයුවණ්ණසුඛබලවඩ්ඪනතො අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. රතනත්තයපණාමෙන හි ආයුවණ්ණසුඛබලානි වඩ්ඪන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

''අභිවාදනසීලිස්ස , නිච්චං වුඩ්ඪාපචායිනො;
චත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪන්ති, ආයු වණ්ණො සුඛං බල''න්ති. (ධ. ප. 109);

තතො ආයුවණ්ණසුඛබලවුඩ්ඪියා හොතෙව කාරියනිට්ඨානමිති වුත්තං ''අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථ''න්ති.

අථ වා රතනත්තයගාරවස්ස පටිභානාපරිහානාවහත්තා. අපරිහානාවහඤ්හි තීසුපි රතනෙසු ගාරවං. වුත්තඤ්හෙතං –

''සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, අපරිහානියා ධම්මා. කතමෙ සත්ත? සත්ථුගාරවතා ධම්මගාරවතා සඞ්ඝගාරවතා සික්ඛාගාරවතා සමාධිගාරවතා කල්‍යාණමිත්තතා සොවචස්සතා''ති (අ. නි. 7.34).

හොතෙව ච තතො පටිභානාපරිහානෙන යථාපටිඤ්ඤාතපරිසමාපනං.

අථ වා පසාදවත්ථූසු පූජාය පුඤ්ඤාතිසයභාවතො. වුත්තඤ්හි තස්ස පුඤ්ඤාතිසයත්තං –

‘‘පූජාරහෙ පූජයතො, බුද්ධෙ යදිව සාවකෙ;
පපඤ්චසමතික්කන්තෙ, තිණ්ණසොකපරිද්දවෙ.

‘‘තෙ තාදිසෙ පූජයතො, නිබ්බුතෙ අකුතොභයෙ;
න සක්කා පුඤ්ඤං සඞ්ඛාතුං, ඉමෙත්තමපි කෙනචී’’ති. (ධ. ප. 195-196; අප. ථෙර 1.10.1-2);

පුඤ්ඤාතිසයො ච යථාධිප්පෙතපරිසමාපනූපායො. යථාහ –

‘‘එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධි;
යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී’’ති. (ඛු. පා. 8.10);

උපායෙසු ච පටිපන්නස්ස හොතෙව කාරියනිට්ඨානං. රතනත්තයපූජා හි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙත්තසංබුද්ධියා අපරිමෙය්‍යප්පභවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. තස්මා සුවුත්තං ‘‘සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණං යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බ’’න්ති.

එවං පන සප්පයොජනං රතනත්තයවන්දනං කත්තුකාමො පඨමං තාව භගවතො වන්දනං කාතුං තම්මූලකත්තා සෙසරතනානං **‘‘යො කප්ප…පෙ…. මහාකාරුණිකස්ස තස්සා’’**ති ආහ. එත්ථ පන යස්සා දෙසනාය සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා යස්මා කරුණාප්පධානා, න සුත්තන්තදෙසනා විය කරුණාපඤ්ඤාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානා, තස්මා කරුණාප්පධානමෙව භගවතො ථොමනං ආරද්ධං. එසා හි ආචරියස්ස පකති, යදිදං ආරම්භානුරූපථොමනා. තෙනෙව සුත්තන්තදෙසනාය සංවණ්ණනාරම්භෙ ‘‘කරුණාසීතලහදයං, පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති කරුණාපඤ්ඤාප්පධානං, අභිධම්මදෙසනාය සංවණ්ණනාරම්භෙ ‘‘කරුණා විය සත්තෙසු, පඤ්ඤා යස්ස මහෙසිනො’’ති පඤ්ඤාප්පධානඤ්ච ථොමනං ආරද්ධං. කරුණාපඤ්ඤාප්පධානා හි සුත්තන්තදෙසනා තෙසං තෙසං සත්තානං ආසයානුසයාධිමුත්තිචරියාදිභෙදපරිච්ඡින්දනසමත්ථාය පඤ්ඤාය සත්තෙසු ච මහාකරුණාය තත්ථ සාතිසයප්පවත්තිතො. සුත්තන්තදෙසනාය හි මහාකරුණාසමාපත්තිබහුලො වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු තදජ්ඣාසයානුලොමෙන ගම්භීරමත්ථපදං පතිට්ඨාපෙසි. අභිධම්මදෙසනා ච කෙවලං පඤ්ඤාප්පධානා පරමත්ථධම්මානං යථාසභාවපටිවෙධසමත්ථාය පඤ්ඤාය තත්ථ සාතිසයප්පවත්තිතො.

විනයදෙසනා පන ආසයාදිනිරපෙක්ඛං කෙවලං කරුණාය පාකතිකසත්තෙනපි අසොතබ්බාරහං සුණන්තො අපුච්ඡිතබ්බාරහං පුච්ඡන්තො අවත්තබ්බාරහඤ්ච වදන්තො භගවා සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙසීති කරුණාප්පධානා. තථා හි උක්කංසපරියන්තගතහිරොත්තප්පොපි භගවා ලොකියසාධුජනෙහිපි පරිහරිතබ්බානි ‘‘සිඛරණීසී’’තිආදීනි වචනානි යථාපරාධඤ්ච ගරහවචනානි විනයපිටකදෙසනාය මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො මහාපරිසමජ්ඣෙ අභාසි, තංතංසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාරණාපෙක්ඛාය වෙරඤ්ජාදීසු සාරීරිකඤ්ච ඛෙදමනුභොසි. තස්මා කිඤ්චාපි භුමන්තරපච්චයාකාරසමයන්තරකථානං විය විනයපඤ්ඤත්තියාපි සමුට්ඨාපිකා පඤ්ඤා අනඤ්ඤසාධාරණතාය අතිසයකිච්චවතී, කරුණාය කිච්චං පන තතොපි අධිකන්ති කරුණාප්පධානා විනයදෙසනා. කරුණාබ්‍යාපාරාධිකතාය හි දෙසනාය කරුණාප්පධානතා. තස්මා ආරම්භානුරූපං කරුණාප්පධානමෙව එත්ථ ථොමනං කතන්ති වෙදිතබ්බං.

කරුණාග්ගහණෙන ච අපරිමෙය්‍යප්පභාවා සබ්බෙපි බුද්ධගුණා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බා තංමූලකත්තා සෙසබුද්ධගුණානං. මහාකරුණාය වා ඡසු අසාධාරණඤාණෙසු අඤ්ඤතරත්තා තංසහචරිතසෙසාසාධාරණඤාණානම්පි ගහණසබ්භාවතො සබ්බෙපි බුද්ධගුණා නයතො දස්සිතාව හොන්ති. එසොයෙව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනූපායො යදිදං නයග්ගාහො. අඤ්ඤථා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 2.425);

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පතිඅනුයුත්තෙන ‘‘නො හෙතං, භන්තෙ’’ති පටික්ඛිපිත්වා ‘‘අපිච මෙ, භන්තෙ, ධම්මන්වයො විදිතො’’ති (දී. නි. 2.146) වුත්තං. තස්මා ‘‘යො කප්පකොටීහිපී’’තිආදිනා කරුණාමුඛෙන සඞ්ඛෙපතො සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවීති දට්ඨබ්බං. අයමෙත්ථ සමුදායත්ථො.

අයං පන අවයවත්ථො – **යොති** අනියමවචනං. තස්ස ‘‘නාථො’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ‘‘කප්පකොටීහිපී’’තිආදිනා පන යාය කරුණාය සො ‘‘මහාකාරුණිකො’’ති වුච්චති, තස්සා වසෙන කප්පකොටිගණනායපි අප්පමෙය්‍යං කාලං ලොකහිතත්ථාය අතිදුක්කරං කරොන්තස්ස භගවතො දුක්ඛානුභවනං දස්සෙති. කරුණාය බලෙනෙව හි සො භගවා හත්ථගතම්පි නිබ්බානං පහාය සංසාරපඞ්කෙ නිමුග්ගං සත්තනිකායං තතො සමුද්ධරණත්ථං චින්තෙතුම්පි අසක්කුණෙය්‍යං නයනජීවිතපුත්තභරියදානාදිකං අතිදුක්කරමකාසි. **කප්පකොටීහිපි අප්පමෙය්‍යං කාලන්ති** කප්පකොටිගණනායපි ‘‘එත්තකා කප්පකොටියො’’ති පමෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං කාලං, කප්පකොටිගණනවසෙනපි පරිච්ඡින්දිතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා අපරිච්ඡින්නානි කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානීති වුත්තං හොති. කප්පකොටිවසෙනෙව හි සො කාලො අප්පමෙය්‍යො, අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යවසෙන පන පරිච්ඡින්නොයෙව. ‘‘කප්පකොටීහිපී’’ති **අපිසද්දො** කප්පකොටිවසෙනපි තාව පමෙතුං න සක්කා, පගෙව වස්සගණනායාති දස්සෙති. ‘‘අප්පමෙය්‍යං කාල’’න්ති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං ‘‘මාසමධීතෙ, දිවසං චරතී’’තිආදීසු විය. **කරොන්තො අතිදුක්කරානීති** පඤ්චමහාපරිච්චාගාදීනි අතිදුක්කරානි කරොන්තො. එවමතිදුක්කරානි කරොන්තො කිං වින්දීති චෙ? **ඛෙදං ගතො,** කායිකං ඛෙදමුපගතො, පරිස්සමං පත්තොති අත්ථො, දුක්ඛමනුභවීති වුත්තං හොති. දුක්ඛඤ්හි ඛිජ්ජති සහිතුමසක්කුණෙය්‍යන්ති ‘‘ඛෙදො’’ති වුච්චති. **ලොකහිතායාති** ‘‘අනමතග්ගෙ සංසාරෙ වට්ටදුක්ඛෙන අච්චන්තපීළිතං සත්තලොකං තම්හා දුක්ඛතො මොචෙත්වා නිබ්බානසුඛභාගියං කරිස්සාමී’’ති එවං සත්තලොකස්ස හිතකරණත්ථායාති අත්ථො. අස්ස ච ‘‘අතිදුක්කරානි කරොන්තො’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ලොකහිතාය ඛෙදං ගතොති යොජනායපි නත්ථි දොසො. **මහාගණ්ඨිපදෙපි** හි ‘‘අතිදුක්කරානි කරොන්තො ඛෙදං ගතො, කිමත්ථන්ති චෙ? ලොකහිතායා’’ති වුත්තං.

යං පන එවං යොජනං අසම්භාවෙන්තෙන **කෙනචි** වුත්තං ‘‘න හි භගවා ලොකහිතාය සංසාරදුක්ඛමනුභවති. න හි කස්සචි දුක්ඛානුභවනං ලොකස්ස උපකාරං ආවහතී’’ති, තං තස්ස මතිමත්තං. එවං යොජනායපි අතිදුක්කරානි කරොන්තස්ස භගවතො දුක්ඛානුභවනං ලොකහිතකරණත්ථායාති අයමත්ථො විඤ්ඤායති, න තු දුක්ඛානුභවනෙනෙව ලොකහිතසිද්ධීති. පඨමං වුත්තයොජනායපි හි න දුක්කරකරණමත්තෙන ලොකහිතසිද්ධි. න හි දුක්කරං කරොන්තො කඤ්චි සත්තං මග්ගඵලාදීසු පතිට්ඨාපෙති, අථ ඛො තාදිසං අතිදුක්කරං කත්වා සබ්බඤ්ඤුභාවං සච්ඡිකත්වා නිය්‍යානිකධම්මදෙසනාය මග්ගඵලාදීසු සත්තෙ පතිට්ඨාපෙන්තො ලොකස්ස හිතං සාධෙති.

කාමඤ්චෙත්ථ සත්තසඞ්ඛාරභාජනවසෙන තිවිධො ලොකො, හිතකරණස්ස පන අධිප්පෙතත්තා තංවිසයස්සෙව සත්තලොකස්ස වසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. සො හි ලොකීයන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපානි තංවිපාකො චාති ‘‘ලොකො’’ති වුච්චති. කත්ථචි පන ‘‘සනරාමරලොකගරු’’න්තිආදීසු සමූහත්ථොපි ලොකසද්දො සමුදායවසෙන ලොකීයති පඤ්ඤාපීයතීති. යං පනෙත්ථ **කෙනචි** වුත්තං ‘‘ඉමිනා සත්තලොකඤ්ච ජාතිලොකඤ්ච සඞ්ගණ්හාති, තස්මා තස්ස සත්තලොකස්ස ඉධලොකපරලොකහිතං, අතික්කන්තපරලොකානං වා උච්ඡින්නලොකසමුදයානං ඉධ ජාතිලොකෙ ඔකාසලොකෙ වා දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසඞ්ඛාතඤ්ච හිතං සම්පිණ්ඩෙත්වා ලොකස්ස, ලොකානං, ලොකෙ වා හිතන්ති සරූපෙකසෙසං කත්වා ලොකහිතමිච්චෙවාහා’’ති, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසඞ්ඛාතහිතස්සපි සත්තලොකවිසයත්තා, සත්තලොකග්ගහණෙනෙව උච්ඡින්නමූලානං ඛීණාසවානම්පි සඞ්ගහිතත්තා.

සබ්බත්ථ **‘‘කෙනචී’’**ති වුත්තෙ **‘‘වජිරබුද්ධිටීකාකාරෙනා’’**ති ගහෙතබ්බං. **‘‘මහාගණ්ඨිපදෙ’’**ති වා **‘‘මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ’’**ති වා **‘‘චූළගණ්ඨිපදෙ’’**ති වා වුත්තෙ **‘‘සීහළගණ්ඨිපදෙසූ’’**ති ගහෙතබ්බං. කෙවලං **‘‘ගණ්ඨිපදෙ’’**ති වුත්තෙ **‘‘මාගධභාසාය ලිඛිතෙ ගණ්ඨිපදෙ’’**ති ගහෙතබ්බං.

නාථොති ලොකපටිසරණො, ලොකසාමී ලොකනායකොති වුත්තං හොති. තථා හි සබ්බානත්ථපහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය ච සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං එකපටිසරණො පතිට්ඨා. අථ වා නාථතීති **නාථො,** වෙනෙය්‍යානං හිතසුඛං මෙත්තායනවසෙන ආසීසති පත්ථෙතීති අත්ථො. අථ වා නාථති වෙනෙය්‍යගතෙ කිලෙසෙ උපතාපෙතීති අත්ථො, නාථතීති වා යාචතීති අත්ථො. භගවා හි ‘‘සාධු, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කාලෙන කාලං අත්තසම්පත්තිං පච්චවෙක්ඛෙය්‍යා’’තිආදිනා (අ. නි. 8.7) සත්තානං තං තං හිතපටිපත්තිං යාචිත්වාපි කරුණාය සමුස්සාහිතො තෙ තත්ථ නියොජෙති. පරමෙන වා චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො සබ්බසත්තෙ ඊසති අභිභවතීති පරමිස්සරො භගවා ‘‘නාථො’’ති වුච්චති. සබ්බොපි චායමත්ථො සද්දසත්ථානුසාරතො වෙදිතබ්බො.

මහාකාරුණිකස්සාති යො කරුණාය කම්පිතහදයත්තා ලොකහිතත්ථං අතිදුක්කරකිරියාය අනෙකප්පකාරං තාදිසං සංසාරදුක්ඛමනුභවිත්වා ආගතො, තස්ස මහාකාරුණිකස්සාති අත්ථො. තත්ථ කිරතීති **කරුණා,** පරදුක්ඛං වික්ඛිපති අපනෙතීති අත්ථො. දුක්ඛිතෙසු වා කිරීයති පසාරීයතීති කරුණා. අථ වා කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධෙති, විනාසෙති වා පරස්ස දුක්ඛන්ති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං කම්පනං හදයඛෙදං කරොතීති වා කරුණා. අථ වා කමිති සුඛං, තං රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබාධෙතීති. කරුණාය නියුත්තොති කාරුණිකො යථා ‘‘දොවාරිකො’’ති. යථා හි ද්වාරට්ඨානතො අඤ්ඤත්ථ වත්තමානොපි ද්වාරපටිබද්ධජීවිකො පුරිසො

ද්වාරානතිවත්තවුත්තිතාය ද්වාරෙ නියුත්තොති ‘‘දොවාරිකො’’ති වුච්චති, එවං භගවා මෙත්තාදිවසෙන කරුණාවිහාරතො අඤ්ඤත්ථ වත්තමානොපි කරුණානතිවත්තවුත්තිතාය කරුණාය නියුත්තොති ‘‘කාරුණිකො’’ති වුච්චති. මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය හි යාව මහාපරිනිබ්බානා ලොකහිතත්ථමෙව ලොකනාථා තිට්ඨන්ති. මහන්තො කාරුණිකොති මහාකාරුණිකො. සතිපි භගවතො තදඤ්ඤගුණානම්පි වසෙන මහන්තභාවෙ කාරුණිකසද්දසන්නිධානෙන වුත්තත්තා කරුණාවසෙනෙත්ථ මහන්තභාවො වෙදිතබ්බො යථා ‘‘මහාවෙයාකරණො’’ති. එවඤ්ච කත්වා ‘‘මහාකාරුණිකස්සා’’ති ඉමිනා පදෙන පුග්ගලාධිට්ඨානෙන සත්ථු මහාකරුණා වුත්තා හොති.

අථ වා කරුණා කරුණායනං සීලං පකති එතස්සාති **කාරුණිකො,** පථවීඵස්සාදයො විය කක්ඛළඵුසනාදිසභාවා කරුණායනසභාවො සභාවභූතකරුණොති අත්ථො. සෙසං පුරිමසදිසමෙව. අථ වා මහාවිසයතාය මහානුභාවතාය මහාබලතාය ච මහතී කරුණාති **මහාකරුණා.** භගවතො හි කරුණා නිරවසෙසෙසු සත්තෙසු පවත්තති, පවත්තමානා ච අනඤ්ඤසාධාරණා පවත්තති, දිට්ඨධම්මිකාදිභෙදඤ්ච මහන්තමෙව සත්තානං හිතසුඛං එකන්තතො නිප්ඵාදෙති, මහාකරුණාය නියුත්තොති **මහාකාරුණිකොති** සබ්බං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අථ වා මහතී පසත්ථා කරුණා අස්ස අත්ථීති මහාකාරුණිකො. පූජාවචනො හෙත්ථ මහන්තසද්දො ‘‘මහාපුරිසො’’තිආදීසු විය. පසත්ථා ච භගවතො කරුණා මහාකරුණාසමාපත්තිවසෙනපි පවත්තිතො අනඤ්ඤසාධාරණත්තාති.

එවං කරුණාමුඛෙන සඞ්ඛෙපතො සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි භගවන්තං ථොමෙත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං **‘‘අසම්බුධ’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අසම්බුධන්ති** පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසො, තස්ස අසම්බුජ්ඣන්තො අප්පටිවිජ්ඣන්තොති අත්ථො, යථාසභාවං අප්පටිවිජ්ඣනතොති වුත්තං හොති. හෙතුඅත්ථො හෙත්ථ අන්තසද්දො ‘‘පඨන්තො නිසීදතී’’තිආදීසු විය. **යන්ති** පුබ්බකාලකිරියාය අනියමතො කම්මනිද්දෙසො. **බුද්ධනිසෙවිතන්ති** තස්ස විසෙසනං. තත්ථ බුද්ධසද්දස්ස තාව ‘‘බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො’’තිආදිනා (මහානි. 192) නිද්දෙසනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා සවාසනාය අඤ්ඤාණනිද්දාය අච්චන්තවිගමතො, බුද්ධියා වා විකසිතභාවතො බුද්ධවාති **බුද්ධො** ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ වා කස්සචිපි ඤෙය්‍යධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙය්‍යවිසෙසස්ස කම්මභාවෙන අග්ගහණතො කම්මවචනිච්ඡාය අභාවෙන අවගමනත්ථවසෙනෙව කත්තුනිද්දෙසො ලබ්භතීති බුද්ධවාති බුද්ධො. අත්ථතො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භූඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධංසිතනිරවසෙසකිලෙසො මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙය්‍යගුණගණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො. යථාහ ‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො බලෙසු ච වසීභාව’’න්ති (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161). තෙන එවං නිරුපමප්පභාවෙන බුද්ධෙන නිසෙවිතං ගොචරාසෙවනාභාවනාසෙවනාහි යථාරහං නිසෙවිතං අනුභූතන්ති අත්ථො.

තත්ථ නිබ්බානං ගොචරාසෙවනාවසෙනෙව නිසෙවිතං, මග්ගො පන අත්තනා භාවිතො ච භාවනාසෙවනාවසෙන සෙවිතො, පරෙහි උප්පාදිතානි පන මග්ගඵලානි චෙතොපරියඤාණාදිනා යදා පරිජානාති, අත්තනා උප්පාදිතානි වා පච්චවෙක්ඛණඤාණෙන පරිච්ඡින්දති, තදා ගොචරාසෙවනාවසෙනපි සෙවිතානි හොන්තියෙව. එත්ථ ච පරියත්තිධම්මස්සපි පරියායතො ධම්මග්ගහණෙන ගහණෙ සති සොපි දෙසනාසම්මසනඤාණගොචරතාය ගොචරාසෙවනාය සෙවිතොති සක්කා ගහෙතුං. ‘‘අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගච්ඡති, තීණි පිටකානි සම්මසී’’ති ච අට්ඨකථායං වුත්තත්තා පරියත්තිධම්මස්සපි සච්ඡිකිරියාය සම්මසනපරියායො ලබ්භතීති යං අසම්බුධං අසම්බුජ්ඣන්තො අසච්ඡිකරොන්තොති අත්ථසම්භවතො සොපි ඉධ වුත්තො එවාති දට්ඨබ්බං. තම්පි ච අප්පටිවිජ්ඣන්තො භවාභවං ගච්ඡති, පරිඤ්ඤාතධම්මවිනයො පන තදත්ථපටිපත්තියා සම්මාපටිපන්නො න චිරස්සෙව දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යො ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ, අප්පමත්තො විහස්සති;
පහාය ජාතිසංසාරං, දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සතී’’ති. (දී. නි. 2.185; සං. නි. 1.185);

එත්ථ ච කිඤ්චාපි මග්ගඵලනිබ්බානානි පච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකෙහිපි ගොචරාසෙවනාදිනා සෙවිතානි හොන්ති, තථාපි උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන ‘‘බුද්ධනිසෙවිත’’න්ති වුත්තං. **කෙනචි** පන බුද්ධසද්දස්ස සාමඤ්ඤතො බුද්ධානුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධානම්පි එත්ථෙව සඞ්ගහො වුත්තො.

භවාභවන්ති අපරකාලකිරියාය කම්මනිද්දෙසො, භවතො භවන්ති අත්ථො. අථ වා **භවාභවන්ති** සුගතිදුග්ගතිවසෙන හීනපණීතවසෙන ච ඛුද්දකං මහන්තඤ්ච භවන්ති අත්ථො. වුද්ධත්ථොපි හි අ-කාරො දිස්සති ‘‘අසෙක්ඛා ධම්මා’’තිආදීසු විය. තස්මා **අභවොති** මහාභවො වුච්චති. අථ වා **භවොති** වුද්ධි, **අභවොති** හානි. **භවොති** වා සස්සතදිට්ඨි, **අභවොති** උච්ඡෙදදිට්ඨි. වුත්තප්පකාරො භවො ච අභවො ච භවාභවො. තං භවාභවං. **ගච්ඡතීති** අපරකාලකිරියානිද්දෙසො. **ජීවලොකොති** සත්තලොකො. ජීවග්ගහණෙන හි සඞ්ඛාරභාජනලොකං නිවත්තෙති තස්ස භවාභවගමනාසම්භවතො. නමො අත්ථූති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො.

අවිජ්ජාදිකිලෙසජාලවිද්ධංසිනොති ධම්මවිසෙසනං. තත්ථ අවින්දියං වින්දතීති **අවිජ්ජා.** පූරෙතුං අයුත්තට්ඨෙන කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම, අලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. තබ්බිපරීතතො කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම, තං වින්දියං න

වින්දතීති වා අවිජ්ජා, ඛන්ධානං රාසට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතූනං සුඤ්ඤතට්ඨං, ඉන්ද්‍රියානං අධිපතියට්ඨං, සච්චානං තථට්ඨං අවිදිතං කරොතීති වා අවිජ්ජා, දුක්ඛාදීනං පීළනාදිවසෙන වුත්තං චතුබ්බිධං අත්ථං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා, අන්තවිරහිතෙ සංසාරෙ සබ්බයොනිගතිභවවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සත්තෙ ජවාපෙතීති වා අවිජ්ජා, පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙසුපි ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති, විජ්ජමානෙසුපි ඛන්ධාදීසු න ජවතීති වා අවිජ්ජා. සා ආදි යෙසං තණ්හාදීනං තෙ අවිජ්ජාදයො, තෙයෙව කිලිස්සන්ති එතෙහි සත්තාති **කිලෙසා,** තෙයෙව ච සත්තානං බන්ධනට්ඨෙන ජාලසදිසාති **ජාලං,** තං විද්ධංසෙති සබ්බසො විනාසෙති සීලෙනාති අවිජ්ජාදිකිලෙසජාලවිද්ධංසී. නනු චෙත්ථ සපරියත්තිකො නවලොකුත්තරධම්මො අධිප්පෙතො, තත්ථ ච මග්ගොයෙව කිලෙසෙ විද්ධංසෙති, නෙතරෙති චෙ? වුච්චතෙ. මග්ගස්සපි නිබ්බානමාගම්ම කිලෙසවිද්ධංසනතො නිබ්බානම්පි කිලෙසෙ විද්ධංසෙති නාම, මග්ගස්ස කිලෙසවිද්ධංසනකිච්චං ඵලෙන නිප්ඵන්නන්ති ඵලම්පි ‘‘කිලෙසවිද්ධංසී’’ති වුච්චති. පරියත්තිධම්මොපි කිලෙසවිද්ධංසනස්ස පච්චයත්තා ‘‘කිලෙසවිද්ධංසී’’ති වත්තුමරහතීති න කොචි දොසො.

ධම්මවරස්ස තස්සාති පුබ්බෙ අනියමිතස්ස නියමවචනං. තත්ථ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ චතූසු අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතීති **ධම්මො.**

‘‘යෙ කෙචි ධම්මං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්තී’’ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37) –

හි වුත්තං. සංසාරදුක්ඛෙ වා අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො මග්ගඵලුප්පත්තියා සත්තක්ඛත්තුපරමතාදිවසෙන සංසාරස්ස පරිච්ඡින්නත්තා. අපායාදිනිබ්බත්තකකිලෙසවිද්ධංසනඤ්චෙත්ථ ධාරණං. එවඤ්ච කත්වා අරියමග්ගො තස්ස තදත්ථසිද්ධිහෙතුතාය නිබ්බානඤ්චාති උභයමෙව නිප්පරියායතො ධාරෙති, අරියඵලං පන තංසමුච්ඡින්නකිලෙසපටිප්පස්සම්භනෙන තදනුගුණතාය, පරියත්තිධම්මො තදධිගමහෙතුතායාති උභයං පරියායතො ධාරෙතීති වෙදිතබ්බං. වුත්තප්පකාරො ධම්මොයෙව අත්තනො උත්තරිතරාභාවෙන වරො පවරො අනුත්තරොති **ධම්මවරො,** තස්ස ධම්මවරස්ස නමො අත්ථූති සම්බන්ධො. එත්තාවතා චෙත්ථ අම්හෙහි සාරත්ථො පකාසිතො. යං පනෙත්ථ **කෙනචි** පපඤ්චිතං, අම්හෙහි ච ඉධ න දස්සිතං, න තං සාරතො පච්චෙතබ්බං. ඉතො පරෙසුපි එවමෙව දට්ඨබ්බං. තස්මා ඉතො පට්ඨාය එත්තකම්පි අවත්වා සාරත්ථමෙව දස්සයිස්සාම. යත්ථ පන **කෙනචි** අච්චන්තවිරුද්ධං ලිඛිතං, තම්පි කත්ථචි දස්සයිස්සාම. එත්ථ ච ‘‘අවිජ්ජාදිකිලෙසජාලවිද්ධංසිනො’’ති එතෙන ස්වාක්ඛාතතාදීහි ධම්මං ථොමෙති, ‘‘ධම්මවරස්සා’’ති එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනතො පරිපුණ්ණතාය. පඨමෙන වා පහානසම්පදං ධම්මස්ස දස්සෙති, දුතියෙන පභාවසම්පදං.

එවං සඞ්ඛෙපෙනෙව සබ්බධම්මගුණෙහි සද්ධම්මං ථොමෙත්වා ඉදානි අරියසඞ්ඝං ථොමෙතුං **‘‘ගුණෙහී’’**තිආදිමාහ. ‘‘ගුණෙහී’’ති පදස්ස ‘‘යුත්තො’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ඉදානි යෙහි ගුණෙහි යුත්තො, තෙ දස්සෙන්තො **‘‘සීලසමාධී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ චතුපාරිසුද්ධිසීලාදි **‘‘සීල’’**න්ති වුච්චති. **සමාධීති** පඨමජ්ඣානාදි. සමාධිසීසෙන හි පඨමජ්ඣානාදයො වුත්තා. **පඤ්ඤාති** මග්ගපඤ්ඤා. විමුත්ති ච විමුත්තිඤාණඤ්ච විමුත්තිවිමුත්තිඤාණන්ති වත්තබ්බෙ එකදෙසසරූපෙකසෙසනයෙන ‘‘විමුත්තිඤාණ’’න්ති වුත්තං. ආදිසද්දපරියායෙන පභුතිසද්දෙන වා විමුත්තිග්ගහණං වෙදිතබ්බං. තත්ථ **විමුත්තීති** ඵලං. **විමුත්තිඤාණන්ති** පච්චවෙක්ඛණඤාණං. **පභුති-**සද්දෙන ඡළභිඤ්ඤාචතුපටිසම්භිදාදයො ගුණා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච සීලාදයො ගුණා ලොකියා ලොකුත්තරා ච යථාසම්භවං නිද්දිට්ඨාති වෙදිතබ්බා. යං පනෙත්ථ **කෙනචි** වුත්තං ‘‘සීලාදයො කිඤ්චාපි ලොකියලොකුත්තරා යථාසම්භවං ලබ්භන්ති, තථාපි අන්තෙ ‘අරියසඞ්ඝ’න්ති වචනතො සීලාදයො චත්තාරො ධම්මක්ඛන්ධා ලොකුත්තරාවා’’ති, තං තස්ස මතිමත්තං. න හි අරියසඞ්ඝස්ස ලොකියගුණෙහිපි ථොමනාය කොචි දොසො දිස්සති, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධස්සපි තාව ලොකියලොකුත්තරගුණෙහි ථොමනා හොති, කිමඞ්ගං පන අරියසඞ්ඝස්සාති.

කුසලත්ථිකානං ජනානං පුඤ්ඤස්ස වුද්ධියා ඛෙත්තසදිසත්තා ඛෙත්තන්ති ආහ **‘‘ඛෙත්තං ජනානං කුසලත්ථිකාන’’**න්ති. ඛිත්තං බීජං මහප්ඵලභාවකරණෙන තායතීති හි ඛෙත්තං, පුබ්බණ්ණාපරණ්ණවිරුහනභූමි, තංසදිසත්තා අරියසඞ්ඝොපි ‘‘ඛෙත්ත’’න්ති වුච්චති. ඉමිනා අරියසඞ්ඝස්ස අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවං දීපෙති. ‘‘අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්සා’’ති හි වුත්තං. **තන්ති** පුබ්බෙ ‘‘යො’’ති අනියමෙන වුත්තස්ස නියමවචනං. **අරියසඞ්ඝන්ති** එත්ථ ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො අරියා නිරුත්තිනයෙන. අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන සරණන්ති අරණීයතො උපගන්තබ්බතො උපගතානඤ්ච තදත්ථසිද්ධිතො අරියා. අරියානං සඞ්ඝො සමූහොති **අරියසඞ්ඝො.** අථ වා අරියො ච සො යථාවුත්තනයෙන සඞ්ඝො ච දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවතොති අරියසඞ්ඝො, අට්ඨ අරියපුග්ගලා. තං අරියසඞ්ඝං. භගවතො අපරභාගෙ බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො සඞ්ඝරතනාධීනොති අරියසඞ්ඝස්ස බහුපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව **‘‘සිරසා නමාමී’’**ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං ගාථාත්තයෙන සඞ්ඛෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිප්පෙතෙ පයොජනෙ පරිණාමෙන්තො ආහ **‘‘ඉච්චෙව’’**මිච්චාදි. ඉච්චෙවං යථාවුත්තනයෙන **අච්චන්තං** එකන්තෙන **නමස්සනෙය්‍යං** නමස්සිතබ්බං රතනත්තයං **නමස්සමානො** කායවාචාචිත්තෙහි වන්දමානො අහං විපුලං යං පුඤ්ඤාභිසන්දං අලත්ථන්ති සම්බන්ධො. තත්ථ බුද්ධාදයො රතිජනනට්ඨෙන **රතනං.** තෙසඤ්හි ‘‘ඉතිපි

සො භගවා''තිආදිනා යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජෙන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනප්පකං පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජති. යථාහ –

''යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති, උජුගතචිත්තො ඛො පන, මහානාම, අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායතී''තිආදි (අ. නි. 11.11).

චිත්තීකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. වුත්තඤ්හෙතං –

''චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.33);

චිත්තීකතභාවාදයො ච අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසුයෙව ලබ්භන්තීති.

''පුඤ්ඤාභිසන්දන්ති පුඤ්ඤරාසිං පුඤ්ඤප්පවත්තං වා''ති **මහාගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** පන **චූළගණ්ඨිපදෙ** ච ''පුඤ්ඤාභිසන්දන්ති පුඤ්ඤාභිනිසංස''න්තිපි අත්ථො වුත්තො. **පුඤ්ඤාභිසන්ද**න්ති පුඤ්ඤනදිං, පුඤ්ඤප්පවාහන්ති එවං පනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අවිච්ඡෙදෙන පවත්තියමානඤ්හි පුඤ්ඤං අභිසන්දනට්ඨෙන ''පුඤ්ඤාභිසන්දො''ති වුච්චති. තෙනෙව සාරත්ථපකාසිනියා සංයුත්තනිකායට්ඨකථාය (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1027) –

''චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤාභිසන්දා කුසලාභිසන්දා සුඛස්සාහාරා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතො හොති 'ඉතිපි සො භගවා…පෙ…. බුද්ධො භගවා'ති, අයං පඨමො පුඤ්ඤාභිසන්දො කුසලාභිසන්දො සුඛස්සාහාරො''ති (සං. නි. 5.1027) –

එවමාදිකාය පාළියා අත්ථං දස්සෙන්තො ''පුඤ්ඤාභිසන්දා කුසලාභිසන්දාති පුඤ්ඤනදියො කුසලනදියො''ති වුත්තං. යං පන **ගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං ''පුඤ්ඤාභිසන්දන්ති පුඤ්ඤඵල''න්ති, තං න සුන්දරං . න හි රතනත්තයං නමස්සමානො තස්මිං ඛණෙ පුඤ්ඤඵලං අලත්ථ, කින්තු අනප්පකං පුඤ්ඤරාසිං තදා අලභි, තස්ස ච ඵලං පරලොකභාගී, දිට්ඨධම්මෙ තු අන්තරායවිඝාතො තස්ස ච පුඤ්ඤස්ස ආනිසංසමත්තකං, ''තස්සානුභාවෙන හතන්තරායො''ති ච වුත්තං, න ච පුඤ්ඤඵලෙ අනුප්පන්නෙ තස්සානුභාවෙන හතන්තරායභාවො න සිජ්ඣති, න චෙතං තස්මිංයෙව ඛණෙ දිට්ඨධම්මවෙදනීයං අහොසි. තස්මා තස්ස මහතො පුඤ්ඤප්පවාහස්ස ආනුභාවෙන හතන්තරායොති අයමෙව අත්ථො යුජ්ජති. අථාපි පණාමකිරියාය ජනිතත්තා පුඤ්ඤමෙව පුඤ්ඤඵලන්ති තස්සාධිප්පායො සියා, එවං සති යුජ්ජෙය්‍ය. සො ච පුඤ්ඤප්පවාහො න අප්පමත්තකො, අථ ඛො මහන්තොයෙවාති දස්සෙන්තො ආහ **''විපුල''**න්ති, මහන්තං අනප්පකන්ති වුත්තං හොති. **අලත්ථ**න්ති අලභිං, පාපුණින්ති අත්ථො.

තස්සානුභාවෙනාති තස්ස යථාවුත්තස්ස පුඤ්ඤප්පවාහස්ස ආනුභාවෙන බලෙන. **හතන්තරායොති** තංතංසම්පත්තියා විබන්ධනවසෙන සත්තසන්තානස්ස අන්තරෙ වෙමජ්ඣෙ එති ආගච්ඡතීති අන්තරායො, දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථො. පණාමපයොජනෙ වුත්තවිධිනා හතො විද්ධස්තො අන්තරායො උපද්දවො අස්සාති හතන්තරායො. අස්ස ''වණ්ණයිස්සං විනය''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො, හතන්තරායො හුත්වා විනයං වණ්ණයිස්සන්ති වුත්තං හොති. එතෙන තස්ස පුඤ්ඤප්පවාහස්ස අත්තනො පසාදසම්පත්තියා රතනත්තයස්ස ච ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා අත්ථසංවණ්ණනාය උපඝාතකඋපද්දවානං හනනෙ සමත්ථතං දීපෙති.

එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරකරණෙ පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්ස විනයපිටකස්ස අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තස්ස තාව භගවතො සාසනස්ස මූලපතිට්ඨානභාවං දස්සෙත්වා තම්පි ථොමෙන්තො ආහ **''යස්මිං ඨිතෙ''**තිආදි. අට්ඨිතස්ස සුසණ්ඨිතස්ස භගවතො සාසනං යස්මිං ඨිතෙ පතිට්ඨිතං හොතීති යොජෙතබ්බං. තත්ථ **යස්මි**න්ති යස්මිං විනයපිටකෙ. **ඨිතෙති** පාළිතො ච අත්ථතො ච අනූනං හුත්වා ලජ්ජීපුග්ගලෙසු පවත්තනට්ඨෙන ඨිතෙති අත්ථො. **සාසනන්ති** අධිසීලඅධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතසික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං සාසනං. **අට්ඨිතස්සාති** කාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොගසඞ්ඛාතෙ අන්තද්වයෙ අට්ඨිතස්සාති අත්ථො. ''අප්පතිට්ඨං ඛ්වාහං, ආවුසො, අනායූහං ඔඝමතරි''න්ති (සං. නි. 1.1) හි වුත්තං. අයඤ්චත්ථො තීසුපි **සීහළගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තොයෙව. **ගණ්ඨිපදෙ** පන ''අට්ඨිතස්සාති පරිනිබ්බුතස්සපි භගවතො''ති වුත්තං.

පතිට්ඨිතං හොතීති තෙසුයෙව ලජ්ජීපුග්ගලෙසු පවත්තනට්ඨෙන පතිට්ඨිතං හොති. **සුසණ්ඨිතස්සාති** එත්ථ තාව තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** ඉදං වුත්තං ''ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනෙහි සමන්නාගමනවසෙන සුසණ්ඨානස්සාති අත්ථො. අනෙන අස්ස රූපකායසම්පත්තිං නිදස්සෙති''ති. **ගණ්ඨිපදෙ** පන ''යථාඨානෙ පතිට්ඨිතෙහි ලක්ඛණෙහි සමන්නාගතත්තා රූපකායෙන සුසණ්ඨිතො, කායවඞ්කාදිරහිතත්තා තාදිලක්ඛණසමන්නාගතත්තා ච නාමකායෙනපී''ති වුත්තං. **කෙනචි** පන ''චතුබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන සත්තෙසු සුට්ඨු සම්මා ච ඨිතස්සාති අත්ථවසෙන වා සුසණ්ඨිතස්ස. සුසණ්ඨිතත්තා හෙස කෙවලං සත්තානං දුක්ඛං අපනෙතුකාමො හිතං උපසංහරිතුකාමො සම්පත්තියා ච

පමුදිතො අපක්ඛපතිතො ච හුත්වා විනයං දෙසෙති. තස්මා ඉමස්මිං විනයසංවණ්ණනාධිකාරෙ සාරුප්පාය වුත්තියා වොමෙන්තො ආහ ‘සුසණ්ඨිතස්සා’’ති වත්වා **‘‘ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තත්ථො අධිප්පෙතාධිකාරානුරූපො න හොතී’’ති වුත්තං. අයං පනෙත්ථ අම්හාකං ඛන්ති – යථාවුත්තකාමසුඛල්ලිකාදිඅන්තද්වයෙ අට්ඨිතත්තායෙව මජ්ඣිමාය පටිපදාය සම්මා ඨිතත්තා සුසණ්ඨිතස්සාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බොති. එවඤ්හි සති ආරම්භානුරූපථොමනා කතා හොති යථාවුත්තඅන්තද්වයං විවජ්ජෙත්වා මජ්ඣිමාය පටිපදාය විනයපඤ්ඤත්තියායෙව යෙහුයොන පකාසනතො.

තන්ති පුබ්බෙ ‘‘යස්මි’’න්ති අනියමෙත්වා වුත්තස්ස නියමවචනං, තස්ස ‘‘විනය’’න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. **අසම්මිස්සන්ති** භාවනපුංසකනිද්දෙසො, නිකායන්තරලද්ධීහි අසම්මිස්සං කත්වා අනාකුලං කත්වා වණ්ණයිස්සන්ති වුත්තං හොති. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අනුරූපස්ස කාලමත්තස්සපි ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරසදිසෙනපි දුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවතො කෙවලං බුද්ධවිසයං විනයපිටකං අත්තනො බලෙන වණ්ණයිස්සාමීති වචනමත්තම්පි අඤ්ඤෙහි වත්තුමසක්කුණෙය්‍යත්තා **‘‘නිස්සාය පුබ්බාචරියානුභාව’’**න්ති ආහ. පුබ්බාචරියානුභාවො නාම අත්ථතො පුබ්බාචරියෙහි සංවණ්ණිතා අට්ඨකථා, තතොයෙව ච ‘‘පුබ්බාචරියානුභාවො අට්ඨකථා’’ති සබ්බත්ථ **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. තස්මා පුබ්බාචරියෙහි සංවණ්ණිතං අට්ඨකථං නිස්සාය වණ්ණයිස්සං, න අත්තනොයෙව බලං නිස්සායාති වුත්තං හොති.

අථ ‘‘පොරාණට්ඨකථාසු විජ්ජමානාසු පුන විනයසංවණ්ණනාය කිං පයොජන’’න්ති යො වදෙය්‍ය, තස්ස පොරාණට්ඨකථාය අනූනභාවං අත්තනො ච සංවණ්ණනාය පයොජනං දස්සෙන්තො **‘‘කාමඤ්චා’’**තිආදිමාහ. **කාමන්ති** එකන්තෙන, යථිච්ඡකං වා, සබ්බසොති වුත්තං හොති, තස්ස ‘‘සංවණ්ණිතො’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. කාමං සංවණ්ණිතොයෙව, නො න සංවණ්ණිතොති අත්ථො. කෙහි පන සො විනයො සංවණ්ණිතොති ආහ **‘‘පුබ්බාචරියාසභෙහී’’**ති. මහාකස්සපත්ථෙරාදයො පුබ්බාචරියා එව අකම්පියට්ඨෙන උත්තමට්ඨෙන ච ආසභා, තෙහි පුබ්බාචරියාසභෙහීති වුත්තං හොති. කීදිසා පනෙතෙ පුබ්බාචරියාති ආහ **‘‘ඤාණම්බූ’’**තිආදි. අග්ගමග්ගඤාණසඞ්ඛාතෙන **අම්බුනා** සලිලෙන **නිද්ධොතානි** නිස්සෙසතො ආයතිං අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනෙන ධොතානි වික්ඛාලිතානි විසොධිතානි රාගාදීනි තීණි මලානි කාමාසවාදයො ච චත්තාරො ආසවා යෙහි තෙ **ඤාණම්බුනිද්ධොතමලාසවා,** තෙහීති අත්ථො. ඉමිනා ච න කෙවලං එතෙසු ආචරියභාවොයෙව, අථ ඛො රාගාදිමලරහිතා ඛීණාසවා විසුද්ධසත්තා එතෙති දස්සෙති.

ඛීණාසවභාවෙපි න එතෙ සුක්ඛවිපස්සකා, අථ ඛො එවරූපෙහිපි ආනුභාවෙහි සමන්නාගතාති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘විසුද්ධවිජ්ජාපටිසම්භිදෙහී’’**ති. විසුද්ධා අච්චන්තපරිසුද්ධා විජ්ජා චතස්සො ච පටිසම්භිදා යෙසං තෙ විසුද්ධවිජ්ජාපටිසම්භිදා, තෙහි. එකදෙසෙන පටිසම්භිදං අප්පත්තානං අරියානමෙව අභාවතො එතෙහි අධිගතපටිසම්භිදා පටුතරලද්ධප්පභෙදාති දස්සෙතුං **විසුද්ධ**ග්ගහණං කතං. **විජ්ජාති** තිස්සො විජ්ජා, අට්ඨ විජ්ජා වා. තත්ථ දිබ්බචක්ඛුඤාණං පුබ්බෙනිවාසඤාණං ආසවක්ඛයඤාණඤ්චාති ඉමා තිස්සො විජ්ජා. අට්ඨ විජ්ජා පන –

‘‘විපස්සනාඤාණමනොමයිද්ධි ,
ඉද්ධිප්පභෙදොපි ච දිබ්බසොතං;
පරස්ස චෙතොපරියායඤාණං,
පුබ්බෙනිවාසානුගතඤ්ච ඤාණං;
දිබ්බඤ්ච චක්ඛාසවසඞ්ඛයො ච,
එතානි ඤාණානි ඉධට්ඨ විජ්ජා’’ති. –

එවං විපස්සනාඤාණමනොමයිද්ධීහි සද්ධිං පරිග්ගහිතා ඡ අභිඤ්ඤායෙව. අත්ථපටිසම්භිදා ධම්මපටිසම්භිදා නිරුත්තිපටිසම්භිදා පටිභානපටිසම්භිදාති චතස්සො පටිසම්භිදා. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, හෙතුහෙතුඵලානුරූපං වොහාරෙසු ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදා, ඉදං ඤාණං ඉමමත්ථං ජොතයතීති ඉමිනා ආකාරෙන හෙට්ඨා වුත්තෙසු තීසු ඤාණෙසු පවත්තඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා. එතාසං පන විත්ථාරකථා අතිපපඤ්චභාවතො ඉධ න වුච්චති. පටිසම්භිදාප්පත්තානං සද්ධම්මෙසු ඡෙකභාවතො ආහ **‘‘සද්ධම්මසංවණ්ණනකොවිදෙහී’’**ති. ‘‘පටිසම්භිදාප්පත්තානම්පි ධම්මෙසු අභියොගවසෙන විසෙසො හොතීති ලද්ධපටිසම්භිදාසු සාතිසයතං දස්සෙතුං ආහා’’තිපි වදන්ති. **සද්ධම්මසංවණ්ණනකොවිදෙහීති** පිටකත්තයසඞ්ඛාතස්ස සද්ධම්මස්ස සංවණ්ණනෙ සබ්බසො අත්ථප්පකාසනෙ කොවිදෙහි ඡෙකෙහි, කුසලෙහීති අත්ථො.

කිලෙසජාලං පරික්ඛාරබාහුල්ලං වා සංලිඛති තනුං කරොතීති **සල්ලෙඛො.** ඉධ පන ඛීණාසවාධිකාරත්තා පරික්ඛාරබාහුල්ලස්ස සල්ලිඛනවසෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො, තතොයෙව ච **ගණ්ඨිපදෙ** ‘‘සල්ලෙඛියෙ පරිමිතපරික්ඛාරවුත්තියා’’ති අත්ථො වුත්තො. සල්ලෙඛස්ස භාවො **සල්ලෙඛියං,** තස්මිං සල්ලෙඛියෙ, සල්ලෙඛපටිපත්තියන්ති වුත්තං හොති. **නොසුලභූපමෙහීති** අසුලභූපමෙහි සල්ලෙඛපටිපත්තියා අසුකසදිසාති තෙසං උපමාය අනුච්ඡවිකපුග්ගලානං දුල්ලභත්තා නත්ථි සුලභා උපමා එතෙසන්ති නොසුලභූපමා. **මහාවිහාරස්සාති** චිත්තලපබ්බතඅභයගිරිසෙසනිකායද්වයං පටික්ඛිපති. **ධජූපමෙහීති** රථස්ස සඤ්ජානනහෙතුකං රථෙ බද්ධධජං විය අජානන්තානං ‘‘අසුකෙහි ච අසුකෙහි ච ථෙරෙහි නිවාසිතො මහාවිහාරො නාමා’’ති එවං මහාවිහාරස්ස

සඤ්ජානනහෙතුත්තා මහාවිහාරස්ස ධජූපමෙහි. **සංවණ්ණිතොති** සම්මා අනූනං කත්වා වණ්ණිතො. සංවණ්ණිතො අයං විනයොති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. **චිත්තෙහි නයෙහීති** අනෙකප්පභෙදනයත්තා විචිත්තෙහි නයෙහි. **සම්බුද්ධවරන්වයෙහීති** සබ්බඤ්ඤුබුද්ධවරං අනුගතෙහි, භගවතො අධිප්පායානුගතෙහි නයෙහීති වුත්තං හොති. අථ වා බුද්ධවරං අනුගතෙහි පුබ්බාචරියාසභෙහීති සම්බන්ධො කාතබ්බො.

එවං පොරාණට්ඨකථාය අනූනභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි අත්තනො සංවණ්ණනාය පයොජනවිසෙසං දස්සෙතුං **"සංවණ්ණනා"**තිආදිමාහ. ඉදං වුත්තං හොති – කිඤ්චාපි පුබ්බාචරියාසභෙහි යථාවුත්තගුණවිසිට්ඨෙහි අයං විනයො සබ්බසො වණ්ණිතො, තථාපි තෙසං එසා සංවණ්ණනා සීහළදීපවාසීනං භාසාය සඞ්ඛතත්තා රචිතත්තා දීපන්තරෙ භික්ඛුජනස්ස සීහළදීපතො අඤ්ඤදීපවාසිනො භික්ඛුගණස්ස කිඤ්චි අත්ථං පයොජනං යස්මා නාභිසම්භුණාති න සම්පාදෙති න සාධෙති, තස්මා ඉමං සංවණ්ණනං පාළිනයානුරූපං කත්වා බුද්ධසිරිත්ථෙරෙන අජ්ඣිට්ඨො ඉදානි සමාරභිස්සන්ති. තත්ථ සංවණ්ණියති අත්ථො එතායාති **සංවණ්ණනා,** අට්ඨකථා. සා පන ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි පඨමං තීණි පිටකානි සඞ්ගායිත්වා තස්ස අත්ථවණ්ණනානුරූපෙනෙව වාචනාමග්ගං ආරොපිතත්තා තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හොයෙව බුද්ධවචනස්ස අත්ථසංවණ්ණනාභූතො කථාමග්ගො. සොයෙව ච මහාමහින්දත්ථෙරෙන තම්බපණ්ණිදීපං ආභතො, පච්ඡා තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි නිකායන්තරලද්ධීහි සඞ්කරපරිහරණත්ථං සීහළභාසාය ඨපිතො. තෙනාහ **"සීහළදීපකෙනා"**තිආදි. සීහස්ස ලානතො ගහණතො **සීහළො,** සීහකුමාරො. තංවංසජාතතාය තම්බපණ්ණිදීපෙ ඛත්තියානං තෙසං නිවාසතාය තම්බපණ්ණිදීපස්සපි සීහළභාවො වෙදිතබ්බො, තස්මිං සීහළදීපෙ භූතත්තා **සීහළදීපකෙන වාකෙ‍්යන** වචනෙන, සීහළභාසායාති වුත්තං හොති.

පාළිනයානුරූපන්ති පාළිනයස්ස අනුරූපං කත්වා, මාගධභාසාය පරිවත්තිත්වාති වුත්තං හොති . **අජ්ඣෙසනන්ති** ගරුට්ඨානියං පයිරුපාසිත්වා ගරුතරං පයොජනං උද්දිස්ස අභිපත්ථනා අජ්ඣෙසනා, තං අජ්ඣෙසනං, ආයාචනන්ති අත්ථො. තස්ස ''සමනුස්සරන්තො''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. කස්ස අජ්ඣෙසනන්ති ආහ **"බුද්ධසිරිව්හයස්ස ථෙරස්සා"**ති. බුද්ධසිරීති අව්හයො නාමං යස්ස සොයං **බුද්ධසිරිව්හයො,** තස්ස, ඉත්ථන්නාමස්ස ථෙරස්ස අජ්ඣෙසනං සම්මා ආදරෙන සමනුස්සරන්තො හදයෙ ඨපෙන්තොති අත්ථො.

ඉදානි අත්තනො සංවණ්ණනාය කරණප්පකාරං දස්සෙන්තො **"සංවණ්ණනං තඤ්චා"**තිආදිමාහ. තත්ථ තඤ්ච ඉදානි වුච්චමානං සංවණ්ණනං සමාරභන්තො සකලායපි මහාඅට්ඨකථාය ඉධ ගහෙතබ්බතො මහාඅට්ඨකථං තස්සා ඉදානි වුච්චමානාය සංවණ්ණනාය සරීරං කත්වා මහාපච්චරියං යො විනිච්ඡයො වුත්තො, තථෙව කුරුන්දීනාමාදීසු විස්සුතාසු අට්ඨකථාසු යො විනිච්ඡයො වුත්තො, තතොපි විනිච්ඡයතො යුත්තමත්ථං අපරිච්චජන්තො අන්තොගධත්ථෙරවාදං කත්වා සංවණ්ණනං සමාරභිස්සන්ති පදත්ථසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච අත්ථො කථීයති එතායාති අත්ථකථා, සායෙව **අට්ඨකථා** ත්ථකාරස්ස ට්ඨකාරං කත්වා ''දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො''තිආදීසු (පටි. ම. 1.17; 2.8) විය. **මහාපච්චරියන්ති** එත්ථ **පච්චරීති** උළුම්පං වුච්චති, තස්මිං නිසීදිත්වා කතත්තා තමෙව නාමං ජාතං. කුරුන්දිවල්ලිවිහාරො නාම අත්ථි, තත්ථ කතත්තා **කුරුන්දීති** නාමං ජාතන්ති වදන්ති. ආදිසද්දෙන අන්ධකට්ඨකථං සඞ්ඛෙපට්ඨකථඤ්ච සඞ්ගණ්හාති. **විස්සුතාසූති** සබ්බත්ථ පත්ථටාසු, පාකටාසූති වුත්තං හොති.

යුත්තමත්ථන්ති එත්ථ තාව **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ චූළගණ්ඨිපදෙ** ච ඉදං වුත්තං ''යුත්තමත්ථන්ති සංවණ්ණෙතබ්බට්ඨානස්ස යුත්තමත්ථං, න පන තත්ථ අයුත්තම්පි අත්ථීති වුත්තං හොතී''ති. **මහාගණ්ඨිපදෙ** පනෙත්ථ න කිඤ්චි වුත්තං. **කෙනචි** පන ''මහාඅට්ඨකථානයෙන විනයයුත්තියා වා යුත්තමත්ථ''න්ති වුත්තං, තං යුත්තං විය දිස්සති මහාපච්චරිආදීසුපි කත්ථචි අයුත්තස්සාපි අත්ථස්ස උපරි විභාවනතො. ''අට්ඨකථංයෙව ගහෙත්වා සංවණ්ණනං කරිස්සාමී''ති වුත්තෙ අට්ඨකථාසු වුත්තත්ථෙරවාදානං බාහිරභාවො සියාති තෙපි අන්තොකත්තුකාමො **"අන්තොගධථෙරවාද"**න්ති ආහ, ථෙරවාදෙපි අන්තොකත්වාති වුත්තං හොති. **සංවණ්ණනන්ති** අපරකාලකිරියාය කම්මනිද්දෙසො. පුබ්බෙ වුත්තං තු ''සංවණ්ණන''න්ති වචනං තත්ථෙව ''සමාරභන්තො''ති පුබ්බකාලකිරියාය කම්මභාවෙන යොජෙතබ්බං. **සම්මාති** වත්තබ්බෙ ගාථාබන්ධවසෙන රස්සභාවො කතොති වෙදිතබ්බො.

එවං කරණප්පකාරං දස්සෙත්වා ඉදානි සොතූහි පටිපජ්ජිතබ්බවිධිං දස්සෙන්තො **"තං මෙ"**තිආදිමාහ. ඉදං වුත්තං හොති – ඉදානි වුච්චමානං තං මම සංවණ්ණනං ධම්මපදීපස්ස තථාගතස්ස ධම්මං සාසනධම්මං පාළිධම්මං වා සක්කච්චං පටිමානයන්තා පූජෙන්තා ථිරෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්නාගතත්තා ථෙරා, අචිරපබ්බජිතත්තා නවා, තෙසං මජ්ඣෙ භවත්තා මජ්ඣිමා ච භික්ඛූ පසන්නචිත්තා යථාවුත්තනයෙන සප්පයොජනත්තා උපරි වක්ඛමානවිධිනා පමාණත්තා ච සද්දහිත්වා පීතිසොමනස්සයුත්තචිත්තා ඉස්සාපකතා අහුත්වා නිසාමෙන්තු සුණන්තූති. තත්ථ **ධම්මප්පදීපස්සාති** ධම්මොයෙව සත්තසන්තානෙසු මොහන්ධකාරවිධමනතො පදීපසදිසත්තා පදීපො අස්සාති ධම්මපදීපො, භගවා. තස්ස ධම්මපදීපස්ස.

ඉදානි අත්තනො සංවණ්ණනාය ආගමවිසුද්ධිං දස්සෙත්වා පමාණභාවං දස්සෙන්තො **"බුද්ධෙනා"**තිආදිමාහ. යථෙව බුද්ධෙන යො ධම්මො ච විනයො ච වුත්තො, සො තස්ස බුද්ධස්ස යෙහි පුත්තෙහි ධම්මසෙනාපතිආදීහි තථෙව ඤාතො, තෙසං බුද්ධපුත්තානං මතිමච්චජන්තා සීහළට්ඨකථාචරියා යස්මා පුරෙ අට්ඨකථා අකංසූති අයමෙත්ථ සම්බන්ධො. තත්ථ **ධම්මොති** සුත්තාභිධම්මෙ සඞ්ගණ්හාති, **විනයොති** සකලං විනයපිටකං. එත්තාවතා ච සබ්බම්පි බුද්ධවචනං නිද්දිට්ඨං හොති. සකලඤ්හි බුද්ධවචනං ධම්මවිනයවසෙන දුවිධං හොති. **වුත්තොති** පාළිතො ච අත්ථතො

ච බුද්ධෙන භගවතා වුත්තො. න හි භගවතා අබ්‍යාකතං නාම තන්තිපදං අත්ථි, සබ්බෙසංයෙව අත්ථො කථිතො, තස්මා සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව තිණ්ණං පිටකානං අත්ථවණ්ණනාක්කමොපි භාසිතොති දට්ඨබ්බං. **තත්ථ තත්ථ භගවතා පවත්තිතා පකිණ්ණකදෙසනායෙව හි අට්ඨකථා. තථෙව ඤාතොති** යථෙව බුද්ධෙන වුත්තො, තථෙව එකපදම්පි එකක්ඛරම්පි අවිනාසෙත්වා අධිප්පායඤ්ච අවිකොපෙත්වා ඤාතො විදිතොති අත්ථො. **තෙසං මතිමච්චජන්තාති** තෙසං බුද්ධපුත්තානං අධිප්පායං අපරිච්චජන්තා. **අට්ඨකථා අකංසූති** අට්ඨකථායො අකංසු. කත්ථචි ''අට්ඨකථාමකංසූ''ති පාඨො දිස්සති, තත්ථාපි සොයෙවත්ථො, ම-කාරො පන පදසන්ධිවසෙන ආගතොති දට්ඨබ්බො. ''අට්ඨකථා''ති බහුවචනනිද්දෙසෙන මහාපච්චරියාදිකං සඞ්ගණ්හාති.

තස්මාති යස්මා තෙසං බුද්ධපුත්තානං අධිප්පායං අවිකොපෙත්වා පුරෙ අට්ඨකථා අකංසු, තස්මාති අත්ථො. **හීති** නිපාතමත්තං හෙතුඅත්ථස්ස ''තස්මා''ති ඉමිනායෙව පකාසිතත්තා. යදි අට්ඨකථාසු වුත්තං සබ්බම්පි පමාණං, එවං සති තත්ථ පමාදලෙඛාපි පමාණං සියාති ආහ **''වජ්ජයිත්වාන පමාදලෙඛ''**න්ති. තත්ථ **පමාදලෙඛන්ති** අපරභාගෙ පොත්ථකාරුළ්හකාලෙ පමජ්ජිත්වා ලිඛනවසෙන පවත්තං පමාදපාඨං. ඉදං වුත්තං හොති – පමාදෙන සතිං අපච්චුපට්ඨපෙත්වා අදින්නාදානස්ස පුබ්බපයොගෙ ''සච්චෙපි අලිකෙපි දුක්කට''න්ති වුත්තවචනසදිසං යං ලිඛිතං, තං වජ්ජයිත්වා අපනෙත්වා සබ්බං පමාණන්ති. වක්ඛති හි තත්ථ –

> ''මහාඅට්ඨකථායං පන සච්චෙපි අලිකෙපි දුක්කටමෙව වුත්තං, තං පමාදලිඛිතන්ති වෙදිතබ්බං. න හි අදින්නාදානස්ස පුබ්බපයොගෙ පාචිත්තියට්ඨානෙ දුක්කටං නාම අත්ථී''ති (පාරා. අට්ඨ. 1.94).

කෙසං පමාණන්ති ආහ **''සික්ඛාසු සගාරවානං ඉධ පණ්ඩිතාන''**න්ති. **ඉධාති** ඉමස්මිං සාසනෙ. පුන ''යස්මා''ති වචනස්ස කො සම්බන්ධොති චෙ? එත්ථ තාව **මහාගණ්ඨිපදෙ ගණ්ඨිපදෙ** ච න කිඤ්චි වුත්තං, **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** පන **චූළගණ්ඨිපදෙ** ච ඉදං වුත්තං ''යස්මා පමාණං, තස්මා නිසාමෙන්තු පසන්නචිත්තා''ති. එවමස්ස සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. යස්මා අට්ඨකථාසු වුත්තං පමාණං, තස්මා ඉධ වුත්තම්පි පමාණමෙවාති පාඨසෙසං කත්වා **වජිරබුද්ධිත්ථෙරො** වදති. තත්ථ **ඉධාති** ඉමිස්සා සමන්තපාසාදිකායාති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

තත්ථ ''යස්මා''ති වචනස්ස පඨමං වුත්තසම්බන්ධවසෙන අට්ඨකථාසු වුත්තං සබ්බම්පි පමාණන්ති සාධිතත්තා ඉදානි වුච්චමානාපි සංවණ්ණනා කෙවලං වචනමත්තෙනෙව භින්නා, අත්ථතො පන අට්ඨකථායෙවාති දස්සෙතුං **''තතො ච භාසන්තරමෙවා''**තිආදිමාහ. පච්ඡා වුත්තසම්බන්ධවසෙන පන ඉධ වුත්තම්පි කස්මා පමාණන්ති චෙ? යස්මා වචනමත්තං ඨපෙත්වා එසාපි අට්ඨකථායෙව, තස්මා පමාණන්ති දස්සෙතුං **''තතො ච භාසන්තරමෙවා''**තිආදිමාහ. එවමාකුලං දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යසභාවඤ්ච කත්වා **ගණ්ඨිපදෙසු** සම්බන්ධො දස්සිතො, අනාකුලවචනො ච භදන්තබුද්ධඝොසාචරියො. න හි සො එවමාකුලං කත්වා වත්තුමරහති, තස්මා යථාධිප්පෙතමත්ථමනාකුලං සුවිඤ්ඤෙය්‍යඤ්ච කත්වා යථාඨිතස්ස සම්බන්ධවසෙනෙව දස්සයිස්සාම. කථං? යස්මා අට්ඨකථාසු වුත්තං පමාණං, තස්මා සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො දට්ඨබ්බො. යදි නාම අට්ඨකථාසු වුත්තං පමාණං, අයං පන ඉදානි වුච්චමානා කස්මා සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාති ආහ **''තතො ච භාසන්තරමෙව හිත්වා''**තිආදි. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මා අට්ඨකථාසු වුත්තං පමාණං, යස්මා ච අයං සංවණ්ණනාපි භාසන්තරපරිච්චාගාදිමත්තවිසිට්ඨා, අත්ථතො පන අභින්නාව, තතොයෙව ච පමාණභූතා භෙස්සති, තස්මා සක්කච්චං ආදරං කත්වා අනුසික්ඛිතබ්බාති. තථා හි පොරාණට්ඨකථානං පමාණභාවො, ඉමිස්සා ච සංවණ්ණනාය භාසන්තරපරිච්චාගාදිමත්තවිසිට්ඨාය අත්ථතො තතො අභින්නභාවොති උභයම්පෙතං සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බභාවහෙතූති දට්ඨබ්බං. න හි කෙවලං පොරාණට්ඨකථානං සතිපි පමාණභාවෙ අයං සංවණ්ණනා තතො භින්නා අත්ථතො අඤ්ඤායෙව ච සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාති වත්තුමරහති, නාපි ඉමිස්සා සංවණ්ණනාය තතොඅභින්නභාවෙපි පොරාණට්ඨකථානං අසති පමාණභාවෙ අයං සංවණ්ණනා සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාති වත්තුං යුත්තරූපා හොති, තස්මා යථාවුත්තනයෙන උභයම්පෙතං සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බභාවහෙතූති දට්ඨබ්බං.

තතොති අට්ඨකථාතො. **භාසන්තරමෙව හිත්වාති** කඤ්චුකසදිසං සීහළභාසං අපනෙත්වා. **විත්ථාරමග්ගඤ්ච සමාසයිත්වාති** පොරාණට්ඨකථාසු උපරි වුච්චමානම්පි ආනෙත්වා තත්ථ තත්ථ පපඤ්චිතං ''ඤත්තිචතුත්ථෙන කම්මෙන අකුප්පෙන ඨානාරහෙන උපසම්පන්නොති භික්ඛූ''ති (පාරා. 45) එත්ථ අපලොකනාදීනං චතුන්නම්පි කම්මානං විත්ථාරකථා විය තාදිසං විත්ථාරමග්ගං සඞ්ඛිපිත්වා වණ්ණයිස්සාමාති අධිප්පායො. තථා හි වක්ඛති –

> ''එත්ථ ච ඤත්තිචතුත්ථකම්මං එකමෙව ආගතං, ඉමස්මිං පන ඨානෙ ඨත්වා චත්තාරි සඞ්ඝකම්මානි නීහරිත්වා විත්ථාරතො කථෙතබ්බානීති සබ්බඅට්ඨකථාසු වුත්තං, තානි ච 'අපලොකනකම්මං ඤත්තිකම්මං ඤත්තිදුතියකම්මං ඤත්තිචතුත්ථකම්ම'න්ති පටිපාටියා ඨපෙත්වා විත්ථාරෙන ඛන්ධකතො පරිවාරාවසානෙ කම්මවිභඞ්ගතො ච පාළිං ආහරිත්වා කථිතානි. තානි මයං පරිවාරාවසානෙ කම්මවිභඞ්ගෙයෙව වණ්ණයිස්සාම. එවඤ්හි සති පඨමපාරාජිකවණ්ණනා ච න භාරියා භවිස්සති, යථාඨිතාය ච පාළියා වණ්ණනා සුවිඤ්ඤෙය්‍යා භවිස්සති, තානි ච ඨානානි අසුඤ්ඤානි භවිස්සන්ති, තස්මා අනුපදවණ්ණනමෙව කරොමා''ති (පාරා. අට්ඨ. 1.45 භික්ඛුපදභාජනීයවණ්ණනා).

විනිච්ඡයං සබ්බමසෙසයිත්වාති තංතංඅට්ඨකථාසු වුත්තං සබ්බම්පි විනිච්ඡයං අසෙසයිත්වා සෙසං අකත්වා, කිඤ්චිමත්තම්පි අපරිච්චජිත්වාති වුත්තං හොති. වණ්ණිතුං යුත්තරූපං හුත්වා අනුක්කමෙන ආගතං පාළිං අපරිච්චජිත්වා සංවණ්ණනතො සීහළට්ඨකථාසු අයුත්තට්ඨානෙ වණ්ණිතං යථාඨානෙයෙව සංවණ්ණනතො ච වුත්තං **“තන්තික්කමං කිඤ්චි අවොක්කමිත්වා”**ති, කිඤ්චි පාළික්කමං අනතික්කමිත්වා අනුක්කමෙනෙව වණ්ණයිස්සාමාති අධිප්පායො.

සුත්තන්තිකානං වචනානමත්ථන්ති සුත්තන්තපාළියං ආගතානම්පි වචනානමත්ථං. සීහළට්ඨකථාසු “සුත්තන්තිකානං භාරො”ති වත්වා අවුත්තානම්පි වෙරඤ්ජකණ්ඩාදීසු ඣානකථාආනාපානස්සතිසමාධිආදීනං සුත්තන්තවචනානමත්ථං තංතංසුත්තානුරූපං සබ්බසො පරිදීපයිස්සාමීති අධිප්පායො. **භෙස්සතීති** භවිස්සති, කරියිස්සතීති වා අත්ථො. එත්ථ ච පඨමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ භාසන්තරපරිච්චාගාදිකං චතුබ්බිධං කිච්චං නිප්ඵාදෙත්වා සුත්තන්තිකානං වචනානමත්ථං පරිදීපයන්තී අයං වණ්ණනා භවිස්සතීති වණ්ණනාය වසෙන සමානකත්තුකතා වෙදිතබ්බා. පච්ඡිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ පන හෙට්ඨාවුත්තභාසන්තරපරිච්චාගාදිං කත්වා සුත්තන්තිකානං වචනානමත්ථං පරිදීපයන්තී අයං වණ්ණනා අම්හෙහි කරියිස්සතීති එවං ආචරියවසෙන සමානකත්තුකතා වෙදිතබ්බා. **වණ්ණනාපීති** එත්ථ **අපිසද්දං** ගහෙත්වා “තස්මාපි සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාති යොජෙතබ්බ”න්ති **චූළගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. තත්ථ පුබ්බෙ වුත්තප්පයොජනවිසෙසං පමාණභාවඤ්ච සම්පිණ්ඩෙතීති අධිප්පායො. **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** පන “තස්මා සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාපී”ති සම්බන්ධො වුත්තො. එත්ථ පන න කෙවලං අයං වණ්ණනා භෙස්සති, අථ ඛො අනුසික්ඛිතබ්බාපීති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඩෙතීති අධිප්පායො. එත්ථාපි යථාඨිතවසෙනෙව අපිසද්දස්ස අත්ථො ගහෙතබ්බොති අම්හාකං ඛන්ති. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මා අට්ඨකථාසු වුත්තං පමාණං, යස්මා ච අයං වණ්ණනාපි තතො අභින්නත්තා පමාණභූතායෙව භෙස්සති, තස්මා සක්කච්චං අනුසික්ඛිතබ්බාති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බාහිරනිදානකථා

ඉදානි “තං වණ්ණයිස්සං විනය”න්ති පටිඤ්ඤාතත්තා යථාපටිඤ්ඤාතවිනයසංවණ්ණනං කත්තුකාමො සංවරවිනයපහානවිනයාදිවසෙන විනයස්ස බහුවිධත්තා ඉධ සංවණ්ණෙතබ්බභාවෙන අධිප්පෙතො තාව විනයො වවත්ථපෙතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ **“තත්ථ”**තිආදි. තත්ථ **තත්ථාති** තාසු ගාථාසු. **තාව**-සද්දො පඨමන්ති ඉමස්මිං අත්ථෙ දට්ඨබ්බො. තෙන පඨමං විනයං වවත්ථපෙත්වා පච්ඡා තස්ස වණ්ණනං කරිස්සාමීති දීපෙති. **වවත්ථපෙතබ්බොති** නියමෙතබ්බො. **තෙනෙතං වුච්චතීති** යස්මා වවත්ථපෙතබ්බො, තෙන හෙතුනා එතං “විනයො නාම”තිආදිකං නියාමකවචනං වුච්චතීති අත්ථො. **අස්සාති** විනයස්ස. **මාතිකාති** උද්දෙසො. සො හි නිද්දෙසපදානං ජනනීඨානෙ ඨිතත්තා මාතා වියාති මාතිකාති වුච්චති.

ඉදානි වණ්ණෙතබ්බමත්ථං මාතිකං ඨපෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **“වුත්තං යෙනා”**තිආදි. ඉදං වුත්තං හොති – එතං “තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා වෙරඤ්ජායං විහරතී”තිආදිනිදානවචනපටිමණ්ඩිතං විනයපිටකං යෙන පුග්ගලෙන වුත්තං, යස්මිං කාලෙ වුත්තං, යස්මා කාරණා වුත්තං, යෙන ධාරිතං, යෙන ච ආභතං, යෙසු පතිට්ඨිතං, එතං යථාවුත්තවිධානං වත්වා තතො “තෙන සමයෙනා”තිආදිපාඨස්ස අත්ථං අනෙකප්පකාරතො දස්සයන්තො විනයස්ස අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාමීති. එත්ථ ච “වුත්තං යෙන යදා යස්මා”ති ඉදං වචනං “තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා”තිආදිනිදානවචනමත්තං අපෙක්ඛිත්වා වත්තුකාමොපි විසුං අවත්වා “නිදානෙන ආදිකල්‍යාණං, ‘ඉදමවොචා’ති නිගමනෙන පරියොසානකල්‍යාණ”න්ති ච වචනතො නිදානනිගමනානිපි සත්ථුදෙසනාය අනුවිධානත්තා තදන්තොගධානෙවාති නිදානස්සපි විනයපාළියංයෙව අන්තොගධත්තා “වුත්තං යෙන යදා යස්මා”ති ඉදම්පි විනයපිටකසම්බන්ධංයෙව කත්වා මාතිකං ඨපෙසි. මාතිකාය හි “එත”න්ති වුත්තං විනයපිටකංයෙව සාමඤ්ඤතො සබ්බත්ථ සම්බන්ධමුපගච්ඡති.

ඉදානි පන තං විසුං නීහරිත්වා දස්සෙන්තො **“තත්ථ වුත්තං යෙනා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථාති** තෙසු මාතිකාපදෙසු. අථ කස්මා ඉදමෙව වචනං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ **“ඉදඤ්හී”**තිආදි. **ඉදන්ති** “තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා”තිආදිවචනං . **හි**-සද්දො යස්මාති අත්ථෙ දට්ඨබ්බො, යස්මා බුද්ධස්ස භගවතො අත්තපච්චක්ඛවචනං න හොති, තස්මාති වුත්තං හොති. **අත්තපච්චක්ඛවචනං න හොතීති** අත්තනො පච්චක්ඛං කත්වා වුත්තවචනං න හොති, භගවතා වුත්තවචනං න හොතීති අධිප්පායො. “අත්තපච්චක්ඛවචනං න හොතීති ආහච්ච භාසිතං න හොතීති අධිප්පායො”ති **කෙනචි** වුත්තං. **ගණ්ඨිපදෙ** පන “අත්තපච්චක්ඛවචනං න හොතීති අත්තනො ධරමානකාලෙ වුත්තවචනං න හොතී”ති ලිඛිතං. තදුභයම්පි අත්ථතො සමානමෙව. ඉදානි පඤ්හකරණං වත්වා අනුක්කමෙන යථාවුත්තපඤ්හවිස්සජ්ජනං කරොන්තො **“ආයස්මතා”**තිආදිමාහ. ඉමිනා පුග්ගලං නියමෙති, **“තඤ්ච”**තිආදිනා කාලං නියමෙති. තඤ්ච උපාලිත්ථෙරෙන වුත්තවචනං කාලතො පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තන්ති අත්ථො.

පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා

ඉදානි තං පඨමමහාසඞ්ගීතිං දස්සෙතුකාමො තස්සා තන්තිආරුළ්හාය ඉධ වචනෙ කාරණං දස්සෙන්තො **''පඨමමහාසඞ්ගීති නාම චෙසා...පෙ.... වෙදිතබ්බා''**ති ආහ. **පඨමමහාසඞ්ගීති නාම චෙසාති ච**-සද්දො ඊදිසෙසු ඨානෙසු වත්තබ්බසම්පිණ්ඩනත්ථො, තඤ්ච පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තං, එසා ච පඨමමහාසඞ්ගීති එවං වෙදිතබ්බාති වුත්තං හොති. උපඤ්ඤාසත්ථො වා **ච**-සද්දො. **උපඤ්ඤාසොති** ච වාක්‍යාරම්භො වුච්චති. එසා හි ගන්ථකාරානං පකති, යදිදං කිඤ්චි වත්වා පුන පරං වත්තුමාරභන්තානං චසද්දප්පයොගො. යං පන **කෙනචි** වුත්තං ''පඨමමහාසඞ්ගීති නාම චාති එත්ථ ච-සද්දො අතිරෙකත්ථො, තෙන අඤ්ඤාපි අත්ථීති දීපෙති''ති. තදෙව තස්ස ගන්ථක්කමෙ අකොවිදතං දස්සෙති. න හෙත්ථ චසද්දෙන අතිරෙකත්ථො විඤ්ඤායති. යදි චෙත්ථ එතදත්ථොයෙව ච-කාරො අධිප්පෙතො සියා, එවං සති න කත්තබ්බොයෙව පඨමසද්දෙනෙව අඤ්ඤාසං දුතියාදිසඞ්ගීතීනම්පි අත්ථිභාවස්ස දීපිතත්තා. දුතියාදිං උපාදාය හි පඨමසද්දප්පයොගො දීඝාදිං උපාදාය රස්සාදිසද්දප්පයොගො විය. යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ දෙසිතත්තා පඤ්ඤත්තත්තා ච විප්පකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඞ්ගහෙත්වා ගායනං කථනං **සඞ්ගීති**. එතෙන තංතංසික්ඛාපදානං සුත්තානඤ්ච ආදිපරියොසානෙසු අන්තරන්තරා ච සම්බන්ධවසෙන ඨපිතං සඞ්ගීතිකාරවචනං සඞ්ගහිතං හොති. මහාවිසයත්තා පූජනීයත්තා ච මහතී සඞ්ගීති **මහාසඞ්ගීති,** පඨමා මහාසඞ්ගීති **පඨමමහාසඞ්ගීති. නිදානකොසල්ලත්ථ**න්ති නිදදාති දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිතං විදිතං කත්වා නිදස්සෙතීති නිදානං, තත්ථ කොසල්ලං නිදානකොසල්ලං, තදත්ථන්ති අත්ථො.

සත්තානං දස්සනානුත්තරියසරණාදිපටිලාභහෙතුභූතාසු විජ්ජමානාසුපි අඤ්ඤාසු භගවතො කිරියාසු ''බුද්ධො බොධෙය්‍යා''න්ති පටිඤ්ඤාය අනුලොමනතො වෙනෙය්‍යානං මග්ගඵලුප්පත්තිහෙතුභූතා කිරියා නිප්පරියායෙන බුද්ධකිච්චන්ති ආහ **''ධම්මචක්කප්පවත්තනඤ්හි ආදිං කත්වා''**ති. තත්ථ සද්ධින්ද්‍රියාදිධම්මොයෙව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ධම්මචක්කං**. අථ වා චක්කන්ති ආණා, ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි ධම්මචක්කං. යථාහ –

> ''ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං, චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්කං, ධම්මචරියාය පවත්තෙතීති ධම්මචක්ක''න්තිආදි (පටි. ම. 2.40).

කතබුද්ධකිච්චෙති කතං පරිනිට්ඨාපිතං බුද්ධකිච්චං යෙන, තස්මිං කතබුද්ධකිච්චෙ භගවති ලොකනාථෙති සම්බන්ධො. එතෙන බුද්ධකත්තබ්බස්ස කස්සචිපි අසෙසිතභාවං දස්සෙති. තතොයෙව හි සො භගවා පරිනිබ්බුතොති. නනු ච සාවකෙහි විනීතාපි විනෙය්‍යා භගවතායෙව විනීතා හොන්ති, තථා හි සාවකභාසිතං සුත්තං බුද්ධවචනන්ති වුච්චති, සාවකවිනෙය්‍යා ච න තාව විනීතාති? නායං දොසො තෙසං විනයනූපායස්ස සාවකෙසු ඨපිතත්තා. තෙනෙවාහ –

> ''න තාවාහං පාපිම පරිනිබ්බායිස්සාමි, යාව න භික්ඛූ වියත්තා විනීතා විසාරදා බහුස්සුතා ආගතාගමා ධම්මධරා විනයධරා මාතිකාධරා උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා සප්පාටිහාරියං ධම්මං දෙසෙස්සන්තී''තිආදි (දී. නි. 2.168).

''කුසිනාරාය''න්තිආදිනා භගවතො පරිනිබ්බුතදෙසකාලවිසෙසදස්සනං, ''අපරිනිබ්බුතො භගවා''ති ගාහස්ස මිච්ඡාභාවදස්සනත්ථං ලොකෙ ජාතසංවෙගස්සභාවදස්සනත්ථඤ්ච. තථා හි මනුස්සභාවස්ස සුපාකටකරණත්ථං මහාබොධිසත්තා චරිමභවෙ දාරපරිග්ගහාදීනිපි කරොන්තීති. **කුසිනාරායන්ති** එවංනාමකෙ නගරෙ. සමීපත්ථෙ චෙතං භුම්මවචනං. **උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙති** තස්ස නගරස්ස උපවත්තනභූතං මල්ලරාජූනං සාලවනුය්‍යානං දස්සෙති. තත්ථ නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපෙච්ච වත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති උපවත්තනන්ති සාලවනං වුච්චති. යථා හි අනුරාධපුරස්ස ථූපාරාමො දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසාය හොති. යථා ච ථූපාරාමතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසනමග්ගො පාචීනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තති, එවං උය්‍යානතො සාලපන්ති පාචීනමුඛා ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තා, තස්මා තං ''උපවත්තන''න්ති වුච්චති. **යමකසාලානමන්තරෙති** යමකසාලානං වෙමජ්ඣෙ. තත්ථ කිර භගවතො පඤ්ඤත්තස්ස පරිනිබ්බානමඤ්චස්ස එකා සාලපන්ති සීසභාගෙ හොති, එකා පාදභාගෙ, තත්‍රාපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො පාදභාගස්ස, තස්මා ''යමකසාලානමන්තරෙ''ති වුත්තං. අපි ච ''යමකසාලා නාම මූලක්ඛන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිබ්බෙත්වා ඨිතසාලා''තිපි **මහාඅට්ඨකථායං** වුත්තං.

අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාති උපාදීයතෙ කම්මකිලෙසෙහීති උපාදි, විපාකක්ඛන්ධා කටත්තා ච රූපං. සො පන උපාදි කිලෙසාභිසඞ්ඛාරමාරනිම්මථනෙන නිබ්බානප්පත්තියං අනොස්සට්ඨො, ඉධ ඛන්ධමච්චුමාරනිම්මථනෙන ඔස්සට්ඨො නිසෙසිතොති අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු නත්ථි එතිස්සා උපාදිසෙසොති කත්වා. **නිබ්බානධාතූති** චෙත්ථ නිබ්බුතිමත්තං අධිප්පෙතං, ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ චායං කරණනිද්දෙසො. **පරිනිබ්බානෙති** පරිනිබ්බානට්ඨානෙ, නිමිත්තත්ථෙ වා භුම්මවචනං, පරිනිබ්බානහෙතු සන්නිපතිතානන්ති අත්ථො. සඞ්ඝස්ස ථෙරො **සඞ්ඝත්ථෙරො.** සො පන සඞ්ඝො කිංපරිමාණොති ආහ **''සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සාන''**න්ති. නිච්චසාපෙක්ඛත්තා හි ඊදිසෙසු සමාසො හොතියෙව යථා ''දෙවදත්තස්ස ගරුකුල''න්ති. **සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සානන්ති** ච සඞ්ඝත්ථෙරානංයෙව සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සානං. තදා හි ''සන්නිපතිතා භික්ඛූ එත්තකා''ති පමාණරහිතා. තථා හි වෙළුවගාමෙ වෙදනාවික්ඛම්භනතො පට්ඨාය ''න චිරෙන භගවා පරිනිබ්බායිස්සතී''ති සුත්වා තතො තතො ආගතෙසු භික්ඛූසු

එකභික්ඛුපි පක්කන්තො නාම නත්ථි, තස්මා ගණනං වීතිවත්තො සඞ්ඝො අහොසි. ආයස්මා මහාකස්සපො ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසීති සම්බන්ධො.

තත්ථ **මහාකස්සපොති** මහන්තෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්නාගතත්තා මහන්තො කස්සපොති මහාකස්සපො, අපිච කුමාරකස්සපත්ථෙරං උපාදාය අයං මහාථෙරො ''මහාකස්සපො''ති වුච්චති. අථ කිමත්ථං ආයස්මා මහාකස්සපො ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං උස්සාහං ජනෙසීති ආහ **''සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ''**තිආදි. සත්ත අහානි සමාහටානි සත්තාහං, සත්තාහං පරිනිබ්බුතස්ස අස්සාති **සත්තාහපරිනිබ්බුතො,** භගවා, තස්මිං සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ භගවති, භගවතො පරිනිබ්බානදිවසතො පට්ඨාය සත්තාහෙ වීතිවත්තෙති වුත්තං හොති. සුභද්දෙන වුඩ්ඪපබ්බජිතෙන වුත්තවචනං සමනුස්සරන්තොති සම්බන්ධො. තත්ථ **සුභද්දොති** තස්ස නාමං, වුඩ්ඪකාලෙ පන පබ්බජිතත්තා **වුඩ්ඪපබ්බජිතොති** වුච්චති. **''අලං ආවුසො''**තිආදිනා තෙන වුත්තවචනං නිදස්සෙති. සො හි සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ භගවති ආයස්මතා මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං පාවාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නෙසු පඤ්චමත්තෙසු භික්ඛුසතෙසු අවීතරාගෙ භික්ඛූ අන්තරාමග්ගෙ දිට්ඨආජීවකස්ස සන්තිකා භගවතො පරිනිබ්බානං සුත්වා පත්තචීවරානි ඡඩ්ඩෙත්වා බාහා පග්ගය්හ නානප්පකාරං පරිදෙවන්තෙ දිස්වා එවමාහ.

කස්මා පන සො එවමාහ? භගවති ආඝාතෙන. අයං කිර සො **ඛන්ධකෙ** (මහාව. 303) ආගතෙ ආතුමාවත්ථුස්මිං නහාපිතපුබ්බකො වුඩ්ඪපබ්බජිතො භගවති කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා අඩ්ඪතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ආතුමං ගච්ඡන්තෙ ''භගවා ආගච්ඡතී''ති සුත්වා ආගතකාලෙ ''යාගුදානං කරිස්සාමී''ති සාමණෙරභූමියං ඨිතෙ ද්වෙ පුත්තෙ එතදවොච ''භගවා කිර තාතා ආතුමං ආගච්ඡති මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං අඩ්ඪතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි, ගච්ඡථ තුම්හෙ තාතා ඛුරභණ්ඩං ආදාය නාළියාවාපකෙන අනුඝරකං අනුඝරකං ආහිණ්ඩථ, ලොණම්පි තෙලම්පි තණ්ඩුලම්පි ඛාදනීයම්පි සංහරථ, භගවතො ආගතස්ස යාගුදානං කරිස්සාමී''ති. තෙ තථා අකංසු. අථ භගවති ආතුමං ආගන්ත්වා භුසාගාරකං පවිට්ඨෙ සුභද්දො සායන්හසමයං ගාමද්වාරං ගන්ත්වා මනුස්සෙ ආමන්තෙත්වා ''හත්ථකම්මමත්තං මෙ දෙථා''ති හත්ථකම්මං යාචිත්වා ''කිං භන්තෙ කරොමා''ති වුත්තෙ ''ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා''ති සබ්බූපකරණානි ගාහාපෙත්වා විහාරෙ උද්ධනානි කාරෙත්වා එකං කාළකං කාසාවං නිවාසෙත්වා තාදිසමෙව පාරුපිත්වා ''ඉදං කරොථ, ඉදං කරොථා''ති සබ්බරත්තිං විචාරෙන්තො සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා භොජ්ජයාගුඤ්ච මධුගොළකඤ්ච පටියාදාපෙසි. **භොජ්ජයාගු** නාම භුඤ්ජිත්වා පාතබ්බයාගු, තත්ථ සප්පිමධුඵාණිතමච්ඡමංසපුප්ඵඵලරසාදි යං කිඤ්චි ඛාදනීයං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පවිසති, කීළිතුකාමානං සීසමක්ඛනයොග්ගා හොති සුගන්ධගන්ධා.

අථ භගවා කාලස්සෙව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො පිණ්ඩාය චරිතුං ආතුමාභිමුඛො පායාසි. මනුස්සා තස්ස ආරොචෙසුං ''භගවා පිණ්ඩාය ගාමං පවිසති, තයා කස්ස යාගු පටියාදිතා''ති. සො යථානිවත්ථපාරුතෙහෙව තෙහි කාළකකාසාවෙහි එකෙන හත්ථෙන දබ්බිඤ්ච කටච්ඡුඤ්ච ගහෙත්වා බ්‍රහ්මා විය දක්ඛිණජාණුමණ්ඩලං භූමියං පතිට්ඨාපෙත්වා වන්දිත්වා ''පටිග්ගණ්හතු මෙ භන්තෙ භගවා යාගු''න්ති ආහ. තතො ''ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්තී''ති **ඛන්ධකෙ** (මහාව. 303) ආගතනයෙන භගවා පුච්ඡිත්වා ච සුත්වා ච තං වුඩ්ඪපබ්බජිතං විගරහිත්වා තස්මිං වත්ථුස්මිං අකප්පියසමාදාපනසික්ඛාපදං ඛුරභණ්ඩපරිහරණසික්ඛාපදඤ්චාති ද්වෙ සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්වා ''භික්ඛවෙ අනෙකකප්පකොටියො භොජනං පරියෙසන්තෙහෙව වීතිනාමිතා, ඉදං පන තුම්හාකං අකප්පියං, අධම්මෙන උප්පන්නභොජනං ඉමං පරිභුඤ්ජිත්වා අනෙකානි අත්තභාවසහස්සානි අපායෙස්වෙව නිබ්බත්තිස්සන්ති, අපෙථ මා ගණ්හථා''ති භික්ඛාචාරාභිමුඛො අගමාසි, එකභික්ඛුනාපි න කිඤ්චි ගහිතං.

සුභද්දො අනත්තමනො හුත්වා ''අයං 'සබ්බං ජානාමී'ති ආහිණ්ඩති, සචෙ න ගහෙතුකාමො පෙසෙත්වා ආරොචෙතබ්බං අස්ස, පක්කාහාරො නාම සබ්බචිරං තිට්ඨන්තො සත්තාහමත්තං තිට්ඨෙය්‍ය, ඉදඤ්ච මම යාවජීවං පරියත්තං අස්ස, සබ්බං තෙන නාසිතං, අහිතකාමො අයං මය්හ''න්ති භගවති ආඝාතං බන්ධිත්වා දසබලෙ ධරමානෙ කිඤ්චි වත්තුං නාසක්ඛි. එවං කිරස්ස අහොසි ''අයං උච්චකුලා පබ්බජිතො මහාපුරිසො, සචෙ කිඤ්චි වක්ඛාමි, මමංයෙව සන්තජ්ජෙස්සතී''ති. ස්වායං අජ්ජ මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං ආගච්ඡන්තො ''පරිනිබ්බුතො භගවා''ති සුත්වා ලද්ධස්සාසො විය හට්ඨතුට්ඨො එවමාහ. ථෙරො පන තං සුත්වා හදයෙ පහාරං විය මත්ථකෙ පතිතසුක්ඛාසනිං විය මඤ්ඤි, ධම්මසංවෙගො චස්ස උප්පජ්ජි ''සත්තාහමත්තපරිනිබ්බුතො භගවා, අජ්ජාපිස්ස සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං ධරතියෙව, දුක්ඛෙන භගවතා ආරාධිතසාසනෙ නාම එවං ලහුං මහන්තං පාපකසටං කණ්ටකො උප්පන්නො, අලං ඛො පනෙස පාපො වඩ්ඪමානො අඤ්ඤෙපි එවරූපෙ සහායෙ ලභිත්වා සාසනං ඔසක්කාපෙතු''න්ති.

තතො ථෙරො චින්තෙසි ''සචෙ ඛො පනාහං ඉමං මහල්ලකං ඉධෙව පිලොතිකං නිවාසෙත්වා ඡාරිකාය ඔකිරාපෙත්වා නීහරාපෙස්සාමි, මනුස්සා 'සමණස්ස ගොතමස්ස සරීරෙ ධරමානෙයෙව සාවකා විවදන්තී'ති අම්හාකං දොසං දස්සෙස්සන්ති, අධිවාසෙමි තාව. භගවතා හි දෙසිතධම්මො අසඞ්ගහිතපුප්ඵරාසිසදිසො, තත්ථ යථා වාතෙන පහටපුප්ඵානි යතො වා තතො වා ගච්ඡන්ති, එවමෙව එවරූපානං වසෙන ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ විනයෙ එකං ද්වෙ සික්ඛාපදානි නස්සිස්සන්ති විනස්සිස්සන්ති, සුත්තෙ එකො ද්වෙ පඤ්හවාරා නස්සිස්සන්ති, අභිධම්මෙ එකං ද්වෙ භූමන්තරානි නස්සිස්සන්ති, එවං අනුක්කමෙන මූලෙ නට්ඨෙ පිසාචසදිසා භවිස්සාම, තස්මා ධම්මවිනයසඞ්ගහං කරිස්සාමි, එවං සති දළ්හසුත්තෙන සඞ්ගහිතපුප්ඵානි විය අයං ධම්මවිනයො නිච්චලො භවිස්සති. එතදත්ථඤ්හි භගවා මය්හං තීණි ගාවුතානි පච්චුග්ගමනං අකාසි, තීහි ඔවාදෙහි උපසම්පදං අකාසි, කායතො චීවරපරිවත්තනං අකාසි, ආකාසෙ පාණිං චාලෙත්වා චන්දොපමපටිපදං කථෙන්තො මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා කථෙසි, තික්ඛත්තුං සකලසාසනරතනං පටිච්ඡාපෙසි, මාදිසෙ භික්ඛුම්හි තිට්ඨමානෙ අයං පාපො සාසනෙ වඩ්ඪිං මා අලත්ථ, යාව අධම්මො

න දිප්පති, ධම්මො න පටිබාහීයති, අවිනයො න දිප්පති, විනයො න පටිබාහීයති, අධම්මවාදිනො න බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො න දුබ්බලා හොන්ති, අවිනයවාදිනො න බලවන්තො හොන්ති, විනයවාදිනො න දුබ්බලා හොන්ති, තාව ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිස්සාමි, තතො භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො පහොනකං ගහෙත්වා කප්පියාකප්පියෙ කථෙස්සන්ති, අථායං පාපො සයමෙව නිග්ගහං පාපුණිස්සති, පුන සීසං උක්ඛිපිතුං න සක්ඛිස්සති, සාසනං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච භවිස්සතී''ති. චින්තෙත්වා සො ''එවං නාම මය්හං චිත්තං උප්පන්න''න්ති කස්සචි අනාරොචෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සමස්සාසෙත්වා අථ පච්ඡා ධාතුභාජනදිවසෙ ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසි. තෙන වුත්තං ''ආයස්මා මහාකස්සපො සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ…පෙ.… ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසී''ති.

තත්ථ අලන්ති පටික්ඛෙපවචනං. **ආවුසොති** පරිදෙවන්තෙ භික්ඛූ ආලපති. **මා සොචිත්ථාති** චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන මා සොචිත්ථ. **මා පරිදෙවිත්ථාති** වාචාය මා පරිදෙවිත්ථ ''පරිදෙවනං විලාපො''ති වචනතො. ඉදානි අසොචනාදීසු කාරණං දස්සෙන්තො **''සුමුත්තා මය''**න්තිආදිමාහ. **තෙන මහාසමණෙනාති** නිස්සක්කෙ කරණවචනං, තතො මහාසමණතො සුට්ඨු මුත්තා මයන්ති අත්ථො, උපද්දුතා ච හොම තදාති අධිප්පායො. **හොමාති** වා අතීතත්ථෙ වත්තමානවචනං, අහුම්හාති අත්ථො, අනුස්සරන්තො ධම්මසංවෙගවසෙනාති අධිප්පායො. ධම්මසභාවචින්තාවසෙන පවත්තං සහොත්තප්පඤාණං ධම්මසංවෙගො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''සබ්බසඞ්ඛතධම්මෙසු, ඔත්තප්පාකාරසණ්ඨිතං;
> ඤාණමොහිතභාරානං, ධම්මසංවෙගසඤ්ඤිත''න්ති.

ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජතීති තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති ඨානං, හෙතු. **ඛොති** අවධාරණෙ, එතං කාරණං විජ්ජතෙව, නො න විජ්ජතීති අත්ථො. කිං තං කාරණන්ති ආහ **''යං පාපභික්ඛූ''**තිආදි. එත්ථ **යන්ති** නිපාතමත්තං, කාරණනිද්දෙසො වා, යෙන කාරණෙන අන්තරධාපෙය්‍යුං, තදෙතං කාරණං විජ්ජතීති අත්ථො. **පාපභික්ඛූති** පාපිකාය ලාමිකාය ඉච්ඡාය සමන්නාගතා භික්ඛූ. අතීතො අතික්කන්තො සත්ථා එත්ථ, එතස්සාති වා **අතීතසත්ථුකං,** පාවචනං. පධානං වචනං **පාවචනං,** ධම්මවිනයන්ති වුත්තං හොති. **පක්ඛං ලභිත්වාති** අලජ්ජීපක්ඛං ලභිත්වා. **න චිරස්සෙවාති** න චිරෙනෙව. **යාව ච ධම්මවිනයො තිට්ඨතීති** යත්තකං කාලං ධම්මො ච විනයො ච ලජ්ජීපුග්ගලෙසු තිට්ඨති.

වුත්තඤ්හෙතං භගවතාති පරිනිබ්බානමඤ්චකෙ නිපන්නෙන භගවතා භික්ඛූ ඔවදන්තෙන එතං වුත්තන්ති අත්ථො. **දෙසිතො පඤ්ඤත්තොති** ධම්මොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො ච. සුත්තාභිධම්මසඞ්ගහිතස්ස හි ධම්මස්ස අභිසජ්ජනං පබොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං විනෙය්‍යසන්තානෙ ඨපනං පඤ්ඤාපනං, තස්මා ධම්මොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො චාති වුත්තො. **පඤ්ඤත්තොති** ච ඨපිතොති අත්ථො. විනයොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො ච. විනයතන්තිසඞ්ගහිතස්ස හි අත්ථස්ස කායවාචානං විනයනතො විනයොති ලද්ධාධිවචනස්ස අතිසජ්ජනං පබොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං අසඞ්කරතො ඨපනං පඤ්ඤාපනං, තස්මා විනයොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො චාති වුච්චති.

සො වො මමච්චයෙනාති සො ධම්මවිනයො තුම්හාකං මමච්චයෙන සත්ථා. ඉදං වුත්තං හොති – මයා වො ඨිතෙනෙව ''ඉදං ලහුකං, ඉදං ගරුකං, ඉදං සතෙකිච්ඡං, ඉදං අතෙකිච්ඡං, ඉදං ලොකවජ්ජං, ඉදං පණ්ණත්තිවජ්ජං. අයං ආපත්ති පුග්ගලස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති, අයං ගණස්ස, අයං සඞ්ඝස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාතී''ති සත්තන්නං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවීතික්කමනීයතාවසෙන ඔතිණ්ණවත්ථුස්මිං සඛන්ධකපරිවාරො උභතොවිභඞ්ගො මහාවිනයො නාම දෙසිතො, තං සකලම්පි විනයපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති ''ඉදං වො කත්තබ්බං, ඉදං වො න කත්තබ්බ''න්ති කත්තබ්බාකත්තබ්බස්ස විභාගෙන අනුසාසනතො. ඨිතෙනෙව ච මයා ''ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගානි, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො''ති තෙන තෙන විනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයානුරූපෙන පකාරෙන ඉමෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ විභජිත්වා සුත්තන්තපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි සුත්තන්තපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති තංතංචරියානුරූපං සම්මාපටිපත්තියා අනුසාසනතො. ඨිතෙනෙව ච මයා ''පඤ්චක්ඛන්ධා, ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, චත්තාරි සච්චානි, බාවීසතින්ද්‍රියානි, නව හෙතූ, චත්තාරො ආහාරා, සත්ත ඵස්සා, සත්ත වෙදනා, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත චෙතනා, සත්ත චිත්තානි, තත්‍රාපි එත්තකා ධම්මා කාමාවචරා, එත්තකා රූපාවචරා, එත්තකා අරූපාවචරා, එත්තකා පරියාපන්නා, එත්තකා අපරියාපන්නා, එත්තකා ලොකියා, එත්තකා ලොකුත්තරා''ති ඉමෙ ධම්මෙ විභජිත්වා අභිධම්මපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි අභිධම්මපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති, ඛන්ධාදිවිභාගෙන ඤායමානං චතුසච්චසම්බොධාවහත්තා සත්ථාරා සම්මාසම්බුද්ධෙන කත්තබ්බකිච්චං නිප්ඵාදෙස්සති. ඉති සබ්බම්පෙතං අභිසම්බොධිතො යාව පරිනිබ්බානා පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි භාසිතං ලපිතං, තීණි පිටකානි, පඤ්ච නිකායා, නවඞ්ගානි, චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානීති එවං මහප්පභෙදං හොති. ඉති ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තිට්ඨන්ති, අහං එකොව පරිනිබ්බායාමි, අහඤ්ච පනිදානි එකොව ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතෙ ඉමානි චතුරාසීති බුද්ධසහස්සානි තුම්හෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති ඔවාදානුසාසනීකිච්චස්ස නිප්ඵාදනතොති.

සාසනන්ති පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධවසෙන තිවිධං සාසනං, නිප්පරියායතො පන සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා. **අද්ධනියන්ති** අද්ධානමග්ගගාමීති අද්ධනියං, අද්ධානක්ඛමන්ති අත්ථො. **චිරට්ඨිතිකන්ති** චිරං ඨිති එතස්සාති චිරට්ඨිතිකං, සාසනං, **අස්ස** භවෙය්‍යාති සම්බන්ධො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා යෙන පකාරෙන ඉදං සාසනං දීඝමද්ධානං පවත්තිතුං සමත්ථං, තතොයෙව චිරට්ඨිතිකං අස්ස, තථා තෙන පකාරෙන ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාමාති.

ඉදානි සම්මාසම්බුද්ධෙන අත්තනො කතං අනුග්ගහවිසෙසං විභාවෙන්තො ආහ **''යඤ්චාහං භගවතා''**තිආදි. තත්ථ ''යඤ්චාහ''න්ති එතස්ස ''අනුග්ගහිතො''ති එතෙන සම්බන්ධො. තත්ථ **යන්ති** යස්මා, යෙන කාරණෙනාති වුත්තං හොති. කිරියාපරාමසනං වා එතං, තෙන ''අනුග්ගහිතො''ති එත්ථ අනුග්ගණ්හනං පරාමසති. **ධාරෙස්සසීති**ආදිකං පන භගවා අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ මහාකස්සපත්ථෙරෙන පඤ්ඤත්තසඞ්ඝාටියං නිසින්නො තං චීවරං විකසිතපදුමපුප්ඵවණ්ණෙන පාණිනා අන්තරෙ පරාමසන්තො ආහ. වුත්තඤ්හෙතං **කස්සපසංයුත්තෙ** (සං. නි. 2.154) මහාකස්සපත්ථෙරෙනෙව ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙත්වා කථෙන්තෙන –

> ''අථ ඛො, ආවුසො, භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම යෙන අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඞ්කමි, අථ ඛ්වාහං, ආවුසො, පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටිං චතුග්ගුණං පඤ්ඤාපෙත්වා භගවන්තං එතදවොචං 'ඉධ, භන්තෙ, භගවා නිසීදතු, යං මමස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා'ති. නිසීදි ඛො, ආවුසො, භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ, නිසජ්ජ ඛො මං, ආවුසො, භගවා එතදවොච 'මුදුකා ඛො ත්‍යායං කස්සප පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටී'ති. 'පටිග්ගණ්හාතු මෙ, භන්තෙ, භගවා පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටිං අනුකම්පං උපාදායා'ති. 'ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සප සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානී'ති. 'ධාරෙස්සාමහං, භන්තෙ, භගවතො සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානී'ති. සො ඛ්වාහං, ආවුසො, පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටිං භගවතො පාදාසිං, අහං පන භගවතො සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානි පටිපජ්ජි''න්ති (සං. නි. 2.154).

තත්ථ (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.154) **මුදුකා ඛො ත්‍යායන්ති** මුදුකා ඛො තෙ අයං. කස්මා භගවා එවමාහාති? ථෙරෙන සහ චීවරං පරිවත්තෙතුකාමතාය. කස්මා පරිවත්තෙතුකාමො ජාතොති? ථෙරං අත්තනො ඨානෙ ඨපෙතුකාමතාය. කිං සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා නත්ථීති? අත්ථි, එවං පනස්ස අහොසි ''ඉමෙ න චිරං ඨස්සන්ති, කස්සපො පන වීසවස්සසතායුකො, 'සො මයි පරිනිබ්බුතෙ සත්තපණ්ණිගුහායං වසිත්වා ධම්මවිනයසඞ්ගහං කත්වා මම සාසනං පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණං කාලං පවත්තනකං කරිස්සතී'ති අත්තනො නං ඨානෙ ඨපෙමි, එවං භික්ඛූ කස්සපස්ස සුස්සූසිතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තී''ති, තස්මා එවමාහ. ථෙරො පන යස්මා චීවරස්ස වා පත්තස්ස වා වණ්ණෙ කථිතෙ ''ඉමං තුම්හාකං ගණ්හථා''ති චාරිත්තමෙව, තස්මා ''පටිග්ගණ්හාතු මෙ භන්තෙ භගවා''ති ආහ. **ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සපාති** කස්සප ත්වං ඉමානි පරිභොගජිණ්ණානි පංසුකූලානි පාරුපිතුං සක්ඛිස්සසීති වදති. තඤ්ච ඛො න කායබලං සන්ධාය, පටිපත්තිපූරණං පන සන්ධාය එවමාහ. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – අහං ඉමං චීවරං පුණ්ණං නාම දාසිං පාරුපිත්වා ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඩිතං තුම්බමත්තෙහි පාණකෙහි සම්පරිකිණ්ණං තෙ පාණකෙ විධුනිත්වා මහාඅරියවංසෙ ඨත්වා අග්ගහෙසිං, තස්ස මෙ ඉමං චීවරං ගහිතදිවසෙ දසසහස්සචක්කවාළෙ මහාපථවී මහාරවං විරවමානා කම්පිත්ථ, ආකාසං තටතටායි, චක්කවාළදෙවතා සාධුකාරං අදංසු ''ඉමං චීවරං ගණ්හන්තෙන භික්ඛුනා ජාතිපංසුකූලිකෙන ජාතිආරඤ්ඤිකෙන ජාතිඑකාසනිකෙන ජාතිසපදානචාරිකෙන භවිතුං වට්ටති, ත්වං ඉමස්ස චීවරස්ස අනුච්ඡවිකං කාතුං සක්ඛිස්සසී''ති. ථෙරොපි අත්තනා පඤ්චන්නං හත්ථීනං බලං ධාරෙති. සො තං අතක්කයිත්වා ''අහමෙතං පටිපත්තිං පූරෙස්සාමී''ති උස්සාහෙන සුගතචීවරස්ස අනුච්ඡවිකං කාතුකාමො ''ධාරෙස්සාමහං භන්තෙ''ති ආහ. **පටිපජ්ජින්ති** පටිපන්නොසිං. එවං පන චීවරපරිවත්තනං කත්වා ථෙරෙන පාරුතචීවරං භගවා පාරුපි, සත්ථු චීවරං ථෙරො. තස්මිං සමයෙ මහාපථවී උදකපරියන්තං කත්වා උන්නදන්තී කම්පිත්ථ.

සාණානි පංසුකූලානීති මතකළෙවරං පරිවෙඨෙත්වා ඡඩ්ඩිතානි තුම්බමත්තෙ කිමී පප්ඵොටෙත්වා ගහිතානි සාණවාකමයානි පංසුකූලචීවරානි. රථිකසුසානසඞ්කාරකූටාදීනං යත්ථ කත්ථචි පංසූනං උපරි ඨිතත්තා අබ්භුග්ගතට්ඨෙන තෙසු පංසුකූලමිවාති **පංසුකූලං**. අථ වා පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලති ගච්ඡතීති පංසුකූලන්ති පංසුකූලසද්දස්ස අත්ථො දට්ඨබ්බො. **නිබ්බසනානීති** නිට්ඨිතවසනකිච්චානි, පරිභොගජිණ්ණානීති අත්ථො. එත්ථ ''කිඤ්චාපි එකමෙව තං චීවරං, අනෙකාවයවත්තා පන බහුවචනං කත''න්ති **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. **චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙනාති** එත්ථ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනාති විඤ්ඤායමානත්තා විඤ්ඤායමානත්ථස්ස ච-සද්දස්ස පයොගෙ කාමාචාරත්තා ''අත්තනා''ති න වුත්තං. ''ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං, කස්සප, සාණානි පංසුකූලානී''ති හි වුත්තත්තා අත්තනාව සාධාරණපරිභොගො විඤ්ඤායති, නාඤ්ඤෙන. න හි කෙවලං සද්දතොයෙව සබ්බත්ථ අත්ථනිච්ඡයො භවිස්සති අත්ථපකරණාදිනාපි යෙභුය්‍යෙන අත්ථස්ස නියමෙතබ්බත්තා. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** පනෙත්ථ ඉදං වුත්තං ''චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙනාති එත්ථ අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනාති ඉධ අත්තනාසද්දං ආනෙත්වා චීවරෙ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනා''ති යොජෙතබ්බං.

> ''යස්ස යෙන හි සම්බන්ධො, දූරට්ඨම්පි ච තස්ස තං;
> අත්ථතො හ්‍යසමානානං, ආසන්නත්තමකාරණ''න්ති.

අථ වා භගවතා චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙන භගවතා අනුග්ගහිතොති යොජනීයං එකස්සපි කරණනිද්දෙසස්ස සහයොගකත්තුත්ථජොතකත්තසම්භවතොති. සබ්බත්ථ **"ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනා"**ති වුත්තෙ සුත්තන්තටීකාකාරෙනාති ගහෙතබ්බං. සමානං ධාරණමෙතස්සාති **සාධාරණො,** පරිභොගො. සාධාරණපරිභොගෙන චෙව සමසමට්ඨපනෙන ච අනුග්ගහිතොති සම්බන්ධො.

ඉදානි (සං. නි. 2.152) –

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි විතක්කවිචාරානං වූපසමා අජ්ඣත්තං සම්පසාදනං චෙතසො එකොදිභාවං අවිතක්කං අවිචාරං සමාධිජං පීතිසුඛං දුතියං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති විතක්කවිචාරානං වූපසමා…පෙ…. දුතියං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි පීතියා ච විරාගා උපෙක්ඛකො ච විහරාමි, සතො ච සම්පජානො සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙමි, යං තං අරියා ආචික්ඛන්ති 'උපෙක්ඛකො සතිමා සුඛවිහාරී'ති, තතියං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති පීතියා ච විරාගා උපෙක්ඛකො ච විහරති…පෙ.… තතියං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා පුබ්බෙව සොමනස්සදොමනස්සානං අත්ථඞ්ගමා අදුක්ඛමසුඛං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා පුබ්බෙව…පෙ…. චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං , භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා 'අනන්තො ආකාසො'ති ආකාසානඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා…පෙ…. ආකාසානඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි සබ්බසො ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම 'අනන්තං විඤ්ඤාණ'න්ති විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති සබ්බසො ආකාසානඤ්චායතනං සමතික්කම්ම…පෙ…. විඤ්ඤාණඤ්චායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං , භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි සබ්බසො විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමතික්කම්ම 'නත්ථි කිඤ්චී'ති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති…පෙ…. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි සබ්බසො ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමතික්කම්ම නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි සබ්බසො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමතික්කම්ම සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි…පෙ…. සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධං උපසම්පජ්ජ විහරති.

"අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොමි, එකොපි හුත්වා බහුධා හොමි, බහුධාපි හුත්වා එකො හොමි, ආවිභාවං තිරොභාවං තිරොකුට්ටං තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගච්ඡාමි සෙය්‍යථාපි ආකාසෙ, පථවියාපි උම්මුජ්ජනිමුජ්ජං කරොමි සෙය්‍යථාපි උදකෙ, උදකෙපි අභිජ්ජමානෙ ගච්ඡාමි සෙය්‍යථාපි පථවියං, ආකාසෙපි පල්ලඞ්කෙන කමාමි සෙය්‍යථාපි පක්ඛී සකුණො, ඉමෙපි චන්දිමසූරියෙ එවංමහිද්ධිකෙ එවංමහානුභාවෙ පාණිනා පරිමසාමි පරිමජ්ජාමි, යාව බ්‍රහ්මලොකාපි කායෙන වසං වත්තෙමි. කස්සපොපි භික්ඛවෙ යාවදෙ ආකඞ්ඛති අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිධං පච්චනුභොති…පෙ…. යාව බ්‍රහ්මලොකාපි කායෙන වසං වත්තෙති.

"අහං , භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි දිබ්බාය සොතධාතුයා විසුද්ධාය අතික්කන්තමානුසිකාය උභො සද්දෙ සුණාමි දිබ්බෙ ච මානුසෙ ච යෙ දූරෙ සන්තිකෙ ච. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති දිබ්බාය

සොතධාතුයා…පෙ…. යෙ දූරෙ සන්තිකෙ ච.

‘‘අහං , භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි පරසත්තානං පරපුග්ගලානං චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාමි, සරාගං වා චිත්තං ‘සරාගං චිත්ත’න්ති පජානාමි, වීතරාගං වා චිත්තං ‘වීතරාගං චිත්ත’න්ති පජානාමි, සදොසං වා චිත්තං…පෙ…. වීතදොසං වා චිත්තං…පෙ…. සමොහං වා චිත්තං…පෙ…. වීතමොහං වා චිත්තං…පෙ…. සංඛිත්තං වා චිත්තං…පෙ…. වික්ඛිත්තං වා චිත්තං…පෙ…. මහග්ගතං වා චිත්තං…පෙ…. අමහග්ගතං වා චිත්තං…පෙ…. සඋත්තරං වා චිත්තං…පෙ…. අනුත්තරං වා චිත්තං…පෙ…. සමාහිතං වා චිත්තං…පෙ…. අසමාහිතං වා චිත්තං…පෙ…. විමුත්තං වා චිත්තං…පෙ…. අවිමුත්තං වා චිත්තං ‘අවිමුත්තං චිත්ත’න්ති පජානාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාති, සරාගං වා චිත්තං ‘සරාගං චිත්ත’න්ති පජානාති…පෙ…. අවිමුත්තං වා චිත්තං ‘අවිමුත්තං චිත්ත’න්ති පජානාති.

‘‘අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරාමි. සෙය්‍යථිදං – එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො තිස්සොපි ජාතියො චතස්සොපි ජාතියො පඤ්චපි ජාතියො දසපි ජාතියො වීසම්පි ජාතියො තිංසම්පි ජාතියො චත්තාලීසම්පි ජාතියො පඤ්ඤාසම්පි ජාතියො ජාතිසතම්පි ජාතිසහස්සම්පි ජාතිසතසහස්සම්පි අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි විවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙ ‘අමුත්‍රාසිං එවංනාමො එවංගොත්තො එවංවණ්ණො එවමාහාරො එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදී එවමායුපරියන්තො, සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදිං, තත්‍රාපාසිං එවංනාමො එවංගොත්තො එවංවණ්ණො එවමාහාරො එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදී එවමායුපරියන්තො, සො තතො චුතො ඉධූපපන්නො’ති. ඉති සාකාරං සඋද්දෙසං අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති. සෙය්‍යථිදං – එකම්පි ජාතිං…පෙ…. ඉති සාකාරං සඋද්දෙසං අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති.

‘‘අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සාමි චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ හීනෙ පණීතෙ සුවණ්ණෙ දුබ්බණ්ණෙ සුගතෙ දුග්ගතෙ, යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ පජානාමි ‘ඉමෙ වත භොන්තො සත්තා කායදුච්චරිතෙන සමන්නාගතා වචීදුච්චරිතෙන සමන්නාගතා මනොදුච්චරිතෙන සමන්නාගතා අරියානං උපවාදකා මිච්ඡාදිට්ඨිකා මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා, තෙ කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපන්නා. ඉමෙ වා පන භොන්තො සත්තා කායසුචරිතෙන සමන්නාගතා වචීසුචරිතෙන සමන්නාගතා මනොසුචරිතෙන සමන්නාගතා අරියානං අනුපවාදකා සම්මාදිට්ඨිකා සම්මාදිට්ඨිකම්මසමාදානා, තෙ කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපන්නා’ති. ඉති දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සාමි චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ හීනෙ පණීතෙ සුවණ්ණෙ දුබ්බණ්ණෙ සුගතෙ දුග්ගතෙ, යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ පජානාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛති දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සති චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ හීනෙ පණීතෙ සුවණ්ණෙ දුබ්බණ්ණෙ සුගතෙ දුග්ගතෙ, යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ පජානාති.

‘‘අහං, භික්ඛවෙ, ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරාමි. කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරතී’’ති (සං. නි. 2.152) –

එවං නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාප්පභෙදෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනත්ථාය භගවතා වුත්තං කස්සපසංයුත්තෙ ආගතං පාළිම්මං පෙය්‍යාලමුඛෙන ආදිග්ගහණෙන ච සඞ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **‘‘අහං භික්ඛවෙ’’**තිආදි.

තත්ථ **යාවදෙ ආකඞ්ඛාමී**ති යාවදෙව ඉච්ඡාමීති අත්ථො. තතොයෙව හි **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ චූළගණ්ඨිපදෙ** ච ‘‘යාවදෙති යාවදෙවාති වුත්තං හොති’’ති ලිඛිතං. **සංයුත්තනිකායට්ඨකථායම්පි** ‘‘යාවදෙ ආකඞ්ඛාමීති යාවදෙව ඉච්ඡාමී’’ති අත්ථො වුත්තො. තථා හි තත්ථ ලීනත්ථපකාසනියං **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනෙව** වුත්තං ‘‘යාවදෙවාති ඉමිනා සමානත්ථං යාවදෙති ඉදං පද’’න්ති. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ‘‘යාවදෙවා’’ති අයමෙව පාඨො දිස්සති. යානි පන ඉතො පරං ‘‘විවිච්චෙව කාමෙහී’’තිආදිනා නයෙන චත්තාරි රූපාවචරකිරියඣානානි, ‘‘සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා’’තිආදිනා නයෙන චතස්සො අරූපසමාපත්තියො, ‘‘සබ්බසො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමතික්කම්ම සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධ’’න්තිආදිනා නයෙන නිරොධසමාපත්ති, ‘‘අනෙකවිහිතං ඉද්ධිවිධ’’න්තිආදිනා නයෙන අභිඤ්ඤා ච වුත්තා. තත්ථ යං වත්තබ්බං සියා, තං අනුපදවණ්ණනාය චෙව භාවනාවිධානෙන ච සද්ධිං **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.69-70) සබ්බසො විත්ථාරිතං. ඉධාපි ච වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ චත්තාරි රූපාවචරඣානානි තිස්සො ච විජ්ජා ආවි භවිස්සන්ති, තස්මා තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං තත්ථෙව වණ්ණයිස්සාම.

නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාප්පභෙදෙති එත්ථ **නවානුපුබ්බවිහාරා** නාම අනුපටිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බභාවතො එවංසඤ්ඤිතා නිරොධසමාපත්තියා සහ අට්ඨ සමාපත්තියො. **ඡළභිඤ්ඤා** නාම ආසවක්ඛයඤාණෙන සද්ධිං පඤ්චාභිඤ්ඤායොති එවං ලොකියලොකුත්තරභෙදා සබ්බා අභිඤ්ඤායො. **උත්තරිමනුස්සධම්මෙ**ති උත්තරිමනුස්සානං

ඣායිනඤ්චෙව අරියානඤ්ච ධම්මො උත්තරිමනුස්සධම්මො. අථ වා උත්තරි මනුස්සධම්මාති උත්තරිමනුස්සධම්මො, මනුස්සධම්මො නාම දසකුසලකම්මපථධම්මො. සො හි විනා භාවනාමනසිකාරෙන පකතියාව මනුස්සෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතො මනුස්සත්තභාවාවහතො වා ‘‘මනුස්සධම්මො’’ති වුච්චති, තතො උත්තරි පන ඣානාදීනි ‘‘උත්තරිමනුස්සධම්මො’’ති වෙදිතබ්බානි. **අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනාති** අහං යත්තකං කාලං යත්තකෙ වා සමාපත්තිවිහාරෙ අභිඤ්ඤායො ච වළඤ්ජෙමි, තථා කස්සපොපීති එවං යථාවුත්තඋත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමං කත්වා ඨපනෙන. ඉදඤ්ච නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාදිභාවසාමඤ්ඤෙන පසංසාමත්තං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හි ආයස්මා මහාකස්සපො භගවා විය දෙවසිකං චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති, යමකපාටිහාරියාදිවසෙන වා අභිඤ්ඤායො වළඤ්ජෙති. එත්ථ ච ‘‘උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනා’’ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තථා හි –

‘‘ඔවද කස්සප භික්ඛූ, කරොහි කස්සප භික්ඛූනං ධම්මිං කථං, අහං වා කස්සප භික්ඛූ ඔවදෙය්‍යං ත්වං වා, අහං වා කස්සප භික්ඛූනං ධම්මිං කථං කරෙය්‍යං ත්වං වා’’ති (සං. නි. 2.149).

එවම්පි අත්තනා සමසමට්ඨානෙ ඨපෙතියෙව, තස්ස කිමඤ්ඤං ආණණ්‍යං භවිස්සති අඤ්ඤත්‍ර ධම්මවිනයසඞ්ගායනාති අධිප්පායො. තත්ථ ‘‘තස්සාති තස්ස අනුග්ගහස්සා’’ති **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. තස්ස මෙති වා අත්ථො ගහෙතබ්බො. පොත්ථකෙසු හි කත්ථචි ‘‘තස්ස මෙ’’ති පාඨොයෙව දිස්සති, ධම්මවිනයසඞ්ගායනං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං කිං නාම තස්ස මෙ ආණණ්‍යං අණණභාවො භවිස්සතීති අත්ථො. **‘‘නනු මං භගවා’’**තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං උපමාවසෙන විභාවෙති. **සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙනාති** එත්ථ චීවරස්ස නිදස්සනවසෙන කවචස්ස ගහණං කතං, සමාපත්තියා නිදස්සනවසෙන ඉස්සරියං ගහිතං. **කුලවංසප්පතිට්ඨාපකන්ති** කුලවංසස්ස කුලප්පවෙණියා පතිට්ඨාපකං. ‘‘මෙ සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකො’’ති නිච්චසාපෙක්ඛත්තා සමාසො දට්ඨබ්බො, මෙ සද්ධම්මවංසස්ස පතිට්ඨාපකො පවත්තකොති වුත්තං හොති. වුත්තවචනමනුස්සරන්තො අනුග්ගහෙසීති චින්තයන්තො ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසීති සම්බන්ධො, ධාතුභාජනදිවසෙ තත්ථ සන්නිපතිතානං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසීති අත්ථො.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං පාළියා විභාවෙන්තො ආහ **‘‘යථාහා’’**තිආදි. තත්ථ **එකමිදාහන්ති** එත්ථ **ඉදන්ති** නිපාතමත්තං. **එකං සමයන්ති** ච භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනං, එකස්මිං සමයෙති වුත්තං හොති. **පාවායාති** පාවානගරතො, තත්ථ පිණ්ඩාය චරිත්වා කුසිනාරං ගමිස්සාමීති අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නොති වුත්තං හොති. **අද්ධානමග්ගොති** ච දීඝමග්ගො වුච්චති. දීඝපරියායො හෙත්ථ අද්ධානසද්දො. **මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධින්ති** ගුණමහත්තෙනපි සඞ්ඛ්‍යාමහත්තෙනපි මහතා. භික්ඛූනං සඞ්ඝෙන භික්ඛුසඞ්ඝෙන, සමණගණෙන සද්ධිං එකතොති අත්ථො. **‘‘පඤ්චමත්තෙහී’’**තිආදිනා සඞ්ඛ්‍යාමහත්තං විභාවෙති. **මත්ත**-සද්දො චෙත්ථ පමාණවචනො ‘‘භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා’’තිආදීසු විය. **සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං විත්ථාරතො වෙදිතබ්බන්ති** සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං ඉධ ආනෙත්වා විත්ථාරතො දස්සෙතබ්බන්ති අධිප්පායො.

‘‘තතො පරන්ති තතො භික්ඛූනං උස්සාහජනනතො පර’’න්ති **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං. **මහාගණ්ඨිපදෙ** පන ‘‘තතො පරන්ති සුභද්දකණ්ඩතො පර’’න්ති වුත්තං. ඉදමෙවෙත්ථ සාරතො පච්චෙතබ්බන්ති නො තක්කො. අයමෙව හි උස්සාහජනනප්පකාරො, යදිදං ‘‘හන්ද මයං, ආවුසො, ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාම, පුරෙ අධම්මො දිප්පතී’’තිආදි, තස්මා උස්සාහජනනතො පරන්ති න වත්තබ්බං හෙට්ඨා උස්සාහජනනප්පකාරස්ස පාළියං අවුත්තත්තා. අයඤ්හෙත්ථ පාළික්කමො –

‘‘අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො භික්ඛූ ආමන්තෙසි, එකමිදාහං, ආවුසො, සමයං පාවාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං පඤ්චමත්තෙහි භික්ඛුසතෙහි. අථ ඛ්වාහං, ආවුසො, මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදිං.

‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන අඤ්ඤතරො ආජීවකො කුසිනාරාය මන්දාරවපුප්ඵං ගහෙත්වා පාවං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො හොති. අද්දසං ඛො අහං, ආවුසො, තං ආජීවකං දූරතොව ආගච්ඡන්තං, දිස්වාන තං ආජීවකං එතදවොචං ‘අපාවුසො, අම්හාකං සත්ථාරං ජානාසී’ති ? ‘ආම, ආවුසො, ජානාමි. අජ්ජ සත්තාහපරිනිබ්බුතො සමණො ගොතමො, තතො මෙ ඉදං මන්දාරවපුප්ඵං ගහිතන්ති. තත්‍රාවුසො, යෙ තෙ භික්ඛූ අවීතරාගා, අප්පෙකච්චෙ බාහා පග්ගය්හ කන්දන්ති, ඡින්නපාතං පපතන්ති ආවට්ටන්ති විවට්ටන්ති, ‘අතිඛිප්පං භගවා පරිනිබ්බුතො, අතිඛිප්පං සුගතො පරිනිබ්බුතො, අතිඛිප්පං චක්ඛුං ලොකෙ අන්තරහිත’න්ති. යෙ පන තෙ භික්ඛූ වීතරාගා, තෙ සතා සම්පජානා අධිවාසෙන්ති ‘අනිච්චා සඞ්ඛාරා, තං කුතෙත්ථ ලබ්භා’’’ති.

‘‘අථ ඛ්වාහං, ආවුසො, තෙ භික්ඛූ එතදවොචං – ‘අලං, ආවුසො, මා සොචිත්ථ මා පරිදෙවිත්ථ, නන්වෙතං, ආවුසො, භගවතා පටිකච්චෙව අක්ඛාතං ‘සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො විනාභාවො අඤ්ඤථාභාවො. තං කුතෙත්ථ, ආවුසො, ලබ්භා, යං තං ජාතං භූතං සඞ්ඛතං පලොකධම්මං, තං වත මා පලුජ්ජී’ති නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති.

''තෙන ඛො පන සමයෙන, ආවුසො, සුභද්දො නාම වුඩ්ඪපබ්බජිතො තස්සං පරිසායං නිසින්නො හොති. අථ ඛො ආවුසො සුභද්දො වුඩ්ඪපබ්බජිතො තෙ භික්ඛූ එතදවොච 'අලං, ආවුසො, මා සොචිත්ථ මා පරිදෙවිත්ථ, සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන, උපද්දුතා ච මයං හොම' 'ඉදං වො කප්පති, ඉදං වො න කප්පතී'ති, 'ඉදානි පන මයං යං ඉච්ඡිස්සාම, තං කරිස්සාම, යං න ඉච්ඡිස්සාම, න තං කරිස්සාමා'ති. හන්ද මයං ආවුසො ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාම, පුරෙ අධම්මො දිප්පති, ධම්මො පටිබාහීයති, අවිනයො පුරෙ දිප්පති, විනයො පටිබාහීයති, පුරෙ අධම්මවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො දුබ්බලා හොන්ති, පුරෙ අවිනයවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, විනයවාදිනො දුබ්බලා හොන්තී''ති.

'''තෙන හි, භන්තෙ, ථෙරො භික්ඛූ උච්චිනතූ'ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො එකෙනූනපඤ්චඅරහන්තසතානි උච්චිනි. භික්ඛූ ආයස්මන්තං මහාකස්සපං එතදවොචුං 'අයං, භන්තෙ, ආයස්මා ආනන්දො කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, අභබ්බො ඡන්දා දොසා මොහා භයා අගතිං ගන්තුං, බහු චානෙන භගවතො සන්තිකෙ ධම්මො ච විනයො ච පරියත්තො. තෙන හි, භන්තෙ, ථෙරො ආයස්මන්තම්පි ආනන්දං උච්චිනතූ'''තිආදි (චූළව. 437).

තස්මා **තතො පරන්ති** එත්ථ සුභද්දකණ්ඩතො පරන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. ''සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං විත්ථාරතො වෙදිතබ්බ''න්ති හි ඉමිනා ''යං න ඉච්ඡිස්සාම, න තං කරිස්සාමා''ති එතං පරියන්තං සුභද්දකණ්ඩපාළිං දස්සෙත්වා ඉදානි අවසෙසං උස්සාහජනනප්පකාරප්පවත්තං පාළිමෙව දස්සෙන්තො **''හන්ද මයං ආවුසො''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **පුරෙ අධම්මො දිප්පතී**ති එත්ථ අධම්මො නාම දසකුසලකම්මපථධම්මපටිපක්ඛභූතො අධම්මො. **පුරෙ දිප්පතී**ති අපි නාම දිප්පති. අථ වා යාව අධම්මො ධම්මං පටිබාහිතුං සමත්ථො හොති, තතො පුරෙතරමෙවාති අත්ථො. ආසන්නෙ හි අනාගතෙ අයං පුරෙසද්දො. **දිප්පතී**ති දිප්පිස්සති. පුරෙ-සද්දයොගෙන හි අනාගතත්ථෙ අයං වත්තමානපයොගො යථා ''පුරා වස්සති දෙවො''ති. කෙචි පනෙත්ථ එවං වණ්ණයන්ති ''පුරෙති පච්ඡා අනාගතෙ යථා අද්ධානං ගච්ඡන්තස්ස ගන්තබ්බමග්ගො 'පුරෙ'ති වුච්චති, තථා ඉධ දට්ඨබ්බ''න්ති. **අවිනයො**ති පහානවිනයසංවරවිනයානං පටිපක්ඛභූතො අවිනයො. ''විනයවාදිනො දුබ්බලා හොන්තී''ති එවං ඉති-සද්දොපි එත්ථ දට්ඨබ්බො, ''තතො පරං ආහා''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ඉති-සද්දො න දිස්සති, පාළියං පන දීඝනිකායට්ඨකථායඤ්ච අත්ථෙව ඉති-සද්දො.

තෙන හීති උය්‍යොජනත්ථෙ නිපාතො. උච්චිනනෙ උය්‍යොජෙන්තා හි තං මහාකස්සපත්ථෙරං එවමාහංසු. **භික්ඛූ උච්චිනතූ**ති සඞ්ගීතියා අනුරූපෙ භික්ඛූ උච්චිනිත්වා ගණ්හාතූති අත්ථො. ''සකලනවඞ්ග…පෙ…. පරිග්ගහෙසී''ති එතෙන සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවපරියන්තානං යථාවුත්තපුග්ගලානං සතිපි ආගමාධිගමසබ්භාවෙ සහ පටිසම්භිදාහි තෙවිජ්ජාදිගුණයුත්තානං ආගමාධිගමසම්පත්තියා උක්කංසගතත්තා සඞ්ගීතියා බහුපකාරතං දස්සෙති. තත්ථ **සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනපරියත්තිධරෙ**ති සකලං සුත්තගෙය්‍යාදි නවඞ්ගං එත්ථ, එතස්ස වා අත්ථීති සකලනවඞ්ගං, සත්ථුසාසනං. අත්ථකාමෙන පරියාපුණිතබ්බතො දිට්ඨධම්මිකාදිපුරිසත්ථපරියත්තභාවතො ච පරියත්තීති තීණි පිටකානි වුච්චන්ති, තං සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනසඞ්ඛාතං පරියත්තිං ධාරෙන්තීති සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනපරියත්තිධරා, තාදිසෙති අත්ථො. බහූනං නානප්පකාරානං කිලෙසානං සක්කායදිට්ඨීයා ච අවිහතත්තා තා ජනෙන්ති, තාහි වා ජනිතාති **පුථුජ්ජනා**. දුවිධා පුථුජ්ජනා අන්ධපුථුජ්ජනා කල්‍යාණපුථුජ්ජනාති. තත්ථ යෙසං ඛන්ධධාතුආයතනාදීසු උග්ගහපරිපුච්ඡාසවනධාරණපච්චවෙක්ඛණානි නත්ථි, තෙ අන්ධපුථුජ්ජනා. යෙසං තානි අත්ථි, තෙ කල්‍යාණපුථුජ්ජනා. තෙ ඉධ ''පුථුජ්ජනා''ති අධිප්පෙතා. සමථභාවනාසිනෙහාභාවෙන සුක්ඛා ලූඛා අසිනිද්ධා විපස්සනා එතෙසන්ති **සුක්ඛවිපස්සකා**.

තිපිටකසබ්බපරියත්තිප්පභෙදධරෙති තිණ්ණං පිටකානං සමාහාරො තිපිටකං, තිපිටකසඞ්ඛාතං නවඞ්ගාදිවසෙන අනෙකධා භින්නං සබ්බපරියත්තිප්පභෙදං ධාරෙන්තීති තිපිටකසබ්බපරියත්තිප්පභෙදධරා, තාදිසෙති අත්ථො. අනු අනු තංසමඞ්ගිනං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති අනුභාවො, අනුභාවො එව ආනුභාවො, පභාවො. මහන්තො ආනුභාවො යෙසං තෙ **මහානුභාවා**. **තෙවිජ්ජාදිභෙදෙ**ති තිස්සො විජ්ජායෙව තෙවිජ්ජා, තා ආදි යෙසං ඡළභිඤ්ඤාදීනං තෙ තෙවිජ්ජාදයො, තෙ භෙදා අනෙකප්පකාරා භින්නා එතෙසන්ති තෙවිජ්ජාදිභෙදා, ඛීණාසවා, තාදිසෙති අත්ථො. අථ වා තිස්සො විජ්ජා එතස්ස අත්ථීති තෙවිජ්ජො, සො ආදි යෙසං ඡළභිඤ්ඤාදීනං තෙ තෙවිජ්ජාදයො, තෙ භෙදා යෙසං ඛීණාසවානං තෙ තෙවිජ්ජාදිභෙදා, තාදිසෙති අත්ථො. **යෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තන්ති** යෙ භික්ඛූ සන්ධාය ඉදං ''අථ ඛො ආයස්මා''තිආදිවචනං **සඞ්ගීතික්ඛන්ධකෙ** (චූළව. 437) වුත්තන්ති අත්ථො.

කිස්ස පනාති කස්මා පන. සික්ඛතීති **සෙක්ඛො,** අථ වා සික්ඛනං සික්ඛා, සායෙව තස්ස සීලන්ති සෙක්ඛො. සො හි අපරියොසිතසික්ඛත්තා ච තදධිමුත්තත්තා ච එකන්තෙන සික්ඛනසීලො න අසෙක්ඛො විය පරිනිට්ඨිතසික්ඛො තත්ථ පටිපස්සද්ධුස්සාහො, නාපි විස්සට්ඨසික්ඛො පචුරජනො විය තත්ථ අනධිමුත්තො. අථ වා අරියාය ජාතියා තීසු සික්ඛාසු ජාතො, තත්ථ වා භවොති සෙක්ඛො. අථ වා ඉක්ඛති එතායාති ඉක්ඛා, මග්ගඵලසම්මාදිට්ඨි. සහ ඉක්ඛායාති සෙක්ඛො. උපරිමග්ගත්තයකිච්චස්ස අපරියොසිතත්තා සහ කරණීයෙනාති **සකරණීයො. අස්සා**ති අනෙන. **අසම්මුඛා පටිග්ගහිතං නාම නත්ථී**ති නනු ච –

‘‘ද්වාසීති බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො;
චතුරාසීති සහස්සානි, යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනො’’ති. (ථෙරගා. 1027) –

වුත්තත්තා කථමෙතං යුජ්ජතීති? ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතොති වුත්තම්පි භගවතො සන්තිකෙ පටිග්ගහිතමෙවාති කත්වා වුත්තන්ති නායං විරොධො. **බහුකාරත්තාති** බහුඋපකාරත්තා. උපකාරවචනො හෙත්ථ කාරසද්දො. **අස්සාති** භවෙය්‍ය.

අතිවිය විස්සත්ථොති අතිවිය විස්සාසිකො. **නන්ති** ආනන්දත්ථෙරං, ‘‘ඔවදතී’’ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ආනන්දත්ථෙරස්ස යෙභුය්‍යෙන නවකාය පරිසාය විබ්භමනෙන මහාකස්සපත්ථෙරො එවමාහ **‘‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’’**ති. තථා හි පරිනිබ්බුතෙ සත්ථරි මහාකස්සපත්ථෙරො සත්ථුපරිනිබ්බානෙ සන්නිපතිතස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං පඤ්චසතෙ භික්ඛූ උච්චිනිත්වා ‘‘ආවුසො, රාජගහෙ වස්සං වසන්තා ධම්මවිනයං සඞ්ගායෙය්‍යාම, තුම්හෙ පුරෙ වස්සූපනායිකාය අත්තනො අත්තනො පලිබොධං පච්ඡින්දිත්වා රාජගහෙ සන්නිපතථා’’ති වත්වා අත්තනා රාජගහං ගතො. ආනන්දත්ථෙරොපි භගවතො පත්තචීවරමාදාය මහාජනං සඤ්ඤාපෙන්තො සාවත්ථිං ගන්ත්වා තතො නික්ඛම්ම රාජගහං ගච්ඡන්තො දක්ඛිණගිරිස්මිං චාරිකං චරි. තස්මිං සමයෙ ආනන්දත්ථෙරස්ස තිංසමත්තා සද්ධිවිහාරිකා යෙභුය්‍යෙන කුමාරභූතා එකවස්සිකදුවස්සිකභික්ඛූ චෙව අනුපසම්පන්නා ච විබ්භමිංසු. කස්මා පනෙතෙ පබ්බජිතා, කස්මා විබ්භමිංසූති? තෙසං කිර මාතාපිතරො චින්තෙසුං ‘‘ආනන්දත්ථෙරො සත්ථුවිස්සාසිකො අට්ඨ වරෙ යාචිත්වා උපට්ඨහති, ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං සත්ථාරං ගහෙත්වා ගන්තුං සක්කොති, අම්හාකං දාරකෙ එතස්ස සන්තිකෙ පබ්බාජෙස්සාම, සො සත්ථාරං ගහෙත්වා ආගමිස්සති, තස්මිං ආගතෙ මයං මහාසක්කාරං කාතුං ලභිස්සාමා’’ති ඉමිනා තාව කාරණෙන නෙසං ඤාතකා තෙ පබ්බාජෙසුං. සත්ථරි පන පරිනිබ්බුතෙ තෙසං සා පත්ථනා උපච්ඡින්නා, අථ නෙ එකදිවසෙනෙව උප්පබ්බාජෙසුං.

අථ ආනන්දත්ථෙරං දක්ඛිණගිරිස්මිං චාරිකං චරිත්වා රාජගහමාගතං දිස්වා මහාකස්සපත්ථෙරො එවමාහ ‘‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’’ති. වුත්තඤ්හෙතං කස්සපසංයුත්තෙ –

‘‘අථ කිඤ්චරහි ත්වං, ආවුසො ආනන්ද, ඉමෙහි නවෙහි භික්ඛූහි ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූහි ජාගරියං අනනුයුත්තෙහි සද්ධිං චාරිකං චරසි, සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, කුලූපඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, ඔලුජ්ජති ඛො තෙ, ආවුසො ආනන්ද, පරිසා, පලුජ්ජන්ති ඛො තෙ ආවුසො නවප්පායා, න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති.

‘‘අපි මෙ භන්තෙ කස්සප සිරස්මිං පලිතානි ජාතානි, අථ ච පන මයං අජ්ජාපි ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස කුමාරකවාදා න මුච්චාමාති. තථා හි පන ත්වං, ආවුසො ආනන්ද, ඉමෙහි නවෙහි භික්ඛූහි ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූහි ජාගරියං අනනුයුත්තෙහි සද්ධිං චාරිකං චරසි, සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, කුලූපඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, ඔලුජ්ජති ඛො තෙ, ආවුසො ආනන්ද, පරිසා, පලුජ්ජන්ති ඛො තෙ ආවුසො නවප්පායා, න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’’ති (සං. නි. 2.154).

තත්ථ (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.154) **සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසීති** සස්සං ඝාතෙන්තො විය ආහිණ්ඩසි. **කුලූපඝාතං මඤ්ඤෙ චරසීති** කුලානි උපඝාතෙන්තො විය හනන්තො විය ආහනන්තො විය ආහිණ්ඩසි. **ඔලුජ්ජතීති** පලුජ්ජති භිජ්ජති. **පලුජ්ජන්ති ඛො තෙ ආවුසො නවප්පායාති**, ආවුසො, එවං එතෙ තුය්හං පායෙන යෙභුය්‍යෙන නවකා එකවස්සිකදුවස්සිකදහරා චෙව සාමණෙරා ච පලුජ්ජන්ති. **න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති** අයං කුමාරකො අත්තනො පමාණං න වත ජානාතීති ථෙරං තජ්ජෙන්තො ආහ. **කුමාරකවාදා න මුච්චාමාති** කුමාරකවාදතො න මුච්චාම. **තථා හි පන ත්වන්ති** ඉදමස්ස එවං වත්තබ්බතාය කාරණදස්සනත්ථං වුත්තං. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – යස්මා ත්වං ඉමෙහි නවකෙහි භික්ඛූහි ඉන්ද්‍රියසංවරරහිතෙහි සද්ධිං විචරසි, තස්මා කුමාරකෙහි සද්ධිං චරන්තො ‘‘කුමාරකො’’ති වත්තබ්බතං අරහසීති.

‘‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’’ති එත්ථ **වා**-සද්දො පදපූරණෙ. **වා**-සද්දො හි උපමානසමුච්චයසංසයවවස්සග්ගපදපූරණවිකප්පාදීසු බහූසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා හෙස ‘‘පණ්ඩිතො වාපි තෙන සො’’තිආදීසු (ධ. ප. 63) උපමානෙ දිස්සති, සදිසභාවෙති අත්ථො. ‘‘තං වාපි ධීරා මුනි වෙදයන්තී’’තිආදීසු (සු. නි. 213) සමුච්චයෙ. ‘‘කෙ වා ඉමෙ කස්ස වා’’තිආදීසු (පාරා. 296) සංසයෙ. ‘‘අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමූළ්හො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.181) වවස්සග්ගෙ. ‘‘යෙ හි කෙචි, භික්ඛවෙ, සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.170; සං. නි. 2.13) විකප්පෙති. ඉධ පන පදපූරණෙ දට්ඨබ්බො. තෙනෙව ච **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං ‘‘වාසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරං කරොන්තෙන ‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’තිආදීසු (සං. නි. 2.154) පදපූරණෙ’’ති. අට්ඨකථායම්පි (සං. නි. අට්ඨ. 2.2.154) එත්තකමෙව වුත්තං ‘‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති අයං කුමාරකො අත්තනො පමාණං න වත ජානාතීති ථෙරං තජ්ජෙන්තො ආහා’’ති. එත්ථාපි **වතාති** වචනසිලිට්ඨතාය වුත්තං. යං පනෙත්ථ **කෙනචි** වුත්තං ‘‘න වායන්ති එත්ථ වාති විභාසා, අඤ්ඤාසිපි න අඤ්ඤාසිපීති අත්ථො’’ති . තං තස්ස මතිමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හෙත්ථ අයමත්ථො සම්භවති, තස්මා අත්තනො පමාණං නාඤ්ඤාසීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. **තත්‍රාති** එවං සති. **ඡන්දාගමනං වියාති** එත්ථ ඡන්දා ආගමනං වියාති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො, ඡන්දෙන

ආගමනං පවත්තනං වියාති අත්ථො, ඡන්දෙන අකත්තබ්බකරණං වියාති වුත්තං හොති. ඡන්දං වා ආගච්ඡති සම්පයොගවසෙනාති ඡන්දාගමනං, තථා පවත්තො අපායගමනීයො අකුසලචිත්තුප්පාදො. අථ වා අනනුරූපං ගමනං අගමනං, ඡන්දෙන අගමනං ඡන්දාගමනං, ඡන්දෙන සිනෙහෙන අනනුරූපං ගමනං පවත්තනං අකත්තබ්බකරණං වියාති වුත්තං හොති. **අසෙක්ඛපටිසම්භිදාප්පත්තො**ති අසෙක්ඛභූතා පටිසම්භිදා අසෙක්ඛපටිසම්භිදා, තං පත්තො, පටිලද්ධඅසෙක්ඛපටිසම්භිදොති අත්ථො. **අනුමතියා**ති අනුඤ්ඤාය, යාචනායාති වුත්තං හොති.

‘‘කිඤ්චාපි සෙක්ඛො’’ති ඉදං න සෙක්ඛානං අගතිගමනසබ්භාවෙන වුත්තං, අසෙක්ඛානංයෙව පන උච්චිනිතත්තාති දට්ඨබ්බං. පඨමමග්ගෙනෙව හි චත්තාරි අගතිගමනානි පහීයන්ති, තස්මා කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, තථාපි ථෙරො ආයස්මන්තම්පි ආනන්දං උච්චිනතූති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. න පන කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, තථාපි අභබ්බො අගතිං ගන්තුන්ති යොජෙතබ්බං. ‘‘අභබ්බො’’තිආදිනා පන ධම්මසඞ්ගීතියා තස්ස අරහභාවං දස්සෙන්තා විජ්ජමානෙ ගුණෙ කථෙන්ති. තත්ථ **ඡන්දා**ති ඡන්දෙන, සිනෙහෙනාති අත්ථො. **අගතිං ගන්තු**න්ති අගන්තබ්බං ගන්තුං, අකත්තබ්බං කාතුන්ති වුත්තං හොති. ඉමානි පන චත්තාරි අගතිගමනානි භණ්ඩභාජනීයෙ ච විනිච්ඡයට්ඨානෙ ච ලබ්භන්ති. තත්ථ භණ්ඩභාජනීයෙ තාව අත්තනො භාරභූතානං භික්ඛූනං අමනාපෙ භණ්ඩෙ සම්පත්තෙ තං පරිවත්තිත්වා මනාපං දෙන්තො ඡන්දාගතිං ගච්ඡති නාම. අත්තනො පන අභාරභූතානං මනාපෙ භණ්ඩෙ සම්පත්තෙ තං පරිවත්තිත්වා අමනාපං දෙන්තො දොසාගතිං ගච්ඡති නාම. භණ්ඩෙසු භාජනීයවත්ථුඤ්ච ඨිතිකඤ්ච අජානන්තො මොහාගතිං ගච්ඡති නාම. මුඛරානං වා රාජාදිනිස්සිතානං වා ‘‘ඉමෙ මෙ අමනාපෙ භණ්ඩෙ දින්නෙ අනත්ථං කරෙය්‍යු’’න්ති භයෙන පරිවත්තිත්වා මනාපං දෙන්තො භයාගතිං ගච්ඡති නාම. යො පන එවං න ගච්ඡති, සබ්බෙසං තුලාභූතො පමාණභූතො මජ්ඣත්තොව හුත්වා යං යස්ස පාපුණාති, තදෙව තස්ස දෙති, අයං චතුබ්බිධම්පි අගතිං න ගච්ඡති නාම. විනිච්ඡයට්ඨානෙ පන අත්තනො භාරභූතස්ස ගරුකාපත්තිං ලහුකාපත්තිං කත්වා කථෙන්තො ඡන්දාගතිං ගච්ඡති නාම. ඉතරස්ස ලහුකාපත්තිං ගරුකාපත්තිං කත්වා කථෙන්තො දොසාගතිං ගච්ඡති නාම. ආපත්තිවුට්ඨානං පන සමුච්චයක්ඛන්ධකඤ්ච අජානන්තො මොහාගතිං ගච්ඡති නාම. මුඛරස්ස වා රාජපූජිතස්ස වා ‘‘අයං මෙ ගරුකං කත්වා ආපත්තිං කථෙන්තස්ස අනත්ථම්පි කරෙය්‍යා’’ති ගරුකමෙව ලහුකාපත්තිං කථෙන්තො භයාගතිං ගච්ඡති නාම. යො පන සබ්බෙසං යථාභූතමෙව කථෙසි, අයං චතුබ්බිධම්පි අගතිගමනං න ගච්ඡති නාම. ථෙරොපි තාදිසො චතුන්නම්පි අගතිගමනානං පඨමමග්ගෙනෙව පහීනත්තා, තස්මා සඞ්ගායනවසෙන ධම්මවිනයවිනිච්ඡයෙ සම්පත්තෙ ඡන්දාදිවසෙන අඤ්ඤථා අකථෙත්වා යථාභූතමෙව කථෙතීති වුත්තං **‘‘අභබ්බො…පෙ…. අගතිං ගන්තු’’**න්ති. **පරියත්තො**ති අධීතො, උග්ගහිතොති අත්ථො.

උච්චිනිතෙනාති උච්චිනිත්වා ගහිතෙන. **එතදහොසී**ති එතං පරිවිතක්කනං අහොසි. **රාජගහං ඛො මහාගොචර**න්ති එත්ථ ‘‘රාජගහන්ති රාජගහසාමන්තං ගහෙත්වා වුත්ත’’න්ති **චූළගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** ච වුත්තං. ගාවො චරන්ති එත්ථාති ගොචරො, ගොචරො විය ගොචරො, භික්ඛාචරණට්ඨානං. සො මහන්තො අස්ස, එත්ථාති වා මහාගොචරං, රාජගහං. **ථාවරකම්ම**න්ති චිරට්ඨායිකම්මං. **විසභාගපුග්ගලො** සුභද්දසදිසො. **උක්කොටෙය්‍යා**ති නිවාරෙය්‍යාති අත්ථො. **ඤත්තිදුතියෙන කම්මෙන සාවෙසී**ති –

> ‘‘සුණාතු මෙ, ආවුසො, සඞ්ඝො, යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, සඞ්ඝො ඉමානි පඤ්ච භික්ඛුසතානි සම්මන්නෙය්‍ය ‘රාජගහෙ වස්සං වසන්තානි ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිතුං, න අඤ්ඤෙහි භික්ඛූහි රාජගහෙ වස්සං වසිතබ්බ’න්ති, එසා ඤත්ති.
>
> ‘‘සුණාතු මෙ, ආවුසො, සඞ්ඝො, සඞ්ඝො ඉමානි පඤ්ච භික්ඛුසතානි සම්මන්නති ‘රාජගහෙ වස්සං වසන්තානි ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිතුං, න අඤ්ඤෙහි භික්ඛූහි රාජගහෙ වස්සං වසිතබ්බ’න්ති, යස්සායස්මතො ඛමති ඉමෙසං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං සම්මුති ‘රාජගහෙ වස්සං වසන්තානං ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිතුං, න අඤ්ඤෙහි භික්ඛූහි රාජගහෙ වස්සං වසිතබ්බ’න්ති, සො තුණ්හස්ස. යස්ස නක්ඛමති, සො භාසෙය්‍ය.
>
> ‘‘සම්මතානි සඞ්ඝෙන ඉමානි පඤ්ච භික්ඛුසතානි ‘රාජගහෙ වස්සං වසන්තානි ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිතුං, න අඤ්ඤෙහි භික්ඛූහි රාජගහෙ වස්සං වසිතබ්බ’න්ති, ඛමති සඞ්ඝස්ස, තස්මා තුණ්හී, එවමෙතං ධාරයාමී’’ති (චූළව. 437) –

එවං ඤත්තිදුතියෙන කම්මෙන සාවෙසි. ඉදං සන්ධාය වුත්තං ‘‘තං සඞ්ගීතික්ඛන්ධකෙ වුත්තනයෙනෙව ඤාතබ්බ’’න්ති.

අයං පන කම්මවාචා තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො එකවීසතිමෙ දිවසෙ කතා. වුත්තඤ්හෙතං **දීඝනිකායට්ඨකථායං** (දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමසඞ්ගීතිකථා) ‘‘අයං පන කම්මවාචා තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො එකවීසතිමෙ දිවසෙ කතා. භගවා හි විසාඛපුණ්ණමායං පච්චූසසමයෙ පරිනිබ්බුතො, අථස්ස සත්තාහං සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං ගන්ධමාලාදීහි පූජයිංසු. එවං සත්තාහං සාධුකීළනදිවසා නාම අහෙසුං. තතො සත්තාහං චිතකාය අග්ගිනා ඣායි, සත්තාහං සත්තිපඤ්ජරං කත්වා සන්ථාගාරසාලායං ධාතුපූජං කරිංසූති එකවීසති දිවසා ගතා. ජෙට්ඨමූලසුක්කපක්ඛපඤ්චමියං පන ධාතුයො භාජයිංසු. එතස්මිං ධාතුභාජනදිවසෙ සන්නිපතිතස්ස මහාභික්ඛුසඞ්ඝස්ස සුභද්දෙන වුඩ්ඪපබ්බජිතෙන කතං අනාචාරං ආරොචෙත්වා වුත්තනයෙනෙව භික්ඛූ උච්චිනිත්වා අයං කම්මවාචා කතා. ඉමඤ්ච පන කම්මවාචං කත්වා ථෙරො

භික්ඛූ ආමන්තෙසි ‘ආවුසො ඉදානි තුම්හාකං වත්තාලීසදිවසා ඔකාසො, තතො පරං අයං නාම නො පලිබොධො අත්ථීති වත්තුං න ලබ්භා, තස්මා එත්ථන්තරෙ යස්ස රොගපලිබොධො වා ආචරියුපජ්ඣායපලිබොධො වා මාතාපිතුපලිබොධො වා අත්ථි, පත්තං වා පන පචිතබ්බං චීවරං වා කාතබ්බං, සො තං පලිබොධං ඡින්දිත්වා කරණීයං කරොතූ’ති. එවඤ්ච පන වත්වා ථෙරො අත්තනො පඤ්චසතාය පරිසාය පරිවුතො රාජගහං ගතො, අඤ්ඤෙපි මහාථෙරා අත්තනො අත්තනො පරිවාරං ගහෙත්වා සොකසල්ලසමප්පිතං මහාජනං අස්සාසෙතුකාමා තං තං දිසං පක්කන්තා. පුණ්ණත්ථෙරො පන සත්තසතභික්ඛුපරිවාරො ‘තථාගතස්ස පරිනිබ්බානට්ඨානං ආගතාගතං මහාජනං අස්සාසෙස්සාමී’ති කුසිනාරායමෙව අට්ඨාසි. ආයස්මා ආනන්දො යථා පුබ්බෙ අපරිනිබ්බුතස්ස, එවං පරිනිබ්බුතස්සපි භගවතො සයමෙව පත්තචීවරමාදාය පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං යෙන සාවත්ථි තෙන චාරිකං පක්කාමි. ගච්ඡතො පනස්ස පරිවාරා භික්ඛූ ගණනපථං වීතිවත්තා’’ති. තස්මා තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො තීසු සත්තාහෙසු අතික්කන්තෙසු එකවීසතිමෙ දිවසෙ ඉමං කම්මවාචං සාවෙත්වා ථෙරො රාජගහං පක්කන්තොති වෙදිතබ්බං.

යදි එවං කස්මා පන ඉධ **මඞ්ගලසුත්තට්ඨකථායඤ්ච** (ඛු. පා. අට්ඨ. 5.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) ‘‘සත්තසු සාධුකීළනදිවසෙසු සත්තසු ච ධාතුපූජාදිවසෙසු වීතිවත්තෙසූ’’ති වුත්තං? සත්තසු ධාතුපූජාදිවසෙසු ගහිතෙසු තදවිනාභාවතො මජ්ඣෙ චිතකාය ඣාපනසත්තාහම්පි ගහිතමෙවාති කත්වා විසුං න වුත්තං විය දිස්සති. යදි එවං අථ කස්මා ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො, දියඩ්ඪමාසො සෙසො’’ති ච වුත්තන්ති? නායං දොසො. අප්පකඤ්හි ඌනමධිකං වා ගණනූපගං න හොති, තස්මා සමුදායො අප්පකෙන අධිකොපි අනධිකො විය හොතීති කත්වා අඩ්ඪමාසතො අධිකෙපි පඤ්ච දිවසෙ ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො’’ති වුත්තං ‘‘ද්වාසීතිඛන්ධකවත්තානං කත්ථචි අසීතිඛන්ධකවත්තානී’’ති වචනං විය. තථා අප්පකෙන ඌනොපි ච සමුදායො අනූනො විය හොතීති කත්වා ‘‘දියඩ්ඪමාසතො ඌනෙපි පඤ්ච දිවසෙ දියඩ්ඪමාසො සෙසො’’ති ච වුත්තං. **සතිපට්ඨානවිභඞ්ගට්ඨකථායඤ්හි** (විභ. අට්ඨ. 356) ඡමාසතො ඌනෙපි අඩ්ඪමාසෙ ‘‘ඡ මාසෙ සජ්ඣායො කාතබ්බො’’ති වුත්තවචනං විය. තත්ථ හි තචපඤ්චකාදීසු චතූසු පඤ්චකෙසු ද්වීසු ච ඡක්කෙසු එකෙකස්මිං අනුලොමතො පඤ්චාහං, පටිලොමතො පඤ්චාහං, අනුලොමපටිලොමතො පඤ්චාහං, තථා පුරිමපුරිමෙහි පඤ්චකඡක්කෙහි සද්ධිං අනුලොමතො පඤ්චාහං, පටිලොමතො පඤ්චාහං, අනුලොමපටිලොමතො පඤ්චාහන්ති එවං විසුං තිපඤ්චාහං එකතො තිපඤ්චාහඤ්ච සජ්ඣායං කත්වා ඡමාසං සජ්ඣායො කාතබ්බොති වචනං විය. තත්ථ හි වක්කපඤ්චකාදීසු තීසු පඤ්චකෙසු ද්වීසු ච ඡක්කෙසු විසුං හෙට්ඨිමෙහි එකතො ච සජ්ඣායෙ පඤ්චන්නං පඤ්චන්නං පඤ්චකානං වසෙන පඤ්චමාසපරිපුණ්ණා ලබ්භන්ති, තචපඤ්චකෙ පන විසුං තිපඤ්චාහමෙවාති අඩ්ඪමාසොයෙවෙකො ලබ්භතීති අඩ්ඪමාසාධිකපඤ්චමාසා ලබ්භන්ති.

එවං සති යථා තත්ථ අඩ්ඪමාසෙ ඌනෙපි මාසපරිච්ඡෙදෙන පරිච්ඡිජ්ජමානෙ සජ්ඣායෙ ඡ මාසා පරිච්ඡෙදකා හොන්තීති පරිච්ඡිජ්ජමානස්ස සජ්ඣායස්ස සත්තමාසාදිමාසන්තරගමනනිවාරණත්ථං ඡමාසග්ගහණං කතං, න සකලඡමාසෙ සජ්ඣායප්පවත්තිදස්සනත්ථං, එවමිධාපි මාසවසෙන කාලෙ පරිච්ඡිජ්ජමානෙ ඌනෙපි පඤ්චදිවසෙ දියඩ්ඪමාසො පරිච්ඡෙදකො හොතීති පරිච්ඡිජ්ජමානස්ස කාලස්ස ද්විමාසාදිමාසන්තරගමනනිවාරණත්ථං ‘‘දියඩ්ඪමාසො සෙසො’’ති දියඩ්ඪමාසග්ගහණං කතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො. අඤ්ඤථා ච අට්ඨකථාවචනානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධො ආපජ්ජති. එකාහමෙව වා භගවතො සරීරං චිතකාය ඣායීති ඛුද්දකභාණකානං අධිප්පායොති ගහෙතබ්බං. එවඤ්හි සති පරිනිබ්බානතො සත්තසු සාධුකීළනදිවසෙසු වීතිවත්තෙසු අට්ඨමියං චිතකාය භගවතො සරීරං ඣාපෙත්වා තතො පරං සත්තසු දිවසෙසු ධාතුපූජං අකංසූති අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො, ගිම්හානං දියඩ්ඪො ච මාසො සෙසො හොති. පරිනිබ්බානසුත්තන්තපාළියම්පි හි චිතකාය ඣාපනසත්තාහං න ආගතං, ද්වෙයෙව සත්තාහානි ආගතානි, උපපරික්ඛිත්වා පන යං රුච්චති, තං ගහෙතබ්බං. ඉතො අඤ්ඤෙන වා පකාරෙන යථා න විරුජ්ඣති, තථා කාරණං පරියෙසිතබ්බං. යං පනෙත්ථ **කෙනචි** වුත්තං ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තොති එත්ථ එකො දිවසො නට්ඨො. සො පාටිපදදිවසො කොලාහලදිවසො නාම, තස්මා ඉධ න ගහිතො’’ති. තං න සුන්දරං පරිනිබ්බානසුත්තන්තපාළියං පාටිපදදිවසතොයෙව පට්ඨාය සත්තාහස්ස වුත්තත්තා අට්ඨකථායඤ්ච පරිනිබ්බානදිවසෙනපි සද්ධිං තිණ්ණං සත්තාහානං ගහිතත්තා. තථා හි පරිනිබ්බානදිවසෙන සද්ධිං තිණ්ණං සත්තාහානං ගහිතත්තා ජෙට්ඨමූලසුක්කපඤ්චමී එකවීසතිමො දිවසො හොති.

සත්තසු සාධුකීළනදිවසෙසූති එත්ථ සාධුකීළනං නාම සංවෙගවත්ථුං කිත්තෙත්වා කිත්තෙත්වා අනිච්චතාපටිසංයුත්තානි ගීතානි ගායිත්වා පූජාවසෙන කීළනතො සුන්දරං කීළනන්ති **සාධුකීළනං**. අථ වා සපරහිතසාධනට්ඨෙන සාධූ, තෙසං සංවෙගවත්ථුං කිත්තෙත්වා කිත්තෙත්වා කීළනං සාධුකීළනං, උළාරපුඤ්ඤපසවනතො සම්පරායිකත්ථාවිරොධිකීළාවිහාරොති අත්ථො. එත්ථ ච පුරිමස්මිං සත්තාහෙ සාධුකීළාය එකදෙසෙන කතත්තා සාධුකීළනදිවසා නාම තෙ ජාතා. විසෙසතො පන ධාතුපූජාදිවසෙසුයෙව සාධුකීළනං අකංසු. තතොයෙව ච මහාපරිනිබ්බානසුත්තන්තපාළියං –

> ‘‘අථ ඛො කොසිනාරකා මල්ලා භගවතො සරීරානි සත්තාහං සන්ථාගාරෙ සත්තිපඤ්ජරං කරිත්වා ධනුපාකාරං පරික්ඛිපාපෙත්වා නච්චෙහි ගීතෙහි වාදිතෙහි මාලෙහි ගන්ධෙහි සක්කරිංසු ගරුං කරිංසු මානෙසුං පූජෙසු’’න්ති (දී. නි. 2.235).

එතස්ස අට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 2.235) වුත්තං –

‘‘කස්මා පනෙතෙ එවමකංසූති? ඉතො පුරිමෙසු ද්වීසු සත්තාහෙසු තෙ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ඨානනිසජ්ජොකාසං කරොන්තා ඛාදනීයභොජනීයාදීනි සංවිදහන්තා සාධුකීළිකාය ඔකාසං න ලභිංසු. තතො නෙසං අහොසි ‘ඉමං සත්තාහං සාධුකීළිතං කීළිස්සාම, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති, යං අම්හාකං පමත්තභාවං ඤත්වා කොචිදෙව ආගන්ත්වා ධාතුයො ගණ්හෙය්‍ය, තස්මා ආරක්ඛං ඨපෙත්වා කීළිස්සාමා’ති, තෙන තෙ එවමකංසූ’’ති.

තස්මා විසෙසතො සාධුකීළිකා ධාතුපූජාදිවසෙසුයෙවාති දට්ඨබ්බං. තෙ පන ධාතුපූජාය කතත්තා ‘‘ධාතුපූජාදිවසා’’ති පාකටා ජාතාති ආහ **‘‘සත්තසු ච ධාතුපූජාදිවසෙසූ’’**ති. **උපකට්ඨා**ති ආසන්නා. වස්සං උපනෙන්ති උපගච්ඡන්ති එත්ථාති **වස්සූපනායිකා. එකං මග්ගං ගතොති** චාරිකං චරිත්වා මහාජනං අස්සාසෙතුං එකෙන මග්ගෙන ගතො. එවං අනුරුද්ධත්ථෙරාදයොපි තෙසු තෙසු ජනපදෙසු චාරිකං චරිත්වා මහාජනං අස්සාසෙන්තා ගතාති දට්ඨබ්බං. **යෙන සාවත්ථි, තෙන චාරිකං පක්කාමී**ති යත්ථ සාවත්ථි, තත්ථ චාරිකං පක්කාමි, යෙන වා දිසාභාගෙන සාවත්ථි පක්කමිතබ්බා හොති, තෙන දිසාභාගෙන චාරිකං පක්කාමීති අත්ථො.

තත්‍රාති තස්සං සාවත්ථියං. **සුදන්ති** නිපාතමත්තං. **අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තායා**ති ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා’’තිආදිනයප්පවත්තාය. අසමුච්ඡින්නතණ්හානුසයත්තා අවිජ්ජාතණ්හාභිසඞ්ඛතෙන කම්මුනා භවයොනිගතියීතිසත්තාවාසෙසු ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතං අත්තභාවං ජනෙති අභිනිබ්බත්තෙතීති ජනො, කිලෙසෙ ජනෙති, අජනි, ජනිස්සතීති වා ජනො, මහන්තො ජනොති **මහාජනො,** තං මහාජනං, බහුජනන්ති අත්ථො. **සඤ්ඤාපෙත්වා**ති සමස්සාසෙත්වා. **ගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරිත්වා**ති පරිභොගචෙතියභාවතො ගන්ධකුටිං වන්දිත්වා ගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරීති වෙදිතබ්බං. තෙනෙව දීඝනිකායට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) ‘‘ගන්ධකුටිං වන්දිත්වා’’ති වුත්තං. මිලාතං මාලාකචවරං **මිලාතමාලාකචවරං. යථාඨානෙ ඨපෙත්වා**ති පඨමඨිතට්ඨානං අනතික්කමිත්වා යථාඨිතට්ඨානෙයෙව ඨපෙත්වාති අත්ථො. **භගවතො ඨිතකාලෙ කරණීයං වත්තං සබ්බමකාසී**ති සෙනාසනෙ කත්තබ්බවත්තං සන්ධාය වුත්තං. කරොන්තො ච න්හානකොට්ඨකෙ සම්මජ්ජනඋදකූපට්ඨානාදිකාලෙසු ගන්ධකුටිං ගන්ත්වා ‘‘නනු භගවා අයං තුම්හාකං න්හානකාලො, අයං ධම්මදෙසනාකාලො, අයං භික්ඛූනං ඔවාදදානකාලො, අයං සීහසෙය්‍යං කප්පනකාලො, අයං මුඛධොවනකාලො’’තිආදිනා නයෙන පරිදෙවමානොව අකාසි. තමෙනං අඤ්ඤතරා දෙවතා ‘‘භන්තෙ ආනන්ද, තුම්හෙ එවං පරිදෙවමානා කථං අඤ්ඤෙ අස්සාසයිස්සථා’’ති සංවෙජෙසි. සො තස්සා වචනෙන සංවිග්ගහදයො සන්ථම්භිත්වා තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො පභුති ඨානනිසජ්ජබහුලතාය උස්සන්නධාතුකං කායං සමස්සාසෙතුං ඛීරවිරෙචනං පිවි. ඉදානි තං දස්සෙන්තො **‘‘අථ ථෙරො’’**තිආදිමාහ.

උස්සන්නධාතුකන්ති උපචිතසෙම්හාදිධාතුකං කායං. **සමස්සාසෙතුන්ති** සන්තප්පෙතුං. **දුතියදිවසෙති** දෙවතාය සංවෙජිතදිවසතො. ‘‘ජෙතවනවිහාරං පවිට්ඨදිවසතො වා දුතියදිවසෙ’’ති වදන්ති. විරිච්චති එතෙනාති විරෙචනං, ඔසධපරිභාවිතං ඛීරමෙව විරෙචනන්ති **ඛීරවිරෙචනං. යං සන්ධායා**ති යං භෙසජ්ජපානං සන්ධාය. අඞ්ගසුභතාය සුභොති එවං ලද්ධනාමත්තා **සුභෙන මාණවෙන. පහිතං මාණවකන්ති** ‘‘සත්ථා පරිනිබ්බුතො ආනන්දත්ථෙරො කිරස්ස පත්තචීවරං ගහෙත්වා ආගතො, මහාජනො ච තං දස්සනාය උපසඞ්කමතී’’ති සුත්වා ‘‘විහාරං ඛො පන ගන්ත්වා මහාජනමජ්ඣෙ න සක්කා සුඛෙන පටිසන්ථාරං වා කාතුං ධම්මකථං වා සොතුං, ගෙහං ආගතංයෙව නං දිස්වා සුඛෙන පටිසන්ථාරං කරිස්සාමි, එකා ච මෙ කඞ්ඛා අත්ථි, තම්පි නං පුච්ඡිස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා සුභෙන මාණවෙන පෙසිතං මාණවකං. **එතදවොචා**ති එතං ‘‘අකාලො ඛො’’තිආදිකං ආනන්දත්ථෙරො අවොච. **අකාලො ඛො**ති අජ්ජ ගන්තුං යුත්තකාලො න හොති. කස්මාති චෙ ආහ **‘‘අත්ථි මෙ අජ්ජා’’**තිආදි. **භෙසජ්ජමත්තා**ති අප්පමත්තකං භෙසජ්ජං. අප්පත්ථො හි අයං මත්තාසද්දො ‘‘මත්තා සුඛපරිච්චාගා’’තිආදීසු විය.

දුතියදිවසෙති ඛීරවිරෙචනං පීතදිවසතො දුතියදිවසෙ. **චෙතකත්ථෙරෙනා**ති චෙතියරට්ඨෙ ජාතත්තා ‘‘චෙතකො’’ති එවංලද්ධනාමෙන. **සුභෙන මාණවෙන පුට්ඨො**ති ‘‘යෙසු ධම්මෙසු භවං ගොතමො ඉමං ලොකං පතිට්ඨාපෙසි, තෙ තස්ස අච්චයෙන නට්ඨා නු ඛො, ධරන්ති, සචෙ ධරන්ති, ආනන්දො ජානිස්සති, හන්ද නං පුච්ඡාමී’’ති එවං චින්තෙත්වා ‘‘යෙසං සො භවං ගොතමො ධම්මානං වණ්ණවාදී අහොසි, යත්ථ ච ඉමං ජනතං සමාදපෙසි නිවෙසෙසි පතිට්ඨාපෙසි, කතමෙසානං ඛො භො ආනන්ද ධම්මානං සො භවං ගොතමො වණ්ණවාදී අහොසී’’තිආදිනා (දී. නි. 1.448) සුභෙන මාණවෙන පුට්ඨො. අථස්ස ථෙරො තීණි පිටකානි සීලක්ඛන්ධාදීහි තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙන්තො ‘‘තිණ්ණං ඛො, මාණව, ඛන්ධානං සො භගවා වණ්ණවාදී’’තිආදිනා සුභසුත්තමභාසි. තං සන්ධාය වුත්තං **‘‘දීඝනිකායෙ සුභසුත්තං නාම දසමං සුත්තමභාසී’’**ති.

ඛණ්ඩඵුල්ලපටිසඞ්ඛරණන්ති එත්ථ **ඛණ්ඩ**න්ති ඡින්නං. **ඵුල්ල**න්ති භින්නං. තෙසං **පටිසඞ්ඛරණං** පුන සම්මා පාකතිකකරණං, අභිනවකරණන්ති වුත්තං හොති. **රාජගහ**න්ති එවංනාමකං නගරං. තඤ්හි මන්ධාතුමහාගොවින්දාදීහි පරිග්ගහිතත්තා ‘‘රාජගහ’’න්ති වුච්චති. **ඡඩ්ඩිතපතිතඋක්ලාපා**ති ඡඩ්ඩිතා ච පතිතා ච උක්ලාපා ච අහෙසුන්ති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – භගවතො පරිනිබ්බානට්ඨානං ගච්ඡන්තෙහි භික්ඛූහි ඡඩ්ඩිතා විස්සට්ඨා, තතොයෙව ච උපචිකාදීහි ඛාදිතත්තා ඉතො චිතො ච පතිතා, සම්මජ්ජනාභාවෙන ආකිණ්ණකචවරත්තා උක්ලාපා ච අහෙසුන්ති. ඉමමෙවත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘භගවතො හී’’**තිආදි. පරිච්ඡෙදවසෙන වෙණියති දිස්සතීති **පරිවෙණං. තත්ථා**ති තෙසු විහාරෙසු. ඛණ්ඩඵුල්ලපටිසඞ්ඛරණන්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. **පඨමං මාස**න්ති වස්සානස්ස පඨමං මාසං, අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං

උපයොගවචනං. සෙනාසනවත්තානං පඤ්ඤත්තත්තා **සෙනාසනක්ඛන්ධකෙ** ච සෙනාසනපටිබද්ධානං බහූනං වචනතො ‘‘භගවතා…පෙ…. වණ්ණිත’’න්ති වුත්තං.

දුතියදිවසෙති ‘‘ඛණ්ඩඵුල්ලපටිසඞ්ඛරණං කරොමා’’ති චින්තිතදිවසතො දුතියදිවසෙ. සො ච වස්සූපනායිකදිවසතො දුතියදිවසොති වෙදිතබ්බො. තෙ හි ථෙරා ආසාළ්හීපුණ්ණමාය උපොසථං කත්වා පාටිපදෙ සන්නිපතිත්වා වස්සං උපගන්ත්වා එවං චින්තෙසුං. **අජාතසත්තු රාජාති** අජාතො හුත්වා පිතුනො පච්චත්ථිකො ජාතොති ‘‘අජාතසත්තූ’’ති ලද්ධවොහාරො රාජා. තස්මිං කිර කුච්ඡිගතෙ දෙවියා එවරූපො දොහළො උප්පජ්ජි ‘‘අහො වතාහං රඤ්ඤො දක්ඛිණබාහුතො ලොහිතං පිවෙය්‍ය’’න්ති . අථ තස්සා කථෙතුං අසක්කොන්තියා කිසභාවං දුබ්බණ්ණභාවඤ්ච දිස්වා රාජා සයමෙව පුච්ඡිත්වා ඤත්වා ච වෙජ්ජෙ පක්කොසාපෙත්වා සුවණ්ණසත්ථකෙන බාහුං ඵාලෙත්වා සුවණ්ණසරකෙන ලොහිතං ගහෙත්වා උදකෙන සම්භින්දිත්වා පායෙසි. නෙමිත්තකා තං සුත්වා ‘‘එස ගබ්භො රඤ්ඤො සත්තු භවිස්සති, ඉමිනා රාජා හඤ්ඤිස්සතී’’ති බ්‍යාකරිංසු, තස්මා ‘‘අජාතොයෙව රඤ්ඤො සත්තු භවිස්සතී’’ති නෙමිත්තකෙහි නිද්දිට්ඨත්තා අජාතසත්තු නාම ජාතො. **කින්ති** කාරණපුච්ඡනත්ථෙ නිපාතො, කස්මාති අත්ථො. **පටිවෙදෙසුන්ති** නිවෙදෙසුං, ජානාපෙසුන්ති අත්ථො. **විස්සත්ථාති** නිරාසඞ්කචිත්තා. **ආණාචක්කන්ති** ආණායෙව අප්පටිහතවුත්තියා පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති ආණාචක්කං. **සන්නිසජ්ජට්ඨානන්ති** සන්නිපතිත්වා නිසීදනට්ඨානං.

රාජභවනවිභූතින්ති රාජභවනසම්පත්තිං. **අවහසන්තමිවාති** අවහාසං කුරුමානං විය. **සිරියා නිකෙතමිවාති** සිරියා වසනට්ඨානමිව. **එකනිපාතතිත්ථමිව ච දෙවමනුස්සනයනවිහඞ්ගානන්ති** එකස්මිං පානීයතිත්ථෙ සන්නිපතන්තා පක්ඛිනො විය සබ්බෙසං ජනානං චක්ඛූනි මණ්ඩපෙයෙව නිපතන්තීති දෙවමනුස්සානං නයනසඞ්ඛාතවිහඞ්ගානං එකනිපාතතිත්ථමිව ච. **ලොකරාමණෙය්‍යකමිව සම්පිණ්ඩිතන්ති** එකත්ථ සම්පිණ්ඩිතං රාසිකතං ලොකෙ රමණීයභාවං විය. යදි ලොකෙ විජ්ජමානං රමණීයත්තං සබ්බමෙව ආනෙත්වා එකත්ථ සම්පිණ්ඩිතං සියා, තං වියාති වුත්තං හොති. ‘‘දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩන්ති ඵෙග්ගුරහිතසාරං විය කසටවිනිමුත්තං පසන්නභූතං විය ච දට්ඨබ්බෙසු දට්ඨුං අරහරූපෙසු සාරභූතං පසන්නභූතඤ්චා’’ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. දට්ඨබ්බො දස්සනීයො සාරභූතො විසිට්ඨතරො මණ්ඩො මණ්ඩනං අලඞ්කාරො එතස්සාති **දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩො,** මණ්ඩපොති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බොති අම්හාකං ඛන්ති, උපපරික්ඛිත්වා යුත්තතරං ගහෙතබ්බං. මණ්ඩං සූරියරස්මිං පාති නිවාරෙතීති **මණ්ඩපො. විවිධ…පෙ…. චාරුවිතානන්ති** එත්ථ කුසුමදාමානි ච තානි ඔලම්බකානි චාති කුසුමදාමඔලම්බකානි. එත්ථ ච විසෙසනස්ස පරනිපාතො දට්ඨබ්බො, ඔලම්බකකුසුමදාමානීති අත්ථො. තානි විවිධානි අනෙකප්පකාරානි විනිග්ගලන්තං වමෙන්තං නික්ඛාමෙන්තමිව චාරු සොභනං විතානං එත්ථාති **විවිධකුසුමදාමඔලම්බකවිනිග්ගලන්තචාරුවිතානො,** මණ්ඩපො, තං අලඞ්කරිත්වාති යොජෙතබ්බං. **රතනවිචිත්‍රමණිකොට්ටිමතලමිවාති** නානාපුප්ඵූපහාරවිචිත්තසුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මත්තායෙව නානාරතනෙහි විචිත්තභූතමණිකොට්ටිමතලමිවාති අත්ථො. එත්ථ ච රතනවිචිත්තග්ගහණං නානාපුප්ඵූපහාරවිචිත්තතාය නිදස්සනං, මණිකොට්ටිමතලග්ගහණං සුපරිනිට්ඨිතභූමිපරිකම්මතායාති වෙදිතබ්බං. මණියො කොට්ටෙත්වා කතතලත්තා මණිකොට්ටනෙන නිබ්බත්තතලන්ති මණිකොට්ටිමතලං. **නන්ති** මණ්ඩපං. **පුප්ඵූපහාරො** පුප්ඵපූජා. **උත්තරාභිමුඛන්ති** උත්තරදිසාභිමුඛං. **ආසනාරහන්ති** නිසීදනාරහං. **දන්තඛචිතන්ති** දන්තෙහි රචිතං, දන්තෙහි කතන්ති වුත්තං හොති. **එත්ථාති** ආසනෙ. **නිට්ඨිතං භන්තෙ මම කිච්චන්ති** මයා කත්තබ්බකිච්චං නිට්ඨිතන්ති අත්ථො.

තස්මිං පන දිවසෙ එකච්චෙ භික්ඛූ ආයස්මන්තං ආනන්දං සන්ධාය එවමාහංසු ‘‘ඉමස්මිං භික්ඛුසඞ්ඝෙ එකො භික්ඛු විස්සගන්ධං වායන්තො විචරතී’’ති. ථෙරො තං සුත්වා ‘‘ඉමස්මිං භික්ඛුසඞ්ඝෙ අඤ්ඤො විස්සගන්ධං වායන්තො විචරණකභික්ඛු නාම නත්ථි, අද්ධා එතෙ මං සන්ධාය වදන්තී’’ති සංවෙගං ආපජ්ජි. එකච්චෙ නං ආහංසුයෙව ‘‘ස්වෙ, ආවුසො, සන්නිපාතො’’තිආදි. ඉදානි තං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘භික්ඛූ ආයස්මන්තං ආනන්දං ආහංසූ’’**තිආදි. **තෙනාති** තස්මා. **ආවජ්ජෙසීති** උපනාමෙසි. **අනුපාදායාති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන කඤ්චි ධම්මං අගහෙත්වා, යෙහි වා කිලෙසෙහි සබ්බෙහි විමුච්චති, තෙසං ලෙසමත්තම්පි අගහෙත්වාති අත්ථො. **ආසවෙහීති** භවතො ආභවග්ගං ධම්මතො වා ආගොත්‍රභුං සවනතො පවත්තනතො ආසවසඤ්ඤිතෙහි කිලෙසෙහි. ලක්ඛණවචනඤ්චෙතං ආසවෙහීති, තදෙකට්ඨතාය පන සබ්බෙහිපි කිලෙසෙහි, සබ්බෙහිපි පාපධම්මෙහි චිත්තං විමුච්චතියෙව. **චිත්තං විමුච්චීති** චිත්තං අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ ආසවෙහි විමුච්චමානං කත්වා අරහත්තඵලක්ඛණෙ විමුච්චීති අත්ථො. **චඞ්කමෙනාති** චඞ්කමනකිරියාය. විවට්ටූපනිස්සයභූතං කතං උපචිතං පුඤ්ඤං එතෙනාති **කතපුඤ්ඤො,** අරහත්තාධිගමාය කතාධිකාරොති අත්ථො. **පධානමනුයුඤ්ජාති** වීරියං අනුයුඤ්ජ, අරහත්තාධිගමාය අනුයොගං කරොහීති අත්ථො. **කථාදොසො නාම නත්ථීති** කථාය අපරජ්ඣං නාම නත්ථි. **අච්චාරද්ධං වීරියන්ති** අතිවිය ආරද්ධං වීරියං. **උද්ධච්චායාති** උද්ධතභාවාය. **වීරියසමතං යොජෙමීති** චඞ්කමනවීරියස්ස අධිමත්තත්තා තස්ස පහානවසෙන සමාධිනා සමරසතාපාදනෙන වීරියසමතං යොජෙමි.

දුතියදිවසෙති ථෙරෙන අරහත්තප්පත්තදිවසතො දුතියදිවසෙ. **ධම්මසභායං සන්නිපතිතාති** පක්ඛස්ස පඤ්චමියං සන්නිපතිංසු. **අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ඤාපෙතුකාමොති** ‘‘සෙක්ඛතාය ධම්මසඞ්ගීතියා ගහෙතුං අයුත්තම්පි බහුස්සුතත්තා ගණ්හිස්සාමා’’ති චින්තෙත්වා නිසින්නානං ථෙරානං ‘‘ඉදානි අරහත්තප්පත්තො’’ති සොමනස්සුප්පාදනත්ථං ‘‘අප්පමත්තො හොහී’’ති දින්නඔවාදස්ස සඵලතාදීපනත්ථං අත්තුපනායිකං අකත්වා අඤ්ඤබ්‍යාකරණස්ස භගවතා සංවණ්ණිතත්තා ච ථෙරො අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ඤාපෙතුකාමො අහොසීති

වෙදිතබ්බං. **යථාවුඩ්ඪන්ති** වුඩ්ඪපටිපාටිං අනතික්කමිත්වා. **එකෙති** මජ්ඣිමභාණකානංයෙව එකෙ. පුබ්බෙ වුත්තම්පි හි සබ්බං මජ්ඣිමභාණකා වදන්තියෙවාති වෙදිතබ්බං. දීඝභාණකා (දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) පනෙත්ථ එවං වදන්ති –

> ''අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො අරහා සමානො සන්නිපාතං අගමාසි. කථං අගමාසි? 'ඉදානිම්හි සන්නිපාතමජ්ඣං පවිසනාරහො'ති හට්ඨතුට්ඨචිත්තො එකංසං චීවරං කත්වා බන්ධනා මුත්තතාලපක්කං විය පණ්ඩුකම්බලෙ නික්ඛිත්තජාතිමණි විය විගතවලාහකෙ නභෙ සමුග්ගතපුණ්ණචන්දො විය බාලාතපසම්ඵස්සවිකසිතරෙණුපිඤ්ජරගබ්භං පදුමං විය ච පරිසුද්ධෙන පරියොදාතෙන සප්පභෙන සස්සිරිකෙන මුඛවරෙන අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ආරොචයමානො විය ච අගමාසි. අථ නං දිස්වා ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස එතදහොසි 'සොභති වත භො අරහත්තප්පත්තො ආනන්දො, සචෙ සත්ථා ධරෙය්‍ය, අද්ධා අජ්ජ ආනන්දස්ස සාධුකාරං දදෙය්‍ය, හන්ද ඉමස්සාහං ඉදානි සත්ථාරා දාතබ්බං සාධුකාරං දදාමී'ති තික්ඛත්තුං සාධුකාරමදාසී''ති.

ආකාසෙන ආගන්ත්වා නිසීදීතිපි එකෙති එත්ථ පන තෙසං තෙසං තථා තථා ගහෙත්වා ආගතමත්තං ඨපෙත්වා විසුං විසුං වචනෙ අඤ්ඤං විසෙසකාරණං නත්ථීති වදන්ති. උපතිස්සත්ථෙරො පනාහ ''සත්තමාසං කතාය ධම්මසඞ්ගීතියා කදාචි පථවියං නිමුජ්ජිත්වා ආගතත්තා තං ගහෙත්වා එකෙ වදන්ති. කදාචි ආකාසෙන ආගතත්තා තං ගහෙත්වා එකෙ වදන්තී''ති.

භික්ඛූ ආමන්තෙසීති භික්ඛූ ආලපි අභාසි සම්බොධෙසීති අයමෙත්ථ අත්ථො. අඤ්ඤත්‍ර පන ඤාපනෙපි හොති. යථාහ – ''ආමන්තයාමි වො, භික්ඛවෙ, (දී. නි. 2.218) පටිවෙදයාමි වො, භික්ඛවෙ''ති (අ. නි. 7.72). පක්කොසනෙපි දිස්සති. යථාහ ''එහි ත්වං, භික්ඛු, මම වචනෙන සාරිපුත්තං ආමන්තෙහී''ති (අ. නි. 9.11). **ආවුසොති** ආමන්තනාකාරදීපනං. **කං ධුරං කත්වාති** කං ජෙට්ඨකං කත්වා. **කිං ආනන්දො නප්පහොතීති** අට්ඨකථාචරියෙහි ඨපිතපුච්ඡා. **නප්පහොතීති** න සක්කොති. **එතදග්ගන්ති** එසො අග්ගො. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන හි අයං නිද්දෙසො. **යදිදන්ති** ච යො අයන්ති අත්ථො, යදිදං ඛන්ධපඤ්චකන්ති වා යොජෙතබ්බං. **සම්මන්නීති** සම්මතං අකාසි. **උපාලිං විනයං පුච්ඡෙය්‍යන්ති** පුච්ඡධාතුස්ස ද්විකම්මකත්තා වුත්තං. **බීජනිං ගහෙත්වාති** එත්ථ බීජනීගහණං ධම්මකථිකානං ධම්මතාති වෙදිතබ්බං. භගවාපි හි ධම්මකථිකානං ධම්මතාදස්සනත්ථමෙව විචිත්තබීජනිං ගණ්හාති. න හි අඤ්ඤථා සබ්බස්සපි ලොකස්ස අලඞ්කාරභූතං පරමුක්කංසගතසික්ඛාසංයමානං බුද්ධානං මුඛචන්දමණ්ඩලං පටිච්ඡාදෙතබ්බං හොති. ''පඨමං, ආවුසො උපාලි, පාරාජිකං කත්ථ පඤ්ඤත්ත''න්ති කස්මා වුත්තං, නනු තස්ස සඞ්ගීතියා පුරිමකාලෙ පඨමභාවො න යුත්තොති? නො න යුත්තො භගවතා පඤ්ඤත්තානුක්කමෙන පාතිමොක්ඛුද්දෙසානුක්කමෙන ච පඨමභාවස්ස සිද්ධත්තා. යෙභුය්‍යෙන හි තීණි පිටකානි භගවතො ධරමානකාලෙ යීථානුක්කමෙනෙව සඞ්ගීතානි, විසෙසතො විනයාභිධම්මපිටකානීති දට්ඨබ්බං. **කිස්මිං වත්ථුස්මිං මෙථුනධම්මෙති** ච නිමිත්තත්ථෙ භුම්මවචනං.

වත්ථුම්පි පුච්ඡීතිආදි ''කත්ථ පඤ්ඤත්ත''න්තිආදිනා දස්සිතෙන සහ තතො අවසිට්ඨම්පි සඞ්ගහෙත්වා දස්සනවසෙන වුත්තං. කිං පනෙත්ථ පඨමපාරාජිකපාළියං කිඤ්චි අපනෙතබ්බං වා පක්ඛිපිතබ්බං වා ආසි නාසීති? බුද්ධස්ස භගවතො භාසිතෙ අපනෙතබ්බං නාම නත්ථි. න හි තථාගතා එකබ්‍යඤ්ජනම්පි නිරත්ථකං වදන්ති, සාවකානං පන දෙවතානං වා භාසිතෙ අපනෙතබ්බම්පි හොති, තං ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරා අපනයිංසු, පක්ඛිපිතබ්බං පන සබ්බත්ථාපි අත්ථි, තස්මා යං යත්ථ පක්ඛිපිතුං යුත්තං, තං තත්ථ පක්ඛිපිංසුයෙව. කිං පන තන්ති චෙ? ''තෙන සමයෙනා''ති වා ''තෙන ඛො පන සමයෙනා''ති වා ''අථ ඛො''ඉති වා ''එවං වුත්තෙ''ති වා ''එතදවොචා''ති වා එවමාදිකං සම්බන්ධවචනමත්තං. එවං පක්ඛිපිතබ්බයුත්තං පක්ඛිපිත්වා පන ඉදං පඨමපාරාජිකන්ති ඨපෙසුං . පඨමපාරාජිකෙ සඞ්ගහමාරුළ්හෙ පඤ්ච අරහන්තසතානි සඞ්ගහං ආරොපිතනයෙනෙව ගණසජ්ඣායමකංසු. ''තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා වෙරඤ්ජායං විහරතී''ති ච නෙසං සජ්ඣායාරම්භකාලෙයෙව සාධුකාරං දදමානා විය මහාපථවී උදකපරියන්තං කත්වා කම්පිත්ථ. තෙ එතෙනෙව නයෙන සෙසපාරාජිකානිපි සඞ්ගහං ආරොපෙත්වා ''ඉදං පාරාජිකකණ්ඩ''න්ති ඨපෙසුං. එවං තෙරස සඞ්ඝාදිසෙසානි ''තෙරසක''න්තිආදීනි වත්වා වීසාධිකානි ද්වෙ සික්ඛාපදසතානි ''මහාවිභඞ්ගො''ති කිත්තෙත්වා ඨපෙසුං. මහාවිභඞ්ගාවසානෙපි පුරිමනයෙනෙව මහාපථවී අකම්පිත්ථ. තතො භික්ඛුනිවිභඞ්ගෙ අට්ඨ සික්ඛාපදානි ''පාරාජිකකණ්ඩං නාමා''තිආදීනි වත්වා තීණි සික්ඛාපදසතානි චත්තාරි ච සික්ඛාපදානි ''භික්ඛුනිවිභඞ්ගො''ති කිත්තෙත්වා ''අයං උභතොවිභඞ්ගො නාම චතුසට්ඨිභාණවාරො''ති ඨපෙසුං. උභතොවිභඞ්ගාවසානෙපි වුත්තනයෙනෙව පථවී අකම්පිත්ථ. එතෙනෙවුපායෙන අසීතිභාණවාරපරිමාණං ඛන්ධකං පඤ්චවීසතිභාණවාරපරිමාණං පරිවාරඤ්ච සඞ්ගහං ආරොපෙත්වා ''ඉදං විනයපිටකං නාමා''ති ඨපෙසුං. විනයපිටකාවසානෙපි වුත්තනයෙනෙව පථවීකම්පො අහොසි. තං ආයස්මන්තං උපාලිත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසුං ''ආවුසො, ඉදං තුය්හං නිස්සිතකෙ වාචෙහී''ති එවමෙත්ථ අවුත්තොපි විසෙසො වෙදිතබ්බො.

එවං විනයපිටකං සඞ්ගහමාරොපෙත්වා සුත්තන්තපිටකං සඞ්ගායිංසු. ඉදානි තං දස්සෙන්තො ආහ **''විනයං සඞ්ගායිත්වා''**තිආදි. **මහාකස්සපත්ථෙරො ආනන්දත්ථෙරං ධම්මං පුච්ඡීති** එත්ථ අයමනුක්කමො වෙදිතබ්බො – ආනන්දත්ථෙරෙ දන්තඛචිතං බීජනිං ගහෙත්වා ධම්මාසනෙ නිසින්නෙ ආයස්මා මහාකස්සපත්ථෙරො භික්ඛූ පුච්ඡි ''කතරං, ආවුසො, පිටකං පඨමං සඞ්ගායාමා''ති? ''සුත්තන්තපිටකං, භන්තෙති. සුත්තන්තපිටකෙ චතස්සො සඞ්ගීතියො, තාසු පඨමං කතරං සඞ්ගීතින්ති? දීඝසඞ්ගීතිං, භන්තෙති. දීඝසඞ්ගීතියං චතුත්තිංස සුත්තානි, තයො ච වග්ගා, තෙසු පඨමං කතරං වග්ගන්ති. සීලක්ඛන්ධවග්ගං, භන්තෙති. සීලක්ඛන්ධවග්ගෙ තෙරස සුත්තන්තා, තෙසු

පඨමං කතරං සුත්තන්ති? බ්‍රහ්මජාලසුත්තං නාම භන්තෙ තිවිධසීලාලඞ්කතං නානාවිධමිච්ඡාජීවකුහනලපනාදිවිද්ධංසනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාලවිනිවෙඨනං දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පනං, තං පඨමං සඞ්ගායාමා''ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං එතදවොච ''බ්‍රහ්මජාලං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත''න්ති?

අන්තරා ච භන්තෙ රාජගහං අන්තරා ච නාළන්දන්ති එත්ථ **අන්තරා**-සද්දො කාරණඛණචිත්තවෙමජ්ඣවිවරාදීසු දිස්සති. තථා හි ''තදන්තරං කො ජානෙය්‍ය අඤ්ඤත්‍ර තථාගතා''ති (අ. නි. 6.44; 10.75) ච, ''ජනා සඞ්ගම්ම මන්තෙන්ති, මඤ්ච තඤ්ච කිමන්තර''න්ති (සං. නි. 1.228) ච ආදීසු කාරණෙ අන්තරාසද්දො වත්තති. ''අද්දස මං භන්තෙ අඤ්ඤතරා ඉත්ථී විජ්ජන්තරිකාය භාජනං ධොවන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 2.149) ඛණෙ. ''යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා''තිආදීසු (උදා. 20) චිත්තෙ. ''අන්තරා වොසානමාපාදී''තිආදීසු වෙමජ්ඣෙ. ''අපි චායං තපොදා ද්වින්නං මහානිරයානං අන්තරිකාය ආගච්ඡති''තිආදීසු (පාරා. 231) විවරෙ. ස්වායමිධ විවරෙ වත්තති, තස්මා රාජගහස්ස ච නාළන්දාය ච විවරෙති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො, අන්තරාසද්දෙන පන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කතං. ඊදිසෙසු ච ඨානෙසු අක්ඛරචින්තකා ''අන්තරා ගාමඤ්ච නදිඤ්ච යාතී''ති එවං එකමෙව අන්තරාසද්දං පයුජ්ජන්ති, සො දුතියපදෙනපි යොජෙතබ්බො හොති. අයොජියමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති සාමිවචනප්පසඞ්ගෙ අන්තරාසද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. ඉධ පන යොජෙත්වා එවං වුත්තො. **රාජාගාරකෙති** තත්ථ රඤ්ඤො කීළනත්ථං පටිභානචිත්තවිචිත්‍රං අගාරං අකංසු, තං රාජාගාරකන්ති පවුච්චති, තස්මිං. **අම්බලට්ඨිකාති** රඤ්ඤො උය්‍යානං. තස්ස කිර ද්වාරසමීපෙ තරුණො අම්බරුක්ඛො අත්ථි, තං අම්බලට්ඨිකාති වදන්ති. තස්ස අවිදූරභවත්තා උය්‍යානම්පි අම්බලට්ඨිකාත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතං ''වරුණනගර''න්තිආදීසු විය.

සුප්පියඤ්ච පරිබ්බාජකන්ති එත්ථ **සුප්පියොති** තස්ස නාමං, **පරිබ්බාජකොති** සඤ්ජයස්ස අන්තෙවාසී ඡන්නපරිබ්බාජකො. **බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච මාණවකන්ති** එත්ථ **බ්‍රහ්මදත්තොති** තස්ස නාමං. **මාණවොති** සත්තොපි චොරොපි තරුණොපි වුච්චති. තථා හි –

> ''චොදිතා දෙවදූතෙහි, යෙ පමජ්ජන්ති මාණවා;
> තෙ දීඝරත්තං සොචන්ති, හීනකායූපගා නරා''ති. (ම. නි. 3.271; අ. නි. 3.36) –

ආදීසු සත්තො මාණවොති වුත්තො. ''මාණවෙහිපි සමාගච්ඡන්ති කතකම්මෙහිපි අකතකම්මෙහිපී''තිආදීසු (ම. නි. 2.149) චොරො. ''අම්බට්ඨමාණවො අඞ්ගකො මාණවො''තිආදීසු (දී. නි. 1.258-261, 316) තරුණො මාණවොති වුත්තො. ඉධාපි අයමෙව අධිප්පෙතො. ඉදං වුත්තං හොති ''බ්‍රහ්මදත්තං නාම තරුණපුරිසං ආරබ්භා''ති. **ජීවකම්බවනෙති** ජීවකස්ස කොමාරභච්චස්ස අම්බවනෙ. අථ ''කං ආරබ්භා''ති අවත්වා ''කෙනසද්ධි''න්ති කස්මා වුත්තං? න එතං සුත්තං භගවතා එව වුත්තං, රඤ්ඤාපි ''යථා නු ඛො ඉමානි පුථුසිප්පායතනානී''තිආදිනා කිඤ්චි කිඤ්චි වුත්තං අත්ථි, තස්මා එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **වෙදෙහිපුත්තෙනාති** අයං කොසලරඤ්ඤො ධීතාය පුත්තො, න විදෙහරඤ්ඤො, ''වෙදෙහී''ති පන පණ්ඩිතාධිවචනමෙතං. විදන්ති එතෙනාති වෙදො, ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. වෙදෙන ඊහති ඝටති වායමතීති වෙදෙහී, වෙදෙහියා පුත්තො වෙදෙහිපුත්තො, තෙන.

එතෙනෙවුපායෙන පඤ්ච නිකායෙ පුච්ඡීති එත්ථ අයමනුක්කමො වෙදිතබ්බො. වුත්තනයෙන බ්‍රහ්මජාලස්ස පුච්ඡාවිසජ්ජනාවසානෙ පඤ්ච අරහන්තසතානි සජ්ඣායමකංසු. වුත්තනයෙනෙව ච පථවීකම්පො අහොසි. එවං බ්‍රහ්මජාලං සඞ්ගායිත්වා තතො පරං ''සාමඤ්ඤඵලං පනාවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත''න්තිආදිනා පුච්ඡාවිසජ්ජනානුක්කමෙන සද්ධිං බ්‍රහ්මජාලෙන තෙරසසුත්තන්තං සඞ්ගායිත්වා ''අයං සීලක්ඛන්ධවග්ගො නාමා''ති කිත්තෙත්වා ඨපෙසුං. තදනන්තරං මහාවග්ගං, තදනන්තරං පාථිකවග්ගන්ති එවං තිවග්ගසඞ්ගහං චතුත්තිංසසුත්තන්තපටිමණ්ඩිතං චතුසට්ඨිභාණවාරපරිමාණං තන්තිං සඞ්ගායිත්වා ''අයං දීඝනිකායො නාමා''ති වත්වා ආයස්මන්තං ආනන්දත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසුං ''ආවුසො, ඉමං තුය්හං නිස්සිතකෙ වාචෙහී''ති. තතො අනන්තරං අසීතිභාණවාරපරිමාණං මජ්ඣිමනිකායං සඞ්ගායිත්වා ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස නිස්සිතකෙ පටිච්ඡාපෙසුං ''ඉමං තුම්හෙ පරිහරථා''ති. තදනන්තරං භාණවාරසතපරිමාණං සංයුත්තනිකායං සඞ්ගායිත්වා මහාකස්සපත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසුං ''භන්තෙ, ඉමං තුම්හාකං නිස්සිතකෙ වාචෙථා''ති. තදනන්තරං වීසතිභාණවාරසතපමාණං අඞ්ගුත්තරනිකායං සඞ්ගායිත්වා අනුරුද්ධත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසුං ''ඉමං තුම්හාකං නිස්සිතකෙ වාචෙථා''ති.

තදනන්තරං –

> ''ධම්මසඞ්ගණිං විභඞ්ගඤ්ච, කථාවත්ථුඤ්ච පුග්ගලං;
> ධාතුයමකං පට්ඨානං, අභිධම්මොති වුච්චතී''ති. –

එවං සංවණ්ණිතං සුඛුමඤාණගොචරං තන්තිං සඞ්ගායිත්වා ''ඉදං අභිධම්මපිටකං නාමා''ති වත්වා පඤ්ච අරහන්තසතානි සජ්ඣායමකංසු. වුත්තනයෙනෙව පථවීකම්පො අහොසි. තතො පරං ජාතකං මහානිද්දෙසො පටිසම්භිදාමග්ගො අපදානං සුත්තනිපාතො ඛුද්දකපාඨො ධම්මපදං උදානං ඉතිවුත්තකං විමානවත්ථු පෙතවත්ථු ථෙරගාථා ථෙරීගාථාති ඉමං තන්තිං සඞ්ගායිත්වා ''ඛුද්දකගන්ථො නාම අය''න්ති ච වත්වා අභිධම්මපිටකස්මිංයෙව සඞ්ගහං ආරොපයිංසූති දීඝභාණකා වදන්ති. මජ්ඣිමභාණකා පන ''චරියාපිටකබුද්ධවංසෙහි සද්ධිං සබ්බම්පි තං

ඛුද්දකගන්ථං සුත්තන්තපිටකෙ පරියාපන්න’’න්ති වදන්ති. අයමෙත්ථ අධිප්පායො – ජාතකාදිකෙ ඛුද්දකනිකායපරියාපන්නෙ යෙභුය්‍යෙන ච ධම්මනිද්දෙසභූතෙ තාදිසෙ අභිධම්මපිටකෙ සඞ්ගණ්හිතුං යුත්තං, න පන දීඝනිකායාදිප්පකාරෙ සුත්තන්තපිටකෙ, නාපි පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසභූතෙ විනයපිටකෙති. දීඝභාණකා ‘‘ජාතකාදීනං අභිධම්මපිටකෙ සඞ්ගහො’’ති වදන්ති. චරියාපිටකබුද්ධවංසානඤ්චෙත්ථ අග්ගහණං ජාතකගතිකත්තා. මජ්ඣිමභාණකා පන අට්ඨුප්පත්තිවසෙන දෙසිතානං ජාතකාදීනං යථානුලොමදෙසනාභාවතො තාදිසෙ සුත්තන්තපිටකෙ සඞ්ගහො යුත්තො, න පන සභාවධම්මනිද්දෙසභූතෙ යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මපිටකෙති ජාතකාදීනං සුත්තපරියාපන්නතං වදන්ති. තත්ථ යුත්තං විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බං. ඛුද්දකනිකායස්ස සෙසනිකායානං විය අපාකටත්තා සෙසෙ ඨපෙත්වා ඛුද්දකනිකායං පාකටං කත්වා දස්සෙන්තො **‘‘තත්ථ ඛුද්දකනිකායො නාමා’’**තිආදිමාහ. **තත්ථාති** තෙසු නිකායෙසු. **තත්ථාති** ඛුද්දකනිකායෙ.

එවං නිමිත්තපයොජනකාලදෙසකාරකකරණප්පකාරෙහි පඨමමහාසඞ්ගීතිං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ වවත්ථාපිතෙසු ධම්මවිනයෙසු නානප්පකාරකොසල්ලත්ථං එකවිධාදිභෙදෙ දස්සෙතුං **‘‘තදෙතං සබ්බම්පී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධින්ති** එත්ථ අනාවරණඤාණපදට්ඨානං මග්ගඤාණං මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච අනාවරණඤාණං ‘‘සම්මාසම්බොධී’’ති වුච්චති. **පච්චවෙක්ඛන්තෙන වාති** උදානාදිවසෙන පවත්තධම්මං සන්ධායාහ. **විමුත්තිරසන්ති** අරහත්තඵලස්සාදං විමුත්තිසම්පත්තිකං වා අග්ගඵලනිප්ඵාදනතො, විමුත්තිකිච්චං වා කිලෙසානං අච්චන්තවිමුත්තිසම්පාදනතො.

කිඤ්චාපි අවිසෙසෙන සබ්බම්පි බුද්ධවචනං කිලෙසවිනයනෙන විනයො, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායපතනාදිතො ධාරණෙන ධම්මො ච හොති , ඉධාධිප්පෙතෙ පන ධම්මවිනයෙ නිද්ධාරෙතුං **‘‘තත්ථ විනයපිටක’’**න්තිආදිමාහ. ඛන්ධාදිවසෙන සභාවධම්මදෙසනාබාහුල්ලතො ආහ **‘‘අවසෙසං බුද්ධවචනං ධම්මො’’**ති. අථ වා යදිපි ධම්මොයෙව විනයො පරියත්තිආදිභාවතො, තථාපි විනයසද්දසන්නිධානො අභින්නාධිකරණභාවෙන පයුත්තො ධම්මසද්දො විනයතන්තිවිපරීතං තන්තිං දීපෙති යථා ‘‘පුඤ්ඤඤාණසම්භාරො, ගොබලීබද්ද’’න්තිආදි.

අනෙකජාතිසංසාරන්ති අයං ගාථා භගවතා අත්තනො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං අරහත්තප්පත්තිං පච්චවෙක්ඛන්තෙන එකූනවීසතිමස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස අනන්තරං භාසිතා. තෙනාහ **‘‘ඉදං පඨමබුද්ධවචන’’**න්ති. ඉදං කිර සබ්බබුද්ධෙහි අවිජහිතඋදානං. අයමස්ස සඞ්ඛෙපත්ථො (ධ. ප. අට්ඨ. 2.154) – අහං ඉමස්ස අත්තභාවගෙහස්ස කාරකං තණ්හාවඩ්ඪකිං ගවෙසන්තො යෙන ඤාණෙන තං දට්ඨුං සක්කා, තස්ස බොධිඤාණස්සත්ථාය දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරො එත්තකං කාලං අනෙකජාතිසංසාරං අනෙකජාතිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යං සංසාරවට්ටං **අනිබ්බිසං** අනිබ්බිසන්තො තං ඤාණං අවින්දන්තො අලභන්තොයෙව **සන්ධාවිස්සං** සංසරිං. යස්මා ජරාබ්‍යාධිමරණමිස්සතාය ජාති නාමෙසා පුනප්පුනං උපගන්තුං දුක්ඛා, න ච සා තස්මිං අදිට්ඨෙ නිවත්තති, තස්මා තං ගවෙසන්තො සන්ධාවිස්සන්ති අත්ථො.

දිට්ඨොසීති ඉදානි මයා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣන්තෙන දිට්ඨො අසි. **පුන ගෙහන්ති** පුන ඉමං අත්තභාවසඞ්ඛාතං මම ගෙහං **න කාහසි** න කරිස්සසි. තව **සබ්බා** අනවසෙසා කිලෙස**ඵාසුකා** මයා **භග්ගා**. ඉමස්ස තයා කතස්ස අත්තභාවගෙහස්ස **කූටං** අවිජ්ජාසඞ්ඛාතං කණ්ණිකමණ්ඩලං **විසඞ්ඛතං** විද්ධංසිතං. **විසඞ්ඛාරං** නිබ්බානං ආරම්මණකරණවසෙන **ගතං** අනුපවිට්ඨං ඉදානි මම **චිත්තං,** අහඤ්ච තණ්හානං ඛයසඞ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං අරහත්තඵලං වා **අජ්ඣගා** අධිගතො පත්තොස්මීති අත්ථො. **ගණ්ඨිපදෙසු** පන ‘‘විසඞ්ඛාරගතන්ති චිත්තමෙව තණ්හානං ඛයසඞ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං අරහත්තඵලං වා අජ්ඣගා අධිගතො පත්තො’’ති එවම්පි අත්ථො වුත්තො. අයං මනසා පවත්තිතධම්මානං ආදි. ‘‘යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මාති අයං පන වාචාය පවත්තිතධම්මානං ආදී’’ති වදන්ති. අන්තොජප්පනවසෙන කිර භගවා ‘‘අනෙකජාතිසංසාර’’න්තිආදිමාහ.

කෙචීති ඛන්ධකභාණකා. පඨමං වුත්තො පන ධම්මපදභාණකානං අධිප්පායොති වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච ඛන්ධකභාණකා වදන්ති ‘‘ධම්මපදභාණකානං ගාථා මනසා දෙසිතත්තා තදා මහතො ජනස්ස උපකාරාය න හොති, අම්හාකං පන ගාථා වචීභෙදං කත්වා දෙසිතත්තා තදා සුණන්තානං දෙවබ්‍රහ්මානං උපකාරාය අහොසි, තස්මා ඉදමෙව පඨමබුද්ධවචන’’න්ති. ධම්මපදභාණකා පන ‘‘දෙසනාය ජනස්ස උපකාරානුපකාරභාවො ලක්ඛණං න හොති, භගවතා මනසා දෙසිතත්තායෙව ඉදං පඨමබුද්ධවචන’’න්ති වදන්ති, තස්මා උභයම්පි අඤ්ඤමඤ්ඤං විරුද්ධං න හොතීති වෙදිතබ්බං. නනු ච යදි ‘‘අනෙකජාතිසංසාර’’න්ති මනසා දෙසිතං, අථ කස්මා ධම්මපදඅට්ඨකථායං (ධ. ප. අට්ඨ. 2.153-154) ‘‘අනෙකජාතිසංසාරන්ති ඉමං ධම්මදෙසනං සත්ථා බොධිරුක්ඛමූලෙ නිසින්නො උදානවසෙන උදානෙත්වා අපරභාගෙ ආනන්දත්ථෙරෙන පුට්ඨො කථෙසී’’ති වුත්තන්ති? තත්ථාපි මනසා උදානෙත්වාති එවමත්ථො ගහෙතබ්බො. අථ වා මනසාව දෙසිතන්ති එවං ගහණෙ කිං කාරණන්ති චෙ? යදි වචීභෙදං කත්වා දෙසිතං සියා, උදානපාළියං ආරුළ්හං භවෙය්‍ය, තස්මා උදානපාළියං අනාරුළ්හභාවොයෙව වචීභෙදං අකත්වා මනසා දෙසිතභාවෙ කාරණන්ති වදන්ති.

යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මාති එත්ථ **ඉතිසද්දො** ආදිඅත්ථො. තෙන ‘‘ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස, අථස්ස කඞ්ඛා වපයන්ති සබ්බා. යතො පජානාති සහෙතුධම්ම’’න්ති ආදිගාථාත්තයං සඞ්ගණ්හාති. **උදානගාථන්ති** පන ජාතියා එකවචනං, තත්ථාපි පඨමගාථංයෙව වා ගහෙත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. එත්ථ පන යං වත්තබ්බං, තං

ඛන්ධකෙ ආවි භවිස්සති. **පාටිපදදිවසෙති** ඉදං ''සබ්බඤ්ඤුභාවප්පත්තස්සා''ති න එතෙන සම්බන්ධිතබ්බං, ''පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නා''ති එතෙන පන සම්බන්ධිතබ්බං. විසාඛපුණ්ණමායමෙව හි භගවා පච්චූසසමයෙ සබ්බඤ්ඤුතං පත්තොති. **සොමනස්සමයඤාණෙනාති** සොමනස්සසම්පයුත්තඤාණෙන. **ආමන්තයාමීති** නිවෙදයාමි, බොධෙමීති අත්ථො. **වයධම්මාති** අනිච්චලක්ඛණමුඛෙන දුක්ඛානත්තලක්ඛණම්පි සඞ්ඛාරානං විභාවෙති ''යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා''ති (සං. නි. 3.15) වචනතො. ලක්ඛණත්තයවිභාවනනයෙනෙව තදාරම්මණං විපස්සනං දස්සෙන්තො සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං බුද්ධාවෙණිකං චතුසච්චකම්මට්ඨානාධිට්ඨානං අවිපරීතං නිබ්බානගාමිනිං පටිපදං පකාසෙතීති දට්ඨබ්බං . ඉදානි තත්ථ සම්මාපටිපත්තියං නියොජෙති **''අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා''**ති. අථ වා ''වයධම්මා සඞ්ඛාරා''ති එතෙන සඞ්ඛෙපෙන සංවෙජෙත්වා ''අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා''ති සඞ්ඛෙපෙනෙව නිරවසෙසං සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති. අප්පමාදපදඤ්හි සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං කෙවලපරිපුණ්ණං සාසනං පරියාදියිත්වා තිට්ඨතීති. **අන්තරෙති** අන්තරාළෙ, වෙමජ්ඣෙති අත්ථො.

සුත්තන්තපිටකන්ති එත්ථ යථා කම්මමෙව කම්මන්තං, එවං සුත්තමෙව සුත්තන්තන්ති වෙදිතබ්බං. **අසඞ්ගීතන්ති** සඞ්ගීතික්ඛන්ධකකථාවත්ථුප්පකරණාදි. කෙචි පන ''සුභසුත්තම්පි පඨමසඞ්ගීතියං අසඞ්ගීත''න්ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති. ''පඨමසඞ්ගීතිතො පුරෙතරමෙව හි ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන ජෙතවනෙ විහරන්තෙන සුභස්ස මාණවස්ස දෙසිත''න්ති **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං. සුභසුත්තං පන ''එවං මෙ සුතං – එකං සමයං ආයස්මා ආනන්දො සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ අචිරපරිනිබ්බුතෙ භගවති''තිආදිනා (දී. නි. 1.444) ආගතං. තත්ථ ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිවචනං පඨමසඞ්ගීතියං ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙනෙව වත්තුං යුත්තරූපං න හොති. න හි ආනන්දත්ථෙරො සයමෙව සුභසුත්තං දෙසෙත්වා ''එවං මෙ සුත''න්තිආදීනි වදති. එවං පන වත්තබ්බං සියා ''එකමිදාහං, භන්තෙ, සමයං සාවත්ථියං විහරාමි ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ''ති, තස්මා දුතියතතියසඞ්ගීතිකාරකෙහි ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිනා සුභසුත්තං සඞ්ගීතිමාරොපිතං විය දිස්සති. අථ **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරස්ස** එවමධිප්පායො සියා ''ආනන්දත්ථෙරෙනෙව වුත්තම්පි සුභසුත්තං පඨමසඞ්ගීතිං ආරොපෙත්වා තන්තිං ඨපෙතුකාමෙහි මහාකස්සපත්ථෙරාදීහි අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු ආගතනයෙනෙව 'එවං මෙ සුත'න්තිආදිනා තන්ති ඨපිතා''ති, එවං සති යුජ්ජෙය්‍ය. අථ වා ආයස්මා ආනන්දත්ථෙරො සුභසුත්තං සයං දෙසෙන්තොපි සාමඤ්ඤඵලාදීසු භගවතා දෙසිතනයෙනෙව දෙසෙසීති භගවතො සම්මුඛා ලද්ධනයෙ ඨත්වා දෙසිතත්තා භගවතා දෙසිතං ධම්මං අත්තනි අදහන්තො ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිමාහාති එවමධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

උභයානි පාතිමොක්ඛානීති භික්ඛුභික්ඛුනීපාතිමොක්ඛවසෙන. **ද්වෙ විභඞ්ගානීති** භික්ඛුභික්ඛුනීවිභඞ්ගවසෙනෙව ද්වෙ විභඞ්ගානි. **ද්වාවීසති ඛන්ධකානීති** මහාවග්ගචූළවග්ගෙසු ආගතානි ද්වාවීසති ඛන්ධකානි. **සොළසපරිවාරාති** සොළසහි පරිවාරෙහි උපලක්ඛිතත්තා සොළසපරිවාරාති වුත්තං. තථා හි පරිවාරපාළියං ''යං තෙන භගවතා ජානතා පස්සතා අරහතා සම්මාසම්බුද්ධෙන පඨමං පාරාජිකං කත්ථ පඤ්ඤත්ත''න්තිආදිනා (පරි. 1) පඤ්ඤත්තිවාරො, තතො පරං ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවන්තො කති ආපත්තියො ආපජ්ජතී''තිආදිනා (පරි. 157) කතාපත්තිවාරො, ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවන්තස්ස ආපත්තියො චතුන්නං විපත්තීනං කති විපත්තියො භජන්තී''තිආදිප්පභෙදො (පරි. 182) විපත්තිවාරො, ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවන්තස්ස ආපත්තියො සත්තන්නං ආපත්තික්ඛන්ධානං කතිහි ආපත්තික්ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතා''තිආදිප්පභෙදො (පරි. 183) සඞ්ගහවාරො, ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවන්තස්ස ආපත්තියො ඡන්නං ආපත්තිසමුට්ඨානානං කතිහි සමුට්ඨානෙහි සමුට්ඨන්තී''තිආදිනා (පරි. 184) සමුට්ඨානවාරො, ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවන්තස්ස ආපත්තියො චතුන්නං අධිකරණානං කතමං අධිකරණ''න්තිආදිනා (පරි. 185) අධිකරණවාරො, ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවන්තස්ස ආපත්තියො සත්තන්නං සමථානං කතිහි සමථෙහි සම්මන්තී''තිආදිප්පභෙදො (පරි. 186) සමථවාරො, තදනන්තරං සමුච්චයවාරො චාති අට්ඨ වාරා වුත්තා. තතො පරං ''මෙථුනං ධම්මං පටිසෙවනපච්චයා පාරාජිකං කත්ථ පඤ්ඤත්ත''න්තිආදිනා (පරි. 188) නයෙන පුන පච්චයවසෙන එකො පඤ්ඤත්තිවාරො, තස්ස වසෙන පුරිමසදිසා එව කතාපත්තිවාරාදයො සත්ත වාරාති එවං අපරෙපි අට්ඨ වාරා වුත්තා. ඉති ඉමානි අට්ඨ, පුරිමානිපි අට්ඨාති මහාවිභඞ්ගෙ සොළස වාරා දස්සිතා. තතො පරං තෙනෙව නයෙන භික්ඛුනිවිභඞ්ගෙපි සොළස වාරා ආගතාති ඉමෙහි සොළසහි වාරෙහි උපලක්ඛිතත්තා සොළසපරිවාරාති වුච්චති. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ''පරිවාරො''ති එත්තකමෙව දිස්සති, බහූසු පන පොත්ථකෙසු දීඝනිකායට්ඨකථායං අභිධම්මට්ඨකථායඤ්ච ''සොළසපරිවාරා''ති එවමෙව වුත්තත්තා අයම්පි පාඨො න සක්කා පටිබාහිතුන්ති තස්සෙවත්ථො වුත්තො.

බ්‍රහ්මජාලාදිචතුත්තිංසසුත්තසඞ්ගහොති බ්‍රහ්මජාලසුත්තාදීනි චතුත්තිංස සුත්තානි සඞ්ගය්හන්ති එත්ථ, එතෙනාති වා බ්‍රහ්මජාලාදිචතුත්තිංසසුත්තසඞ්ගහො. වුත්තප්පමාණානං වා සුත්තානං සඞ්ගහො එතස්සාති බ්‍රහ්මජාලාදිචතුත්තිංසසුත්තසඞ්ගහොති. එවං සෙසෙසුපි වෙදිතබ්බං.

විවිධවිසෙසනයත්තාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථං විභාවෙන්තො ආහ **''විවිධා හී''**තිආදි. **දළ්හීකම්මසිථිලකරණප්පයොජනාති** යථාක්කමං ලොකවජ්ජෙසු සික්ඛාපදෙසු දළ්හීකම්මප්පයොජනා, පණ්ණත්තිවජ්ජෙසු සිථිලකරණප්පයොජනාති වෙදිතබ්බං. **අජ්ඣාචාරනිසෙධනතොති** සඤ්ඤමවෙලං අතිභවිත්වා පවත්තො ආචාරො අජ්ඣාචාරො, වීතික්කමො, තස්ස නිසෙධනතොති අත්ථො. **තෙනාති** විවිධනයත්තාදිහෙතුනා. **එතන්ති** ''විවිධවිසෙසනයත්තා''තිආදිගාථාවචනං. **එතස්සාති** විනයස්ස. **ඉතරං පනාති** සුත්තං.

ඉදානි **අත්ථානං සූචනතොති**ආදිගාථාය අත්ථං පකාසෙන්තො ආහ **"තඤ්හි"**තිආදි. **අත්තත්ථපරත්ථාදිභෙදෙති** යො තං සුත්තං සජ්ඣායති සුණාති වාචෙති චින්තෙති දෙසෙති ච, සුත්තෙන සඞ්ගහිතො සීලාදිඅත්ථො තස්සපි හොති, තෙන පරස්ස සාධෙතබ්බතො පරස්සපි හොතීති තදුභයං තං සුත්තං සූචෙති දීපෙති. තථා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙ ලොකියලොකුත්තරත්ථෙ චාති එවමාදිභෙදෙ අත්ථෙ ආදිසද්දෙන සඞ්ගණ්හාති. **අත්ථසද්දො** චායං හිතපරියායවචනො, න භාසිතත්ථවචනො. යදි සියා, සුත්තං අත්තනොපි භාසිතත්ථං සූචෙති පරස්සපීති අයමත්ථො වුත්තො සියා, සුත්තෙන ච යො අත්ථො පකාසිතො, සො තස්සෙව හොති, න තෙන පරත්ථො සූචිතො හොතීති. තෙන සූචෙතබ්බස්ස පරත්ථස්ස නිවත්තෙතබ්බස්ස අභාවා අත්තග්ගහණඤ්ච න කත්තබ්බං. අත්තත්ථපරත්ථවිනිමුත්තස්ස භාසිතත්ථස්ස අභාවා ආදිග්ගහණඤ්ච න කත්තබ්බං, තස්මා යථාවුත්තස්ස හිතපරියායස්ස අත්ථස්ස සුත්තෙ අසම්භවතො සුත්තාධාරස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන අත්තත්ථපරත්ථා වුත්තා.

අථ වා සුත්තං අනපෙක්ඛිත්වා යෙ අත්තත්ථාදයො අත්ථප්පභෙදා ''න හඤ්ඤදත්ථත්ථි පසංසලාභා''ති එතස්ස පදස්ස **නිද්දෙසෙ** (මහානි. 63) වුත්තා අත්තත්ථො, පරත්ථො, උභයත්ථො, දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො, සම්පරායිකො අත්ථො, උත්තානො අත්ථො, ගම්භීරො අත්ථො, ගුළ්හො අත්ථො, පටිච්ඡන්නො අත්ථො, නෙය්‍යො අත්ථො, නීතො අත්ථො, අනවජ්ජො අත්ථො, නික්කිලෙසො අත්ථො, වොදානො අත්ථො, පරමත්ථොති, තෙ අත්ථෙ සුත්තං සූචෙතීති අත්ථො ගහෙතබ්බො. තථා හි කිඤ්චාපි සුත්තනිරපෙක්ඛං අත්තත්ථාදයො වුත්තා සුත්තත්ථභාවෙන අනිද්දිට්ඨත්තා, තෙසු පන එකොපි අත්ථප්පභෙදො සුත්තෙන දීපෙතබ්බතං නාතික්කමති, තස්මා තෙ අත්ථෙ සුත්තං සූචෙතීති වුච්චති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ **අත්ථ**-සද්දොයං භාසිතත්ථපරියායොපි හොති. එත්ථ හි පුරිමකා පඤ්ච අත්ථප්පභෙදා හිතපරියායා, තතො පරෙ ඡ භාසිතත්ථභෙදා, පච්ඡිමකා පන උභයසභාවා. තත්ථ දුරධිගමතාය විභාවනෙ අගාධභාවො ගම්භීරො, න විවටො ගුළ්හො, මූලුදකාදයො විය පංසුනා අක්ඛරසන්නිවෙසාදිනා තිරොහිතො පටිච්ඡන්නො. නිද්ධාරෙත්වා ඤාපෙතබ්බො නෙය්‍යො, යථාරුතවසෙන වෙදිතබ්බො නීතො. අනවජ්ජනික්කිලෙසවොදානා පරියායවසෙන වුත්තා, කුසලවිපාකකිරියධම්මවසෙන වා. පරමත්ථො නිබ්බානං, ධම්මානං අවිපරීතසභාවො එව වා.

අථ වා අත්තනා ච අප්පිච්ඡො හොතීති අත්තත්ථං, අප්පිච්ඡකථඤ්ච පරෙසං කත්තා හොතීති පරත්ථං සූචෙති. එවං ''අත්තනා ච පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොතී''තිආදීනි (අ. නි. 4.99) සුත්තානි යොජෙතබ්බානි. විනයාභිධම්මෙහි ච විසෙසෙත්වා සුත්තසද්දස්ස අත්ථො වත්තබ්බො, තස්මා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසප්පවත්තාය දෙසනාය අත්තහිතපරහිතාදීනි සාතිසයං පකාසිතානි හොන්ති තප්පධානභාවතො, න ආණාධම්මසභාවවසප්පවත්තායාති ඉදමෙව අත්ථානං සූචනතො සුත්තන්ති වුත්තං. එවඤ්ච කත්වා ''එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්න''න්ති (පාචි. 655) ච ''සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානී''ති (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා) ච එවමාදීසු සුත්තසද්දො උපචරිතොති ගහෙතබ්බො.

සුත්තෙසු ආණාධම්මසභාවා ච වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයං අනුවත්තන්ති, න විනයාභිධම්මෙසු විය වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො ආණාධම්මසභාවෙ, තස්මා වෙනෙය්‍යානං එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනා හොතීති **"සුවුත්තා චෙත්ථ අත්ථා"**තිආදි වුත්තං. ''එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනා''ති ඉදම්පි වෙනෙය්‍යානං හිතසම්පාපනෙ සුත්තන්තදෙසනාය තප්පරභාවංයෙව සන්ධාය වුත්තං. තප්පරභාවො ච වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුලොමතො දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ **"වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුලොමෙන වුත්තත්තා"**ති . විනයදෙසනං විය ඉස්සරභාවතො ආණාපතිට්ඨාපනවසෙන අදෙසෙත්වා වෙනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයානුලොමෙන චරියානුරූපං වුත්තත්තා දෙසිතත්තාති අත්ථො.

අනුපුබ්බසික්ඛාදිවසෙන කාලන්තරෙ අභිනිප්ඵත්තිං දස්සෙන්තො ආහ **"සස්සමිව ඵල"**න්ති. **පසවතීති** ඵලති, නිප්ඵාදෙතීති අත්ථො. උපායසමඞ්ගීනංයෙව නිප්ඵජ්ජනභාවං දස්සෙන්තො **"ධෙනු විය ඛීර"**න්ති ආහ. ධෙනුතොපි හි උපායවන්තානංයෙව ඛීරපටිලාභො හොති. අනුපායෙන හි අකාලෙ අජාතවච්ඡං ධෙනුං දොහන්තො කාලෙපි වා විසාණං ගහෙත්වා දොහන්තො නෙව ඛීරං පටිලභති. ''සුත්තාණා''ති එතස්ස අත්ථං පකාසෙතුං **"සුට්ඨු ච නෙ තායතී"**ති වුත්තං.

සුත්තසභාගන්ති සුත්තසදිසං. සුත්තසභාගතංයෙව දස්සෙන්තො ආහ **"යථා හී"**තිආදි. **තච්ඡකානං සුත්තන්ති** වඩ්ඪකීනං කාළසුත්තං. **පමාණං හොතීති** තදනුසාරෙන තච්ඡනතො. **එවමෙතම්පි විඤ්ඤූනන්ති** යථා කාළසුත්තං පසාරෙත්වා සඤ්ඤාණෙ කතෙ ගහෙතබ්බං විස්සජ්ජෙතබ්බඤ්ච පඤ්ඤායති, එවං විවාදෙසු උප්පන්නෙසු සුත්තෙ ආනීතමත්තෙ ''ඉදං ගහෙතබ්බං, ඉදං විස්සජ්ජෙතබ්බ''න්ති විඤ්ඤූනං පාකටත්තා විවාදො වූපසම්මතීති එතම්පි සුත්තං විඤ්ඤූනං පමාණං හොතීති අත්ථො. ඉදානි අඤ්ඤථාපි සුත්තසභාගතං දස්සෙන්තො ආහ **"යථා චා"**තිආදි. සුත්තං විය පමාණත්තා සඞ්ගාහකත්තා ච සුත්තමිව සුත්තන්ති වුත්තං හොති. එත්ථ ච අත්තත්ථාදිවිධානෙ සුත්තස්ස පමාණභාවො අත්තත්ථාදීනංයෙව ච සඞ්ගාහකත්තං යොජෙතබ්බං තදත්ථප්පකාසනපධානත්තා සුත්තස්ස. විනයාභිධම්මෙහි විසෙසත්තඤ්ච පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. **එතන්ති** ''අත්ථානං සූචනතො''තිආදිකං අත්ථවචනං. **එතස්සාති** සුත්තස්ස.

යන්ති යස්මා. **එත්ථාති** අභිධම්මෙ. **අභික්කමන්තීති** එත්ථ **අභි**-සද්දො කමනකිරියාය වුඩ්ඪිභාවං අතිරෙකතං දීපෙතීති ආහ **"අභික්කමන්තීතිආදීසු වුඩ්ඪියං ආගතො"**ති. **අභිඤ්ඤාතාති** අඩ්ඪචන්දාදිනා කෙනචි සඤ්ඤාණෙන

ඤාතා පඤ්ඤාතා පාකටාති අත්ථො. අඩ්ඪචන්දාදිභාවො හි රත්තියා උපලක්ඛණවසෙන සඤ්ඤාණං හොති, යස්මා අඩ්ඪො චන්දො, තස්මා අට්ඨමී, යස්මා ඌනො, තස්මා චාතුද්දසී, යස්මා පුණ්ණො, තස්මා පන්නරසීති. **අභිලක්ඛිතාති** එත්ථාපි අයමෙවත්ථො වෙදිතබ්බො. අභිලක්ඛිතසද්දපරියායො අභිඤ්ඤාතසද්දොති ආහ **"අභිඤ්ඤාතා අභිලක්ඛිතාතිආදීසු ලක්ඛණෙ"**ති. එත්ථ ච වාචකසද්දන්තරසන්නිධානෙන නිපාතානං තදත්ථජොතකමත්තත්තා ලක්ඛිතසද්දත්ථජොතකො අභිසද්දො ලක්ඛණෙ වත්තතීති වුත්තො. **රාජාභිරාජාති** රාජූහි පූජෙතුං අරහො රාජා. **පූජිතෙති** පූජාරහෙ.

අභිධම්මෙති "සුපිනන්තෙන සුක්කවිස්සට්ඨියා අනාපත්තිභාවෙපි අකුසලචෙතනා උපලබ්භතී"තිආදිනා විනයපඤ්ඤත්තියා සඞ්කරවිරහිතෙ ධම්මෙ. "පුබ්බාපරවිරොධාභාවතො ධම්මානංයෙව ච අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහිතෙ ධම්මෙ"තිපි වදන්ති. "පාණාතිපාතො අකුසල"න්ති එවමාදීසු ච මරණාධිප්පායස්ස ජීවිතින්ද්‍රියූපච්ඡෙදකපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා අකුසලං, න පාණසඞ්ඛාතජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදසඞ්ඛාතො අතිපාතො, තථා අදින්නස්ස පරසන්තකස්ස ආදානසඞ්ඛාතා විඤ්ඤත්ති අබ්‍යාකතො ධම්මො, තංවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අකුසලො ධම්මොති එවමාදිනාපි අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහිතෙ ධම්මෙති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අභිවිනයෙති** එත්ථ "ජාතරූපරජතං න පටිග්ගහෙතබ්බ"න්ති වදන්තො විනයෙ විනෙති නාම. එත්ථ "එවං පටිග්ගණ්හතො පාචිත්තියං, එවං දුක්කටන්ති වදන්තො ච අභිවිනයෙ විනෙති නාමා"ති වදන්ති. තස්මා ජාතරූපරජතං ථෙය්‍යචිත්තෙන පරසන්තකං ගණ්හන්තස්ස යථාවත්ථු පාරාජිකථුල්ලච්චයදුක්කටෙසු අඤ්ඤතරං, භණ්ඩාගාරිකසීසෙන ගණ්හන්තස්ස පාචිත්තියං, අත්තත්ථාය ගණ්හන්තස්ස නිස්සග්ගියං පාචිත්තියං. කෙවලං ලොලතාය ගණ්හන්තස්ස අනාමාසදුක්කටං, රූපියඡඩ්ඩකස්ස සම්මතස්ස අනාපත්තීති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහිතෙ විනයෙ පටිබලො විනෙතුන්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අභික්කන්තෙනාති** එත්ථ කන්තියා අධිකත්තං අභිසද්දො දීපෙතීති ආහ **"අධිකෙ"**ති.

නනු ච "අභික්කමන්තී"ති එත්ථ අභිසද්දො කමනකිරියාය වුඩ්ඪිභාවං අතිරෙකතං දීපෙති, "අභිඤ්ඤාතා අභිලක්ඛිතා"ති එත්ථ ඤාණලක්ඛණකිරියානං සුපාකටත්තා විසෙසං, "අභික්කන්තෙනා"ති එත්ථ කන්තියා අධිකත්තං විසිට්ඨතං දීපෙතීති ඉදං තාව යුත්තං කිරියාවිසෙසකත්තා උපසග්ගස්ස, "අභිරාජා අභිවිනයො"ති පන පූජිතපරිච්ඡින්නෙසු රාජවිනයෙසු අභිසද්දො වත්තතීති කථමෙතං යුජ්ජෙය්‍යාති චෙ? ඉධාපි නත්ථි දොසො පූජනපරිච්ඡෙදනකිරියාදීපනතො, තාහි ච කිරියාහි රාජවිනයානං යුත්තත්තා, තස්මා එත්ථ අතිමාලාදීසු අතිසද්දො විය අභිසද්දො සහ සාධනෙන කිරියං වදතීති අභිරාජඅභිවිනයසද්දා සිද්ධා, එවං අභිධම්මසද්දෙ අභිසද්දො සහ සාධනෙන වුඩ්ඪියාදිකිරියං දීපෙතීති අයමත්ථො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ චාති අභිධම්මෙ. **භාවෙතීති** චිත්තස්ස වඩ්ඪනං වුත්තං. **ඵරිත්වාති** ආරම්මණස්ස වඩ්ඪනං වුත්තං. **වුඩ්ඪිමන්තොති** භාවනාඵරණවුඩ්ඪීහි වුඩ්ඪිමන්තොපි ධම්මා වුත්තාති අත්ථො. **ආරම්මණාදීහීති** ආරම්මණසම්පයුත්තකම්මද්වාරපටිපදාදීහි. **ලක්ඛණීයත්තාති** සඤ්ජානිතබ්බත්තා. එකන්තතො ලොකුත්තරධම්මානංයෙව පූජාරහත්තා "සෙක්ඛා ධම්මා"තිආදිනා ලොකුත්තරායෙව පූජිතාති දස්සිතා. **සභාවපරිච්ඡින්නත්තාති** ඵුසනාදිසභාවෙන පරිච්ඡින්නත්තා. **අධිකාපි ධම්මා වුත්තාති** එත්ථ කාමාවචරෙහි මහන්තභාවතො මහග්ගතා ධම්මාපි අධිකා නාම හොන්තීති තෙහි සද්ධිං අධිකා ධම්මා වුත්තා.

යං පනෙත්ථ අවිසිට්ඨන්ති එත්ථ විනයාදීසු තීසු අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨෙසු යං අවිසිට්ඨං සමානං, තං පිටකසද්දන්ති අත්ථො. විනයාදයො හි තයො සද්දා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසාධාරණත්තා විසිට්ඨා නාම, පිටකසද්දො පන තෙහි තීහිපි සාධාරණත්තා අවිසිට්ඨොති වුච්චති. **මා පිටකසම්පදානෙනාති** පාළිසම්පදානවසෙන මා ගණ්හථාති වුත්තං හොති. කුදාලඤ්ච පිටකඤ්ච **කුදාලපිටකං**. තත්ථ කු වුච්චති පථවී, තස්සා දාලනතො විදාලනතො අයොමයො උපකරණවිසෙසො කුදාලං නාම, තාලපණ්ණවෙත්තලතාදීහි කතො භාජනවිසෙසො පිටකං නාම, තං ආදාය ගහෙත්වාති අත්ථො. **යථාවුත්තෙනාති** "එවං දුවිධත්ථෙනා"තිආදිනා වුත්තප්පකාරෙන.

දෙසනාසාසනකථාභෙදන්ති එත්ථ කථෙතබ්බානං අත්ථානං දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං පබොධනං **දෙසනා**. සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිනා සාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං විනයනං **සාසනං** . කථෙතබ්බස්ස සංවරාසංවරාදිනො අත්ථස්ස කථනං වචනපටිබද්ධතාකරණං **කථාති** වුච්චති. තස්මා දෙසිතාරං භගවන්තමපෙක්ඛිත්වා දෙසනා, සාසිතබ්බපුග්ගලවසෙන සාසනං, කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස වසෙන කථාති එවමෙත්ථ දෙසනාදීනං නානාකරණං වෙදිතබ්බං. එත්ථ ච කිඤ්චාපි දෙසනාදයො දෙසෙතබ්බාදිනිරපෙක්ඛා න හොන්ති, ආණාදයො පන විසෙසතො දෙසකාදිඅධීනාති තංතංවිසෙසයොගවසෙන දෙසනාදීනං භෙදො වුත්තො. තථා හි ආණාවිධානං විසෙසතො ආණාරහාධීනං තත්ථ කොසල්ලයොගතො. එවං වොහාරපරමත්ථවිධානානි ච විධායකාධීනානීති ආණාදිවිධිනො දෙසකායත්තතා වුත්තා. අපරාධජ්ඣාසයානුරූපං විය ධම්මානුරූපම්පි සාසනං විසෙසතො, තථා විනෙතබ්බපුග්ගලාපෙක්ඛන්ති සාසිතබ්බපුග්ගලවසෙන සාසනං වුත්තං. සංවරාසංවරනාමරූපානං විය විනිවෙඨෙතබ්බාය දිට්ඨියාපි කථනං සති වාචාවත්ථුස්මිං නාසතීති විසෙසතො තදධීනන්ති කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස වසෙන කථා වුත්තා. භෙදසද්දො විසුං විසුං යොජෙතබ්බො "දෙසනාභෙදං සාසනභෙදං කථාභෙදඤ්ච යථාරහං පරිදීපයෙ"ති. **භෙදන්ති** ච නානත්තන්ති අත්ථො. තෙසු පිටකෙසු සික්ඛා ච පහානානි ච ගම්භීරභාවො ච සික්ඛාපහානගම්භීරභාවං, තඤ්ච යථාරහං පරිදීපයෙති අත්ථො. පරියත්තිභෙදඤ්ච විභාවයෙති සම්බන්ධො.

පරියත්තිභෙදන්ති ච පරියාපුණනභෙදන්ති අත්ථො. **යහින්ති** යස්මිං විනයාදිකෙ පිටකෙ. යං සම්පත්තිඤ්ච විපත්තිඤ්ච යථා පාපුණාති, තම්පි සබ්බං විභාවයෙති සම්බන්ධො. අථ වා යං පරියත්තිභෙදං සම්පත්තිඤ්ච විපත්තිඤ්චාපි යහිං යථා පාපුණාති, තම්පි සබ්බං විභාවයෙති යොජෙතබ්බං. එත්ථ **යථාති** යෙහි උපාරම්භාදිහෙතුපරියාපුණනාදිප්පකාරෙහි උපාරම්භනිස්සරණධම්මකොසකරක්ඛණහෙතුපරියාපුණනං සුප්පටිපත්ති දුප්පටිපත්තීති එතෙහි පකාරෙහීති වුත්තං හොති.

පරිදීපනා විභාවනා චාති හෙට්ඨා වුත්තස්ස අනුරූපතො වුත්තං, අත්ථතො පන එකමෙව. **ආණාරහෙනාති** ආණං ඨපෙතුං අරහතීති ආණාරහො, භගවා. සො හි සම්මාසම්බුද්ධතාය මහාකාරුණිකතාය ච අවිපරීතහිතොපදෙසකභාවෙන පමාණවචනත්තා ආණං පණෙතුං අරහති, වොහාරපරමත්ථානම්පි සම්භවතො ආහ **‘‘ආණාබාහුල්ලතො’’**ති. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො.

පඨමන්ති විනයපිටකං. පචුරාපරාධා සෙය්‍යසකත්ථෙරාදයො. තෙ හි දොසබාහුල්ලතො **‘‘පචුරාපරාධා’’**ති වුත්තා. පචුරො බහුකො බහුලො අපරාධො දොසො වීතික්කමො යෙසං තෙ පචුරාපරාධා. **අනෙකජ්ඣාසයාති**ආදීසු ආසයොව **අජ්ඣාසයො.** සො ච අත්ථතො දිට්ඨි ඤාණඤ්ච, පභෙදතො පන චතුබ්බිධං හොති. තථා හි පුබ්බචරියවසෙන ආයතිං සති පච්චයෙ උප්පජ්ජමානාරහා සස්සතුච්ඡෙදසඞ්ඛාතා මිච්ඡාදිට්ඨි සච්චානුලොමිකඤාණකම්මස්සකතඤ්ඤාණසඞ්ඛාතා සම්මාදිට්ඨි ච **‘‘ආසයො’’**ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨි ච, ඛන්ති චෙවානුලොමිකා;
යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසඤ්ඤිත’’න්ති.

ඉදඤ්ච චතුබ්බිධං ආසයන්ති එත්ථ සත්තා නිවසන්තීති ආසයොති වුච්චති. **අනුසයා** කාමරාගභවරාගදිට්ඨිපටිඝවිචිකිච්ඡාමානාවිජ්ජාවසෙන සත්ත. මූසිකවිසං විය කාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහා අනාගතා කිලෙසා, අතීතා පච්චුප්පන්නා ච තථෙව වුච්චන්ති. න හි කාලභෙදෙන ධම්මානං සභාවභෙදො අත්ථීති. **චරියාති** රාගචරියාදිකා ඡ මූලචරියා, අන්තරභෙදෙන අනෙකවිධා, සංසග්ගවසෙන පන තෙසට්ඨි හොන්ති. අථ වා චරියාති චරිතං, තං සුචරිතදුච්චරිතවසෙන දුවිධං. ‘‘අධිමුත්ති නාම ‘අජ්ජෙව පබ්බජිස්සාමි, අජ්ජෙව අරහත්තං ගණ්හිස්සාමී’තිආදිනා තන්නින්නභාවෙන පවත්තමානං සන්නිට්ඨාන’’න්ති **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** පන ‘‘සත්තානං පුබ්බචරියවසෙන අභිරුචි’’ති වුත්තං. සා දුවිධා හීනපණීතභෙදෙන. **යථානුලොමන්ති** අජ්ඣාසයාදීනං අනුරූපං. **අහං මමාති සඤ්ඤිනොති** දිට්ඨිමානතණ්හාවසෙන අහං මමාති එවං පවත්තසඤ්ඤිනො. **යථාධම්මන්ති** නත්ථෙත්ථ අත්තා අත්තනියං වා, කෙවලං ධම්මමත්තමෙතන්ති එවං ධම්මසභාවානුරූපන්ති අත්ථො.

සංවරාසංවරොති එත්ථ සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවීතික්කමො. මහන්තො සංවරො අසංවරො. වුඩ්ඪිඅත්ථො හි අයං අ-කාරො යථා ‘‘අසෙක්ඛා ධම්මා’’ති, තස්මා බුද්දකො මහන්තො ච සංවරොති අත්ථො. **දිට්ඨිවිනිවෙඨනාති** දිට්ඨියා විමොචනං. අධිසීලසික්ඛාදීනං විභාගො පරතො පඨමපාරාජිකසංවණ්ණනාය ආවි භවිස්සති. සුත්තන්තපාළියං ‘‘විවිච්චෙව කාමෙහී’’තිආදිනා සමාධිදෙසනාබාහුල්ලතො **‘‘සුත්තන්තපිටකෙ අධිචිත්තසික්ඛා’’**ති වුත්තං. **වීතික්කමප්පහානං කිලෙසානන්ති** සංකිලෙසධම්මානං කම්මකිලෙසානං වා යො කායවචීද්වාරෙහි වීතික්කමො, තස්ස පහානං. අනුසයවසෙන සන්තානෙ අනුවත්තන්තා කිලෙසා කාරණලාභෙ පරියුට්ඨිතාපි සීලභෙදවසෙන වීතික්කමිතුං න ලභන්තීති ආහ **‘‘වීතික්කමපටිපක්ඛත්තා සීලස්සා’’**ති. **පරියුට්ඨානප්පහානන්ති** ඔකාසදානවසෙන කිලෙසානං චිත්තෙ කුසලප්පවත්තිං පරියාදියිත්වා උට්ඨානං පරියුට්ඨානං, තස්ස පහානං චිත්තසන්තානෙසු උප්පත්තිවසෙන කිලෙසානං පරියුට්ඨානස්ස පහානන්ති වුත්තං හොති. **අනුසයප්පහානන්ති** අප්පහීනභාවෙන සන්තානෙ අනු අනු සයනකා කාරණලාභෙ උප්පත්තිඅරහා අනුසයා. තෙ පන අනුරූපං කාරණං ලද්ධා උප්පජ්ජනාරහා ථාමගතා කාමරාගාදයො සත්ත කිලෙසා, තෙසං පහානං අනුසයප්පහානං. තෙ ච සබ්බසො අරියමග්ගපඤ්ඤාය පහීයන්තීති ආහ **‘‘අනුසයපටිපක්ඛත්තා පඤ්ඤාය’’**ති.

තදඞ්ගප්පහානන්ති දීපාලොකෙනෙව තමස්ස දානාදිපුඤ්ඤකිරියවත්ථුගතෙන තෙන තෙන කුසලඞ්ගෙන තස්ස තස්ස අකුසලඞ්ගස්ස පහානං ‘‘තදඞ්ගප්පහාන’’න්ති වුච්චති. ඉධ පන තෙන තෙන සුසීලාඞ්ගෙන තස්ස තස්ස දුස්සීලාඞ්ගස්ස පහානං ‘‘තදඞ්ගප්පහාන’’න්ති වෙදිතබ්බං. **වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පහානානීති** එත්ථ උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිනිවාරණෙන ඝටප්පහාරෙනෙව ජලතලෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණානං ධම්මානං වික්ඛම්භනවසෙන පහානං **වික්ඛම්භනප්පහානං.** චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො සන්තානෙ සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තං අප්පවත්තිසඞ්ඛාතසමුච්ඡෙදවසෙන පහානං **සමුච්ඡෙදප්පහානං. දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස පහානන්ති** කායදුච්චරිතාදි දුට්ඨු චරිතං, කිලෙසෙහි වා දූසිතං චරිතන්ති දුච්චරිතං. තදෙව යත්ථ උප්පන්නං, තං සන්තානං සම්මා කිලෙසෙති බාධයති උපතාපෙති චාති සංකිලෙසො, තස්ස පහානං, කායවචීදුච්චරිතවසෙන පවත්තසංකිලෙසස්ස තදඞ්ගවසෙන පහානන්ති වුත්තං හොති. සමාධිස්ස කාමච්ඡන්දපටිපක්ඛත්තා සුත්තන්තපිටකෙ **තණ්හාසංකිලෙසස්ස පහානං** වුත්තං. අත්තාදිවිනිමුත්තසභාවධම්මප්පකාසනතො අභිධම්මපිටකෙ **දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස පහානං** වුත්තං.

එකමෙකස්මිඤ්චෙත්ථාති එතෙසු තීසු පිටකෙසු එකමෙකස්මිං පිටකෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ධම්මොති පාළීති** එත්ථ පකට්ඨානං උක්කට්ඨානං සීලාදිඅත්ථානං බොධනතො සභාවනිරුත්තිභාවතො බුද්ධාදීහි භාසිතත්තා ච පකට්ඨානං වචනප්පබන්ධානං ආළීති පාළි, පරියත්තිධම්මො. ''ධම්මොති පාළීති එත්ථ භගවතා වුච්චමානස්ස අත්ථස්ස වොහාරස්ස ච දීපනො සද්දොයෙව පාළි නාමා''ති **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. අභිධම්මට්ඨකථාය ලිඛිතෙ **සීහළගණ්ඨිපදෙ** පන ඉදං වුත්තං – සභාවත්ථස්ස සභාවවොහාරස්ස ච අනුරූපවසෙන භගවතා මනසා වවත්ථාපිතා පණ්ණත්ති පාළීති වුච්චති. යදි සද්දොයෙව පාළි සියා, පාළියා දෙසනාය ච නානත්තෙන භවිතබ්බං. මනසා වවත්ථාපිතාය ච පාළියා වචීභෙදකරණමත්තං ඨපෙත්වා දෙසනාය නානත්තං නත්ථි. තථා හි දෙසනං දස්සෙන්තෙන මනසා වවත්ථාපිතාය පාළියා දෙසනාති වචීභෙදකරණමත්තං විනා පාළියා සහ දෙසනාය අනඤ්ඤථා වුත්තා. තථා ච උපරි ''දෙසනාති පඤ්ඤත්ති''ති වුත්තත්තා දෙසනාය අනඤ්ඤභාවෙන පාළියා පණ්ණත්තිභාවො කථිතො හොති. අපිච යදි පාළියා අඤ්ඤායෙව දෙසනා සියා, ''පාළියා ච පාළිඅත්ථස්ස ච දෙසනාය ච යථාභූතාවබොධො''ති වත්තබ්බං සියා, එවං පන අවත්වා ''පාළියා ච පාළිඅත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධො''ති වුත්තත්තා පාළියා දෙසනාය ච අනඤ්ඤභාවො දස්සිතො හොති. එවඤ්ච කත්වා උපරි ''දෙසනා නාම පඤ්ඤත්ති''ති දස්සෙන්තෙන දෙසනාය අනඤ්ඤභාවතො පාළියා පණ්ණත්තිභාවො කථිතොව හොතීති.

එත්ථ ච ''සද්දොයෙව පාළි නාමා''ති ඉමස්මිං පක්ඛෙ ධම්මස්සපි සද්දසභාවත්තා ධම්මදෙසනානං කො විසෙසොති චෙ? තෙසං තෙසං අත්ථානං බොධකභාවෙන ඤාතො උග්ගහණාදිවසෙන ච පුබ්බෙ වවත්ථාපිතො සද්දප්පබන්ධො **ධම්මො,** පච්ඡා පරෙසං අවබොධනත්ථං පවත්තිතො තදත්ථප්පකාසකො සද්දො **දෙසනාති** වෙදිතබ්බං. අථ වා යථාවුත්තසද්දසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො **දෙසනා** ''දෙසීයති සමුට්ඨාපීයති සද්දො එතෙනා''ති කත්වා මුසාවාදාදයො විය. තත්ථාපි හි මුසාවාදාදිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදාදිසද්දෙන වොහරීයති.

තීසුපි චෙතෙසු එතෙ ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධාති එත්ථ පාළිඅත්ථො පාළිදෙසනා පාළිඅත්ථපටිවෙධො චාති ඉමෙ තයො පාළිවිසයා හොන්තීති විනයපිටකාදීනං අත්ථස්ස දෙසනාය පටිවෙධස්ස ච ආධාරභාවො යුත්තො, පිටකානි පන පාළියොයෙවාති තෙසං ධම්මස්ස ආධාරභාවො කථං යුජ්ජෙය්‍යාති චෙ? පාළිසමුදායස්ස අවයවපාළියා ආධාරභාවතො. අවයවස්ස හි සමුදායො ආධාරභාවෙන වුච්චති යථා ''රුක්ඛෙ සාඛා''ති. එත්ථ ච ධම්මාදීනං දුක්ඛොගාහභාවතො තෙහි ධම්මාදීහි විනයාදයො ගම්භීරාති විනයාදීනම්පි චතුබ්බිධො ගම්භීරභාවො වුත්තොයෙව, තස්මා ධම්මාදයො එව දුක්ඛොගාහත්තා ගම්භීරා, න විනයාදයොති න චොදෙතබ්බමෙතං සම්මුඛෙන විසයවිසයීමුඛෙන ච විනයාදීනංයෙව ගම්භීරභාවස්ස වුත්තත්තා. ධම්මො හි විනයාදයො, තෙසං විසයො අත්ථො, ධම්මත්ථවිසයා ච දෙසනාපටිවෙධාති. තත්ථ පටිවෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං, දෙසනාඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය ච දුක්ඛොගාහභාවො වෙදිතබ්බො. පටිවෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා තංවිසයඤාණුප්පත්තියා ච දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. දුක්ඛෙන ඔගය්හන්තීති **දුක්ඛොගාහා.** එකදෙසෙන ඔගාහන්තෙහිපි මන්දබුද්ධීහි පතිට්ඨා ලද්ධුං න සක්කාති ආහ **''අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා චා''**ති. **එකමෙකස්මින්**ති එකෙකස්මිං පිටකෙ. **එත්ථාති** එතෙසු පිටකෙසු. නිද්ධාරණෙ චෙතං භුම්මවචනං.

ඉදානි හෙතුහෙතුඵලාදීනං වසෙනපි ගම්භීරභාවං දස්සෙන්තො ආහ **''අපරො නයො''**තිආදි. **හෙතූති** පච්චයො. සො හි අත්තනො ඵලං දහති විදහතීති ධම්මොති වුච්චති. ධම්මසද්දස්ස චෙත්ථ හෙතුපරියායතා කථං විඤ්ඤායතීති ආහ **''වුත්තඤ්හෙත''**න්තිආදි. නනු ච **''හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා''**ති එතෙන වචනෙන ධම්මස්ස හෙතුභාවො කථං විඤ්ඤායතීති චෙ? ධම්මපටිසම්භිදාති එතස්ස සමාසපදස්ස අවයවපදත්ථං දස්සෙන්තෙන ''හෙතුම්හි ඤාණ''න්ති වුත්තත්තා. ''ධම්මෙ පටිසම්භිදා ධම්මපටිසම්භිදා''ති එත්ථ හි ''ධම්මෙ''ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්තෙන ''හෙතුම්හී''ති වුත්තං, ''පටිසම්භිදා''ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්තෙන ''ඤාණ''න්ති, තස්මා හෙතුධම්මසද්දා එකත්ථා ඤාණපටිසම්භිදාසද්දා චාති ඉමමත්ථං වදන්තෙන සාධිතො ධම්මස්ස හෙතුභාවො. **හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදාති** එතෙන වචනෙන සාධිතො අත්ථස්ස හෙතුඵලභාවොපි එවමෙව දට්ඨබ්බො. හෙතුනො ඵලං හෙතුඵලං. තඤ්ච යස්මා හෙතුඅනුසාරෙන අරීයති අධිගමීයති සම්පාපුණීයති, තස්මා අත්ථොති වුච්චති.

යථාධම්මන්ති එත්ථ **ධම්ම**සද්දො හෙතුං හෙතුඵලඤ්ච සබ්බං සඞ්ගණ්හාති. සභාවවාචකො හෙස ධම්මසද්දො, න පරියත්තිහෙතුභාවවාචකො, තස්මා **යථාධම්ම**න්ති යො යො අවිජ්ජාදිසඞ්ඛාරාදිධම්මො, තස්මිං තස්මින්ති අත්ථො. ධම්මානුරූපං වා යථාධම්මං. දෙසනාපි හි පටිවෙධො විය අවිපරීතවිසයවිභාවනතො ධම්මානුරූපං පවත්තති, තතොයෙව ච අවිපරීතාභිලාපොති වුච්චති. **ධම්මාභිලාපොති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනකො අවිපරීතාභිලාපො. එත්ථ ච අභිලප්පතීති අභිලාපොති සද්දො වුච්චති. එතෙන ''තත්‍ර ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදා''ති (විභ. 718) එත්ථ වුත්තං ධම්මනිරුත්තිං දස්සෙති සද්දසභාවත්තා දෙසනාය. තථා හි නිරුත්තිපටිසම්භිදාය පරිත්තාරම්මණාදිභාවො **පටිසම්භිදාවිභඞ්ගපාළියං** (විභ. 718 ආදයො) වුත්තො. **අට්ඨකථායඤ්ච** (විභ. අට්ඨ. 718) ''තං සභාවනිරුත්තිං සද්දං ආරම්මණං කත්වා''තිආදිනා සද්දාරම්මණතා දස්සිතා. තථා හි ඉමස්ස අත්ථස්ස අයං සද්දො වාචකොති වචනවචනත්ථෙ වවත්ථපෙත්වා තංතංවචනත්ථවිභාවනවසෙන පවත්තිතො සද්දො දෙසනාති වුච්චති. **අධිප්පායොති** එතෙන ''දෙසනාති පඤ්ඤත්ති''ති එතං වචනං ධම්මනිරුත්තාභිලාපං සන්ධාය වුත්තං, න තතො විනිමුත්තං පඤ්ඤත්තිං සන්ධායාති අධිප්පායං දස්සෙති. දෙසීයති අත්ථො එතෙනාති හි **දෙසනා,** පකාරෙන ඤාපීයති එතෙන, පකාරතො ඤාපෙතීති වා **පඤ්ඤත්තීති** ධම්මනිරුත්තාභිලාපො වුච්චති. එවං ''දෙසනා නාම සද්දො''ති ඉමස්මිං පක්ඛෙ අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. ''දෙසනාති පඤ්ඤත්ති''ති එත්ථ පඤ්ඤත්තිවාදිනො පන එවං වදන්ති –

කිඤ්චාපි ‘‘ධම්මාභිලාපො’’ති එත්ථ අභිලප්පතීති අභිලාපොති සද්දො වුච්චති, න පණ්ණත්ති, තථාපි සද්දෙ වුච්චමානෙ තදනුරූපං වොහාරං ගහෙත්වා තෙන වොහාරෙන දීපිතස්ස අත්ථස්ස ජානනතො සද්දෙ කථිතෙ තදනුරූපා පණ්ණත්තිපි කාරණූපචාරෙන කථිතායෙව හොති. අථ වා ‘‘ධම්මාභිලාපොති අත්ථො’’ති අවත්වා ‘‘ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො’’ති වුත්තත්තා දෙසනා නාම සද්දො න හොතීති දීපිතමෙවාති.

ඉදානි පටිවෙධං නිද්දිසන්තො ආහ **‘‘පටිවෙධොති අභිසමයො’’**ති. පටිවිජ්ඣතීති ඤාණං පටිවෙධොති වුච්චති. පටිවිජ්ඣන්ති එතෙනාති වා පටිවෙධො , අභිසමෙතීති අභිසමයො, අභිසමෙන්ති එතෙනාති වා අභිසමයො. ඉදානි අභිසමයප්පභෙදතො අභිසමයප්පකාරතො ආරම්මණතො සභාවතො ච පාකටං කාතුං **‘‘සො ච ලොකියලොකුත්තරො’’**තිආදිමාහ. විසයතො අසම්මොහතො ච අවබොධොති සම්බන්ධො. තත්ථ **විසයතො** අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො නාම අවිජ්ජාදිධම්මාරම්මණො සඞ්ඛාරාදිඅත්ථාරම්මණො තදුභයපඤ්ඤාපනාරම්මණො ලොකියො අවබොධො. **අසම්මොහතො** අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො පන නිබ්බානාරම්මණො මග්ගයුත්තො යථාවුත්තධම්මත්ථපඤ්ඤත්තීසු සම්මොහවිද්ධංසනො ලොකුත්තරො අභිසමයො. තථා හි ‘‘අයං හෙතු, ඉදමස්ස ඵලං, අයං තදුභයානුරූපො වොහාරො’’ති එවං ආරම්මණකරණවසෙන ලොකියඤාණං විසයතො පටිවිජ්ඣති, ලොකුත්තරඤාණං පන හෙතුහෙතුඵලාදීසු සම්මොහස්ස මග්ගඤාණෙන සමුච්ඡින්නත්තා අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣති. **අත්ථානුරූපං ධම්මෙසූති** අවිජ්ජා හෙතු, සඞ්ඛාරා හෙතුසමුප්පන්නා, සඞ්ඛාරෙ උප්පාදෙති අවිජ්ජාති එවං කාරියානුරූපං කාරණෙසූති අත්ථො. අථ වා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරෙසු තීසු අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරස්ස සම්පයුත්තඅවිජ්ජා පච්චයො, ඉතරෙසං යථානුරූපන්තිආදිනා කාරියානුරූපං කාරණෙසු පටිවෙධොති අත්ථො. **ධම්මානුරූපං අත්ථෙසූති** ‘‘අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා’’තිආදිනා කාරණානුරූපං කාරියෙසු අවබොධොති අත්ථො. **පඤ්ඤත්තිපථානුරූපං පඤ්ඤත්තීසූති** පඤ්ඤත්තියා වුච්චමානධම්මානුරූපං පණ්ණත්තීසු අවබොධොති අත්ථො.

යථාවුත්තෙහි ධම්මාදීහි පිටකානං ගම්භීරභාවං දස්සෙතුං **‘‘ඉදානි යස්මා එතෙසු පිටකෙසූ’’**තිආදිමාහ. **ධම්මජාතන්ති** කාරණප්පභෙදො කාරණමෙව වා. **අත්ථජාතන්ති** කාරියප්පභෙදො කාරියමෙව වා. යා චායං දෙසනාති සම්බන්ධො. **යො චෙත්ථාති** එතාසු තංතංපිටකගතාසු ධම්මත්ථදෙසනාසු යො පටිවෙධොති අත්ථො. **දුක්ඛොගාහන්ති** එත්ථ අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදීනං ධම්මත්ථානං දුප්පටිවිජ්ඣතාය දුක්ඛොගාහතා. තෙසං පඤ්ඤාපනස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය පටිවෙධනසඞ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස ච උප්පාදනවිසයීකරණානං අසක්කුණෙය්‍යතාය දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. **එවම්පීති** පිසද්දො පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරන්තරං සම්පිණ්ඩෙති. **එත්ථාති** එතෙසු තීසු පිටකෙසු. **වුත්තත්ථාති** වුත්තො සංවණ්ණිතො අත්ථො අස්සාති වුත්තත්ථා.

තීසු පිටකෙසූති එත්ථ ‘‘එකෙකස්මි’’න්ති අධිකාරතො පකරණතො වා වෙදිතබ්බං. **පරියත්තිභෙදොති** පරියාපුණනං පරියත්ති. පරියාපුණනවාචකො හෙත්ථ පරියත්තිසද්දො, න පාළිපරියායො, තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො ‘‘තීසු පිටකෙසු එකෙකස්මිං පරියාපුණනප්පකාරො දට්ඨබ්බො ඤාතබ්බො’’ති. තතොයෙව ච ‘‘පරියත්තියො පරියාපුණනප්පකාරා’’ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. අථ වා තීහි පකාරෙහි පරියාපුණිතබ්බා පාළියො එව පරියත්තීති වුච්චන්ති, තතොයෙව ච ‘‘පරියත්තියො පාළික්කමා’’ති අභිධම්මට්ඨකථාය ලිඛිතෙ **සීහළගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. එවම්පි හි අලගද්දූපමාපරියාපුණනයොගතො අලගද්දූපමා පරියත්තීති පාළිපි සක්කා වත්තුං, එවඤ්ච කත්වා ‘‘දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා අලගද්දූපමා’’ති පරතො නිද්දෙසවචනම්පි උපපන්නං හොති. තත්ථ හි පාළියෙව දුග්ගහිතා පරියාපුටාති වත්තුං වට්ටති. **අලගද්දූපමාති** අලගද්දො අලගද්දග්ගහණං උපමා එතිස්සාති අලගද්දූපමා. අලගද්දස්ස ගහණඤ්හෙත්ථ අලගද්දසද්දෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ‘‘ආපූපිකො’’ති එත්ථ අපූපසද්දෙන අපූපඛාදනං විය අලගද්දග්ගහණෙන ගහිතපරියත්ති උපමීයති, න පන අලගද්දෙන. ‘‘අලගද්දග්ගහණූපමා’’ති වා වත්තබ්බෙ මජ්ඣෙපදලොපං කත්වා ‘‘අලගද්දූපමා’’ති වුත්තං ‘‘ඔට්ඨමුඛො’’තිආදීසු විය. අලගද්දොති චෙත්ථ ආසීවිසො වුච්චති. ගදොති හි විසස්ස නාමං. තඤ්ච තස්ස අලං පරිපුණ්ණං අත්ථි, තස්මා අලං පරියත්තො පරිපුණ්ණො ගදො අස්සාති අනුනාසිකලොපං දකාරාගමඤ්ච කත්වා ‘‘අලගද්දො’’ති වුච්චති. අථ වා අලං ජීවිතහරණෙ සමත්ථො ගදො අස්සාති අලගද්දො. **නිස්සරණත්ථාති** වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණං අත්ථො පයොජනං එතිස්සාති නිස්සරණත්ථා. **භණ්ඩාගාරිකපරියත්තීති** එත්ථ භණ්ඩාගාරෙ නියුත්තො භණ්ඩාගාරිකො, භණ්ඩාගාරිකො විය භණ්ඩාගාරිකො, ධම්මරතනානුපාලකො. අඤ්ඤං අත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා භණ්ඩාගාරිකස්සෙව සතො පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති.

දුග්ගහිතාති දුට්ඨු ගහිතා. දුග්ගහිතභාවමෙව විභාවෙන්තො ආහ **‘‘උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා’’**ති, උපාරම්භා ඉතිවාදප්පමොක්ඛාදිහෙතු උග්ගහිතාති අත්ථො. ලාභසක්කාරාදිහෙතු පරියාපුණනම්පි එත්ථෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං අලගද්දසුත්තට්ඨකථායං (ම. නි. අට්ඨ. 1.239) –

> ‘‘යො හි බුද්ධවචනං ‘එවං චීවරාදීනි වා ලභිස්සාමි, චතුපරිසමජ්ඣෙ වා මං ජානිස්සන්තී’ති ලාභසක්කාරාදිහෙතු පරියාපුණාති, තස්ස සා පරියත්ති අලගද්දපරියත්ති නාම. එවං පරියාපුණනතො හි බුද්ධවචනං අපරියාපුණිත්වා නිද්දොක්කමනං වරතර’’න්ති.

නනු ච අලගද්දග්ගහණූපමා පරියත්ති අලගද්දූපමාති වුච්චති, එවඤ්ච සති සුග්ගහිතාපි පරියත්ති අලගද්දූපමාති වත්තුං වට්ටති තත්ථාපි අලගද්දග්ගහණස්ස උපමාභාවෙන පාළියං වුත්තත්තා. වුත්තඤ්හෙතං –

''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො අලගද්දත්ථිකො අලගද්දගවෙසී අලගද්දපරියෙසනං චරමානො, සො පස්සෙය්‍ය මහන්තං අලගද්දං, තමෙනං අජපදෙන දණ්ඩෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගණ්හෙය්‍ය, අජපදෙන දණ්ඩෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා ගීවාය සුග්ගහිතං ගණ්හෙය්‍ය. කිඤ්චාපි සො, භික්ඛවෙ, අලගද්දො තස්ස පුරිසස්ස හත්ථං වා බාහං වා අඤ්ඤතරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං භොගෙහි පලිවෙඨෙය්‍ය, අථ ඛො සො නෙව තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛං. තං කිස්ස හෙතු, සුග්ගහිතත්තා, භික්ඛවෙ, අලගද්දස්ස, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චෙ කුලපුත්තා ධම්මං පරියාපුණන්ති සුත්තං ගෙය්‍ය''න්තිආදි (ම. නි. 1.239).

තස්මා ඉධ දුග්ගහිතා එව පරියත්ති අලගද්දූපමාති අයං විසෙසො කුතො විඤ්ඤායති, යෙන දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා අලගද්දූපමාති වුච්චතීති? සච්චමෙතං, ඉදං පන පාරිසෙසඤායෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි නිස්සරණත්ථභණ්ඩාගාරිකපරියත්තීනං විසුං ගහිතත්තා පාරිසෙසතො අලගද්දස්ස දුග්ගහණූපමා පරියත්ති අලගද්දූපමාති විඤ්ඤායති. සුග්ගහණූපමා හි පරියත්ති නිස්සරණත්ථා වා හොති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති වා, තස්මා සුවුත්තමෙතං ''දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා අලගද්දූපමා''ති. **යං සන්ධායාති** යං පරියත්තිදුග්ගහණං සන්ධාය. **වුත්තන්ති** අලගද්දසුත්තෙ වුත්තං.

අලගද්දත්ථිකොති ආසීවිසත්ථිකො. අලගද්දං ගවෙසති පරියෙසති සීලෙනාති **අලගද්දගවෙසී**. **අලගද්දපරියෙසනං චරමානොති** අලගද්දපරියෙසනත්ථං චරමානො. **භොගෙති** සරීරෙ. **හත්ථෙ වා බාහාය වාති** එත්ථ මණිබන්ධතො යාව අග්ගනඛා ''හත්ථො''ති වෙදිතබ්බො, සද්ධිං අග්ගබාහාය අවසෙසා ''බාහා''ති. කත්ථචි පන ''කප්පරතො පට්ඨායපි යාව අග්ගනඛා හත්ථො''ති වුච්චති. **අඤ්ඤතරස්මිං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගෙති** වුත්තලක්ඛණං හත්ථඤ්ච බාහඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසං සරීරං ''අඞ්ගපච්චඞ්ග''න්ති වෙදිතබ්බං. **තතොනිදානන්ති** තංනිදානං, තංකාරණාති වුත්තං හොති. පුරිමපදෙ හි විභත්තිඅලොපං කත්වා නිද්දෙසො. තං හත්ථාදීසු ඩංසනං නිදානං කාරණං එතස්සාති තංනිදානන්ති හි වත්තබ්බෙ ''තතොනිදාන''න්ති පුරිමපදෙ පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනං කත්වා තස්ස ච ලොපං අකත්වා නිද්දෙසො. **තං කිස්ස හෙතූති** යං වුත්තං හත්ථාදීසු ඩංසනං තංනිදානඤ්ච මරණාදිඋපගමනං, තං කිස්ස හෙතු කෙන කාරණෙනාති චෙ. **ඉධාති** ඉමස්මිං සාසනෙ. **එකච්චෙ මොඝපුරිසාති** එකච්චෙ තුච්ඡපුරිසා. **ධම්මන්ති** පාළිධම්මං. **පරියාපුණන්තීති** උග්ගණ්හන්තීති අත්ථො, සජ්ඣායන්ති චෙව වාචුග්ගතා කරොන්තා ධාරෙන්ති චාති වුත්තං හොති. **අත්ථන්ති** යථාභූතං භාසිතත්ථං පයොජනත්ථඤ්ච. **න උපපරික්ඛන්තීති** න පරිග්ගණ්හන්ති න විචාරෙන්ති. ඉදං වුත්තං හොති – ''ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා කථිතා, මයඤ්ච තං පූරෙස්සාමා''ති එවං භාසිතත්ථං පයොජනත්ථඤ්ච ''සීලං සමාධිස්ස කාරණං, සමාධි විපස්සනාය''තිආදිනා න පරිග්ගණ්හන්තීති. **අනුපපරික්ඛතන්ති** අනුපපරික්ඛන්තානං. **න නිජ්ඣානං ඛමන්තීති** නිජ්ඣානපඤ්ඤං නක්ඛමන්ති, නිජ්ඣායිත්වා පඤ්ඤාය දිස්වා රොචෙත්වා ගහෙතබ්බා න හොන්තීති අධිප්පායො. තෙන ඉමමත්ථං දීපෙති ''තෙසං පඤ්ඤාය අත්ථං අනුපපරික්ඛන්තානං තෙ ධම්මා න උපට්ඨහන්ති, 'ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං, සමාධි, විපස්සනා, මග්ගො, ඵලං, වට්ටං, විවට්ටං කථිත'න්ති එවං ජානිතුං න සක්කා හොන්තී''ති.

තෙ උපාරම්භානිසංසා චෙවාති තෙ පරෙසං වාදෙ දොසාරොපනානිසංසා හුත්වා පරියාපුණන්තීති අත්ථො. **ඉතිවාදප්පමොක්ඛානිසංසා චාති** ඉති එවං එතාය පරියත්තියා වාදප්පමොක්ඛානිසංසා, අත්තනො උපරි පරෙහි ආරොපිතවාදස්ස නිග්ගහස්ස පමොක්ඛප්පයොජනා හුත්වා ධම්මං පරියාපුණන්තීති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – පරෙහි සකවාදෙ දොසෙ ආරොපිතෙ තං දොසං එවඤ්ච එවඤ්ච මොචෙස්සාමාති ඉමිනා ච කාරණෙන පරියාපුණන්තීති. අථ වා සො සො වාදො ඉතිවාදො, ඉතිවාදස්ස පමොක්ඛො ඉතිවාදප්පමොක්ඛො, ඉතිවාදප්පමොක්ඛො ආනිසංසො එතෙසන්ති ඉතිවාදප්පමොක්ඛානිසංසා, තංතංවාදප්පමොචනානිසංසා චාති අත්ථො . **යස්ස චත්ථාය ධම්මං පරියාපුණන්තීති** යස්ස ච සීලාදිපූරණස්ස මග්ගඵලනිබ්බානස්ස වා අත්ථාය ඉමස්මිං සාසනෙ කුලපුත්තා ධම්මං පරියාපුණන්ති. **තඤ්චස්ස අත්ථං නානුභොන්තීති** තඤ්ච අස්ස ධම්මස්ස සීලාදිපරිපූරණසඞ්ඛාතං අත්ථං එතෙ දුග්ගහිතගාහිනො නානුභොන්ති න වින්දන්ති.

අථ වා යස්ස උපාරම්භස්ස ඉතිවාදප්පමොක්ඛස්ස වා අත්ථාය යෙ මොඝපුරිසා ධම්මං පරියාපුණන්ති, තෙ පරෙහි ''අයමත්ථො න හොතී''ති වුත්තෙ දුග්ගහිතත්තායෙව සොයෙවත්ථොති පටිපාදනක්ඛමා න හොන්තීති පරස්ස වාදෙ උපාරම්භං ආරොපෙතුං අත්තනො වාදා තං මොචෙතුඤ්ච අසක්කොන්තාපි තං අත්ථං නානුභොන්තියෙවාති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. **දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තීති** තෙසං තෙ ධම්මා දුග්ගහිතත්තා උපාරම්භමානදප්පමක්ඛපලාසාදිහෙතුභාවෙන දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති. එත්ථ හි කාරණෙ ඵලවොහාරෙන ''තෙ ධම්මා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තී''ති වුත්තං. තථා හි කිඤ්චාපි න තෙ ධම්මා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති, තථාපි වුත්තනයෙන පරියාපුණන්තානං සජ්ඣායකාලෙ විවාදසමයෙ ච තංමූලකානං උපාරම්භාදීනං අනෙකෙසං අකුසලානං උප්පත්තිසබ්භාවතො ''තෙ ධම්මා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තී''ති කාරණෙ ඵලවොහාරෙන වුත්තං. **තං කිස්ස හෙතූති** එත්ථ තන්ති යථාවුත්තස්සත්ථස්ස අනභිසම්භුණනං තෙසඤ්ච ධම්මානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනං පරාමසති.

සීලක්ඛන්ධාදිපාරිපූරිංයෙවාති එත්ථ ආදිසද්දෙන සමාධිවිපස්සනාදීනං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. යො හි බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා සීලස්ස ආගතට්ඨානෙ සීලං පූරෙත්වා සමාධිනො ආගතට්ඨානෙ සමාධිගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා විපස්සනාය ආගතට්ඨානෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා මග්ගඵලානං ආගතට්ඨානෙ මග්ගං භාවෙස්සාමි, ඵලං

සච්ඡිකරිස්සාමීති උග්ගණ්හාති, තස්සෙව සා පරියත්ති නිස්සරණත්ථා නාම හොති. **යං සන්ධාය වුත්තන්ති** යං පරියත්තිසුග්ගහණං සන්ධාය අලගද්දසුත්තෙ වුත්තං. **දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තන්තීති** සීලාදීනං ආගතට්ඨානෙ සීලාදීනි පූරෙන්තානම්පි අරහත්තං පත්වා පරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙත්වා ධම්මදෙසනාය පසන්නෙහි උපනීතෙ චත්තාරො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තානම්පි පරෙසං වාදෙ සහධම්මෙන උපාරම්භං ආරොපෙන්තානම්පි සකවාදතො දොසං හරන්තානම්පි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තන්ති. තථා හි න කෙවලං සුග්ගහිතපරියත්තිං නිස්සාය මග්ගභාවනාඵලසච්ඡිකිරියාදීනෙව, පරවාදනිග්ගහසකවාදපතිට්ඨාපනානිපි ඉජ්ඣන්ති. තථා ච වුත්තං ''උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා''තිආදි (දී. නි. 2.168).

පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධොති දුක්ඛපරිජානනෙන පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධො. **පහීනකිලෙසොති** සමුදයප්පහානෙන පහීනකිලෙසො. **පටිවිද්ධාකුප්පොති** පටිවිද්ධඅරහත්තඵලො. න කුප්පතීති **අකුප්පන්ති** හි අරහත්තඵලස්සෙතං නාමං. සතිපි හි චතුන්නං මග්ගානං චතුන්නඤ්ච ඵලානං අකුප්පසභාවෙ සත්තන්නං සෙක්ඛානං සකසකනාමපරිච්චාගෙන උපරූපරි නාමන්තරප්පත්තිතො තෙසං මග්ගඵලානි ''අකුප්පානී''ති න වුච්චන්ති, අරහා පන සබ්බදාපි අරහායෙව නාමාති තස්සෙව ඵලං ''අකුප්ප''න්ති වුත්තං. ඉමිනා ච ඉමමත්ථං දස්සෙති ''ඛීණාසවස්සෙව පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාමා''ති. තස්ස හි අපරිඤ්ඤාතං අප්පහීනං අභාවිතං අසච්ඡිකතං වා නත්ථි, තස්මා බුද්ධවචනං පරියාපුණන්තො තන්තිධාරකො පවෙණිපාලකො වංසානුරක්ඛකො ච හුත්වා උග්ගණ්හාති. තෙනෙවාහ **''පවෙණීපාලනත්ථායා''**තිආදි. තත්ථ **පවෙණීති** ධම්මසන්තති, ධම්මස්ස අවිච්ඡෙදෙන පවත්තීති අත්ථො. **වංසානුරක්ඛණත්ථායාති** බුද්ධස්ස භගවතො වංසානුරක්ඛණත්ථං. තස්ස වංසොපි අත්ථතො පවෙණීයෙවාති වෙදිතබ්බං.

නනු ච යදි පවෙණීපාලනත්ථාය බුද්ධවචනස්ස පරියාපුණනං භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති, කස්මා ''ඛීණාසවො''ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. එකච්චස්ස පුථුජ්ජනස්සපි හි අයං නයො ලබ්භති. තථා හි එකච්චො භික්ඛු ඡාතකභයාදීසු ගන්ථධරෙසු එකස්මිං ඨානෙ වසිතුං අසක්කොන්තෙසු සයං භික්ඛාචාරෙන අකිලමමානො අතිමධුරං බුද්ධවචනං මා නස්සතු, තන්තිං ධාරෙස්සාමි, වංසං ඨපෙස්සාමි, පවෙණිං පාලෙස්සාමීති පරියාපුණාති, තස්මා තස්සපි පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාම කස්මා න හොතීති? වුච්චතෙ – එවං සන්තෙපි පුථුජ්ජනස්ස පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාම න හොති. කිඤ්චාපි හි පුථුජ්ජනො ''පවෙණිං පාලෙස්සාමී''ති අජ්ඣාසයෙන පරියාපුණාති, අත්තනො පන භවකන්තාරතො අනිත්තිණ්ණත්තා තස්ස පරියත්ති නිස්සරණපරියත්ති නාම හොති, තස්මා පුථුජ්ජනස්ස පරියත්ති අලගද්දූපමා වා හොති නිස්සරණත්ථා වා, සත්තන්නං සෙක්ඛානං නිස්සරණත්ථාව, ඛීණාසවානං භණ්ඩාගාරිකපරියත්තියෙවාති වෙදිතබ්බං. ඛීණාසවො ච භණ්ඩාගාරිකසදිසත්තා භණ්ඩාගාරිකොති වුච්චති. යථා හි භණ්ඩාගාරිකො අලඞ්කාරභණ්ඩං පටිසාමෙත්වා පසාධනකාලෙ තදුපියං අලඞ්කාරභණ්ඩං රඤ්ඤො උපනාමෙත්වා අලඞ්කරොති, එවං ඛීණාසවොපි ධම්මරතනභණ්ඩං සම්පටිච්ඡිත්වා මොක්ඛාධිගමස්ස භබ්බරූපෙ සහෙතුකෙ සත්තෙ පස්සිත්වා තදනුරූපං ධම්මදෙසනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගාදිසඞ්ඛාතෙන ලොකුත්තරෙන අලඞ්කාරෙන අලඞ්කරොතීති භණ්ඩාගාරිකොති වුච්චති.

එවං තිස්සො පරියත්තියො විභජිත්වා ඉදානි තීසුපි පිටකෙසු යථාරහං සම්පත්තිවිපත්තියො විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''විනයෙ පනා''**තිආදි. **සීලසම්පත්තිං නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණාතීති**ආදීසු යස්මා සීලං විසුජ්ඣමානං සතිසම්පජඤ්ඤබලෙන කම්මස්සකතඤ්ඤාණබලෙන ච සංකිලෙසමලතො විසුජ්ඣති, පාරිපූරිඤ්ච ගච්ඡති, තස්මා සීලසම්පදා සිජ්ඣමානා උපනිස්සයසම්පත්තිභාවෙන සතිබලං ඤාණබලඤ්ච පච්චුපට්ඨපෙතීති තස්සා විජ්ජත්තයූපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා සභාගහෙතුසම්පදානතො. සතිබලෙන හි පුබ්බෙනිවාසවිජ්ජාසිද්ධි, සම්පජඤ්ඤෙන සබ්බකිච්චෙසු සුදිට්ඨකාරිතාපරිචයෙන චුතූපපාතඤාණානුබද්ධාය දුතියවිජ්ජාය සිද්ධි, වීතික්කමාභාවෙන සංකිලෙසප්පහානසබ්භාවතො විවට්ටූපනිස්සයතාවසෙන අජ්ඣාසයසුද්ධියා තතියවිජ්ජාසිද්ධි. පුරෙතරසිද්ධානං සමාධිපඤ්ඤානං පාරිපූරිං විනා සීලස්ස ආසවක්ඛයඤාණූපනිස්සයතා සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවෙහි දීපෙතබ්බා. ''සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී''ති (සං. නි. 4.99; 3.5; නෙත්ති. 40; මි. ප. 2.1.14) වචනතො සමාධිසම්පදා ඡළභිඤ්ඤතාය උපනිස්සයො. ''යොගා වෙ ජායතී භූරී''ති (ධ. ප. 282) වචනතො පුබ්බයොගෙන ගරුවාසදෙසභාසාකොසල්ලඋග්ගහණපරිපුච්ඡාදීහි ච පරිභාවිතා පඤ්ඤාසම්පත්ති පටිසම්භිදාප්පභෙදස්ස උපනිස්සයො. එත්ථ ච ''සීලසම්පත්තිං නිස්සායා''ති වුත්තත්තා යස්ස සමාධිවිජම්භනභූතා අනවසෙසා ඡ අභිඤ්ඤා න ඉජ්ඣන්ති, තස්ස උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන න සමාධිසම්පදා අත්ථීති සතිපි විජ්ජානං අභිඤ්ඤෙකදෙසභාවෙ සීලසම්පත්තිසමුදාගතා එව තිස්සො විජ්ජා ගහිතා. යථා හි පඤ්ඤාසම්පත්තිසමුදාගතා චතස්සො පටිසම්භිදා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්ති මග්ගක්ඛණෙ එව තාසං පටිලභිතබ්බතො. එවං සීලසම්පත්තිසමුදාගතා තිස්සො විජ්ජා සමාධිසම්පත්තිසමුදාගතා ච ඡ අභිඤ්ඤා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්තීති මග්ගාධිගමෙනෙව තාසං අධිගමො වෙදිතබ්බො. පච්චෙකබුද්ධානං සම්මාසම්බුද්ධානඤ්ච පච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිධම්මසමධිගමසදිසා හි ඉමෙසං අරියානං ඉමෙ විසෙසාධිගමාති.

තාසංයෙව ච තත්ථ පභෙදවචනතොති එත්ථ **තාසංයෙවාති** අවධාරණං පාපුණිතබ්බානං ඡළභිඤ්ඤාචතුපටිසම්භිදානං විනයෙ පභෙදවචනාභාවං සන්ධාය වුත්තං. වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ හි තිස්සො විජ්ජාව විභත්තාති. දුතියෙ **තාසංයෙවාති** අවධාරණං චතස්සො පටිසම්භිදා අපෙක්ඛිත්වා කතං, න තිස්සො විජ්ජා. තා හි ඡසු අභිඤ්ඤාසු අන්තොගධත්තා සුත්තෙ විභත්තායෙවාති. **තාසඤ්චාති** එත්ථ ච-සද්දෙන සෙසානම්පි තත්ථ අත්ථිභාවං දීපෙති. අභිධම්මපිටකෙ හි තිස්සො විජ්ජා ඡ අභිඤ්ඤා චතස්සො ච පටිසම්භිදා වුත්තායෙව. පටිසම්භිදානං පන

අඤ්ඤත්ථ පභෙදවචනාභාවං තත්ථෙව ච සම්මා විභත්තභාවං දීපෙතුකාමො හෙට්ඨා වුත්තනයෙන අවධාරණං අකත්වා **''තත්ථෙවා''**ති පරිවත්තෙත්වා අවධාරණං ඨපෙසි.

ඉදානි ''විනයෙ දුප්පටිපන්නො 'මුදුකානං අත්ථරණාදීනං සම්ඵස්සො විය ඉත්ථිසම්ඵස්සොපි වට්ටතී'ති මෙථුනවීතික්කමෙ දොසං අදිස්වා සීලවිපත්තිං පාපුණාතී''ති දස්සෙන්තො ආහ **''විනයෙ පන දුප්පටිපන්නො''**තිආදි. තත්ථ සුඛො සම්ඵස්සො එතෙසන්ති **සුඛසම්ඵස්සානි,** අත්ථරණපාවුරණාදීනි. **උපාදින්නඵස්සො** ඉත්ථිඵස්සො, මෙථුනධම්මොති වුත්තං හොති. **වුත්තම්පි හෙතන්ති** අරිට්ඨෙන භික්ඛුනා වුත්තං. සො හි බහුස්සුතො ධම්මකථිකො කම්මකිලෙසවිපාකඋපවාදආණාවීතික්කමවසෙන පඤ්චවිධෙසු අන්තරායිකෙසු සෙසන්තරායිකෙ ජානාති, විනයෙ පන අකොවිදත්තා පණ්ණත්තිවීතික්කමන්තරායිකෙ න ජානාති, තස්මා රහොගතො එවං චින්තෙසි ''ඉමෙ අගාරිකා පඤ්ච කාමගුණෙ පරිභුඤ්ජන්තා සොතාපන්නාපි සකදාගාමිනොපි අනාගාමිනොපි හොන්ති. භික්ඛූපි මනාපිකානි චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානි රූපානි පස්සන්ති…පෙ…. කායවිඤ්ඤෙය්‍යෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ඵුසන්ති, මුදුකානි අත්ථරණපාවුරණාදීනි පරිභුඤ්ජන්ති, එතං සබ්බං වට්ටති, කස්මා ඉත්ථීනංයෙව රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බා න වට්ටන්ති, එතෙපි වට්ටන්තී''ති අනවජ්ජෙන පච්චයපරිභුඤ්ජනරසෙන සාවජ්ජකාමගුණපරිභොගරසං සංසන්දිත්වා සච්ඡන්දරාගපරිභොගඤ්ච නිච්ඡන්දරාගපරිභොගඤ්ච එකං කත්වා ථූලවාකෙහි සද්ධිං අතිසුඛුමසුත්තං ඝටෙන්තො විය සාසපෙන සද්ධිං සිනෙරුනො සදිසතං උපසංහරන්තො විය පාපකං දිට්ඨිගතං උප්පාදෙත්වා ''කිං භගවතා මහාසමුද්දං බන්ධන්තෙන විය මහතා උස්සාහෙන පඨමපාරාජිකං පඤ්ඤත්තං, නත්ථි එත්ථ දොසො''ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං පටිවිරුජ්ඣන්තො වෙසාරජ්ජඤාණං පටිබාහන්තො අරියමග්ගෙ ඛාණුකණ්ටකාදීනි පක්ඛිපන්තො ''මෙථුනධම්මෙ දොසො නත්ථී''ති ජිනස්ස ආණාචක්කෙ පහාරමදාසි. තෙනාහ **''තථාහං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමී''**තිආදි.

තත්ථ **අන්තරායිකාති** තංතංසම්පත්තියා විබන්ධනවසෙන සත්තසන්තානස්ස අන්තරෙ වෙමජ්ඣෙ එති ආගච්ඡතීති අන්තරායො, දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථො. අනතික්කමනට්ඨෙන තස්මිං අන්තරායෙ නියුත්තා, අන්තරායං වා ඵලං අරහන්ති, අන්තරායස්ස වා කරණසීලාති අන්තරායිකා, සග්ගමොක්ඛානං අන්තරායකරාති වුත්තං හොති. තෙ ච කම්මකිලෙසවිපාකඋපවාදආණාවීතික්කමවසෙන පඤ්චවිධා. තෙසං විත්ථාරකථා පරතො **අරිට්ඨසික්ඛාපදෙ** (පාචි. 417) ආවි භවිස්සති. අයං පනෙත්ථ පදත්ථසම්බන්ධො – යෙ ඉමෙ ධම්මා අන්තරායිකා අන්තරායකරාති භගවතා වුත්තා දෙසිතා චෙව පඤ්ඤත්තා ච, තෙ ධම්මෙ පටිසෙවතො පටිසෙවන්තස්ස යථා යෙන පකාරෙන තෙ ධම්මා අන්තරායාය සග්ගමොක්ඛානං අන්තරායකරණත්ථං නාලං සමත්ථා න හොන්ති, තථා තෙන පකාරෙනාහං භගවතා දෙසිතං ධම්මං ආජානාමීති. **තතො දුස්සීලභාවං පාපුණාතීති** තතො අනවජ්ජසඤ්ඤීභාවහෙතුතො වීතික්කමිත්වා දුස්සීලභාවං පාපුණාති.

චත්තාරොමෙ , භික්ඛවෙතිආදිනා –

> ''චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, පුග්ගලා සන්තො සංවිජ්ජමානා ලොකස්මිං. කතමෙ චත්තාරො, අත්තහිතාය පටිපන්නො හොති, නො පරහිතාය, පරහිතාය පටිපන්නො හොති, නො අත්තහිතාය, නෙව අත්තහිතාය පටිපන්නො හොති නො පරහිතාය, අත්තහිතාය චෙව පටිපන්නො හොති පරහිතාය චා''ති (අ. නි. 4.96; පු. ප. මාතිකා, චතුක්කඋද්දෙස 24) –

ආදිනා පුග්ගලදෙසනාපටිසංයුත්තසුත්තන්තපාළිං නිදස්සෙති. **අධිප්පායං අජානන්තොති** ''අයං පුග්ගලදෙසනා වොහාරවසෙන, න පරමත්ථතො''ති එවං භගවතො අධිප්පායං අජානන්තො. බුද්ධස්ස හි භගවතො දුවිධා දෙසනා සම්මුතිදෙසනා පරමත්ථදෙසනා චාති. තත්ථ ''පුග්ගලො සත්තො ඉත්ථී පුරිසො ඛත්තියො බ්‍රාහ්මණො දෙවො මාරො''ති එවරූපා **සම්මුතිදෙසනා**. ''අනිච්චං දුක්ඛං අනත්තා ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානි සතිපට්ඨානා''ති එවරූපා **පරමත්ථදෙසනා**. තත්ථ භගවා යෙ සම්මුතිවසෙන දෙසනං සුත්වා අත්ථං පටිවිජ්ඣිත්වා මොහං පහාය විසෙසමධිගන්තුං සමත්ථා, තෙසං සම්මුතිදෙසනං දෙසෙති. යෙ පන පරමත්ථවසෙන දෙසනං සුත්වා අත්ථං පටිවිජ්ඣිත්වා මොහං පහාය විසෙසමධිගන්තුං සමත්ථා, තෙසං පරමත්ථදෙසනං දෙසෙති.

තත්‍රායං උපමා – යථා හි දෙසභාසාකුසලො තිණ්ණං වෙදානං අත්ථසංවණ්ණකො ආචරියො යෙ දමිළභාසාය වුත්තෙ අත්ථං ජානන්ති, තෙසං දමිළභාසාය ආචික්ඛති, යෙ අන්ධකභාසාදීසු අඤ්ඤතරාය, තෙසං තාය භාසාය, එවං තෙ මාණවා ඡෙකං බ්‍යත්තං ආචරියමාගම්ම ඛිප්පමෙව සිප්පං උග්ගණ්හන්ති. තත්ථ ආචරියො විය බුද්ධො භගවා, තයො වෙදා විය කථෙතබ්බභාවෙ ඨිතානි තීණි පිටකානි, දෙසභාසාය කොසල්ලමිව සම්මුතිපරමත්ථකොසල්ලං, නානාදෙසභාසාමාණවකා විය සම්මුතිපරමත්ථවසෙන පටිවිජ්ඣනසමත්ථා වෙනෙය්‍යසත්තා, ආචරියස්ස දමිළභාසාදිආචික්ඛනං විය භගවතො සම්මුතිපරමත්ථවසෙනපි දෙසනා වෙදිතබ්බා. ආහ චෙත්ථ –

> ''දුවෙ සච්චානි අක්ඛාසි, සම්බුද්ධො වදතං වරො;
> සම්මුතිං පරමත්ථඤ්ච, තතියං නූපලබ්භති.
>
> ''සඞ්කෙතවචනං සච්චං, ලොකසම්මුතිකාරණා;

පරමත්ථවචනං සච්චං, ධම්මානං භූතකාරණා.

‘‘තස්මා වොහාරකුසලස්ස, ලොකනාථස්ස සත්ථුනො;
සම්මුතිං වොහරන්තස්ස, මුසාවාදො න ජායතී’’ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.57; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170);

අපිච අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කථෙති – හිරොත්තප්පදීපනත්ථං කම්මස්සකතාදීපනත්ථං පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං ආනන්තරියදීපනත්ථං බ්‍රහ්මවිහාරදීපනත්ථං පුබ්බෙනිවාසදීපනත්ථං දක්ඛිණාවිසුද්ධිදීපනත්ථං ලොකසම්මුතියා අප්පහානත්ථඤ්චාති. ‘‘ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තප්පන්තී’’ති වුත්තෙ මහාජනො න ජානාති, සම්මොහමාපජ්ජති, පටිසත්තු හොති ‘‘කිමිදං ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තප්පන්ති නාමා’’ති. ‘‘ඉත්ථී හිරියති ඔත්තප්පති, පුරිසො ඛත්තියො බ්‍රාහ්මණො දෙවො මාරො’’ති වුත්තෙ මහාජනො ජානාති, න සම්මොහමාපජ්ජති, න පටිසත්තු හොති, තස්මා භගවා **හිරොත්තප්පදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති. ‘‘ඛන්ධා කම්මස්සකා ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා **කම්මස්සකතාදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති. ‘‘වෙළුවනාදයො මහාවිහාරා ඛන්ධෙහි කාරාපිතා, ධාතූහි ආයතනෙහී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා **පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති. ‘‘ඛන්ධා මාතරං ජීවිතා වොරොපෙන්ති, පිතරං අරහන්තං, රුහිරුප්පාදකම්මං සඞ්ඝභෙදං කරොන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා **ආනන්තරියදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති.

‘‘ඛන්ධා මෙත්තායන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා **බ්‍රහ්මවිහාරදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති. ‘‘ඛන්ධා පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා **පුබ්බෙනිවාසදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති. ‘‘ඛන්ධා දානං පටිග්ගණ්හන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි මහාජනො න ජානාති, සම්මොහමාපජ්ජති, පටිසත්තු හොති ‘‘කිමිදං ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානි පටිග්ගණ්හන්ති නාමා’’ති. ‘‘පුග්ගලා පටිග්ගණ්හන්ති සීලවන්තො කල්‍යාණධම්මා’’ති වුත්තෙ පන ජානාති, න සම්මොහමාපජ්ජති, න පටිසත්තු හොති. තස්මා භගවා **දක්ඛිණාවිසුද්ධිදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති. ලොකසම්මුතිඤ්ච බුද්ධා භගවන්තො න විජහන්ති, ලොකසමඤ්ඤාය ලොකනිරුත්තියා ලොකාභිලාපෙ ඨිතායෙව ධම්මං දෙසෙන්ති. තස්මා භගවා **ලොකසම්මුතියා අප්පහානත්ථම්පි** පුග්ගලකථං කථෙති , තස්මා ඉමිනා ච අධිප්පායෙන භගවතො පුග්ගලදෙසනා, න පරමත්ථදෙසනාති එවං අධිප්පායං අජානන්තොති වුත්තං හොති.

දුග්ගහිතං ගණ්හාතීති ‘‘තථාහං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි, යථා තදෙවිදං විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරති, අනඤ්ඤ’’න්තිආදිනා දුග්ගහිතං කත්වා ගණ්හාති, විපරීතං ගණ්හාතීති වුත්තං හොති. **දුග්ගහිතන්ති** හි භාවනපුංසකනිද්දෙසො. **යං සන්ධායාති** යං දුග්ගහිතගාහං සන්ධාය. අත්තනා දුග්ගහිතෙන ධම්මෙනාති පාඨසෙසො වෙදිතබ්බො. අථ වා දුග්ගහණං දුග්ගහිතං. **අත්තනාති** ච සාමිඅත්ථෙ කරණවචනං, තස්මා අත්තනො දුග්ගහණෙන විපරීතගාහෙනාති වුත්තං හොති. **අම්හෙ චෙව අබ්භාචික්ඛතීති** අම්හාකඤ්ච අබ්භාචික්ඛනං කරොති. **අත්තානඤ්ච ඛනතීති** අත්තනො කුසලමූලානි ඛනන්තො අත්තානං ඛනති නාම.

ධම්මචින්තන්ති ධම්මසභාවවිජානනං. **අතිධාවන්තොති** යාතබ්බමරියාදායං අට්ඨත්වා ‘‘චිත්තුප්පාදමත්තෙන දානං හොති, සයමෙව චිත්තං අත්තනො ආරම්මණං හොති, සබ්බං චිත්තං අසභාවධම්මාරම්මණ’’න්ති එවමාදිනා අතිධාවන්තො අතික්කමිත්වා පවත්තමානො. **චත්තාරීති** බුද්ධවිසයඉද්ධිවිසයකම්මවිපාකලොකවිසයසඞ්ඛාතානි චත්තාරි. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, අචින්තෙය්‍යානි න චින්තෙතබ්බානි, යානි චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්ස. කතමානි චත්තාරි? බුද්ධානං භික්ඛවෙ බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යං චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්ස. ඣායිස්ස, භික්ඛවෙ, ඣානවිසයො අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො…පෙ…. කම්මවිපාකො, භික්ඛවෙ, අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො…පෙ…. ලොකචින්තා භික්ඛවෙ අචින්තෙය්‍යා න චින්තෙතබ්බා…පෙ…. ඉමානි, භික්ඛවෙ, චත්තාරි අචින්තෙය්‍යානි න චින්තෙතබ්බානි, යානි චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා’’ති (අ. නි. 4.77).

තත්ථ ‘‘අචින්තෙය්‍යානී’’ති තෙසං සභාවනිදස්සනං. ‘‘න චින්තෙතබ්බානී’’ති තත්ථ කත්තබ්බතානිදස්සනං. තත්ථ **අචින්තෙය්‍යානීති** චින්තෙතුමසක්කුණෙය්‍යානි, චින්තෙතුං අරහරූපානි න හොන්තීති අත්ථො. අචින්තෙය්‍යත්තා එව න චින්තෙතබ්බානි, කාමං අචින්තෙය්‍යානිපි ඡ අසාධාරණාදීනි අනුස්සරන්තස්ස කුසලුප්පත්තිහෙතුභාවතො තානි චින්තෙතබ්බානි, ඉමානි පන එවං න හොන්තීති අඵලභාවතො න චින්තෙතබ්බානීති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ **‘‘යානි චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා’’**ති. **තෙසන්ති** තෙසං පිටකානං.

එතන්ති එතං බුද්ධවචනං. **තිවග්ගසඞ්ගහානීති** සීලක්ඛන්ධවග්ගමහාවග්ගපාථිකවග්ගසඞ්ඛාතෙහි තීහි වග්ගෙහි සඞ්ගහො එතෙසන්ති තිවග්ගසඞ්ගහානි. **චතුත්තිංසෙව සුත්තන්තාති** ගාථාය එවමත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා – යස්ස නිකායස්ස සුත්තගණනාතො චතුත්තිංසෙව ච සුත්තන්තා වග්ගසඞ්ගහවසෙන තයො වග්ගා අස්ස සඞ්ගහස්සාති

තිවග්ගො සඞ්ගහො. එස පඨමො නිකායො දීඝනිකායොති **අනුලොමිකො** අපච්චනීකො, අත්ථානුලොමනතො අන්වත්ථනාමොති වුත්තං හොති.

අත්ථානුලොමනතො අනුලොමිකො, අනුලොමිකත්තංයෙව විභාවෙතුං **"කස්මා පනා"**තිආදිමාහ. **එකනිකායම්පීති** එකසමූහම්පි. **එවං චිත්තන්ති** එවං විචිත්තං. **යථයිදන්ති** යථා ඉමෙ. පොණිකා චික්ඛල්ලිකා ච ඛත්තියා, තෙසං නිවාසො **පොණිකනිකායො චික්ඛල්ලිකනිකායොති** වුච්චති. **එවමාදීනි චෙත්ථ සාධකානි සාසනතො ච ලොකතො චාති** එවමාදීනි උදාහරණානි එත්ථ නිකායසද්දස්ස සමූහනිවාසානං වාචකභාවෙ සාසනතො ච වොහාරතො ච සාධකානි පමාණානීති අත්ථො. එත්ථ පඨමමුදාහරණං සාසනතො සාධකවචනං, දුතියං ලොකතොති වෙදිතබ්බං.

පඤ්චදසවග්ගසඞ්ගහානීති මූලපරියායවග්ගාදීහි පඤ්චදසහි වග්ගෙහි සඞ්ගහො එතෙසන්ති පඤ්චදසවග්ගසඞ්ගහානි. **දියඩ්ඪසතං ද්වෙ ච සුත්තානීති** අඩ්ඪෙන දුතියං දියඩ්ඪං, එකං සතං ද්වෙ පඤ්ඤාසසුත්තානි චාති අත්ථො. **යත්ථාති** යස්මිං නිකායෙ. **පඤ්චදසවග්ගපරිග්ගහොති** පඤ්චදසහි වග්ගෙහි පරිග්ගහිතො සඞ්ගහිතොති අත්ථො.

සුත්තන්තානං සහස්සානි සත්තසුත්තසතානි චාති පාඨෙ සුත්තන්තානං සත්ත සහස්සානි සත්ත සතානි චාති යොජෙතබ්බං. කත්ථචි පන "සත්ත සුත්තසහස්සානි සත්ත සුත්තසතානි චා"තිපි පාඨො. **සංයුත්තසඞ්ගහොති** සංයුත්තනිකායස්ස සඞ්ගහො.

පුබ්බෙ නිදස්සිතාති සුත්තන්තපිටකනිද්දෙසෙ නිදස්සිතා. වුත්තමෙව පකාරන්තරෙන සඞ්ඛිපිත්වා දස්සෙතුං **"ඨපෙත්වා චත්තාරො නිකායෙ අවසෙසං බුද්ධවචන"**න්ති වුත්තං. **සකලං විනයපිටකන්ති**ආදිනා නිද්දිට්ඨමෙව හි ඉමිනා පකාරන්තරෙන සඞ්ඛිපිත්වා වුත්තං. තෙනෙවාහ **"ඨපෙත්වා චතුරොපෙතෙ"**තිආදි. **තදඤ්ඤන්ති** තෙහි චතූහි නිකායෙහි අඤ්ඤං අවසෙසන්ති අත්ථො.

සබ්බමෙව 2 හිදන්ති සබ්බමෙව ඉදං බුද්ධවචනං. **නවප්පභෙදන්ති** එත්ථ කථං පනෙතං නවප්පභෙදං හොති. තථා හි නවහි අඞ්ගෙහි වවත්ථිතෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරරහිතෙහි භවිතබ්බං, තථා ච සති අසුත්තසභාවානෙව ගෙය්‍යඞ්ගාදීනි සියුං, අථ සුත්තසභාවානෙව ගෙය්‍යඞ්ගාදීනි, එවං සති සුත්තන්ති විසුං සුත්තඞ්ගමෙව න සියා, එවං සන්තෙ අට්ඨඞ්ගං සාසනන්ති ආපජ්ජති. අපිච "සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණ"න්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. සුත්තඤ්ච නාම සගාථකං වා සියා නිග්ගාථකං වාති අඞ්ගද්වයෙනෙව තදුභයං සඞ්ගහිතන්ති තදුභයවිනිමුත්තඤ්ච සුත්තං උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඞ්ගං සියා, අථාපි කථඤ්චි විසුං සුත්තඞ්ගං සියා, මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො වා න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය, ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා සගාථකත්තා සගාථකවග්ගස්ස විය, තථා උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානන්ති? වුච්චතෙ –

> සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධයො පරෙ;
> සනිමිත්තා නිරුළ්හත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො.
>
> යථාවුත්තස්ස දොසස්ස, නත්ථි එත්ථාවගාහණං;
> තස්මා අසඞ්කරංයෙව, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං.

සබ්බස්සපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං **සාමඤ්ඤවිධි**. තථා හි "එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං, සාවත්ථියා සුත්තවිභඞ්ගෙ, සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානී"තිආදිවචනතො විනයාභිධම්මපරියත්තිවිසෙසෙසුපි සුත්තවොහාරො දිස්සති. තෙනෙව ච ආයස්මා මහාකච්චානො නෙත්තියං (නෙත්ති. සඞ්ගහවාර) ආහ – "නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී"ති. තත්ථ හි සුත්තාදිවසෙන නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස පරියෙට්ඨී පරියෙසනා අත්ථවිචාරණා "නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී"ති වුත්තා. තදෙකදෙසෙසු පන ගෙය්‍යාදයො **විසෙසවිධයො** තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වා චුණ්ණියගන්ථං "ගෙය්‍ය"න්ති වදන්ති. ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා විසජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාවිසජ්ජනඤ්හි "බ්‍යාකරණ"න්ති වුච්චති. බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං. එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පුච්ඡං කත්වා විසජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති. ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො සඔකාසතො අනොකාසවිධි බලවාති "ගාථාවිරහෙ සතී"ති විසෙසිතත්තා ච. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු "වුත්තඤ්හෙත"න්තිආදිවචනසම්බන්ධෙසු අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිවුත්තකඅබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා. එත්ථ හි සතිපි සඤ්ඤන්තරනිමිත්තයොගෙ අනොකාසසඤ්ඤානං බලවභාවෙනෙව ගාථාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු චරියානුභාවප්පකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, සතිපි පඤ්හාවිසජ්ජනභාවෙ සගාථකත්තෙ ච කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඞ්ගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො. යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තඞ්ගං විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො.

නනු ච එවං සන්තෙපි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඞ්ගං න සම්භවතීති චොදනා තදවත්ථා එවාති? න තදවත්ථා. සොධිතත්තා. සොධිතඤ්හි පුබ්බෙ ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තන්ති. යඤ්ච වුත්තං ''ගාථාභාවතො මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා''ති, තං න, නිරුළ්හත්තාති. නිරුළ්හො හි මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තභාවො. න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතානි, අථ ඛො සුත්තභාවෙනෙව. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං සුත්තනාමකන්ති නාමග්ගහණං කතං. යං පන වුත්තං ''සගාථකත්තා ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා''ති, තම්පි නත්ථි. යස්මා සහතාඤ්ඤෙන. සහභාවො හි නාම අත්ථතො අඤ්ඤෙන හොති, සහ ගාථාහීති ච සගාථකං. න ච මඞ්ගලසුත්තාදීසු ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තප්පදෙසො අත්ථි, යො ''සහ ගාථාහී''ති වුච්චෙය්‍ය. නනු ච ගාථාසමුදායො ගාථාහි අඤ්ඤො හොති, තථා ච තස්ස වසෙන සහ ගාථාහීති සගාථකන්ති සක්කා වත්තුන්ති? තං න. න හි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම කොචි අත්ථි. යම්පි වුත්තං ''උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානං ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා''ති, තම්පි න අඤ්ඤතො. අඤ්ඤායෙව හි තා ගාථා ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. අථො න තාහි උභතොවිභඞ්ගාදීනං ගෙය්‍යඞ්ගභාවොති එවං සුත්තාදීනං අඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරාභාවො වෙදිතබ්බො.

ඉදානි සුත්තාදීනි නවඞ්ගානි විභජිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''තත්ථ උභතොවිභඞ්ගනිද්දෙසඛන්ධකපරිවාරා''**තිආදි. තත්ථ **නිද්දෙසො** නාම සුත්තනිපාතෙ –

''කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස චෙතං සමිජ්ඣති;
අද්ධා පීතිමනො හොති, ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡතී''ති. (සු. නි. 772) –

ආදිනා ආගතස්ස අට්ඨකවග්ගස්ස,

''කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, (ඉච්චායස්මා අජිතො;)
කෙනස්සු නප්පකාසති;
කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසි,
කිංසු තස්ස මහබ්භය''න්ති. (සු. නි. 1038) –

ආදිනා ආගතස්ස පාරායනවග්ගස්ස,

''සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
අවිහෙඨයං අඤ්ඤතරම්පි තෙසං;
න පුත්තමිච්ඡෙය්‍ය කුතො සහායං,
එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො''ති. (සු. නි. 35) –

ආදිනා ආගතස්ස ඛග්ගවිසාණසුත්තස්ස ච තදත්ථවිභාගවසෙන සත්ථුකප්පෙන ආයස්මතා ධම්මසෙනාපති**සාරිපුත්තත්ථෙරෙන** කතො නිද්දෙසො මහානිද්දෙසො චූළනිද්දෙසොති ච වුච්චති. එවම්ධ නිද්දෙසස්ස සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො **භදන්තබුද්ධඝොසාචරියෙන** දස්සිතොති වෙදිතබ්බො. අඤ්ඤත්ථාපි ච දීඝනිකායට්ඨකථාදීසු සබ්බත්ථ උභතොවිභඞ්ගනිද්දෙසඛන්ධකපරිවාරාති නිද්දෙසස්ස සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො එව දස්සිතො. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනපි** නෙත්තිපකරණට්ඨකථායං එවමෙතස්ස සුත්තඞ්ගසඞ්ගහොව කථිතො. කෙචි පන නිද්දෙසස්ස ගාථාවෙය්‍යාකරණඞ්ගෙසු ද්වීසු සඞ්ගහං වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං නිද්දෙසඅට්ඨකථායං **උපසෙනත්ථෙරෙන** –

''තදෙතං විනයපිටකං සුත්තන්තපිටකං අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නං, දීඝනිකායො මජ්ඣිමනිකායො සංයුත්තනිකායො අඞ්ගුත්තරනිකායො ඛුද්දකනිකායොති පඤ්චසු මහානිකායෙසු ඛුද්දකමහානිකායෙ පරියාපන්නං, සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උදානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අබ්භුතධම්මං වෙදල්ලන්ති නවසු සත්ථුසාසනඞ්ගෙසු යථාසම්භවං ගාථාවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහිත''න්ති (මහානි. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා).

එත්ථ තාව කත්ථචි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනසභාවතො නිද්දෙසෙකදෙසස්ස වෙය්‍යාකරණඞ්ගසඞ්ගහො යුජ්ජතු නාම , ගාථඞ්ගසඞ්ගහො පන කථං යුජ්ජෙය්‍යාති ඉදමෙත්ථ වීමංසිතබ්බං. ධම්මපදාදීනං විය හි කෙවලං ගාථාබන්ධභාවො ගාථඞ්ගස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. ධම්මපදාදීසු හි කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු ගාථාසමඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, නිද්දෙසෙ ච න කොචි කෙවලො ගාථාබන්ධප්පදෙසො උපලබ්භති. සම්මාසම්බුද්ධෙන භාසිතානංයෙව හි අට්ඨකවග්ගාදිසඞ්ගහිතානං ගාථානං නිද්දෙසමත්තං ධම්මසෙනාපතිනා කතං. අත්ථවිභජනත්ථං ආනීතාපි හි තා අට්ඨකවග්ගාදිසඞ්ගහිතා නිද්දිසිතබ්බා මූලගාථායො සුත්තනිපාතපරියාපන්නත්තා අඤ්ඤායෙවාති න නිද්දෙසසඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති උභතොවිභඞ්ගාදීසු ආගතභාවෙපි තං වොහාරං අලභමානා ජාතකාදිගාථාපරියාපන්නා ගාථායො විය, තස්මා කාරණන්තරමෙත්ථ ගවෙසිතබ්බං, යුත්තතරං වා ගහෙතබ්බං.

නාලකසුත්තතුවට්ටකසුත්තානීති එත්ථ **නාලකසුත්තං** නාම පදුමුත්තරස්ස භගවතො සාවකං මොනෙය්‍යපටිපදං පටිපන්නං දිස්වා තදත්ථං අභිකඞ්ඛමානෙන තතො පභුති කප්පසතසහස්සං පාරමියො පූරෙත්වා ආගතෙන අසිතස්ස ඉසිනො භාගිනෙය්‍යෙන නාලකත්ථෙරෙන ධම්මචක්කප්පවත්තිතදිවසතො සත්තමෙ දිවසෙ ‘‘අඤ්ඤාතමෙත’’න්තිආදීහි ද්වීහි ගාථාහි මොනෙය්‍යපටිපදං පුට්ඨෙන භගවතා ‘‘මොනෙය්‍යං තෙ උපඤ්ඤිස්ස’’න්තිආදිනා (සු. නි. 706) නාලකත්ථෙරස්ස භාසිතං මොනෙය්‍යපටිපදාපරිදීපකං සුත්තං. **තුවට්ටකසුත්තං** පන මහාසමයසුත්තන්තදෙසනාය සන්නිපතිතෙසු දෙවෙසු ‘‘කා නු ඛො අරහත්තප්පත්තියා පටිපත්තී’’ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං ‘‘පුච්ඡාමි තං ආදිච්චබන්ධූ’’තිආදිනා (සු. නි. 921; මහානි. 150) නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා ‘‘මූලං පපඤ්චසඞ්ඛායා’’තිආදිනා (සු. නි. 922) භාසිතං සුත්තං. එවමිධසුත්තනිපාතෙ ආගතානං මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො දස්සිතො, තත්ථෙව ආගතානං අසුත්තනාමිකානං සුද්ධිකගාථානං ගාථඞ්ගසඞ්ගහඤ්ච දස්සයිස්සති, එවං සති සුත්තනිපාතට්ඨකථාරම්භෙ –

> ‘‘ගාථාසතසමාකිණ්ණො , ගෙය්‍යබ්‍යාකරණඞ්කිතො;
> කස්මා සුත්තනිපාතොති, සඞ්ඛමෙස ගතොති චෙ’’ති. (සු. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා) –

සකලස්සපි සුත්තනිපාතස්ස ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඞ්ගසඞ්ගහො කස්මා චොදිතොති? නායං විරොධො. කෙවලඤ්හි තත්ථ චොදකෙන සගාථකත්තං කත්ථචි පුච්ඡාවිසජ්ජනමත්තඤ්ච ගහෙත්වා චොදනාමත්තං කතන්ති ගහෙතබ්බං. අඤ්ඤථා සුත්තනිපාතෙ නිග්ගාථකස්ස සුත්තස්සෙව අභාවතො වෙය්‍යාකරණඞ්ගසඞ්ගහො න චොදෙතබ්බො සියාති. සගාථාවග්ගො ගෙය්‍යන්ති යොජෙතබ්බං. ‘‘අට්ඨහි අඞ්ගෙහි අසඞ්ගහිතං නාම පටිසම්භිදාදී’’ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. කෙචි පන පටිසම්භිදාමග්ගස්ස ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහං වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **පටිසම්භිදාමග්ගට්ඨකථායං** (පටි. ම. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා) ‘‘නවසු සත්ථුසාසනඞ්ගෙසු යථාසම්භවං ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහිත’’න්ති.

නොසුත්තනාමිකාති අසුත්තනාමිකා. ‘‘සුද්ධිකගාථා නාම වත්ථුගාථා’’ති තීසු **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. තත්ථ **වත්ථුගාථා**ති –

> ‘‘කොසලානං පුරා රම්මා, අගමා දක්ඛිණාපථං;
> ආකිඤ්චඤ්ඤං පත්ථයානො, බ්‍රාහ්මණො මන්තපාරගූ’’ති. (සු. නි. 982) –

ආදිනා පාරායනවග්ගස්ස නිදානං ආරොපෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන සඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තා ඡප්පඤ්ඤාස ච ගාථායො, ආනන්දත්ථෙරෙනෙව සඞ්ගීතිකාලෙ නාලකසුත්තස්ස නිදානං ආරොපෙන්තෙන වුත්තා –

> ‘‘ආනන්දජාතෙ තිදසගණෙ පතීතෙ,
> සක්කඤ්ච ඉන්දං සුචිවසනෙ ච දෙවෙ;
> දුස්සං ගහෙත්වා අතිරිව ථොමයන්තෙ,
> අසිතො ඉසි අද්දස දිවාවිහාරෙ’’ති. (සු. නි. 684) –

ආදිකා වීසතිමත්තා ගාථායො ච වුච්චන්ති. තත්ථ ‘‘නාලකසුත්තස්ස වත්ථුගාථායො නාලකසුත්තසඞ්ඛ්‍යංයෙව ගච්ඡන්තී’’ති අට්ඨකථායං වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං **සුත්තනිපාතට්ඨකථායං** (සු. නි. අට්ඨ. 2.685) –

> ‘‘පරිනිබ්බුතෙ පන භගවති සඞ්ගීතිං කරොන්තෙන ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ආයස්මා ආනන්දො තමෙව මොනෙය්‍යපටිපදං පුට්ඨො යෙන යදා ච සමාදපිතො නාලකො භගවන්තං පුච්ඡි, තං සබ්බං පාකටං කත්වා දස්සෙතුකාමො ‘ආනන්දජාතෙ’තිආදිකා වීසති වත්ථුගාථායො වත්වා අභාසි. තං සබ්බම්පි නාලකසුත්තන්ති වුච්චතී’’ති.

තස්මා නාලකසුත්තස්ස වත්ථුගාථායො නාලකසුත්තග්ගහණෙනෙව සඞ්ගහිතාති පාරායනිකවග්ගස්ස වත්ථුගාථායො ඉධ සුද්ධිකගාථාති ගහෙතබ්බං. තත්ථෙව පනස්ස පාරායනියවග්ගෙ අජිතමාණවකාදීනං සොළසන්නං බ්‍රාහ්මණානං පුච්ඡාගාථා භගවතො විසජ්ජනගාථා ච ඉධ සුද්ධිකගාථාති එවම්පි වත්තුං යුජ්ජති. තාපි හි පාළියං සුත්තනාමෙන අවත්වා ‘‘අජිතමාණවකපුච්ඡා තිස්සමෙත්තෙය්‍යමාණවකපුච්ඡා’’තිආදිනා (සු. නි. 1038-1048) ආගතත්තා චුණ්ණියගන්ථෙහි අමිස්සත්තා ච නොසුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා නාමාති වත්තුං වට්ටති.

ඉදානි උදානං සරූපතො වවත්ථපෙන්තො ආහ **‘‘සොමනස්සඤාණමයිකගාථාපටිසංයුත්තා’’**තිආදි. කෙනට්ඨෙන (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) පනෙතං **‘‘උදාන’’**න්ති වුච්චති? උදානනට්ඨෙන. කිමිදං උදානං නාම? පීතිවෙගසමුට්ඨාපිතො උදාහාරො. යථා හි යං තෙලාදි මිනිතබ්බවත්ථු මානං ගහෙතුං න සක්කොති, විස්සන්දිත්වා ගච්ඡති, තං ‘‘අවසෙකො’’ති වුච්චති, යඤ්ච ජලං තළාකං ගහෙතුං න සක්කොති, අජ්ඣොත්ථරිත්වා ගච්ඡති, තං ‘‘මහොඝො’’ති වුච්චති, එවමෙව යං පීතිවෙගසමුට්ඨාපිතං විතක්කවිප්ඵාරං හදයං සන්ධාරෙතුං න සක්කොති, සො අධිකො හුත්වා අන්තො අසණ්ඨහිත්වා බහි වචීද්වාරෙන නික්ඛන්තො පටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛො උදාහාරවිසෙසො

‘‘උදාන’’න්ති වුච්චති. ධම්මසංවෙගවසෙනපි අයමාකාරො ලබ්භතෙව. තයිදං කත්ථචි ගාථාබන්ධවසෙන කත්ථචි වාක්‍යවසෙන පවත්තං. තථා හි –

> ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන භගවා භික්ඛූ නිබ්බානපටිසංයුත්තාය ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදපෙති සමුත්තෙජෙති සම්පහංසෙති. තෙධ භික්ඛූ අට්ඨිං කත්වා මනසි කත්වා සබ්බං චෙතසා සමන්නාහරිත්වා ඔහිතසොතා ධම්මං සුණන්ති. අථ ඛො භගවා එතමත්ථං විදිත්වා තායං වෙලායං ඉමං උදානං උදානෙසි ‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී න ආපො’’’ති (උදා. 71-72) –

ආදීසු සොමනස්සඤාණසමුට්ඨිතවාක්‍යවසෙන පවත්තං.

නනු ච උදානං නාම පීතිසොමනස්සසමුට්ඨාපිතො ධම්මසංවෙගසමුට්ඨාපිතො වා ධම්මපටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛො උදාහාරො තථා චෙව සබ්බත්ථ ආගතං, ඉධ කස්මා භගවා උදානෙන්තො භික්ඛූ ආමන්තෙසීති? තෙසං භික්ඛූනං සඤ්ඤාපනත්ථං. නිබ්බානපටිසංයුත්තඤ්හි භගවා තෙසං භික්ඛූනං ධම්මං දෙසෙත්වා නිබ්බානගුණානුස්සරණෙන උප්පන්නපීතිසොමනස්සෙන උදානං උදානෙන්තො ‘‘ඉධ නිබ්බානවජ්ජො සබ්බො සභාවධම්මො පච්චයායත්තවුත්තිකොව උපලබ්භති, න පච්චයනිරපෙක්ඛො, අයං පන නිබ්බානධම්මො කථමප්පච්චයො උපලබ්භතී’’ති තෙසං භික්ඛූනං චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය තෙසං ඤාපෙතුකාමො ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, තදායතන’’න්ති (උදා. 71)-ආදිමාහ. න එකන්තතො තෙ පටිග්ගාහකෙ කත්වාති වෙදිතබ්බං.

> ‘‘සචෙ භායථ දුක්ඛස්ස, සචෙ වො දුක්ඛමප්පියං;
> මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආවි වා යදි වා රහො’’ති. (උදා. 44) –

එවමාදිකං පන ධම්මසංවෙගවසප්පවත්තං උදානන්ති වෙදිතබ්බං.

> ‘‘සුඛකාමානි භූතානි, යො දණ්ඩෙන විහිංසති;
> අත්තනො සුඛමෙසානො, පෙච්ච සො න ලභතෙ සුඛ’’න්ති. (ධ. ප. 131; උදා. 13) –

ඉදම්පි ධම්මසංවෙගවසප්පවත්තං උදානන්ති වදන්ති. තථා හි එකස්මිං සමයෙ සම්බහුලා ගොපාලකා අන්තරා ච සාවත්ථිං අන්තරා ච ජෙතවනං අහිං දණ්ඩෙහි හනන්ති. තෙන ච සමයෙන භගවා සාවත්ථිං පිණ්ඩාය ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ තෙ දාරකෙ අහිං දණ්ඩෙන හනන්තෙ දිස්වා ‘‘කස්මා කුමාරකා ඉමං අහිං දණ්ඩෙන හනථා’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘ඩංසනභයෙන භන්තෙ’’ති ච වුත්තෙ ‘‘ඉමෙ ‘අත්තනො සුඛං කරිස්සාමා’ති ඉමං පහරන්තා නිබ්බත්තට්ඨානෙ දුක්ඛං අනුභවිස්සන්ති, අහො අවිජ්ජාය නිකතිකොසල්ල’’න්ති ධම්මසංවෙගං උප්පාදෙසි. තෙනෙව ච ධම්මසංවෙගෙන ඉමං උදානං උදානෙසි. එවමෙතං කත්ථචි ගාථාබන්ධවසෙන කත්ථචි වාක්‍යවසෙන කත්ථචි සොමනස්සවසෙන කත්ථචි ධම්මසංවෙගවසෙන පවත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තස්මා අට්ඨකථායං ‘‘සොමනස්සඤාණමයිකගාථාපටිසංයුත්තානී’’ති යං උදානලක්ඛණං වුත්තං, තං යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තන්ති ගහෙතබ්බං. යෙභුය්‍යෙන හි උදානං ගාථාබන්ධවසෙන භාසිතං පීතිසොමනස්සසමුට්ඨාපිතඤ්ච.

තයිදං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධභාසිතං පච්චෙකබුද්ධභාසිතං සාවකභාසිතන්ති තිවිධං හොති. තත්ථ පච්චෙකබුද්ධභාසිතං –

> ‘‘සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
> අවිහෙඨයං අඤ්ඤතරම්පි තෙස’’න්ති. –

ආදිනා **ඛග්ගවිසාණසුත්තෙ** (සු. නි. 35) ආගතමෙව. සාවකභාසිතානිපි –

> ‘‘සබ්බො රාගො පහීනො මෙ, සබ්බො දොසො සමූහතො;
> සබ්බො මෙ විහතො මොහො, සීතිභූතොස්මි නිබ්බුතො’’ති. –

ආදිනා **ථෙරගාථාසු** (ථෙරගා. 79),

> ‘‘කායෙන සංවුතා ආසිං, වාචාය උද චෙතසා;
> සමූලං තණ්හමබ්භුය්හ, සීතිභූතාම්හි නිබ්බුතා’’ති. –

ථෙරිගාථාසු (ථෙරීගා. 15) ච ආගතානි. අඤ්ඤානිපි සක්කාදීහි දෙවෙහි භාසිතානි ‘‘අහො දානං පරමදානං කස්සපෙ සුපතිට්ඨිත’’න්තිආදීනි (උදා. 27), සොණදණ්ඩබ්‍රාහ්මණාදීහි මනුස්සෙහි ච භාසිතානි ‘‘නමො තස්ස භගවතො’’තිආදීනි (දී. නි. 2.371; ම. නි. 1.290) තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හානි උදානානි සන්ති එව, න තානි ඉධ අධිප්පෙතානි. යානි පන සම්මාසම්බුද්ධෙන සාමං ආහච්චභාසිතානි ජිනවචනභූතානි, තානෙව ච ධම්මසඞ්ගාහකෙහි ‘‘උදාන’’න්ති සඞ්ගීතං. එතානියෙව ච සන්ධාය භගවතො පරියත්තිධම්මං නවවිධා විභජිත්වා උද්දිසන්තෙන උදානන්ති වුත්තං.

යා පන ‘‘අනෙකජාතිසංසාර’’න්තිආදිගාථා භගවතා බොධියා මූලෙ උදානවසෙන පවත්තිතා අනෙකසතසහස්සානං සම්මාසම්බුද්ධානං උදානභූතා ච, තා අපරභාගෙ ධම්මභණ්ඩාගාරිකස්ස භගවතා දෙසිතත්තා ධම්මසඞ්ගාහකෙහි උදානපාළියං සඞ්ගහං අනාරොපෙත්වා ධම්මපදෙ සඞ්ගහිතා. යඤ්ච ‘‘අඤ්ඤාසි වත භො කොණ්ඩඤ්ඤො’’ති උදානවචනං දසසහස්සිලොකධාතුයා දෙවමනුස්සානං පවෙදනසමත්ථනිග්ඝොසවිප්ඵාරං භගවතා භාසිතං, තදපි පඨමබොධියං සබ්බෙසං එව භික්ඛූනං සම්මාපටිපත්තිපච්චවෙක්ඛණහෙතුකං ‘‘ආරාධයිංසු වත මං භික්ඛූ එකං සමය’’න්තිආදිවචනං (ම. නි. 1.225) විය ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තදෙසනාපරියොසානෙ අත්තනා අධිගතධම්මෙකදෙසස්ස යථාදෙසිතස්ස අරියමග්ගස්ස සාවකෙසු සබ්බපඨමං ථෙරෙන අධිගතත්තා අත්තනො පරිස්සමස්ස සඵලභාවපච්චවෙක්ඛණහෙතුකං පීතිසොමනස්සජනිතං උදාහාරමත්තං, න ‘‘යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා’’තිආදිවචනං (මහාව. 1-3; උදා. 1-3) විය පවත්තියා නිවත්තියා වා පකාසනන්ති න ධම්මසඞ්ගාහකෙහි උදානපාළියං සඞ්ගීතන්ති දට්ඨබ්බං.

උදානපාළියඤ්ච බොධිවග්ගාදීසු අට්ඨසු වග්ගෙසු දස දස කත්වා අසීතියෙව සුත්තන්තා සඞ්ගීතා , තතොයෙව ච **උදානට්ඨකථායං** (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං –

‘‘අසීති එව සුත්තන්තා, වග්ගා අට්ඨ සමාසතො;
ගාථා ච පඤ්චනවුති, උදානස්ස පකාසිතා.

‘‘අඩ්ඪූනනවමත්තා ච, භාණවාරා පමාණතො;
එකාධිකා තථාසීති, උදානස්සානුසන්ධයො.

‘‘එකවීසසහස්සානි, සතමෙව විචක්ඛණො;
පදානෙතානුදානස්ස, ගණිතානි විනිද්දිසෙ. –

ගාථාපාදතො පන –

‘‘අට්ඨසහස්සමත්තානි, චත්තාරෙව සතානි ච;
පදානෙතානුදානස්ස, තෙවීසති ච නිද්දිසෙ.

‘‘අක්ඛරානං සහස්සානි, සට්ඨී සත්ත සතානි ච;
තීණි ද්වාසීති ච තථා, උදානස්ස පවෙදිතා’’ති.

ඉධ පන ‘‘ද්වාසීති සුත්තන්තා’’ති වුත්තං, තං න සමෙති, තස්මා ‘‘අසීති සුත්තන්තා’’ති පාඨෙන භවිතබ්බං.

වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘වුත්තමරහතාති මෙ සුතං. එකධම්මං, භික්ඛවෙ, පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතාය. කතමං එකධම්මං? ලොභං, භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතායා’’ති එවමාදිනා එකකදුකතිකචතුක්කවසෙන ඉතිවුත්තකපාළියං (ඉතිවු. 1) සඞ්ගහමාරොපිතානි ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තානි **ඉතිවුත්තකං** නාමාති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘වුත්තඤ්හෙත’’**න්තිආදි. **දසුත්තරසතසුත්තන්තා**ති එත්ථාපි ‘‘ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා’’ති පාඨෙන භවිතබ්බං. තථා හි එකකනිපාතෙ තාව සත්තවීසති සුත්තානි, දුකනිපාතෙ ද්වාවීසති, තිකනිපාතෙ පඤ්ඤාස, චතුක්කනිපාතෙ තෙරසාති ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තානෙව ඉතිවුත්තකපාළියං ආගතානි. තතොයෙව ච පාළියං –

‘‘ලොභො දොසො ච මොහො ච,
කොධො මක්ඛෙන පඤ්චමං;
මානො සබ්බං පුන මානො,
ලොභො දොසෙන තෙරස.

‘‘මොහො කොධො පුන මක්ඛො,
නීවරණා තණ්හාය පඤ්චමං;
ද්වෙ සෙක්ඛභෙදා සාමග්ගී,
පදුට්ඨනිරයෙන තෙරස.

‘‘පසන්නා එකමාහායි, පුග්ගලං අතීතෙන පඤ්චමං;
එවඤ්චෙ ඔපධිකං පුඤ්ඤං, සත්තවීස පකාසිතා’’ති. –

එවමාදිනා උද්දානගාථාහි ද්වාදසුත්තරසතසුත්තානි ගණෙත්වා දස්සිතානි. තෙනෙව ච **අට්ඨකථායම්**පි (ඉතිවු. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) –

‘‘සුත්තතො එකකනිපාතෙ තාව සත්තවීසති සුත්තානි, දුකනිපාතෙ ද්වාවීසති, තිකනිපාතෙ පඤ්චදස, චතුක්කනිපාතෙ තෙරසාති ද්වාදසාධිකසතසුත්තසඞ්ගහ’’න්ති –

වුත්තං. කාමඤ්චෙත්ථ අප්පකං ඌනමධිකං වා ගණනූපගං න හොතීති කත්වා ‘‘ද්වාසීති ඛන්ධකවත්තානී’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘අසීති ඛන්ධකවත්තානී’’ති වුත්තවචනං විය ‘‘ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘දසුත්තරසතසුත්තන්තා’’ති වුත්තන්තිපි සක්කා වත්තුං, තථාපි ඊදිසෙ ඨානෙ පමාණං දස්සෙන්තෙන යාථාවතොව නියමෙත්වා දස්සෙතබ්බන්ති ‘‘ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා’’ ඉච්චෙව පාඨෙන භවිතබ්බං.

ජාතං භූතං පුරාවුත්ථං භගවතො පුබ්බචරිතං කායති කථෙති පකාසෙතීති **ජාතකං**.

‘‘චත්තාරොමෙ , භික්ඛවෙ, අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා ආනන්දෙ. කතමෙ චත්තාරො? සචෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛුපරිසා ආනන්දං දස්සනාය උපසඞ්කමති, දස්සනෙනපි සා අත්තමනා හොති. තත්ථ චෙ ආනන්දො ධම්මං භාසති, භාසිතෙනපි සා අත්තමනා හොති, අතිත්තාව, භික්ඛවෙ, භික්ඛුපරිසා හොති, අථ ආනන්දො තුණ්හී භවති. සචෙ භික්ඛුනීපරිසා…පෙ.… උපාසකපරිසා…පෙ.… උපාසිකා පරිසා ආනන්දං දස්සනාය උපසඞ්කමති, දස්සනෙනපි සා අත්තමනා හොති. තත්ථ චෙ ආනන්දො ධම්මං භාසති, භාසිතෙනපි සා අත්තමනා හොති, අතිත්තාව, භික්ඛවෙ, උපාසිකාපරිසා හොති, අථ ආනන්දො තුණ්හී භවති. ඉමෙ ඛො, භික්ඛවෙ, චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා ආනන්දෙ’’ති (අ. නි. 4.129) එවමාදිනයප්පවත්තා සබ්බෙපි අච්ඡරියඅබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තා සුත්තන්තා **අබ්භුතධම්මං** නාමාති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ’’**තිආදි.

චූළවෙදල්ලාදීසු (ම. නි. 1.460 ආදයො) විසාඛෙන නාම උපාසකෙන පුට්ඨාය ධම්මදින්නාය නාම භික්ඛුනියා භාසිතං සුත්තං **චූළවෙදල්ලන්ති** වෙදිතබ්බං. **මහාවෙදල්ලං** (ම. නි. 1.449 ආදයො) පන මහාකොට්ඨිකත්ථෙරෙන පුච්ඡිතෙන ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන භාසිතං. **සම්මාදිට්ඨිසුත්තම්**පි (ම. නි. 1.89 ආදයො) භික්ඛූහි පුට්ඨෙන තෙනෙවායස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙන භාසිතං. එතානි මජ්ඣිමනිකායපරියාපන්නානි. **සක්කපඤ්හං** (දී. නි. 2.344 ආදයො) පන සක්කෙන පුට්ඨො භගවා අභාසි, තඤ්ච දීඝනිකායපරියාපන්නන්ති වෙදිතබ්බං. **මහාපුණ්ණමසුත්තම්**පි (ම. නි. 3.85 ආදයො) තදහුපොසථෙ පන්නරසෙ පුණ්ණමාය රත්තියා අඤ්ඤතරෙන භික්ඛුනා පුට්ඨෙන භගවතා භාසිතං, තං පන මජ්ඣිමනිකායපරියාපන්නන්ති වෙදිතබ්බං. **වෙදන්ති ඤාණං. තුට්ඨින්ති** යථාභාසිතධම්මදෙසනං විදිත්වා ‘‘සාධු අය්‍යො, සාධාවුසො’’තිආදිනා අබ්භනුමොදනවසප්පවත්තං පීතිසොමනස්සං. **ලද්ධා ලද්ධාති** ලභිත්වා ලභිත්වා, පුනප්පුනං ලභිත්වාති වුත්තං හොති.

එවං අඞ්ගවසෙන සකලම්පි බුද්ධවචනං විභජිත්වා ඉදානි ධම්මක්ඛන්ධවසෙන විභජිත්වා කථෙතුකාමො ආහ **‘‘කථං ධම්මක්ඛන්ධවසෙනා’’**තිආදි. තත්ථ **ධම්මක්ඛන්ධවසෙනාති** ධම්මරාසිවසෙන. ද්වාසීති සහස්සානි බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො ගණ්හින්ති සම්බන්ධො. තත්ථ **බුද්ධතො ගණ්හින්ති** සම්මාසම්බුද්ධතො උග්ගණ්හිං, ද්වෙසහස්සාධිකානි අසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි සත්ථු සන්තිකා අධිගණ්හින්ති අත්ථො. **ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතොති** ද්වෙ ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි භික්ඛුතො උග්ගණ්හිං, ධම්මසෙනාපතිආදීනං භික්ඛූනං සන්තිකා අධිගණ්හිං. සාරිපුත්තත්ථෙරාදීහි භාසිතානං සම්මාදිට්ඨිසුත්තන්තාදීනං වසෙන හි ‘‘ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො’’ති වුත්තං. **චතුරාසීති සහස්සානීති** තදුභයං සමොධානෙත්වා චතුසහස්සාධිකානි අසීති සහස්සානි. **යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනොති** යෙ ධම්මා මම පවත්තිනො පවත්තමානා පගුණා වාචුග්ගතා ජිව්හග්ගෙ පරිවත්තන්ති, තෙ ධම්මා චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානීති වුත්තං හොති. කෙචි පන ‘‘යෙ ඉමෙ’’ති පදච්ඡෙදං කත්වා ‘‘යෙ ඉමෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො භික්ඛූනඤ්ච පවත්තිනො, තෙහි පවත්තිතා, තෙස්වාහං ද්වාසීති සහස්සානි බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතොති එවං චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී’’ති එවමෙත්ථ සම්බන්ධං වදන්ති.

එත්ථ ච **සුභසුත්තං** (දී. නි. 1.444 ආදයො) **ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තඤ්**ච (ම. නි. 3.79 ආදයො) පරිනිබ්බුතෙ භගවති ආනන්දත්ථෙරෙන වුත්තත්තා චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු අන්තොගධං හොති, න හොතීති? තත්ථ **පටිසම්භිදාගණ්ඨිපදෙ** තාව ඉදං වුත්තං ‘‘සයං වුත්තධම්මක්ඛන්ධානං භික්ඛුතො ගහිතෙයෙව සඞ්ගහෙත්වා එවමාහාති දට්ඨබ්බ’’න්ති. භගවතා පන දින්නනයෙ ඨත්වා භාසිතත්තා සයං වුත්තධම්මක්ඛන්ධානම්පි ‘‘බුද්ධතො ගණ්හි’’න්ති එත්ථ සඞ්ගහං කත්වා වුත්තන්ති එවමෙත්ථ වත්තුං යුත්තතරං විය දිස්සති. භගවතායෙව හි දින්නනයෙ ඨත්වා සාවකා ධම්මං දෙසෙන්ති. තෙනෙව හි තතියසඞ්ගීතියඤ්ච මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරෙන භාසිතම්පි කථාවත්ථුප්පකරණං බුද්ධභාසිතං නාම ජාතං, තතොයෙව ච අත්තනා භාසිතම්පි සුභසුත්තාදි සඞ්ගීතිං ආරොපෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන ‘‘එවං මෙ සුත’’න්ති වුත්තං.

එවං පරිදීපිතධම්මක්ඛන්ධවසෙනාති ගොපකමොග්ගල්ලානෙන බ්‍රාහ්මණෙන ‘‘ත්වං බහුස්සුතොති බුද්ධසාසනෙ පාකටො, කිත්තකා ධම්මා තෙ සත්ථාරා භාසිතා, තයා ධාරිතා’’ති පුච්ඡිතෙ තස්ස පටිවචනං දෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන එවං ‘‘ද්වාසීති බුද්ධතො ගණ්හි’’න්තිආදිනා පරිදීපිතධම්මක්ඛන්ධානං වසෙන. **එකානුසන්ධිකං සුත්තං** සතිපට්ඨානාදි. සතිපට්ඨානසුත්තඤ්හි ‘‘එකායනො අයං, භික්ඛවෙ, මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා’’තිආදිනා (දී. නි. 2.373) චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ ආරභිත්වා තෙසංයෙව විභාගදස්සනවසෙන පවත්තත්තා ‘‘එකානුසන්ධික’’න්ති

වුච්චති. **අනෙකානුසන්ධිකන්ති** නානානුසන්ධිකං පරිනිබ්බානසුත්තාදි. පරිනිබ්බානසුත්තඤ්හි නානාඨානෙසු නානාධම්මදෙසනානං වසෙන පවත්තත්තා ‘‘අනෙකානුසන්ධික’’න්ති වුච්චති. **ගාථාබන්ධෙසු පඤ්හපුච්ඡනන්ති** –

‘‘කති ඡින්දෙ කති ජහෙ, කති වුත්තරි භාවයෙ;
කති සඞ්ගාතිගො භික්ඛු, ‘ඔඝතිණ්ණො’ති වුච්චතී’’ති. (සං. නි. 1.5) –

එවමාදිනයප්පවත්තං පඤ්හපුච්ඡනං එකො ධම්මක්ඛන්ධොති අත්ථො.

‘‘පඤ්ච ඡින්දෙ පඤ්ච ජහෙ, පඤ්ච වුත්තරි භාවයෙ;
පඤ්ච සඞ්ගාතිගො භික්ඛු, ‘ඔඝතිණ්ණො’ති වුච්චතී’’ති. (සං. නි. 1.5) –

එවමාදිනයප්පවත්තං විසජ්ජනන්ති වෙදිතබ්බං. **තිකදුකභාජනං** නික්ඛෙපකණ්ඩඅට්ඨකථාකණ්ඩවසෙන වෙදිතබ්බං. තස්මා ‘‘කුසලා ධම්මා, අකුසලා ධම්මා, අබ්‍යාකතා ධම්මා, සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා ධම්මා, දුක්ඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා ධම්මා, අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා ධම්මා’’ති එවමාදීසු තිකෙසු කුසලත්තිකස්ස විභජනවසෙන යං වුත්තං නික්ඛෙපකණ්ඩෙ (ධ. ස. 985-987) –

‘‘කතමෙ ධම්මා කුසලා? තීණි කුසලමූලානි අලොභො අදොසො අමොහො, තංසම්පයුත්තො වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, තංසමුට්ඨානං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං. ඉමෙ ධම්මා කුසලා.

‘‘කතමෙ ධම්මා අකුසලා? තීණි අකුසලමූලානි ලොභො දොසො මොහො, තදෙකට්ඨා ච කිලෙසා, තංසම්පයුත්තො වෙදනාක්ඛන්ධො…පෙ…. මනොකම්මං. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා.

‘‘කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා? කුසලාකුසලානං ධම්මානං විපාකා කාමාවචරා රූපාවචරා අරූපාවචරා අපරියාපන්නා වෙදනාක්ඛන්ධො …පෙ…. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, යෙ ච ධම්මා කිරියා නෙව කුසලා නාකුසලා න ච කම්මවිපාකා සබ්බඤ්ච රූපං අසඞ්ඛතා ච ධාතු. ඉමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා’’ති –

අයමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. එවං සෙසත්තිකානම්පි එකෙකස්ස තිකස්ස විභජනං එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධොති වෙදිතබ්බං.

තථා ‘‘හෙතූ ධම්මා’’ති එවමාදිකෙසු දුකෙසු එකෙකස්ස දුකස්ස විභජනවසෙන යං වුත්තං –

‘‘කතමෙ ධම්මා හෙතූ? තයො කුසලා හෙතූ, තයො අකුසලා හෙතූ, තයො අබ්‍යාකතා හෙතූ’’ති (ධ. ස. 1059) –

ආදි, තත්ථාපි එකෙකස්ස දුකස්ස විභජනං එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. පුන අට්ඨකථාකණ්ඩෙ (ධ. ස. 1384-1386) –

‘‘කතමෙ ධම්මා කුසලා? චතූසු භූමීසු කුසලං. ඉමෙ ධම්මා කුසලා. කතමෙ ධම්මා අකුසලා? ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා? චතූසු භූමීසු විපාකො තීසු භූමීසු කිරියාබ්‍යාකතං රූපඤ්ච නිබ්බානඤ්ච. ඉමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා’’ති –

එවමාදිනා කුසලත්තිකාදිවිභජනවසෙන පවත්තෙසු තිකභාජනෙසු එකෙකස්ස තිකස්ස භාජනං එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. තථා –

‘‘කතමෙ ධම්මා හෙතූ? තයො කුසලා හෙතූ, තයො අකුසලා හෙතූ, තයො අබ්‍යාකතා හෙතූ’’ති (ධ. ස. 1441) –

ආදිනයප්පවත්තෙසු දුකභාජනෙසු එකමෙකං දුකභාජනං එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධොති එවමෙත්ථ තිකදුකභාජනවසෙන ධම්මක්ඛන්ධවිභාගො වෙදිතබ්බො.

එකමෙකඤ්ච චිත්තවාරභාජනන්ති එත්ථ පන –

‘‘යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං රූපාරම්මණං වා…පෙ…. තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොතී’’ති (ධ. ස. 1) –

එවමාදිනයප්පවත්තෙ චිත්තුප්පාදකණ්ඩෙ එකමෙකං චිත්තවාරභාජනං එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධොති ගහෙතබ්බං. **එකො ධම්මක්ඛන්ධොති** එත්ථ ''එකෙකතිකදුකභාජනං එකමෙකං චිත්තවාරභාජන''න්ති වුත්තත්තා එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. ''එකෙකො''ති අවුත්තෙපි හි අයමත්ථො අත්ථතො විඤ්ඤායමානොව හොතීති ''එකො ධම්මක්ඛන්ධො''ති වුත්තං. **අත්ථි වත්ථූති**ආදීසු **වත්ථු** නාම සුදින්නකණ්ඩාදි . **මාතිකාති** ''යො පන භික්ඛු භික්ඛූනං සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො''තිආදිනා (පාරා. 44) තස්මිං තස්මිං අජ්ඣාචාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං. **පදභාජනීය**න්ති තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස ''යො පනාති යො යාදිසො''තිආදිනයප්පවත්තං (පාරා. 45) විභජනං. **අන්තරාපත්තීති** ''පටිලාතං උක්ඛිපති, ආපත්ති දුක්කටස්සා''ති (පාචි. 355) එවමාදිනා සික්ඛාපදන්තරෙසු පඤ්ඤත්තා ආපත්ති. **අනාපත්තීති** ''අනාපත්ති අජානන්තස්ස අසාදියන්තස්ස උම්මත්තකස්ස ඛිත්තචිත්තස්ස වෙදනාට්ටස්ස ආදිකම්මිකස්සා''තිආදිනයප්පවත්තො **කච්ඡෙදොති** ''දසාහාතික්කන්තෙ අතික්කන්තසඤ්ඤී නිස්සග්ගියං පාචිත්තියං, දසාහාතික්කන්තෙ වෙමතිකො නිස්සග්ගියං පාචිත්තියං, දසාහාතික්කන්තෙ අනතික්කන්තසඤ්ඤී නිස්සග්ගියං පාචිත්තිය''න්ති (පාරා. 468) එවමාදිනයප්පවත්තො තිකපාචිත්තියතිකදුක්කටාදිභෙදො තිකපරිච්ඡෙදො.

ඉදානි **එවමෙතං අභෙදතො රසවසෙන එකවිධ**න්තිආදිනා ''අයං ධම්මො, අයං විනයො…පෙ…. ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී''ති බුද්ධවචනං ධම්මවිනයාදිභෙදෙන වවත්ථපෙත්වා සඞ්ගායන්තෙන මහාකස්සපපමුඛෙන වසීගණෙන අනෙකච්ඡරියපාතුභාවපටිමණ්ඩිතාය සඞ්ගීතියා ඉමස්ස පිටකස්ස විනයභාවො මජ්ඣිමබුද්ධවචනාදිභාවො ච වවත්ථාපිතොති දස්සෙති. න කෙවලං ඉමමෙව්මස්ස යථාවුත්තප්පභෙදං වවත්ථපෙත්වා සඞ්ගීතං, අථ ඛො අඤ්ඤම්පීති දස්සෙන්තො ආහ **''න කෙවලඤ්ච ඉමමෙවා''**තිආදි. තත්ථ **උද්දානසඞ්ගහො** පඨමපාරාජිකාදීසු ආගතානං විනීතවත්ථුආදීනං සඞ්ඛෙපතො සඞ්ගහදස්සනවසෙන ධම්මසඞ්ගාහකෙහි කථිතා –

> ''මක්කටී වජ්ජිපුත්තා ච, ගිහී නග්ගො ච තිත්ථියා;
> දාරිකුප්පලවණ්ණා ච, බ්‍යඤ්ජනෙහිපරෙ දුවෙ''ති. (පාරා. 66) –

ආදිකා ගාථායො. සීලක්ඛන්ධවග්ගමූලපරියායවග්ගාදිවසෙන සඞ්ගහො **වග්ගසඞ්ගහො.** උත්තරිමනුස්සධම්මපෙය්‍යාලනීලචක්කපෙය්‍යාලාදිවවත්ථාපනවසෙන **පෙය්‍යාලසඞ්ගහො**. අඞ්ගුත්තරනිකායාදීසු **එකකනිපාතාදිසඞ්ගහො.** සංයුත්තනිකායෙ දෙවතාසංයුත්තාදිවසෙන **සංයුත්තසඞ්ගහො.** මජ්ඣිමනිකායාදීසු මූලපණ්ණාසකාදිවසෙන **පණ්ණාසකසඞ්ගහො.**

අස්ස බුද්ධවචනස්ස සඞ්ගීතිපරියොසානෙ සාධුකාරං දදමානා වියාති සම්බන්ධො. **සඞ්කම්පීති** උද්ධං උද්ධං ගච්ඡන්තී සුට්ඨු කම්පි. **සම්පකම්පීති** උද්ධං අධො ච ගච්ඡන්තී සම්පකම්පි. **සම්පවෙධීති** චතූසු දිසාසු ගච්ඡන්තී සුට්ඨු පවෙධි. අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තානි **අච්ඡරියානි,** පුප්ඵවස්සචෙලුක්ඛෙපාදීනි . යා පඨමමහාසඞ්ගීති ධම්මසඞ්ගාහකෙහි මහාකස්සපාදීහි පඤ්චහි සතෙහි යෙන කතා සඞ්ගීතා, තෙන පඤ්චසතානි එතිස්සා අත්ථීති **''පඤ්චසතා''**ති ච, ථෙරෙහෙව කතත්තා ථෙරා මහාකස්සපාදයො එතිස්සා අත්ථීති **''ථෙරිකා''**ති ච ලොකෙ වුච්චති, අයං පඨමමහාසඞ්ගීති නාමාති සම්බන්ධො.

එවං පඨමමහාසඞ්ගීතිං දස්සෙත්වා යදත්ථං සා ඉධ නිදස්සිතා, තං නිගමනවසෙන දස්සෙන්තො **''ඉමිස්සා''**තිආදිමාහ. **ආයස්මතා උපාලිත්ථෙරෙන වුත්තන්ති** ''තෙන සමයෙනා''තිආදි වක්ඛමානං සබ්බං නිදානවචනං වුත්තං. කිමත්ථං පනෙත්ථ ධම්මවිනයසඞ්ගහෙ කරීයමානෙ නිදානවචනං වුත්තං, නනු ච භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඞ්ගහො කාතබ්බොති? වුච්චතෙ – දෙසනාය ඨිතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා ඨපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ච, දෙසකාලකත්තුහෙතුනිමිත්තෙහි උපනිබන්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො. තෙනෙව ච ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ''පඨමපාරාජිකං ආවුසො, උපාලි, කත්ථ පඤ්ඤත්ත''න්තිආදිනා දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ආයස්මතා උපාලිත්ථෙරෙන ''තෙන සමයෙනා''තිආදිනා පඨමපාරාජිකස්ස නිදානං භාසිතං.

අපිච සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථකා පටිපත්ති අත්තහිතත්ථා වා, තස්මා පරෙසංයෙවත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවචීමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙන සාසනං, න කබ්බරචනා. තයිදං සත්ථුචරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසීයති.

අපිච සත්ථුනො පමාණභාවප්පකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං නිදානවචනං, තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං ''බුද්ධො භගවා''ති ඉමිනා පදද්වයෙන විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. **බුද්ධොති** හි ඉමිනා තථාගතස්ස අනඤ්ඤසාධාරණසුපරිසුද්ධඤාණාදිගුණවිසෙසයොගපරිදීපනෙන, **භගවාති** ච ඉමිනා රාගදොසමොහාදිසබ්බකිලෙසමලදුච්චරිතාදිදොසප්පහානදීපනෙන, තතො එව ච සබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන අයමත්ථො සබ්බථා පකාසිතො හොතීති ඉදමෙත්ථ නිදානවචනප්පයොජනස්ස මුඛමත්තනිදස්සනං.

තත්‍රායං ආචරියපරම්පරාති තස්මිං ජම්බුදීපෙ අයං ආචරියානං පරම්පරා පවෙණී පටිපාටි. **උපාලි දාසකොතිආදීසු උපාලිත්ථෙරො** පාකටොයෙව, **දාසකත්ථෙරාදයො** පන එවං වෙදිතබ්බා . වෙසාලියං කිර එකො දාසකො නාම බ්‍රාහ්මණමාණවො තිණ්ණං අන්තෙවාසිකසතානං ජෙට්ඨන්තෙවාසිකො හුත්වා ආචරියස්ස සන්තිකෙ සිප්පං උග්ගණ්හන්තො ද්වාදසවස්සිකොයෙව තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ අහොසි. සො එකදිවසං අන්තෙවාසිකපරිවුතො ධම්මවිනයං සඞ්ගායිත්වා වාලිකාරාමෙ නිවසන්තං ආයස්මන්තං උපාලිත්ථෙරං උපසඞ්කමිත්වා අත්තනො වෙදෙසු සබ්බානි ගණ්ඨිට්ඨානානි ථෙරං පුච්ඡි. ථෙරොපි සබ්බං බ්‍යාකරිත්වා සයම්පි එකං පඤ්හං පුච්ඡන්තො නාමං සන්ධාය ඉමං පඤ්හං පුච්ඡි ''එකධම්මො ඛො, මාණව, සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනුපතති, සබ්බෙපි, මාණව, ධම්මා එකධම්මස්මිං ඔසරන්ති, කතමො නු ඛො සො, මාණවක, ධම්මො''ති. සොපි ඛො මාණවො පඤ්හස්ස අත්ථං අජානන්තො ''කිමිදං හො පබ්බජිතා''ති ආහ. බුද්ධමන්තොයං මාණවාති. සක්කා පනායං හො මය්හම්පි දාතුන්ති. සක්කා, මාණව, අම්හෙහි ගහිතපබ්බජ්ජං ගණ්හන්තස්ස දාතුන්ති. ''සාධු ඛො හො පබ්බජිතා''ති මාණවො සම්පටිච්ඡිත්වා අත්තනො මාතරං පිතරං ආචරියඤ්ච අනුජානාපෙත්වා තීහි අන්තෙවාසිකසතෙහි සද්ධිං ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා පරිපුණ්ණවීසතිවස්සො උපසම්පදං ලභිත්වා අරහත්තං පාපුණි. ථෙරො තං ධුරං කත්වා ඛීණාසවසහස්සස්ස පිටකත්තයං වාචෙසි.

සොණකො පන දාසකත්ථෙරස්ස සද්ධිවිහාරිකො. සො කිර කාසීසු එකස්ස වාණිජකස්ස පුත්තො හුත්වා පඤ්චදසවස්සුද්දෙසිකො එකං සමයං මාතාපිතූහි සද්ධිං වාණිජ්ජාය ගිරිබ්බජං ගතො. තතො පඤ්චපඤ්ඤාසදාරකෙහි සද්ධිං වෙළුවනං ගන්ත්වා තත්ථ දාසකත්ථෙරං සපරිසං දිස්වා අතිවිය පසන්නො පබ්බජ්ජං යාචිත්වා ථෙරෙන මාතාපිතරො අනුජානාපෙත්වා ''පබ්බජාහී''ති වුත්තො මාතාපිතුසන්තිකං ගන්ත්වා තමත්ථං ආරොචෙත්වා තෙසු අනිච්ඡන්තෙසු ඡින්නභත්තො හුත්වා මාතාපිතරො අනුජානාපෙත්වා පඤ්චපඤ්ඤාසාය දාරකෙහි සද්ධිං ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා ලද්ධූපසම්පදො අරහත්තං පාපුණි. තං ථෙරො සකලං බුද්ධවචනං උග්ගණ්හාපෙසි. සොපි ගණපාමොක්ඛො හුත්වා බහූනං ධම්මවිනයං වාචෙසි.

සිග්ගවත්ථෙරො පන සොණකත්ථෙරස්ස සද්ධිවිහාරිකො අහොසි. සො කිර පාටලිපුත්තෙ සිග්ගවො නාම අමච්චපුත්තො හුත්වා තිණ්ණං උතූනං අනුච්ඡවිකෙසු තීසු පාසාදෙසු සම්පත්තිං අනුභවමානො එකදිවසං අත්තනො සහායෙන චණ්ඩවජ්ජිනා සෙට්ඨිපුත්තෙන සද්ධිං සපරිවාරො කුක්කුටාරාමං ගන්ත්වා තත්ථ සොණකත්ථෙරං නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නං දිස්වා වන්දිත්වා අත්තනා සද්ධිං අනාලපන්තං ඤත්වා ගන්ත්වා තං කාරණං භික්ඛුසඞ්ඝං පුච්ඡිත්වා භික්ඛූහි ''සමාපත්තිං සමාපන්නා නාලපන්තී''ති වුත්තො ''කථං, භන්තෙ, සමාපත්තිතො වුට්ඨහන්තී''ති පුන පුච්ඡිත්වා තෙහි ච භික්ඛූහි ''සත්ථුනො චෙව සඞ්ඝස්ස ච පක්කොසනාය යථාපරිච්ඡින්නකාලතො ආයුසඞ්ඛයා ච වුට්ඨහන්තී''ති වත්වා තස්ස සපරිවාරස්ස උපනිස්සයං දිස්වා සඞ්ඝස්ස වචනෙන නිරොධා වුට්ඨාපිතං සොණකත්ථෙරං දිස්වා ''කස්මා, භන්තෙ, මයා සද්ධිං නාලපිත්ථා''ති පුච්ඡිත්වා ථෙරෙන ''භුඤ්ජිතබ්බකං කුමාර භුඤ්ජිම්හා''ති වුත්තෙ ''සක්කා නු ඛො, භන්තෙ, අම්හෙහිපි තං භොජෙතු''න්ති පුච්ඡිත්වා ''සක්කා, කුමාර, අම්හාදිසෙ කත්වා භොජෙතු''න්ති වුත්තෙ තමත්ථං මාතාපිතූනං ආරොචෙත්වා තෙහි අනුඤ්ඤාතො අත්තනො සහායෙන චණ්ඩවජ්ජිනා තෙහි ච පඤ්චහි පුරිසසතෙහි සද්ධිං සොණකත්ථෙරස්ස සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා උපසම්පන්නො අහොසි. තත්ථ සිග්ගවො ච චණ්ඩවජ්ජී ච ද්වෙ උපජ්ඣායස්සෙව සන්තිකෙ ධම්මවිනයං පරියාපුණිත්වා අපරභාගෙ ඡළභිඤ්ඤා අහෙසුං.

තිස්සස්ස පන **මොග්ගලිපුත්තස්ස** අනුපුබ්බකථා පරතො ආවි භවිස්සති. **විජිතාවිනොති** විජිතසබ්බකිලෙසපටිපක්ඛත්තා විජිතවන්තො. **පරම්පරායාති** පටිපාටියා, අනුක්කමෙනාති වුත්තං හොති. **ජම්බුසිරිව්හයෙති** ජම්බුසදිසනාමෙ, ජම්බුනාමකෙති වුත්තං හොති. මහන්තෙන හි ජම්බුරුක්ඛෙන අභිලක්ඛිතත්තා දීපොපි ''ජම්බූ''ති වුච්චති. **අච්ඡිජ්ජමානං** අවිනස්සමානං කත්වා.

විනයවංසන්තිආදීහි තීහි විනයපාළියෙව කථිතා පරියායවචනත්තා. **පකතඤ්ඤුතන්ති** වෙය්‍යත්තියං, පටුභාවන්ති වුත්තං හොති. **ධුරග්ගාහො අහොසීති** පධානග්ගාහී අහොසි, සබ්බෙසං පාමොක්ඛො හුත්වා ගණ්හීති වුත්තං හොති. භික්ඛූනං සමුදායො සමූහො **භික්ඛුසමුදායො,** සමණගණොති අත්ථො.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා සමත්තා.

දුතියසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා

''යදා නිබ්බායිංසූ''ති සම්බන්ධො. **ජොතයිත්වා ච සබ්බථීති** තමෙව සද්ධම්මං සබ්බත්ථ පකාසයිත්වා. ''ජුතිමන්තො''ති වත්තබ්බෙ ගාථාබන්ධවසෙන **''ජුතීමන්තො''**ති වුත්තං, පඤ්ඤාජොතිසම්පන්නාති අත්ථො, තෙජවන්තොති වා, මහානුභාවාති වුත්තං හොති. **නිබ්බායිංසූති** අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායිංසු. පහීනසබ්බකිලෙසත්තා නත්ථි එතෙසං කත්ථචි ආලයො තණ්හාති **අනාලයා,** වීතරාගාති වුත්තං හොති.

වස්සසතපරිනිබ්බුතෙ භගවතීති වස්සසතං පරිනිබ්බුතස්ස අස්සාති වස්සසතපරිනිබ්බුතො, භගවා, තස්මිං පරිනිබ්බානතො වස්සසතෙ අතික්කන්තෙති වුත්තං හොති. **වෙසාලිකාති** වෙසාලිනිවාසිනො. **වජ්ජිපුත්තකාති** වජ්ජිරට්ඨෙ වෙසාලියං කුලානං පුත්තා. **කප්පති සිඞ්ගීලොණකප්පොති** සිඞ්ගෙන ලොණං පරිහරිත්වා පරිහරිත්වා අලොණකපිණ්ඩපාතෙන සද්ධිං භුඤ්ජිතුං කප්පති, න සන්නිධිං කරොතීති අධිප්පායො. **කප්පති ද්වඞ්ගුලකප්පොති** ද්වඞ්ගුලං අතික්කන්තාය ඡායාය විකාලෙ භොජනං භුඤ්ජිතුං කප්පතීති අත්ථො. **කප්පති ගාමන්තරකප්පොති** ‘‘ගාමන්තරං ගමිස්සාමී’’ති පවාරිතෙන අනතිරිත්තභොජනං භුඤ්ජිතුං කප්පතීති අත්ථො. **කප්පති ආවාසකප්පොති** එකසීමායං නානාසෙනාසනෙසු විසුං විසුං උපොසථාදීනි සඞ්ඝකම්මානි කාතුං වට්ටතීති අත්ථො. **කප්පති අනුමතිකප්පොති** ‘‘අනාගතානං ආගතකාලෙ අනුමතිං ගහෙස්සාමී’’ති තෙසු අනාගතෙසුයෙව වග්ගෙන සඞ්ඝෙන කම්මං කත්වා පච්ඡා අනුමතිං ගහෙතුං කප්පති, වග්ගකම්මං න හොතීති අධිප්පායො. **කප්පති ආචිණ්ණකප්පොති** ආචරියුපජ්ඣායෙහි ආචිණ්ණො කප්පතීති අත්ථො. සො පන එකච්චො කප්පති ධම්මිකො, එකච්චො න කප්පති අධම්මිකොති වෙදිතබ්බො. **කප්පති අමථිතකප්පොති** යං ඛීරං ඛීරභාවං විජහිතං දධිභාවං අසම්පත්තං, තං භුත්තාවිනා පවාරිතෙන අනතිරිත්තං භුඤ්ජිතුං කප්පතීති අත්ථො. **කප්පති ජලොගිං පාතුන්ති** එත්ථ **ජලොගීති** තරුණසුරා. යං මජ්ජසම්භාරං එකතො කතං මජ්ජභාවමසම්පත්තං, තං පාතුං වට්ටතීති අධිප්පායො. **ජාතරූපරජතන්ති** සරසතො විකාරං අනාපජ්ජිත්වා සබ්බදා ජාතං රූපමෙව හොතීති ජාතං රූපමෙතස්සාති ජාතරූපං, සුවණ්ණං. ධවලසභාවතාය රාජතීති රජතං, රූපියං. **සුසුනාගපුත්තොති** සුසුනාගස්ස පුත්තො.

කාකණ්ඩකපුත්තොති කාකණ්ඩකබ්‍රාහ්මණස්ස පුත්තො. **වජ්ජීසූති** ජනපදවචනත්තා බහුවචනං කතං. එකොපි හි ජනපදො රුළ්හීසද්දත්තා බහුවචනෙන වුච්චති. **යෙන වෙසාලී, තදවසරීති** යෙන දිසාභාගෙන වෙසාලී අවසරිතබ්බා, යස්මිං වා පදෙසෙ වෙසාලී, තදවසරි, තං පත්තොති අත්ථො. **මහාවනෙ කූටාගාරසාලායන්ති** එත්ථ **මහාවනං** නාම සයංජාතමරොපිමං සපරිච්ඡෙදං මහන්තං වනං. කපිලවත්ථුසාමන්තා පන මහාවනං හිමවන්තෙන සහ එකාබද්ධං අපරිච්ඡෙදං හුත්වා මහාසමුද්දං ආහච්ච ඨිතං, ඉදං තාදිසං න හොතීති සපරිච්ඡෙදං මහන්තං වනන්ති මහාවනං. **කූටාගාරසාලා** පන මහාවනං නිස්සාය කතෙ ආරාමෙ කූටාගාරං අන්තො කත්වා හංසවට්ටකච්ඡන්නෙන හංසමණ්ඩලාකාරෙන කතා.

තදහුපොසථෙති එත්ථ **තදහූති** තස්මිං අහනි, තස්මිං දිවසෙති අත්ථො. උපවසන්ති එත්ථාති **උපොසථො,** උපවසිතබ්බදිවසො. **උපවසන්තීති** ච සීලෙන වා සබ්බසො ආහාරස්ස ච අභුඤ්ජනසඞ්ඛාතෙන අනසනෙන වා ඛීරපානමධුපානාදිමත්තෙන වා උපෙතා හුත්වා වසන්තීති අත්ථො. සො පනෙස දිවසො අට්ඨමීචාතුද්දසීපන්නරසීභෙදෙන තිවිධො. කත්ථචි පන පාතිමොක්ඛෙපි සීලෙපි උපවාසෙපි පඤ්ඤත්තියම්පි උපොසථසද්දො ආගතො. තථා හෙස ‘‘ආයාමාවුසො කප්පින, උපොසථං ගමිස්සාමා’’තිආදීසු පාතිමොක්ඛුද්දෙසෙ ආගතො. ‘‘එවං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො ඛො විසාඛෙ උපොසථො උපවුත්ථො’’තිආදීසු (අ. නි. 8.43) සීලෙ. ‘‘සුද්ධස්ස වෙ සදා ඵග්ගු, සුද්ධස්සුපොසථො සදා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.79) උපවාසෙ. ‘‘උපොසථො නාම නාගරාජා’’තිආදීසු (දී. නි. 2.246; ම. නි. 3.258) පඤ්ඤත්තියඤ්ච ආගතො. තත්ථ උපෙච්ච වසිතබ්බතො උපොසථො පාතිමොක්ඛුද්දෙසො. උපෙතෙන සමන්නාගතෙන හුත්වා වසිතබ්බතො සන්තානෙ වාසෙතබ්බතො උපොසථො සීලං. අසනාදිසංයමාදිං වා උපෙච්ච වසන්තීති උපොසථො උපවාසො. තථාරූපෙ හත්ථිඅස්සවිසෙසෙ උපොසථොති සමඤ්ඤාමත්තතො උපොසථො පඤ්ඤත්ති. ඉධ පන ‘‘න, භික්ඛවෙ, තදහුපොසථෙ සභික්ඛුකා ආවාසා’’තිආදීසු (මහාව. 181) විය උපොසථදිවසො අධිප්පෙතො, තස්මා තදහුපොසථෙති තස්මිං උපොසථදිවසෙති අත්ථො. **කංසපාතින්ති** සුවණ්ණපාතිං. **කහාපණම්පීති**ආදීසු කහාපණස්ස සමභාගො **අඩ්ඪො. පාදො** චතුත්ථභාගො. මාසකොයෙව **මාසකරූපං. සබ්බං තාව වත්තබ්බන්ති** ඉමිනා සත්තසතිකක්ඛන්ධකෙ (චූළව. 446 ආදයො) ආගතා සබ්බාපි පාළි ඉධ ආනෙත්වා වත්තබ්බාති දස්සෙති. සා කුතො වත්තබ්බාති ආහ **‘‘යාව ඉමාය පන විනයසඞ්ගීතියා’’**තිආදි. සඞ්ගායිතසදිසමෙව සඞ්ගායිංසූති සම්බන්ධො.

පුබ්බෙ කතං උපාදායාති පුබ්බෙ කතං පඨමසඞ්ගීතිමුපාදාය. සා පනායං සඞ්ගීතීති සම්බන්ධො. **තෙසූති** තෙසු සඞ්ගීතිකාරකෙසු ථෙරෙසු. **විස්සුතාති** ගණපාමොක්ඛතාය විස්සුතා සබ්බත්ථ පාකටා. තස්මිඤ්හි සන්නිපාතෙ අට්ඨෙව ගණපාමොක්ඛා මහාථෙරා අහෙසුං, තෙසු ච වාසභගාමී සුමනොති ද්වෙ ථෙරා අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස සද්ධිවිහාරිකා, අවසෙසා ඡ ආනන්දත්ථෙරස්ස. එතෙ පන සබ්බෙපි අට්ඨ මහාථෙරා භගවන්තං දිට්ඨපුබ්බා. ඉදානි තෙ ථෙරෙ සරූපතො දස්සෙන්තො ආහ **‘‘සබ්බකාමී ච’’**තිආදි. **සාණසම්භූතොති** සාණදෙසවාසී සම්භූතත්ථෙරො . දුතියො සඞ්ගහොති සම්බන්ධො. **පන්නභාරාති** පතිතක්ඛන්ධභාරා. ‘‘භාරා හවෙ පඤ්චක්ඛන්ධා’’ති (සං. නි. 3.22) හි වුත්තං. **කතකිච්චාති** චතූසු සච්චෙසු චතූහි මග්ගෙහි කත්තබ්බස්ස පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාසඞ්ඛාතස්ස සොළසවිධස්සපි කිච්චස්ස පරිනිට්ඨිතත්තා කතකිච්චා.

අබ්බුදන්ති උපද්දවං වදන්ති චොරකම්මම්පි භගවතො වචනං ථෙනෙත්වා අත්තනො වචනස්ස දීපනතො . **ගණ්ඨිපදෙ** පන ‘‘අබ්බුදං ගණ්ඩො’’ති වුත්තං. **ඉමන්ති** වක්ඛමානනිදස්සනං. සන්දිස්සමානා මුඛා **සම්මුඛා. උපරිබ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා භාවිතමග්ගන්ති** උපරිබ්‍රහ්මලොකෙ උපපත්තියා උප්පාදිතජ්ඣානං. ඣානඤ්හි තත්‍රූපපත්තියා උපායභාවතො ඉධ ‘‘මග්ගො’’ති වුත්තං. උපායො හි ‘‘මග්ගො’’ති වුච්චති. වචනත්ථො පනෙත්ථ – තං තං උපපත්තිං මග්ගති ගවෙසති ජනෙති නිප්ඵාදෙතීති මග්ගොති එවං වෙදිතබ්බො. අත්ථතො චායං මග්ගො නාම

චෙතනාපි හොති චෙතනාසම්පයුත්තධම්මාපි තදුභයම්පි. ‘‘නිරයඤ්චාහං, සාරිපුත්ත, ජානාමි නිරයගාමිඤ්ච මග්ග’’න්ති (ම. නි. 1.153) හි එත්ථ චෙතනා මග්ගො නාම.

‘‘සද්ධා හිරියං කුසලඤ්ච දානං,
ධම්මා එතෙ සප්පුරිසානුයාතා;
එතඤ්හි මග්ගං දිවියං වදන්ති,
එතෙන හි ගච්ඡති දෙවලොක’’න්ති. (අ. නි. 8.32; කථා. 479) –

එත්ථ චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මග්ගො නාම. ‘‘අයං භික්ඛවෙ මග්ගො අයං පටිපදා’’ති **සඞ්ඛාරූපපත්තිසුත්තාදීසු** (ම. නි. 3.161) චෙතනාපි චෙතනාසම්පයුත්තධම්මාපි මග්ගො නාම. ඉමස්මිං ඨානෙ ඣානස්ස අධිප්පෙතත්තා චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා ගහෙතබ්බා.

මොග්ගලිබ්‍රාහ්මණස්සාති ලොකසම්මතස්ස අපුත්තකස්ස මොග්ගලිනාමබ්‍රාහ්මණස්ස. නනු ච කථමෙතං නාම වුත්තං ‘‘මොග්ගලිබ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං ගහෙස්සතී’’ති. කිං උපරූපපත්තියා පටිලද්ධසමාපත්තීනම්පි කාමාවචරෙ උප්පත්ති හොතීති? හොති. සා ච කතාධිකාරානං මහාපුඤ්ඤානං චෙතොපණිධිවසෙන හොති, න සබ්බෙසන්ති දට්ඨබ්බං. අථ මහග්ගතස්ස ගරුකකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා පරිත්තකම්මං කථමත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොතීති? එත්ථ ච තාව තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** ඉදං වුත්තං ‘‘නිකන්තිබලෙනෙව ඣානා පරිහායති, තතො පරිහීනජ්ඣානා නිබ්බත්තන්තී’’ති. කෙචි පන ‘‘අනීවරණාවත්ථාය නිකන්තියා ඣානස්ස පරිහානි වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බා’’ති වත්වා එවමෙත්ථ කාරණං වදන්ති ‘‘සතිපි මහග්ගතකම්මුනො විපාකපටිබාහනසමත්ථස්ස පරිත්තකම්මස්සපි අභාවෙ ‘ඉජ්ඣති, භික්ඛවෙ, සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තා’ති (දී. නි. 3.337; අ. නි. 8.35; සං. නි. 4.352) වචනතො කාමභවෙ චෙතොපණිධි මහග්ගතකම්මස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා පරිත්තකම්මුනො විපාකස්ස ඔකාසං කරොතී’’ති.

සාධු සප්පුරිසාති එත්ථ සාධූති ආයාචනත්ථෙ නිපාතො, තං යාචාමාති අත්ථො. **හට්ඨපහට්ඨොති** චිත්තපීණනවසෙන පුනප්පුනං සන්තුට්ඨො. **උදග්ගුදග්ගොති** සරීරවිකාරුප්පාදනපීතිවසෙන උදග්ගුදග්ගො. පීතිමා හි පුග්ගලො කායචිත්තානං උග්ගතත්තා අබ්භුග්ගතත්තා ‘‘උදග්ගො’’ති වුච්චති. **සාධූති පටිස්සුණිත්වාති** ‘‘සාධූ’’ති පටිවචනං දත්වා. **තීරෙත්වාති** නිට්ඨපෙත්වා. **පුන පච්චාගමිංසූති** පුන ආගමිංසු. **තෙන ඛො පන සමයෙනාති** යස්මිං සමයෙ දුතියසඞ්ගීතිං අකංසු, තස්මිං සමයෙති අත්ථො. **නවකාති** වුත්තමෙවත්ථං විභාවෙතුං **‘‘දහරභික්ඛූ’’**ති වුත්තං. **තං අධිකරණං න සම්පාපුණිංසූති** තං වජ්ජිපුත්තකෙහි උප්පාදිතං අධිකරණං විනිච්ඡිනිතුං න සම්පාපුණිංසු නාගමිංසු. නො අහුවත්ථාති සම්බන්ධො. **ඉදං දණ්ඩකම්ම**න්ති ඉදානි වත්තබ්බං සන්ධාය වුත්තං. යාවතායුකං ඨත්වා පරිනිබ්බුතාති සම්බන්ධො, යාව අත්තනො අත්තනො ආයුපරිමාණං, තාව ඨත්වා පරිනිබ්බුතාති අත්ථො.

කිං පන කත්වා තෙ ථෙරා පරිනිබ්බුතාති ආහ **‘‘දුතියං සඞ්ගහං කත්වා’’**තිආදි. අනාගතෙපි සද්ධම්මවුඩ්ඪියා හෙතුං කත්වා පරිනිබ්බුතාති සම්බන්ධො. ඉදානි ‘‘තෙපි නාම එවං මහානුභාවා ථෙරා අනිච්චතාය වසං ගතා, කිමඞ්ගං පන අඤ්ඤෙ’’ති සංවෙජෙත්වා ඔවදන්තො ආහ **‘‘ඛීණාසවා’’**තිආදි. **අනිච්චතාවසන්ති** අනිච්චතාවසත්තං, අනිච්චතායත්තභාවං අනිච්චතාධීනභාවන්ති වුත්තං හොති. **ජම්මිං** ලාමකං **දුරභිසම්භවං** අනභිභවනීයං අතික්කමිතුං අසක්කුණෙය්‍යං අනිච්චතං එවං ඤත්වාති සම්බන්ධො. කෙචි පන ‘‘දුරභිසම්භව’’න්ති එත්ථ ‘‘පාපුණිතුං අසක්කුණෙය්‍යා’’න්ති ඉමමත්ථං ගහෙත්වා ‘‘යං දුරභිසම්භවං නිච්චං අමතං පදං, තං පත්තුං වායමෙ ධීරො’’ති සම්බන්ධං වදන්ති. **සබ්බාකාරෙනාති** සබ්බප්පකාරෙන වත්තබ්බං කිඤ්චිපි අසෙසෙත්වා දුතියසඞ්ගීති සංවණ්ණිතාති අධිප්පායො.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

දුතියසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා සමත්තා.

තතියසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා

ඉමිස්සා පන සඞ්ගීතියා ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි නිග්ගහිතා තෙ දසසහස්සා වජ්ජිපුත්තකා භික්ඛූ පක්ඛං පරියෙසමානා අත්තනො අත්තනො අනුරූපං දුබ්බලපක්ඛං ලභිත්වා විසුං මහාසඞ්ඝිකං ආචරියකුලං නාම අකංසු, තතො භිජ්ජිත්වා අපරානි ද්වෙ ආචරියකුලානි ජාතානි ගොකුලිකා ච එකබ්බොහාරිකා ච. ගොකුලිකනිකායතො භිජ්ජිත්වා අපරානි ද්වෙ ආචරියකුලානි ජාතානි පණ්ණත්තිවාදා ච බාහුලියා ච. බහුස්සුතිකාතිපි තෙසංයෙව නාමං, තෙසංයෙව අන්තරා චෙතියවාදා නාම අපරෙ ආචරියවාදා උප්පන්නා. එවං මහාසඞ්ඝිකාචරියකුලතො දුතියෙ වස්සසතෙ පඤ්චාචරියකුලානි උප්පන්නානි, තානි මහාසඞ්ඝිකෙහි සද්ධිං ඡ හොන්ති.

තස්මිංයෙව දුතියෙ වස්සසතෙ ථෙරවාදතො භිජ්ජිත්වා ද්වෙ ආචරියවාදා උප්පන්නා මහිසාසකා ච වජ්ජිපුත්තකා ච. තත්ථ වජ්ජිපුත්තකවාදතො භිජ්ජිත්වා අපරෙ චත්තාරො ආචරියවාදා උප්පන්නා ධම්මුත්තරිකා භද්දයානිකා

ඡන්නාගාරිකා සම්තිකාති. පුන තස්මිංයෙව දුතියෙ වස්සසතෙ මහිසාසකවාදතො භිජ්ජිත්වා සබ්බත්ථිවාදා ධම්මගුත්තිකාති ද්වෙ ආචරියවාදා උප්පන්නා. පුන සබ්බත්ථිවාදකුලතො භිජ්ජිත්වා කස්සපිකා නාම ජාතා, කස්සපිකෙසුපි භින්නෙසු අපරෙ සඞ්කන්තිකා නාම ජාතා, සඞ්කන්තිකෙසු භින්නෙසු සුත්තවාදා නාම ජාතාති ථෙරවාදතො භිජ්ජිත්වා ඉමෙ එකාදස ආචරියවාදා උප්පන්නා, තෙ ථෙරවාදෙන සද්ධිං ද්වාදස හොන්ති. ඉති ඉමෙ ච ද්වාදස මහාසඞ්ඝිකානඤ්ච ඡ ආචරියවාදාති සබ්බෙ අට්ඨාරස ආචරියවාදා දුතියෙ වස්සසතෙ උප්පන්නා. අට්ඨාරස නිකායාතිපි අට්ඨාරසාචරියකුලානීතිපි එතෙසංයෙව නාමං. එතෙසු පන සත්තරස වාදා භින්නකා, ථෙරවාදොවෙකො අසම්භින්නකොති වෙදිතබ්බො. වුත්තම්පි චෙතං දීපවංසෙ –

‘‘නික්කඩ්ඪිතා පාපභික්ඛූ, ථෙරෙහි වජ්ජිපුත්තකා;
අඤ්ඤං පක්ඛං ලභිත්වාන, අධම්මවාදී බහූ ජනා.

‘‘දසසහස්සා සමාගන්ත්වා, අකංසු ධම්මසඞ්ගහං;
තස්මායං ධම්මසඞ්ගීති, මහාසඞ්ගීති වුච්චති.

‘‘මහාසඞ්ගීතිකා භික්ඛූ, විලොමං අකංසු සාසනෙ;
භින්දිත්වා මූලසඞ්ගහං, අඤ්ඤං අකංසු සඞ්ගහං.

‘‘අඤ්ඤත්‍ර සඞ්ගහිතං සුත්තං, අඤ්ඤත්‍ර අකරිංසු තෙ;
අත්ථං ධම්මඤ්ච භින්දිංසු, විනයෙ නිකායෙසු ච පඤ්චසු.

‘‘පරියායදෙසිතඤ්චාපි , අථො නිප්පරියායදෙසිතං;
නීතත්ථඤ්චෙව නෙය්‍යත්ථං, අජානිත්වාන භික්ඛවො.

‘‘අඤ්ඤං සන්ධාය භණිතං, අඤ්ඤං අත්ථං ඨපයිංසු තෙ;
බ්‍යඤ්ජනච්ඡායාය තෙ භික්ඛූ, බහුං අත්ථං විනාසයුං.

‘‘ඡඩ්ඩෙත්වාන එකදෙසං, සුත්තං විනයගම්භිරං;
පතිරූපං සුත්තං විනයං, තඤ්ච අඤ්ඤං කරිංසු තෙ.

‘‘පරිවාරං අත්ථුද්ධාරං, අභිධම්මං ඡප්පකරණං;
පටිසම්භිදඤ්ච නිද්දෙසං, එකදෙසඤ්ච ජාතකං;
එත්තකං විස්සජ්ජෙත්වාන, අඤ්ඤානි අකරිංසු තෙ.

‘‘නාමං ලිඞ්ගං පරික්ඛාරං, ආකප්පකරණානි ච;
පකතිභාවං විජහිත්වා, තඤ්ච අඤ්ඤං අකංසු තෙ.

‘‘පුබ්බඞ්ගමා භින්නවාදා, මහාසඞ්ගීතිකාරකා;
තෙසඤ්ච අනුකාරෙන, භින්නවාදා බහූ අහු.

‘‘තතො අපරකාලම්හි, තස්මිං භෙදො අජායථ;
ගොකුලිකා එකබ්‍යොහාරි, ද්විධා භිජ්ජිත්ථ භික්ඛවො.

‘‘ගොකුලිකානං ද්වෙ භෙදා, අපරකාලම්හි ජායථ;
බහුස්සුතිකා ච පඤ්ඤත්ති, ද්විධා භිජ්ජිත්ථ භික්ඛවො.

‘‘චෙතියා ච පුනවාදී, මහාසඞ්ගීතිභෙදකා;
පඤ්ච වාදා ඉමෙ සබ්බෙ, මහාසඞ්ගීතිමූලකා.

‘‘අත්ථං ධම්මඤ්ච භින්දිංසු, එකදෙසඤ්ච සඞ්ගහං;
ගන්ථඤ්ච එකදෙසඤ්හි, ඡඩ්ඩෙත්වා අඤ්ඤං අකංසු තෙ.

‘‘නාමං ලිඞ්ගං පරික්ඛාරං, ආකප්පකරණානි ච;
පකතිභාවං විජහිත්වා, තඤ්ච අඤ්ඤං අකංසු තෙ.

‘‘විසුද්ධත්ථෙරවාදම්හි, පුන භෙදො අජායථ;
මහිසාසකා වජ්ජිපුත්තකා, ද්විධා භිජ්ජිත්ථ භික්ඛවො.

‘‘වජ්ජිපුත්තකවාදම්හි, චතුධා භෙදො අජායථ;
ධම්මුත්තරිකා භද්දයානිකා, ඡන්නාගාරිකා ච සමිති.

‘‘මහිසාසකානං ද්වෙ භෙදා, අපරකාලම්හි අජායථ;
සබ්බත්ථිවාදා ධම්මගුත්තා, ද්විධා භිජ්ජිත්ථ භික්ඛවො.

‘‘සබ්බත්ථිවාදානං කස්සපිකා, සඞ්කන්ති කස්සපිකෙන ච;
සඞ්කන්තිකානං සුත්තවාදී, අනුපුබ්බෙන භිජ්ජථ.

‘‘ඉමෙ එකාදස වාදා, පභින්නා ථෙරවාදතො;
අත්ථං ධම්මඤ්ච භින්දිංසු, එකදෙසඤ්ච සඞ්ගහං;
ගන්ථඤ්ච එකදෙසඤ්හි, ඡඩ්ඩෙත්වා අඤ්ඤං අකංසු තෙ.

‘‘නාමං ලිඞ්ගං පරික්ඛාරං, ආකප්පකරණානි ච;
පකතිභාවං විජහිත්වා, තඤ්ච අඤ්ඤං අකංසු තෙ.

‘‘සත්තරස භින්නවාදා, එකවාදො අභින්නකො;
සබ්බෙවට්ඨාරස හොන්ති, භින්නවාදෙන තෙ සහ;
නිග්‍රොධොව මහාරුක්ඛො, ථෙරවාදානමුත්තමො.

‘‘අනූනං අනධිකඤ්ච, කෙවලං ජිනසාසනං;
කණ්ටකා විය රුක්ඛම්හි, නිබ්බත්තා වාදසෙසකා.

‘‘පඨමෙ වස්සසතෙ නත්ථි, දුතියෙ වස්සසතන්තරෙ;
භින්නා සත්තරස වාදා, උප්පන්නා ජිනසාසනෙ’’ති.

අපරාපරං පන හෙමවතා රාජගිරිකා සිද්ධත්ථිකා පුබ්බසෙලියා අපරසෙලියා වාජිරියාති අඤ්ඤෙපි ඡ ආචරියවාදා උප්පන්නා. පුරිමකානං පන අට්ඨාරසන්නං ආචරියවාදානං වසෙන පවත්තමානෙ සාසනෙ අසොකො ධම්මරාජා පටිලද්ධසද්ධො දිවසෙ දිවසෙ බුද්ධපූජාය සතසහස්සං, ධම්මපූජාය සතසහස්සං, සඞ්ඝපූජාය සතසහස්සං, අත්තනො ආචරියස්ස නිග්‍රොධත්ථෙරස්ස සතසහස්සං, චතූසු ද්වාරෙසු භෙසජ්ජත්ථාය සතසහස්සන්ති පඤ්ච සතසහස්සානි පරිච්චජන්තො සාසනෙ උළාරං ලාභසක්කාරං පවත්තෙසි. තදා හතලාභසක්කාරෙහි තිත්ථියෙහි උප්පාදිතං අනෙකප්පකාරං සාසනමලං විසොධෙත්වා මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරො තිපිටකපරියත්තිධරානං පභින්නපටිසම්භිදානං භික්ඛූනං සහස්සමෙකං ගහෙත්වා යථා මහාකස්සපත්ථෙරො ච යසත්ථෙරො ච ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිංසු, එවමෙව සඞ්ගායන්තො තතියසඞ්ගීතිං අකාසි. ඉදානි තං තතියසඞ්ගීතිං මූලතො පභුති විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **‘‘තිස්සොපි ඛො මහාබ්‍රහ්මා බ්‍රහ්මලොකතො චවිත්වා මොග්ගලිබ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ පටිසන්ධිං අග්ගහෙසී’’**තිආදි.

තත්ථ **ගෙහෙ පටිසන්ධිං අග්ගහෙසීති** මොග්ගලිබ්‍රාහ්මණස්ස ගෙහෙ බ්‍රාහ්මණියා කුච්ඡිම්හි පටිසන්ධිං අග්ගහෙසීති අත්ථො. ගෙහස්ස පන තන්නිස්සයත්තා නිස්සිතෙ නිස්සයවොහාරවසෙන ‘‘ගෙහෙ පටිසන්ධිං අග්ගහෙසී’’ති වුත්තං යථා ‘‘මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති, සබ්බො ගාමො ආගතො’’ති. **සත්තවස්සානීති** අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. **අතිච්ඡථාති** අතික්කමිත්වා ඉච්ඡථ, ඉධ භික්ඛා න ලබ්භති, ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා භික්ඛං පරියෙසථාති අධිප්පායො. **‘‘භො පබ්බජිතා’’**තිආදි බ්‍රාහ්මණො අත්තනො ගෙහෙ භික්ඛාලාභං අනිච්ඡන්තො ආහ. **පටියාදිතභත්තතොති** සම්පාදෙත්වා ඨපිතභත්තතො. **තදූපියන්ති** තදනුරූපං. **උපසමං දිස්වාති** ථෙරස්ස කායචිත්තවූපසමං පුනප්පුනං දිස්වා, ඤත්වාති අත්ථො. ඉරියාපථවූපසමසන්දස්සනෙන හි තන්නිබන්ධිනො චිත්තස්ස යොනිසො පවත්තිඋපසමොපි විඤ්ඤායති. **භියොසො මත්තාය පසීදිත්වාති** පුනප්පුනං විසෙසතො අධිකතරං පසීදිත්වා. **භත්තවිස්සග්ගකරණත්ථායාති** භත්තකිච්චකරණත්ථාය. **අධිවාසෙත්වාති** සම්පටිච්ඡිත්වා.

සොළසවස්සුද්දෙසිකොති සොළසවස්සොති උද්දිසිතබ්බො වොහරිතබ්බොති සොළසවස්සුද්දෙසො, සොයෙව සොළසවස්සුද්දෙසිකො. සොළසවස්සොති වා උද්දිසිතබ්බතං අරහතීති සොළසවස්සුද්දෙසිකො, සොළසවස්සානි වා උද්දිසිතබ්බානි අස්සාති සොළසවස්සුද්දෙසිකො, සොළසවස්සොති උද්දෙසො වා අස්ස අත්ථීති සොළසවස්සුද්දෙසිකො, අත්ථතො පන සොළසවස්සිකොති වුත්තං හොති. **තිණ්ණං වෙදානං පාරගූති** ඉරුවෙදයජුවෙදසාමවෙදසඞ්ඛාතානං තිණ්ණං වෙදානං පගුණකරණවසෙන පාරං ගතොති පාරගූ. පාරගූති චෙත්ථ නිච්චසාපෙක්ඛතාය සමාසාදිකං වෙදිතබ්බං. **ලග්ගෙත්වාති** ඔලම්බෙත්වා. **න ච කාචීති** එත්ථ ච-සද්දො අවධාරණෙ, කාචි කථා නෙව උප්පජ්ජතීති අත්ථො. **පල්ලඞ්කන්ති** නිසීදිතබ්බාසනං. **උප්පජ්ජිස්සතීති** එත්ථාපි ‘‘කථා’’ති ඉදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **කුපිතො අනත්තමනොති** කොපෙන කුපිතො, අනත්තමනො දොමනස්සෙන.

දොමනස්සසමඞ්ගී හි පුග්ගලො පීතිසුඛෙහි න අත්තමනො න අත්තචිත්තොති අනත්තමනොති වුච්චති. න සකමනොති වා අනත්තමනො අත්තනො වසෙ අට්ඨිතචිත්තත්තා.

චණ්ඩික්කභාවෙති චණ්ඩිකො වුච්චති චණ්ඩො ථද්ධපුග්ගලො, තස්ස භාවො චණ්ඩික්කං, ථද්ධභාවොති අත්ථො. ඉධ පන ''චණ්ඩික්කභාවෙ''ති වුත්තත්තා චණ්ඩිකොයෙව චණ්ඩික්කන්ති ගහෙතබ්බං, තෙන ''චණ්ඩික්කභාවෙ''ති එත්ථ ථද්ධභාවෙති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **කිඤ්චි මන්තනන්ති** කිඤ්චි වෙදං. **අඤ්ඤෙ කෙ ජානිස්සන්තීති** න කෙචි ජානිස්සන්තීති අධිප්පායො. **පුච්ඡිත්වා සක්කා ජානිතු**න්ති අත්තනො පදෙසඤාණෙ ඨිතත්තා ථෙරො එවමාහ. සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා එව හි ''පුච්ඡ, මාණව, යදාකඞ්ඛසී''තිආදිනා පච්චෙකබුද්ධාදීහි අසාධාරණං සබ්බඤ්ඤුපවාරණං පවාරෙන්ති. සාවකා පන පදෙසඤාණෙ ඨිතත්තා ''සුත්වා වෙදිස්සාමා''ති වා ''පුච්ඡිත්වා සක්කා ජානිතු''න්ති වා වදන්ති.

තීසු වෙදෙසූතිආදීසු තයො වෙදා පුබ්බෙ වුත්තනයා එව. **නිඝණ්ඩූති** නාමනිඝණ්ඩුරුක්ඛාදීනං වෙවචනප්පකාසකං සත්ථං, **වෙවචනප්පකාසකන්ති** ච පරියායසද්දදීපකන්ති අත්ථො, එකෙකස්ස අත්ථස්ස අනෙකපරියායවචනවිභාවකන්ති වුත්තං හොති. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං අනෙකෙසං අත්ථානං එකසද්දස්ස වචනීයතාවිභාවනවසෙනපි තස්ස ගන්ථස්ස පවත්තත්තා. වචනීයවාචකභාවෙන අත්ථං සද්දඤ්ච නිඛණ්ඩෙති භින්දති විභජ්ජ දස්සෙතීති නිඛණ්ඩු, සො එව ඉධ ඛ-කාරස්ස ඝ-කාරං කත්වා නිඝණ්ඩූති වුත්තො. **කෙටුභන්ති** කිරියාකප්පවිකප්පො කවීනං උපකාරසත්ථං. එත්ථ ච **කිරියාකප්පවිකප්පොති** වචීභෙදාදිලක්ඛණා කිරියා කප්පීයති විකප්පීයති එතෙනාති කිරියාකප්පො, සො පන වණ්ණපදබන්ධපදත්ථාදිවිභාගතො බහුවිකප්පොති කිරියාකප්පවිකප්පොති වුච්චති. ඉදඤ්ච මූලකිරියාකප්පගන්ථං සන්ධාය වුත්තං. සො හි සතසහස්සපරිමාණො නයාදිචරියාදිකං පකරණං. වචනත්ථතො පන කිටති ගමෙති කිරියාදිවිභාගං, තං වා අනවසෙසපරියාදානතො ගමෙන්තො පූරෙතීති කෙටුභන්ති වුච්චති, සහ නිඝණ්ඩුනා කෙටුභෙන ච **සනිඝණ්ඩුකෙටුභා,** තයො වෙදා. තෙසු සනිඝණ්ඩුකෙටුභෙසු. ඨානකරණාදිවිභාගතො නිබ්බචනවිභාගතො ච අක්ඛරා පභෙදීයන්ති එතෙනාති අක්ඛරප්පභෙදො, සික්ඛා ච නිරුත්ති ච. සහ අක්ඛරප්පභෙදෙනාති **සාක්ඛරප්පභෙදා,** තෙසු සාක්ඛරප්පභෙදෙසු. **ඉතිහාසපඤ්චමෙසූ**ති අථබ්බනවෙදං චතුත්ථං කත්වා ''ඉතිහ ආස ඉතිහ ආසා''ති ඊදිසවචනපටිසංයුත්තො පුරාණකථාසඞ්ඛාතො ඉතිහාසො පඤ්චමො එතෙසන්ති ඉතිහාසපඤ්චමා, තයො වෙදා. තෙසු ඉතිහාසපඤ්චමෙසු. **නෙව අත්තනා පස්සතීති** නෙව සයං පස්සති, නෙව ජානාතීති අත්ථො. **පුච්ඡ, බ්‍යාකරිස්සාමීති** ''සබ්බාපි පුච්ඡා වෙදෙසුයෙව අන්තොගධා''ති සල්ලක්ඛෙන්තො එවමාහ.

යස්ස චිත්තන්තිආදිපඤ්හද්වයං චුතිචිත්තසමඞ්ගිනො ඛීණාසවස්ස චුතිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණං සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ පඨමපඤ්හෙ **උප්පජ්ජතීති** උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිතාය උප්පජ්ජති. **න නිරුජ්ඣතීති** නිරොධක්ඛණං අප්පත්තතාය න නිරුජ්ඣති. **තස්ස චිත්තන්ති** තස්ස පුග්ගලස්ස තතො පට්ඨාය චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති නුප්පජ්ජිස්සතීති පුච්ඡති. **යස්ස වා පනාති**ආදිකෙ පන දුතියපඤ්හෙ **නිරුජ්ඣිස්සතීති** යස්ස චිත්තං භඞ්ගක්ඛණං පත්වා නිරුජ්ඣිස්සති. **නුප්පජ්ජිස්සතීති** භඞ්ගතො පරභාගෙ සයං වා අඤ්ඤං වා නුප්පජ්ජිස්සති, තස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣතීති පුච්ඡති. ඉමෙසං පන පඤ්හානං පඨමො පඤ්හො විභජ්ජබ්‍යාකරණීයො, තස්මා ''යස්ස චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣති, තස්ස චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති නුප්පජ්ජිස්සතී''ති (යම. 2.චිත්තයමක.63) එවං පුට්ඨෙන සතා එවමයං පඤ්හො ච විස්සජ්ජෙතබ්බො ''පච්ඡිමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣති නිරුජ්ඣිස්සති න උප්පජ්ජිස්සති, ඉතරෙසං චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ තෙසං චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣති, නිරුජ්ඣිස්සති චෙව උප්පජ්ජිස්සති චා''ති (යම. 2.චිත්තයමක.63). යෙසඤ්හි පරිච්ඡින්නවට්ටදුක්ඛානං ඛීණාසවානං සබ්බපච්ඡිමස්ස චුතිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ වත්තති, තෙසං තදෙව චුතිචිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති නුප්පජ්ජිස්සතීති. උප්පාදප්පත්තතාය උප්පජ්ජති නාම, භඞ්ගං අප්පත්තතාය න නිරුජ්ඣති. භඞ්ගං පන පත්වා තං තෙසං චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති, තතො අප්පටිසන්ධිකත්තා අඤ්ඤං න උප්පජ්ජිස්සති. ඨපෙත්වා පන පච්ඡිමචිත්තසමඞ්ගිඛීණාසවං ඉතරෙසං සෙක්ඛාසෙක්ඛපුථුජ්ජනානං උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිචිත්තං උප්පාදප්පත්තතාය උප්පජ්ජති නාම, භඞ්ගං අප්පත්තතාය න නිරුජ්ඣති. භඞ්ගං පන පත්වා නිරුජ්ඣිස්සතෙව, අඤ්ඤං පන තස්මිං වා අඤ්ඤස්මිං වා අත්තභාවෙ උප්පජ්ජිස්සති චෙව නිරුජ්ඣිස්සති ච. දුතියො පන පඤ්හො අරහතො චුතිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ නියමිතත්තා එකංසබ්‍යාකරණීයො, තස්මා ''යස්ස වා පන චිත්තං නිරුජ්ඣිස්සති න උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස චිත්තං උප්පජ්ජති න නිරුජ්ඣතී''ති පුට්ඨෙන ''ආමන්තා''ති වත්තබ්බං. ඛීණාසවස්ස හි උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිචුතිචිත්තං භඞ්ගං පත්වා නිරුජ්ඣිස්සති නාම, තතො පරං නුප්පජ්ජිස්සති. උප්පාදක්ඛණසමඞ්ගිතාය පන උප්පජ්ජති චෙව භඞ්ගං අප්පත්තතාය න නිරුජ්ඣති චාති වුච්චති.

අයං පන මාණවො එවම්මෙ පඤ්හෙ විස්සජ්ජෙතුමසක්කොන්තො විඝාතං පාපුණි, තස්මා වුත්තං **''මාණවො උද්ධං වා අධො වා හරිතුං අසක්කොන්තො''**තිආදි. තත්ථ **උද්ධං වා අධො වා හරිතුං අසක්කොන්තොති** උපරිමපදෙ වා හෙට්ඨිමපදං, හෙට්ඨිමපදෙ වා උපරිමපදං අත්ථතො සමන්නාහරිතුං අසක්කොන්තොති අත්ථො, පුබ්බෙනාපරං යොජෙත්වා පඤ්හස්ස අත්ථං පරිච්ඡින්දිතුං අසක්කොන්තොති වුත්තං හොති. **ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානං තාව ආචික්ඛීති** ''අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ''තිආදිකං ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානං ''මන්තස්ස උපචාරො අය''න්ති පඨමං ආචික්ඛි. සොතාපන්නානං සීලෙසු පරිපූරකාරිතාය සමාදින්නසීලතො නත්ථි පරිහානීති ආහ **''අභබ්බො දානි සාසනතො නිවත්තිතු''**න්ති. **වඩ්ඪෙත්වාති** උපරිමග්ගත්ථාය කම්මට්ඨානං වඩ්ඪෙත්වා. **අප්පොස්සුක්කො භවෙය්‍යා**

බුද්ධවචනං ගහෙතුන්ති අරහත්තප්පත්තියා කතකිච්චභාවතොති අධිප්පායො. වොහාරවිධිම්හි ඡෙකභාවත්ථං **‘‘උපජ්ඣායො මං භන්තෙ තුම්හාකං සන්තිකං පහිණී’’**තිආදි වුත්තං.

උදකදන්තපොනං උපට්ඨාපෙසීති පරිභොගත්ථාය උදකඤ්ච දන්තකට්ඨඤ්ච පටියාදෙත්වා ඨපෙසි. දන්තෙ පුනන්ති විසොධෙන්ති එතෙනාති දන්තපොනං වුච්චති දන්තකට්ඨං. ගුණවන්තානං සඞ්ගහෙතබ්බභාවතො ථෙරො සාමණෙරස්ස ච ඛන්තිවීරියඋපට්ඨානාදිගුණෙ පච්චක්ඛකරණත්ථං විනාව අභිඤ්ඤාය පකතියා වීමංසමානො පුන සම්මජ්ජනාදිං අකාසි. ‘‘සාමණෙරස්ස චිත්තදමනත්ථං අකාසී’’තිපි වදන්ති. **බුද්ධවචනං පට්ඨපෙසීති** බුද්ධවචනං උග්ගණ්හාපෙතුං ආරභි. **ඨපෙත්වා විනයපිටකන්ති** එත්ථ ‘‘සාමණෙරානං විනයපරියාපුණනං වාරිත්තං න හොතීති ඨපෙත්වා විනයපිටකං අවසෙසං බුද්ධවචනං උග්ගණ්හාපෙසී’’ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. **අවස්සිකොව සමානොති** උපසම්පදතො පට්ඨාය අපරිපුණ්ණඑකවස්සොති අධිප්පායො. මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස හදයෙ පතිට්ඨාපිතම්පි බුද්ධවචනං වොහාරවසෙන තස්ස හත්ථෙ පතිට්ඨාපිතං නාම හොතීති කත්වා වුත්තං **‘‘හත්ථෙ සකලං බුද්ධවචනං පතිට්ඨාපෙත්වා’’**ති. **යාවතායුකං ඨත්වා පරිනිබ්බායිංසූති** මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස හත්ථෙ සකලසාසනපතිට්ඨාපනෙන දුතියසඞ්ගීතිකාරකාරොපිතදණ්ඩකම්මතො මුත්තා හුත්වා යාවතායුකං ඨත්වා පරිනිබ්බායිංසු.

බින්දුසාරස්ස රඤ්ඤො එකසතපුත්තාති එත්ථ **බින්දුසාරො** නාම සක්‍යකුලප්පසුතො චන්දගුත්තස්ස නාම රඤ්ඤො පුත්තො. තථා හි විටටූභසඞ්ගාමෙ කපිලවත්ථුතො නික්ඛන්තසක්‍යපුත්තෙහි මාපිතෙ මොරියනගරෙ ඛත්තියකුලසම්භවො චන්දගුත්තකුමාරො පාටලිපුත්තෙ රාජා අහොසි. තස්ස පුත්තො බින්දුසාරො නාම රාජකුමාරො පිතු අච්චයෙන රාජා හුත්වා එකසතපුත්තකානං ජනකො අහොසි. **එකසතන්ති** එකඤ්ච සතඤ්ච එකසතං, එකෙනාධිකං සතන්ති අත්ථො. එකාව මාතා අස්සාති **එකමාතිකං,** අත්තනා සහොදරන්ති වුත්තං හොති. න තාව එකරජ්ජං කතන්ති ආහ **‘‘අනභිසිත්තොව රජ්ජං කාරෙත්වා’’**ති. **එකරජ්ජාභිසෙකන්ති** සකලජම්බුදීපෙ එකාධිපච්චවසෙන කරියමානං අභිසෙකං. පුඤ්ඤප්පභාවෙන පාපුණිතබ්බාපි රාජිද්ධියො අරහත්තමග්ගෙන ආගතා පටිසම්භිදාදයො අවසෙසවිසෙසා විය පයොගසම්පත්තිභූතා අභිසෙකානුභාවෙනෙව ආගතාති ආහ **‘‘අභිසෙකානුභාවෙන චස්ස ඉමා රාජිද්ධියො ආගතා’’**ති.

තත්ථ **රාජිද්ධියොති** රාජභාවානුගතප්පභාවා. **යතොති** යතො සොළසසටතො. **සාසනෙ උප්පන්නසද්ධොති** බුද්ධසාසනෙ පටිලද්ධසද්ධො. **අසන්ධිමිත්තාති** තස්සාව නාමං. තස්සා කිර සරීරෙ සන්ධයො න පඤ්ඤායන්ති, තස්මා එවංනාමිකා ජාතාතිපි වදන්ති. දෙවතා එව දිවසෙ දිවසෙ ආහරන්තීති සම්බන්ධො. **දෙවසිකන්ති** දිවසෙ දිවසෙ. **අගදාමලකන්ති** අප්පකෙනෙව සරීරසොධනාදිසමත්ථං සබ්බදොසහරණං ඔසධාමලකං. **අගදහරීතකම්පි** තාදිසමෙව හරීතකං. තෙසු කිර ද්වීසු යථාකාමමෙකං පරිභුඤ්ජති. **ඡද්දන්තදහතොති** ඡද්දන්තදහසමීපෙ ඨිතදෙවවිමානතො කප්පරුක්ඛතො වා. ‘‘ඡද්දන්තදහෙ තාදිසා රුක්ඛවිසෙසා සන්ති, තතො ආහරන්තී’’තිපි වදන්ති. **දිබ්බඤ්ච පානකන්ති** දිබ්බඵලරසපානකඤ්ච. **අසුත්තමයිකන්ති** කප්පරුක්ඛතො නිබ්බත්තදිබ්බදුස්සත්තා සුත්තෙහි න කතන්ති අසුත්තමයිකං. **සුමනපුප්ඵපටන්ති** සබ්බත්ථ සුඛුමං හුත්වා උග්ගතපුප්ඵානං අත්ථිතාය සුමනපුප්ඵපටං නාම ජාතං. **උට්ඨිතස්ස සාලිනොති** සයංජාතසාලිනො. සමුදායාපෙක්ඛඤ්චෙත්ථ එකවචනං, සාලීනන්ති අත්ථො. **නව වාහසහස්සානීති** එත්ථ ‘‘චතස්සො මුට්ඨියො එකො කුඩුවො, චත්තාරො කුඩුවා එකො පත්ථො, චත්තාරො පත්ථා එකො ආළ්හකො, චත්තාරො ආළ්හකා එකං දොණං, චත්තාරො දොණා එකමානිකා, චතස්සො මානිකා එකඛාරී, වීසති ඛාරියො එකො වාහො, තදෙව එකං සකට’’න්ති සුත්තනිපාතට්ඨකථාදීසු (සු. නි. අට්ඨ. 2.කොකාලිකසුත්තවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 1.1.181; අ. නි. 3.10; 89) වුත්තං. ඉධ පන ‘‘ද්වෙ සකටානි එකො වාහො’’ති වදන්ති. **නිත්ථුසකණෙ කරොන්තීති** ථුසකුණ්ඩකරහිතෙ කරොන්ති. **මධුං කරොන්තීති** ආගන්ත්වා සමීපට්ඨානෙ මධුං කරොන්ති. **බලිකම්මං කරොන්තීති** සබ්බත්ථ බලිකම්මකාරකා රට්ඨවාසිනො විය මධුරසරං විකූජන්තා බලිං කරොන්ති. ‘‘ආගන්ත්වා ආකාසෙයෙව සද්දං කත්වා අත්තානං අජානාපෙත්වා ගච්ඡන්තී’’ති වදන්ති.

සුවණ්ණසඞ්ඛලිකායෙව බන්ධනං **සුවණ්ණසඞ්ඛලිකබන්ධනං. චතුන්නං බුද්ධානන්ති** කකුසන්ධාදීනං චතුන්නං බුද්ධානං. **අධිගතරූපදස්සනන්ති** පටිලද්ධරූපදස්සනං. අයං කිර කප්පායුකත්තා චතුන්නම්පි බුද්ධානං රූපසම්පත්තිං පච්චක්ඛතො අද්දක්ඛි. **කාළං නාම නාගරාජානං ආනයිත්වාති** එත්ථ සො පන නාගරාජා ගඞ්ගායං නික්ඛිත්තසුවණ්ණසඞ්ඛලිකාය ගන්ත්වා අත්තනො පාදෙසු පතිතසඤ්ඤාය ආගතොති වෙදිතබ්බො. නනු ච අසොකස්ස රඤ්ඤො ආණා හෙට්ඨා යොජනතො උපරි පවත්තති, ඉමස්ස ච විමානං යොජනපරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා පතිට්ඨිතං, තස්මා කථං අයං නාගරාජා රඤ්ඤො ආණාය ආගතොති? කිඤ්චාපි අත්තනො විමානං යොජනපරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා පතිට්ඨිතං, තථාපි රඤ්ඤො ආණාපවත්තිට්ඨානෙන සහ එකාබද්ධතාය තස්ස ආණං අකාසි. යථා හි රජ්ජසීමන්තරවාසිනො මනුස්සා තෙහි තෙහි රාජූහි නිප්පීළියමානා තෙසං තෙසං ආණාය පවත්තන්ති, එවංසම්පදමිදන්ති වදන්ති.

ආපාථං කරොහීති සම්මුඛං කරොහි, ගොචරං කරොහීති අත්ථො. තෙන නිම්මිතං බුද්ධරූපං පස්සන්තොති සම්බන්ධො. කීදිසං තං බුද්ධරූපන්ති ආහ **‘‘සකලසරීරවිප්පකිණ්ණා’’**තිආදි. තත්ථ **පුඤ්ඤප්පභාවනිබ්බත්ත**ග්ගහණං තෙන නිම්මිතානම්පි අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිතානං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණානං භගවතො පුඤ්ඤප්පභාවනිබ්බත්තඅසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනාදීහි සදිසත්තා කතන්ති දට්ඨබ්බං. න හි තෙන තදා නිම්මිතං

අනෙකාකාරපරිපුණ්ණං බුද්ධරූපං භගවතො පුඤ්ඤප්පභාවෙන නිබ්බත්තන්ති සක්කා වත්තුං. **අසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනං** තම්බනඛතුඞ්ගනාසාදි. **ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණං** සුප්පතිට්ඨිතපාදතාදි. **විකසිත…පෙ…. සලිලතලන්ති** සූරියරස්මිසම්ඵස්සෙන විකසිතෙහි විකාසමුපගතෙහි කං අලඞ්කරොතීති ''කමල''න්ති ලද්ධනාමෙහි රත්තපදුමෙහි නීලුප්පලාදිභෙදෙහි උප්පලෙහි චෙව සෙතපදුමසඞ්ඛාතෙහි පුණ්ඩරීකෙහි ච පටිමණ්ඩිතං සමන්තතො සඤ්ජිතං ජලතලමිව. **තාරාගණ…පෙ…. ගගනතලන්ති** සබ්බත්ථ විප්පකිණ්ණතාරකගණස්ස රස්මිජාලවිසදෙහි විප්ඵුරිතාය භාසමානාය සොභාය කන්තියා සමුජ්ජලං සම්මා භාසමානං ගගනතලමිව ආකාසතලමිව. **සඤ්ඣාප්පභා…පෙ…. කනකගිරිසිඛරන්ති** සඤ්ඣාකාලසඤ්ජාතප්පභානුරාගෙහි ඉන්දචාපෙහි විජ්ජුලතාහි ච පරික්ඛිත්තං සමන්තතො පරිවාරිතං කනකගිරිසිඛරමිව සුවණ්ණපබ්බතකූටමිව. **විමලකෙතුමාලාති** එත්ථ ''කෙතුමාලා නාම සීසතො නික්ඛමිත්වා උපරි මුද්ධනි පුඤ්ජො හුත්වා දිස්සමානරස්මිරාසී''ති වදන්ති. ''මුද්ධනි මජ්ඣෙ පඤ්ඤායමානො උන්නතප්පදෙසොතිපි වදන්ති''ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. යස්මා පන අසොකො ධම්මරාජා සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සො සත්තාහං නිරාහාරො හුත්වා යථාඨිතොව අවික්ඛිත්තචිත්තො පසාදසොම්මෙහි චක්ඛූහි නිරන්තරං බුද්ධරූපමෙව ඔලොකෙසි, තස්මා අක්ඛීහි පූජා කතා නාම හොතීති ආහ **''අක්ඛිපූජං නාම අකාසී''**ති. අථ වා චක්ඛූනං තාදිසස්ස ඉට්ඨාරම්මණස්ස උපට්ඨාපනෙන අක්ඛීනං පූජා කතා නාම හොතීති වුත්තං ''අක්ඛිපූජං නාම අකාසී''ති.

ඉද්ධිවිභාවනාධිකාරප්පසඞ්ගෙන චෙතං වත්ථු වුත්තං, නානුක්කමෙන. අයඤ්හෙත්ථ අනුක්කමො – අසොකො කිර මහාරාජා උපරි වක්ඛමානානුක්කමෙන සීහපඤ්ජරෙන ඔලොකෙන්තො නිග්‍රොධසාමණෙරං ඉරියාපථසම්පන්නං නාගරජනනයනානි ආකඩ්ඪන්තං යුගමත්තං පෙක්ඛමානං දිස්වා පසීදිත්වා සඤ්ජාතපෙමො සබහුමානො ආමන්තාපෙත්වා සෙතච්ඡත්තස්ස හෙට්ඨා සීහාසනෙ නිසීදාපෙත්වා භොජෙත්වා සාමණෙරස්ස වචනාදාසෙ දිස්සමානං දසබලස්ස ධම්මකායං දිස්වා රතනත්තයෙ පසීදිත්වා සපරිසො සරණසීලෙසු පතිට්ඨාය තතො පට්ඨාය අභිවඩ්ඪමානසද්ධො පුබ්බෙ භොජියමානානි තිත්ථියසට්ඨිසහස්සානි නීහරිත්වා භික්ඛූනං සට්ඨිසහස්සානං සුවකාහතසාලිසම්පාදිතභත්තං පට්ඨපෙත්වා දෙවතොපනීතං අනොතත්තසලිලං නාගලතාදන්තකට්ඨඤ්ච උපනාමෙත්වා නිච්චසඞ්ඝුපට්ඨානං කරොන්තො එකදිවසං සුවණ්ණසඞ්ඛලිකබන්ධනං විස්සජ්ජෙත්වා කාළං නාගරාජානං ආනයිත්වා තෙන නිම්මිතං වුත්තප්පකාරං සිරිසොභග්ගසම්පන්නං බුද්ධරූපං පස්සන්තො දීඝපුථුලනිච්චලනයනප්පභාහි සත්තාහං අක්ඛිපූජමකාසි.

ඉදානි පන යථානුසන්ධිං ඝටෙත්වා අනුක්කමෙන තස්ස සාසනාවතාරං දස්සෙන්තො ආහ **''රාජා කිර අභිසෙකං පාපුණිත්වා''**තිආදි. **බාහිරකපාසණ්ඩන්ති** බාහිරකප්පවෙදිතං සමයවාදං. බාහිරකප්පවෙදිතා හි සමයවාදා සත්තානං තණ්හාපාසං දිට්ඨිපාසඤ්ච ඩෙන්ති ඔඩ්ඩෙන්තීති ''පාසණ්ඩා''ති වුච්චන්ති. **පරිග්ගණ්හීති** වීමංසමානො පරිග්ගහෙසි. **බින්දුසාරො බ්‍රාහ්මණභත්තො අහොසීති** අත්තනො පිතු චන්දගුත්තස්ස කාලතො පට්ඨාය බ්‍රාහ්මණෙසු සම්භත්තො අහොසි. චන්දකෙන නාම කිර බ්‍රාහ්මණෙන සමුස්සාහිතො චන්දගුත්තකුමාරො තෙන දින්නනයෙ ඨත්වා සකලජම්බුදීපෙ එකරජ්ජමකාසි, තස්මා තස්මිං බ්‍රාහ්මණෙ සඤ්ජාතබහුමානවසෙන චන්දගුත්තකාලතො පට්ඨාය සට්ඨිසහස්සමත්තා බ්‍රාහ්මණජාතිකා තස්මිං රාජකුලෙ නිච්චභත්තිකා අහෙසුං. **බ්‍රාහ්මණානන්ති** පණ්ඩරඞ්ගපරිබ්බාජකාදිභාවමනුපගතෙ දස්සෙති. පණ්ඩරඞ්ගපරිබ්බාජකාදයො ච බ්‍රාහ්මණජාතිවන්තොති ආහ **''බ්‍රාහ්මණජාතියපාසණ්ඩාන''**න්ති. එත්ථ පන දිට්ඨිපාසාදීනං ඔඩ්ඩනතො පණ්ඩරඞ්ගාදයොව ''පාසණ්ඩා''ති වුත්තා. **සීහපඤ්ජරෙති** මහාවාතපානෙ. **උපසමපරිබාහිරෙනාති** උපසමතො පරිබාහිරෙන, උපසමරහිතෙනාති අත්ථො. **අන්තෙපුරං අතිහරථාති** අන්තෙපුරං පවෙසෙථ, ආනෙථාති වුත්තං හොති.

අමා සහ භවන්ති කිච්චෙසූති **අමච්චා,** රජ්ජකිච්චවොසාපනකා. **දෙවාති** රාජානං ආලපන්ති. රාජානො හි දිබ්බන්ති කාමගුණෙහි කීළන්ති, තෙසු වා විහරන්ති විජයසමත්ථතායොගෙන පච්චත්ථිකෙ විජෙතුං ඉච්ඡන්ති, ඉස්සරියඨානාදිසක්කාරදානගහණං තං තං අත්ථානුසාසනං වා කරොන්ති වොහරන්ති, පුඤ්ඤානුභාවප්පත්තාය ජුතියා ජොතන්තීති වා ''දෙවා''ති වුච්චන්ති . තථා හි තෙ චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි ජනං රඤ්ජෙන්තා සයං යථාවුත්තෙහි විසෙසෙහි රාජන්ති දිප්පන්ති සොභන්තීති ''රාජානො''ති ච වුච්චන්ති. **නිගණ්ඨාදයොති** එත්ථ **නිගණ්ඨො** නාම ''අම්හාකං ගණ්ඨනකිලෙසො සංසාරෙ පලිබුද්ධනකිච්චො රාගාදිකිලෙසො ඛෙත්තවත්ථුපුත්තදාරාදිවිසයො නත්ථි, කිලෙසගණ්ඨිරහිතා මය''න්ති එවං වාදිතාය ''නිගණ්ඨා''ති ලද්ධනාමා තිත්ථියා.

උච්චාවචානීති උච්චානි ච අවචානි ච, මහන්තානි චෙව ඛුද්දකානි ච, අථ වා විසිට්ඨානි චෙව ලාමකානි චාති අත්ථො. **භද්දපීඨකෙසූති** වෙත්තමයපීඨෙසු. **සාරොති** සීලාදිගුණසාරො. **රාජඞ්ගණෙනාති** රාජනිවෙසනද්වාරෙ විවටෙන භූමිප්පදෙසෙන. අඞ්ගණන්ති හි කත්ථචි කිලෙසා වුච්චන්ති ''රාගො අඞ්ගණ''න්තිආදීසු (විභ. 924). රාගාදයො හි අඞ්ගන්ති එතෙහි තංසමඞ්ගිපුග්ගලා නිහීනභාවං ගච්ඡන්තීති අඞ්ගණානීති වුච්චන්ති. කත්ථචි මලං වා පඞ්කො වා ''තස්සෙව රජස්ස වා අඞ්ගණස්ස වා පහානාය වායමතී''තිආදීසු (ම. නි. 1.184). අඤ්ජති සම්මක්ඛෙතීති හි අඞ්ගණං, මලාදි. කත්ථචි තථාරූපො විවටප්පදෙසො ''චෙතියඞ්ගණං බොධියඞ්ගණ''න්තිආදීසු. අඤ්ජති තත්ථ ඨිතං අතිසුන්දරතාය අභිබ්‍යඤ්ජෙතීති හි අඞ්ගණං, විවටො භූමිප්පදෙසො. ඉධාපි සොයෙව අධිප්පෙතො. **දන්තන්තිආදීසු** කිලෙසවිප්ඵන්දරහිතචිත්තතාය **දන්තං,** නිච්චං පච්චුපට්ඨිතසතාරක්ඛතාය **ගුත්තං,** චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියානං සන්තතාය **සන්තින්ද්‍රියං,** පාසාදිකෙන ඉරියාපථෙන සමන්නාගතත්තා **සම්පන්නඉරියාපථං**. ඉදානි නිග්‍රොධසාමණෙරං සරූපතො විභාවෙතුකාමො ආහ **''කො පනායං නිග්‍රොධො නාමා''**තිආදි.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථාති එත්ථ බින්දුසාරස්ස කිර එකසතපුත්තෙසු මොරියවංසජාය ධම්මදෙවියා අසොකතිස්සනාමානං ද්වින්නං පුත්තානං මජ්ඣෙ ජෙට්ඨො අසොකකුමාරො අවන්තිරට්ඨං භුඤ්ජති. පිතරා පෙසිතො පාටලිපුත්තතො පඤ්ඤාසයොජනමත්ථකෙ විටටූභභයාගතානං සාකියානමාවාසං වෙටිසං නාම නගරං පත්වා තත්ථ වෙටිසං නාම සෙට්ඨිධීතරං ආදාය උජ්ජෙනීරාජධානියං රජ්ජං කරොන්තො මහින්දං නාම කුමාරං සඞ්ඝමිත්තඤ්ච කුමාරිකං ලභිත්වා තෙහි සද්ධිං රජ්ජසුඛමනුභවන්තො පිතුනො ගිලානභාවං සුත්වා උජ්ජෙනිං පහාය සීඝං පාටලිපුත්තං උපගන්ත්වා පිතු උපට්ඨානං කත්වා තස්ස අච්චයෙන රජ්ජං අග්ගහෙසි. තං සුත්වා යුවරාජා සුමනාභිධානො කුජ්ඣිත්වා ''අජ්ජ මෙ මරණං වා හොතු රජ්ජං වා''ති අට්ඨනවුතිභාතිකපරිවුතො සංවට්ටසාගරෙ ජලතරඞ්ගසඞ්ඝාතො විය අජ්ඣොත්ථරන්තො උපගච්ඡති. තතො අසොකො උජ්ජෙනීරාජා සඞ්ගාමං පක්ඛන්දිත්වා සත්තුමද්දනං කරොන්තො සුමනං නාම රාජකුමාරං ගහෙත්වා ඝාතෙසි. තෙන වුත්තං **''බින්දුසාරරඤ්ඤො කිර දුබ්බලකාලෙයෙව අසොකකුමාරො අත්තනා ලද්ධං උජ්ජෙනීරජ්ජං පහාය ආගන්ත්වා සබ්බනගරං අත්තනො හත්ථගතං කත්වා සුමනං නාම රාජකුමාරං අග්ගහෙසී''**ති.

පරිපුණ්ණගබ්භාති පරිපක්කගබ්භා. **එකං සාලන්ති** සබ්බපරිච්ඡන්නං එකං පාසාදං. ''දෙවතාය පන ආනුභාවෙන තස්මිං පාසාදෙ මහාජනෙන අදිස්සමානා හුත්වා වාසං කප්පෙසී''ති වදන්ති. **නිබද්ධවත්තන්ති** ''එකස්ස දිවසස්ස එත්තක''න්ති නියාමෙත්වා ඨපිතවත්තං. **හෙතුසම්පදන්ති** අරහත්තූපනිස්සයපුඤ්ඤසම්පදං. **ඛුරග්ගෙයෙවාති** ඛුරකම්මපරියොසානෙයෙව, තචපඤ්චකකම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තං පරිග්ගණ්හන්තො අන්තිමාය කෙසවට්ටියා වොරොපනාය සමකාලමෙව ච අරහත්තං පාපුණීති වුත්තං හොති. **සරීරං ජග්ගිත්වාති** දන්තකට්ඨඛාදනමුඛධොවනාදීහි සරීරපරිකම්මං කත්වා.

සීහපඤ්ජරෙ චඞ්කමතීති සීහපඤ්ජරසමීපෙ අපරාපරං චඞ්කමති. **තඞ්ඛණඤ්ඤෙවාති** තස්මිං ඛණෙයෙව. **අයං ජනොති** රාජඞ්ගණෙ චරමානං ජනං දිස්වා වදති. **භන්තමිගප්පටිභාගොති** අනවට්ඨිතත්තා කායචාපල්ලෙන සමන්නාගතත්තා භන්තමිගසදිසො. අතිවිය සොභතීති සම්බන්ධො. **ආලොකිතවිලොකිතන්ති** එත්ථ **ආලොකිතං** නාම පුරතොපෙක්ඛනං. අභිමුඛොලොකනඤ්හි ''ආලොකිත''න්ති වුච්චති. **විලොකිතන්ති** අනුදිසාපෙක්ඛනං, යං දිසාභිමුඛං ඔලොකෙති, තදනුගතදිසාපෙක්ඛනන්ති අත්ථො. **සමිඤ්ජනං** පබ්බසඞ්කොචනං. **පසාරණඤ්ච** තෙසංයෙව පසාරණං. **ලොකුත්තරධම්මොති** සෙසජනෙසු අවිජ්ජමානො විසිට්ඨධම්මො. **පෙමං සණ්ඨහීති** පෙමං පතිට්ඨාසි, උප්පජ්ජීති අත්ථො. **වාණිජකො අහොසීති** මධුවාණිජකො අහොසි.

අතීතෙ කිර තයො භාතරො මධුවාණිජකා අහෙසුං. තෙසු කනිට්ඨො මධුං වික්කිණාති, ඉතරෙ අරඤ්ඤතො ආහරන්ති. තදා එකො පච්චෙකබුද්ධො පණ්ඩුකරොගාතුරො අහොසි. අපරො පන පච්චෙකබුද්ධො තදත්ථං මධුභික්ඛාය චරමානො නගරං පාවිසි. පවිට්ඨඤ්ච තං එකා කුම්භදාසී උදකහරණත්ථං තිත්ථං ගච්ඡමානා අද්දස. දිස්වා ච පුච්ඡිත්වා ආගතකාරණඤ්ච ඤත්වා ''එත්ථ, භන්තෙ, මධුවාණිජකා වසන්ති, තත්ථ ගච්ඡථා''ති හත්ථං පසාරෙත්වා මධුආපණං දස්සෙසි. සො ච තත්ථ අගමාසි. තං දිස්වා කනිට්ඨො මධුවාණිජො සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සො ''කෙනාගතාත්ථ, භන්තෙ''ති පුච්ඡිත්වා තමත්ථං විදිත්වා පත්තං ගහෙත්වා මධුනො පූරෙත්වා දදමානො පත්තපුණ්ණං මධුං උග්ගන්ත්වා මුඛතො විස්සන්දිත්වා භූමියං පතමානං දිස්වා පසන්නමානසො ''ඉමිනාහං, භන්තෙ, පුඤ්ඤකම්මෙන ජම්බුදීපෙ එකරජ්ජං කරෙය්‍යං, ආණා ච මෙ ආකාසෙ පථවියඤ්ච යොජනප්පමාණෙ ඨානෙ ඵරතූ''ති පත්ථනමකාසි. පච්චෙකබුද්ධො ච ''එවං හොතු උපාසකා''ති වත්වා ගන්ධමාදනං ගන්ත්වා පච්චෙකබුද්ධස්ස භෙසජ්ජමකාසි.

කනිට්ඨො පන මධුවාණිජො මධුං දත්වා ගෙහෙ නිසින්නො ඉතරෙ අරඤ්ඤතො ආගතෙ දිස්වා එවමාහ ''තුම්හාකං භාතරො චිත්තං පසාදෙථ, මමඤ්ච තුම්හාකඤ්ච මධුං ගහෙත්වා ඊදිසස්ස නාම පච්චෙකබුද්ධස්ස පත්තං පූරෙත්වා අදාසි''න්ති. තෙසු ජෙට්ඨො කුජ්ඣිත්වා එවමාහ ''චණ්ඩාලාපි කාසාවනිවාසිනො හොන්ති, නනු තව හත්ථතො මධුං පටිග්ගහෙත්වා ගතො චණ්ඩාලො භවිස්සතී''ති. මජ්ඣිමො පන කුජ්ඣිත්වා ''තව පච්චෙකබුද්ධං ගහෙත්වා පරසමුද්දෙ නික්ඛිපාහී''ති ආහ. පච්ඡා පන තෙපි ද්වෙ භාතරො කනිට්ඨෙන වුච්චමානං දානානිසංසපටිසංයුත්තකථං සුත්වා අනුමොදිංසුයෙව. සාපි ච කුම්භදාසී ''තස්ස මධුදායකස්ස අග්ගමහෙසී භවෙය්‍ය''න්ති පත්ථනමකාසි. තෙසු කනිට්ඨො අසොකො ධම්මරාජා අහොසි, සා ච කුම්භදාසී අතිවිය රූපසොභග්ගප්පත්තා අසන්ධිමිත්තා නාම තස්ස අග්ගමහෙසී අහොසි. පරසමුද්දවාදී පන මජ්ඣිමො ඉමස්මිංයෙව තම්බපණ්ණිදීපෙ දෙවානංපියතිස්සො නාම මහානුභාවො රාජා අහොසි. ජෙට්ඨො පන චණ්ඩාලවාදිතාය චණ්ඩාලගාමෙ ජාතො නිග්‍රොධො නාම සාමණෙරො අහොසි. තෙන වුත්තං **''පුබ්බෙ හි කිර පුඤ්ඤකරණකාලෙ එස රඤ්ඤො ජෙට්ඨභාතා වාණිජකො අහොසී''**ති.

පුබ්බෙ ච සන්නිවාසෙනාති එත්ථ (ජා. අට්ඨ. 2.2.174) ගාථාබන්ධවසෙන වා-සද්දස්ස රස්සත්තං කතන්ති වෙදිතබ්බං, පුබ්බෙ සන්නිවාසෙන වාති වුත්තං හොති. තත්ථ **පුබ්බෙති** අතීතජාතියං. **සන්නිවාසෙනාති** සහවාසෙන. සහසද්දත්ථො හි අයං සංසද්දො. **පච්චුප්පන්නහිතෙන වාති** පච්චුප්පන්නෙ වත්තමානභවෙ හිතචරණෙන වා. එවං ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි සිනෙහසඞ්ඛාතං පෙමං ජායතෙ උප්පජ්ජති. ඉදං වුත්තං හොති – පෙමං නාමෙතං ද්වීහිපි කාරණෙහි ජායති, පුරිමභවෙ මාතා වා පිතා වා ධීතා වා පුත්තො වා භාතා වා භගිනී වා පති වා භරියා වා සහායො වා මිත්තො වා හුත්වා යො යෙන සද්ධිං එකට්ඨානෙ නිවුත්ථපුබ්බො, තස්ස ඉමිනා පුබ්බෙ වා සන්නිවාසෙන භවන්තරෙපි

අනුබන්ධන්තො සො සිනෙහො න විජහති, ඉමස්මිං අත්තභාවෙ කතෙන පච්චුප්පන්නෙන හිතෙන වාති එවං ඉමෙහි ද්වීහි කාරණෙහි තං පෙමං නාම ජායතීති. කිං වියාති ආහ **"උප්පලං ච යථොදකෙ"**ති. එත්ථාපි වා-සද්දස්ස වුත්තනයෙනෙව රස්සත්තං කතන්ති දට්ඨබ්බං. අවුත්තසම්පිණ්ඩනත්ථො චෙත්ථ වාසද්දො. තෙන පදුමාදයො සඞ්ගණ්හාති. **යථා**-සද්දො උපමායං. ඉදං වුත්තං හොති – යථා උප්පලඤ්ච සෙසඤ්ච පදුමාදි උදකෙ ජායමානං ද්වෙ කාරණානි නිස්සාය ජායති උදකඤ්චෙව කලලඤ්ච, තථා එතෙහි ද්වීහි කාරණෙහි පෙමං ජායතීති.

රඤ්ඤො හත්ථෙති සන්තිකං උපගතස්ස රඤ්ඤො හත්ථෙ. **රඤ්ඤො අනුරූපන්**ති එකූනසතභාතුකානං ඝාතිතත්තා චණ්ඩපකතිතාය රජ්ජෙ ඨිතත්තා ච ''පමාදවිහාරී අය''න්ති මඤ්ඤමානො තදනුරූපං ධම්මපදෙ අප්පමාදවග්ගං දෙසෙතුං ආරභි. තත්ථ (ධ. ප. අට්ඨ. 1.23) **අප්පමාදො**ති සතියා අවිප්පවාසො, නිච්චං උපට්ඨිතාය සතියා එතං අධිවචනං. **අමතපදන්**ති අමතං වුච්චති නිබ්බානං. තඤ්හි අජාතත්තා න ජීයති න මීයති, තස්මා ''අමත''න්ති වුච්චති. අමතස්ස පදං අමතපදං, අමතස්ස අධිගමුපායොති වුත්තං හොති. **පමාදො**ති පමජ්ජනභාවො, මුට්ඨස්සච්චසඞ්ඛාතස්ස සතියා වොස්සග්ගස්සෙතං නාමං. **මච්චුනො**ති මරණස්ස. **පදන්**ති උපායො මග්ගො. පමත්තො හි ජාතිං නාතිවත්තති, ජාතො පන ජීයති චෙව මීයති චාති පමාදො මච්චුනො පදං නාම හොති, මරණං උපනෙතීති වුත්තං හොති.

අඤ්ඤාතං තාත, පරියොසාපෙහීති ඉමිනා ''සදා අප්පමාදෙන හුත්වා වත්තිතබ්බන්ති එත්තකෙනෙව මයා ඤාතං, තුම්හෙ ධම්මදෙසනං නිට්ඨපෙථා''ති තස්මිං ධම්මෙ අත්තනො පටිපජ්ජිතුකාමතං දීපෙන්තො ධම්මදෙසනාය පරියොසානං පාපෙත්වා කථනෙ උස්සාහං ජනෙති. කෙචි පන ''අභාසීති එත්ථ 'භාසිස්සාමි විතක්කෙමී'ති අත්ථං ගහෙත්වා 'සබ්බං අප්පමාදවග්ගං භාසිස්සාමී'ති සල්ලක්ඛිතත්තා අභාසීති වුත්තං, රඤ්ඤා පන අඩ්ඪගාථං සුත්වාව 'අඤ්ඤාතං තාත, පරියොසාපෙහී'ති වුත්තත්තා 'උපරි න කථෙසී'''ති වදන්ති. ''තං පන යුත්තං න හොතී''ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. **ධුවභත්තානී**ති නිච්චභත්තානි. වජ්ජාවජ්ජං උපනිජ්ඣායතීති උපජ්ඣායොති ආහ **"වජ්ජාවජ්ජං දිස්වා චොදෙතා සාරෙතා චා"**ති. තත්ථ **වජ්ජාවජ්ජන්**ති ඛුද්දකං මහන්තඤ්ච වජ්ජං. **චොදෙතා**ති ''ඉදං තයා දුක්කටං, ඉදං දුබ්භාසිත''න්තිආදීනි වත්වා චොදෙතා. **සාරෙතා**ති අත්තනො වජ්ජං අස්සරන්තස්ස සතිං උප්පාදෙතා, සම්මාපටිපත්තියං වා සාරෙතා, පවත්තෙතාති අත්ථො.

''එවං තයා බුද්ධවචනං සජ්ඣායිතබ්බං, එවං අභික්කමිතබ්බං, එවං පටික්කමිතබ්බ''න්තිආදිනා ආචාරස්ස සික්ඛාපනතො ආචරියො නාමාති ආහ **"ඉමස්මිං සාසනෙ සික්ඛිතබ්බකධම්මෙසු පතිට්ඨාපෙතා"**ති. තත්ථ **සික්ඛිතබ්බකධම්මො** නාම සකලං බුද්ධවචනං සීලාදයො ච ධම්මා. **"පබ්බජ්ජා ච උපසම්පදා චා"**ති ඉදං ලබ්භමානවසෙන වුත්තං . **ආචරියුපජ්ඣායානන්**ති ඉමිනා පබ්බජ්ජා උපසම්පදා ච යොජෙතබ්බා, **මම චා**ති ඉමිනා පන පබ්බජ්ජාව. තදා සාමණෙරභූමියං ඨිතත්තා නිග්‍රොධස්ස භාවිනිං වා උපසම්පදං සන්ධාය උභයම්පි යොජෙතබ්බං. සරණගමනවසෙන පබ්බජ්ජාසිද්ධිතො භික්ඛුසඞ්ඝස්සපි පබ්බජ්ජාය නිස්සයභාවො වෙදිතබ්බො. හණ්ඩුකම්මවසෙනපි නිස්සයභාවො ලබ්භතෙවාති ගහෙතබ්බං. **දිවසෙ දිවසෙ වඩ්ඪාපෙන්තො**ති වුත්තනයෙනෙව දිවසෙ දිවසෙ තතො තතො දිගුණං කත්වා වඩ්ඪාපෙන්තො. **පොථුජ්ජනිකෙනා**ති පුථුජ්ජනභාවානුරූපෙන. නිග්‍රොධත්ථෙරස්ස ආනුභාවකිත්තනාධිකාරත්තා පුබ්බෙ වුත්තම්පි පච්ඡා වත්තබ්බම්පි සම්පිණ්ඩෙත්වා ආහ **"පුන රාජා අසොකාරාමං නාම මහාවිහාරං කාරෙත්වා"**තිආදි . **චෙතියපටිමණ්ඩිතානී**ති එත්ථ චයිතබ්බං පූජෙතබ්බන්ති **චෙතියං,** ඉට්ඨකාදීහි චිතත්තා වා චෙතියං, චෙතියෙහි පටිමණ්ඩිතානි විභූසිතානීති චෙතියපටිමණ්ඩිතානි. **ධම්මෙනා**ති ධම්මතො අනපෙතෙන.

වුත්තමෙවත්ථං විත්ථාරතො විභාවෙන්තො ආහ **"එකදිවසං කිරා"**තිආදි. **අසොකාරාමෙ මහාදානං දත්වා**ති එත්ථ කතෙ ආරාමෙ පච්ඡා කාරාපකස්ස රඤ්ඤො නාමවසෙන නිරුළ්හං නාමපණ්ණත්තිං සන්ධාය වුත්තං **"අසොකාරාමෙ"**ති. කෙචි පන ''තස්මිං දිවසෙ රාජා අත්තනො ඝරෙයෙව සබ්බං භික්ඛුසඞ්ඝං නිසීදාපෙත්වා භොජෙත්වා ඉමං පඤ්හං පුච්ඡී''ති වදන්ති. **මහාදානං දත්වා**ති භොජෙත්වා සබ්බපරික්ඛාරදානවසෙන මහාදානං දත්වා. වුත්තඤ්හෙතං **දීපවංසෙ** –

''නිවෙසනං පවෙසෙත්වා, නිසීදාපෙත්වාන ආසනෙ;
යාගුං නානාවිධං ඛජ්ජං, භොජනඤ්ච මහාරහං;
අදාසි පයතපාණි, යාවදත්ථං යදිච්ඡකං.

''භුත්තාවිභික්ඛුසඞ්ඝස්ස, ඔනීතපත්තපාණිනො;
එකමෙකස්ස භික්ඛුනො, අදාසි යුගසාටකං.

''පාදඅබ්භඤ්ජනං තෙලං, ඡත්තඤ්චාපි උපාහනං;
සබ්බං සමණපරික්ඛාරං, අදාසි ඵාණිතං මධුං.

''අභිවාදෙත්වා නිසීදි, අසොකධම්මො මහීපති;
නිසජ්ජ රාජා පවාරෙසි, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පච්චයං.

‘‘යාවතා භික්ඛූ ඉච්ඡන්ති, තාව දෙමි යදිච්ඡකං;
සන්තප්පෙත්වා පරික්ඛාරෙන, පවාරෙත්වාන පච්චයෙ;
තතො අපුච්ඡි ගම්භීරං, ධම්මක්ඛන්ධං සුදෙසිත’’න්ති.

අඞ්ගතො, මහාරාජ, නව අඞ්ගානීතිආදි මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරෙන වුත්තන්ති වදන්ති. **නවකම්මාධිට්ඨායකං අදාසී**ති චතුරාසීතිවිහාරසහස්සෙසු කත්තබ්බස්ස නවකම්මස්ස අධිට්ඨායකං විධායකං කත්වා අදාසි. **එකදිවසමෙව සබ්බනගරෙහි පණ්ණානි ආගමිංසූ**ති සබ්බවිහාරෙසු කිර රාහුනා චන්දස්ස ගහණදිවසෙ නවකම්මං ආරභිත්වා පුන රාහුනා චන්දස්ස ගහණදිවසෙයෙව නිට්ඨාපෙසුං, තස්මා එකදිවසමෙව පණ්ණානි ආගමිංසූති වදන්ති. **අට්ඨ සීලඞ්ගානී**ති අට්ඨ උපොසථඞ්ගසීලානි. **‘‘සබ්බාලඞ්කාරවිභූසිතායා’’**ති ඉදං අසමාදින්නුපොසථඞ්ගානං වසෙන වුත්තං. **අමරවතියා රාජධානියා**ති තාවතිංසදෙවනගරෙ. **අලඞ්කතපටියත්ත**න්ති අලඞ්කතකරණවසෙන සබ්බසජ්ජිතං.

අධිකං කාරං **අධිකාරං,** අධිකං කිරියන්ති වුත්තං හොති. **ලොකවිවරණං නාම පාටිහාරියං අකංසූ**ති එත්ථ අනෙකසහස්සසඞ්ඛ්‍යස්ස ඔකාසලොකස්ස තන්නිවාසීසත්තලොකස්ස ච විවටභාවකරණපාටිහාරියං ලොකවිවරණං නාම. තං පන කරොන්තො ඉද්ධිමා අන්ධකාරං වා ආලොකං කරොති, පටිච්ඡන්නං වා විවටං, අනාපාථං වා ආපාථං කරොති. කථං? අයඤ්හි යථා පටිච්ඡන්නොපි දූරෙ ඨිතොපි අත්තා වා පරො වා දිස්සති, එවං අත්තානං වා පරං වා පාකටං කාතුකාමො පාදකජ්ඣානතො වුට්ඨාය ‘‘ඉදං අන්ධකාරට්ඨානං ආලොකජාතං හොතූ’’ති වා ‘‘ඉදං පටිච්ඡන්නං විවටං හොතූ’’ති වා ‘‘ඉදං අනාපාථං ආපාථං හොතූ’’ති වා ආවජ්ජෙත්වා පුන පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය අධිට්ඨාති. සහ අධිට්ඨානෙන යථාධිට්ඨිතමෙව හොති. අපරෙ දූරෙ ඨිතාපි පස්සන්ති, සයම්පි පස්සිතුකාමො පස්සති භගවා විය දෙවොරොහණෙ. භගවා හි දෙවලොකෙ අභිධම්මදෙසනං නිට්ඨපෙත්වා සඞ්කස්සනගරං ඔතරන්තො සිනෙරුමුද්ධනි ඨත්වා පුරත්ථිමං ලොකධාතුං ඔලොකෙසි, අනෙකානි චක්කවාළසහස්සානි විවටානි විය හුත්වා එකඞ්ගණං විය හුත්වා පකාසිංසු. යථා ච පුරත්ථිමෙන, එවං පච්ඡිමෙනපි උත්තරෙනපි දක්ඛිණෙනපි සබ්බං විවටමද්දස. හෙට්ඨාපි යාව අවීචි උපරි ච යාව අකනිට්ඨභවනං, තාව අද්දස. මනුස්සාපි දෙවෙ පස්සන්ති, දෙවාපි මනුස්සෙ. තත්ථ නෙව මනුස්සා උද්ධං උල්ලොකෙන්ති, න දෙවා අධො ඔලොකෙන්ති, සබ්බෙ සම්මුඛසම්මුඛාව අඤ්ඤමඤ්ඤං පස්සන්ති, තං දිවසං ලොකවිවරණං නාම අහොසි.

අපිච තම්බපණ්ණිදීපෙ තලඞ්ගරවාසී ධම්මදින්නත්ථෙරොපි ඉමං පාටිහාරියං අකාසි. සො කිර එකදිවසං තිස්සමහාවිහාරෙ චෙතියඞ්ගණම්හි නිසීදිත්වා ‘‘තීහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො භික්ඛු අපණ්ණකපටිපදං පටිපන්නො හොතී’’ති **අපණ්ණකසුත්තං** (අ. නි. 3.16) කථෙන්තො හෙට්ඨාමුඛං බීජනිං අකාසි, යාව අවීචිතො එකඞ්ගණං අහොසි, තතො උපරිමුඛං අකාසි, යාව බ්‍රහ්මලොකා එකඞ්ගණං අහොසි. ථෙරො නිරයභයෙන තජ්ජෙත්වා සග්ගසුඛෙන ච පලොභෙත්වා ධම්මං දෙසෙසි. කෙචි සොතාපන්නා අහෙසුං, කෙචි සකදාගාමී අනාගාමී අරහන්තොති එවං තස්මිං දිවසෙපි ලොකවිවරණං නාම අහොසි. ඉමෙ පන භික්ඛූ යථා අසොකො ධම්මරාජා අසොකාරාමෙ ඨිතො චතුද්දිසා අනුවිලොකෙන්තො සමන්තතො සමුද්දපරියන්තං ජම්බුදීපං පස්සති, චතුරාසීති ච විහාරසහස්සානි උළාරාය විහාරමහපූජාය විරොචමානානි, එවං අධිට්ඨහිත්වා ලොකවිවරණං නාම පාටිහාරියං අකංසු.

විහාරමහපූජායාති විහාරමහසඞ්ඛාතාය පූජාය. **විභූති**න්ති සම්පත්තිං. **එවරූපං පීතිපාමොජ්ජ**න්ති ඊදිසං පරිච්චාගමූලකං පීතිපාමොජ්ජං. **මොග්ගලිපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස භාරමකාසී**ති ථෙරස්ස මහානුභාවත්තා ‘‘උත්තරිපි චෙ කථෙතබ්බං අත්ථි, තම්පි සොයෙව කථෙස්සතී’’ති මඤ්ඤමානො භික්ඛුසඞ්ඝො රඤ්ඤා පුච්ඡිතපඤ්හස්ස විසජ්ජනං ථෙරස්ස භාරමකාසි. **සාසනස්ස දායාදො හොමි, න හොමී**ති සාසනස්ස ඤාතකො අබ්භන්තරො හොමි, න හොමීති අත්ථො. යෙසං සාසනෙ පබ්බජිතා පුත්තධීතරො න සන්ති, න තෙ සාසනෙ කත්තබ්බකිච්චං අත්තනො භාරං කත්වා වහන්තීති ඉමමත්ථං සන්ධාය ථෙරො එවමාහ **‘‘න ඛො, මහාරාජ, එත්තාවතා සාසනස්ස දායාදො හොතී’’**ති. **කථඤ්චරහි, භන්තෙ, සාසනස්ස දායාදො හොතී**ති එත්ථ **චරහී**ති නිපාතො අක්ඛන්තිං දීපෙති. ඉදං වුත්තං හොති – යදි එවරූපං පරිච්චාගං කත්වාපි සාසනස්ස දායාදො න හොති, අඤ්ඤං කිං නාම කත්වා හොතීති.

තිස්සකුමාරස්ස පබ්බජිතකාලතො පභුතීති යදා ච තිස්සකුමාරො පබ්බජිතො, යෙන ච කාරණෙන පබ්බජිතො, තං සබ්බං විත්ථාරතො උත්තරි ආවි භවිස්සති. **සක්ඛසී**ති සක්ඛිස්සසි. **පාමොජ්ජජාතො**ති සඤ්ජාතපාමොජ්ජො. **පුත්තානං මනං ලභිත්වා**ති එත්ථ පුත්තීපි සාමඤ්ඤතො පුත්තසද්දෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා, පුත්තො ච ධීතා ච පුත්තාති එවං එකසෙසනයෙන වා එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ධීතුසද්දෙන සහ පයුජ්ජමානො හි පුත්තසද්දො එකොව අවසිස්සති, ධීතුසද්දො නිවත්තතීති සද්දසත්ථවිදූ වදන්ති. **සික්ඛාය පතිට්ඨාපෙසු**න්ති තස්මිංයෙව සීමමණ්ඩලෙ සික්ඛාසම්මුතිං දත්වා පාණාතිපාතාවෙරමණිආදීසු විකාලභොජනාවෙරමණිපරියොසානාසු ඡසු සික්ඛාසු සමාදපනවසෙන සික්ඛාය පතිට්ඨාපෙසුං. සට්ඨිවස්සායපි හි සාමණෙරියා ‘‘පාණාතිපාතාවෙරමණිං ද්වෙ වස්සානි අවීතික්කම්ම සමාදානං සමාදියාමී’’තිආදිනා (පාචි. 1078-1079) ඡ සික්ඛායො සමාදියිත්වා සික්ඛිතබ්බායෙව. න හි එතාසු ඡසු සික්ඛාපදෙසු ද්වෙ වස්සානි අසික්ඛිතසික්ඛං සාමණෙරිං උපසම්පාදෙතුං වට්ටති. ඡ වස්සානි අභිසෙකස්ස අස්සාති **ඡබ්බස්සාභිසෙකො,** අභිසෙකතො පට්ඨාය අතික්කන්තඡවස්සොති වුත්තං හොති.

සබ්බං ථෙරවාදන්ති ද්වෙ සඞ්ගීතියො ආරුළ්හා පාළියෙවෙත්ථ ‘‘ථෙරවාදො’’ති වෙදිතබ්බා. සා හි මහාකස්සපපභුතීනං මහාථෙරානං වාදත්තා ‘‘ථෙරවාදො’’ති වුච්චති. **කොන්තපුත්තතිස්සත්ථෙරො**ති එත්ථ

කොන්තසකුණියො නාම කින්නරජාතියො. ‘‘තාසු එකිස්සා කුච්ඡියං සයිතො මනුස්සජාතිකො රඤ්ඤා පොසිතො කොන්තපුත්තතිස්සත්ථෙරො නාමා’’ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. **මහාවංසෙපි** චෙතං වුත්තං –

‘‘පුරෙ පාටලිපුත්තම්හා, වනෙ වනචරො චරං;
කොන්තකින්නරියා සද්ධිං, සංවාසං කිර කප්පයි.

‘‘තෙන සංවාසමන්වාය, සා පුත්තෙ ජනයී දුවෙ;
තිස්සො ජෙට්ඨො කනිට්ඨො තු, සුමිත්තො නාම නාමතො.

‘‘මහාවරුණත්ථෙරස්ස , කාලෙ පබ්බජි සන්තිකෙ;
අරහත්තං පාපුණිංසු, ඡළභිඤ්ඤාගුණං උභො’’ති.

කෙචි පන එවං වදන්ති ‘‘කොන්තා නාම කට්ඨවාහනරඤ්ඤො වංසෙ ජාතා එකා රාජධීතා. තං ගරුළයන්තෙන අරඤ්ඤගතං එකො වනචරකො ආනෙත්වා තාය සද්ධිං සංවාසං කප්පෙසි. සා තස්ස උභො පුත්තෙ විජායි. තත්‍රායං ජෙට්ඨකො මාතුනාමෙන කොන්තපුත්තො නාම ජාතො’’ති. කට්ඨවාහනරඤ්ඤො කිර නගරෙ සබ්බෙපි විභවසම්පන්නා නදීපබ්බතකීළාදීසු ගරුළසකුණසදිසං යන්තං කාරෙත්වා කට්ඨවාහනරාජා විය ගරුළවාහනෙන විචරන්ති.

බ්‍යාධිපටිකම්මත්ථං භික්ඛාචාරවත්තෙන ආහිණ්ඩන්තො පසතමත්තං සප්පිං අලභිත්වාති තදා කිර ජෙට්ඨස්ස කොන්තපුත්තතිස්සත්ථෙරස්ස කුච්ඡිවාතො සමුට්ඨාසි. තං බාළ්හාය දුක්ඛවෙදනාය පීළිතං කනිට්ඨො සුමිත්තො නාම ථෙරො දිස්වා ‘‘කිමෙත්ථ, භන්තෙ, ලද්ධුං වට්ටතී’’ති පුච්ඡි. තිස්සත්ථෙරො, ‘‘ආවුසො, පසතමත්තං සප්පිං ලද්ධුං වට්ටතී’’ති වත්වා රඤ්ඤො නිවෙදනං තස්ස ගිලානපච්චයං පච්ඡාභත්තං සප්පිඅත්ථාය චරණඤ්ච පටික්ඛිපිත්වා ‘‘භික්ඛාචාරවෙලායමෙව පිණ්ඩාය චරන්තෙන තයා යදි සක්කා ලද්ධුං, එවං විචරිත්වා යං ලද්ධං, තං ආහරා’’ති ආහ. කනිට්ඨොපි වුත්තනයෙනෙව භික්ඛාචාරවත්තෙන චරන්තො පසතමත්තම්පි සප්පිං නාලත්ථ. සො පන කුච්ඡිවාතො බලවතරො සප්පිසටසතෙනාපි වූපසමෙතුං අසක්කුණෙය්‍යො අහොසි. ථෙරො තෙනෙව බ්‍යාධිබලෙන කාලමකාසි. කෙචි පන ‘‘විච්ඡිකනාමකෙන කීටවිසෙන ඩට්ඨො ථෙරො තස්ස විසවෙගෙන අධිමත්තාය දුක්ඛවෙදනාය සමන්නාගතො තං වූපසමෙතුං වුත්තනයෙනෙව පසතමත්තං සප්පිං අලභිත්වා පරිනිබ්බුතො’’ති වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

‘‘පාදෙ කීටවිසෙනාසි, ඩට්ඨො ජෙට්ඨො සවෙදනො;
ආහ පුට්ඨො කනිට්ඨෙන, භෙසජ්ජං පසතං සතං.

‘‘රඤ්ඤො නිවෙදනං ථෙරො, ගිලානපච්චයෙපි ච;
සප්පිඅත්ථඤ්ච චරණං, පච්ඡාභත්තං පටික්ඛිපි.

‘‘පිණ්ඩාය චෙ චරං සප්පිං, ලභසෙ ත්වං තමාහර;
ඉච්චාහ තිස්සත්ථෙරො සො, සුමිත්තං ථෙරමුත්තමං.

‘‘පිණ්ඩාය චරතා තෙන, න ලද්ධං පසතං සතං;
සප්පිකුම්භසතෙනාපි, බ්‍යාධි ජාතො අසාධියො.

‘‘තෙනෙව බ්‍යාධිනා ථෙරො, පත්තො ආයුක්ඛයන්තිකං;
ඔවදිත්වප්පමාදෙන, නිබ්බාතුං මානසං අකා.

‘‘ආකාසම්හි නිසීදිත්වා, තෙජොධාතුවසෙන සො;
යථාරුචි අධිට්ඨාය, සරීරං පරිනිබ්බුතො.

‘‘ජාලා සරීරා නික්ඛම්ම, නිමංසඡාරිකං ඩහි;
ථෙරස්ස සකලං කායං, අට්ඨිකානි තු නො ඩහී’’ති.

අප්පමාදෙන ඔවදිත්වාති ‘‘අම්හාදිසානම්පි එවං පච්චයා දුල්ලභා, තුම්හෙ ලභමානෙසු පච්චයෙසු අප්පමජ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොථා’’ති එවං අප්පමාදෙන ඔවදිත්වා. **පල්ලඞ්කෙනාති** සමන්තතො ඌරුබද්ධාසනෙන. ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ චෙතං කරණවචනං. **තෙජොධාතුං සමාපජ්ජිත්වාති** තෙජොධාතුකසිණාරම්මණං ඣානං සමාපජ්ජිත්වා. **ථෙරස්ස සක්කාරං කත්වාති** ථෙරස්ස ධාතුසක්කාරං කත්වා. **චතූසු ද්වාරෙසු පොක්ඛරණියො කාරාපෙත්වා භෙසජ්ජස්ස පූරාපෙත්වාති** එකස්මිං ද්වාරෙ චතස්සො පොක්ඛරණියො කාරාපෙත්වා තත්ථ එකං පොක්ඛරණිං සප්පිස්ස පූරාපෙත්වා එකං මධුනො, එකං ඵාණිතස්ස, එකං සක්කරාය පූරාපෙසි. සෙසද්වාරෙසුපි එවමෙව කාරාපෙසීති වදන්ති.

සභායං සතසහස්සන්ති නගරමජ්ඣෙ විනිච්ඡයසාලායං සතසහස්සං. ඉමිනා සකලනගරතො සමුට්ඨිතං ආයං නිදස්සෙති. **පඤ්චසතසහස්සානි රඤ්ඤො උප්පජ්ජන්තී**ති ච රට්ඨතො උප්පජ්ජනකං ආයං ඨපෙත්වා වුත්තං. **තතො**ති යථාවුත්තපඤ්චසතසහස්සතො. **නිග්‍රොධත්ථෙරස්ස දෙවසිකං සතසහස්සං විසජ්ජෙසී**ති කථං පන ථෙරස්ස සතසහස්සං විසජ්ජෙසි? රාජා කිර දිවසස්ස තික්ඛත්තුං සාටකෙ පරිවත්තෙන්තො ''ථෙරස්ස චීවරං නීත''න්ති පුච්ඡිත්වා ''ආම නීත''න්ති සුත්වාව පරිවත්තෙති. ථෙරොපි දිවසස්ස තික්ඛත්තුං තිචීවරං පරිවත්තෙති. තස්ස හි තිචීවරං හත්ථික්ඛන්ධෙ ඨපෙත්වා පඤ්චහි ච ගන්ධසමුග්ගසතෙහි පඤ්චහි ච මාලාසමුග්ගසතෙහි සද්ධිං පාතොව ආහරීයිත්ථ, තථා දිවා චෙව සායඤ්ච. ථෙරොපි න භණ්ඩිකං බන්ධිත්වා ඨපෙසි, සම්පත්තසබ්‍රහ්මචාරීනං අදාසි. තදා කිර ජම්බුදීපෙ භික්ඛුසඞ්ඝස්ස යෙභුය්‍යෙන නිග්‍රොධත්ථෙරස්සෙව සන්තකං චීවරං අහොසි. එවං ථෙරස්ස දිවසෙ දිවසෙ සතසහස්සං විසජ්ජෙසි. **උළාරො ලාභසක්කාරො**ති එත්ථ ලබ්භති පාපුණීයතීති ලාභො, චතුන්නං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. සක්කච්චං කාතබ්බො දාතබ්බොති සක්කාරො, චත්තාරො පච්චයායෙව. පච්චයා එව හි පණීතපණීතා සුන්දරසුන්දරා අභිසඞ්ඛරිත්වා කතා ''සක්කාරො''ති වුච්චන්ති. අථ වා පරෙහි කාතබ්බගාරවකිරියා පුප්ඵාදීහි පූජා වා සක්කාරො.

දිට්ඨිගතානීති එත්ථ දිට්ඨියෙව දිට්ඨිගතං ''ගූථගතං මුත්තගතං (ම. නි. 2.119), සඞ්ඛාරගත''න්තිආදීසු (මහානි. 41) විය. ගන්තබ්බාභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තං දිට්ඨිගතං, දිට්ඨියා ගහණමත්තන්ති අත්ථො. දිට්ඨිප්පකාරො වා දිට්ඨිගතං, දිට්ඨිභෙදොති වුත්තං හොති. ලොකියා හි විධයුත්තගතප්පකාරසද්දෙ සමානත්ථෙ ඉච්ඡන්ති. **න ඛො පනෙතං සක්කා ඉමෙසං මජ්ඣෙ වසන්තෙන වූපසමෙතු**න්ති තෙසඤ්හි මජ්ඣෙ වසන්තො තෙසුයෙව අන්තොගධත්තා ආදෙය්‍යවචනො න හොති, තස්මා එවං චින්තෙසි. තදා තස්මිං ඨානෙ වසන්තස්ස සුඛවිහාරාභාවතො තං පහාය ඉච්ඡිතබ්බසුඛවිහාරමත්තං ගහෙත්වා වුත්තං **''අත්තනා ඵාසුකවිහාරෙන විහරිතුකාමො''**ති. **අහොගඞ්ගපබ්බත**න්ති එවංනාමකං පබ්බතං. **ධම්මෙන විනයෙන සත්ථුසාසනෙනා**ති එත්ථ **ධම්මො**ති භූතං වත්ථු. **විනයො**ති චොදනා සාරණා ච. **සත්ථුසාසන**න්ති ඤත්තිසම්පදා අනුසාවනසම්පදා ච, තස්මා භූතෙන වත්ථුනා චොදෙත්වා සාරෙත්වා ඤත්තිසම්පදාය අනුසාවනසම්පදාය ච උක්ඛෙපනීයාදිකම්මවසෙන නිග්ගය්හමානාපීති වුත්තං හොති. **අබ්බුදං** ථෙනනට්ඨෙන, **මලං** කිලිට්ඨභාවකරණට්ඨෙන, **කණ්ටකං** විජ්ඣනට්ඨෙන. **අග්ගිං පරිචරන්තී**ති අග්ගිහුත්තකා විය අග්ගිං පූජෙන්ති . **පඤ්චාතපෙ තප්පන්තී**ති චතූසු ඨානෙසු අග්ගිං කත්වා මජ්ඣෙ ඨත්වා සූරියාතපෙන තප්පන්ති. **ආදිච්චං අනුපරිවත්තන්තී**ති උදයකාලතො පභුති සූරියං ඔලොකයමානා යාවත්ථඞ්ගමනා සූරියාභිමුඛාව පරිවත්තන්ති. **වොභින්දිස්සාමාති පග්ගණ්හිංසූ**ති විනාසෙස්සාමාති උස්සාහමකංසු. **අවිසහන්තො**ති අසක්කොන්තො.

සත්තදිවසෙන රජ්ජං සම්පටිච්ඡාති සත්තදිවසෙ රජ්ජසුඛං තාව අනුභව. **තමත්ථං සඤ්ඤාපෙසී**ති කුක්කුච්චායිතමත්ථං බොධෙසි. කථං සඤ්ඤාපෙසීති ආහ **''සො කිර''**තිආදි. **චිත්තරූප**න්ති චිත්තානුරූපං, යථාකාමන්ති වුත්තං හොති. **කිස්සා**ති කෙන කාරණෙන. **අරෙ ත්වං නාම පරිච්ඡින්නමරණ**න්ති සත්තහි දිවසෙහි පරිච්ඡින්නමරණං. **විස්සත්ථො**ති නිරාසඞ්කචිත්තො, මරණසඞ්කාරහිතො නිබ්භයොති වුත්තං හොති. **අස්සාසපස්සාසනිබද්ධං මරණං පෙක්ඛමානා**ති ''අහො වතාහං තදන්තරං ජීවෙය්‍යං, යදන්තරං අස්සසිත්වා පස්සසාමි පස්සසිත්වා වා අස්සසාමි, භගවතො සාසනං මනසි කරෙය්‍යං, බහු වත මෙ කතං අස්සා''ති එවං මරණස්සතියා අනුයුඤ්ජනතො අස්සාසපස්සාසප්පවත්තිකාලපටිබද්ධං මරණං පෙක්ඛමානා. තත්ථ **අස්සාසො**ති බහිනික්ඛමනනාසවාතො. **පස්සාසො**ති අන්තොපවිසනවාතො. වුත්තවිපරියායෙනපි වදන්ති.

මිගවං නික්ඛමිත්වාති මිගමාරණත්ථාය ''අරඤ්ඤෙ මිගපරියෙසනං චරිස්සාමී''ති නික්ඛමිත්වා. තත්ථ **මිගව**න්ති මිගානං වානනතො හෙසනතො බාධනතො ''මිගව''න්ති ලද්ධසමඤ්ඤං මිගවං. **යොනකමහාධම්මරක්ඛිතත්ථෙර**න්ති යොනකවිසයෙ ජාතං ඉධාගන්ත්වා පබ්බජිතං ධම්මරක්ඛිතනාමධෙය්‍යං මහාථෙරං. **හත්ථිනාගෙනා**ති මහාහත්ථිනා. මහන්තපරියායොපි හි නාගසද්දොති වදන්ති. අභිනාගාදිතො වා විසෙසනත්ථං ''හත්ථිනාගෙනා''ති වුත්තං. **තස්සාසයං** තස්ස අජ්ඣාසයං. **තස්ස පස්සන්තස්සෙවා**ති අනාදරෙ සාමිවචනං, තස්මිං පස්සන්තෙයෙවාති අත්ථො. **ආකාසෙ උප්පතිත්වා**ති එත්ථ අයං විකුබ්බනිද්ධි න හොතීති ගිහිස්සපි ඉමං ඉද්ධිපාටිහාරියං දස්සෙසි. සා හි ''පකතිවණ්ණං විජහිත්වා කුමාරකවණ්ණං වා දස්සෙති නාගවණ්ණං වා, විවිධම්පි සෙනාබ්‍යූහං දස්සෙතී''ති එවං ආගතා ඉද්ධි පකතිවණ්ණවිජහනවිකාරවසෙන පවත්තත්තා විකුබ්බනිද්ධි නාම. අධිට්ඨානිද්ධියා පන පටික්ඛෙපො නත්ථි. තථා ච වක්ඛති **ඛුද්දකවත්ථුක්ඛන්ධකවණ්ණනායං** (චූළව. අට්ඨ. 252) ''ඉද්ධිපාටිහාරියන්ති එත්ථ විකුබ්බනිද්ධිපාටිහාරියං පටික්ඛිත්තං, අධිට්ඨානිද්ධි පන අප්පටික්ඛිත්තාති වෙදිතබ්බා''ති. **ලග්ගෙත්වා**ති ආකාසෙ කායබන්ධනං පසාරෙත්වා තත්ථ චීවරං ලග්ගෙත්වා.

ඡණවෙසන්ති තුට්ඨිජනනවෙසං, උස්සවවෙසන්ති අත්ථො. **පටියාදෙසු**න්ති ''ආගතකාලෙ චීවරාදීනං පරියෙසනං භාරිය''න්ති පඨමමෙව පත්තචීවරානි සම්පාදෙසුං. **පධානඝර**න්ති භාවනානුයොගවසෙන වීරියාරම්භස්ස අනුරූපං විවිත්තසෙනාසනං. **සොපී**ති රඤ්ඤො භාගිනෙය්‍යං සන්ධාය වුත්තං. **අනුපබ්බජිතො**ති උළාරවිභවෙන ඛත්තියජනෙන අනුගන්ත්වා පබ්බජිතො. **ගන්ත්වා**ති ඉද්ධියා ගන්ත්වා. **කුසලාධිප්පායො**ති මනාපජ්ඣාසයො. **ද්වෙළ්හකජාතො**ති ''ඉමෙ භික්ඛූ න එකමග්ගෙන කථෙන්තී''ති සංසයමාපන්නො. **එකෙකං භික්ඛුසහස්සපරිවාර**න්ති එකෙකස්ස එකෙකසහස්සපරිච්ඡින්නං භික්ඛුපරිවාරඤ්ච. **ගණ්හිත්වා ආගච්ඡථා**ති වුත්තෙපි ''සාසනං පග්ගණ්හිතුං සමත්ථො''ති වුත්තත්තා ථෙරා භික්ඛූ ''ධම්මකම්ම''න්ති මඤ්ඤමානා ගතා. ඊදිසෙසු හි ඨානෙසු කුක්කුච්චං න කාතබ්බං.

කප්පියසාසනඤ්හෙතං න ගිහිකම්මපටිසංයුත්තං. **ථෙරො නාගච්ඡීති** කිඤ්චාපි ''රාජා පක්කොසතී''ති වුත්තෙපි ධම්මකම්මත්ථාය ආගන්තුං වට්ටති, ද්වික්ඛත්තුං පන පෙසිතෙපි න ආගතො කිර. ථෙරො හි සබ්බත්ථ විඛ්‍යාතවසෙන සම්භාවනුප්පත්තිතො සම්භාවිතස්ස ච උද්ධං කත්තබ්බකිච්චසිද්ධිතො අසාරුප්පවචනලෙසෙන න ආගච්ඡීති. **මහල්ලකො නු ඛො භන්තෙ ථෙරොති** කිඤ්චාපි රාජා ථෙරං දිට්ඨපුබ්බො, නාමං පන සල්ලක්ඛෙතුං අසක්කොන්තො එවං පුච්ඡීති වදන්ති. **වය්හන්ති** උපරි මණ්ඩපසදිසං පදරච්ඡන්නං, සබ්බපලිගුණ්ඨිමං වා ඡාදෙත්වා කතං සකටවිසෙසං වය්හන්ති වදන්ති. **නාවාසඞ්ඝාටං බන්ධිත්වාති** එත්ථ **නාවාති** පොතො. සො හි ඔරතො පාරං පතති ගච්ඡතීති පොතො, සත්තෙ නෙතීති නාවාති ච වුච්චති. එකතො සඞ්ඝටිතා නාවා නාවාසඞ්ඝාටං, තථා තං බන්ධිත්වාති අත්ථො.

සාසනපච්චත්ථිකානං බහුභාවතො ආහ **''ආරක්ඛං සංවිධායා''**ති. **යන්ති** යස්මා, යෙන කාරණෙනාති අත්ථො. ''ආගුං න කරොතීති නාගො''ති (චූළව. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 27) වචනතො පාපකරණාභාවතො සමණො ඉධ නාගො නාමාති මඤ්ඤමානා **''එකො තං මහාරාජ සමණනාගො දක්ඛිණහත්ථෙ ගණ්හිස්සතී''**ති බ්‍යාකරිංසු. **අබ්බාහිංසූති** ආකඩ්ඪිංසු. ''රඤ්ඤො හත්ථග්ගහණං ලීළාවසෙන කතං විය හොතීති කස්මාතිආදිචොදනං කත''න්ති වදන්ති. **බාහිරතොති** උය්‍යානස්ස බාහිරතො. පස්සන්තානං අතිදුක්කරං හුත්වා පඤ්ඤායතීති ආහ **''පදෙසපථවීකම්පනං දුක්කර''**න්ති. අධිට්ඨානෙ පනෙත්ථ විසුං දුක්කරතා නාම නත්ථි. **සීමං අක්කමිත්වාති** අන්තොසීමං සීමාය අබ්භන්තරං අක්කමිත්වා. **අභිඤ්ඤාපාදකන්ති** අභිඤ්ඤාය පතිට්ඨාභූතං. විකුබ්බනිද්ධියා එව පටික්ඛිත්තත්තා පථවිචලනං අධිට්ඨහි. **රථස්ස අන්තොසීමාය ඨිතො පාදොව චලීති** එත්ථ **පාදොති** රථචක්කං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්හි රථස්ස ගමනකිච්චසාධනතො පාදසදිසත්තා ඉධ ''පාදො''ති වුත්තං. **සක්ඛතීති** සක්ඛිස්සති. **එතමත්ථන්ති** විනා චෙතනාය පාපස්ස අසම්භවසඞ්ඛාතං අත්ථං. **චෙතනාහන්ති** එත්ථ ''චෙතනං අහ''න්ති පදච්ඡෙදො කාතබ්බො. **චෙතයිත්වාති** චෙතනං පවත්තයිත්වා. **දීපකතිත්තිරොති** අත්තනො නිසින්නභාවස්ස දීපනතො එවංලද්ධනාමො තිත්තිරො. යං අරඤ්ඤං නෙත්වා සාකුණිකො තස්ස සද්දෙන ආගතාගතෙ තිත්තිරෙ ගණ්හාති.

තාපසං පුච්ඡීති අතීතෙ කිර එකස්මිං පච්චන්තගාමෙ එකො සාකුණිකො එකං දීපකතිත්තිරං ගහෙත්වා සුට්ඨු සික්ඛාපෙත්වා පඤ්ජරෙ පක්ඛිපිත්වා පටිජග්ගති. සො තං අරඤ්ඤං නෙත්වා තස්ස සද්දෙන ආගතාගතෙ තිත්තිරෙ ගණ්හාති. තිත්තිරො ''මං නිස්සාය බහූ මම ඤාතකා නස්සන්ති, මය්හෙතං පාප''න්ති නිස්සද්දො අහොසි. සො තස්ස නිස්සද්දභාවං ඤත්වා වෙළුපෙසිකාය තං සීසෙ පහරති. තිත්තිරො දුක්ඛාතුරතාය සද්දං කරොති. එවං සො සාකුණිකො තං නිස්සාය තිත්තිරෙ ගහෙත්වා ජීවිකං කප්පෙසි. අථ සො තිත්තිරො චින්තෙසි ''ඉමෙ මරන්තූති මය්හං චෙතනා නත්ථි, පටිච්ච කම්මං පන මං ඵුසති. මයි සද්දං අකරොන්තෙ හි එතෙ නාගච්ඡන්ති, කරොන්තෙයෙවාගච්ඡන්ති, ආගතාගතෙ අයං ගහෙත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපෙති, අත්ථි නු ඛො එත්ථ මය්හං පාපං, නත්ථී''ති. සො තතො පට්ඨාය ''කො නු ඛො මෙ ඉමං කඞ්ඛං ඡින්දෙය්‍යා''ති තථාරූපං පණ්ඩිතං උපධාරෙන්තො චරති. අථෙකදිවසං සො සාකුණිකො බහුකෙ තිත්තිරෙ ගහෙත්වා පච්ඡිං පූරෙත්වා ''පානීයං පිවිස්සාමී''ති බොධිසත්තස්ස තාපසපබ්බජ්ජාය පබ්බජිත්වා ඣානාභිඤ්ඤායො නිබ්බත්තෙත්වා අරඤ්ඤෙ වසන්තස්ස අස්සමං ගන්ත්වා තං පඤ්ජරං බොධිසත්තස්ස සන්තිකෙ ඨපෙත්වා පානීයං පිවිත්වා වාලිකාතලෙ නිපන්නො නිද්දං ඔක්කමි. තිත්තිරො තස්ස නිද්දමොක්කන්තභාවං ඤත්වා ''මම කඞ්ඛං ඉමං තාපසං පුච්ඡිස්සාමි, ජානන්තො මෙ කථෙස්සතී''ති පඤ්ජරෙ නිසින්නොයෙව –

> ''ඤාතකො නො නිසින්නොති, බහු ආගච්ඡතෙ ජනො;
> පටිච්ච කම්මං ඵුසති, තස්මිං මෙ සඞ්කතෙ මනො''ති. (ජා. 1.4.75) –

තාපසං පුච්ඡි. තස්සත්ථො (ජා. අට්ඨ. 3.75) – භන්තෙ, සචාහං සද්දං න කරෙය්‍යං, අයං තිත්තිරජනො න ආගච්ඡෙය්‍ය, මයි පන සද්දං කරොන්තෙ ''ඤාතකො නො නිසින්නො''ති අයං බහුජනො ආගච්ඡති, තං ආගතාගතං ලුද්දො ගහෙත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපෙන්තො මං පටිච්ච මං නිස්සාය එතං පාණාතිපාතකම්මං ඵුසති පටිලභති වින්දති, තස්මිං මං පටිච්ච කතෙ පාපෙ ''මම නු ඛො එතං පාප''න්ති එවං මෙ මනො සඞ්කති පරිසඞ්කති කුක්කුච්චං ආපජ්ජතීති.

න පටිච්ච කම්මං ඵුසතීතිආදිකාය පන තාපසෙන වුත්තගාථාය අයමත්ථො – යදි තව පාපකිරියාය මනො න පදුස්සති, තන්නින්නො තප්පොණො න හොති, එවං සන්තෙ ලුද්දෙන තං පටිච්ච කතම්පි පාපකම්මං තං න ඵුසති න අල්ලීයති. පාපකිරියාය හි අප්පොස්සුක්කස්ස නිරාලයස්ස භද්‍රස්ස පරිසුද්ධස්ස සතො තව පාණාතිපාතචෙතනාය අභාවා තං පාපං න උපලිම්පති, තව චිත්තං න අල්ලීයතීති.

සමයං උග්ගණ්හාපෙසීති අත්තනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස ලද්ධිං උග්ගණ්හාපෙසි. **සාණිපාකාරං පරික්ඛිපාපෙත්වාති** එත්ථ **සාණිපාකාරන්ති** කරණත්ථෙ උපයොගවචනං, අත්තානඤ්ච ථෙරඤ්ච යථා තෙ භික්ඛූ න පස්සන්ති, එවං සාණිපාකාරෙන සමන්තතො පරික්ඛිපාපෙත්වාති අත්ථො, සාණිපාකාරං වා සමන්තතො පරික්ඛිපාපෙත්වාති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො. **සාණිපාකාරන්තරෙති** සාණිපාකාරස්ස අබ්භන්තරෙ. **එකලද්ධිකෙති** සමානලද්ධිකෙ. කිං වදති සීලෙනාති **කිංවාදී.** අථ වා කො කතමො වාදො කිංවාදො, සො එතස්ස අත්ථීති **කිංවාදී.** සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච වදන්ති පඤ්ඤපෙන්ති සීලෙනාති **සස්සතවාදිනො.** අථ වා වදන්ති එතෙනාති වාදො, දිට්ඨියා එතං අධිවචනං. සස්සතො වාදො සස්සතවාදො, සො එතෙසං අත්ථීති **සස්සතවාදිනො,** සස්සතදිට්ඨිනොති අත්ථො. අථ සස්සතො වාදො එතෙසමත්ථීති කස්මා වුත්තං, තෙසඤ්හි අත්තා ලොකො ච සස්සතොති අධිප්පෙතො, න වාදොති? සච්චමෙතං. සස්සතසහචරිතතාය පන වාදොපි සස්සතොති වුත්තො යථා ''කුන්තා පචරන්තී''ති. සස්සතොති වාදො

එතෙසන්ති වා ඉතිසද්දලොපො දට්ඨබ්බො. යෙ රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා තං සස්සතං අමතං නිච්චං ධුවං පඤ්ඤපෙන්ති, තෙ සස්සතවාදිනොති වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං **නිද්දෙසෙ පටිසම්භිදායඤ්ච** –

> ‘‘රූපං අත්තා චෙව ලොකො ච සස්සතො චාති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්ති. වෙදනං… සඤ්ඤං… සඞ්ඛාරෙ… විඤ්ඤාණං අත්තා චෙව ලොකො ච සස්සතො චාති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්තී’’ති.

අයඤ්ච අත්ථො ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, වෙදනං… සඤ්ඤං… සඞ්ඛාරෙ… විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති ඉමිස්සා පඤ්චවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන වුත්තො. ‘‘රූපවන්තං අත්තාන’’න්තිආදිකාය පන පඤ්චදසවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චත්තාරො චත්තාරො ඛන්ධෙ ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤො ලොකොති පඤ්ඤපෙන්තීති අයඤ්ච අත්ථො ලබ්භති. තථා එකං ඛන්ධං ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා අඤ්ඤො අත්තනො උපභොගභූතො ලොකොති, සසන්තතිපතිතෙ වා ඛන්ධෙ ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤො ලොකොති පඤ්ඤපෙන්තීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. සත්තෙසු සඞ්ඛාරෙසු වා එකච්චං සස්සතං එතස්සාති එකච්චසස්සතො, එකච්චසස්සතවාදො. සො එතෙසමත්ථීති **එකච්චසස්සතිකා,** එකච්චසස්සතවාදිනො. තෙ දුවිධා හොන්ති සත්තෙකච්චසස්සතිකා සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකාති . තත්ථ ‘‘ඉස්සරො නිච්චො, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිච්චා’’ති එවං පවත්තවාදා **සත්තෙකච්චසස්සතිකා** සෙය්‍යථාපි ඉස්සරවාදා. ‘‘නිච්චො බ්‍රහ්මා, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිච්චා’’ති එවං පවත්තවාදාපි සත්තෙකච්චසස්සතිකාති වෙදිතබ්බා. ‘‘පරමාණවො නිච්චා, ද්විඅණුකාදයො අනිච්චා’’ති එවං පවත්තවාදා **සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා** සෙය්‍යථාපි කණාදවාදාදයො. ‘‘චක්ඛාදයො අනිච්චා, විඤ්ඤාණං නිච්ච’’න්ති එවංවාදිනොපි සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකාති වෙදිතබ්බා.

නනු ‘‘එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා’’ති එතස්මිං වාදෙ චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්නිට්ඨානං යථාසභාවාවබොධො එව, තයිදං කථං මිච්ඡාදස්සනන්ති? කො වා එවමාහ – ‘‘චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්නිට්ඨානං මිච්ඡාදස්සන’’න්ති, අසස්සතෙසුයෙව පන කෙසඤ්චි ධම්මානං සස්සතභාවාභිනිවෙසො ඉධ මිච්ඡාදස්සනං. තෙන පන එකවාරෙ පවත්තමානෙන චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවාවබොධො විදූසිතො සංසට්ඨභාවතො, විසසංසට්ඨො විය සබ්බො සප්පිමණ්ඩො සකිච්චකරණාසමත්ථතාය සම්මාදස්සනපක්ඛෙ ඨපෙතබ්බතං නාරහතීති. අසස්සතභාවෙන නිච්ඡිතාපි වා චක්ඛුආදයො සමාරොපිතජීවසභාවා එව දිට්ඨිගතිකෙහි ගය්හන්තීති තදවබොධස්ස මිච්ඡාදස්සනභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං. එවඤ්ච කත්වා අසඞ්ඛතාය ච සඞ්ඛතාය ච ධාතුයා වසෙන යථාක්කමං එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතාති එවං පවත්තො විභජ්ජවාදොපි එකච්චසස්සතවාදො ආපජ්ජතීති එවංපකාරා චොදනා අනවකාසා හොති අවිපරීතධම්මසභාවසම්පටිපත්තිභාවතො. කාමඤ්චෙත්ථ පුරිමසස්සතවාදෙපි අසස්සතානං ධම්මානං සස්සතාති ගහණං විසෙසතො මිච්ඡාදස්සනං, සස්සතානං පන සස්සතාති ගාහො න මිච්ඡාදස්සනං යථාසභාවග්ගහණභාවතො. අසස්සතෙසුයෙව පන කෙච්චිදෙව ධම්මා සස්සතාති ගහෙතබ්බධම්මෙසු විභාගප්පවත්තියා ඉමස්ස වාදස්ස වාදන්තරතා වුත්තා. න චෙත්ථ සමුදායන්තොගධත්තා එකදෙසස්ස සප්පදෙසසස්සතග්ගාහො නිප්පදෙසසස්සතග්ගාහෙ සමොධානං ගච්ඡතීති සක්කා වත්තුං වාදිතබ්බිසයවිසෙසවසෙන වාදද්වයස්ස පවත්තත්තා. අඤ්ඤෙ එව හි දිට්ඨිගතිකා ‘‘සබ්බෙ ධම්මා සස්සතා’’ති අභිනිවිට්ඨා, අඤ්ඤෙ එකච්චසස්සතාති සඞ්ඛාරානං අනවසෙසපරියාදානං එකදෙසපරිග්ගහො ච වාදද්වයස්ස පරිබ්‍යත්තොයෙවාති.

අන්තානන්තිකාති එත්ථ අමති ගච්ඡති එත්ථ සභාවො ඔසානන්ති අන්තො, මරියාදා. තප්පටිසෙධෙන අනන්තො. කස්ස පනායං අන්තානන්තොති? ලොකීයති සංසාරනිස්සරණත්ථිකෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි, ලොකීයති වා එත්ථ තෙහි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤං තබ්බිපාකො චාති ලොකොති සඞ්ඛ්‍යං ගතස්ස පටිභාගනිමිත්තාදිසභාවස්ස අත්තනො. අන්තො ච අනන්තො ච අන්තානන්තො ච නෙවන්තනානන්තො චාති අන්තානන්තො සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා ‘‘නාමරූපපච්චයා සළායතන’’න්තිආදීසු විය. අන්තානන්තසහචරිතො වාදො අන්තානන්තො යථා ‘‘කුන්තා පචරන්තී’’ති. අන්තානන්තසන්නිස්සයො වා යථා ‘‘මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී’’ති. සො එතෙසමත්ථීති අන්තානන්තිකා, අන්තානන්තවාදිනො. ‘‘අන්තවා අයං ලොකො, අනන්තො අයං ලොකො, අන්තවා ච අයං ලොකො අනන්තො ච, නෙවායං ලොකො අන්තවා න පනානන්තො’’ති එවං අන්තං වා අනන්තං වා අන්තානන්තං වා නෙවන්තනානන්තං වා ආරබ්භ පවත්තවාදාති අත්ථො. චතුබ්බිධා හි අන්තානන්තවාදිනො අන්තවාදී අනන්තවාදී අන්තානන්තවාදී නෙවන්තනානන්තවාදීති. තථා හි කොචි පටිභාගනිමිත්තං චක්කවාළපරියන්තං අවඩ්ඪෙත්වා තං ‘‘ලොකො’’ති ගහෙත්වා අන්තසඤ්ඤී ලොකස්මිං හොති. චක්කවාළපරියන්තං කත්වා වඩ්ඪිතකසිණො පන අනන්තසඤ්ඤී හොති. උද්ධමධො අවඩ්ඪෙත්වා පන තිරියං වඩ්ඪෙත්වා උද්ධමධො අන්තසඤ්ඤී තිරියං අනන්තසඤ්ඤී හොති. කොචි පන යස්මා ලොකසඤ්ඤිතො අත්තා අධිගතවිසෙසෙහි මහෙසීහි කදාචි අනන්තො සක්ඛිදිට්ඨො අනුසූයති, තස්මා නෙවන්තවා. යස්මා පන තෙහියෙව කදාචි අන්තවා සක්ඛිදිට්ඨො අනුසූයති, තස්මා න පන අනන්තොති එවං නෙවන්තනානන්තසඤ්ඤී ලොකස්මිං හොති. කෙචි පන යදි පනායං අත්තා අන්තවා සියා, දූරදෙසෙ උපපජ්ජමානානුස්සරණාදිකිච්චනිප්ඵත්ති න සියා. අථ අනන්තො ඉධ ඨිතස්ස දෙවලොකනිරයාදීසු සුඛදුක්ඛානුභවනම්පි සියා. සචෙ පන අන්තවා ච අනන්තො ච, තදුභයපටිසෙධදොසසමායොගො, තස්මා අන්තවා අනන්තොති ච අබ්‍යාකරණීයො අත්තාති එවං තක්කනවසෙන නෙවන්තනානන්තසඤ්ඤී හොතීති වණ්ණයන්ති.

එත්ථ ච යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණං වාදීනං අන්තඤ්ච අනන්තඤ්ච අන්තානන්තඤ්ච ආරබ්භ පවත්තවාදත්තා අන්තානන්තිකත්තං, පච්ඡිමස්ස පන තදුභයපටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා කථං අන්තානන්තිකත්තන්ති?

තදුභයපටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා එව. යස්මා අන්තානන්තපඅසෙධවාදොපි අන්තානන්තවිසයො එව තං ආරබ්භ පවත්තත්තා. එතදත්ථමෙව හි ආරබ්භ ''පවත්තවාදා''ති හෙට්ඨා වුත්තං, එවං සන්තෙපි යුත්තං තාව පච්ඡිමවාදද්වයස්ස අන්තානන්තිකත්තං, අන්තානන්තානං වසෙන උභයවිසයත්තා එතෙසං වාදස්ස, පුරිමවාදද්වයස්ස පන කථං විසුං අන්තානන්තිකත්තන්ති? උපචාරවුත්තියා. සමුදිතෙසු හි අන්තානන්තවාදෙසු පවත්තමානො අන්තානන්තිකසද්දො තත්ථ නිරුළ්හතාය පච්චෙකම්පි අන්තානන්තවාදීසු පවත්තති යථා අරූපජ්ඣානෙසු පච්චෙකං අට්ඨවිමොක්ඛපරියායො, යථා ච ලොකෙ සත්තිසයොති.

අමරාවික්ඛෙපිකාති එත්ථ න මරති න උපච්ඡිජ්ජතීති අමරා. කා සා? ''එවන්තිපි මෙ නො, තථාතිපි මෙ නො, අඤ්ඤථාතිපි මෙ නො, නොතිපි මෙ නො, නො නොතිපි මෙ නො''ති (දී. නි. 1.62) එවං පවත්තවාදවසෙන පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි චෙව වාචා ච. ''එවන්තිපි මෙ නො''තිආදිනා විවිධො නානප්පකාරො ඛෙපො පරවාදීනං ඛිපනං වික්ඛෙපො, අමරාය දිට්ඨියා වාචාය වා වික්ඛෙපො අමරාවික්ඛෙපො, සො එතෙසමත්ථීති අමරාවික්ඛෙපිකා. අථ වා අමරාය දිට්ඨියා වාචාය වික්ඛිපන්තීති අමරාවික්ඛෙපිනො, අමරාවික්ඛෙපිනො එව **අමරාවික්ඛෙපිකා**. අථ වා අමරා නාම මච්ඡජාති, සා උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනාදිවසෙන උදකෙ සන්ධාවමානා ගහෙතුං න සක්කා, එවමෙව අයම්පි වාදො එකස්මිං සභාවෙ අනවට්ඨානතො ඉතො චිතො ච සන්ධාවති, ගාහං න උපගච්ඡතීති අමරාය වික්ඛෙපො වියාති අමරාවික්ඛෙපොති වුච්චති. අයඤ්හි අමරාවික්ඛෙපිකො ''ඉදං කුසල''න්ති වා ''අකුසල''න්ති වා පුට්ඨො න කිඤ්චි බ්‍යාකරොති. ''ඉදං කුසල''න්ති වා පුට්ඨො ''එවන්තිපි මෙ නො''ති වදති. තතො ''කිං අකුසල''න්ති වුත්තෙ ''තථාතිපි මෙ නො''ති වදති. ''කිං උභයතො අඤ්ඤථා''තිපි වුත්තෙ ''අඤ්ඤථාතිපි මෙ නො''ති වදති. තතො ''තිවිධෙනපි න හොති, කිං තෙ ලද්ධී''ති වුත්තෙ ''නොතිපි මෙ නො''ති වදති. තතො ''කිං නො නො තෙ ලද්ධී''ති වුත්තෙ ''නො නොතිපි මෙ නො''ති වදති. එවං වික්ඛෙපමෙව ආපජ්ජති, එකමෙකස්මිම්පි පක්ඛෙ න තිට්ඨති. තතො ''අත්ථි පරො ලොකො''තිආදිනා පුට්ඨොපි එවමෙව වික්ඛිපති, න එකස්මිං පක්ඛෙ තිට්ඨති. සො වුත්තප්පකාරො අමරාවික්ඛෙපො එතෙසමත්ථීති අමරාවික්ඛෙපිකා.

නනු චායං සබ්බොපි අමරාවික්ඛෙපිකො කුසලාදයො ධම්මෙ පරලොකත්ථිකාදීනි ච යථාභූතං අනවබුජ්ඣමානො තත්ථ තත්ථ පඤ්හං පුට්ඨො පුච්ඡාය වික්ඛෙපනමත්තං ආපජ්ජති, තස්ස කථං දිට්ඨිගතිකභාවො. න හි අවත්තුකාමස්ස විය පුච්ඡිතං අජානන්තස්ස වික්ඛෙපකරණමත්තෙන දිට්ඨිගතිකතා යුත්තාති? වුච්චතෙ – න හෙව ඛො පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණමත්තෙන තස්ස දිට්ඨිගතිකතා, අථ ඛො මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙන සස්සතාභිනිවෙසතො. මිච්ඡාභිනිවිට්ඨොයෙව හි පුග්ගලො මන්දබුද්ධිතාය කුසලාදිධම්මෙ පරලොකත්ථිකාදීනි ච යාථාවතො අසම්පටිපජ්ජමානො අත්තනා අවිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස පරං විඤ්ඤාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය මුසාවාදාදිභයෙන ච වික්ඛෙපං ආපජ්ජතීති. තථා ච වුත්තං ''සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො''ති. අථ වා පුඤ්ඤපාපානං තබ්බිපාකානඤ්ච අනවබොධෙන අසද්දහනෙන ච තබ්බිසයාය පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණංයෙව සුන්දරන්ති ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වා අභිනිවිසන්තස්ස උප්පන්නා විසුංයෙව චෙසා එකා දිට්ඨි සත්තභඞ්ගදිට්ඨි වියාති දට්ඨබ්බං. තතොයෙව ච වුත්තං ''පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි චෙව වාචා චා''ති.

අධිච්චසමුප්පන්නිකාති එත්ථ අධිච්ච යදිච්ඡකං යං කිඤ්චි කාරණං විනා සමුප්පන්නො අත්තා ච ලොකො චාති දස්සනං අධිච්චසමුප්පන්නං. අත්තලොකසඤ්ඤිතානඤ්හි ඛන්ධානං අධිච්චුප්පත්තිආකාරාරම්මණං දස්සනං තදාකාරසන්නිස්සයවසෙන පවත්තිතො තදාකාරසහචරිතතාය ච අධිච්චසමුප්පන්නන්ති වුච්චති යථා ''මඤ්චා සොසන්ති, කුන්තා පචරන්තී''ති ච. තං එතෙසමත්ථීති අධිච්චසමුප්පන්නිකා.

සඤ්ඤීවාදාති සඤ්ඤී වාදො එතෙසමත්ථීති සඤ්ඤීවාදා ''බුද්ධං අස්ස අත්ථීති බුද්ධො''ති යථා. අථ වා සඤ්ඤීති පවත්තො වාදො සඤ්ඤීසහචරණනයෙන. සඤ්ඤී වාදො යෙසං තෙ සඤ්ඤීවාදා. ''රූපී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා, සඤ්ඤීති නං පඤ්ඤපෙන්ති, අරූපී අත්තා හොති, රූපී ච අරූපී ච අත්තා හොති, නෙව රූපී නාරූපී ච අත්තා හොති. අන්තවා අත්තා හොති, අනන්තවා අත්තා හොති, අන්තවා ච අනන්තවා ච අත්තා හොති, නෙවන්තවා නානන්තවා අත්තා හොති. එකත්තසඤ්ඤී අත්තා හොති, නානත්තසඤ්ඤී අත්තා හොති. පරිත්තසඤ්ඤී අත්තා හොති, අප්පමාණසඤ්ඤී අත්තා හොති. එකන්තසුඛී අත්තා හොති, එකන්තදුක්ඛී අත්තා හොති. සුඛදුක්ඛී අත්තා හොති, අදුක්ඛමසුඛී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා, සඤ්ඤීති නං පඤ්ඤපෙන්තී''ති (දී. නි. 1.76) එවං සොළසවිධෙන විභත්තවාදානමෙතං අධිවචනං.

අසඤ්ඤීවාදා නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා ච සඤ්ඤීවාදෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. කෙවලඤ්හි ''සඤ්ඤී අත්තා''ති ගණ්හන්තානං වසෙන සඤ්ඤීවාදා වුත්තා, ''අසඤ්ඤී''ති ච ''නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී''ති ච ගණ්හන්තානං වසෙන අසඤ්ඤීවාදා ච නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා ච වුත්තාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ අසඤ්ඤීවාදා ''රූපී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා, අසඤ්ඤීති නං පඤ්ඤපෙන්ති, අරූපී අත්තා හොති, රූපී ච අරූපී ච අත්තා හොති, නෙව රූපී නාරූපී අත්තා හොති. අන්තවා අත්තා හොති, අනන්තවා අත්තා හොති, අන්තවා ච අනන්තවා ච අත්තා හොති, නෙවන්තවා නානන්තවා අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා, අසඤ්ඤීති නං පඤ්ඤපෙන්තී''ති එවං අට්ඨවිධෙන විභත්තා. නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදාපි එවමෙව ''රූපී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීති නං පඤ්ඤපෙන්තී''තිආදිනා (දී. නි. 1.82) අට්ඨවිධෙන විභත්තාති වෙදිතබ්බා.

උච්ඡෙදවාදාති ‘‘අයං අත්තා රූපී චාතුමහාභූතිකො මාතාපෙත්තිකසම්භවො කායස්ස භෙදා උච්ඡිජ්ජති විනස්සති, න හොති පරං මරණා’’ති (දී. නි. 1.85) එවමාදිනා නයෙන පවත්තං උච්ඡෙදදස්සනං උච්ඡෙදො සහචරණනයෙන. උච්ඡෙදො වාදො යෙසං තෙ උච්ඡෙදවාදා, උච්ඡෙදවාදො වා එතෙසමත්ථීති උච්ඡෙදවාදා, උච්ඡෙදං වදන්තීති වා උච්ඡෙදවාදා.

දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති එත්ථ දිට්ඨධම්මො නාම දස්සනභූතෙන ඤාණෙන උපලද්ධධම්මො, පච්චක්ඛධම්මොති අත්ථො. තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙතං අධිවචනං. දිට්ඨධම්මෙ නිබ්බානං දිට්ඨධම්මනිබ්බානං, ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ දුක්ඛවූපසමන්ති අත්ථො. තං වදන්තීති දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා. තෙ පන ‘‘යතො ඛො භො අයං අත්තා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො සමඞ්ගීභූතො පරිචාරෙති, එත්තාවතා ඛො භො අයං අත්තා පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො හොතී’’ති (දී. නි. 1.94) එවමාදිනා නයෙන දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිබ්බානං පඤ්ඤපෙන්ති. තෙ හි මන්ධාතුකාමගුණසදිසෙ මානුසකෙ කාමගුණෙ, පරනිම්මිතවසවත්තිදෙවරාජස්ස කාමගුණසදිසෙ දිබ්බෙ ච කාමගුණෙ උපගතානං දිට්ඨෙව ධම්මෙ නිබ්බානප්පත්තිං වදන්ති.

විභජ්ජවාදීති වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ ආගතනයෙනෙව වෙනයිකාදිභාවං විභජ්ජ වදතීති විභජ්ජවාදී.

තත්ථ හි භගවතා ‘‘අහඤ්හි, බ්‍රාහ්මණ, විනයාය ධම්මං දෙසෙමි රාගස්සා’’තිආදිං වත්වා ‘‘නො ච ඛො යං ත්වං සන්ධාය වදෙසී’’තිආදිනා වෙරඤ්ජබ්‍රාහ්මණස්ස අත්තනො වෙනයිකාදිභාවො විභජ්ජ වුත්තොති. අපිච සොමනස්සාදීනං චීවරාදීනඤ්ච සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බභාවං විභජ්ජ වදතීති **විභජ්ජවාදී,** සස්සතුච්ඡෙදවාදෙ වා විභජ්ජ වදතීති විභජ්ජවාදී, ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’තිආදීනං ඨපනීයානං පඤ්හානං ඨපනතො රාගාදිඛයසඞ්ඛාතස්ස සස්සතස්ස රාගාදිකායදුච්චරිතාදිඋච්ඡෙදස්ස වචනතො විභජ්ජවාදී, සස්සතුච්ඡෙදභූතෙ උභො අන්තෙ අනුපගම්ම මජ්ඣිමපටිපදාභූතස්ස පටිච්චසමුප්පාදස්ස දෙසනතො විභජ්ජවාදී, භගවා. **පරප්පවාදං මද්දන්තොති** තස්මිං තතියසඞ්ගීතිකාලෙ උප්පන්නං වාදං, තතො පට්ඨාය යාව සද්ධම්මන්තරධානා ආයතිං උප්පජ්ජනකවාදඤ්ච සන්ධාය වුත්තං. තස්මිඤ්හි සමාගමෙ අයං ථෙරො යානි ච තදා උප්පන්නානි වත්ථූනි, යානි ච ආයතිං උප්පජ්ජිස්සන්ති, සබ්බෙසම්පි තෙසං පටිබාහනත්ථං සත්ථාරා දින්නනයවසෙනෙව තථාගතෙන ඨපිතමාතිකං විභජන්තො සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානි, පරවාදෙ පඤ්චාති සුත්තසහස්සං ආහරිත්වා තදා උප්පන්නවාදස්ස මද්දනතො පරප්පවාදමද්දනං ආයතිං උප්පජ්ජනකවාදානං පටිසෙධනලක්ඛණභාවතො ආයතිං පටිසෙධලක්ඛණං කථාවත්ථුප්පකරණං අකාසි.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

තතියසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා සමත්තා.

ආචරියපරම්පරකථාවණ්ණනා

‘‘කෙනාභත’’න්ති ඉමං පඤ්හං විසජ්ජෙන්තෙන ජම්බුදීපෙ තාව ආචරියපරම්පරා යාව තතියසඞ්ගීති, තාව දස්සෙත්වා ඉදානි සීහළදීපෙ ආචරියපරම්පරං දස්සෙතුං **‘‘තතියසඞ්ගහතො පන උද්ධ’’**න්තිආදි ආරද්ධං. **ඉමං දීපන්ති** ඉමං තම්බපණ්ණිදීපං. **කඤ්චි කාලන්ති** කිස්මිඤ්චි කාලෙ. **පොරාණාති** අට්ඨකථාචරියා. **භද්දනාමොති** භද්දසාලත්ථෙරො. නාමස්ස එකදෙසෙනපි හි වොහාරො දිස්සති ‘‘දෙවදත්තො දත්තො’’ති යථා. ආගුං න කරොන්තීති **නාගා.** විනයපිටකං වාචයිංසූති සම්බන්ධො. **තම්බපණ්ණියාති** භුම්මවචනං. **නිකායෙ පඤ්ච වාචෙසුන්ති** විනයාභිධම්මවජ්ජෙ දීඝනිකායාදිකෙ පඤ්ච නිකායෙ ච වාචෙසුං. **සත්ත චෙව පකරණෙති** ධම්මසඞ්ගණීවිභඞ්ගාදිකෙ සත්ත අභිධම්මප්පකරණෙ ච වාචෙසුන්ති අත්ථො. අසනි විය සිලුච්චයෙ කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති මෙධා, ඛිප්පං ගහණධාරණට්ඨෙන වා මෙධා, පඤ්ඤා, සා එතස්ස අත්ථීති **මෙධාවී. තිපෙටකොති** තීණි පිටකානි එතස්ස අත්ථීති තිපෙටකො, තෙපිටකොති වුත්තං හොති, තිපිටකපරියත්තිධරොති අත්ථො. තාරකානං රාජාති **තාරකරාජා,** චන්දිමා. **අතිරොචථාති** අතිවිය විරොචිත්ථ. **පුප්ඵනාමොති** මහාපදුමත්ථෙරො. **සද්ධම්මවංසකොවිදොති** සද්ධම්මතන්තියා කොවිදො. **පුප්ඵනාමොති** සුමනත්ථෙරො. **ජම්බුදීපෙ පතිට්ඨිතොති** සුමනත්ථෙරො කිර එකස්මිං සමයෙ සීහළදීපම්හි සාසනෙ ඔසක්කමානෙ ජම්බුදීපං ගන්ත්වා උග්ගණ්හිත්වා සාසනං අනුරක්ඛන්තො තත්ථෙව පතිට්ඨාසි. **මග්ගකොවිදාති** සග්ගමග්ගමොක්ඛමග්ගෙසු කොවිදා.

භාරං කත්වාති තෙසං තෙසං භික්ඛූනං සාසනං භාරං කත්වා, පටිබද්ධං කත්වාති අත්ථො. **‘‘තෙ තෙ භික්ඛූ තත්ථ තත්ථ පෙසෙසී’’**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමෙවත්ථං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **‘‘මජ්ඣන්තිකත්ථෙරං කස්මීරගන්ධාරරට්ඨං පෙසෙසී’’**තිආදි. **මහිංසකමණ්ඩලන්ති** අන්ධකරට්ඨං වදන්ති. **වනවාසින්ති** වනවාසිරට්ඨං. අත්තා පඤ්චමො එතෙසන්ති **අත්තපඤ්චමා,** තං තං දිසාභාගං පඤ්ච පඤ්චෙව භික්ඛූ අගමංසූති වුත්තං හොති.

ඉදානි තත්ථ තත්ථ ගතානං ථෙරානං කිච්චානුභාවං දස්සෙතුකාමො මජ්ඣන්තිකත්ථෙරස්ස ගතට්ඨානෙ කිච්චං තාව දස්සෙන්තො **‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන කස්මීරගන්ධාරරට්ඨෙ’’**තිආදිමාහ. **කරකවස්සන්ති** හිමපාතනකවස්සං. **හරාපෙත්වාති** උදකොඝෙන හරාපෙත්වා. **අරවාළදහපිට්ඨියන්ති** අරවාළදහස්ස උදකපිට්ඨියං. **ඡින්නභින්නපටධරොති** සත්ථකෙන ඡින්නං රඞ්ගෙන භින්නං වණ්ණවිකාරමාපන්නං පටං ධාරෙතීති ඡින්නභින්නපටධරො. අථ වා සත්ථකෙන

ඡින්නානං ගිහිවත්ථවිසභාගානං කාසාවානං ධාරණතො **ඡින්නභින්නපටධරො. භණ්ඩූති** මුණ්ඩකො. **කාසාවවසනොති** කාසාවවත්ථනිවත්ථො. **මක්ඛං අසහමානොති** ථෙරං පටිච්ච අත්තනො සන්තානෙ උප්පන්නං පරෙසං ගුණමක්ඛනලක්ඛණං මක්ඛං අසහමානො සන්ධාරෙතුං අධිසහිතුං වූපසමෙතුං අසක්කොන්තො. **භිංසනකානීති** භෙරවාරම්මණානි. තානි දස්සෙතුං **"තතො තතො භුසා වාතා වායන්තී"**තිආදිමාහ. **භුසා වාතාති** රුක්ඛභෙදනපබ්බතකූටනිපාතනසමත්ථා බලවවාතා. **අසනියො ඵලන්තීති** අසනියො භිජ්ජන්ති, පතන්තීති වුත්තං හොති. **පහරණවුට්ඨියොති** අනෙකප්පකාරා ආවුධවුට්ඨියො. **නිද්ධමථාති** ගහෙත්වා අපනෙථ. **භිංසනකන්ති** නාගරාජස්ස කායිකවාචසිකපයොගජනිතභයනිමිත්තං විප්පකාරං.

මෙ භයභෙරවං ජනෙතුං පටිබලො න අස්ස න භවෙය්‍යාති සම්බන්ධො. තත්ථ **භයභෙරවං** නාම බුද්ධානුබුද්ධකං භයං. අථ වා **භයන්ති** චිත්තුත්‍රාසභයං, පටිසභයස්සෙතං අධිවචනං. **භෙරවන්ති** භයජනකමාරම්මණං. **සචෙපි ත්වං මහිං සබ්බන්ති** සචෙපි ත්වං මහානාග සබ්බං මහිං සමුද්දෙන සහ **සසමුද්දං** පබ්බතෙන සහ **සපබ්බතං** උක්ඛිපිත්වා **මමූපරි** මය්හං සීසොපරි ඛිපෙය්‍යාසීති අත්ථො. මෙ භයභෙරවං ජනෙතුං නෙව සක්කුණෙය්‍යාසීති සම්බන්ධො. **අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසෙන. **තවෙවස්ස විඝාතො උරගාධිපාති** උරගානං නාගානං අධිපති රාජ තව එව විඝාතො දුක්ඛං විහිංසා අස්ස භවෙය්‍යාති අත්ථො.

ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙත්වාතිආදීසු තඞ්ඛණානුරූපාය ධම්මදෙසනාය දිට්ඨධම්මසම්පරායිකං අත්ථං සන්දස්සෙත්වා කුසලෙ ධම්මෙ **සමාදපෙත්වා** ගණ්හාපෙත්වා තත්ථ ච නං **සමුත්තෙජෙත්වා** සඋස්සාහං කත්වා තාය ච සඋස්සාහතාය අඤ්ඤෙහි ච විජ්ජමානගුණෙහි **සම්පහංසෙත්වා** තොසෙත්වාති අත්ථො. ථෙරෙන කතං නාගානුසාසනං දස්සෙන්තො **"අථායස්මා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉතො උද්ධං යථා පුරෙති** යථා තුම්හෙ ඉතො පුරෙ සද්ධම්මසවනුප්පත්තිවිරහිතකාලෙ පරස්ස කොධං උප්පාදයිත්ථ, ඉදානි ඉතො පට්ඨාය උද්ධං අනාගතෙ කොධඤ්ච මා ජනයිත්ථ, විජාතමාතුයාපි පුත්තෙ සිනෙහච්ඡෙදනං සබ්බවිනාසමූලකං සස්සඝාතකඤ්ච මා කරිත්ථාති අත්ථො. **සුඛකාමා හි පාණිනොති** එත්ථ හි-සද්දො කාරණොපදෙසෙ, යස්මා සබ්බෙ සත්තා සුඛකාමා, තස්මා හිතසුඛඋපච්ඡෙදකරං සස්සඝාතඤ්ච මා කරොථාති වුත්තං හොති.

යථානුසිට්ඨන්ති යං යං අනුසිට්ඨං යථානුසිට්ඨං, අනුසිට්ඨං අනතික්කම්ම වා යථානුසිට්ඨං, ථෙරෙන දින්නොවාදං අනතික්කම්මාති වුත්තං හොති. **ධම්මාභිසමයො අහොසීති** පඨමමග්ගඵලාධිගමො අහොසීති වදන්ති. **කුලසතසහස්සන්ති** ඉමිනා පුරිසානං සතසහස්සං දස්සෙති. **කස්මීරගන්ධාරාති** කස්මීරගන්ධාරරට්ඨවාසිනො. **කාසාවපජ්ජොතාති** භික්ඛූනං නිවත්ථපාරුතකාසාවවත්ථෙහි ඔභාසිතා. **ඉසිවාතපටිවාතාති** භික්ඛූනං නිවාසනපාරුපනවාතෙන චෙව හත්ථපාදානං සමිඤ්ජනපසාරණාදිවාතෙන ච සමන්තතො බීජියමානා අහෙසුං. **දුට්ඨන්ති** කුපිතං. **බන්ධනාති** සංසාරබන්ධනතො.

ධම්මචක්ඛුන්ති හෙට්ඨාමග්ගත්තයෙ ඤාණං. කෙචි පනෙත්ථ ''පඨමමග්ගඤාණමෙව තෙ පටිලභිංසූ''ති වදන්ති. **චොදෙත්වා දෙවදූතෙහීති** (ම. නි. අට්ඨ. 3.263 ආදයො) **දෙවදූතසුත්තන්තදෙසනාවසෙන** (ම. නි. 3.261 ආදයො) දහරකුමාරො ජරාජිණ්ණසත්තො ගිලානසත්තො කම්මකාරණා කම්මකාරණිකා වා මතසත්තොති ඉමෙහි පඤ්චහි දෙවදූතෙහි චොදෙත්වා ඔවදිත්වා, සංවෙගං උප්පාදෙත්වාති අත්ථො. දහරකුමාරාදයො හි තත්ථ ''දෙවදූතා''ති වුච්චන්ති. තථා හි දහරකුමාරො අත්ථතො එවං වදති නාම ''පස්සථ භො මය්හම්පි තුම්හාකං විය හත්ථපාදා අත්ථි, සකෙ පනම්හි මුත්තකරීසෙ පලිපන්නො, අත්තනො ධම්මතාය උට්ඨහිත්වා නහායිතුං න සක්කොමි, 'අහං කිලිට්ඨො, නහාපෙථ ම'න්ති වත්තුම්පි න සක්කොමි, ජාතිතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො, න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ජාතිතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි ජාති ආගමිස්සති, ඉති තස්සා පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා''ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො.

ජරාජිණ්ණසත්තොපි අත්ථතො එවං වදති නාම ''පස්සථ භො අහම්පි තුම්හෙ විය තරුණො අහොසිං ඌරුබලබාහුබලජවසම්පන්නො, තස්ස මෙ තා බලජවසම්පත්තියො අන්තරහිතා, හත්ථපාදා හත්ථපාදකිච්චඤ්ච න කරොන්ති, ජරායම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො, න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි ජරාය අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි ජරා ආගමිස්සති, ඉති තස්සා පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා''ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො.

ගිලානසත්තොපි අත්ථතො එවං වදති නාම ''පස්සථ භො අහම්පි තුම්හෙ විය නිරොගො අහොසිං, සොම්හි එතරහි බ්‍යාධිනා අභිහතො සකෙ මුත්තකරීසෙ පලිපන්නො, උට්ඨාතුම්පි න සක්කොමි, විජ්ජමානාපි මෙ හත්ථපාදා හත්ථපාදකිච්චං න කරොන්ති, බ්‍යාධිතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො, න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි බ්‍යාධිතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි බ්‍යාධි ආගමිස්සති, ඉති තස්ස පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා''ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො.

කම්මකාරණා කම්මකාරණිකා වා චතුත්ථො දෙවදූතොති වෙදිතබ්බා. තත්ථ කම්මකාරණපක්ඛෙ ද්වත්තිංස තාව කම්මකාරණා අත්ථතො එවං වදන්ති නාම ''මයං නිබ්බත්තමානා න රුක්ඛෙ වා පාසාණෙ වා නිබ්බත්තාම, තුම්හාදිසානං සරීරෙ නිබ්බත්තාම, ඉති අම්හාකං පුරෙ නිබ්බත්තිතොව කල්‍යාණං කරොථා''ති. තෙනෙතා දෙවදූතා

නාම ජාතා. කම්මකාරණිකාපි අත්ථතො එවං වදන්ති නාම ‘‘මයං ද්වත්තිංස කම්මකාරණා කරොන්තා න රුක්ඛාදීසු කරොම, තුම්හාදිසෙසු සත්තෙසුයෙව කරොම, ඉති අම්හාකං තුම්හෙසු පුරෙ කම්මකාරණාකාරණතොව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙතෙපි දෙවදූතා නාම ජාතා.

මතකසත්තොපි අත්ථතො එවං වදති නාම ‘‘පස්සථ භො මං ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඩිතං උද්ධුමාතකාදිභාවං පත්තං, මරණතොම්හි අපරිමුත්තතාය එදිසො ජාතො, න ඛො පනාහමෙව, තුම්හෙපි මරණතො අපරිමුත්තාව. යථෙව හි මය්හං, එවං තුම්හාකම්පි මරණං ආගමිස්සති, ඉති තස්ස පුරෙ ආගමනාව කල්‍යාණං කරොථා’’ති. තෙනෙස දෙවදූතො නාම ජාතො. තස්මා දහරකුමාරාදයො එත්ථ ‘‘දෙවදූතා’’ති වෙදිතබ්බා.

අනමතග්ගියන්ති අනමතග්ගසංයුත්තං (සං. නි. 2.124). **ධම්මාමතං පායෙසීති** ලොකුත්තරධම්මාමතං පානං පටිලාභකරණවසෙන පායෙසීති අත්ථො. **සමධිකානීති** සහාධිකානි. සහත්ථො හෙත්ථ සංසද්දො. **ඉසීති** සීලක්ඛන්ධාදයො ධම්මක්ඛන්ධෙ එසි ගවෙසි පරියෙසීති ඉසීති වුච්චති. **පඤ්ච රට්ඨානීති** පඤ්චවිධචීනරට්ඨානි. හිමවන්තං ගන්ත්වා ධම්මචක්කප්පවත්තනං පකාසෙන්තො යක්ඛසෙනං පසාදයීති යොජෙතබ්බං.

තෙන ච සමයෙනාති තස්මිං සමයෙ තෙසං ගමනතො පුබ්බභාගකාලෙ. **ලද්ධං භවිස්සතීති** වෙස්සවණසන්තිකා ලද්ධං භවිස්සති. **වෙගසාති** වෙගෙන. **සමන්තතො ආරක්ඛං ඨපෙසීති** ‘‘ඉතො පට්ඨාය මා පවිසන්තූ’’ති අධිට්ඨානවසෙන සමන්තා ආරක්ඛං ඨපෙසි. **අඩ්ඪුඩ්ඪානි සහස්සානීති** අඩ්ඪෙන චතුත්ථානි අඩ්ඪුඩ්ඪානි, අතිරෙකපඤ්චසතානි තීණි සහස්සානීති වුත්තං හොති. **දියඩ්ඪසහස්සන්ති** අඩ්ඪෙන දුතියං දියඩ්ඪං, අතිරෙකපඤ්චසතං එකං සහස්සන්ති අත්ථො. **සොණුත්තරාති** සොණො ච උත්තරො ච සොණුත්තරා. **නිද්ධමෙත්වානාති** පලාපෙත්වාන. **අදෙසිසුන්ති** අදෙසයුං.

අජ්ඣිට්ඨොති ආණත්තො. **පුන දානීති** එත්ථ **දානීති** නිපාතමත්තං, පුන ආගච්ඡෙය්‍යාම වා න වාති අත්ථො. **රාජගහනගරපරිවත්තකෙනාති** රාජගහනගරං පරිවජ්ජෙත්වා තතො බහි තං පදක්ඛිණං කත්වා ගතමග්ගෙන ගමනෙන වා. ඉදානි ථෙරමාතුයා වෙටිසනගරෙ නිවාසකාරණං දස්සෙතුං තස්ස නගරස්ස තස්සා ජාතිභූමිභාවං ථෙරස්ස ච අට්ඨුප්පත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘අසොකො කිර කුමාරකාලෙ’’**තිආදිමාහ.

අයං පනෙත්ථ අනුපුබ්බිකථා – පුබ්බෙ කිර මොරියවංසෙ ජාතස්ස චන්දගුත්තස්ස නාම රඤ්ඤො පුත්තො බින්දුසාරො නාම කුමාරො පිතු අච්චයෙන පාටලිපුත්තම්හි නගරෙ රාජා අහොසි. තස්ස ද්වෙ පුත්තා සඋදරියා අහෙසුං, තෙසං එකූනසතමත්තා වෙමාතිකභාතරො අහෙසුං. රාජා පන තෙසං සබ්බජෙට්ඨකස්ස අසොකකුමාරස්ස උපරජ්ජට්ඨානඤ්ච අවන්තිරට්ඨඤ්ච දත්වා අථෙකදිවසං අත්තනො උපට්ඨානං ආගතං දිස්වා ‘‘තාත, උපරාජ, තව රට්ඨං ගන්ත්වා තත්ථ උජ්ජෙනීනගරෙ වසාහී’’ති ආණාපෙසි. සො පිතු වචනෙන තං උජ්ජෙනිං ගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ වෙටිසගිරිනගරෙ වෙටිසනාමකස්ස සෙට්ඨිස්ස඼රෙ නිවාසං උපගන්ත්වා තස්ස සෙට්ඨිස්ස ධීතරං ලක්ඛණසම්පන්නං යොබ්බනප්පත්තං වෙටිසගිරිං නාම කුමාරිං දිස්වා තාය පටිබද්ධචිත්තො මාතාපිතූනං කථාපෙත්වා තං තෙහි දින්නං පටිලභිත්වා තාය සද්ධිං සංවාසං කප්පෙසි. සා තෙන සංවාසෙන සඤ්ජාතගබ්භා හුත්වා තතො උජ්ජෙනිං නීතා මහින්දකුමාරං ජනයි. තතො වස්සද්වයෙ අතික්කන්තෙ සඞ්ඝමිත්තඤ්ච ධීතරං උපලභිත්වා උපරාජෙන සද්ධිං තත්ථ වසති. උපරාජස්ස පන පිතා බින්දුසාරො මරණමඤ්චෙ නිපන්නො පුත්තං අසොකකුමාරං සරිත්වා තං පක්කොසාපෙතුං උජ්ජෙනිං මනුස්සෙ පෙසෙසි. තෙ තතො උජ්ජෙනිං ගන්ත්වා අසොකස්ස තං පවත්තිං ආරොචෙසුං. තෙසං වචනෙන සො පිතු සන්තිකං තුරිතගමනෙනාගච්ඡන්තො අන්තරාමග්ගෙ වෙටිසගිරිනගරම්හි පුත්තදාරෙ ඨපෙත්වා පිතු සන්තිකං පාටලිපුත්තනගරං ගන්ත්වා ගතසමනන්තරමෙව කාලකතස්ස පිතුනො සරීරකිච්චං කාරාපෙත්වා තතො එකූනසතමත්තෙ වෙමාතිකභාතරො ච ඝාතාපෙත්වා විහතකණ්ටකො හුත්වා තත්ථ ඡත්තං උස්සාපෙත්වා අභිසෙකං ගණ්හි. තදාපි ථෙරමාතා දාරකෙ රඤ්ඤො සන්තිකං පෙසෙත්වා සයං තත්ථෙව වෙටිසගිරිනගරෙ වසි. තෙන වුත්තං **‘‘සා තස්ස මාතා තෙන සමයෙන ඤාතිඝරෙ වසී’’**ති.

ආරොපෙසීති පටිපාදෙසි. **අම්හාකං ඉධ කත්තබ්බකිච්චං නිට්ඨිතන්ති** මාතු දස්සනස්ස කතභාවං සන්ධායාහ. **අනුභවතු තාව මෙ පිතරා පෙසිතං අභිසෙකන්තිආදීසු** අභිසෙකපෙසනාදිකථා විත්ථාරෙන උත්තරතො ආවි භවිස්සති. **ඡණත්ථන්ති** ඡණනිමිත්තං, ඡණහෙතූති අත්ථො, සයං ඡණකීළං අකාතුකාමොති වුත්තං හොති. තදා කිර දෙවානංපියතිස්සො ජෙට්ඨමූලමාසපුණ්ණමියං නක්ඛත්තං ඝොසාපෙත්වා ‘‘සලිලකීළාඡණං කරොථා’’ති අමච්චෙ ආණාපෙත්වා සයං මිගවං කීළිතුකාමො මිස්සකපබ්බතං අගමාසි. **මිස්සකපබ්බතන්ති** පංසුපාසාණමිස්සකත්තා එවංලද්ධනාමං පබ්බතං. **දිට්ඨසච්චොති** අනාගාමිමග්ගෙන පටිවිද්ධසච්චො, අනාගාමිඵලං පත්තොති වුත්තං හොති. සො කිර ථෙරෙන අත්තනො මාතුදෙවියා දෙසිතං ධම්මං සුත්වා අනාගාමිඵලං සච්ඡාකාසි, සො ච ථෙරස්ස භාගිනෙය්‍යොති වෙදිතබ්බො. තථා හි ථෙරස්ස මාතුදෙවියා භගිනී තස්සා ධීතා, තස්සා අයං පුත්තො. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

‘‘දෙවියා භගිනී ධීතු, පුත්තො භණ්ඩුකනාමකො;
ථෙරෙන දෙවියා ධම්මං, සුත්වා දෙසිතමෙව තු;
අනාගාමිඵලං පත්වා, වසි ථෙරස්ස සන්තිකෙ’’ති.

සම්මාසම්බුද්ධෙන ච තුම්හෙ බ්‍යාකතාති බොධිමූලෙ එව බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙත්වා තම්බපණ්ණිදීපං දිස්වා අනාගතෙ තස්ස දීපස්ස සම්පත්තිං දිට්ඨෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන ‘‘අනාගතෙ මහින්දො නාම භික්ඛු තම්බපණ්ණිදීපං පසාදෙස්සතී’’ති තුම්හෙ බ්‍යාකතා. තත්ථ **තම්බපණ්ණිදීපන්ති** දීපවාසිනො වුත්තා. ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං ආසයානුසයඤාණඤ්ච **‘‘බුද්ධචක්ඛූ’’**ති වුච්චති. තෙන පන ඉන්ද්‍රියපරොපරාදිං විනා අඤ්ඤං න සක්කා දට්ඨුන්ති ‘‘වොලොකෙන්තො’’ති අවත්වා **‘‘වොලොකෙත්වා’’**ති වුත්තං. **එතමත්ථන්ති** ‘‘අනාගතෙ මහින්දො නාම භික්ඛු තම්බපණ්ණිදීපං පසාදෙස්සතී’’ති ඉමමත්ථං.

වෙටිසගිරිම්හි රාජගහෙති දෙවියා කතවිහාරෙ. කාලොව ගමනස්ස, ගච්ඡාම දීපමුත්තමන්ති යොජෙතබ්බං. ඉදඤ්ච තෙසං පරිවිතක්කනිදස්සනං. **පළිනාති** ආකාසං පක්ඛන්දිංසු. **අම්බරෙති** ආකාසෙ. එවමාකාසං පක්ඛන්දිත්වා කිං තෙ අකංසූති චෙතියපබ්බතෙ නිපතිංසූති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘එවමුප්පතිතා ථෙරා, නිපතිංසු නගුත්තමෙ’’**ති. ඉදානි තස්ස පබ්බතස්ස පතිට්ඨිතට්ඨානං ථෙරානඤ්ච තත්ථ නිපතිතට්ඨානං දස්සෙතුං **‘‘පුරතො පුරසෙට්ඨස්සා’’**තිආදිගාථමාහ. **පුරතොති** පාචීනදිසාභාගෙ. **පුරසෙට්ඨස්සාති** අනුරාධපුරසඞ්ඛාතස්ස පුරවරස්ස. **මෙඝසන්නිභෙති** සමන්තතො නීලවණ්ණත්තා නීලමහාමෙඝසදිසෙ. **සීලකූටම්හීති** එවංනාමකෙ පබ්බතකූටෙ. **හංසාව නගමුද්ධනීති** පබ්බතමුද්ධනි හංසා විය.

තත්ථ පන පතිට්ඨහන්තො කදා පතිට්ඨහීති ආහ **‘‘එවං ඉට්ටියාදීහි සද්ධි’’**න්තිආදි. **පරිනිබ්බානතොති** පරිනිබ්බානවස්සතො තං අවධිභූතං මුඤ්චිත්වා තතො උද්ධං ද්වින්නං වස්සසතානං උපරි ඡත්තිංසතිමෙ වස්සෙති අත්ථො ගහෙතබ්බො. කථං වෙදිතබ්බොති ආහ **‘‘අජාතසත්තුස්ස හී’’**තිආදි. **තස්මිංයෙව වස්සෙති** එත්ථ යස්මිං සංවච්ඡරෙ යස්මිඤ්ච දිවසෙ භගවා පරිනිබ්බුතො, තස්මිං සංවච්ඡරෙ තස්මිංයෙව ච දිවසෙ විජයකුමාරො ඉමං දීපමාගතොති වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘ලඞ්කායං විජයසනාමකො කුමාරො,
ඔතිණ්ණො ථිරමති තම්බපණ්ණිදීපෙ;
සාලානං යමකගුණානමන්තරස්මිං,
නිබ්බාතුං සයිතදිනෙ තථාගතස්සා’’ති.

සීහකුමාරස්ස පුත්තොති එත්ථ කාලිඞ්ගරාජධීතු කුච්ඡිස්මිං සීහස්ස ජාතො කුමාරො සීහකුමාරොති වෙදිතබ්බො, පුබ්බෙ අමනුස්සාවාසත්තා ආහ **‘‘මනුස්සාවාසං අකාසී’’**ති. **චුද්දසමෙ වස්සෙති** චුද්දසමෙ වස්සෙ සම්පත්තෙ. **ඉධ විජයො කාලමකාසීති** ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ විජයරාජකුමාරො අට්ඨතිංස වස්සානි රජ්ජං කාරෙත්වා කාලමකාසි. තථා හි අජාතසත්තු රාජා ද්වත්තිංස වස්සානි රජ්ජං කාරෙසි, උදයභද්දො සොළස වස්සානි, තස්මා අජාතසත්තුස්ස අට්ඨමවස්සං ඉධ විජයස්ස පඨමවස්සන්ති කත්වා තතො උද්ධං අජාතසත්තුස්ස චතුවීසති වස්සානි උදයභද්දස්ස චුද්දස වස්සානීති විජයස්ස අට්ඨතිංස වස්සානි පරිපූරිංසු. තථා ච වුත්තං –

‘‘විජයො ලඞ්කමාගම්ම, සත්ථු නිබ්බානවාසරෙ;
අට්ඨතිංස සමාකාසි, රජ්ජං යක්ඛවිමද්දකො’’ති.

‘‘උදයභද්දස්ස පඤ්චදසමෙ වස්සෙ පණ්ඩුවාසුදෙවො නාම ඉමස්මිං දීපෙ රජ්ජං පාපුණී’’ති වුත්තත්තා උදයභද්දස්ස චුද්දසමවස්සසඞ්ඛාතං එකං වස්සං ඉමස්මිං දීපෙ විජයස්ස පණ්ඩුවාසුදෙවස්ස ච අන්තරෙ සීහළං අරාජිකං හුත්වා ඨිතන්ති වෙදිතබ්බං. තස්මිඤ්හි වස්සෙ විජයරාජස්ස අමච්චා උපතිස්සං නාම අමච්චං ජෙට්ඨකං කත්වා තස්ස නාමෙන කතෙ උපතිස්සගාමෙ වසන්තා අරාජිකං රජ්ජමනුසාසිංසු. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘තස්මිං මතෙ අමච්චා තෙ, පෙක්ඛන්තා ඛත්තියාගමං;
උපතිස්සගාමෙ ඨත්වාන, රට්ඨං සමනුසාසිසුං.

‘‘මතෙ විජයරාජම්හි, ඛත්තියාගමනා පුරා;
එකං වස්සං අයං ලඞ්කා-දීපො ආසි අරාජිකො’’ති.

තත්ථාති ජම්බුදීපෙ. **ඉධ පණ්ඩුවාසුදෙවො කාලමකාසීති** ඉමස්මිං සීහළදීපෙ පණ්ඩුවාසුදෙවො තිංස වස්සානි රජ්ජමනුසාසිත්වා කාලමකාසි. තථා හි උදයභද්දස්ස අනන්තරං අනුරුද්ධො ච මුණ්ඩො ච අට්ඨ වස්සානි රජ්ජමනුසාසිංසු, තදනන්තරං නාගදාසකො චතුවීසති වස්සානි, තස්මා උදයභද්දස්ස පඤ්චදසමසොළසමවස්සෙහි සද්ධිං අනුරුද්ධස්ස ච මුණ්ඩස්ස ච අට්ඨ වස්සානි, නාගදාසකස්ස ච චතුවීසතිවස්සෙසු වීසති වස්සානීති පණ්ඩුවාසුදෙවස්ස රඤ්ඤො තිංස වස්සානි පරිපූරිංසු. තෙනෙව වුත්තං –

‘‘තතො පණ්ඩුවාසුදෙවො, රජ්ජං තිංස සමා අකා’’ති;

තත්ථාති ජම්බුදීපෙ. **සත්තරසමෙ වස්සෙ**ති සත්තරසමෙ වස්සෙ සම්පත්තෙ. තථා හි නාගදාසකස්ස අනන්තරා සුසුනාගො අට්ඨාරස වස්සානි රජ්ජං කාරෙසි, තස්මා නාගදාසකස්ස චතුවීසතිවස්සෙසු වීසති වස්සානි ඨපෙත්වා සෙසෙහි චතූහි වස්සෙහි සද්ධිං සුසුනාගස්ස අට්ඨාරසසු වස්සෙසු සොළස වස්සානීති ඉධ අභයරඤ්ඤො වීසති වස්සානි පරිපූරිංසු. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''අභයො වීසති වස්සානි, ලඞ්කාරජ්ජමකාරයී''ති;

දාමරිකොති යුද්ධකාරකො චොරො. පණ්ඩුකාභයො පන අභයස්ස භාගිනෙය්‍යො රාජායෙව, න චොරො, බලක්කාරෙන පන රජ්ජස්ස ගහිතත්තා ''දාමරිකො''ති වුත්තං. **රජ්ජං අග්ගහෙසී**ති එකදෙසස්ස ගහිතත්තා වුත්තං. අභයස්ස හි වීසතිමෙ වස්සෙ න තාව සබ්බං රජ්ජමග්ගහෙසීති. තථා හි වීසතිමවස්සතො පට්ඨාය අභයස්ස නව භාතිකෙ අත්තනො මාතුලෙ තත්ථ තත්ථ යුද්ධං කත්වා ඝාතෙන්තස්ස අනභිසිත්තස්සෙව සත්තරස වස්සානි අතික්කමිංසු, තතොයෙව ච තානි රාජසුඤ්ඤානි නාම අහෙසුං. තථා ච වුත්තං –

> ''පණ්ඩුකාභයරඤ්ඤො ච, අභයස්ස ච අන්තරෙ;
> රාජසුඤ්ඤානි වස්සානි, අහෙසුං දස සත්ත චා''ති.

තත්ථාති ජම්බුදීපෙ. **පණ්ඩුකස්සා**ති පණ්ඩුකාභයස්ස. භවති හි එකදෙසෙනපි වොහාරො ''දෙවදත්තො දත්තො''ති යථා. **සත්තරස වස්සානි පරිපූරිංසූ**ති අනභිසිත්තස්සෙව පරිපූරිංසු. එත්ථ ච කාළාසොකස්ස සොළසමවස්සං ඨපෙත්වා පන්නරස වස්සානි හෙට්ඨා සුසුනාගස්ස සත්තරසමඅට්ඨාරසමවස්සානි ච ද්වෙ ගහෙත්වා සත්තරස වස්සානි ගණිතබ්බානි. **තානි හෙට්ඨා එකෙන වස්සෙන සහ අට්ඨාරස හොන්තී**ති තානි රාජසුඤ්ඤානි සත්තරස වස්සානි හෙට්ඨා විජයපණ්ඩුවාසුදෙවරාජූනමන්තරෙ අරාජිකෙන එකෙන වස්සෙන සද්ධිං අට්ඨාරස රාජසුඤ්ඤවස්සානි නාම හොන්ති.

චන්දගුත්තස්ස චුද්දසමෙ වස්සෙ ඉධ පණ්ඩුකාභයො කාලමකාසීති චන්දගුත්තස්ස චුද්දසමෙ වස්සෙ ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ පණ්ඩුකාභයො නාම රාජා සත්තති වස්සානි රජ්ජමනුසාසිත්වා කාලමකාසි. තථා හි සුසුනාගස්ස පුත්තො කාළාසොකො අට්ඨවීසති වස්සානි රජ්ජං කාරෙසි. තතො තස්ස පුත්තා දස භාතුකා ද්වෙවීසති වස්සානි රජ්ජං කාරෙසුං, තෙසං පච්ඡා නව නන්දා ද්වෙවීසති, චන්දගුත්තො චතුවීසති වස්සානි රජ්ජං කාරෙසි. තත්ථ කාළාසොකස්ස අට්ඨවීසතිවස්සෙසු පන්නරස වස්සානි හෙට්ඨා ගහිතානීති තානි ඨපෙත්වා සෙසානි තෙරස වස්සානි, දසභාතුකානං ද්වෙවීසති, තථා නවනන්දානං ද්වෙවීසති, චන්දගුත්තස්ස චුද්දසමවස්සං ඨපෙත්වා තෙරස වස්සානීති පණ්ඩුකාභයස්ස සත්තති වස්සානි පරිපූරිංසු. තථා ච වුත්තං –

> ''පණ්ඩුකාභයනාමස්ස, රඤ්ඤො වස්සානි සත්තතී''ති;

තත්ථ අසොකධම්මරාජස්ස සත්තරසමෙ වස්සෙ ඉධ මුටසිවරාජා කාලමකාසීති තස්මිං ජම්බුදීපෙ අසොකධම්මරාජස්ස සත්තරසමෙ වස්සෙ ඉධ මුටසිවො නාම රාජා සට්ඨි වස්සානි රජ්ජමනුසාසිත්වා කාලමකාසි . තථා හි චන්දගුත්තස්ස පුත්තො බින්දුසාරො අට්ඨවීසති වස්සානි රජ්ජං කාරෙසි, තතො තස්ස පුත්තො අසොකධම්මරාජා රජ්ජං පාපුණි, තස්මා චන්දගුත්තස්ස හෙට්ඨා වුත්තෙසු චතුවීසතිවස්සෙසු තෙරස වස්සානි ගහිතානීති තානි ඨපෙත්වා සෙසානි එකාදස වස්සානි, බින්දුසාරස්ස අට්ඨවීසති වස්සානි, අසොකස්ස අනභිසිත්තස්ස චත්තාරි වස්සානි, අභිසිත්තස්ස සත්තරස වස්සානීති එවං සට්ඨි වස්සානි ඉධ මුටසිවස්ස පරිපූරිංසු. තථා ච වුත්තං –

> ''මුටසිවො සට්ඨි වස්සානි, ලඞ්කාරජ්ජමකාරයී''ති;

දෙවානංපියතිස්සො රජ්ජං පාපුණීති අසොකධම්මරාජස්ස අට්ඨාරසමෙ වස්සෙ පාපුණි. ඉදානි පරිනිබ්බුතෙ භගවති අජාතසත්තුආදීනං වස්සගණනාවසෙන පරිනිබ්බානතො ද්වින්නං වස්සසතානං උපරි ඡත්තිංසති වස්සානි එකතො ගණෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''පරිනිබ්බුතෙ ච සම්මාසම්බුද්ධෙ''**තිආදි. තත්ථ **අජාතසත්තුස්ස චතුවීසතී**ති පරිනිබ්බානවස්සසඞ්ඛාතං අට්ඨමවස්සං මුඤ්චිත්වා වුත්තං. **අසොකස්ස පුත්තකා දස භාතුකරාජානො**ති කාළාසොකස්ස පුත්තා භද්දසෙනො කොරණ්ඩවණ්ණො මඞ්කුරො සබ්බඤ්ජහො ජාලිකො උභකො සඤ්චයො කොරබ්‍යො නන්දිවඩ්ඪනො පඤ්චමකොති ඉමෙ දස භාතුකරාජානොති වෙදිතබ්බා. උග්ගසෙනනන්දො පණ්ඩුකනන්දො පණ්ඩුගතිනන්දො භූතපාලනන්දො රට්ඨපාලනන්දො ගොවිසාණකනන්දො සවිද්ධකනන්දො කෙවට්ටකනන්දො ධනනන්දොති ඉමෙ **නව නන්දා**ති වෙදිතබ්බා. **එතෙන රාජවංසානුසාරෙනා**ති එතෙන ජම්බුදීපවාසිරාජූනං වංසානුසාරෙන වෙදිතබ්බමෙතන්ති අත්ථො.

තම්බපණ්ණිදීපවාසීනම්පි පුන රාජූනං වසෙන එවං ගණනා වෙදිතබ්බා – සම්මාසම්බුද්ධස්ස පරිනිබ්බානවස්සං ඉධ විජයස්ස පඨමං වස්සන්ති කත්වා තං අපනෙත්වා පරිනිබ්බානවස්සතො උද්ධං විජයස්ස සත්තතිංස වස්සානි, තතො අරාජිකමෙකවස්සං, පණ්ඩුවාසුදෙවස්ස තිංස වස්සානි, අභයස්ස වීසති වස්සානි, පණ්ඩුකාභයස්ස අභිසෙකතො පුබ්බෙ සත්තරස වස්සානි, අභිසිත්තස්ස සත්තති වස්සානි, මුටසිවස්ස සට්ඨි වස්සානි, දෙවානංපියතිස්සස්ස පඨමං වස්සන්ති එවං පරිනිබ්බානතො ද්වින්නං වස්සසතානං උපරි ඡත්තිංස වස්සානි වෙදිතබ්බානි.

ජෙට්ඨමාසස්ස පුණ්ණමියං ජෙට්ඨනක්ඛත්තං මූලනක්ඛත්තං වා හොතීති ආහ **''ජෙට්ඨමූලනක්ඛත්තං නාම හොතී''**ති. තස්මිං පන නක්ඛත්තෙ කත්තබ්බඡණම්පි තන්නිස්සයත්තා තමෙව නාමං ලභතීති වෙදිතබ්බං. **මිගවන්ති** මිගානං වානනතො හෙසනතො බාධනතො මිගවන්ති ලද්ධසමඤ්ඤං මිගවං. **රොහිතමිගරූපන්ති** ගොකණ්ණමිගවෙසං. **ජියන්ති** ධනුජියං. **අනුබන්ධන්තොති** පදසා අනුධාවන්තො. **මමංයෙව රාජා පස්සතූති** එත්ථ ''අම්හෙසු බහූසු දිට්ඨෙසු රාජා අතිවිය භායිස්සතී''ති ඉමිනා කාරණෙන අත්තානමෙව දස්සෙතුං ''මමංයෙව පස්සතූ''ති අධිට්ඨාසීති වෙදිතබ්බං. **''චින්තෙසී''**ති වත්වා තස්ස චින්තනාකාරං දස්සෙන්තො ආහ **''ඉමස්මිං දීපෙ ජාතො''**තිආදි. ථෙරො තස්ස පරිවිතක්කං ජානිත්වා අත්තනො සභාවං කථෙත්වා තං අස්සාසෙතුකාමො **''සමණා මයං මහාරාජා''**තිආදිමාහ. මහාරාජ මයං සමණා නාම, ත්වං පරිවිතක්කං මා අකාසීති වුත්තං හොති. **තවෙව අනුකම්පායාති** තව අනුකම්පත්ථාය එව ආගතා, න විමුඛභාවත්ථායාති අධිප්පායො. ''ඉමෙ සමණා නාමා''ති අජානන්තස්ස ''සමණා මයං, මහාරාජා''ති කස්මා ථෙරො ආහාති චෙ? අසොකධම්මරාජෙන පෙසිතසාසනෙනෙව පුබ්බෙ ගහිතසමණසඤ්ඤං සාරෙතුං එවමාහාති. ඉමමත්ථං විභාවෙතුං **''තෙන ච සමයෙනා''**තිආදි වුත්තං.

අදිට්ඨා හුත්වා සහායකාති **අදිට්ඨසහායකා,** අඤ්ඤමඤ්ඤං අදිස්වාව සහායකභාවං උපගතාති වුත්තං හොති. **ඡාතපබ්බතපාදෙති** ඡාතවාහස්ස නාම පබ්බතස්ස පාදෙ. තං කිර පබ්බතං අනුරාධපුරා පුබ්බදක්ඛිණදිසාභාගෙ අතිරෙකයොජනද්වයමත්ථකෙ තිට්ඨති. තම්හි ඨානෙ පච්ඡා සද්ධාතිස්සො නාම මහාරාජා විහාරං කාරාපෙසි, තං ''ඡාතවිහාර''න්ති වොහරිංසු. **''රථයට්ඨිප්පමාණාති** ආයාමතො ච ආවට්ටතො ච රථපතොදෙන සමප්පමාණා''ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. **මහාවංසෙපි** වුත්තං –

> ''ඡාතපබ්බතපාදම්හි , තිස්සො ච වෙළුයට්ඨියො;
> ජාතා රථපතොදෙන, සමානා පරිමාණතො''ති.

ගණ්ඨිපදෙ පන ''රථයට්ඨිප්පමාණාති රථස්ස ධජයට්ඨිප්පමාණා''ති වුත්තං. **උප්පජ්ජිංසූති** තස්ස අභිසෙකසමකාලමෙව උප්පජ්ජිංසු. එවමුත්තරිපි වක්ඛමානානං අච්ඡරියානං පාතුභාවො වෙදිතබ්බො. තථා ච වුත්තං **මහාවංසෙ** –

> ''දෙවානංපියතිස්සො සො, රාජාසි පිතුඅච්චයෙ;
> තස්සාභිසෙකෙන සමං, බහූනච්ඡරියානහූ''ති.

එකා ලතා යට්ඨි නාමාති කඤ්චනලතාය පටිමණ්ඩිතත්තා එවංලද්ධනාමා එකා යට්ඨි අහොසි. **තං අලඞ්කරිත්වා උප්පන්නලතාති** තං රජතවණ්ණං යට්ඨිං අලඞ්කරිත්වා තත්ථෙව චිත්තකම්මකතා විය උප්පන්නලතා. **ඛායතීති** දිස්සති. **කිඤ්ජක්ඛානීති** කෙසරානි. එතානි ච පුප්ඵයට්ඨියං නීලපුප්ඵාදීනි සකුණයට්ඨියඤ්ච නානප්පකාරා මිගපක්ඛිනො තත්ථෙව චිත්තකම්මකතා විය පඤ්ඤායන්තීති දට්ඨබ්බං. **සෙතා රජතයට්ඨිවාති** රජතමයයට්ඨි විය එකා යට්ඨි සෙතවණ්ණාති අත්ථො. **ලතාති** තත්ථෙව චිත්තකම්මකතා විය දිස්සමානලතා. **නීලාදි යාදිසං පුප්ඵන්ති** යාදිසං ලොකෙ නීලාදිපුප්ඵං අත්ථි, තාදිසං පුප්ඵයට්ඨිම්හි ඛායතීති අත්ථො.

අනෙකවිහිතං රතනං උප්පජ්ජීති අනෙකප්පකාරං රතනං සමුද්දතො සයමෙව තීරං ආරුහිත්වා වෙලන්තෙ ඌමිවෙගාභිජාතමරියාදවට්ටි විය උප්පජ්ජි, උට්ඨහිත්වා අට්ඨාසීති අත්ථො. **තම්බපණ්ණියං පන අට්ඨ මුත්තා උප්පජ්ජිංසූති** එත්ථාපි තම්බපණ්ණියං සමුද්දතො සයමෙව උට්ඨහිත්වා ජාතිතො අට්ඨ මුත්තා සමුද්දතීරෙ වුත්තනයෙනෙව ඨිතාති වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

> ''ලඞ්කාදීපම්හි සකලෙ, නිධයො රතනානි ච;
> අන්තොඨිතානි උග්ගන්ත්වා, පථවීතලමාරුහුං.
>
> ''ලඞ්කාදීපසමීපම්හි, භින්නනාවාගතානි ච;
> තත්‍ර ජාතානි ච ථලං, රතනානි සමාරුහුං.
>
> ''හයගජා රථාමලකා, වලයඞ්ගුලිවෙඨකා;
> කකුධඵලා පාකතිකා, ඉච්චෙතා අට්ඨ ජාතිතො.
>
> ''මුත්තා සමුද්දා උග්ගන්ත්වා, තීරෙ වට්ටි විය ඨිතා;
> දෙවානංපියතිස්සස්ස, සබ්බපුඤ්ඤවිජම්භිත''න්ති.

හයමුත්තාති අස්සරූපසණ්ඨානමුත්තා. **ගජමුත්තාති** හත්ථිරූපසණ්ඨානා. එවං සබ්බත්ථ තංතංසණ්ඨානවසෙන මුත්තාභෙදො වෙදිතබ්බො. **අඞ්ගුලිවෙඨකමුත්තාති** අඞ්ගුලීයකසණ්ඨානා, මුද්දිකාසණ්ඨානාති අත්ථො. **කකුධඵලමුත්තාති** කකුධරුක්ඛඵලාකාරා බහු අසාමුද්දිකා මුත්තා. **රාජකකුධභණ්ඩානීති** රාජාරහඋත්තමභණ්ඩානි. තානි සරූපෙන දස්සෙන්තො ආහ **''ඡත්තං චාමර''**න්තිආදි. අඤ්ඤඤ්ච බහුවිධං පණ්ණාකාරං පහිණීති සම්බන්ධො. **සඞ්ඛන්ති** අභිසෙකාසිඤ්චනකං සාමුද්දිකං දක්ඛිණාවට්ටං සඞ්ඛං. අනොතත්තොදකමෙව **''ගඞ්ගොදක''**න්ති වුත්තං.

වඩ්ඪමානන්ති අලඞ්කාරචුණ්ණං. ‘‘නහානචුණ්ණ’’න්ති කෙචි. **වටංසකන්ති** කණ්ණපිළන්ධනවටංසකන්ති වුත්තං හොති. ‘‘වටංසකං කණ්ණචූළිකට්ඨානෙ ඔලම්බක’’න්තිපි වදන්ති. **භිඞ්ගාරන්ති** සුවණ්ණමයං මහාභිඞ්ගාරං. ‘‘මකරමුඛසණ්ඨානා බලිකම්මාදිකරණත්ථං කතා භාජනවිකතී’’තිපි වදන්ති. **නන්දියාවට්ටන්ති** කාකපදසණ්ඨානා මඞ්ගලත්ථං කතා සුවණ්ණභාජනවිකති. **කඤ්ඤන්ති** ඛත්තියකුමාරිං. **අධොවිමං දුස්සයුගන්ති** කිලිට්ඨෙ ජාතෙ අග්ගිම්හි පක්ඛිත්තමත්තෙ පරිසුද්ධභාවමුපගච්ඡන්තං අධොවිමං දුස්සයුගං. **හත්ථපුඤ්ඡනන්ති** පීතවණ්ණං මහග්ඝං හත්ථපුඤ්ඡනපටං. **හරිචන්දනන්ති** හරිවණ්ණචන්දනං, සුවණ්ණවණ්ණචන්දනන්ති අත්ථො. ලොහිතචන්දනං වා, ගොසිතචන්දනන්ති අත්ථො. තං කිර උද්ධනෙ කුථිතතෙලම්හි පක්ඛිත්තමත්තං සකලම්පි තෙලං අග්ගිඤ්ච නිබ්බාපනසමත්ථං චන්දනං. තෙනෙව ‘‘ගොසිතචන්දන’’න්ති වුච්චති. ගොසද්දෙන හි ජලං වුච්චති, තං විය සීතං චන්දනං ගොසිතචන්දනං. නාගභවනසම්භවං **අරුණවණ්ණමත්තිකං. හරීතකං ආමලකන්ති** අගදහරීතකං අගදාමලකං. තං ඛිප්පමෙව සරීරමලසොධනාදිකරණසමත්ථං හොති.

උණ්හීසන්ති උණ්හීසපට්ටං. **වෙඨනන්ති** සීසවෙඨනං. **සාරපාමඞ්ගන්ති** උත්තමං රතනපාමඞ්ගසුත්තං. **වත්ථකොටිකන්ති** වත්ථයුගමෙව. **නාගමාහටන්ති** නාගෙහි ආහටං. **ම**-කාරො පදසන්ධිකරො. **අමතොසධන්ති** එවංනාමිකා ගුළිකජාති, අමතසදිසකිච්චත්තා එවං වුච්චති. තං කිර පරිපන්ථං විධමෙත්වා සබ්බත්ථ සාධෙන්තෙහි අගදොසධසම්භාරෙහි යොජෙත්වා වට්ටෙත්වා කතං ගුළිකං. තං පන රාජූනං මුඛසොධනනහානපරියොසානෙ මහතා පරිහාරෙන උපනෙන්ති. තෙන තෙ අඞ්ගරාගං නාම කරොන්ති, කරොන්තා ච යථාරහං ද්වීහි තීහි අගදොසධරඞ්ගතිලකාහි නලාටකඅංසකූටඋරමජ්ඣසඞ්ඛාතං අඞ්ගං සජ්ජෙත්වා අඞ්ගරාගං කරොන්තීති වෙදිතබ්බං. සා පන ගුළිකා අහිවිච්ඡිකාදීනම්පි විසං හනති, තෙනපි තං වුච්චති ‘‘අමතොසධ’’න්ති.

අහං බුද්ධඤ්චාතිආදීසු සබ්බධම්මෙ යාථාවතො අබුජ්ඣි පටිබුජ්ඣීති බුද්ධොති සඞ්ඛ්‍යං ගතං සම්මාසම්බුද්ධඤ්ච, අධිගතමග්ගෙ සච්ඡිකතනිරොධෙ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ ච අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතීති ධම්මොති සඞ්ඛ්‍යං ගතං පරියත්තියා සද්ධිං නව ලොකුත්තරධම්මඤ්ච, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතත්තා සඞ්ඝොති සඞ්ඛ්‍යං ගතං අරියසාවකසඞ්ඝඤ්ච අහං සරණං ගතො පරායණන්ති උපගතො, භජිං සෙවින්ති අත්ථො. අථ වා හිංසති තප්පසාදතග්ගරුකතාහි විහතකිලෙසෙන තප්පරායණතාකාරප්පවත්තෙන චිත්තුප්පාදෙන සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන භයං සන්තාසං දුක්ඛං දුග්ගතිං පරිකිලෙසං හනති විනාසෙතීති **සරණං,** රතනත්තයස්සෙතං අධිවචනං. අපිච සම්මාසම්බුද්ධො හිතෙ පවත්තනෙන අහිතා ච නිවත්තනෙන සත්තානං භයං හිංසතීති සරණන්ති වුච්චති. ධම්මොපි භවකන්තාරා උත්තාරණෙන අස්සාසදානෙන ච සත්තානං භයං හිංසතීති සරණන්ති වුච්චති. සඞ්ඝොපි අප්පකානම්පි කාරානං විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සත්තානං භයං හිංසතීති සරණන්ති වුච්චති. ඉමිනා අත්ථෙන සරණභූතං රතනත්තයං තෙනෙව කාරණෙන සරණන්ති ගතො අවගතො, ජානින්ති අත්ථො. **උපාසකත්තං දෙසෙසින්ති** රතනත්තයං උපාසතීති උපාසකොති එවං දස්සිතං උපාසකභාවං මයි අභිනිවිට්ඨං වාචාය පකාසෙසින්ති අත්ථො, ‘‘උපාසකොහං අජ්ජතග්ගෙ පාණුපෙතං සරණං ගතො’’ති එවං උපාසකත්තං පටිවෙදෙසින්ති වුත්තං හොති. **සක්‍යපුත්තස්ස සාසනෙති** සක්‍යස්ස සුද්ධොදනස්ස පුත්තො සො භගවා සක්‍යපුත්තො, තස්ස සක්‍යපුත්තස්ස සාසනෙති අත්ථො. **සද්ධාති** සද්ධාය, ‘‘සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා’’තිආදීසු විය යකාරලොපො දට්ඨබ්බො. **උපෙහීති** උපගච්ඡ.

අසොකරඤ්ඤා පෙසිතෙන අභිසෙකෙනාති අසොකරඤ්ඤා පෙසිතෙන අභිසෙකූපකරණෙන. යදා හි දෙවානංපියතිස්සො මහාරාජා අත්තනො සහායස්ස ධම්මාසොකරඤ්ඤො ඉතො වෙළුයට්ඨියාදයො මහාරහෙ පණ්ණාකාරෙ පෙසෙසි. තදා සොපි තෙ දිස්වා පසීදිත්වා අතිවිය තුට්ඨො ‘‘ඉමෙහි අතිරෙකතරං කිං නාම මහග්ඝං පටිපණ්ණාකාරං සහායස්ස මෙ පෙසෙස්සාමී’’ති අමච්චෙහි සද්ධිං මන්තෙත්වා ලඞ්කාදීපෙ අභිසෙකපරිහාරං පුච්ඡිත්වා ‘‘න තත්ථ ඊදිසො අභිසෙකපරිහාරො අත්ථී’’ති සුත්වා ‘‘සාධු වත මෙ සහායස්ස අභිසෙකපරිහාරං පෙසෙස්සාමී’’ති වත්වා සාමුද්දිකසඞ්ඛාදීනි තීණි සඞ්ඛානි ච ගඞ්ගොදකඤ්ච අරුණවණ්ණමත්තිකඤ්ච අට්ඨට්ඨ ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිකඤ්ඤායො ච සුවණ්ණරජතලොහමත්තිකාමයසටෙ ච අට්ඨහි සෙට්ඨිකුලෙහි සද්ධිං අට්ඨ අමච්චකුලානි චාති එවං සබ්බට්ඨකං නාම ඉධ පෙසෙසි ‘‘ඉමෙහි මෙ සහායස්ස පුන අභිසෙකං කරොථා’’ති, අඤ්ඤඤ්ච අභිසෙකත්ථාය බහුං පණ්ණාකාරං පෙසෙසි. තෙන වුත්තං ‘‘අසොකරඤ්ඤා පෙසිතෙන අභිසෙකෙනා’’ති. එකො මාසො අභිසිත්තස්ස අස්සාති **එකමාසාභිසිත්තො**. කථං පන තස්ස තදා එකමාසාභිසිත්තතා විඤ්ඤායතීති ආහ **‘‘විසාඛපුණ්ණමායං හිස්ස අභිසෙකමකංසූ’’**ති, පුබ්බෙ කතාභිසෙකස්සපි අසොකරඤ්ඤා පෙසිතෙන අනග්ඝෙන පරිහාරෙන විසාඛපුණ්ණමායං පුන අභිසෙකමකංසූති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

‘‘තෙ මිගසිරමාසස්ස, ආදිචන්දොදයං දිනෙ;
අභිසිත්තඤ්ච ලඞ්කින්දං, අමච්චා සාමිභත්තිනො.

‘‘ධම්මාසොකස්ස වචනං, සුත්වා සාමිහිතෙ රතා;
පුනාපි අභිසෙචිංසු, ලඞ්කාහිතසුඛෙ රත’’න්ති.

දීපවංසෙපි චෙතං වුත්තං –

‘‘විසාඛමාසෙ ද්වාදසියං, ජම්බුදීපා ඉධාගතා;

අභිසෙකං සපරිවාරං, අසොකධම්මෙන පෙසිතං.

‘‘දුතියං අභිසිඤ්චිත්ථ, රාජානං දෙවානංපියං;
අභිසිත්තො දුතියාභිසෙකෙන, විසාඛමාසෙ උපොසථෙ.

‘‘තතො මාසෙ අතික්කම්ම, ජෙට්ඨමාසෙ උපොසථෙ;
මහින්දො සත්තමො හුත්වා, ජම්බුදීපා ඉධාගතො’’ති.

තදා පන තස්ස රඤ්ඤො විසාඛපුණ්ණමාය අභිසෙකස්ස කතත්තා තතො පභුති යාවජ්ජතනා විසාඛපුණ්ණමායමෙව අභිසෙකකරණමාචිණ්ණං. අභිසෙකවිධානඤ්චෙත්ථ එවං වෙදිතබ්බං – අභිසෙකමඞ්ගලත්ථං අලඞ්කතපටියත්තස්ස මණ්ඩපස්ස අන්තො කතස්ස උදුම්බරසාඛමණ්ඩපස්ස මජ්ඣෙ සුප්පතිට්ඨිතෙ උදුම්බරභද්දපීඨම්හි අභිසෙකාරහං අභිජච්චං ඛත්තියං නිසීදාපෙත්වා පඨමං තාව මඞ්ගලාභරණභූසිතා ජාතිසම්පන්නා ඛත්තියකඤ්ඤා ගඞ්ගොදකපුණ්ණං සාමුද්දිකං දක්ඛිණාවට්ටසඞ්ඛං උභොහි හත්ථෙහි සක්කච්චං ගහෙත්වා සීසොපරි උස්සාපෙත්වා තෙන තස්ස මුද්ධනි අභිසෙකොදකං අභිසිඤ්චති, එවඤ්ච වදෙති ‘‘දෙව, තං සබ්බෙපි ඛත්තියගණා අත්තානමාරක්ඛණත්ථං ඉමිනා අභිසෙකෙන අභිසෙකිකං මහාරාජං කරොන්ති, ත්වං රාජධම්මෙසු ඨිතො ධම්මෙන සමෙන රජ්ජං කාරෙහි, එතෙසු ඛත්තියගණෙසු ත්වං පුත්තසිනෙහානුකම්පාය සහිතචිත්තො හිතසමමෙත්තචිත්තො ච භව, රක්ඛාවරණගුත්තියා තෙසං රක්ඛිතො ච භවාහී’’ති.

තතො පුන පුරොහිතොපි පුරොහිච්චට්ඨානානුරූපාලඞ්කාරෙහි අලඞ්කතපටියත්තො ගඞ්ගොදකපුණ්ණං රජතමයසඞ්ඛං උභොහි හත්ථෙහි සක්කච්චං ගහෙත්වා තස්ස සීසොපරි උස්සාපෙත්වා තෙන තස්ස මුද්ධනි අභිසෙකොදකං අභිසිඤ්චති, එවඤ්ච වදෙති ‘‘දෙව, තං සබ්බෙපි බ්‍රාහ්මණගණා අත්තානමාරක්ඛණත්ථං ඉමිනා අභිසෙකෙන අභිසෙකිකං මහාරාජං කරොන්ති, ත්වං රාජධම්මෙසු ඨිතො ධම්මෙන සමෙන රජ්ජං කාරෙහි, එතෙසු බ්‍රාහ්මණෙසු ත්වං පුත්තසිනෙහානුකම්පාය සහිතචිත්තො හිතසමමෙත්තචිත්තො ච භව, රක්ඛාවරණගුත්තියා තෙසං රක්ඛිතො ච භවාහී’’ති.

තතො පුන සෙට්ඨිපි සෙට්ඨිට්ඨානානුරූපභූසනභූසිතො ගඞ්ගොදකපුණ්ණං රතනමයසඞ්ඛං උභොහි හත්ථෙහි සක්කච්චං ගහෙත්වා තස්ස සීසොපරි උස්සාපෙත්වා තෙන තස්ස මුද්ධනි අභිසෙකොදකං අභිසිඤ්චති, එවඤ්ච වදෙති ‘‘දෙව තං සබ්බෙපි ගහපතිගණා අත්තානමාරක්ඛණත්ථං ඉමිනා අභිසෙකෙන අභිසෙකිකං මහාරාජං කරොන්ති, ත්වං රාජධම්මෙසු ඨිතො ධම්මෙන සමෙන රජ්ජං කාරෙහි, එතෙසු ගහපතිගණෙසු ත්වං පුත්තසිනෙහානුකම්පාය සහිතචිත්තො හිතසමමෙත්තචිත්තො ච භව, රක්ඛාවරණගුත්තියා තෙසං රක්ඛිතො ච භවාහී’’ති.

තෙ පන තස්ස එවං වදන්තා ‘‘සචෙ ත්වං අම්හාකං වචනානුරූපෙන රජ්ජං කාරෙස්සසි, ඉච්චෙතං කුසලං. නො චෙ කාරෙස්සසි, තව මුද්ධා සත්තධා ඵලතූ’’ති එවං රඤ්ඤො අභිසපන්ති වියාති දට්ඨබ්බං. ඉමස්මිං පන දීපෙ දෙවානංපියතිස්සස්ස මුද්ධනි ධම්මාසොකෙනෙව ඉධ පෙසිතා ඛත්තියකඤ්ඤායෙව අනොතත්තොදකපුණ්ණෙන සාමුද්දිකදක්ඛිණාවට්ටසඞ්ඛෙන අභිසෙකොදකං අභිසිඤ්චීති වදන්ති. ඉදඤ්ච යථාවුත්තං අභිසෙකවිධානං මජ්ඣිමනිකායෙ **චූළසීහනාදසුත්තවණ්ණනායං** සීහළට්ඨකථායම්පි ‘‘පඨමං තාව අභිසෙකං ගණ්හන්තානං රාජූනං සුවණ්ණමයාදීනි තීණි සඞ්ඛානි ච ගඞ්ගොදකඤ්ච ඛත්තියකඤ්ඤඤ්ච ලද්ධුං වට්ටතී’’තිආදිනා වුත්තන්ති වදන්ති.

සම්මොදනීයං කථං කථයමානොති පීතිපාමොජ්ජසඞ්ඛාතසම්මොදජනනතො සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො ච සම්මොදනීයං ‘‘කච්චි භන්තෙ ඛමනීයං, කච්චි යාපනීයං, කච්චි වො අප්පාබාධං අප්පාතඞ්කං ලහුට්ඨානං බලං ඵාසුවිහාරො’’ති එවමාදිකථං කථයමානො. **ඡ ජනෙ දස්සෙසීති** රඤ්ඤා සද්ධිං ආගතානං ‘‘න ඉමෙ යක්ඛා, මනුස්සා ඉමෙ’’ති සඤ්ජානනත්ථං භණ්ඩුකස්ස උපාසකස්ස ආනීතත්තා තෙන සද්ධිං ඡ ජනෙ දස්සෙසි. **තෙවිජ්ජාති** පුබ්බෙනිවාසදිබ්බචක්ඛුආසවක්ඛයසඞ්ඛාතාහි තීහි විජ්ජාහි සමන්නාගතා. **ඉද්ධිප්පත්තාති** ඉද්ධිවිධඤාණං පත්තා. **චෙතොපරියකොවිදාති** පරෙසං චිත්තාචාරෙ කුසලා. එවමෙත්ථ පඤ්ච අභිඤ්ඤා සරූපෙන වුත්තා, දිබ්බසොතං පන තාසං වසෙන ආගතමෙව හොති. **බහූති** එවරූපා ඡළභිඤ්ඤා බුද්ධසාවකා බහූ ගණනපථං අතික්කන්තා සකලජම්බුදීපං කාසාවපජ්ජොතං කත්වා විචරන්තීති. කෙචි පන ‘‘තෙවිජ්ජා ඉද්ධිප්පත්තා ච ඛීණාසවා චෙතොපරියකොවිදා කෙචි ඛීණාසවාති විසුං යොජෙත්වා ‘අරහන්තො’ති ඉමිනා සුක්ඛවිපස්සකා වුත්තා’’ති වදන්ති.

පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියන්ති පඤ්ඤාපාටවං, පඤ්ඤාය තික්ඛවිසදභාවන්ති අත්ථො. **ආසන්නන්ති** ආසන්නෙ ඨිතං. **සාධු මහාරාජ පණ්ඩිතොසීති** රාජානං පසංසති. පුන වීමංසන්තො **‘‘අත්ථි පන තෙ මහාරාජා’’**තිආදිමාහ. **චූළහත්ථිපදොපමසුත්තන්තං කථෙසීති** ‘‘අයං රාජා ‘ඉමෙ සමණා නාම ඊදිසා, සීලාදිපටිපත්ති ච තෙසං ඊදිසී’ති ච න ජානාති, හන්ද නං ඉමාය චූළහත්ථිපදොපමසුත්තන්තදෙසනාය සමණභාවූපගමනං සමණපටිපත්තිඤ්ච විඤ්ඤාපෙස්සාමී’’ති චින්තෙත්වා පඨමං **චූළහත්ථිපදොපමසුත්තන්තං** කථෙසි. තත්ථ හි –

‘‘එවමෙව ඛො, බ්‍රාහ්මණ, ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො…පෙ…. සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙති, තං ධම්මං සුණාති ගහපති වා ගහපතිපුත්තො වා අඤ්ඤතරස්මිං වා කුලෙ පච්චාජාතො, සො තං ධම්මං සුත්වා

තථාගතෙ සද්ධං පටිලභති, සො තෙන සද්ධාපටිලාභෙන සමන්නාගතො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘සම්බාධො ඝරාවාසො රජොපථො, අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා, නයිදං සුකරං අගාරං අජ්ඣාවසතා එකන්තපරිපුණ්ණං එකන්තපරිසුද්ධං සඞ්ඛලිඛිතං බ්‍රහ්මචරියං චරිතුං, යන්නූනාහං කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙත්වා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජෙය්‍ය’න්ති. සො අපරෙන සමයෙන අප්පං වා භොගක්ඛන්ධං පහාය මහන්තං වා භොගක්ඛන්ධං පහාය අප්පං වා ඤාතිපරිවට්ටං පහාය මහන්තං වා ඤාතිපරිවට්ටං පහාය කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙත්වා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජති.

“සො එවං පබ්බජිතො සමානො භික්ඛූනං සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොති නිහිතදණ්ඩො නිහිතසත්ථො, ලජ්ජී දයාපන්නො සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පී විහරති.

“අදින්නාදානං පහාය අදින්නාදානා පටිවිරතො හොති දින්නාදායී දින්නපාටිකඞ්ඛී, අථෙනෙන සුචිභූතෙන අත්තනා විහරතී”ති (ම. නි. 1.291-292) –

එවමාදිනා සාසනෙ සද්ධාපටිලාභං පටිලද්ධසද්ධෙහි ච පබ්බජ්ජුපගමනං පබ්බජිතෙහි ච පටිපජ්ජිතබ්බා සීලක්ඛන්ධාදයො ධම්මා පකාසිතා.

රාජා සුත්තන්තං සුණන්තොයෙව අඤ්ඤාසීති “සො බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරතො හොති, එකභත්තිකො හොති රත්තූපරතො විරතො විකාලභොජනා”ති එවං තස්මිං සුත්තන්තෙ (ම. නි. 1.293) ආගතත්තා තං සුණන්තොයෙව අඤ්ඤාසි. **ඉධෙව වසිස්සාමාති** න තාව රත්තියා උපට්ඨිතත්තා අනාගතවචනමකාසි. **ආගතඵලොති** අනාගාමිඵලං සන්ධායාහ, සම්පත්තඅනාගාමිඵලොති අත්ථො. තතොයෙව ච විසෙසතො අවිපරීතවිදිතසත්ථුසාසනත්තා **විඤ්ඤාතසාසනො. ඉදානි පබ්බජිස්සතීති** ගිහිලිඞ්ගෙන ආනීතකිච්චස්ස නිට්ඨිතත්තා එවමාහ. **අචිරපක්කන්තස්ස රඤ්ඤොති** රඤ්ඤෙ අචිරපක්කන්තෙති අත්ථො. **අධිට්ඨහිත්වාති** අන්තොතම්බපණ්ණිදීපෙ සමාගතා සුණන්තූති අධිට්ඨහිත්වා.

භූමත්ථරණසඞ්ඛෙපෙනාති භූමත්ථරණාකාරෙන. **උප්පාතපාඨකාති** නිමිත්තපාඨකා, නෙමිත්තකාති අත්ථො. **ගහිතා දානි ඉමෙහි පථවීති** ආසනානං පථවියං අත්ථතත්තා එවමාහංසු. **පතිට්ඨහිස්සතීති චින්තෙන්තොති** එත්ථ තෙන කාරණෙන සාසනපතිට්ඨානස්ස අභාවතො අවස්සං පතිට්ඨහන්තස්ස සාසනස්ස පුබ්බනිමිත්තමිදන්ති එවං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන සල්ලක්ඛෙසීති වෙදිතබ්බං. **පණීතෙනාති** උත්තමෙන. **සහත්ථාති** සහත්ථෙන **සන්තප්පෙත්වාති** සුට්ඨු තප්පෙත්වා, පරිපුණ්ණං සුහිතං යාවදත්ථං කත්වාති අත්ථො. **පෙතවත්ථුං විමානවත්ථුං සච්චසංයුත්තඤ්ච කථෙසීති** දෙසනාවිධිකුසලො ථෙරො ජනස්ස සංවෙගං ජනෙතුං පඨමං පෙතවත්ථුං කථෙත්වා තදනන්තරං සංවෙගජාතං ජනං අස්සාසෙතුං සග්ගකථාවසෙන විමානවත්ථුඤ්ච කථෙත්වා තදනන්තරං පටිලද්ධස්සාසානං “මා එත්ථ අස්සාදං කරොථ නිබ්බානං විනා න අඤ්ඤං කිඤ්චි සඞ්ඛාරගතං ධුවං නාම අත්ථි, තස්මා පරමස්සාසකං නිබ්බානමධිගන්තුං වායමථා”ති සච්චපටිවෙධත්ථාය උස්සාහං ජනෙන්තො අන්තෙ සච්චසංයුත්තං කථෙසීති වෙදිතබ්බං.

තෙසං සුත්වාති තෙසං සන්තිකා ථෙරානං ගුණකථං සුත්වා. **රඤ්ඤො සංවිදිතං කත්වාති** රඤ්ඤො නිවෙදනං කත්වා, රාජානං පටිවෙදයිත්වාති අත්ථො. **අලං ගච්ඡාමාති** පුරස්ස අච්චාසන්නත්තා සාරුප්පං න හොතීති පටිපක්ඛිපන්තො ආහ. **මෙඝවනං නාම උය්‍යානන්ති** මහාමෙඝවනුය්‍යානං. තස්ස කිර උය්‍යානස්ස භූමිග්ගහණදිවසෙ අකාලමහාමෙඝො උට්ඨහිත්වා සබ්බතළාකපොක්ඛරණියො පූරෙන්තො ගිම්හාභිහතරුක්ඛලතාදීනං අනුග්ගණ්හන්තොව පාවස්සි, තෙන කාරණෙන තං මහාමෙඝවනං නාම උය්‍යානං ජාතං. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

“උය්‍යානට්ඨානග්ගහණෙ, මහාමෙඝො අකාලජො;
පාවස්සි තෙන උය්‍යානං, මහාමෙඝවනං අහූ”ති.

සුඛසයිතභාවං පුච්ඡිත්වාති “කච්චි, භන්තෙ, ඉධ සුඛං සයිත්ථ, තුම්හාකං ඉධ නිවාසො සුඛ”න්ති එවං සුඛසයිතභාවං පුච්ඡිත්වා තතො ථෙරෙන “සුඛසයිතම්හි, මහාරාජ, භික්ඛූනං ඵාසුකමිදං උය්‍යාන”න්ති වුත්තෙ “එවං සති ඉදං නො උය්‍යානං දස්සාමී”ති චින්තෙත්වා **“කප්පති, භන්තෙ, භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආරාමො”**ති පුච්ඡි. **ඉමං සුත්තන්ති** වෙළුවනාරාමපටිග්ගහණෙ වුත්තමිමං සුත්තං. **උදකන්ති** දක්ඛිණොදකං. **මහාමෙඝවනුය්‍යානං අදාසීති** “ඉමං මහාමෙඝවනුය්‍යානං සඞ්ඝස්ස දම්මී”ති වත්වා ජෙට්ඨමාසස්ස කාළපක්ඛෙ දුතියදිවසෙ අදාසි. මහාවිහාරස්ස දක්ඛිණොදකපාතෙනෙව සද්ධිං පතිට්ඨිතභාවෙපි න තාව තත්ථ විහාරකම්මං නිට්ඨිතන්ති ආහ **“ඉදඤ්ච පඨමං විහාරට්ඨානං භවිස්සතී”**ති. **පුනදිවසෙපීති** කාළපක්ඛස්ස දුතියදිවසෙයෙව. **අඩ්ඪනවමානං පාණසහස්සානන්ති** අඩ්ඪෙන නවමානං පාණසහස්සානං, පඤ්චසතාධිකානං අට්ඨසහස්සානන්ති අත්ථො. **ජොතිපාතුභාවට්ඨානන්ති** ඤාණාලොකස්ස පාතුභාවට්ඨානං. **අප්පමාදසුත්තන්ති** අඞ්ගුත්තරනිකායෙ **මහාඅප්පමාදසුත්තං,** රාජොවාදසුත්තන්ති වුත්තං හොති.

මහච්චන්ති කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනං, මහතා රාජානුභාවෙනාති අත්ථො. තුම්හෙ ජානනත්ථන්ති සම්බන්ධො. **අරිට්ඨො නාම අමච්චොති** රඤ්ඤො භාගිනෙය්‍යො අරිට්ඨො නාම අමච්චො. **පඤ්චපණ්ණාසායාති** එත්ථ ''චතුපණ්ණාසායා''ති වත්තබ්බං. එවඤ්හි සති උපරි වුච්චමානං ''ද්වාසට්ඨි අරහන්තො''ති වචනං සමෙති. තෙනෙව ච සීහළභාසාය ලිඛිතෙ **මහාවංසෙ** ''චතුපණ්ණාසාය සද්ධි''න්ති වුත්තං. **දසභාතිකසමාකුලං රාජකුලන්ති** මුටසිවස්ස පුත්තෙහි අභයො දෙවානංපියතිස්සො මහානාගො උත්තියො මත්තාභයො සූරතිස්සොති එවමාදීහි දසහි භාතිකෙහි සමාකිණ්ණං රාජකුලං. **චෙතියගිරිම්හි වස්සං වසිංසූති** ආසාළ්හීපුණ්ණමදිවසෙ රඤ්ඤා දින්නවිහාරෙයෙව පටිග්ගහෙත්වා පාටිපදදිවසෙ වස්සං වසිංසු. **පවාරෙත්වාති** මහාපවාරණාය පවාරෙත්වා. **කත්තිකපුණ්ණමායන්ති** අපරකත්තිකපුණ්ණමායං. මහාමහින්දත්ථෙරො හි පුරිමිකාය උපගන්ත්වා වුත්ථවස්සො මහාපවාරණාය පවාරෙත්වා තතො එකමාසං අතික්කම්ම චාතුමාසිනියං පුණ්ණමදිවසෙ අරියගණපරිවුතො රාජකුලං ගන්ත්වා භොජනාවසානෙ ''මහාරාජ, අම්හෙහි චිරදිට්ඨො සම්මාසම්බුද්ධො''තිආදිවචනමබ්‍රවි. එවඤ්ච කත්වා වක්ඛති ''පුණ්ණමායං මහාවීරො, චාතුමාසිනියා ඉධා''ති. යං පනෙත්ථ **කෙනචි** වුත්තං ''වුත්ථවස්සො පවාරෙත්වාති චාතුමාසිනියා පවාරණායාති අත්ථො, පඨමපවාරණාය වා පවාරෙත්වා එකමාසං තත්ථෙව වසිත්වා කත්තිකපුණ්ණමියං අවොච, අඤ්ඤථා 'පුණ්ණමායං මහාවීරො'ති වුත්තත්තා න සක්කා ගහෙතු''න්ති, තත්ථ චාතුමාසිනියා පවාරණායාති අයමත්ථවිකප්පො න යුජ්ජති. න හි පුරිමිකාය වස්සූපගතා චාතුමාසිනියං පවාරෙන්ති. **චිරදිට්ඨො සම්මාසම්බුද්ධොති** සත්ථුස්ස සරීරාවයවො ච සම්මාසම්බුද්ධොයෙවාති කත්වා අවයවෙ සමුදායවොහාරවසෙන එවමාහාති දට්ඨබ්බං යථා ''සමුද්දො දිට්ඨො''ති.

ථෙරෙන වුත්තම්පි ගමනකාරණං ඨපෙත්වා ඉධ වාසෙ පයොජනමෙව දස්සෙත්වා ගමනං පටිසෙධෙතුකාමො ආහ **''අහං භන්තෙ තුම්හෙ''**තිආදි. **අභිවාදනාදීසු** ආචරියං දිස්වා අභිවාදනකරණං **අභිවාදනං** නාම. යස්මිං වා දිසාභාගෙ ආචරියො වසති ඉරියාපථෙ කප්පෙන්තො, තතො අභිමුඛොව වන්දිත්වා ගච්ඡති, වන්දිත්වා තිට්ඨති, වන්දිත්වා නිසීදති, වන්දිත්වා නිපජ්ජති, ඉදං අභිවාදනං නාම. ආචරියං පන දූරතොව දිස්වා පච්චුට්ඨාය පච්චුග්ගමනකරණං **පච්චුට්ඨානං** නාම. ආචරියං පන දිස්වා අඤ්ජලිං පග්ගය්හ සීසෙ ඨපෙත්වා ආචරියං නමස්සති, යස්මිං දිසාභාගෙ සො වසති, තදභිමුඛොපි තථෙව නමස්සති, ගච්ඡන්තොපි ඨිතොපි නිසින්නොපි අඤ්ජලිං පග්ගය්හ නමස්සතියෙවාති ඉදං **අඤ්ජලිකම්මං** නාම. අනුච්ඡවිකකම්මස්ස පන කරණං **සාමීචිකරණං** නාම. චීවරාදීසු හි චීවරං දෙන්තො න යං වා තං වා දෙති, මහග්ඝං සතමූලග්ඝම්පි පඤ්චසතමූලග්ඝම්පි සතසහස්සමූලග්ඝම්පි දෙතියෙව. පිණ්ඩපාතාදීසුපි එසෙව නයො. ඉදං සාමීචිකරණං නාම. **සරීරධාතුයොති** සරීරාවයවා. **අඤ්ඤාතන්ති** අඤ්ඤාතං, විදිතං මයාති අත්ථො. **කුතො ලච්ඡාමාති** කුතො ලභිස්සාම. **සුමනෙන සද්ධිං මන්තෙහීති** පඨමමෙව සාමණෙරස්ස කථිතත්තා වා ''ජානාති එස අම්හාකමධිප්පාය''න්ති ඤත්වා වා එවමාහාති දට්ඨබ්බං.

අප්පොස්සුක්කො ත්වං මහාරාජාති මහාරාජ ත්වං ධාතූනං පටිලාභෙ මා උස්සුක්කං කරොහි, මා ත්වං තත්ථ වාවටො භව, අඤ්ඤං තයා කත්තබ්බං කරොහීති අධිප්පායො. ඉදානි තදෙව රඤ්ඤා කත්තබ්බකිච්චං දස්සෙන්තො **''වීථියො සොධාපෙත්වා''**තිආදිමාහ. **සබ්බතාළාවචරෙ උපට්ඨාපෙත්වාති** කංසතාළාදිතාළං අවචරති එත්ථාති තාළාවචරං වුච්චති ආතතවිතතාදි සබ්බං තූරියභණ්ඩං. තෙනෙව **පරිනිබ්බානසුත්තට්ඨකථායං** ''සබ්බඤ්ච තාළාවචරං සන්නිපාතෙථාති එත්ථ සබ්බඤ්ච තාළාවචරන්ති සබ්බං තූරියභණ්ඩ''න්ති වුත්තං. එත්ථ පන සහචරණනයෙන සබ්බතූරියභණ්ඩානං වාදකාපි ගහෙතුං වට්ටන්තීති තෙ සබ්බෙ උපට්ඨාපෙත්වා සන්නිපාතෙත්වාති වුත්තං හොති. **ලච්ඡසීති** ලභිස්සසි. **ථෙරා චෙතියගිරිමෙව අගමංසූති** රාජනිවෙසනතො නික්ඛමිත්වා පුන චෙතියගිරිමෙව අගමංසු.

තාවදෙවාති තං ඛණංයෙව. **පාටලිපුත්තද්වාරෙති** පාටලිපුත්තනගරද්වාරෙ. **කිං භන්තෙ සුමන ආහිණ්ඩසීති** සුමන ත්වං සමණධම්මං අකත්වා කස්මා විචරසීති පුච්ඡති. **චෙතියගිරිම්හියෙව පතිට්ඨාපෙත්වාති** පච්ඡා තත්ථ විහාරත්ථාය ආකඩ්ඪිතබ්බභාවතො චෙතියගිරිම්හියෙව පතිට්ඨාපෙත්වා. **වඩ්ඪමානකච්ඡායායාති** පච්ඡාභත්තන්ති අත්ථො. පච්ඡාභත්තමෙව හි ඡායා වඩ්ඪති. **අථස්ස එතදහොසීති** ධාතුවඩ්ඪකොටකං දිස්වා එවං චින්තෙසි. **ඡත්තං අපනමතූති** ඉදං සෙතච්ඡත්තං සයමෙව මෙ සීසොපරිතො ධාතුවඩ්ඪකොටකාභිමුඛං හුත්වා නමතූති අත්ථො. **මය්හං මත්ථකෙ පතිට්ඨාතූති** ඉදං ධාතුවඩ්ඪකොටකං ථෙරස්ස හත්ථතො ධාතුයා සහ ආගන්ත්වා සිරස්මිං මෙ පතිට්ඨාතූති අත්ථො. **පොක්ඛරවස්සං** නාම පොක්ඛරපත්තප්පමාණං වලාහකමජ්ඣෙ උට්ඨහිත්වා කමෙන එරිත්වා තෙමෙතුකාමෙයෙව තෙමයමානං මහන්තං හුත්වා වස්සති. **මහාවීරොති** මහාපරක්කමො. මහාවීරාවයවත්තා චෙත්ථ සත්ථුවොහාරෙන ධාතුයො එව නිද්දිට්ඨා. ධාතුසරීරෙනාගමනඤ්හි සන්ධාය අයං ගාථා වුත්තා.

පච්ඡිමදිසාභිමුඛොව හුත්වා අපසක්කන්තොති පිට්ඨිතො පිට්ඨිතොයෙව පච්ඡිමදිසාභිමුඛො හුත්වා ඔසක්කන්තො, ගච්ඡන්තොති අත්ථො. කිඤ්චාපි එස පච්ඡිමදිසං න ඔලොකෙති, තථාපි පච්ඡිමදිසං සන්ධාය ගච්ඡතීති ''පච්ඡිමදිසාභිමුඛො''ති වුත්තං. **පුරත්ථිමෙන ද්වාරෙන නගරං පවිසිත්වාති** එත්ථ පිට්ඨිතො පිට්ඨිතොයෙව ආගන්ත්වා ද්වාරෙ සම්පත්තෙ පරිවත්තෙත්වා උජුකෙනෙව නගරං පාවිසීති වෙදිතබ්බං. **මහෙජවත්ථු නාමාති** මහෙජනාමකෙන යක්ඛෙන පරිග්ගහිතං එකං දෙවට්ඨානන්ති වෙදිතබ්බං . **පරිභොගචෙතියට්ඨානන්ති** එත්ථ පරිභුත්තූපකරණානි නිදහිත්වා කතං චෙතියං පරිභොගචෙතියන්ති දට්ඨබ්බං. තිවිධඤ්හි චෙතියං වදන්ති පරිභොගචෙතියං ධාතුචෙතියං ධම්මචෙතියන්ති. තත්ථ **පරිභොගචෙතියං** වුත්තනයමෙව. **ධාතුචෙතියං** පන ධාතුයො නිදහිත්වා කතං. පටිච්චසමුප්පාදාදිලිඛිතපොත්ථකං නිදහිත්වා කතං පන **ධම්මචෙතියං** නාම. සාරීරිකං පරිභොගිකං උද්දිස්සකන්ති

එවම්පි තිප්පභෙදං චෙතියං වදන්ති. අයං පන පභෙදො පටිමාරූපස්සපි උද්දිස්සකචෙතියෙනෙව සඞ්ගහිතත්තා සුට්ඨුතරං යුජ්ජති.

කථං පන ඉදං ඨානං තිණ්ණං බුද්ධානං පරිභොගචෙතියට්ඨානං අහොසීති ආහ **''අතීතෙ කිරා''**තිආදි. **පජ්ජරකෙනාති** එත්ථ පජ්ජරකො නාම රොගො වුච්චති. සො ච යක්ඛානුභාවෙන සමුප්පන්නොති වෙදිතබ්බො. තදා කිර පුණ්ණකාළො නාම යක්ඛො අත්තනො ආනුභාවෙන මනුස්සානම්පි සරීරෙ පජ්ජරකං නාම රොගං සමුට්ඨාපෙසි. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

''රක්ඛසෙහි ජනස්සෙත්ථ, රොගො පජ්ජරකො අහූ''ති;

දීපවංසෙපි චෙතං වුත්තං –

''රක්ඛසා ච බහූ තත්ථ, පජ්ජරා ච සමුට්ඨිතා;
පජ්ජරෙන බහූ සත්තා, නස්සන්ති දීපමුත්තමෙ''ති.

අනයබ්‍යසනන්ති එත්ථ **අනයොති** අවඩ්ඪි. කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං බ්‍යසති වික්ඛිපති විනාසෙතීති **බ්‍යසනන්ති** දුක්ඛං වුච්චති. කිඤ්චාපි ''බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං ඔලොකෙන්තො''ති වුත්තං, තථාපි ''තෙ සත්තෙ අනයබ්‍යසනමාපජ්ජන්තෙ දිස්වා''ති වචනතො පඨමං බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං ඔලොකෙත්වා පච්ඡා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ලොකං ඔලොකෙන්තො තෙ සත්තෙ අනයබ්‍යසනමාපජ්ජන්තෙ දිස්වාති ගහෙතබ්බං. න හි ආසයානුසයාදිබුද්ධචක්ඛුස්ස තෙ සත්තා අනයබ්‍යසනං ආපජ්ජන්තා දිස්සන්ති. **දුබ්බුට්ඨිකාති** විසමවස්සාදිවසෙන දුට්ඨා අසොභනා වුට්ඨියෙව දුබ්බුට්ඨිකා, සස්සුප්පත්තිහෙතුභූතා කායසුඛුප්පත්තිසප්පායා සත්තුපකාරා සම්මා වුට්ඨි තත්ථ න හොතීති අධිප්පායො. තතොයෙව ච **''දුබ්භික්ඛං දුස්සස්ස''**න්ති වුත්තං. භික්ඛාය අභාවො , දුල්ලභභාවො වා **දුබ්භික්ඛං,** සුලභා තත්ථ භික්ඛා න හොතීති වුත්තං හොති. සස්සානං අභාවො, අසම්පන්නතා වා **දුස්සස්සං. දෙවොති** මෙඝස්සෙතං නාමං. **සම්මාධාරමනුපවෙච්ඡීති** උදකධාරං සම්මා විමුඤ්චි, සම්මා අනුපවස්සීති වුත්තං හොති.

මහාවිවාදො හොතීති තස්මිං කිර කාලෙ ජයන්තමහාරාජෙන ච තස්ස රඤ්ඤො කනිට්ඨභාතුකෙන සමිද්ධකුමාරනාමකෙන උපරාජෙන ච සද්ධිං ඉමස්මිං දීපෙ මහායුද්ධං උපට්ඨිතං. තෙනෙතං වුත්තං ''තෙන ඛො පන සමයෙන මණ්ඩදීපෙ මහාවිවාදො හොතී''ති. **හොතීති** කිරියා කාලමපෙක්ඛිත්වා වත්තමානපයොගො, විවාදස්ස පන අතීතකාලිකත්තං ''තෙන ඛො පන සමයෙනා''ති ඉමිනාව විඤ්ඤායති. සද්දන්තරසන්නිධානෙන හෙත්ථ අතීතකාලාවගමො යථා ''භාසතෙ වඩ්ඪතෙ තදා''ති. එවං සබ්බත්ථ ඊදිසෙසු ඨානෙසු වත්තමානපයොගො දට්ඨබ්බො. **කලහවිග්ගහජාතාති** එත්ථ කලහො නාම මත්ථකප්පත්තො කායකලහොපි වාචාකලහොපි. තත්ථ හත්ථපරාමාසාදිවසෙන කායෙන කාතබ්බො කලහො **කායකලහො.** මම්මඝට්ටනාදිවසෙන වාචාය කාතබ්බො කලහො **වාචාකලහො .** විපච්චනීකගහණං **විග්ගහො.** කලහස්ස පුබ්බභාගෙ උප්පන්නො අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධගාහො. අථ වා කලහො නාම **වාචාකලහො.** අඤ්ඤමඤ්ඤං හත්ථපරාමාසාදිවසෙන විරූපං විරුද්ධං වා ගහණං විග්ගහො **කායකලහො.** යථාවුත්තො කලහො ච විග්ගහො ච ජාතො සඤ්ජාතො එතෙසන්ති කලහවිග්ගහජාතා, සඤ්ජාතකලහවිග්ගහාති අත්ථො.

තානි සාසනන්තරධානෙන නස්සන්තීති පරියත්තිපටිවෙධපටිපත්තිසඞ්ඛාතස්ස තිවිධස්සපි සාසනස්ස අන්තරධානෙන ධාතුපරිනිබ්බානෙ සති තානි චෙතියානි විනස්සන්ති. තීණි (දී. නි. අට්ඨ. 3.161; විභ. අට්ඨ. 809) හි පරිනිබ්බානානි කිලෙසපරිනිබ්බානං ඛන්ධපරිනිබ්බානං ධාතුපරිනිබ්බානන්ති, තානි පන අම්හාකං භගවතො වසෙන එවං වෙදිතබ්බානි. තස්ස හි **කිලෙසපරිනිබ්බානං** බොධිපල්ලඞ්කෙ අහොසි, **ඛන්ධපරිනිබ්බානං** කුසිනාරායං. **ධාතුපරිනිබ්බානං** අනාගතෙ භවිස්සති. සාසනස්ස කිර ඔසක්කනකාලෙ ඉමස්මිං තම්බපණ්ණිදීපෙ ධාතුයො සන්නිපතිත්වා මහාචෙතියං ගමිස්සන්ති, මහාචෙතියතො නාගදීපෙ රාජායතනචෙතියං, තතො මහාබොධිපල්ලඞ්කං ගමිස්සන්ති, නාගභවනතොපි දෙවලොකතොපි බ්‍රහ්මලොකතොපි ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඞ්කමෙව ගමිස්සන්ති, සාසපමත්තාපි ධාතු න අන්තරා නස්සිස්සති. සබ්බා ධාතුයො මහාබොධිපල්ලඞ්කෙ රාසිභූතා සුවණ්ණක්ඛන්ධො විය එකග්ඝනා හුත්වා ඡබ්බණ්ණරස්මියො විස්සජ්ජෙස්සන්ති, තා දසසහස්සිලොකධාතුං ඵරිස්සන්ති. තතො දසසහස්සචක්කවාළෙ දෙවතා සන්නිපතිත්වා ''අජ්ජ සත්ථා පරිනිබ්බාති, අජ්ජ සාසනං ඔසක්කති, පච්ඡිමදස්සනං දානි ඉදං අම්හාක''න්ති දසබලස්ස පරිනිබ්බුතදිවසතො මහන්තතරං කාරුඤ්ඤං කරිස්සන්ති, ඨපෙත්වා අනාගාමිඛීණාසවෙ අවසෙසා සකභාවෙන සණ්ඨාතුං න සක්ඛිස්සන්ති. ධාතූසු තෙජොධාතු උට්ඨහිත්වා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගච්ඡිස්සති, සාසපමත්තියාපි ධාතුයා සති එකජාලාව භවිස්සති, ධාතූසු පරියාදානං ගතාසු පච්ඡිජ්ජිස්සති. එවං මහන්තං ආනුභාවං දස්සෙත්වා ධාතූසු අන්තරහිතාසු සාසනං අන්තරහිතං නාම හොති.

දිවා බොධිරුක්ඛට්ඨානෙ හත්ථිසාලායං තිට්ඨතීති දිවා වත්ථුවිචිනනාය ඔකාසං කුරුමානො තතො ධාතුං ගහෙත්වා කුම්භෙ ඨපෙත්වා සධාතුකොව හුත්වා තිට්ඨතීති වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **මහාවංසෙ** –

''රත්තිං නාගොනුපරියාති, තං ඨානං සො සධාතුකං;

බොධිට්ඨානම්හි සාලායං, දිවා ඨාති සධාතුකො''ති.

ථූපපතිට්ඨානභූමිං පරියායතීති මත්ථකතො ධාතුං තත්ථ පතිට්ඨාපෙත්වා සධාතුකං ථූපපතිට්ඨානභූමිං රත්තිභාගෙ පරියායති, සමන්තතො විචරතීති අත්ථො. **ජඞ්ඝප්පමාණන්ති** පුප්ඵට්ඨානප්පමාණං. ථූපකුච්ඡිතො හෙට්ඨාභාගඤ්හි ථූපස්ස ජඞ්ඝාති වදන්ති. **ධාතුඔරොපනත්ථායාති** හත්ථිකුම්භතො ධාතුකරණ්ඩකස්ස ඔරොපනත්ථාය. **සකලනගරඤ්ච ජනපදො චාති** නගරවාසිනො ජනපදවාසිනො ච අභෙදතො නගරජනපදසද්දෙහි වුත්තා ''සබ්බො ගාමො ආගතො, මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී''තිආදීසු විය. **මහාජනකායෙති** මහාජනසමූහෙ. සමූහපරියායො හෙත්ථ කායසද්දො. එකෙකධාතුප්පදෙසතො තෙජොදකනික්ඛමනාදිවසෙන යමකයමකං හුත්වා පවත්තං පාටිහාරියං **යමකපාටිහාරියං** . ඡන්නං වණ්ණානං රස්මියො චාති සම්බන්ධො කාතබ්බො. ඡන්නං වණ්ණානං උදකධාරා චාති එවම්පෙත්ථ සම්බන්ධං වදන්ති. පරිනිබ්බුතෙපි භගවති තස්සානුභාවෙන එවරූපං පාටිහාරියමහොසියෙවාති දස්සෙතුං **''එවං අචින්තියා''**තිආදිගාථමාහ. **බුද්ධධම්මාති** එත්ථ බුද්ධගුණා.

ධරමානකාලෙපි තික්ඛත්තුං ආගමාසීති භගවා කිර අභිසම්බොධිතො නවමෙ මාසෙ ඵුස්සපුණ්ණමදිවසෙ යක්ඛාධිවාසං ලඞ්කාදීපමුපගන්ත්වා ලඞ්කාමජ්ඣෙ තියොජනායතෙ යොජනවිත්ථතෙ මහානාගවනුය්‍යානෙ මහායක්ඛසමාගමෙ උපරිආකාසෙ ඨත්වා කප්පුට්ඨානසමයෙ සමුට්ඨිතවුට්ඨිවාතනිබ්බිසෙසවස්සවායුනා ච ලොකන්තරිකනිරයන්ධකාරසදිසඝොරන්ධකාරනිකායෙන ච සීතනරකනිබ්බිසෙසබහලසීතෙන ච සංවට්ටකාලසඤ්ජාතවාතසඞ්ඛුභිතෙහි මෙඝනභගජ්ජිතසදිසෙන ගගනමෙදනීනින්නාදෙන ච යක්ඛානං භයං සන්තාසං ජනෙත්වා තෙහි යාචිතාභයො ''දෙථ මෙ සමග්ගා නිසීදනට්ඨාන''න්ති වත්වා ''දෙම තෙ සකලදීපං, දෙහි නො, මාරිස, අභය''න්ති වුත්තෙ සබ්බං තං උපද්දවං අන්තරධාපෙත්වා යක්ඛදත්තභූමියා චම්මඛණ්ඩං පත්ථරිත්වා තත්ථ නිසින්නො සමන්තතො ජලමානං චම්මඛණ්ඩං පසාරෙත්වා කප්පුට්ඨානග්ගිසදිසදහනාභිභූතානං ජලධිසලිලභීතානං සමන්තා වෙලන්තෙ හමන්තානං යක්ඛානං ගිරිදීපං දස්සෙත්වා තෙසු තත්ථ පතිට්ඨිතෙසු තං යථාඨානෙ පතිට්ඨාපෙත්වා චම්මඛණ්ඩං සඞ්ඛිපිත්වා නිසින්නො තදා සමාගතෙ අනෙකදෙවතාසන්නිපාතෙ ධම්මං දෙසෙත්වා අනෙකපාණකොටීනං ධම්මාභිසමයං කත්වා සුමනකූටවාසිනා මහාසුමනදෙවරාජෙන සමධිගතසොතාපත්තිඵලෙන යාචිතපූජනීයො සීසං පරාමසිත්වා මුට්ඨිමත්තා නීලාමලකෙසධාතුයො තස්ස දත්වා ජම්බුදීපමගමාසි.

දුතියං අභිසම්බොධිතො පඤ්චමෙ සංවච්ඡරෙ චූළොදරමහොදරානං ජලථලනිවාසීනං මාතුලභාගිනෙය්‍යානං නාගරාජූනං මණිපල්ලඞ්කං නිස්සාය උපට්ඨිතමහාසඞ්ගාමෙ නාගානං මහාවිනාසං දිස්වා චිත්තමාසකාළපක්ඛස්ස උපොසථදිවසෙ පාතොව සමිද්ධසුමනෙන නාම රුක්ඛදෙවපුත්තෙන ඡත්තං කත්වා ධාරිතරාජායතනො නාගදීපං සමාගන්ත්වා සඞ්ගාමමජ්ඣෙ ආකාසෙ පල්ලඞ්කෙන නිසින්නො ඝොරන්ධකාරෙන නාගෙ සන්තාසෙත්වා අස්සාසෙන්තො ආලොකං දස්සෙත්වා සඤ්ජාතපීතිසොමනස්සානං උපගතනාගානං සාමග්ගිකරණීයං ධම්මං දෙසෙත්වා මාතුලභාගිනෙය්‍යෙහි ද්වීහි නාගරාජූහි පූජිතෙ පථවීතලගතෙ මණිපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො නාගෙහි දිබ්බන්නපානෙහි සන්තප්පිතො ජලථලනිවාසිනො අසීතිකොටිනාගෙ සරණෙසු ච සීලෙසු ච පතිට්ඨාපෙත්වා තෙහි නමස්සිතුං පල්ලඞ්කඤ්ච රාජායතනපාදපඤ්ච තත්ථ පතිට්ඨාපෙත්වා ජම්බුදීපමගමාසි.

තතියම්පි අභිසම්බොධිතො අට්ඨමෙ සංවච්ඡරෙ මහොදරමාතුලෙන මණිඅක්ඛිකනාගරාජෙනාභියාචිතො විසාඛපුණ්ණමදිවසෙ පඤ්චභික්ඛුසතපරිවුතො කල්‍යාණිපදෙසෙ මණිඅක්ඛිකස්ස භවනමුපගන්ත්වා තත්ථ මාපිතරුචිරරතනමණ්ඩපෙ මනොහරවරපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො නාගරාජෙන දිබ්බන්නපානෙහි සන්තප්පෙත්වා නාගමාණවිකගණපරිවුතෙන දිබ්බමාලාගන්ධාදීහි පූජිතො තත්ථ ධම්මං දෙසෙත්වා වුට්ඨායාසනා සුමනකූටෙ පදං දස්සෙත්වා පබ්බතපාදෙ දිවාවිහාරං කත්වා දීඝවාපිචෙතියට්ඨානෙ ච මුතියඞ්ගණචෙතියට්ඨානෙ ච කල්‍යාණිචෙතියට්ඨානෙ ච මහාබොධිට්ඨානෙ ච ථූපාරාමට්ඨානෙ ච මහාචෙතියට්ඨානෙ ච සසාවකො නිසීදිත්වා නිරොධසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා සිලාචෙතියට්ඨානෙයෙව ඨත්වා දෙවනාගෙ සමනුසාසිත්වා ජම්බුදීපමගමාසි. එවං භගවා ධරමානකාලෙපි ඉමං දීපං තික්ඛත්තුං ආගමාසීති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි තදෙව තික්ඛත්තුමාගමනං සඞ්ඛෙපතො විභාවෙන්තො ආහ **''පඨමං යක්ඛදමනත්ථ''**න්තිආදි. **රක්ඛං කරොන්තොති** යක්ඛානං පුන අපවිසනත්ථාය රක්ඛං කරොන්තො. **ආවිජ්ජීති** සමන්තතො විචරි. **මාතුලභාගිනෙය්‍යානන්ති** චූළොදරමහොදරානං. එත්ථ පන කිඤ්චාපි භගවා සමිද්ධසුමනෙන නාම දෙවපුත්තෙන සද්ධිං ආගතො, තථාපි පච්ඡාසමණෙන එකෙනපි භික්ඛුනා සද්ධිං අනාගතත්තා **''එකකොව ආගන්ත්වා''**ති වුත්තං. තදනුරූපස්ස පරිපන්ථස්ස විහතත්තා **''පරිළාහං වූපසමෙත්වා''**ති වුත්තං. **රඤ්ඤො භාතාති** රඤ්ඤො කනිට්ඨභාතා. **අභයොති** මත්තාභයො.

අනුළා දෙවීති රඤ්ඤො ජෙට්ඨභාතුජායා අනුළා දෙවී. **පුරිමකානං තිණ්ණං සම්මාසම්බුද්ධානං බොධි පතිට්ඨාසීති** යදා හි සො **කකුසන්ධො** නාම භගවා ඉමස්මිං දීපෙ මනුස්සෙ පජ්ජරකාභිභූතෙ අනයබ්‍යසනමාපජ්ජන්තෙ දිස්වා කරුණාය සඤ්චොදිතහදයො ඉමං දීපමාගතො, තදා තං රොගභයං වූපසමෙත්වා සන්නිපතිතානං ධම්මං දෙසෙන්තො චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයං කත්වා සායන්හසමයෙ බොධිපතිට්ඨානාරහට්ඨානං ගන්ත්වා තත්ථ සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ''මම සිරීසමහාබොධිතො දක්ඛිණමහාසාඛමාදාය රුචනන්දා භික්ඛුනී ඉධාගච්ඡතූ''ති අධිට්ඨාසි . සා සත්ථු චිත්තං ඤත්වා තඞ්ඛණඤ්ඤෙව ඛෙමවතීරාජධානියා ඛෙමරාජානමාදාය

මහාබොධිමුපගන්ත්වා දක්ඛිණමහාසාඛාය මනොසිලාලෙඛං ඛෙමරාජෙන දාපෙත්වා තං සයං ඡින්දිත්වා සුවණ්ණකටාහෙ ඨිතං බොධිසාඛමාදාය පඤ්චසතභික්ඛුනීහි චෙව දෙවතාහි ච පරිවාරිතා ඉද්ධියා ඉධානෙත්වා තථාගතෙන පසාරිතෙ දක්ඛිණහත්ථෙ සසුවණ්ණකටාහං මහාබොධිං ඨපෙසි. තං තථාගතො අභයස්ස නාම රඤ්ඤො දත්වා තෙන තස්මිං සමයෙ ''මහාතිත්ථවන''න්ති පඤ්ඤාතෙ මහාමෙඝවනුය්‍යානෙ පතිට්ඨාපෙසි.

කොණාගමනො ච භගවා දුබ්බුට්ඨිපීළිතෙ දීපවාසිනො දිස්වා ඉමං දීපමාගතො තං භයං වූපසමෙත්වා ධම්මං දෙසෙන්තො චතුරාසීති පාණසහස්සානි මග්ගඵලෙසු පතිට්ඨාපෙත්වා පුබ්බබොධිට්ඨානං ගන්ත්වා සමාපත්තිපරියොසානෙ ''මම උදුම්බරමහාබොධිතො දක්ඛිණමහාසාඛමාදාය කරකනත්තා භික්ඛුනී ඉධාගච්ඡතූ''ති චින්තෙසි. සා භගවතො අධිප්පායං විදිත්වා තඞ්ඛණඤ්ඤෙව සොභරාජධානියා සොභරාජානමාදාය මහාබොධිමුපගන්ත්වා දක්ඛිණමහාසාඛාය මනොසිලාලෙඛං සොභරාජෙන දාපෙත්වා තං සයං ඡින්දිත්වා හෙමකටාහෙ පතිට්ඨිතං බොධිසාඛමාදාය පඤ්චසතභික්ඛුනීහි සද්ධිං සුරගණපරිවුතා ඉද්ධියා ඉධාහරිත්වා සත්ථාරා පසාරිතදක්ඛිණපාණිතලෙ සහෙමකටාහං මහාබොධිං ඨපෙසි. තං තථාගතො සමිද්ධස්ස රඤ්ඤො දත්වා තෙන තස්මිං සමයෙ ''මහානාගවන''න්ති සඞ්ඛ්‍යං ගතෙ මහාමෙඝවනුය්‍යානෙ මහාබොධිං පතිට්ඨාපෙසි.

කස්සපොපි ච භගවා උපට්ඨිතරාජූපරාජයුද්ධෙන පාණිනො විනාසං දිස්වා කරුණාය චොදිතො ඉමං දීපමාගන්ත්වා තං කලහං වූපසමෙත්වා ධම්මං දෙසෙන්තො චතුරාසීති පාණසහස්සානි මග්ගඵලං පාපෙත්වා මහාබොධිට්ඨානං ගන්ත්වා තත්ථ සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ''මම නිග්‍රොධමහාබොධිතො දක්ඛිණමහාසාඛමාදාය සුධම්මා භික්ඛුනී ඉධාගච්ඡතූ''ති අධිට්ඨාසි. සා භගවතො චිත්තං විදිත්වා තඞ්ඛණඤ්ඤෙව බාරාණසීරාජධානියා බ්‍රහ්මදත්තරාජානමාදාය මහාබොධිමුපගන්ත්වා දක්ඛිණමහාසාඛාය මනොසිලාලෙඛං බ්‍රහ්මදත්තෙන දාපෙත්වා තං සයං ඡින්දිත්වා කනකකටාහෙ ඨිතං බොධිසාඛමාදාය පඤ්චසතභික්ඛුනීපරිවාරා දෙවගණපරිවුතා ඉද්ධියා එත්ථ ආනෙත්වා මුනින්දෙන පසාරිතෙ දක්ඛිණකරතලෙ සසුවණ්ණකටාහං මහාබොධිං ඨපෙසි. තං භගවා ජයන්තරඤ්ඤො දත්වා තෙන තස්මිං සමයෙ ''මහාසාලවන''න්ති සඞ්ඛ්‍යං ගතෙ මහාමෙඝවනුය්‍යානෙ මහාබොධිං පතිට්ඨාපෙසි. එවං ඉමස්මිං දීපෙ පුරිමකානං තිණ්ණං සම්මාසම්බුද්ධානං බොධිං පතිට්ඨාපෙසි. තං සන්ධාය එවමාහ ''ඉමස්මිඤ්ච මහාරාජ දීපෙ පුරිමකානං තිණ්ණං සම්මාසම්බුද්ධානං බොධි පතිට්ඨාසී''ති.

සරසරංසිජාලවිස්සජ්ජනකෙනාති සිනිද්ධතාය රසවන්තං ඔජවන්තං අභිනවරංසිජාලං විස්සජ්ජෙන්තෙන. අථ වා ඉතො චිතො ච සංසරණතො සරසං සජීවං ජීවමානං විය රංසිජාලං විස්සජ්ජෙන්තෙන. අථ වා සරසකාලෙ ධරමානකාලෙ බුද්ධෙන විය රංසිජාලං මුඤ්චන්තෙනාති එවමෙත්ථ අත්ථං වණ්ණයන්ති. එකදිවසෙනෙව අගමාසීති සම්බන්ධො. **පඤ්චහි කඤ්ඤාසතෙහීති** අත්තනො පරිවාරිකෙහි පඤ්චහි කඤ්ඤාසතෙහි. **උපස්සයං කාරාපෙත්වාති** භික්ඛුනුපස්සයං කාරාපෙත්වා. **අප්පෙසීති** ලෙඛසාසනං පතිට්ඨාපෙසි. **එවඤ්ච අවොචාති** රාජසන්දෙසං අප්පෙත්වා ථෙරස්ස මුඛසාසනං විඤ්ඤාපෙන්තො එවං අවොච. **උදික්ඛතීති** අපෙක්ඛති පත්ථෙති.

ඡින්නහත්ථං වියාති ඡින්නහත්ථවන්තං විය. ඡින්නා හත්ථා එතස්සාති ඡින්නහත්ථොති අඤ්ඤපදත්ථසමාසො දට්ඨබ්බො. **පබ්බජ්ජාපුරෙක්ඛාරාති** පබ්බජ්ජාභිමුඛා, පබ්බජ්ජාය සඤ්ජාතාභිලාසා ''කදා නු ඛො පබ්බජිස්සාමී''ති තත්ථ උස්සුක්කමාපන්නාති වුත්තං හොති. **මං පටිමානෙතීති** මං උදික්ඛති. සත්ථෙන ඝාතං න අරහතීති **අසත්ථඝාතාරහං. හිමවලාහකගබ්භන්ති** හිමපුණ්ණවලාහකගබ්භං. පාටිහාරියවසෙන ජාතං හිමමෙව ''වලාහකගබ්භ''න්තිපි වදන්ති. **දොණමත්තාති** මගධනාළියා සොළසනාළිප්පමාණා.

මග්ගන්ති සත්තයොජනිකං මග්ගං. **පටිජග්ගාපෙත්වාති** සොධාපෙත්වා, ඛාණුකණ්ටකාදීනි හරාපෙත්වා තත්ථ බහලවිපුලවාලුකං ඔකිරාපෙත්වාති වුත්තං හොති. **කම්මාරවණ්ණන්ති** රඤ්ඤො පකතිසුවණ්ණකාරවණ්ණං. **නවහත්ථපරික්ඛෙපන්ති** නවහත්ථප්පමාණො පරික්ඛෙපො අස්සාති නවහත්ථපරික්ඛෙපං, පරික්ඛෙපතො නවහත්ථප්පමාණන්ති වුත්තං හොති. **''පඤ්චහත්ථුබ්බෙධ''**න්තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **තිහත්ථවික්ඛම්භන්ති** තිහත්ථප්පමාණවිත්ථාරං. **සමුස්සිතධජපටාකන්ති** උස්සාපිතනීලපීතාදිවිවිධධජපටාකං. **නානාරතනවිචිත්තන්ති** තත්ථ තත්ථ රචිතනානාරතනෙහි සුවිචිත්තං. **අනෙකාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතන්ති** පසන්නජනපූජිතෙහි හත්ථූපගාදීහි නානාලඞ්කාරෙහි සජ්ජිතං. **නානාවිධකුසුමසමාකිණ්ණන්ති** උපහාරවසෙන උපනීතෙහි නානප්පකාරෙහි වණ්ණගන්ධසම්පන්නෙහි ජලථලපුප්ඵෙහි ආකිණ්ණං. **අනෙකතූරියසඞ්ඝුට්ඨන්ති** ආතතවිතතාදිපඤ්චඞ්ගිකතූරියසඞ්ඝොසිතං. **අවසෙසං අදස්සනං අගමාසීති** එත්ථ ''හන්ද, මහාරාජ, තයා ගහෙතබ්බා අයං සාඛා, තස්ස උපනිස්සයභූතො අයං ඛන්ධො, න මයං තයා ගහෙතබ්බා''ති වදන්තා විය අවසෙසා සාඛා සත්ථු තෙජසා අදස්සනමගමංසූති වදන්ති. **ගවක්ඛජාලසදිසන්ති** භාවනපුංසකං, ජාලකවාටසදිසං කත්වාති අත්ථො. **චෙලුක්ඛෙපසතසහස්සානි පවත්තිංසූති** තෙසං තෙසං ජනානං සීසොපරි භමන්තානං උත්තරාසඞ්ගචෙලානං උක්ඛෙපසතසහස්සානි පවත්තිංසූති අත්ථො. **මූලසතෙනාති** දසසු ලෙඛාසු එකෙකාය දස දස හුත්වා නික්ඛන්තමූලසතෙන. **දස මහාමූලාති** පඨමලෙඛාය නික්ඛන්තදසමහාමූලානි.

දෙවදුන්දුභියො ඵලිංසූති දෙවදුන්දුභියො ථනිංසු. **දෙවදුන්දුභීති** ච න එත්ථ කාචි භෙරී අධිප්පෙතා, අථ ඛො උප්පාතභාවෙන ආකාසගතො නිග්ඝොසසද්දො. **දෙවොති** හි මෙඝො. තස්ස හි අච්ඡභාවෙන ආකාසවණ්ණස්ස

දෙවස්සාභාවෙන සුක්ඛගජ්ජිතසඞ්ඛාතෙ සද්දෙ නිච්ඡරන්තෙ දෙවදුන්දුභීති සමඤ්ඤා, තස්මා දෙවදුන්දුභියො ඵලිංසූති දෙවො සුක්ඛගජ්ජිතං ගජ්ජීති වුත්තං හොති. **පබ්බතානං නච්චෙහීති** පථවීකම්පෙන ඉතො චිතො ච හමන්තානං පබ්බතානං නච්චෙහි. **යක්ඛානං හිඞ්කාරෙහීති** විම්හයජාතානං යක්ඛානං විම්හයප්පකාසනවසෙන පවත්තෙහි හිඞ්කාරසද්දෙහි. යක්ඛා හි විම්හයජාතා ''හිං හි''න්ති සද්දං නිච්ඡාරෙන්ති. **ථුතිජප්පෙහීති** පසංසාවචනෙහි. **බ්‍රහ්මානං අප්ඵොටනෙහීති** පීතිසොමනස්සජාතානං බ්‍රහ්මානං බාහායං පහරණසඞ්ඛාතෙහි අප්ඵොටනෙහි. පීතිසොමනස්සජාතා හි බ්‍රහ්මානො වාමහත්ථං සමිඤ්ජිත්වා දක්ඛිණෙන හත්ථෙන බාහායං පහාරං දෙන්ති. **එකකොලාහලන්ති** එකතො පවත්තකොලාහලං . **එකනින්නාදන්ති** එකතො පවත්තනිග්ඝොසං. ඵලතො නික්ඛන්තා ඡබ්බණ්ණරස්මියො උජුකං උග්ගන්ත්වා ඔනමිත්වා චක්කවාළපබ්බතමුඛවට්ටිං ආහච්ච තිට්ඨන්තීති ආහ **''සකලචක්කවාළං රතනගොපානසීවිනද්ධං විය කුරුමානා''**ති. **තඞ්ඛණතො ච පන පභුතීති** වුත්තනයෙන සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨිතස්ස මහාබොධිස්ස ඡබ්බණ්ණරස්මීනං විස්සජ්ජිතකාලතො පභුති. **හිමවලාහකගබ්භං පවිසිත්වා අට්ඨාසීති** සුවණ්ණකටාහෙනෙව සද්ධිං උග්ගන්ත්වා හිමොදකපුණ්ණං වලාහකගබ්භං පවිසිත්වා අට්ඨාසි. පඨමං සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨිතොයෙව හි බොධි පච්ඡා වුත්තප්පකාරඅච්ඡරියපටිමණ්ඩිතො හුත්වා හිමවලාහකගබ්භං පවිසිත්වා අට්ඨාසි. තෙනෙව වක්ඛති ''පඨමං සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨහි, තතො හිමගබ්භසත්තාහං අභිසෙකසත්තාහඤ්ච වීතිනාමෙත්වා''තිආදි. තතොයෙව ච **මහාවංසෙපි** වුත්තං –

''එවං සතෙන මූලානං, තත්ථෙසා ගන්ධකද්දමෙ;
පතිට්ඨාසි මහාබොධි, පසාදෙන්තී මහාජනං.

''තස්සා ඛන්ධො දසහත්ථො, පඤ්ච සාඛා මනොරමා;
චතුහත්ථා චතුහත්ථා, දසඩ්ඪඵලමණ්ඩිතා.

''සහස්සන්තු පසාඛානං, සාඛානං තාසමාසි ච;
එවං ආසි මහාබොධි, මනොහරසිරින්ධරා.

''කටාහම්හි මහාබොධි, පතිට්ඨිතක්ඛණෙ මහී;
අකම්පි පාටිහීරානි, අහෙසුං විවිධානි ච.

''සයං නාදෙහි තූරියානං, දෙවෙසු මානුසෙසු ච;
සාධුකාරනින්නාදෙහි, දෙවබ්‍රහ්මගණස්ස ච.

''මෙඝානං මිගපක්ඛීනං, යක්ඛාදීනං රවෙහි ච;
රවෙහි ච මහීකම්පෙ, එකකොලාහලං අහු.

''බොධියා ඵලපත්තෙහි, ඡබ්බණ්ණරංසියො සුභා;
නික්ඛමිත්වා චක්කවාළං, සකලං සොභයිංසු ච.

''සකටාහා මහාබොධි, උග්ගන්ත්වාන තතො නභං;
අට්ඨාසි හිමගබ්භම්හි, සත්තාහානි අදස්සනා''ති.

තස්මා සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨිතොයෙව බොධි කටාහෙනෙව සද්ධිං උග්ගන්ත්වා හිමවලාහකගබ්භං පවිසිත්වා අට්ඨාසීති වෙදිතබ්බං.

හෙට්ඨා පන භගවතො අධිට්ඨානක්කමං දස්සෙන්තෙන යං වුත්තං –

''භගවා කිර මහාපරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නො ලඞ්කාදීපෙ මහාබොධිපතිට්ඨාපනත්ථාය අසොකමහාරාජා මහාබොධිග්ගහණත්ථං ගමිස්සති, තදා මහාබොධිස්ස දක්ඛිණසාඛා සයමෙව ඡිජ්ජිත්වා සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨාතූති අධිට්ඨාසි, ඉදමෙකමධිට්ඨානං.

''තත්ථ පතිට්ඨානකාලෙ ච 'මහාබොධි හිමවලාහකගබ්භං පවිසිත්වා තිට්ඨතූ'ති අධිට්ඨාසි, ඉදං දුතියමධිට්ඨානං.

''සත්තමෙ දිවසෙ හිමවලාහකගබ්භතො ඔරුය්හ සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨහන්තො පත්තෙහි ච ඵලෙහි ච ඡබ්බණ්ණරස්මියො මුඤ්චතූති අධිට්ඨාසි, ඉදං තතියමධිට්ඨාන''න්ති.

තං ඉමිනා න සමෙති. තත්ථ හි පඨමං හිමවලාහකගබ්භං පවිසිත්වා පච්ඡා සත්තමෙ දිවසෙ හිමවලාහකගබ්භතො ඔරුය්හ ඡබ්බණ්ණරංසිවිස්සජ්ජනං සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨහනඤ්ච වුත්තං, තස්මා අට්ඨකථාය පුබ්බෙනාපරං න

සමෙති. **මහාවංසෙ** පන අධිට්ඨානෙපි පඨමං සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨහනං පච්ඡායෙව ඡබ්බණ්ණරංසිවිස්සජ්ජනං හිමවලාහකගබ්භපවිසනඤ්ච. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘පරිනිබ්බානමඤ්චම්හි, නිපන්නෙන ජිනෙන හි;
> කතං මහාඅධිට්ඨානං, පඤ්චකං පඤ්චචක්ඛුනා.
>
> ‘‘ගය්හමානා මහාබොධි-සාඛාසොකෙන දක්ඛිණා;
> ඡිජ්ජිත්වාන සයංයෙව, පතිට්ඨාතු කටාහකෙ.
>
> ‘‘පතිට්ඨහිත්වා සා සාඛා, ඡබ්බණ්ණරස්මියො සුභා;
> රාජයන්තී දිසා සබ්බා, ඵලපත්තෙහි මුඤ්චතු.
>
> ‘‘සසුවණ්ණකටාහා සා, උග්ගන්ත්වාන මනොරමා;
> අදිස්සමානා සත්තාහං, හිමගබ්භම්හි තිට්ඨතූ’’ති.

බොධිවංසෙපි ච අයමෙව අධිට්ඨානක්කමො වුත්තො, තස්මා අට්ඨකථායං වුත්තො අධිට්ඨානක්කමො යථා පුබ්බෙනාපරං න විරුජ්ඣති, තථා වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බො.

හිමඤ්ච ඡබ්බණ්ණරංසියො ච ආවත්තිත්වා මහාබොධිමෙව පවිසිංසූති මහාබොධිං පටිච්ඡාදෙත්වා ඨිතං හිමඤ්ච බොධිතො නික්ඛන්තඡබ්බණ්ණරස්මියො ච ආවත්තිත්වා පදක්ඛිණං කත්වා බොධිමෙව පවිසිංසු, බොධිපවිට්ඨා විය හුත්වා අන්තරහිතාති වුත්තං හොති. එත්ථ පන ‘‘හිමඤ්ච රංසියො චා’’ති අයමෙව පාඨො සතසොධිතසම්මතෙ පොරාණපොත්ථකෙ සෙසෙසු ච සබ්බපොත්ථකෙසු දිස්සති. **මහාවංසෙපි** චෙතං වුත්තං –

> ‘‘අතීතෙ තම්හි සත්තාහෙ, සබ්බෙ හිමවලාහකා;
> පවිසිංසු මහාබොධිං, සබ්බා තා රංසියොපි චා’’ති.

කෙනචි පන ‘‘පඤ්ච රංසියො’’ති පාඨං පරිකප්පෙත්වා යං වුත්තං ‘‘සබ්බදිසාහි පඤ්ච රස්මියො ආවත්තිත්වාති පඤ්චහි ඵලෙහි නික්ඛන්තත්තා පඤ්ච, තා පන ඡබ්බණ්ණාවා’’ති, තං තස්ස සම්මොහවිජම්භිතමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **පරිපුණ්ණඛන්ධසාඛාපසාඛපඤ්චඵලපටිමණ්ඩිතොති** පරිපුණ්ණඛන්ධසාඛාපසාඛාහි චෙව පඤ්චහි ච ඵලෙහි පටිමණ්ඩිතො, සමන්තතො විභූසිතොති අත්ථො. **අභිසෙකං දත්වාති** අනොතත්තොදකෙන අභිසෙකං දත්වා. **මහාබොධිට්ඨානෙයෙව අට්ඨාසීති** බොධිසමීපෙයෙව වසි.

පුබ්බකත්තිකපවාරණාදිවසෙති අස්සයුජමාසස්ස ජුණ්හපක්ඛපුණ්ණමියං. චාතුද්දසීඋපොසථත්තා ද්විසත්තාහෙ ජාතෙ උපොසථො සම්පත්තොති ආහ **‘‘කාළපක්ඛස්ස උපොසථදිවසෙ’’**ති, අස්සයුජමාසකාළපක්ඛස්ස චාතුද්දසීඋපොසථෙති අත්ථො. **පාචීනමහාසාලමූලෙ ඨපෙසීති** නගරස්ස පාචීනදිසාභාගෙ ජාතස්ස මහාසාලරුක්ඛස්ස හෙට්ඨා මණ්ඩපං කාරෙත්වා තත්ථ ඨපෙසි. **සත්තරසමෙ දිවසෙති** පාටිපදදිවසතො දුතියදිවසෙ. **කත්තිකඡණපූජං අද්දසාති** කත්තිකඡණවසෙන බොධිස්ස කරියමානං පූජං සුමනසාමණෙරො අද්දස, දිස්වා ච ආගතො සබ්බං තං පවත්තිං ආරොචෙසි. තං සන්ධායෙව ච ථෙරො බොධිආහරණත්ථං පෙසෙසි.

අට්ඨාරස දෙවතාකුලානීති මහාබොධිං පරිවාරෙත්වා ඨිතනාගයක්ඛාදිදෙවතාකුලානි දත්වාති සම්බන්ධො. අමච්චකුලානි බොධිස්ස කත්තබ්බවිචාරණත්ථාය අදාසි, බ්‍රාහ්මණකුලානි ලොකසම්මතත්තා උදකාසිඤ්චනත්ථාය අදාසි, කුටුම්බියකුලානි බොධිස්ස කත්තබ්බපූජොපකරණගොපනත්ථාය අදාසි. ‘‘ගොපකා රාජකම්මිනො තථා තරච්ඡා’’ති **මහාගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. **ගණ්ඨිපදෙ** පන ‘‘ගොපකකුලානි බොධිසිඤ්චනත්ථං ඛීරධෙනුපාලනත්ථාය තරච්ඡකුලානි කාලිඞ්ගකුලානි විස්සාසිකානි පධානමනුස්සකුලානී’’ති වුත්තං. **කාලිඞ්ගකුලානීති** එත්ථ ‘‘උදකාදිගාහකා කාලිඞ්ගා’’ති **මහාගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. ‘‘කලිඞ්ගෙසු ජනපදෙ ජාතිසම්පන්නකුලං කාලිඞ්ගකුල’’න්ති කෙචි. **ඉමිනා පරිවාරෙනාති** සහත්ථෙ කරණවචනං, ඉමිනා වුත්තප්පකාරපරිවාරෙන සද්ධින්ති අත්ථො. **විඤ්ඣාටවිං සමතික්කම්මාති** රාජා සයම්පි මහාබොධිස්ස පච්චුග්ගමනං කරොන්තො සෙනඞ්ගපරිවුතො ථලපථෙන ගච්ඡන්තො විඤ්ඣාටවිං නාම අටවිං අතික්කමිත්වා. **තාමලිත්තිං අනුප්පත්තොති** තාමලිත්තිං නාම තිත්ථං සම්පත්තො. **ඉදමස්ස තතියන්ති** සුවණ්ණකටාහෙ පතිට්ඨිතමහාබොධිස්ස රජ්ජසම්පදානං සන්ධාය වුත්තං. තතො පුබ්බෙ පනෙස එකවාරං සද්ධාය සකලජම්බුදීපරජ්ජෙන මහාබොධිං පූජෙසියෙව, තස්මා තෙන සද්ධිං චතුත්ථම්දං රජ්ජසම්පදානං. මහාබොධිං පන යස්මිං යස්මිං දිවසෙ රජ්ජෙන පූජෙසි, තස්මිං තස්මිං දිවසෙ සකලජම්බුදීපරජ්ජතො උප්පන්නං ආයං ගහෙත්වා මහාබොධිපූජං කාරෙසි.

මාගසිරමාසස්සාති මිගසිරමාසස්ස. **පඨමපාටිපදදිවසෙති** සුක්කපක්ඛපාටිපදදිවසෙ. තඤ්හි කණ්හපක්ඛපාටිපදදිවසං අපෙක්ඛිත්වා ‘‘පඨමපාටිපදදිවස’’න්ති වුච්චති. ඉදඤ්ච ඉමස්මිං දීපෙ පවත්තමානවොහාරං ගහෙත්වා වුත්තං. තත්ථ පන පුණ්ණමිතො පට්ඨාය යාව අපරා පුණ්ණමී, තාව එකො මාසොති වොහාරස්ස

පවත්තත්තා තෙන වොහාරෙන ‘‘දුතියපාටිපදදිවසෙ’’ති වත්තබ්බං සියා. තත්ථ හි කණ්හපක්ඛපාටිපදදිවසං ‘‘පඨමපාටිපද’’න්ති වුච්චති. **උක්ඛිපිත්වාති** මහාසාලමූලෙ දින්නෙහි සොළසහි ජාතිසම්පන්නකුලෙහි සද්ධිං උක්ඛිපිත්වාති වදන්ති. **ගච්ඡති වතරෙති** එත්ථ **අරෙති** බෙදෙ. තෙනෙවාහ ‘‘කන්දිත්වා’’ති, බොධියා අදස්සනං අසහමානො රොදිත්වා පරිදෙවිත්වාති අත්ථො. **සරසරංසිජාලන්ති** එත්ථ පන හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මහාබොධිසමාරුළ්හාති** මහාබොධිනා සමාරුළ්හා. **පස්සතො පස්සතොති** අනාදරෙ සාමිවචනං, පස්සන්තස්සෙවාති අත්ථො . **මහාසමුද්දතලං පක්ඛන්තාති** මහාසමුද්දස්ස උදකතලං පක්ඛන්දි. **සමන්තා යොජනන්ති** සමන්තතො එකෙකෙන පස්සෙන යොජනප්පමාණෙ පදෙසෙ. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. **වීචියො වූපසන්තාති** වීචියො න උට්ඨහිංසු, නාහෙසුන්ති වුත්තං හොති. **පවජ්ජිංසූති** විරවිංසු, නාදං පවත්තයිංසූති අත්ථො. **රුක්ඛාදිසන්නිස්සිතාහීති** එත්ථ ආදි-සද්දෙන පබ්බතාදිසන්නිස්සිතා දෙවතා සඞ්ගණ්හාති.

සුපණ්ණරූපෙනාති සුපණ්ණසදිසෙන රූපෙන. **නාගකුලානි සන්තාසෙසීති** මහාබොධිග්ගහණත්ථං ආගතානි නාගකුලානි සන්තාසෙසි, තෙසං භයං උප්පාදෙත්වා පලාපෙසීති වුත්තං හොති. තදා හි සමුද්දවාසිනො නාගා මහාබොධිං ගහෙතුං වාතවස්සන්ධකාරාදීහි මහන්තං විකුබ්බනං අකංසු. තතො සඞ්ඝමිත්තත්ථෙරී ගරුළවණ්ණං මාපෙත්වා තෙන ගරුළරූපෙන ආකාසං පූරයමානා සිඛාමරීචිජාලෙන ගගනං එකන්ධකාරං කත්වා පක්ඛප්පහාරවාතෙන මහාසමුද්දං ආලොළෙත්වා සංවට්ටජලධිනාදසදිසෙන රවෙන නාගානං හදයානි භින්දන්තී විය තාසෙත්වා නාගෙ පලාපෙසි. **තෙ ච උත්‍රස්තරූපා නාගා ආගන්ත්වාති** තෙ ච වුත්තනයෙන උත්තාසිතා නාගා පුන ආගන්ත්වා. **තං විභූතින්ති** තං ඉද්ධිපාටිහාරියසඞ්ඛාතං විභූතිං, තං අච්ඡරියන්ති වුත්තං හොති. **ථෙරී යාචිත්වාති** ‘‘අයෙ, අම්හාකං භගවා මුචලින්දනාගරාජස්ස භොගාවලිං අත්තනො ගන්ධකුටිං කත්වා සත්තාහං තස්ස සඞ්ගහං අකාසි. අභිසම්බුජ්ඣනදිවසෙ නෙරඤ්ජරානදීතීරෙ අත්තනො උච්ඡිට්ඨපත්තං මහාකාළනාගස්ස විස්සජ්ජෙසි. උරුවෙලනාගෙන මාපිතං විසධූමදහනං අගණෙත්වා තස්ස සරණසීලාභරණමදාසි. මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරං පෙසෙත්වා නන්දොපනන්දනාගරාජානං දමෙත්වා නිබ්බිසං අකාසි. එවං සො ලොකනායකො අම්හාකං උපකාරකො, ත්වම්පි නො දොසමඤ්ඤරිත්වා මුහුත්තං මහාබොධිං විස්සජ්ජෙත්වා නාගලොකස්ස සග්ගමොක්ඛමග්ගං සම්පාදෙහී’’ති එවං යාචිත්වා. **මහාබොධිවියොගදුක්ඛිතොති** මහාබොධිවියොගෙන දුක්ඛිතො සඤ්ජාතමානසිකදුක්ඛො. **කන්දිත්වාති** ඉමස්ස පරියායවචනමත්තං **රොදිත්වාති**, ගුණකිත්තනවසෙන වා පුනප්පුනං රොදිත්වා, විලාපං කත්වාති අත්ථො.

උත්තරද්වාරතොති අනුරාධපුරස්ස උත්තරද්වාරතො. **මග්ගං සොධාපෙත්වාති** ඛාණුකණ්ටකාදීනං උද්ධරාපනවසෙන මග්ගං සොධාපෙත්වා. **අලඞ්කාරාපෙත්වාති** වාලුකාදීනං ඔකිරාපනාදිවසෙන සජ්ජෙත්වා. **සමුද්දසාලවත්ථුස්මින්ති** සමුද්දාසන්නසාලාය වත්ථුභූතෙ පදෙසෙ. තස්මිං කිර පදෙසෙ ඨිතෙහි සමුද්දස්ස දිට්ඨත්තා තං අච්ඡරියං පකාසෙතුං තත්ථ එකා සාලා කතා. සා නාමෙන ‘‘සමුද්දාසන්නසාලා’’ති පාකටා ජාතා. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘සමුද්දාසන්නසාලාය, ඨානෙ ඨත්වා මහණ්ණවෙ;
ආගච්ඡන්තං මහාබොධිං, මහාථෙරිද්ධියාද්දස.

‘‘තස්මිං ඨානෙ කතා සාලා, පකාසෙතුං තමබ්භුතං;
‘සමුද්දාසන්නසාලා’ති, නාමෙනාසිධ පාකටා’’ති.

තාය විභූතියාති තාය වුත්තප්පකාරාය පූජාසක්කාරාදිසම්පත්තියා. **ථෙරස්සාති** මහාමහින්දත්ථෙරස්ස. මග්ගස්ස කිර උභොසු පස්සෙසු අන්තරන්තරා පුප්ඵෙහි කූටාගාරසදිසසණ්ඨානානි පුප්ඵචෙතියානි කාරාපෙසි. තං සන්ධායෙතං වුත්තං **‘‘අන්තරන්තරෙ පුප්ඵඅග්ඝියානි ඨපෙන්තො’’**ති. **ආගතො වතරෙති** එත්ථ **අරෙති** පසංසායං, සාධු වතාති අත්ථො. **සොළසහි ජාතිසම්පන්නකුලෙහීති** අට්ඨහි අමච්චකුලෙහි අට්ඨහි ච බ්‍රාහ්මණකුලෙහීති එවං සොළසහි ජාතිසම්පන්නකුලෙහි. **සමුද්දතීරෙ මහාබොධිං ඨපෙත්වාති** සමුද්දවෙලාතලෙ අලඞ්කතප්පටියත්තෙ රමණීයෙ මණ්ඩපෙ මහාබොධිං ඨපෙත්වා. එවං පන කත්වා සකලතම්බපණ්ණිරජ්ජෙන මහාබොධිං පූජෙත්වා සොළසන්නං කුලානං රජ්ජං නියාතෙත්වා සයං දොවාරිකට්ඨානෙ ඨත්වා තයො දිවසෙ අනෙකප්පකාරං පූජං කාරාපෙසි. තං දස්සෙන්තො **‘‘තීණි දිවසානී’’**තිආදිමාහ. **රජ්ජං විචාරෙසීති** රජ්ජං විචාරෙතුං විස්සජ්ජෙසි, සොළසහි වා ජාතිසම්පන්නකුලෙහි රජ්ජං විචාරාපෙසීති අත්ථො. **චතුත්ථෙ දිවසෙති** මිගසිරමාසස්ස සුක්කපක්ඛදසමියං. **අනුපුබ්බෙන අනුරාධපුරං සම්පත්තොති** දසමියං අලඞ්කතප්පටියත්තරථෙ මහාබොධිං ඨපෙත්වා උළාරපූජං කුරුමානො පාචීනපස්සවිහාරස්ස පතිට්ඨාතබ්බට්ඨානමානෙත්වා තත්ථ සඞ්ඝස්ස පාතරාසං පවත්තෙත්වා මහින්දත්ථෙරෙන භාසිතං නාගදීපෙ දසබලෙන කතං නාගදමනං සුත්වා ‘‘සම්මාසම්බුද්ධෙන නිසජ්ජාදිනා පරිභුත්තට්ඨානෙසු ථූපාදීහි සක්කාරං කරිස්සාමී’’ති සඤ්ඤාණං කාරෙත්වා තතො ආහරිත්වා තවක්කබ්‍රාහ්මණස්ස ගාමද්වාරෙ ඨපෙත්වා පූජෙත්වා එවං තස්මිං තස්මිං ඨානෙ පූජං කත්වා ඉමිනා අනුක්කමෙන අනුරාධපුරං සම්පත්තො. **චාතුද්දසීදිවසෙති** මිගසිරමාසස්සෙව සුක්කපක්ඛචාතුද්දසෙ. **වඩ්ඪමානකච්ඡායායාති** ඡායාය වඩ්ඪමානසමයෙ, සායන්හසමයෙති වුත්තං හොති. **සමාපත්තින්ති** ඵලසමාපත්තිං. **තිලකභූතෙති** අලඞ්කාරභූතෙ. **රාජවත්ථුද්වාරකොට්ඨකට්ඨානෙති** රාජුය්‍යානස්ස ද්වාරකොට්ඨකට්ඨානෙ. ‘‘සකලරජ්ජං මහාබොධිස්ස දින්නපුබ්බත්තා උපචාරත්ථං රාජා දොවාරිකවෙසං ගණ්හී’’ති වදන්ති.

අනුපුබ්බවිපස්සනන්ති උදයබ්බයාදිඅනුපුබ්බවිපස්සනං. **පට්ඨපෙත්වාති** ආරභිත්වා. **අත්ථඞ්ගමිතෙති** අත්ථඞ්ගතෙ. ‘‘සහ බොධිපතිට්ඨානෙනා’’ති වත්තබ්බෙ විභත්තිවිපරිණාමං කත්වා **‘‘සහ බොධිපතිට්ඨානා’’**ති නිස්සක්කවචනං කතං. සති හි සහයොගෙ කරණවචනෙන භවිතබ්බං. **මහාපථවී අකම්පීති** ච ඉදං මුඛමත්තනිදස්සනං, අඤ්ඤානිපි අනෙකානි අච්ඡරියානි අහෙසුංයෙව. තථා හි සහ බොධිපතිට්ඨානෙන උදකපරියන්තං කත්වා මහාපථවී අකම්පි, තානි මූලානි කටාහමුඛවට්ටිතො උග්ගන්ත්වා තං කටාහං විනන්ධන්තා පථවීතලමොතරිංසු, සමන්තතො දිබ්බකුසුමානි වස්සිංසු, ආකාසෙ දිබ්බතූරියානි වජ්ජිංසු, මහාමෙඝො උට්ඨහිත්වා වුට්ඨිධාරමකාසි, ආකාසපදෙසා විරවිංසු, විජ්ජුලතා නිච්ඡරිංසු. දෙවතා සාධුකාරමදංසු, සමාගතා සකලදීපවාසිනො ගන්ධමාලාදීහි පූජයිංසු, ගහිතමකරන්දා මන්දමාරුතා වායිංසු, සමන්තතො ඝනසීතලහිමවලාහකා මහාබොධිං ඡාදයිංසු. එවං බොධි පථවියං පතිට්ඨහිත්වා හිමගබ්භෙ සන්නිසීදිත්වා සත්තාහං ලොකස්ස අදස්සනං අගමාසි. **හිමගබ්භෙ සන්නිසීදීති** හිමගබ්භස්ස අන්තො අට්ඨාසි. **විජ්ජුරන්තාති** විජ්ජුරන්තා ඉතො චිතො ච සංසරන්තා. **නිච්ඡරිංසූති** නික්ඛමිංසු. **දස්සිංසූති** පඤ්ඤායිංසු. **සබ්බෙ දීපවාසිනොති** සබ්බෙ තම්බපණ්ණිදීපවාසිනො. **උත්තරසාඛතො එකං ඵලන්ති** උත්තරසාඛාය ඨිතං එකං ඵලං. ‘‘පාචීනසාඛාය එකං ඵල’’න්තිපි කෙචි. **මහාආසනට්ඨානෙති** පුබ්බපස්සෙ මහාසිලාසනෙන පතිට්ඨිතට්ඨානෙ. **ඉස්සරනිම්මානවිහාරෙති** ඉස්සරනිම්මානසඞ්ඛාතෙ කස්සපගිරිවිහාරෙ. ‘‘ඉස්සරනිම්මානවිහාරෙ’’ති හි පුබ්බසඞ්කෙතවසෙන වුත්තං, ඉදානි පන සො විහාරො ‘‘කස්සපගිරී’’ති පඤ්ඤාතො. ‘‘ඉස්සරසමණාරාමෙ’’තිපි කෙචි පඨන්ති. තථා ච වුත්තං –

‘‘තවක්කබ්‍රාහ්මණගාමෙ , ථූපාරාමෙ තථෙව ච;
ඉස්සරසමණාරාමෙ, පඨමෙ චෙතියඞ්ගණෙ’’ති.

යොජනියආරාමෙසූති අනුරාධපුරස්ස සමන්තා යොජනස්ස අන්තො කතආරාමෙසු. සමන්තා පතිට්ඨිතෙ මහාබොධිම්හීති සම්බන්ධො. අනුරාධපුරස්ස සමන්තා එවං පුත්තනත්තුපරම්පරාය මහාබොධිම්හි පතිට්ඨිතෙති අත්ථො. **ලොහපාසාදට්ඨානං පූජෙසීති** ලොහපාසාදස්ස කත්තබ්බට්ඨානං පූජෙසි. ‘‘කිඤ්චාපි ලොහපාසාදං දෙවානංපියතිස්සොයෙව මහාරාජා කාරෙස්සති, තථාපි තස්මිං සමයෙ අභාවතො ‘අනාගතෙ’ති වුත්ත’’න්ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. කෙචි පන ‘‘දුට්ඨගාමණිඅභයෙනෙව කාරිතො ලොහපාසාදො’’ති වදන්ති. **මූලානි පනස්ස න තාව ඔතරන්තීති** ඉමිනා, මහාරාජ, ඉමස්මිං දීපෙ සත්ථුසාසනං පතිට්ඨිතමත්තමෙව අහොසි, න තාව සුපතිට්ඨිතන්ති දස්සෙති, අස්ස සත්ථුසාසනස්ස මූලානි පන න තාව ඔතිණ්ණානීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඔතරන්තීති** හි අතීතත්ථෙ වත්තමානවචනං. තෙනෙවාහ **‘‘කදා පන භන්තෙ මූලානි ඔතිණ්ණානි නාම භවිස්සන්තී’’**ති. යො අමච්චො චතුපණ්ණාසාය ජෙට්ඨකකනිට්ඨභාතුකෙහි සද්ධිං චෙතියගිරිම්හි පබ්බජිතො, තං සන්ධාය වුත්තං **‘‘මහාඅරිට්ඨො භික්ඛූ’’**ති. **මෙඝවණ්ණාභයස්ස අමච්චස්ස පරිවෙණට්ඨානෙති** මෙඝවණ්ණාභයස්ස රඤ්ඤො අමච්චෙන කත්තබ්බස්ස පරිවෙණස්ස වත්ථුභූතෙ ඨානෙ. **මණ්ඩපප්පකාරන්ති** මණ්ඩපසදිසං. සදිසත්ථම්පි හි පකාරසද්දං වණ්ණයන්ති. **සාසනස්ස මූලානි ඔතරන්තානි පස්සිස්සාමීති** ඉමිනා සාසනස්ස සුට්ඨු පතිට්ඨානාකාරං පස්සිස්සාමීති දීපෙති.

මෙඝවිරහිතස්ස නිම්මලස්සෙව ආකාසස්ස විරවිතත්තා **‘‘ආකාසං මහාවිරවං රවී’’**ති වුත්තං. **පච්චෙකගණීහීති** විසුං විසුං ගණාචරියෙහි. පච්චෙකං ගණං එතෙසං අත්ථීති පච්චෙකගණිනො. යථා වෙජ්ජො ගිලානෙසු කරුණාය තිකිච්ඡනමෙව පුරක්ඛත්වා විගතච්ඡන්දදොසො ජිගුච්ඡනීයෙසු වණෙසු ගුය්හට්ඨානෙසු ච භෙසජ්ජලෙපනාදිනා තිකිච්ඡනමෙව කරොති, එවං භගවාපි කිලෙසබ්‍යාධිපීළිතෙසු සත්තෙසු කරුණාය තෙ සත්තෙ කිලෙසබ්‍යාධිදුක්ඛතො මොචෙතුකාමො අවත්තබ්බාරහානි ගුය්හට්ඨානනිස්සිතානිපි අසප්පායානි වදන්තො විනයපඤ්ඤත්තියා සත්තානං කිලෙසබ්‍යාධිං තිකිච්ඡති. තෙන වුත්තං **‘‘සත්ථු කරුණාගුණපරිදීපක’’**න්ති. **අනුසිට්ඨිකරානන්ති** අනුසාසනීකරානං, යෙ භගවතො අනුසාසනිං සම්මා පටිපජ්ජන්ති, තෙසන්ති අත්ථො. **කායකම්මවචීකම්මවිප්ඵන්දිතවිනයනන්ති** කායවචීද්වාරෙසු අජ්ඣාචාරවසෙන පවත්තස්ස කිලෙසවිප්ඵන්දිතස්ස විනයනකරං.

රාජිනොති උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං, රාජානමනුසාසිංසූති අත්ථො. **ආලොකන්ති** ඤාණාලොකං. **නිබ්බායිංසු මහෙසයොති** එත්ථ මහාමහින්දත්ථෙරො ද්වාදසවස්සිකො හුත්වා තම්බපණ්ණිදීපං සම්පත්තො, තත්ථ ද්වෙ වස්සානි වසිත්වා විනයං පතිට්ඨපෙසි. ද්වාසට්ඨිවස්සිකො හුත්වා පරිනිබ්බුතොති වදන්ති.

තෙසං ථෙරානං අන්තෙවාසිකාති තෙසං මහාමහින්දත්ථෙරප්පමුඛානං ථෙරානං අන්තෙවාසිකා. තිස්සදත්තාදයො පන මහාඅරිට්ඨත්ථෙරස්ස අන්තෙවාසිකා, තස්මා තිස්සදත්තකාළසුමනදීඝසුමනාදයො මහාඅරිට්ඨත්ථෙරස්ස අන්තෙවාසිකා චාති යොජෙතබ්බං. **අන්තෙවාසිකානං අන්තෙවාසිකාති** උභයථා වුත්තඅන්තෙවාසිකානං අන්තෙවාසිකා. **පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරාති** –

‘‘තතො මහින්දො ඉට්ටියො, උත්තියො සම්බලො තථා;
භද්දනාමො ච පණ්ඩිතො.

‘‘එතෙ නාගා මහාපඤ්ඤා, ජම්බුදීපා ඉධාගතා;
විනයං තෙ වාචයිංසු, පිටකං තම්බපණ්ණියා.

‘‘නිකායෙ පඤ්ච වාචෙසුං, සත්ත චෙව පකරණෙ;

තතො අරිට්ඨො මෙධාවී, තිස්සදත්තො ච පණ්ඩිතො.

‘‘විසාරදො කාළසුමනො, ථෙරො ච දීඝනාමකො’’ති. –

එවමාදිනා පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරා ආචරියපරම්පරා.

ආචරියපරම්පරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විනයානිසංසකථාවණ්ණනා

එත්තාවතා ච ‘‘කෙනාභත’’න්ති ඉමං පඤ්හං විත්ථාරතො විභජිත්වා ඉදානි ‘‘කත්ථ පතිට්ඨිත’’න්ති ඉමං පඤ්හං විස්සජ්ජෙන්තො ආහ **‘‘කත්ථ පතිට්ඨිත’’**න්තිආදි. තත්ථ **තෙලමිවාති** සීහතෙලමිව. **අධිමත්තසතිගතිධිතිමන්තෙසූති** එත්ථ **සතීති** බුද්ධවචනං උග්ගහෙත්වා ධාරණකසති. **ගතීති** උග්ගණ්හනකගති. **ධිතීති** සන්නිට්ඨානං කත්වා ගණ්හනකඤාණං. **ගතීති** වා පඤ්ඤාගති. **ධිතීති** බුද්ධවචනං උග්ගණ්හනවීරියං සජ්ඣායනවීරියං ධාරණවීරියඤ්ච. **ලජ්ජීසූති** පාපජිගුච්ඡනකලක්ඛණාය ලජ්ජාය සමන්නාගතෙසු. **කුක්කුච්චකෙසූති** අණුමත්තෙසුපි වජ්ජෙසු දොසදස්සාවිතාය කප්පියාකප්පියං නිස්සාය කුක්කුච්චකාරීසු. **සික්ඛාකාමෙසූති** අධිසීලඅධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාවසෙන තිස්සො සික්ඛා කාමයමානෙසු සම්පියායිත්වා සික්ඛන්තෙසු.

අකත්තබ්බතො නිවාරෙත්වා කත්තබ්බෙසු පතිට්ඨාපනතො **මාතාපිතුට්ඨානියොති** වුත්තං. **ආචාරගොචරකුසලතාති** වෙළුදානාදිමිච්ඡාජීවස්ස කායපාගබ්භියාදීනඤ්ච අකරණෙන සබ්බසො අනාචාරං වජ්ජෙත්වා ‘‘කායිකො අවීතික්කමො වාචසිකො අවීතික්කමො’’ති (විභ. 511) එවං වුත්තභික්ඛුසාරුප්පආචාරසම්පත්තියා වෙසියාදිඅගොචරං වජ්ජෙත්වා පිණ්ඩපාතාදිඅත්ථං උපසඞ්කමිතුං යුත්තට්ඨානසඞ්ඛාතගොචරෙන ච සම්පන්නත්තා සමණාචාරෙසු චෙව සමණගොචරෙසු ච කුසලතා. අපිච යො භික්ඛු සත්ථරි සගාරවො සප්පතිස්සො සබ්‍රහ්මචාරීසු සගාරවො සප්පතිස්සො හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙන පටික්කන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සමිඤ්ජිතෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තචක්ඛු ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ ජාගරියමනුයුත්තො සතිසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො ආරද්ධවීරියො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො ආභිසමාචාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තීකාරබහුලො විහරති, අයං වුච්චති **ආචාරො.**

ගොචරො පන උපනිස්සයගොචරො ආරක්ඛගොචරො උපනිබන්ධගොචරොති තිවිධො. තත්ථ දසකථාවත්ථුගුණසමන්නාගතො කල්‍යාණමිත්තො, යං නිස්සාය අස්සුතං සුණාති, සුතං පරියොදාපෙති, කඞ්ඛං විතරති , දිට්ඨිං උජුං කරොති, චිත්තං පසාදෙති, යස්ස වා පන අනුසික්ඛමානො සද්ධාය වඩ්ඪති, සීලෙන, සුතෙන, චාගෙන, පඤ්ඤාය වඩ්ඪති, අයං **උපනිස්සයගොචරො.** යො පන භික්ඛු අන්තරඝරං පවිට්ඨො වීථිපටිපන්නො ඔක්ඛිත්තචක්ඛු යුගමත්තදස්සාවී සංවුතො ගච්ඡති, න හත්ථිං ඔලොකෙන්තො, න අස්සං, න රථං, න පත්තිං, න ඉත්ථිං, න පුරිසං ඔලොකෙන්තො, න උද්ධං ඔලොකෙන්තො, න අධො ඔලොකෙන්තො, න දිසාවිදිසම්පි පෙක්ඛමානො ගච්ඡති, අයං **ආරක්ඛගොචරො.** උපනිබන්ධගොචරො පන චත්තාරො සතිපට්ඨානා, යත්ථ භික්ඛු අත්තනො චිත්තං උපනිබන්ධති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘කො ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයො, යදිදං චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’ති. අයං **උපනිබන්ධගොචරො.** ඉති ඉමිනා ච ආචාරෙන ඉමිනා ච ගොචරෙන සමන්නාගතත්තා ආචාරගොචරකුසලතා. එවං අනාචාරං අගොචරඤ්ච වජ්ජෙත්වා සද්ධාපබ්බජිතානං යථාවුත්තආචාරගොචරෙසු කුසලභාවො විනයධරායත්තොති අයමානිසංසො විනයපරියත්තියා දස්සිතොති වෙදිතබ්බො.

විනයපරියත්තිං නිස්සායාති විනයපරියාපුණනං නිස්සාය. **අත්තනො සීලක්ඛන්ධො සුගුත්තො හොති සුරක්ඛිතොති** කථමස්ස අත්තනො සීලක්ඛන්ධො සුගුත්තො හොති සුරක්ඛිතො? ආපත්තිඤ්හි ආපජ්ජන්තො ඡහාකාරෙහි ආපජ්ජති අලජ්ජිතා, අඤ්ඤාණතා, කුක්කුච්චපකතතා, අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතා, කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤිතා, සතිසම්මොසාති. විනයධරො පන ඉමෙහි ඡහාකාරෙහි ආපත්තිං නාපජ්ජති.

කථං **අලජ්ජිතාය** නාපජ්ජති? සො හි ‘‘පස්සථ භො, අයං කප්පියාකප්පියං ජානන්තොයෙව පණ්ණත්තිවීතික්කමං කරොතී’’ති ඉමං පරූපවාදං රක්ඛන්තොපි අකප්පියභාවං ජානන්තොයෙව මද්දිත්වා වීතික්කමං න කරොති. එවං අලජ්ජිතාය නාපජ්ජති. සහසා ආපන්නම්පි දෙසනාගාමිනිං දෙසෙත්වා වුට්ඨානගාමිනියා වුට්ඨහිත්වා සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨාති, තතො –

‘‘සඤ්චිච්ච ආපත්තිං නාපජ්ජති, ආපත්තිං න පරිගූහති;
අගතිගමනඤ්ච න ගච්ඡති, එදිසො වුච්චති ලජ්ජිපුග්ගලො’’ති. (පරි. 359) –

ඉමස්මිං ලජ්ජිභාවෙ පතිට්ඨිතොව හොති.

කථං **අඤ්ඤාණතාය** නාපජ්ජති? සො හි කප්පියාකප්පියං ජානාති, තස්මා කප්පියංයෙව කරොති, අකප්පියං න කරොති. එවං අඤ්ඤාණතාය නාපජ්ජති.

කථං **කුක්කුච්චපකතතාය** නාපජ්ජති? කප්පියාකප්පියං නිස්සාය කුක්කුච්චෙ උප්පන්නෙ වත්ථුං ඔලොකෙත්වා මාතිකං පදභාජනං අන්තරාපත්තිං අනාපත්තිං ඔලොකෙත්වා කප්පියං චෙ හොති, කරොති, අකප්පියං චෙ, න කරොති. උප්පන්නං පන කුක්කුච්චං අවිනිච්ඡිනිත්වාව ''වට්ටතී''ති මද්දිත්වා න වීතික්කමති. එවං කුක්කුච්චපකතතාය නාපජ්ජති.

කථං **අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤිතාදීහි** නාපජ්ජති? සො හි කප්පියාකප්පියං ජානාති, තස්මා අකප්පියෙ කප්පියසඤ්ඤී න හොති, කප්පියෙ අකප්පියසඤ්ඤී න හොති, සුපතිට්ඨිතා චස්ස සති හොති, අධිට්ඨාතබ්බං අධිට්ඨෙති, විකප්පෙතබ්බං විකප්පෙති. ඉති ඉමෙහි ඡහාකාරෙහි ආපත්තිං නාපජ්ජති, ආපත්තිං අනාපජ්ජන්තො අඛණ්ඩසීලො හොති පරිසුද්ධසීලො. එවමස්ස අත්තනො සීලක්ඛන්ධො සුගුත්තො හොති සුරක්ඛිතො.

කුක්කුච්චපකතානන්ති කප්පියාකප්පියං නිස්සාය උප්පන්නෙන කුක්කුච්චෙන අභිභූතානං. කථං පන කුක්කුච්චපකතානං පටිසරණං හොති? තිරොරට්ඨෙසු තිරොජනපදෙසු ච උප්පන්නකුක්කුච්චා භික්ඛූ ''අසුකස්මිං කිර විහාරෙ විනයධරො වසතී''ති දූරතොපි තස්ස සන්තිකං ආගන්ත්වා කුක්කුච්චං පුච්ඡන්ති. සො තෙහි කතකම්මස්ස වත්ථුං ඔලොකෙත්වා ආපත්තානාපත්තිං ගරුකලහුකාදිභෙදං සල්ලක්ඛෙත්වා දෙසනාගාමිනිං දෙසාපෙත්වා වුට්ඨානගාමිනියා වුට්ඨාපෙත්වා සුද්ධන්තෙ පතිට්ඨාපෙති. එවං කුක්කුච්චපකතානං පටිසරණං හොති.

විසාරදො සඞ්ඝමජ්ඣෙ වොහරතීති විගතො සාරදො භයං එතස්සාති විසාරදො, අභීතොති අත්ථො. අවිනයධරස්ස හි සඞ්ඝමජ්ඣෙ කථෙන්තස්ස භයං සාරජ්ජං ඔක්කමති, විනයධරස්ස තං න හොති. කස්මා? ''එවං කථෙන්තස්ස දොසො හොති, එවං න දොසො''ති ඤත්වා කථනතො.

පච්චත්ථිකෙ සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගණ්හාතීති එත්ථ ද්විධා පච්චත්ථිකා නාම අත්තපච්චත්ථිකා ච සාසනපච්චත්ථිකා ච. තත්ථ මෙත්තියභූමජකා ච භික්ඛූ වඩ්ඪො ච ලිච්ඡවී අමූලකෙන අන්තිමවත්ථුනා චොදෙසුං, ඉමෙ **අත්තපච්චත්ථිකා** නාම. යෙ වා පනඤ්ඤෙපි දුස්සීලා පාපධම්මා, සබ්බෙ තෙ අත්තපච්චත්ථිකා. විපරීතදස්සනා පන අරිට්ඨභික්ඛුකණ්ටකසාමණෙරවෙසාලිකවජ්ජිපුත්තකා මහාසඞ්ඝිකාදයො ච අබුද්ධසාසනං ''බුද්ධසාසන''න්ති වත්වා කතපග්ගහා **සාසනපච්චත්ථිකා** නාම. තෙ සබ්බෙපි සහධම්මෙන සහකාරණෙන වචනෙන යථා තං අසද්ධම්මං පතිට්ඨාපෙතුං න සක්කොන්ති, එවං සුනිග්ගහිතං කත්වා නිග්ගණ්හාති.

සද්ධම්මට්ඨිතියා පටිපන්නො හොතීති එත්ථ පන තිවිධො සද්ධම්මො පරියත්තිපටිපත්තිඅධිගමවසෙන. තත්ථ තිපිටකං බුද්ධවචනං **පරියත්තිසද්ධම්මො** නාම. තෙරස ධුතඞ්ගගුණා චුද්දස ඛන්ධකවත්තානි ද්වෙඅසීති මහාවත්තානීති අයං **පටිපත්තිසද්ධම්මො** නාම. චත්තාරො මග්ගා ච චත්තාරි ඵලානි ච, අයං **අධිගමසද්ධම්මො** නාම. තත්ථ කෙචි ථෙරා ''යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා''ති (දී. නි. 2.216) ඉමිනා සුත්තෙන ''සාසනස්ස පරියත්ති මූල''න්ති වදන්ති. කෙචි ථෙරා ''ඉමෙ ච, සුභද්ද, භික්ඛූ සම්මා විහරෙය්‍යුං, අසුඤ්ඤො ලොකො අරහන්තෙහි අස්සා''ති ඉමිනා සුත්තෙන (දී. නි. 2.214) ''සාසනස්ස පටිපත්ති මූල''න්ති වත්වා ''යාව පඤ්ච භික්ඛූ සම්මා පටිපන්නා සංවිජ්ජන්ති, තාව සාසනං ඨිතං හොතී''ති ආහංසු. ඉතරෙ පන ථෙරා ''පරියත්තියා අන්තරහිතාය සුප්පටිපන්නස්සපි ධම්මාභිසමයො නත්ථී''ති වත්වා ආහංසු. සචෙපි පඤ්ච භික්ඛූ චත්තාරි පාරාජිකානි රක්ඛණකා හොන්ති, තෙ සද්ධෙ කුලපුත්තෙ පබ්බාජෙත්වා පච්චන්තිමෙ ජනපදෙ උපසම්පාදෙත්වා දසවග්ගගණං පූරෙත්වා මජ්ඣිමජනපදෙපි උපසම්පදං කරිස්සන්ති. එතෙනුපායෙන වීසතිවග්ගසඞ්ඝං පූරෙත්වා අත්තනොපි අබ්භානකම්මං කත්වා සාසනං වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං ගමයිස්සන්ති. එවමයං විනයධරො තිවිධස්සපි සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතියා පටිපන්නො හොතීති. එවමයං විනයධරො ඉමෙ පඤ්චානිසංසෙ පටිලභතීති වෙදිතබ්බො.

විනයො සංවරත්ථායාතිආදීසු (පරි. අට්ඨ. 366) **විනයොති** විනයස්ස පරියාපුණනං, **විනයොති** වා විනයපඤ්ඤත්ති වුත්තා, තස්මා සකලාපි විනයපඤ්ඤත්ති විනයපරියාපුණනං වා කායවචීද්වාරසංවරත්ථායාති අත්ථො, ආජීවපාරිසුද්ධිපරියොසානස්ස සීලස්ස උපනිස්සයපච්චයො හොතීති වුත්තං හොති. **අවිප්පටිසාරොති** පාපපුඤ්ඤානං කතාකතානුසොචනවසෙන පවත්තචිත්තවිප්පටිසාරාභාවො. **පාමොජ්ජන්ති** දුබ්බලා තරුණපීති. **පීතීති** බලවපීති. **පස්සද්ධීති** කායචිත්තදරථපටිප්පස්සද්ධි. **සුඛන්ති** කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං. තඤ්හි දුවිධම්පි සමාධිස්ස උපනිස්සයපච්චයො හොති. **සමාධීති** චිත්තෙකග්ගතා. **යථාභූතඤාණදස්සනන්ති** සප්පච්චයනාමරූපපරිග්ගහො. **නිබ්බිදාති** විපස්සනා. අථ වා යථාභූතඤාණදස්සනං තරුණවිපස්සනා, උදයබ්බයඤාණස්සෙතං අධිවචනං. චිත්තෙකග්ගතා හි තරුණවිපස්සනාය උපනිස්සයපච්චයො හොති. **නිබ්බිදාති** සිඛාප්පත්තා වුට්ඨානගාමිනිබලවවිපස්සනා. **විරාගොති** අරියමග්ගො. **විමුත්තීති** අරහත්තඵලං. චතුබ්බිධොපි හි අරියමග්ගො අරහත්තස්ස උපනිස්සයපච්චයො හොති. **විමුත්තිඤාණදස්සනන්ති** පච්චවෙක්ඛණඤාණං. **අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථායාති** කඤ්චි ධම්මං අග්ගහෙත්වා අනවසෙසෙත්වා පරිනිබ්බානත්ථාය, අප්පච්චයපරිනිබ්බානත්ථායාති අත්ථො. අප්පච්චයපරිනිබ්බානස්ස හි විමුත්තිඤාණදස්සනං පච්චයො හොති තස්මිං අනුප්පත්තෙ අවස්සං පරිනිබ්බායිතබ්බතො, න ච පච්චවෙක්ඛණඤාණෙ අනුප්පන්නෙ අන්තරා පරිනිබ්බානං හොති.

එතදත්ථා කථාති අයං විනයකථා නාම එතදත්ථාය, අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථායාති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථපි. **මන්තනාපි** විනයමන්තනාඑව, ''එවං කරිස්සාම, න කරිස්සාමා''ති විනයපටිබද්ධසංසන්දනා. **එතදත්ථා උපනිසාති** උපනිසීදති එත්ථ ඵලං තප්පටිබද්ධවුත්තිතායාති උපනිසා වුච්චති කාරණං පච්චයොති. ''විනයො සංවරත්ථායා''තිආදිකා කාරණපරම්පරා එතදත්ථාති අත්ථො. **එතදත්ථං සොතාවධානන්ති** ඉමිස්සා පරම්පරපච්චයකථාය සොතාවධානං ඉමං කථං සුත්වා යං උප්පජ්ජති ඤාණං, තම්පි එතදත්ථං. **යදිදං අනුපාදාචිත්තස්ස විමොක්ඛොති යදිදන්ති** නිපාතො. සබ්බලිඞ්ගවිභත්තිවචනෙසු තාදිසොව තත්ථ තත්ථ අත්ථතො පරිණාමෙතබ්බො, තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො – යො අයං චතූහි උපාදානෙහි අනුපාදියිත්වා චිත්තස්ස අරහත්තඵලසඞ්ඛාතො විමොක්ඛො, සොපි එතදත්ථාය අනුපාදාපරිනිබ්බානත්ථායාති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. යො අයං අනුපාදාචිත්තස්ස විමොක්ඛසඞ්ඛාතො මග්ගො, හෙට්ඨා වුත්තං සබ්බම්පි එතදත්ථමෙවාති. එවඤ්ච සති ඉමිනා මහුස්සාහතො සාධිතබ්බං නියතප්පයොජනං දස්සිතං හොති. හෙට්ඨා ''විරාගො…පෙ…. නිබ්බානත්ථායා''ති ඉමිනා පන ලබ්භමානානිසංසඵලං දස්සිතන්ති වෙදිතබ්බං. **ආයොගොති** උග්ගහණචින්තනාදිවසෙන පුනප්පුනං අභියොගො.

විනයානිසංසකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

බාහිරනිදානවණ්ණනා සමත්තා.

වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා

1

. **සෙය්‍යථීදන්ති** තං කතමං, තං කථන්ති වා අත්ථො. **අනියමනිද්දෙසවචනන්ති** නත්ථි එතස්ස නියමොති අනියමො, නිද්දිසීයති අත්ථො එතෙනාති නිද්දෙසො, වුච්චති එතෙනාති වචනං, නිද්දෙසොයෙව වචනං නිද්දෙසවචනං, අනියමස්ස නිද්දෙසවචනං අනියමනිද්දෙසවචනං, පඨමං අනියමිතස්ස සමයස්ස නිද්දෙසවචනන්ති අත්ථො. ''යෙනාති අවත්වා තෙනාති වුත්තත්තා අනියමං කත්වා නිද්දිට්ඨවචනං අනියමනිද්දෙසවචන''න්තිපි වදන්ති. යංතංසද්දානං නිච්චසම්බන්ධභාවතො ආහ **''තස්ස සරූපෙන අවුත්තෙනපී''**තිආදි. තත්ථ **තස්සාති** ''තෙනා''ති එතස්ස. **සරූපෙන අවුත්තෙනපීති** ''යෙනා''ති එවං සරූපතො පාළියං අවුත්තෙනපි. **අත්ථතො සිද්ධෙනාති** පරභාගෙ සාරිපුත්තත්ථෙරස්ස උප්පජ්ජනකපරිවිතක්කසඞ්ඛාතඅත්ථතො සිද්ධෙන. පරිවිතක්කෙ හි සිද්ධෙ යෙන සමයෙන පරිවිතක්කො උදපාදීති ඉදං අත්ථතො සිද්ධමෙව හොති. තෙනෙවාහ **''අපරභාගෙ හි විනයපඤ්ඤත්තියාචනහෙතුභූතො ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස පරිවිතක්කො සිද්ධො''**තිආදි. ''තෙනා''ති වත්වා තතො තදත්ථමෙව ''යෙනා''ති අත්ථතො වුච්චමානත්තා ''යෙනා''ති අයං ''තෙනා''ති එතස්ස පටිනිද්දෙසො නාම ජාතො. **පටිනිද්දෙසොති** ච විත්ථාරනිද්දෙසොති අත්ථො.

අපරභාගෙ හීති එත්ථ හි-සද්දො හෙතුම්හි, යස්මාති අත්ථො. **විනයපඤ්ඤත්තියාචනහෙතුභූතොති** ''එතස්ස භගවා කාලො, එතස්ස සුගත කාලො, යං භගවා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙය්‍ය, උද්දිසෙය්‍ය පාතිමොක්ඛං. යථයිදං බ්‍රහ්මචරියං අද්ධනියං අස්ස චිරට්ඨිතික''න්ති එවං පවත්තස්ස විනයපඤ්ඤත්තියාචනස්ස කාරණභූතොති අත්ථො. **පරිවිතක්කොති** ''කතමෙසානං ඛො බුද්ධානං භගවන්තානං බ්‍රහ්මචරියං න චිරට්ඨිතිකං අහොසි, කතමෙසානං බුද්ධානං භගවන්තානං බ්‍රහ්මචරියං චිරට්ඨිතිකං අහොසී''ති එවං පවත්තො පරිවිතක්කො. යංතංසද්දානං නිච්චසම්බන්ධොති ආහ **''තස්මා යෙන සමයෙනා''**තිආදි. **පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා අත්ථතො සිද්ධෙනාති** පුබ්බෙ වා පච්ඡා වා උප්පන්නඅත්ථතො සිද්ධෙන. **පටිනිද්දෙසො කත්තබ්බොති** එතස්ස ''යදිද''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ''පටිනිද්දෙසො කත්තබ්බො''ති යදිදං යං ඉදං විධානං, අයං සබ්බස්මිං විනයෙ යුත්තීති අත්ථො. අථ වා ''පටිනිද්දෙසො කත්තබ්බො''ති යදිදං යා අයං යුත්ති, අයං සබ්බස්මිං විනයෙ යුත්තීති අත්ථො.

තත්‍රිදං මුඛමත්තනිදස්සනන්ති තස්සා යථාවුත්තයුත්තියා පරිදීපනෙ ඉදං මුඛමත්තනිදස්සනං, උපායමත්තනිදස්සනන්ති අත්ථො. මුඛං ද්වාරං උපායොති හි අත්ථතො එකං. **''තෙන හි භික්ඛවෙ භික්ඛූනං සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙස්සාමී''**ති පාළිං දස්සෙත්වා තත්ථ පටිනිද්දෙසමාහ **''යෙන සුදින්නො''**තිආදිනා. තෙනාති හෙතුඅත්ථෙ කරණවචනත්තා තස්ස පටිනිද්දෙසොපි තාදිසොයෙවාති ආහ **''යස්මා පටිසෙවී''**ති. **පුබ්බෙ අත්ථතො සිද්ධෙනාති** පුබ්බෙ උප්පන්නමෙථුනධම්මපටිසෙවනසඞ්ඛාතඅත්ථතො සිද්ධෙන. **පච්ඡා අත්ථතො සිද්ධෙනාති** රඤ්ඤා අදින්නං දාරූනං ආදියනසඞ්ඛාතපච්ඡාඋප්පන්නඅත්ථතො සිද්ධෙන. **සමයසද්දොති** එතස්ස ''දිස්සතී''ති ඉමිනා සම්බන්ධො.

සමවායෙති පච්චයසාමග්ගියං, කාරණසමවායෙති අත්ථො. **ඛණෙති** ඔකාසෙ. **අස්සාති** අස්ස සමයසද්දස්ස සමවායො අත්ථොති සම්බන්ධො. **අප්පෙව නාම ස්වෙපි උපසඞ්කමෙය්‍යාම කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායාති** එත්ථ **කාලො** නාම උපසඞ්කමනස්ස යුත්තපයුත්තකාලො. **සමයො** නාම තස්සෙව පච්චයසාමග්ගී, අත්ථතො තදනුරූපං සරීරබලඤ්චෙව තප්පච්චයපරිස්සයාභාවො ච. **උපාදානං** නාම ඤාණෙන තෙසං ගහණං සල්ලක්ඛණං, තස්මා කාලඤ්ච සමයඤ්ච පඤ්ඤාය ගහෙත්වා උපධාරෙත්වාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – සචෙ අම්හාකං ස්වෙ ගමනස්ස යුත්තකාලො භවිස්සති, කායෙ බලමත්තා චෙව ඵරිස්සති, ගමනපච්චයා ච අඤ්ඤො අඵාසුවිහාරො න භවිස්සති, අථෙතං කාලඤ්ච ගමනකාරණසමවායසඞ්ඛාතං සමයඤ්ච උපධාරෙත්වා අපි එව නාම ස්වෙ ආගච්ඡෙය්‍යාමාති.

ඛණොති ඔකාසො. තථාගතුප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ඔකාසො තප්පච්චයපටිලාභහෙතුත්තා, ඛණො එව ච සමයො. යො ඛණොති ච සමයොති ච වුච්චති, සො එකොවාති හි අත්ථො. **මහාසමයොති** මහාසමූහො. පවුද්ධං වනං **පවනං,** තස්මිං පවනස්මිං, වනසණ්ඩෙති අත්ථො. **සමයොපි ඛො තෙ භද්දාලි අප්පටිවිද්ධො අහොසීති** එත්ථ **සමයොති** සික්ඛාපදපූරණස්ස හෙතු. **භද්දාලීති** තස්ස භික්ඛුනො නාමං. ඉදං වුත්තං හොති – භද්දාලි තයා පටිවිජ්ඣිතබ්බයුත්තකං එතං කාරණං අත්ථි, තම්පි තෙ න පටිවිද්ධං න සල්ලක්ඛිතන්ති. කිං තං කාරණන්ති ආහ **''භගවා ඛො''**තිආදි.

උග්ගාහමානො තිආදීසු **මානොති** තස්ස පරිබ්බාජකස්ස පකතිනාමං, කිඤ්චි කිඤ්චි පන උග්ගහෙතුං සමත්ථතාය ''උග්ගාහමානො''ති නං සඤ්ජානන්ති, තස්මා ''උග්ගාහමානො''ති වුච්චති . සමණමුණ්ඩිකාය පුත්තො **සමණමුණ්ඩිකාපුත්තො.** සො කිර දෙවදත්තස්ස උපට්ඨාකො. සමයං දිට්ඨිං පවදන්ති එත්ථාති **සමයප්පවාදකො,** තස්මිං සමයප්පවාදකෙ, දිට්ඨිප්පවාදකෙති අත්ථො. තස්මිං කිර ඨානෙ චඞ්කීතාරුක්ඛපොක්ඛරසාතිපභුතයො බ්‍රාහ්මණා නිගණ්ඨාචෙලකපරිබ්බාජකාදයො ච පරිබ්බාජකා සන්නිපතිත්වා අත්තනො අත්තනො සමයං දිට්ඨිං පවදන්ති කථෙන්ති දීපෙන්ති, තස්මා සො ආරාමො ''සමයප්පවාදකො''ති වුච්චති, ස්වෙව තින්දුකාචීරසඞ්ඛාතාය තිම්බරුරුක්ඛපන්තියා පරික්ඛිත්තත්තා **''තින්දුකාචීර''**න්ති වුච්චති. එකා සාලා එත්ථාති **එකසාලකො.** යස්මා පනෙත්ථ

පඨමං එකා සාලා කතා අහොසි, පච්ඡා මහාපුඤ්ඤං පොට්ඨපාදපරිබ්බාජකං නිස්සාය බහූ සාලා කතා, තස්මා තමෙව එකං සාලමුපාදාය ලද්ධනාමවසෙන ''එකසාලකො''ති වුච්චති. මල්ලිකාය පන පසෙනදිරඤ්ඤො දෙවියා උය්‍යානභූතො සො පුප්ඵඵලසඤ්ඡන්නො ආරාමොති කත්වා **''මල්ලිකාය ආරාමො''**ති සඞ්ඛ්‍යං ගතො. තස්මිං සමයප්පවාදකෙ තින්දුකාචීරෙ එකසාලකෙ මල්ලිකාය ආරාමෙ. **පටිවසතීති** තස්මිං වාසඵාසුතාය වසති.

දිට්ඨෙව ධම්මෙති පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ. **අත්ථොති** වුඩ්ඪි. **සම්පරායිකොති** කම්මකිලෙසවසෙන සම්පරෙතබ්බතො සම්පාපුණිතබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො. තත්ථ නියුත්තො සම්පරායිකො, පරලොකත්ථො. **අත්ථාභිසමයාති** යථාවුත්තඋභයත්ථසඞ්ඛාතහිතපටිලාභා. සම්පරායිකොපි හි අත්ථො කාරණස්ස නිප්ඵන්නත්තා පටිලද්ධො නාම හොතීති තමත්ථද්වයං එකතො කත්වා ''අත්ථාභිසමයා''ති වුත්තං. ධියා පඤ්ඤාය රාති ගණ්හාතීති **ධීරො**. අථ වා ධී පඤ්ඤා එතස්ස අත්ථීති **ධීරො**.

සම්මා මානාභිසමයාති මානස්ස සම්මා පහානෙන. සම්මාති ඉමිනා මානස්ස අග්ගමග්ගඤාණෙන සමුච්ඡෙදප්පහානං වුත්තං. **දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨොති**ආදීසු දුක්ඛසච්චස්ස පීළනං තංසමඞ්ගිනො හිංසනං අවිප්ඵාරිකතාකරණං, පීළනමෙව අත්ථො පීළනට්ඨො, ත්ථකාරස්ස ට්ඨකාරං කත්වා වුත්තං. එවං සෙසෙසුපි. සමෙච්ච පච්චයෙහි කතභාවො **සඞ්ඛතට්ඨො. සන්තාපො** දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තාපනං පරිදහනං. **විපරිණාමො** ජරාය මරණෙන චාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බතා. අභිසමෙතබ්බො පටිවිජ්ඣිතබ්බොති අභිසමයො, අභිසමයොව අත්ථො **අභිසමයට්ඨො,** පීළනාදීනි. තානි හි අභිසමෙතබ්බභාවෙන එකීභාවං උපනෙත්වා ''අභිසමයට්ඨො''ති වුත්තානි, අභිසමයස්ස වා පටිවෙධස්ස විසයභූතො අත්ථො අභිසමයට්ඨොති තානෙව පීළනාදීනි අභිසමයස්ස විසයභාවූපගමනසාමඤ්ඤතො එකත්තෙන වුත්තානි.

එත්ථ ච උපසග්ගානං ජොතකමත්තත්තා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස වාචකො සමයසද්දො එවාති සමයසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙපි සඋපසග්ගො අභිසමයසද්දො වුත්තො. තත්ථ සහකාරීකාරණසන්නිජ්ඣං සමෙති සමවෙතීති **සමයො,** සමවායො. සමෙති සමාගච්ඡති මග්ගබ්‍රහ්මචරියං එත්ථ තදාධාරපුග්ගලෙහීති **සමයො,** ඛණො. සමෙන්ති එත්ථ, එතෙන වා සංගච්ඡන්ති ධම්මා සහජාතධම්මෙහි උප්පාදාදීහි වාති **සමයො,** කාලො. ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය අත්ථතො අභූතොපි හි කාලො ධම්මප්පවත්තියා අධිකරණං කාරණං විය ච පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරීයති. සමං, සහ වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති **සමයො,** සමූහො යථා ''සමුදායො''ති. අවයවෙන සහාවට්ඨානමෙව හි සමූහො. පච්චයන්තරසමාගමෙ එති ඵලං එතස්මා උප්පජ්ජති පවත්තති චාති **සමයො,** හෙතු යථා ''සමුදයො''ති. සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බන්ධො එති අත්තනො විසයෙ පවත්තති, දළ්හග්ගහණභාවතො වා තංසංයුත්තා අයන්ති පවත්තන්ති සත්තා යථාභිනිවෙසං එතෙනාති **සමයො,** දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සත්තා අතිවිය බජ්ඣන්ති. සමිති සඞ්ගති සමොධානන්ති **සමයො,** පටිලාභො. සමස්ස නිරොධස්ස යානං, සම්මා වා යානං අපගමො අප්පවත්තීති **සමයො,** පහානං. ඤාණෙන අභිමුඛං සම්මා එතබ්බො අධිගන්තබ්බොති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතො සභාවො. අභිමුඛභාවෙන සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති **අභිසමයො,** ධම්මානං යථාභූතසභාවාවබොධො. එවං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ සමයසද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බා.

නනු ච අත්ථමත්තං පටිච්ච සද්දා අභිනිවිසන්ති, න එකෙන සද්දෙන අනෙකෙ අත්ථා අභිධීයන්තීති? සච්චමෙතං සද්දවිසෙසෙ අපෙක්ඛිතෙ. සද්දවිසෙසෙ හි අපෙක්ඛියමානෙ එකෙන සද්දෙන අනෙකත්ථාභිධානං න සම්භවති. න හි යො කාලත්ථො සමයසද්දො, සොයෙව සමූහාදිඅත්ථං වදති. එත්ථ පන තෙසං තෙසං අත්ථානං සමයසද්දවචනීයතාසාමඤ්ඤමුපාදාය අනෙකත්ථතා සමයසද්දස්ස වුත්තා. එවං සබ්බත්ථ අත්ථුද්ධාරෙ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. **ඉධ පනස්ස කාලො අත්ථොති** අස්ස සමයසද්දස්ස ඉධ කාලො අත්ථො සමවායාදීනං අත්ථානං ඉධ අසම්භවතො දෙසදෙසකාදීනං විය නිදානභාවෙන කාලස්ස අපදිසිතබ්බතො ච.

උපයොගවචනෙන භුම්මවචනෙන ච නිද්දෙසමකත්වා ඉධ කරණවචනෙන නිද්දෙසෙ පයොජනං නිද්ධාරෙතුකාමො පරම්මුඛෙන චොදනං සමුට්ඨාපෙති **''එත්ථාහ''**තිආදි. **එත්ථ** ''තෙන සමයෙනා''ති ඉමස්මිං ඨානෙ විතණ්ඩවාදී **ආහ**ාති අත්ථො. **අථාති** චොදනාය කත්තුකාමතං දීපෙති, නනූති ඉමිනා සමානත්ථො. කස්මා කරණවචනෙන නිද්දෙසො කතොති සම්බන්ධො. භුම්මවචනෙන නිද්දෙසො කතොති යොජෙතබ්බං. එත්ථාපි ''යථා''ති ඉදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **තත්ථාති** තෙසු සුත්තාභිධම්මෙසු. **තථාති** උපයොගභුම්මවචනෙහි. **ඉධාති** ඉමස්මිං විනයෙ. **අඤ්ඤථාති** කරණවචනෙන. **අච්චන්තමෙවාති** ආරම්භතො පට්ඨාය යාව දෙසනානිට්ඨානං, තාව අච්චන්තමෙව, නිරන්තරමෙවාති අත්ථො. **කරුණාවිහාරෙනාති** පරහිතපටිපත්තිසඞ්ඛාතෙන කරුණාවිහාරෙන. තථා හි කරුණානිදානත්තා දෙසනාය ඉධ පරහිතපටිපත්ති ''කරුණාවිහාරො''ති වුත්තා, න පන කරුණාසමාපත්තිවිහාරො. න හි දෙසනාකාලෙ දෙසෙතබ්බධම්මවිසයස්ස දෙසනාඤාණස්ස සත්තවිසයාය මහාකරුණාය සහුප්පත්ති සම්භවති භින්නවිසයත්තා, තස්මා කරුණාවසෙන පවත්තො පරහිතපඅපත්තිසඞ්ඛාතො විහාරො ඉධ කරුණාවිහාරොති වෙදිතබ්බො. **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** අච්චන්තසංයොගත්ථදීපනත්ථං උපයොගනිද්දෙසො කතො යථා ''මාසං අජ්ඣෙතී''ති.

අධිකරණත්ථොති ආධාරත්ථො. භාවො නාම කිරියා, කිරියාය කිරියන්තරලක්ඛණං භාවෙනභාවලක්ඛණං, සොයෙවත්ථො **භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො**. කථං පන අභිධම්මෙ යථාවුත්තඅත්ථද්වයසම්භවොති ආහ

''අධිකරණඤ්හි''තිආදි. තත්ථ කාලසඞ්ඛාතො අත්ථො **කාලත්ථො,** සමූහසඞ්ඛාතො අත්ථො **සමූහත්ථො**. අථ වා කාලසද්දස්ස අත්ථො **කාලත්ථො,** සමූහසද්දස්ස අත්ථො සමූහත්ථො. කො සො? සමයො. ඉදං වුත්තං හොති – කාලත්ථො සමූහත්ථො ච සමයො තත්ථ අභිධම්මෙ වුත්තානං ඵස්සාදිධම්මානං අධිකරණං ආධාරොති යස්මිං කාලෙ ධම්මපුඤ්ජෙ වා කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව කාලෙ පුඤ්ජෙ ච ඵස්සාදයොපි හොන්තීති අයඤ්හි තත්ථ අත්ථො.

නනු චායං උපාදාය පඤ්ඤත්තො කාලො සමූහො ච වොහාරමත්තකො, සො කථං ආධාරො තත්ථ වුත්තධම්මානන්ති? නායං දොසො. යථා හි කාලො සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි ආධාරභාවෙන පඤ්ඤත්තො තඞ්ඛණප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ පරතො ච අභාවතො ''පුබ්බණ්හෙ ජාතො සායන්හෙ ගච්ඡතී''තිආදීසු, සමූහො ච අවයවවිනිමුත්තො අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධො අවයවානං ආධාරභාවෙන පඤ්ඤපීයති ''රුක්ඛෙ සාඛා, යවරාසිම්හි සම්භූතො''තිආදීසු, එවම්ධාපීති දට්ඨබ්බං.

අභිධම්මෙ ආධාරත්ථසම්භවං දස්සෙත්වා ඉදානි භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථසම්භවං දස්සෙන්තො ආහ **''ඛණසමවායහෙතුසඞ්ඛාතස්සා''**තිආදි. තත්ථ **ඛණො** නාම අට්ඨක්ඛණවිනිමුත්තො නවමො බුද්ධුප්පාදසඞ්ඛාතො ඛණො, යානි වා පනෙතානි ''චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, චක්කානි යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං පවත්තතී''ති (අ. නි. 4.31) එත්ථ පතිරූපදෙසවාසො, සප්පුරිසූපනිස්සයො, අත්තසම්මාපණිධි, පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතාති චත්තාරි චක්කානි වුත්තානි, තානි එකජ්ඣං කත්වා ඔකාසට්ඨෙන ඛණොති වෙදිතබ්බො. තානි හි කුසලුප්පත්තියා ඔකාසභූතානි. **සමවායො** නාම ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ''න්ති (ම. නි. 1.204; 3.421; සං. නි. 4.60) එවමාදිනා නිද්දිට්ඨා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසඞ්ඛාතසාධාරණඵලනිප්ඵාදකත්තෙන සණ්ඨිතා චක්ඛුරූපාදිපච්චයසාමග්ගී. චක්ඛුරූපාදීනඤ්හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසාධාරණඵලං. **හෙතූති** ජනකහෙතු. යථාවුත්තඛණසඞ්ඛආතස්ස සමවායසඞ්ඛාතස්ස හෙතුසඞ්ඛාතස්ස ච සමයස්ස භාවෙන සත්තාය තෙසං ඵස්සාදිධම්මානං භාවො සත්තා ලක්ඛීයති විඤ්ඤායතීති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා ''ගාවීසු දුය්හමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො''ති දොහනකිරියාය ගමනකිරියා ලක්ඛීයති, එවම්ධාපි ''යස්මිං සමයෙ, තස්මිං සමයෙ''ති ච වුත්තෙ ''සතී''ති අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එව හොති අඤ්ඤකිරියාය සම්බන්ධාභාවෙ පදත්ථස්ස සත්තාවිරහාභාවතොති සමයස්ස සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා ඵස්සාදිභවනකිරියා ච ලක්ඛීයතීති. අයඤ්හි තත්ථ අත්ථො යස්මිං යථාවුත්තෙ ඛණෙ පච්චයසමවායෙ හෙතුම්හි ච සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව ඛණෙ පච්චයසමවායෙ හෙතුම්හි ච සති ඵස්සාදයොපි හොන්තීති . **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** අධිකරණත්ථස්ස භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථස්ස ච දීපනත්ථං.

ඉධ පනාති ඉමස්මිං විනයෙ. **හෙතුඅත්ථො කරණත්ථො ච සම්භවතීති** ''අන්නෙන වසති, විජ්ජාය වසතී''තිආදීසු විය හෙතුඅත්ථො ''ඵරසුනා ඡින්දති, කුදාලෙන ඛණතී''තිආදීසු විය කරණත්ථො ච සම්භවති. කථං සම්භවතීති ආහ **''යො හි සො''**තිආදි. **තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනාති** එත්ථ පන තංතංවත්ථුවීතික්කමොව සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හෙතු චෙව කරණඤ්ච. තථා හි යදා භගවා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා පඨමමෙව තෙසං තෙසං තත්ථ තත්ථ තංතංසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුභූතං වීතික්කමං අපෙක්ඛමානො විහරති, තදා තං තං වීතික්කමං අපෙක්ඛිත්වා තදත්ථං වසතීති සිද්ධො වත්ථුවීතික්කමස්ස හෙතුභාවො ''අන්නෙන වසති, අන්නං අපෙක්ඛිත්වා තදත්ථාය වසතී''තිආදීසු විය. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාලෙ පන තෙනෙව පුබ්බසිද්ධෙන වීතික්කමෙන සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙතීති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සාධකතමත්තා කරණභාවොපි වීතික්කමස්සෙව සිද්ධො ''අසිනා ඡින්දතී''තිආදීසු විය. වීතික්කමං පන අපෙක්ඛමානො තෙනෙව සද්ධිං තන්නිස්සයකාලම්පි අපෙක්ඛිත්වා විහරතීති කාලස්සපි ඉධ හෙතුභාවො වුත්තො, සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙන්තො ච තං තං වීතික්කමකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙතීති වීතික්කමනිස්සයස්ස කාලස්සපි කරණභාවො වුත්තො, තස්මා ඉමිනා පරියායෙන කාලස්සපි හෙතුභාවො කරණභාවො ච ලබ්භතීති වුත්තං ''තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනා''ති. නිප්පරියායතො පන වීතික්කමොයෙව හෙතුභූතො කරණභූතො ච. සො හි වීතික්කමක්ඛණෙ හෙතු හුත්වා පච්ඡා සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනෙ කරණම්පි හොතීති.

සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තොති වීතික්කමං පුච්ඡිත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණවත්ථුකං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා විගරහිත්වා ච තං තං වත්ථුං ඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන කරණභූතෙන සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො. **සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානොති** තතියපාරාජිකාදීසු විය සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හෙතුභූතං තං තං වත්ථුං වීතික්කමසමයං අපෙක්ඛමානො තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන භගවා තත්ථ තත්ථ විහාසීති අත්ථො. ''සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො''ති වචනතො ''තෙන සමයෙන කරණභූතෙන හෙතුභූතෙනා''ති එවං වත්තබ්බෙපි පඨමං ''හෙතුභූතෙනා''ති වචනං ඉධ හෙතුඅත්ථස්ස අධිප්පෙතත්තා වුත්තං. භගවා හි වෙරඤ්ජායං විහරන්තො ථෙරස්ස සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාචනහෙතුභූතං පරිවිතක්කසමයං අපෙක්ඛමානො තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන විහාසීති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. කිං පනෙත්ථ යුත්තිචින්තාය, ආචරියස්ස ඉධ කමවචනිච්ඡා නත්ථීති එවමෙතං ගහෙතබ්බං. තෙනෙව **දීඝනිකායට්ඨකථායම්පි** (දී. නි. අට්ඨ. 1.පරිබ්බාජකකථාවණ්ණනා) ''තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනා''තිආදිනා අයමෙව අනුක්කමො වුත්තො. න හි තත්ථ පඨමං ''හෙතුභූතෙනා''ති වචනං ඉධ ''තෙන සමයෙන වෙරඤ්ජායං විහරතී''ති එත්ථ හෙතුඅත්ථස්ස අධිප්පෙතභාවදීපනත්ථං වුත්තං. ''සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො හෙතුභූතෙන කරණභූතෙන සමයෙන විහාසි, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො

හෙතුභූතෙන සමයෙන විහාසීති එවමෙත්ථ සම්බන්ධො කාතබ්බො''තිපි වදන්ති. **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** හෙතුඅත්ථස්ස කරණත්ථස්ස වා දීපනත්ථං. **ඉධාති** ඉමස්මිං විනයෙ. **හොති චෙත්ථාති** එත්ථ ඉමස්මිං පදෙසෙ යථාවුත්තත්ථසඞ්ගහවසෙන අයං ගාථා හොති. **අඤ්ඤත්‍රාති** සුත්තාභිධම්මෙසු.

පොරාණාති අට්ඨකථාචරියා. **අභිලාපමත්තභෙදොති** වචනමත්තෙන විසෙසො. තෙන සුත්තවිනයෙසු විභත්තිවිපරිණාමො කතොති දස්සෙති. **පරතො අත්ථං වණ්ණයිස්සාමාති** පරතො ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා ආගතට්ඨානෙ වණ්ණයිස්සාම. **වෙරඤ්ජායන්ති** එත්ථ ''බලිකරග්ගහණෙන ජනස්ස පීළාභාවතො නිද්දොසත්තා විගතො රජො අස්සාති **වෙරඤ්ජා,** සෙරිවාණිජජාතකෙ දෙවදත්තස්ස වෙරුප්පන්නපදෙසෙ කතත්තා වෙරං එත්ථ ජාතන්ති වෙරඤ්ජා, පවිට්ඨපවිට්ඨෙ නටසමජ්ජාදීහි ඛාදනීයභොජනීයාලඞ්කාරාදීහි ච විවිධෙහි උපකරණෙහි රඤ්ජනතො විවිධෙහි රඤ්ජයතීති වෙරඤ්ජා, පටිපක්ඛෙ අභිභවිත්වා කතභාවතො වෙරං අභිභවිත්වා ජාතාති වෙරඤ්ජා, වෙරඤ්ජස්ස නාම ඉසිනො අස්සමට්ඨානෙ කතත්තා වෙරඤ්ජා''ති එවමාදිනා කෙචි වණ්ණයන්ති. කිං ඉමිනා, නාමමත්තමෙතං තස්ස නගරස්සාති දස්සෙන්තො ආහ **''වෙරඤ්ජාති අඤ්ඤතරස්ස නගරස්සෙතං අධිවචන''**න්ති. **සමීපත්ථෙ භුම්මවචනන්ති** ''ගඞ්ගායං ගාවො චරන්ති, කූපෙ ගග්ගකුල''න්තිආදීසු විය. **අවිසෙසෙනාති** ''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරති. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති. සබ්බනිමිත්තානං අමනසිකාරා අනිමිත්තං චෙතොසමාධිං සමාපජ්ජිත්වා විහරතී''තිආදීසු විය සද්දන්තරසන්නිධානසිද්ධෙන විසෙසපරාමසනෙන විනා. අථ වා **අවිසෙසෙනාති** න විසෙසෙන, විහාරභාවසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො.

ඉරියාපථ...පෙ.... විහාරෙසූති ඉරියාපථවිහාරො දිබ්බවිහාරො බ්‍රහ්මවිහාරො අරියවිහාරොති එතෙසු චතූසු විහාරෙසු. තත්ථ ඉරියනං පවත්තනං ඉරියා, කායප්පයොගො කායිකකිරියා. තස්සා පවත්තනූපායභාවතො ඉරියාය පථොති ඉරියාපථො, ඨානනිසජ්ජාදි. න හි ඨානනිසජ්ජාදීහි අවත්ථාහි විනා කඤ්චි කායිකකිරියං පවත්තෙතුං සක්කා. ඨානසමඞ්ගී වා හි කායෙන කිඤ්චි කරෙය්‍ය ගමනාදීසු අඤ්ඤතරසමඞ්ගී වාති. විහරණං, විහරති එතෙනාති වා විහාරො, ඉරියාපථොව විහාරො **ඉරියාපථවිහාරො,** සො ච අත්ථතො ඨානනිසජ්ජාදිආකාරප්පවත්තො චතුසන්තතිරූපප්පබන්ධොව. දිවි භවො දිබ්බො, තත්ථ බහුලප්පවත්තියා බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජාදිදෙවලොකභවොති අත්ථො. තත්ථ යො දිබ්බානුභාවො තදත්ථාය සංවත්තතීති වා දිබ්බො, අභිඤ්ඤාභිනීහාරවසෙන මහාගතිකත්තා වා දිබ්බො, දිබ්බො ච සො විහාරො චාති **දිබ්බවිහාරො,** දිබ්බභාවාවහො වා විහාරො දිබ්බවිහාරො, මහග්ගතජ්ඣානානි. ආරුප්පසමාපත්තියොපි හි එත්ථෙව සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. **නෙත්තියං** පන ''චතස්සො ආරුප්පසමාපත්තියො ආනෙඤ්ජවිහාරො''ති වුත්තං, තං මෙත්තාඣානාදීනං බ්‍රහ්මවිහාරතා විය තාසං භාවනාවිසෙසභාවං සන්ධාය වුත්තං. අට්ඨකථාසු පන දිබ්බභාවාවහසාමඤ්ඤතො තාපි ''දිබ්බවිහාරා''ත්වෙව වුත්තා. බ්‍රහ්මානං විහාරා **බ්‍රහ්මවිහාරා,** බ්‍රහ්මානො වා විහාරා බ්‍රහ්මවිහාරා, හිතූපසංහරාදිවසෙන පවත්තියා බ්‍රහ්මභූතා සෙට්ඨභූතා විහාරාති අත්ථො, මෙත්තාඣානාදිකා චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො. අරියා උත්තමා විහාරාති **අරියවිහාරා,** අනඤ්ඤසාධාරණත්තා අරියානං වා විහාරා අරියවිහාරා, චතස්සො ඵලසමාපත්තියො. විසෙසතො පන රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්ති ච භගවතො දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරා.

අඤ්ඤතරවිහාරසමඞ්ගීපරිදීපනන්ති යථාවුත්තවිහාරෙසු අඤ්ඤතරවිහාරසමඞ්ගීභාවපරිදීපනං. භගවා හි ලොභදොසමොහුස්සන්නකාලෙ ලොකෙ තස්ස සකාය පටිපත්තියා විනයනත්ථං දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ උපසම්පජ්ජ විහරති. තථා හි යදා සත්තා කාමෙසු විප්පටිපජ්ජන්ති, තදා කිර භගවා දිබ්බෙන විහාරෙන විහරති තෙසං අලොභකුසලමූලුප්පාදනත්ථං ''අප්පෙව නාම ඉමං පටිපත්තිං දිස්වා එත්ථ රුචිං උප්පාදෙන්තා කාමෙසු විරජ්ජෙය්‍යු''න්ති. යදා පන ඉස්සරියත්ථං සත්තෙසු විප්පටිපජ්ජන්ති, තදා පන බ්‍රහ්මවිහාරෙන විහරති තෙසං අදොසකුසලමූලුප්පාදනත්ථං ''අප්පෙව නාම ඉමං පටිපත්තිං දිස්වා එත්ථ රුචිං උප්පාදෙත්වා අදොසෙන දොසං වූපසමෙය්‍යු''න්ති. යදා පන පබ්බජිතා ධම්මාධිකරණං විවදන්ති, තදා අරියවිහාරෙන විහරති තෙසං අමොහකුසලමූලුප්පාදනත්ථං ''අප්පෙව නාම ඉමං පටිපත්තිං දිස්වා තත්ථ රුචිං උප්පාදෙත්වා අමොහෙන මොහං වූපසමෙය්‍යු''න්ති. එවඤ්ච කත්වා ඉමෙහි දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙහි සත්තානං විවිධං හිතසුඛං හරති උපහරති උපනෙති ජනෙති උප්පාදෙතීති ''විහරතී''ති වුච්චති.

ඉරියාපථවිහාරෙන පන න කදාචි න විහරති තං විනා අත්තභාවපරිහරණාභාවතො, තතොයෙව ච දිබ්බවිහාරාදීනම්පි සාධාරණො ඉරියාපථවිහාරොති ආහ **''ඉධ පනා''**තිආදි. **ඉරියාපථසමායොගපරිදීපනන්ති** ඉතරවිහාරසමායොගපරිදීපනස්ස විසෙසවචනස්ස අභාවතො ඉරියාපථසමායොගපරිදීපනස්ස ච අත්ථසිද්ධත්තා වුත්තං. අස්මිං පන පක්ඛෙ **විහරතීති** එත්ථ **වි**-සද්දො විච්ඡෙදත්ථජොතනො, **හරතීති** නෙති පවත්තෙතීති අත්ථො, විච්ඡින්දිත්වා හරතීති වුත්තං හොති. තත්ථ කස්ස කෙන විච්ඡින්දනං, කථං කස්ස පවත්තනන්ති අන්තොලීනචොදනං සන්ධායාහ **''සො හී''**තිආදි. **සොති** භගවා. යදිපි භගවා එකෙනපි ඉරියාපථෙන චිරතරං කාලං අත්තභාවං පවත්තෙතුං සක්කොති, තථාපි උපාදින්නකසරීරස්ස නාම අයං සභාවොති දස්සෙතුං **''එකං ඉරියාපථබාධන''**න්තිආදි වුත්තං. **අපරිපතන්තන්ති** අපතන්තං. යස්මා පන භගවා යත්ථ කත්ථචි වසන්තො විනෙය්‍යානං ධම්මං දෙසෙන්තො නානාසමාපත්තීහි ච කාලං වීතිනාමෙන්තො වසතීති සත්තානං අත්තනො ච විවිධං හිතසුඛං හරති උපනෙති, තස්මා විවිධං හරතීති විහරතීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

නළෙරුපුචිමන්දමූලෙති එත්ථ වණ්ණයන්ති – **නළෙරූති** තස්මිං රුක්ඛෙ අධිවත්ථයක්ඛස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා තෙන අධිවත්ථො පුචිමන්දො ''නළෙරුස්ස පුචිමන්දො නළෙරුපුචිමන්දො''ති වුච්චති. අථ වා නළෙ රුහත්තා ජාතත්තා නළෙරු. සුසිරමෙත්ථ නළසද්දෙන වුච්චති, තස්මා රුක්ඛසුසිරෙ ජාතත්තා නළෙරු ච සො පුචිමන්දො චාති නළෙරුපුචිමන්දොති වුච්චති. නළවනෙ රුහත්තා ජාතත්තා වා නළෙරු. නළවනෙ කිර සො පුචිමන්දරුක්ඛො ජාතො. උරුනළො පුචිමන්දො නළෙරුපුචිමන්දො. උරුසද්දො චෙත්ථ මහන්තපරියායො, නළසද්දො සුසිරපරියායො, තස්මා මහන්තෙන සුසිරෙන සමන්නාගතො පුචිමන්දො නළෙරුපුචිමන්දොති වුච්චතීති. ආචරියො පන කිමෙත්ථ බහුභාසිතෙනාති එකමෙවත්ථං දස්සෙන්තො **''නළෙරු නාම යක්ඛො''**තිආදිමාහ.

මූල-සද්දො එත්ථ සමීපවචනො අධිප්පෙතො, න මූලමූලාදීසු වත්තමානොති දස්සෙන්තො ආහ **''මූලන්ති සමීප''**න්තිආදි. නිප්පරියායෙන සාඛාදිමතො සඞ්ඝාතස්ස සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනෙ අවයවවිසෙසෙ පවත්තමානො මූලසද්දො යස්මා තංසදිසෙසු තන්නිස්සයෙ පදෙසෙ ච රුළ්හීවසෙන පරියායතො පවත්තති, තස්මා ''මූලානි උද්ධරෙය්‍යා''ති එත්ථ නිප්පරියායතො මූලං අධිප්පෙතන්ති එකෙන මූලසද්දෙන විසෙසෙත්වා ආහ **''මූලමූලෙ දිස්සතී''**ති යථා ''දුක්ඛදුක්ඛං, රූපරූප''න්ති ච. **අසාධාරණහෙතුම්හීති** අසාධාරණකාරණෙ. ලොභො හි ලොභසහගතඅකුසලචිත්තුප්පාදස්සෙව හෙතුත්තා අසාධාරණො, තස්මා ලොභසහගතචිත්තුප්පාදානමෙව ආවෙණිකෙ නෙසං සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනතො මූලට්ඨෙන උපකාරකෙ පච්චයධම්මවිසෙසෙති අත්ථො. අථ වා යථා අලොභාදයො කුසලාබ්‍යාකතසාධාරණා, ලොභාදයො පන තථා න හොන්ති අකුසලස්සෙව සාධාරණත්තාති අසාධාරණකාරණං. අථ වා **ආදීසූති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන අලොභාදීනම්පි කුසලාබ්‍යාකතමූලානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තෙසුපි හි අලොභාදිකුසලමූලං අකුසලාබ්‍යාකතෙහි අසාධාරණත්තා අසාධාරණකාරණං, තථා අලොභාදිඅබ්‍යාකතමූලම්පි ඉතරද්වයෙහි අසාධාරණත්තාති. **නිවාතෙති** වාතරහිතෙ පදෙසෙ, වාතස්ස අභාවෙ වා. **පතන්තීති** නිපතන්ති, අයමෙව වා පාඨො. **රමණීයොති** මනුඤ්ඤො. **පාසාදිකොති** පසාදාවහො, පසාදජනකොති අත්ථො. ආධිපච්චං කුරුමානො වියාති සම්බන්ධො.

තත්ථාති ''තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා වෙරඤ්ජායං විහරති නළෙරුපුචිමන්දමූලෙ''ති යං වුත්තං, තත්ථ. **සියාති** කස්සචි එවං පරිවිතක්කො සියා, වක්ඛමානාකාරෙන කදාචි චොදෙය්‍ය වාති අත්ථො. **යදි තාව භගවාති**ආදීසු චොදකස්සායමධිප්පායො – ''පාටලිපුත්තෙ පාසාදෙ වසතී''තිආදීසු විය අධිකරණාධිකරණං යදි භවෙය්‍ය, තදා ''වෙරඤ්ජායං විහරති නළෙරුපුචිමන්දමූලෙ''ති අධිකරණද්වයනිද්දෙසො යුත්තො සියා, ඉමෙසං පන භින්නදෙසත්තා න යුත්තො උභයනිද්දෙසොති. **අථ තත්ථ විහරතීති** යදි නළෙරුපුචිමන්දමූලෙ විහරති. **න වත්තබ්බන්ති** නානාඨානභූතත්තා වෙරඤ්ජානළෙරුපුචිමන්දමූලානං ''තෙන සමයෙනා''ති ච වුත්තත්තාති අධිප්පායො. ඉදානි චොදකො තමෙව අත්තනො අධිප්පායං **''න හි සක්කා''**තිආදිනා විවරති. වෙරඤ්ජානළෙරුපුචිමන්දමූලානං භූමිභාගවසෙන භින්නත්තායෙව හි න සක්කා උභයත්ථ තෙනෙව සමයෙන විහරිතුං, ''උභයත්ථ තෙනෙව සමයෙනා''ති ච වුත්තත්තා නානාසමයෙ විහාරො අවාරිතොති වෙදිතබ්බො.

ඉතරො සබ්බමෙතං අවිපරීතමත්ථං අජානන්තෙන තයා වුත්තන්ති දස්සෙන්තො **''න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බ''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **එතන්ති** ''වෙරඤ්ජායං විහරති නළෙරුපුචිමන්දමූලෙ''ති එතං වචනං. **එවන්ති** ''යදි තාව භගවා''තිආදිනා යං තං භවතා චොදිතං, තං අත්ථතො එවං න ඛො පන දට්ඨබ්බං, න උභයත්ථ අපුබ්බං අචරිමං විහාරදස්සනත්ථන්ති අත්ථො. ඉදානි අත්තනා යථාධිප්පෙතං අවිපරීතමත්ථං තස්ස ච පටිකච්චෙව වුත්තභාවං තෙන ච අප්පටිවිද්ධතං පකාසෙන්තො **''නනු අවොචුම්හ සමීපත්ථෙ භුම්මවචන''**න්තිආදිමාහ. **ගොයූථානීති** ගොමණ්ඩලානි. එවම්පි නළෙරුපුචිමන්දමූලෙ විහරතිච්චෙව වත්තබ්බං, න වෙරඤ්ජායන්ති, තස්මා සමීපාධිකරණත්ථවසෙන උභයථා නිදානකිත්තනෙ කිං පයොජනන්ති චොදනං මනසි නිධායාහ **''ගොචරගාමනිදස්සනත්ථ''**න්තිආදි. **අස්සාති** භගවතො.

අවස්සඤ්චෙත්ථ ගොචරගාමකිත්තනං කත්තබ්බං. යථා හි නළෙරුපුචිමන්දමූලකිත්තනං පබ්බජිතානුග්ගහකරණාදිඅනෙකප්පයොජනං, එවං ගොචරගාමකිත්තනම්පි ගහට්ඨානුග්ගහකරණාදිවිවිධප්පයොජනන්ති දස්සෙන්තො **''වෙරඤ්ජාකිත්තනෙනා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ගහට්ඨානුග්ගහකරණන්ති** තෙසං තත්ථ පච්චයග්ගහණෙන උපසඞ්කමනපයිරුපාසනාදීනං ඔකාසදානෙන ධම්මදෙසනාය සරණෙසු සීලෙසු ච පතිට්ඨාපනෙන යථූපනිස්සයං උපරිවිසෙසාධිගමාවහනෙන ච ගහට්ඨානං අනුග්ගහකරණං. **පබ්බජිතානුග්ගහකරණන්ති** උග්ගහපරිපුච්ඡානං කම්මට්ඨානානුයොගස්ස ච අනුරූපවසනට්ඨානපරිග්ගහෙනෙත්ථ පබ්බජිතානං අනුග්ගහකරණං.

පච්චයග්ගහණෙනෙව පච්චයපරිභොගසිද්ධිතො ආහ **''තථා පුරිමෙන...පෙ.... විවජ්ජනන්ති**. තත්ථ **පුරිමෙනාති** වෙරඤ්ජාවචනෙන. ආහිතො අහංමානො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවො. තස්ස කිලමථො කිලන්තභාවො අත්තකිලමථො, අත්තපීළා අත්තදුක්ඛන්ති වුත්තං හොති, තස්ස අනුයොගො කරණං අත්තකිලමථානුයොගො, උපවාසකණ්ටකාපස්සයසෙය්‍යාදිනා අත්තනො දුක්ඛුප්පාදනන්ති වුත්තං හොති. තස්ස විවජ්ජනං **අත්තකිලමථානුයොගවිවජ්ජනං**. අන්තොගාමෙ වසන්තානං අනිච්ඡන්තානම්පි විසභාගරූපාදිආරම්මණදස්සනාදිසම්භවතො බහිගාමෙ පතිරූපට්ඨානෙ වසන්තානං තදභාවතො ආහ **''පච්ඡිමෙන වත්ථුකාමප්පහානතො''**තිආදි. තත්ථ **පච්ඡිමෙනාති** නළෙරුපුචිමන්දමූලවචනෙන. කිලෙසකාමස්ස වත්ථුභූතත්තා රූපාදයො පඤ්ච කාමගුණා වත්ථුකාමො, තස්ස පහානං **වත්ථුකාමප්පහානං.**

කාමසුඛල්ලිකානුයොගවිවජ්ජනුපායදස්සනන්ති වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමසංයුත්තස්ස සුඛස්ස යොගො අනුයොගො අනුභවො, තස්ස පරිවජ්ජනෙ උපායදස්සනං.

සයමෙව ගොචරගාමං උපසඞ්කමිත්වා අත්තනො ධම්මස්සවනානුරූපභබ්බපුග්ගලානං දස්සනතො ධම්මදෙසනාය කාලො සම්පත්තො නාම හොතීති ධම්මදෙසනාය අභියොගො විඤ්ඤායතීති ආහ **"පුරිමෙන ච ධම්මදෙසනාභියොග"**න්ති. ධම්මදෙසනාය සඋස්සාහභාවො **ධම්මදෙසනාභියොගො**. බහිගාමෙ විවිත්තොකාසෙ වසන්තස්ස ආකිණ්ණවිහාරාභාවතො කායවිවෙකාදීසු අධිමුත්ති තප්පොණතා විඤ්ඤායතීති ආහ **"පච්ඡිමෙන විවෙකාධිමුත්ති"**න්ති.

ධම්මදෙසනාභියොගවිවෙකාධිමුත්තීනං හෙතුභූතා එව කරුණාපඤ්ඤා ධම්මදෙසනාය උපගමනස්ස තතො අපගමනස්ස කාරණභූතා හොන්තීති ආහ **"පුරිමෙන කරුණාය උපගමන"**න්තිආදි. කරුණාපඤ්ඤායෙව හි අනන්තරදුකස්ස හෙතු හොන්ති. එතෙන ච කරුණාය උපගමනං න ලාභාදිනිමිත්තං , පඤ්ඤාය අපගමනං න විරොධාදිනිමිත්තන්ති උපගමනාපගමනානං නිරුපක්කිලෙසතං විභාවිභන්ති දට්ඨබ්බං. **අධිමුත්තතන්ති** තන්නින්නභාවං. **නිරුපලෙපනන්ති** අනුපලෙපනං අනල්ලීයනං.

ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගනිමිත්තන්ති එත්ථ ධම්මිකසුඛං නාම අනවජ්ජසුඛං. තඤ්හි ධම්මිකං ලාභං පටිච්ච උප්පන්නත්තා "ධම්මිකසුඛ"න්ති වුච්චති. උත්තරිමනුස්සධම්මාභියොගනිමිත්තං ඵාසුවිහාරන්ති සම්බන්ධො. **මනුස්සානං උපකාරබහුලතන්ති** පච්චයපටිග්ගහණධම්මදෙසනාදිවසෙන උපකාරබහුලතං. **දෙවතානං** උපකාරබහුලතං ජනවිවිත්තතාය. පවුරජනවිවිත්තඤ්හි ඨානං දෙවා උපසඞ්කමිතබ්බං මඤ්ඤන්ති. **ලොකෙ සංවඩ්ඪභාවන්ති** ආමිසොපභොගෙන සංවඩ්ඪිතභාවං.

එකපුග්ගලොති එත්ථ (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170) **එකොති** දුතියාදිපටික්ඛෙපත්ථො ගණනපරිච්ඡෙදො. **පුග්ගලොති** සම්මුතිකථා, න පරමත්ථකථා. බුද්ධස්ස හි භගවතො දුවිධා දෙසනා සම්මුතිදෙසනා පරමත්ථදෙසනා චාති. අයමත්ථො පන හෙට්ඨා විත්ථාරිතොවාති ඉධ න වුච්චති. එකො ච සො පුග්ගලො චාති එකපුග්ගලො. කෙනට්ඨෙන එකපුග්ගලො? අසදිසට්ඨෙන ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙන අසමසමට්ඨෙන. සො හි දසන්නං පාරමීනං පටිපාටියා ආවජ්ජනං ආදිං කත්වා බොධිසම්භාරගුණෙහි චෙව බුද්ධගුණෙහි ච සෙසමහාජනෙන අසදිසොති **අසදිසට්ඨෙනපි** එකපුග්ගලො. යෙ චස්ස තෙ ගුණා, තෙපි අඤ්ඤසත්තානං ගුණෙහි විසිට්ඨාති **ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙනපි** එකපුග්ගලො. පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි අසමා, තෙහි සද්ධිං අයමෙව එකො රූපකායගුණෙහි චෙව නාමකායගුණෙහි ච සමොති **අසමසමට්ඨෙනපි** එකපුග්ගලො. **ලොකෙති** සත්තලොකෙ.

උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජතීති ඉදං පන උභයම්පි විප්පකතවචනමෙව. උප්පජ්ජන්තො බහුජනහිතත්ථාය උප්පජ්ජති, න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති එවං පනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවරූපඤ්චෙත්ථ ලක්ඛණං න සක්කා එතං අඤ්ඤෙන සද්දලක්ඛණෙන පටිබාහිතුං. අපිච උප්පජ්ජමානො නාම, උප්පජ්ජති නාම, උප්පන්නො නාමාති අයමෙත්ථ භෙදො වෙදිතබ්බො. එස හි දීපඞ්කරපාදමූලතො ලද්ධබ්‍යාකරණො බුද්ධකාරකධම්මෙ පරියෙසන්තො දස පාරමියො දිස්වා "ඉමෙ ධම්මා මයා පූරෙතබ්බා"ති කතසන්නිට්ඨානො දානපාරමිං පූරෙන්තොපි **උප්පජ්ජමානො** නාම. සීලපාරමිං…පෙ…. උපෙක්ඛාපාරමින්ති ඉමා දස පාරමියො පූරෙන්තොපි, දස උපපාරමියො පූරෙන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. දස පරමත්ථපාරමියො පූරෙන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. ඤාතත්ථචරියං ලොකත්ථචරියං බුද්ධත්ථචරියං පූරයමානොපි උප්පජ්ජමානො නාම. කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි බුද්ධකාරකෙ ධම්මෙ මත්ථකං පාපෙන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. වෙස්සන්තරත්තභාවං පහාය තුසිතපුරෙ පටිසන්ධිං ගහෙත්වා සට්ඨිවස්සසතසහස්සාධිකා සත්තපණ්ණාස වස්සකොටියො තිට්ඨන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. දෙවතාහි යාචිතො පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා මායාදෙවියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හන්තොපි, අනූනාධිකෙ දස මාසෙ ගබ්භවාසං වසන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. එකූනතිංස වස්සානි අගාරමජ්ඣෙ තිට්ඨන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. කාමෙසු ආදීනවං නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං දිස්වා රාහුලභද්දස්ස ජාතදිවසෙ ඡන්නසහායො කණ්ඩකං අස්සවරමාරුය්හ නික්ඛමන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. තීණි රජ්ජානි අතික්කමන්තො අනොමනදීතීරෙ පබ්බජන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. ඡබ්බස්සානි මහාපධානං කරොන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. පරිපාකගතෙ ඤාණෙ ඔළාරිකං ආහාරං ආහරන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. සායන්හසමයෙ විසාඛපුණ්ණමායං මහාබොධිමණ්ඩං ආරුය්හ මාරබලං විධමෙත්වා පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිත්වා මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං පරිසොධෙත්වා පච්ඡිමයාමසමනන්තරෙ ද්වාදසඞ්ගං පටිච්චසමුප්පාදං අනුලොමපටිලොමතො සම්මසිත්වා සොතාපත්තිමග්ගං පටිවිජ්ඣන්තොපි උප්පජ්ජමානො නාම. සොතාපත්තිඵලක්ඛණෙපි සකදාගාමිඵලක්ඛණෙපි අනාගාමිඵලක්ඛණෙපි උප්පජ්ජමානො නාම. අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ පන **උප්පජ්ජති** නාම. අරහත්තඵලක්ඛණෙ **උප්පන්නො** නාම. බුද්ධානඤ්හි සාවකානං විය න පටිපාටියා ඉද්ධිවිධඤාණාදීනි උප්පජ්ජන්ති, සහෙව පන අරහත්තමග්ගෙන සකලොපි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදි ගුණරාසි ආගතොව නාම හොති, තස්මා නිබ්බත්තසබ්බකිච්චත්තා අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නො නාම හොති. ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ අරහත්තඵලක්ඛණංයෙව සන්ධාය "උප්පජ්ජතී"ති වුත්තං. උප්පන්නො හොතීති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො.

බහුජනහිතායාති මහාජනස්ස හිතත්ථාය උප්පජ්ජති. **බහුජනසුඛායාති** මහාජනස්ස සුඛත්ථාය උප්පජ්ජති. **ලොකානුකම්පායාති** සත්තලොකස්ස අනුකම්පං පටිච්ච උප්පජ්ජති. කතරසත්තලොකස්සාති? යො තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා අමතපානං පිවි, ධම්මං පටිවිජ්ඣි, තස්ස. භගවතා හි මහාබොධිමණ්ඩෙ සත්තසත්තාහං වීතිනාමෙත්වා බොධිමණ්ඩා ඉසිපතනං ආගම්ම ‘‘ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තා පබ්බජිතෙන න සෙවිතබ්බා’’ති ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තෙ (සං. නි. 3.5; මහාව. 13) දෙසිතෙ ආයස්මතා අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරෙන සද්ධිං අට්ඨාරසකොටිසඞ්ඛා බ්‍රහ්මානො අමතපානං පිවිංසු, එතස්ස සත්තලොකස්ස අනුකම්පාය උප්පන්නො. පඤ්චමදිවසෙ අනත්තලක්ඛණසුත්තන්තපරියොසානෙ පඤ්චවග්ගියත්ථෙරා අරහත්තෙ පතිට්ඨහිංසු, එතස්සපි සත්තලොකස්ස අනුකම්පාය උප්පන්නො. තතො යසදාරකප්පමුඛෙ පඤ්චපණ්ණාස පුරිසෙ අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි, තතො කප්පාසිකවනසණ්ඩෙ තිංස භද්දවග්ගියෙ තයො මග්ගෙ ච ඵලානි ච සම්පාපෙසි, එතස්සපි සත්තලොකස්ස අනුකම්පාය උප්පන්නො. ගයාසීසෙ ආදිත්තපරියායපරියොසානෙ (සං. නි. 4.28; මහාව. 54) ජටිලසහස්සං අරහත්තෙ පතිට්ඨාපෙසි, තතො ලට්ඨිවනෙ බිම්බිසාරප්පමුඛා එකාදස නහුතා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා සත්ථු ධම්මදෙසනං සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිංසු, එකං නහුතං සරණෙසු පතිට්ඨිතං. තිරොකුට්ටඅනුමොදනාවසානෙ (ඛු. පා. 7. 1 ආදයො) චතුරාසීතියා පාණසහස්සෙහි අමතපානං පීතං. සුමනමාලාකාරසමාගමෙ චතුරාසීතියා, ධනපාලසමාගමෙ දසහි පාණසහස්සෙහි, ඛදිරඞ්ගාරජාතකසමාගමෙ චතුරාසීතියා පාණසහස්සෙහි, ජම්බුකආජීවකසමාගමෙ චතුරාසීතියාව, ආනන්දසෙට්ඨිසමාගමෙ චතුරාසීතියාව පාණසහස්සෙහි අමතපානං පීතං. පාසාණකචෙතියෙ පාරායනසුත්තකථාදිවසෙ (සු. නි. 982 ආදයො) චුද්දස කොටියො අමතපානං පිවිංසු. යමකපාටිහාරියදිවසෙ වීසති පාණකොටියො, තාවතිංසභවනෙ පණ්ඩුකම්බලසිලායං නිසීදිත්වා මාතරං කායසක්ඛිං කත්වා සත්තප්පකරණං අභිධම්මං දෙසෙන්තස්ස අසීති පාණකොටියො, දෙවොරොහණෙ තිංස පාණකොටියො, සක්කපඤ්හසුත්තන්තෙ (දී. නි. 2.344 ආදයො) අසීති දෙවසහස්සානි අමතපානං පිවිංසු. මහාසමයසුත්තන්තෙ (දී. නි. 2.331 ආදයො) මඞ්ගලසුත්තෙ (ඛු. පා. 5.1 ආදයො; සු. නි. මඞ්ගලසුත්ත) චූළරාහුලොවාදෙ (ම. නි. 3.416 ආදයො) සමචිත්තපටිපදායාති (අ. නි. 2.33) ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු අභිසමයප්පත්තසත්තානං පරිච්ඡෙදො නත්ථි, එතස්සපි සත්තලොකස්ස අනුකම්පාය උප්පන්නොති. යාවජ්ජදිවසා ඉතො පරම්පි අනාගතෙ ඉමං සාසනං නිස්සාය සග්ගමොක්ඛමග්ගෙ පතිට්ඨහන්තානං වසෙනපි අයමත්ථො වෙදිතබ්බො.

දෙවමනුස්සානන්ති න කෙවලං දෙවමනුස්සානංයෙව, අවසෙසානං නාගසුපණ්ණාදීනම්පි අත්ථාය හිතාය සුඛායෙව උප්පන්නො. සහෙතුකපටිසන්ධිකෙ පන මග්ගඵලසච්ඡිකිරියාය භබ්බෙ පුග්ගලෙ දස්සෙතුං එවං වුත්තං. තස්මා එතෙසම්පි අත්ථත්ථාය හිතත්ථාය සුඛත්ථායෙව උප්පන්නොති වෙදිතබ්බො.

කතමො එකපුග්ගලොති කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා. ඉදානි තාය පුච්ඡාය පුට්ඨං එකපුග්ගලං විභාවෙන්තො **‘‘තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො’’**ති ආහ. **තදත්ථපරිනිප්ඵාදනන්ති** ලොකත්ථනිප්ඵාදනං, බුද්ධකිච්චසම්පාදනන්ති අත්ථො. **පඨමං ලුම්බිනීවනෙ දුතියං බොධිමණ්ඩෙති** ලුම්බිනීවනෙ රූපකායෙන ජාතො, බොධිමණ්ඩෙ ධම්මකායෙන. **එවමාදිනාති ආදි-**සද්දෙන වෙරඤ්ජාකිත්තනතො රූපකායස්ස අනුග්ගණ්හනං දස්සෙති, නළෙරුපුචිමන්දමූලකිත්තනතො ධම්මකායස්ස. තථා පුරිමෙන පරාධීනකිරියාකරණං, දුතියෙන අත්තාධීනකිරියාකරණං. පුරිමෙන වා කරුණාකිච්චං, ඉතරෙන පඤ්ඤාකිච්චං , පුරිමෙන චස්ස පරමාය අනුකම්පාය සමන්නාගමං, පච්ඡිමෙන පරමාය උපෙක්ඛාය සමන්නාගමන්ති එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති.

පච්ඡිමකොති ගුණෙන පච්ඡිමකො. ආනන්දත්ථෙරං සන්ධායෙතං වුත්තං. **සඞ්ඛායපීති** ගණනතොපි. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතත්තා සඞ්ඝොති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො ආහ **‘‘දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඞ්ඛාතසඞ්ඝාතෙන සමණගණෙනා’’**ති. එත්ථ පන ‘‘යායං දිට්ඨි අරියා නිය්‍යානිකා නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරතී’’ති (දී. නි. 3.324, 356, ම. නි. 1.492; 3.54) එවං වුත්තාය දිට්ඨියා, ‘‘යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි භුජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි, තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී’’ති (දී. නි. 3.324; 356; ම. නි. 1.492; 3.54) එවං වුත්තානඤ්ච සීලානං සාමඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන සඞ්ඝතො සඞ්ඝටිතො සමෙතොති **දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඞ්ඛාතසඞ්ඝාතො,** සමණගණො. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතොති වුත්තං හොති. තථා හි ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්ච පාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති ආදිවචනතො දිට්ඨිසීලානං නියතසභාවත්තා සොතාපන්නාපි අඤ්ඤමඤ්ඤං දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතා, පගෙව සකදාගාමිආදයො. අරියපුග්ගලා හි යත්ථ කත්ථචි දූරෙ ඨිතාපි අත්තනො ගුණසාමග්ගියා සංහතායෙව. ‘‘තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54), තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී’’ති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54) වචනතො පුථුජ්ජනානම්පි දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවො ලබ්භතියෙව, ඉධ පන අරියසඞ්ඝොයෙව අධිප්පෙතො ‘‘යො තත්ථ පච්ඡිමකො, සො සොතාපන්නො’’ති වචනතො. **එතෙනාති** ‘‘පඤ්චමත්තෙහි භික්ඛුසතෙහී’’ති එතෙන වචනෙන. **අස්සාති** පඤ්චමත්තස්ස භික්ඛුසතස්ස. **නිරබ්බුදොති**ආදීනං වචනත්ථො පරතො එව ආවි භවිස්සති.

අස්සොසීති එත්ථ සවනමුපලබ්භොති ආහ **‘‘අස්සොසීති සුණි උපලභී’’**ති, අඤ්ඤාසීති අත්ථො. සො වායමුපලබ්භො සවනවසෙනෙවාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘සොතද්වාරසම්පත්තවචනනිග්ඝොසානුසාරෙන අඤ්ඤාසී’’**ති. අවධාරණඵලත්තා සද්දප්පයොගස්ස සබ්බම්පි වාක්‍යං අන්තොගධාවධාරණන්ති ආහ **‘‘බොති**

පදපූරණමත්තෙ නිපාතො''ති. අවධාරණත්ථෙති පන ඉමිනා අන්තොගධාවධාරණෙපි සබ්බස්මිං වාක්‍යෙ ඉට්ඨතොවධාරණත්ථං ඛොසද්දග්ගහණන්ති දස්සෙති. තමෙව ඉට්ඨතොවධාරණං දස්සෙන්තො ආහ **''තත්ථ අවධාරණත්ථෙනා''**තිආදි. අථ පදපූරණත්ථෙන ඛොසද්දෙන කිංපයොජනන්ති ආහ **''පදපූරණෙන පන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙවා''**ති. ''අස්සොසි''ති හි පදං ඛොසද්දෙ ගහිතෙ තෙන චුල්ලිතමණ්ඩිතවිභූසිතං විය හොන්තං පූරිතං නාම හොති, තෙන ච පුරිමපච්ඡිමපදානි සිලිට්ඨානි හොන්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙ, තස්මා පදපූරණෙන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙව පයොජනං. **මත්ත**-සද්දො චෙත්ථ විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙනස්ස අනත්ථන්තරදීපනතං දස්සෙති, **එව**-සද්දෙන පන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාය එකන්තිකතං.

වෙරඤ්ජොති එත්ථ සද්දලක්ඛණානුසාරෙන අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **''වෙරඤ්ජායං ජාතො''**තිආදි. **බ්‍රහ්මං අණතීති** එත්ථ **බ්‍රහ්මන්ති** වෙදො වුච්චති, සො පන මන්තබ්‍රහ්මකප්පවසෙන තිවිධො. තත්ථ මන්තා පධානමූලභාවතොයෙව අට්ඨකාදීහි පවුත්තා, ඉතරෙ පන තන්නිස්සයෙන ජාතා, තෙන පධානස්සෙව ගහණං. **මන්තෙ සජ්ඣායතීති** ඉරුවෙදාදිකෙ මන්තසත්ථෙ සජ්ඣායතීති අත්ථො. ඉරුවෙදාදයො හි ගුත්තභාසිතබ්බතාය ''මන්තා''ති වුච්චන්ති. **ඉදමෙව හීති** අවධාරණෙන බ්‍රහ්මතො ජාතොතිආදිකං නිරුත්තිං පටික්ඛිපති. **ජාතිබ්‍රාහ්මණානන්ති** ඉමිනා අඤ්ඤෙපි බ්‍රාහ්මණා අත්ථීති දස්සෙති. දුවිධා හි බ්‍රාහ්මණා ජාතිබ්‍රාහ්මණා විසුද්ධිබ්‍රාහ්මණා චාති. ඉදානි තත්ථ විසුද්ධිබ්‍රාහ්මණානං නිරුත්තිං දස්සෙන්තො ආහ **''අරියා පනා''**තිආදි.

සමිතපාපත්තාති අච්චන්තං අනවසෙසතො සවාසනං සමිතපාපත්තා. එවඤ්හි බාහිරකඅවීතරාගසෙක්ඛාසෙක්ඛපාපසමණතො භගවතො පාපසමණං විසෙසිතං හොති. වුත්තමෙවත්ථං උදාහරණෙන විභාවෙන්තො ආහ **''වුත්තඤ්හෙත''**න්තිආදි. එත්ථ පන **''බාහිතපාපොති බ්‍රාහ්මණො, සමිතපාපත්තා සමණොති වුච්චතීති** ඉදං භින්නගාථාසන්නිස්සිතපදද්වයං එකතො ගහෙත්වා වුත්ත''න්ති වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** ''සමිතත්තා හි පාපානං, සමණොති පවුච්චතීති ඉදං වචනං ගහෙත්වා 'සමිතත්තා සමණොති වුච්චතී'ති වුත්තං. බාහිතපාපොති බ්‍රාහ්මණොති ඉදං පන අඤ්ඤස්මිං ගාථාබන්ධෙ වුත්තවචන''න්ති. අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං ඉධ අනුස්සවනත්ථෙ අධිප්පෙතොති ආහ **''බලූති අනුස්සවනත්ථෙ නිපාතො''**ති. **ජාතිසමුදාගතන්ති** ජාතියා ආගතං, ජාතිසිද්ධන්ති වුත්තං හොති. **ආලපනමත්තන්ති** පියාලාපවචනමත්තං. පියසමුදාහාරා හෙතෙ හොති වා ආවුසොති වා දෙවානම්පියාති වා. **භොවාදී නාම සො හොතීති** යො ආමන්තනාදීසු ''භො භො''ති වදන්තො විචරති, සො භොවාදී නාම හොතීති අත්ථො. **සකිඤ්චනොති** රාගාදීහි කිඤ්චනෙහි සකිඤ්චනො. රාගාදයො හි සත්තෙ කිඤ්චෙන්ති මද්දන්ති පලිබුන්ධන්තීති ''කිඤ්චනානී''ති වුච්චන්ති. මනුස්සා කිර ගොණෙහි ඛලං මද්දාපෙන්තා ''කිඤ්චෙහි කපිල, කිඤ්චෙහි කාළකා''ති වදන්ති, තස්මා මද්දනට්ඨො කිඤ්චනට්ඨොති වෙදිතබ්බො.

ගොත්තවසෙනාති එත්ථ ගං තායතීති ගොත්තං. ගොසද්දෙන චෙත්ථ අභිධානං බුද්ධි ච වුච්චති, තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ගොතමොති පවත්තමානං අභිධානං බුද්ධිඤ්ච එකංසිකවිසයතාය තායති රක්ඛතීති ගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙන විනා න වත්තති, එවං අභිධානං අභිධෙය්‍යභූතෙන, තස්මා සො ගොත්තසඞ්ඛාතො අත්ථො තානි බුද්ධිඅභිධානානි තායති රක්ඛතීති වුච්චති. සො පන අඤ්ඤකුලපරම්පරාය අසාධාරණං තස්ස කුලස්ස ආදිපුරිසසමුදාගතං තංකුලපරියාපන්නසාධාරණං සාමඤ්ඤරූපන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච **සමණොති** ඉමිනා සරික්ඛකජනෙහි භගවතො බහුමතභාවො දස්සිතො සමිතපාපතාකිත්තනතො, **ගොතමොති** ඉමිනා ලොකියජනෙහි උළාරකුලසම්භූතතාදීපනතො. සක්‍යස්ස සුද්ධොදනමහාරාජස්ස පුත්තො **සක්‍යපුත්තො**. ඉමිනා ච උදිතොදිතවිපුලඛත්තියකුලවිභාවනතො වුත්තං **''ඉදං පන භගවතො උච්චාකුලපදීපන''**න්ති. සබ්බඛත්තියානඤ්හි ආදිභූතමහාසම්මතමහාරාජතො පට්ඨාය අසම්භින්නං උළාරතමං සක්‍යරාජකුලං. **කෙනචි පාරිජුඤ්ඤෙන අනභිභූතොති** ඤාතිපාරිජුඤ්ඤභොගපාරිජුඤ්ඤාදිනා කෙනචි පාරිජුඤ්ඤෙන පරිහානියා අනභිභූතො අනජ්ඣොත්ථටො. තථා හි ලොකනාථස්ස අභිජාතියං තස්ස කුලස්ස න කිඤ්චි පාරිජුඤ්ඤං, අථ ඛො වඩ්ඪියෙව. අභිනික්ඛමනෙ ච තතො සමිද්ධතමභාවො ලොකෙ පාකටො පඤ්ඤාතො. තෙන **''සක්‍යකුලා පබ්බජිතො''**ති ඉදං වචනං භගවතො සද්ධාපබ්බජිතභාවපරිදීපනත්ථං වුත්තං මහන්තං ඤාතිපරිවට්ටං මහන්තඤ්ච භොගක්ඛන්ධං පහාය පබ්බජිතභාවසිද්ධිතො. **තතො පරන්ති** ''වෙරඤ්ජායං විහරතී''තිආදි.

ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ඉත්ථං ඉමං පකාරං භූතො ආපන්නොති ඉත්ථම්භූතො, තස්ස ආඛ්‍යානං ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානං, සොයෙව අත්ථො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථො. අථ වා ඉත්ථං එවං පකාරො භූතො ජාතොති එවං කථනත්ථො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථො, තස්මිං උපයොගවචනන්ති අත්ථො. එත්ථ ච **අබ්භුග්ගතොති** එත්ථ **අභි**-සද්දො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථජොතකො අභිභවිත්වා උග්ගමනප්පකාරස්ස දීපනතො. තෙන යොගතො ''තං ඛො පන භවන්තං ගොතම''න්ති ඉදං උපයොගවචනං සාමිඅත්ථෙපි සමානං ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානදීපනතො ''ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථෙ''ති වුත්තං. තෙනෙවාහ **''තස්ස ඛො පන භොතො ගොතමස්සාති අත්ථො''**ති. ඉදං වුත්තං හොති – යථා ''සාධු දෙවදත්තො මාතරමභී''ති එත්ථ අභිසද්දයොගතො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානෙ උපයොගවචනං කතං, එවමිධාපි තං ඛො පන භවන්තං ගොතමං අභි එවං කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො උග්ගතොති අභිසද්දයොගතො ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානෙ උපයොගවචනන්ති. ''සාධු දෙවදත්තො මාතරමභී''ති එත්ථ හි ''දෙවදත්තො මාතරමභි මාතරි විසයෙ මාතුයා වා සාධූ''ති එවං අධිකරණත්ථෙ සාමිඅත්ථෙ වා භුම්මවචනස්ස වා සාමිවචනස්ස වා පසඞ්ගෙ ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යානත්ථජොතකෙන අභිසද්දෙන යොගෙ උපයොගවචනං කතං. යථා චෙත්ථ ''දෙවදත්තො මාතු විසයෙ මාතුසම්බන්ධී වා සාධුත්තප්පකාරප්පත්තො''ති අයමත්ථො විඤ්ඤායති , එවමිධාපි ''භොතො ගොතමස්ස සම්බන්ධී

කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගතො අභිභවිත්වා උග්ගමනප්පකාරප්පත්තො''ති අයමත්ථො විඤ්ඤායති. තත්ථ හි දෙවදත්තග්ගහණං විය ඉධ කිත්තිසද්දග්ගහණං, තථා තත්ථ ''මාතර''න්ති වචනං විය ඉධ ''තං ඛො පන භවන්තං ගොතම''න්ති වචනං, තත්ථ සාධුසද්දග්ගහණං විය ඉධ උග්ගතසද්දග්ගහණං වෙදිතබ්බං.

කල්‍යාණොති භද්දකො. කල්‍යාණභාවො චස්ස කල්‍යාණගුණවිසයතායාති ආහ **''කල්‍යාණගුණසමන්නාගතො''**ති, කල්‍යාණෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතො තංවිසයතාය යුත්තොති අත්ථො. තංවිසයතා හෙත්ථ සමන්නාගමො කල්‍යාණගුණවිසයතාය තන්නිස්සිතොති අධිප්පායො. **සෙට්ඨොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. සෙට්ඨගුණවිසයතාය එව හි කිත්තිසද්දස්ස සෙට්ඨතා ''භගවාති වචනං සෙට්ඨ''න්තිආදීසු විය. ''භගවා අරහ''න්තිආදිනා ගුණානං සංකිත්තනතො සද්දනීයතො ච කිත්තිසද්දො වණ්ණොති ආහ **''කිත්තිසද්දොති කිත්ති එවා''**ති. වණ්ණොයෙව හි කිත්තෙතබ්බතො කිත්තිසද්දනීයතො සද්දොති ච වුච්චති. කිත්තිපරියායො හි සද්දසද්දො යථා ''උළාරසද්දා ඉසයො, ගුණවන්තො තපස්සිනො''ති. අභිත්ථවනවසෙන පවත්තො සද්දො ථුතිඝොසො, අභිත්ථවුදාහාරො.

''අබ්භුග්ගතො''ති පන එතස්ස අත්ථො අට්ඨකථායං න දස්සිතො, තස්මා තස්සත්ථො එවං වෙදිතබ්බො – **අබ්භුග්ගතොති** අභිභවිත්වා උග්ගතො, අනඤ්ඤසාධාරණගුණෙ ආරබ්භ පවත්තත්තා සදෙවකං ලොකං අජ්ඣොත්ථරිත්වා පවත්තොති වුත්තං හොති. කින්ති සද්දො අබ්භුග්ගතොති ආහ **''ඉතිපි සො භගවා''**තිආදි. ඉතො පරං පන ඊදිසෙසු ඨානෙසු යත්ථ යත්ථ පාළිපාඨස්ස අත්ථො වත්තබ්බො සියා, තත්ථ තත්ථ ''පාළියං පනා''ති වත්වා අත්ථං දස්සයිස්සාම, ඉදානි තත්ථ පදයොජනාපුබ්බකං අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **''ඉතිපි සො භගවාතිආදීසු පන අයං තාව යොජනා''**තිආදි. **සො භගවාති** යො සො සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා ලොකනාථො භාග්‍යවන්තතාදීහි කාරණෙහි භගවාති ලද්ධනාමො, සො භගවා. භගවාති හි ඉදං සත්ථු නාමකිත්තනං. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති ''භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කත''න්තිආදි (මහානි. 84). පරතො පන භගවාති ගුණකිත්තනමෙව. යථා කම්මට්ඨානිකෙන ''අරහ''න්තිආදීසු නවසු ඨානෙසු පච්චෙකං ඉතිපිසද්දං යොජෙත්වා බුද්ධගුණා අනුස්සරීයන්ති, එවං බුද්ධගුණසංකිත්තකෙනපීති දස්සෙන්තො **''ඉතිපි අරහං ඉතිපි සම්මාසම්බුද්ධො…පෙ. … ඉතිපි භගවා''**ති ආහ. එවඤ්හි සති ''අරහ''න්තිආදීහි නවහි පදෙහි යෙ සදෙවකෙ ලොකෙ අතිවිය පාකටා පඤ්ඤාතා බුද්ධගුණා, තෙ නානප්පකාරතො විභාවිතා හොන්ති. ''ඉතිපෙතං භූතං, ඉතිපෙතං තච්ඡ''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.6) විය හි ඉධ **ඉති**-සද්දො ආසන්නපච්චක්ඛකාරණත්ථො , **පි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන ච තෙසං ගුණානං බහුභාවො දීපිතො, තානි ච ගුණසල්ලක්ඛණකාරණානි සද්ධාසම්පන්නානං විඤ්ඤුජාතිකානං පච්චක්ඛානි හොන්තීති තානි සංකිත්තෙන්තෙන විඤ්ඤුනා චිත්තස්ස සම්මුඛීභූතානෙව කත්වා සංකිත්තෙතබ්බානීති දස්සෙන්තො **''ඉමිනා ච ඉමිනා ච කාරණෙනාති වුත්තං හොතී''**ති ආහ.

''සුත්තන්තිකානං වචනානමත්ථං, සුත්තානුරූපං පරිදීපයන්තී''ති හෙට්ඨා වුත්තත්තා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.125-128) සබ්බාකාරතො සංවණ්ණිතම්පි අත්ථං ඉධාපි විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුකාමො තත්ථ පයොජනමාහ **''ඉදානි විනයධරාන''**න්තිආදි. තත්ථ **චිත්තසම්පහංසනත්ථන්ති** චිත්තසන්තොසනත්ථං, චිත්තප්පසාදජනනත්ථන්ති වුත්තං හොති. ''ආරකත්තා''තිආදීසු **ආරකත්තාති** සුවිදූරත්තා. **අරීනන්ති** කිලෙසාරීනං. **අරානන්ති** සංසාරචක්කස්ස අරානං. **හතත්තාති** විද්ධංසිතත්තා. **පච්චයාදීනන්ති** චීවරාදිපච්චයානඤ්චෙව පූජාවිසෙසානඤ්ච.

ඉදානි යථාවුත්තමෙවත්ථං විභාවෙන්තො ආහ **''ආරකා හි සො''**තිආදි. දූරතා නාම ආසන්නතා විය උපාදායුපාදාය වුච්චතීති පරමුක්කංසගතං දූරභාවං දස්සෙන්තො **''සුවිදූරවිදූරෙ ඨිතො''**ති ආහ, සුට්ඨු විදූරභාවෙනෙව විදූරෙ ඨිතොති අත්ථො. සො පනස්ස කිලෙසෙහි දූරෙ ඨිතභාවො, න පදෙසවසෙන, අථ ඛො තෙසං සබ්බසො පහීනත්තාති දස්සෙන්තො ආහ **''මග්ගෙන කිලෙසානං විද්ධංසිතත්තා''**ති. නනු අඤ්ඤෙසම්පි ඛීණාසවානං තෙ පහීනා එවාති අනුයොගං මනසි කත්වා වුත්තං **''සවාසනාන''**න්ති. න හි ඨපෙත්වා භගවන්තං අඤ්ඤෙ සහ වාසනාය කිලෙසෙ පහාතුං සක්කොන්ති. එතෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං භගවතො අරහත්තන්ති දස්සිතං හොති. කා පනායං වාසනා නාම? පහීනකිලෙසස්සපි අප්පහීනකිලෙසස්ස පයොගසදිසපයොගහෙතුභූතො කිලෙසනිස්සිතො සාමත්ථියවිසෙසො ආයස්මතො පිලින්දවච්ඡස්ස වසලසමුදාචාරනිමිත්තං විය. කථං පන ''ආරකා''ති වුත්තෙ ''කිලෙසෙහී''ති අයමත්ථො ලබ්භතීති සාමඤ්ඤචොදනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො විසෙසත්ථිනා ච විසෙසස්ස අනුපයුඤ්ජිතබ්බතො ''ආරකාස්ස හොන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මා''තිආදීනි (ම. නි. 1.434) සුත්තපදානෙත්ථ උදාහරිතබ්බානි. **ආරකාති** චෙත්ථ **ආ**-කාරස්ස රස්සත්තං, **ක**-කාරස්ස ච හකාරං සානුසාරං කත්වා නිරුත්තිනයෙන ''අරහ''න්ති පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා. යථාවුත්තස්සෙවත්ථස්ස සුඛග්ගහණත්ථං ඉදමෙත්ථ වුච්චති –

''සො තතො ආරකා නාම, යස්ස යෙනාසමඞ්ගිතා;
අසමඞ්ගී ච දොසෙහි, නාථො තෙනාරහං මතො''ති. (විසුද්ධි. 1.125);

අනත්ථචරණෙන කිලෙසා එව අරයොති **කිලෙසාරයො**. අරීනං හතත්තා අරිහාති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන **''අරහ''**න්ති වුත්තං. එත්ථාපි යථාවුත්තස්සත්ථස්ස සුඛග්ගහණත්ථං ඉදං වෙදිතබ්බං –

''යස්මා රාගාදිසඞ්ඛාතා, සබ්බෙපි අරයො හතා;

පඤ්ඤාසත්ථෙන නාථෙන, තස්මාපි අරහං මතො''ති. (විසුද්ධි. 1.126);

යඤ්චෙතං සංසාරචක්කන්ති සම්බන්ධො. රථචක්කස්ස නාභි විය මූලාවයවභූතං අන්තො බහි ච සමවට්ඨිතං අවිජ්ජාභවතණ්හාද්වයන්ති වුත්තං **''අවිජ්ජාභවතණ්හාමයනාභී''**ති. නාභියා නෙමියා ච සම්බද්ධඅරසදිසා පච්චයඵලභූතෙහි අවිජ්ජාතණ්හාජරාමරණෙහි සම්බද්ධා පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරාති වුත්තං **''පුඤ්ඤාදිඅභිසඞ්ඛාරාර''**න්ති. තත්ථ තත්ථ භවෙ පරියන්තභාවෙන පාකටං ජරාමරණන්ති තං නෙමිට්ඨානියං කත්වා ආහ **''ජරාමරණනෙමී''**ති. යථා රථචක්කපවත්තියා පධානකාරණං අක්ඛො, එවං සංසාරචක්කප්පවත්තියා ආසවසමුදයොති ආහ **''ආසවසමුදයමයෙන අක්ඛෙන විජ්ඣිත්වා''**ති. ආසවා එව අවිජ්ජාදීනං කාරණත්තා ආසවසමුදයො. යථාහ ''ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො''ති (ම. නි. 1.103). විපාකකටත්තාරූපප්පභෙදො කාමභවාදිකො තිභවො එව රථො, තස්මිං **තිභවරථෙ**. අත්තනො පච්චයෙහි සමං, සබ්බසො වා ආදිතො පට්ඨාය යොජිතන්ති **සමායොජිතං**. ආදිරහිතං කාලං පවත්තතීති කත්වා **අනාදිකාලප්පවත්තං**.

> ''ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී''ති. (විසුද්ධි. 2.619; දී. නි. අට්ඨ. 2.95 අපසාදනාවණ්ණනා; සං. නි. අට්ඨ. 2.2.60; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.199) –

එවං වුත්තසංසාරොව **සංසාරචක්කං. අනෙනාති** භගවතා. **බොධිමණ්ඩෙති** බොධිසඞ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස මණ්ඩභාවප්පත්තෙ ඨානෙ කාලෙ වා. බොධීති පඤ්ඤා, සා එත්ථ මණ්ඩා පසන්නා ජාතාති **බොධිමණ්ඩො. වීරියපාදෙහීති** සංකිලෙසවොදානපක්ඛියෙසු සන්නිරුම්භනසන්නික්ඛිපනකිච්චතාය ද්විධා පවත්තෙති අත්තනො වීරියසඞ්ඛාතෙහි පාදෙහි. **සීලපථවියන්ති** පතිට්ඨානට්ඨෙන සීලමෙව පථවී, තස්සං. **පතිට්ඨායාති** සම්පාදනවසෙන පතිට්ඨහිත්වා. **සද්ධාහත්ථෙනාති** අනවජ්ජධම්මාදානසාධනතො සද්ධාව හත්ථො, තෙන. **කම්මක්ඛයකරන්ති** කායකම්මාදිභෙදස්ස සබ්බස්සපි කම්මස්ස ඛයකරණතො කම්මක්ඛයකරං. **ඤාණඵරසුන්ති** සමාධිසිලායං සුනිසිතං මග්ගඤාණඵරසුං ගහෙත්වා.

එවං ''අරානං හතත්තා''ති එත්ථ වුත්තං අරසඞ්ඛාතං සංසාරං චක්කං විය චක්කන්ති ගහෙත්වා අත්ථයොජනං කත්වා ඉදානි පටිච්චසමුප්පාදදෙසනාක්කමෙනපි තං දස්සෙතුං **''අථ වා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අනමතග්ගසංසාරවට්ටන්ති** අනු අනු අමතග්ගං අවිඤ්ඤාතපුබ්බකොටිකං සංසාරමණ්ඩලං. **සෙසා දස ධම්මාති** සඞ්ඛාරාදයො ජාතිපරියොසානා දස ධම්මා. කථං තෙසං සඞ්ඛාරාදීනං අරභාවොති ආහ **''අවිජ්ජාමූලකත්තා ජරාමරණපරියන්තත්තා වා''**ති. තත්ථ අවිජ්ජා මූලං පධානකාරණං යෙසං සඞ්ඛාරාදීනං තෙ අවිජ්ජාමූලකා, තෙසං භාවො **අවිජ්ජාමූලකත්තං**. ජරාමරණං පරියන්තං පරියොසානභූතං එතෙසන්ති ජරාමරණපරියන්තා, සඞ්ඛාරාදයො දස ධම්මා. තෙසං භාවො **ජරාමරණපරියන්තත්තං**. සඞ්ඛාරාදිජාතිපරියොසානානං දසධම්මානං අවිජ්ජාමූලකත්තා ජරාමරණපරියොසානත්තා චාති අත්ථො, නාභිභූතාය අවිජ්ජාය මූලතො නෙමිභූතෙන ජරාමරණෙන අන්තතො සඞ්ඛාරාදීනං සම්බන්ධත්තාති අධිප්පායො.

දුක්ඛාදීසූති දුක්ඛසමුදයනිරොධමග්ගෙසු. **අඤ්ඤාණන්ති** ඤාණප්පටිපක්ඛත්තා මොහො අඤ්ඤාණං, න පන ඤාණතො අඤ්ඤං, නපි ඤාණස්ස අභාවමත්තං. තත්ථ දුක්ඛාදීසු අඤ්ඤාණං යථාසභාවප්පටිවෙධප්පදානතො තප්පටිච්ඡාදනවසෙනෙව. එත්ථ හි කිඤ්චාපි ඨපෙත්වා ලොකුත්තරසච්චද්වයං සෙසට්ඨානෙසු ආරම්මණවසෙනපි අවිජ්ජා උප්පජ්ජති, එවං සන්තෙපි පටිච්ඡාදනවසෙනෙව ඉධ අධිප්පෙතා. සා හි උප්පන්නා දුක්ඛසච්චං පටිච්ඡාදෙත්වා තිට්ඨති, යාථාවසරසලක්ඛණං පටිවිජ්ඣිතුං න දෙති, තථා සමුදයං නිරොධං මග්ගන්ති.

දුක්ඛන්ති චෙත්ථ දුක්ඛං අරියසච්චං අධිප්පෙතන්ති තං කාමභවාදිවසෙන තිධා භින්දිත්වා තථා තප්පටිච්ඡාදිකඤ්ච අවිජ්ජං තිධා කත්වා අවිජ්ජාදිපච්චයෙ තීසු භවෙසු සඞ්ඛාරාදිකෙ පටිපාටියා දස්සෙන්තො **''කාමභවෙ ච අවිජ්ජා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **කාමභවෙ ච අවිජ්ජාති** කාමභවෙ ආදීනවපටිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා. **රූපභවෙ අවිජ්ජා අරූපභවෙ අවිජ්ජාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **කාමභවෙ සඞ්ඛාරානන්ති** කාමභූමිපරියාපන්නානං පුඤ්ඤාපුඤ්ඤසඞ්ඛාරානං, කාමභවෙ වා නිප්ඵාදෙතබ්බා යෙ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤසඞ්ඛාරා, තෙසං කාමභවූපපත්තිනිබ්බත්තකසඞ්ඛාරානන්ති අත්ථො. **සඞ්ඛාරාති** චෙත්ථ ලොකියකුසලාකුසලචෙතනා වෙදිතබ්බා. **පච්චයො හොතීති** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරානං තාව ආරම්මණපච්චයෙන චෙව උපනිස්සයපච්චයෙන චාති ද්විධා පච්චයො හොති, අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරෙසු සහජාතස්ස සහජාතාදිවසෙන, අසහජාතස්ස අනන්තරසමනන්තරාදිවසෙන, අනානන්තරස්ස පන ආරම්මණවසෙන චෙව උපනිස්සයවසෙන ච පච්චයො හොති. **අරූපභවෙ සඞ්ඛාරානන්ති** ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරානං. **පච්චයො හොතීති** උපනිස්සයපච්චයවසෙනෙව. ඉමස්මිඤ්ච පනත්ථෙ එත්ථ විත්ථාරියමානෙ අතිප්පපඤ්චො හොති, තස්මා තං නයිධ විත්ථාරයිස්සාම. **ඉතරෙසූති** රූපාරූපභවෙසු.

තිණ්ණං ආයතනානන්ති චක්ඛුසොතමනායතනානං ඝානාදිත්තයස්ස තත්ථ අසම්භවතො. **එකස්සාති** මනායතනස්ස ඉතරෙසං තත්ථ අසම්භවතො. ඉමිනා නයෙන **තිණ්ණං ඵස්සානන්ති**ආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඡබ්බිධස්ස ඵස්සස්සාති** චක්ඛුසම්ඵස්සසොතසම්ඵස්සඝානසම්ඵස්සජිව්හාසම්ඵස්සකායසම්ඵස්සමනොසම්ඵස්සානං වසෙන ඡබ්බිධස්ස ඵස්සස්ස. **ඡන්නං වෙදනානන්ති** චක්ඛුසම්ඵස්සජා වෙදනා, තථා සොතසම්ඵස්සජා ඝානසම්ඵස්සජා

ජිව්හාසම්ඵස්සජා කායසම්ඵස්සජා මනොසම්ඵස්සජා වෙදනාති ඉමාසං ඡන්නං වෙදනානං. **ඡන්නං තණ්හාකායානන්ති** රූපතණ්හා සද්දතණ්හා ගන්ධතණ්හා රසතණ්හා ඵොට්ඨබ්බතණ්හා ධම්මතණ්හාති ඉමෙසං ඡන්නං තණ්හාකායානං. **තත්ථ තත්ථ සා සා තණ්හාති** රූපතණ්හාදිභෙදා තත්ථ තත්ථ කාමභවාදීසු උප්පජ්ජනකතණ්හා.

සා තණ්හාදිමූලිකා කථා අතිසංඛිත්තාති තං උපාදානභවෙ ච විභජිත්වා විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං **"කථ"**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කාමෙ පරිභුඤ්ජිස්සාමීති** ඉමිනා කාමතණ්හාපවත්තිමාහ, තථා **සග්ගසම්පත්තිං අනුභවිස්සාමී**තිආදීහි. සා පන තණ්හා යස්මා භුසමාදානවසෙන පවත්තමානා කාමුපාදානං නාම හොති, තස්මා වුත්තං **"කාමුපාදානපච්චයා"**ති. **තථෙවාති** කාමුපාදානපච්චයා එව. **බ්‍රහ්මලොකසම්පත්ති**න්ති රූපීබ්‍රහ්මලොකෙ සම්පත්තිං. ''සබ්බෙපි තෙභූමකා ධම්මා කාමනීයට්ඨෙන කාමා''ති වචනතො භවරාගොපි කාමුපාදානමෙවාති කත්වා **"කාමුපාදානපච්චයා එව මෙත්තං භාවෙති"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **මෙත්තං භාවෙතීති** මිජ්ජති සිනිය්හතීති මෙත්තා, තං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති අත්ථො. අථ වා මෙත්තා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තං, චිත්තං, තංසම්පයුත්තං ඣානං වා, තං භාවෙති වඩ්ඪෙති උප්පාදෙති වාති අත්ථො. **කරුණං භාවෙතී**තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සෙසුපාදානමූලිකාසුපීති දිට්ඨුපාදානසීලබ්බතුපාදානඅත්තවාදුපාදානමූලිකාසුපි යොජනාසු එසෙව නයොති අත්ථො. තත්ථායං යොජනා – ඉධෙකච්චො ''නත්ථි පරලොකො''ති නත්ථිකදිට්ඨිං ගණ්හාති, සො දිට්ඨුපාදානපච්චයා කායෙන දුච්චරිතං චරතීතිආදි වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං. අපරො ''අසුකස්මිං සම්පත්තිභවෙ අත්තා උච්ඡිජ්ජතී''ති උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති, සො තත්‍රූපපත්තියා කායෙන සුචරිතං චරතීතිආදි වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. අපරො ''රූපී මනොමයො හුත්වා අත්තා උච්ඡිජ්ජතී''ති රූපූපපත්තියා මග්ගං භාවෙති භාවනාපාරිපූරියාති සබ්බං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අපරොපි ''අරූපභවෙ උප්පජ්ජිත්වා අත්තා උච්ඡිජ්ජතී''ති අරූපූපපත්තියා මග්ගං භාවෙති භාවනාපාරිපූරියාති සබ්බං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එතාහියෙව අත්තවාදුපාදානමූලිකාපි යොජනා සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං. එවං දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදවසෙනපි යොජනා වෙදිතබ්බා. අපරො ''සීලෙන සුද්ධි, වතෙන සුද්ධී''ති අසුද්ධිමග්ගං ''සුද්ධිමග්ගො''ති පරාමසන්තො සීලබ්බතුපාදානපච්චයා කායෙන දුච්චරිතං චරතීතිආදි සබ්බං වුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං.

ඉදානි య්වායං සංසාරචක්කං දස්සෙන්තෙන ''කාමභවෙ අවිජ්ජා කාමභවෙ සඞ්ඛාරානං පච්චයො හොතී''තිආදිනා අවිජ්ජාදීනං පච්චයභාවො සඞ්ඛාරාදීනං පච්චයුප්පන්නභාවො ච දස්සිතො, තමෙව **පටිසම්භිදාමග්ගපාළිං** ආනෙත්වා නිගමනවසෙන දස්සෙන්තො **"එවමය"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ යථා සඞ්ඛාරා හෙතුනිබ්බත්තා, එවං අවිජ්ජාපි කාමාසවාදිනා සහෙතුකා එවාති ආහ **"උභොපෙතෙ හෙතුසමුප්පන්නා"**ති. **පච්චයපරිග්ගහෙති** නාමරූපස්ස පච්චයානං අවිජ්ජාදීනං පරිච්ඡිජ්ජ ගහණෙ. නිප්ඵාදෙතබ්බෙ භුම්මං. **පඤ්ඤාති** කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධිසඞ්ඛාතා පකාරතො ජානනා. **ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති** තිට්ඨන්ති එත්ථ ඵලධම්මා තදායත්තවුත්තිතායාති ඨිති, කාරණං, ධම්මානං ඨිති ධම්මට්ඨිති, ධම්මට්ඨිතියා ඤාණං ධම්මට්ඨිතිඤාණං, පච්චයඤාණන්ති අත්ථො, පටිච්චසමුප්පාදාවබොධොති වුත්තං හොති. කාමඤ්චෙත්ථ පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤායෙව ධම්මට්ඨිතිඤාණං, සඞ්ඛාරෙසු පන අදිට්ඨෙසු අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයභාවො න සක්කා දට්ඨුන්ති **"සඞ්ඛාරා හෙතුසමුප්පන්නා"**ති පච්චයුප්පන්නධම්මානම්පි ගහණං කතන්ති වෙදිතබ්බං. **උභොපෙතෙ හෙතුසමුප්පන්නාති** ඉදං පන උභින්නම්පි පච්චයුප්පන්නභාවං දස්සෙතුකාමතාය වුත්තං. ඉදඤ්ච ධම්මට්ඨිතිඤාණං යස්මා අද්ධත්තයෙ කඞ්ඛාමලවිතරණවසෙන පවත්තති, තස්මා **"අතීතම්පි අද්ධාන"**න්තිආදි වුත්තං. **එතෙන නයෙන සබ්බපදානි විත්ථාරෙතබ්බානීති** එතෙන නයෙන ''අවිජ්ජා හෙතූ''තිආදිනා අවිජ්ජායං වුත්තනයෙන ''සඞ්ඛාරා හෙතු, විඤ්ඤාණං හෙතුසමුප්පන්න''න්තිආදිනා සබ්බපදානි විත්ථාරෙතබ්බානි.

සංඛිප්පන්ති එත්ථ අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො චාති **සඞ්ඛෙපො,** හෙතු විපාකො ච. අථ වා හෙතුවිපාකොති සංඛිප්පතීති සඞ්ඛෙපො, අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො ච. සඞ්ඛෙපභාවසාමඤ්ඤෙන පන එකවචනං කතන්ති දට්ඨබ්බං . තෙ පන සඞ්ඛෙපා අතීතෙ හෙතු, එතරහි විපාකො, එතරහි හෙතු, ආයතිං විපාකොති එවං කාලවිභාගෙන චත්තාරො ජාතා, තෙනාහ **"පුරිමසඞ්ඛෙපො චෙත්ථ අතීතො අද්ධා"**තිආදි. පච්චුප්පන්නො අද්ධාති සම්බන්ධො. **තණ්හුපාදානභවා ගහිතාව හොන්තීති** එත්ථ අවිජ්ජාගහණෙන කිලෙසභාවසාමඤ්ඤතො තණ්හුපාදානා ගහිතා, සඞ්ඛාරග්ගහණෙන කම්මභාවසාමඤ්ඤතො භවො ගහිතො, අවිජ්ජාසඞ්ඛාරානං තෙහි විනා සකිච්චාකරණතො ච තණ්හුපාදානභවා ගහිතාව හොන්ති. අථ වා අවිද්වා පරිතස්සති, පරිතසිතො උපාදියති, තස්සුපාදානපච්චයා භවො, තස්මා තණ්හුපාදානභවාපි ගහිතා හොන්ති. තථා ච වුත්තං –

> ''පුරිමකම්මභවස්මිං මොහො අවිජ්ජා, ආයූහනා සඞ්ඛාරා. නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, චෙතනා භවො, ඉති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා පුරිමකම්මභවස්මිං ඉධ පටිසන්ධියා පච්චයා''ති (පටි. ම. 1.47).

තත්ථ (විභ. අට්ඨ. 242; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.47) **පුරිමකම්මභවස්මින්ති** පුරිමෙ කම්මභවෙ, අතීතජාතියං කම්මභවෙ කරියමානෙති අත්ථො. **මොහො අවිජ්ජාති** යො තදා දුක්ඛාදීසු මොහො යෙන මූළ්හො කම්මං කරොති, සා අවිජ්ජා. **ආයූහනා සඞ්ඛාරාති** තං කම්මං කරොතො යා පුරිමචෙතනායො, යථා ''දානං දස්සාමී''ති චිත්තං උප්පාදෙත්වා මාසම්පි සංවච්ඡරම්පි දානූපකරණානි සජ්ජෙන්තස්ස උප්පන්නා පුරිමචෙතනායො, පටිග්ගාහකානං පන හත්ථෙ දක්ඛිණං පතිට්ඨාපයතො චෙතනා භවොති වුච්චති. එකාවජ්ජනෙසු වා ඡසු ජවනෙසු චෙතනා ආයූහනසඞ්ඛාරා නාම, සත්තමා භවො. යා කාචි වා පන චෙතනා භවො, සම්පයුත්තා ආයූහනසඞ්ඛාරා නාම. **නිකන්ති තණ්හාති** යා කම්මං

කරොන්තස්ස තස්ස ඵලෙ උපපත්තිභවෙ නිකාමනා පත්ථනා, සා තණ්හා නාම. **උපගමනං උපාදානන්ති** යං කම්මභවස්ස පච්චයභූතං ‘‘ඉදං කත්වා අසුකස්මිං නාම ඨානෙ කාමෙ සෙවිස්සාමි උච්ඡිජ්ජිස්සාමී’’තිආදිනා නයෙන පවත්තං උපගමනං ගහණං පරාමසනං, ඉදං උපාදානං නාම. **චෙතනා භවොති** ‘‘තං කම්මං කරොතො යා පුරිමා චෙතනායො’’තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තෙසු තීසු අත්ථවිකප්පෙසු යා චෙතනා භවොති වුත්තා, සා චෙතනා භවොති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉදානි සඞ්ඛෙපෙනෙව අවිජ්ජාදයො ධම්මෙ ද්වීහි වට්ටෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුකාමො ආහ **‘‘ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අතීතෙ කම්මවට්ට’’**න්ති. එත්ථ ච නිප්පරියායතො සඞ්ඛාරා භවො ච කම්මං, අවිජ්ජාදයො පන කම්මසහායතාය කම්මසරික්ඛකා තදුපකාරකා චාති කම්මන්ති වුත්තා. අවිජ්ජාදයො හි විපාකධම්මධම්මතාය කම්මසරික්ඛකා සහජාතකොටියා උපනිස්සයකොටියා ච කම්මස්ස ච උපකාරකා. කම්මමෙව ච අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධං හුත්වා පුනප්පුනං පරිවත්තනට්ඨෙන කම්මවට්ටං. **විඤ්ඤාණාදයො පඤ්චාති** විඤ්ඤාණාදයො වෙදනාපරියන්තා පඤ්ච එතරහි ඉදානි ඉමස්මිං අත්තභාවෙති වුත්තං හොති. **අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා ගහිතාව හොන්තීති** එත්ථාපි පුබ්බෙ විය කිලෙසකම්මභාවසාමඤ්ඤතො තණ්හුපාදානග්ගහණෙන අවිජ්ජා ගහිතා, භවග්ගහණෙන සඞ්ඛාරා ගහිතාති දට්ඨබ්බං. අථ වා භවෙ ගහිතෙ තස්ස පුබ්බභාගා තංසම්පයුත්තා වා සඞ්ඛාරා ගහිතාව හොන්ති , තණ්හුපාදානග්ගහණෙන ච තංසම්පයුත්තා යාය වා මූළ්හො කම්මං කරොති, සා අවිජ්ජාව හොතීති තණ්හුපාදානභවග්ගහණෙන අවිජ්ජාසඞ්ඛාරා ගහිතාව හොන්ති. තෙනෙව වුත්තං –

‘‘ඉධ පරිපක්කත්තා ආයතනානං මොහො අවිජ්ජා, ආයූහනා සඞ්ඛාරා, නිකන්ති තණ්හා, උපගමනං උපාදානං, චෙතනා භවො, ඉති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ඉධ කම්මභවස්මිං ආයතිං පටිසන්ධියා පච්චයා’’ති (පටි. ම. 1.47).

තත්ථ **ඉධ පරිපක්කත්තා ආයතනානන්ති** පරිපක්කායතනස්ස කම්මකරණකාලෙ සම්මොහො දස්සිතො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

විඤ්ඤාණනාමරූපසළායතනඵස්සවෙදනානං ජාතිජරාභඞ්ගාවත්ථා ජාතිජරාමරණන්ති වුත්තාති අවත්ථානං ගහණෙන අවත්ථාවන්තා ගහිතාව හොන්ති තදවිනාභාවතොති ආහ **‘‘ජාතිජරාමරණාපදෙසෙන විඤ්ඤාණාදීනං නිද්දිට්ඨත්තා’’**ති. **අපදෙසෙනාති** ජාතිජරාමරණානං කථනෙන. **ඉමෙති** විඤ්ඤාණාදයො. **ආයතිං විපාකවට්ටන්ති** පච්චුප්පන්නහෙතුතො භාවීනං අනාගතානං ගහිතත්තා. **තෙති** අවිජ්ජාදයො. **ආකාරතොති** සරූපතො අවුත්තාපි තස්මිං තස්මිං සඞ්ගහෙ ආකිරීයන්ති අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිග්ගහණෙහි පකාසීයන්තීති ආකාරා, අතීතහෙතුආදීනං වා පකාරා ආකාරා . තතො ආකාරතො. **වීසතිවිධා හොන්තීති** අතීතෙ හෙතුපඤ්චකාදිභෙදතො වීසතිවිධා හොන්ති.

සඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණානඤ්චෙත්ථ අන්තරා එකො සන්ධීති හෙතුතො ඵලස්ස අවිච්ඡෙදප්පවත්තිභාවතො හෙතුඵලස්ස සම්බන්ධභූතො එකො සන්ධි, තථා භවජාතීනමන්තරා. වෙදනාතණ්හානමන්තරා පන ඵලතො හෙතුනො අවිච්ඡෙදප්පවත්තිභාවතො ඵලහෙතුසම්බන්ධභූතො එකො සන්ධි. ඵලභූතොපි හි ධම්මො අඤ්ඤස්ස හෙතුසභාවස්ස ධම්මස්ස පච්චයො හොතීති.

ඉතීති වුත්තප්පකාරපරාමසනං. තෙනාහ **‘‘චතුසඞ්ඛෙප’’**න්තිආදි. **සබ්බාකාරතොති** ඉධ වුත්තෙහි ච අවුත්තෙහි ච පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගෙ අනන්තනයසමන්තපට්ඨානාදීසු ච ආගතෙහි සබ්බෙහි ආකාරෙහි. **ජානාතීති** අවබුජ්ඣති. **පස්සතීති** දස්සනභූතෙන ඤාණචක්ඛුනා පච්චක්ඛතො පස්සති. **අඤ්ඤාති පටිවිජ්ඣතීති** තෙසංයෙව වෙවචනං. **තන්ති** තං ජානනං. **ඤාතට්ඨෙනාති** යථාසභාවතො ජානනට්ඨෙන. **පජානනට්ඨෙනාති** අනිච්චාදීහි පකාරෙහි පටිවිජ්ඣනට්ඨෙන.

ඉදානි යදත්ථමිදං භවචක්කං ඉධානීතං, තං දස්සෙතුං **‘‘ඉමිනා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තෙ ධම්මෙති** තෙ අවිජ්ජාදිකෙ ධම්මෙ. **යථාභූතං ඤත්වාති** මහාවජිරඤාණෙන යාථාවතො ජානිත්වා. **නිබ්බින්දන්තොති** බලවවිපස්සනාය නිබ්බින්දන්තො. **විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තොති** අරියමග්ගෙහි විරජ්ජන්තො විමුච්චන්තො. අරෙ හනීති සම්බන්ධො. තත්ථ යදා භගවා විරජ්ජති විමුච්චති, තදා අරෙ හනති නාම. තතො පරං පන අභිසම්බුද්ධක්ඛණං ගහෙත්වා වුත්තං ‘‘හනි විහනි විද්ධංසෙසී’’ති. **එවම්පි අරානං හතත්තා අරහන්ති** එවං ඉමිනාපි පකාරෙන යථාවුත්තසංසාරචක්කස්ස සඞ්ඛාරාදිඅරානං හතත්තා අරහං. එත්ථෙදං වුච්චති –

‘‘අරා සංසාරචක්කස්ස, හතා ඤාණාසිනා යතො;
ලොකනාථෙන තෙනෙස, අරහන්ති පවුච්චතී’’ති. (විසුද්ධි. 1.128);

අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යත්තාති උත්තමදක්ඛිණෙය්‍යභාවතො. චක්කවත්තිනො අචෙතනෙ චක්කරතනෙ උප්පන්නෙ තත්ථෙව ලොකො පූජං කරොති, අඤ්ඤත්ථ පූජාවිසෙසා පච්ඡිජ්ජන්ති, කිමඞ්ගං පන සම්මාසම්බුද්ධෙ උප්පන්නෙති දස්සෙන්තො **‘‘උප්පන්නෙ තථාගතෙ’’**තිආදිමාහ. ‘‘එකෙකං ධම්මක්ඛන්ධං එකෙකවිහාරෙන පූජෙස්සාමී’’ති වුත්තෙපි සත්ථාරංයෙව උද්දිස්ස කතත්තා **‘‘භගවන්තං උද්දිස්සා’’**තිආදි වුත්තං. **කො පන වාදො අඤ්ඤෙසං පූජාවිසෙසානන්ති**

යථාවුත්තතො අඤ්ඤෙසං අමහෙසක්ඛෙහි දෙවමනුස්සෙහි කරියමානානං නාතිඋළාරානං පූජාවිසෙසානං අරහභාවෙ කා නාම කථා. **පච්චයාදීනං අරහත්තාපි අරහන්ති** යථාවුත්තචීවරාදිපච්චයානං පූජාවිසෙසස්ස ච අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවෙන අනුච්ඡවිකත්තාපි අරහං. ඉමස්සපි අත්ථස්ස සුබග්ගහණත්ථං ඉදං වුච්චති –

''පූජාවිසෙසං සහ පච්චයෙහි,
යස්මා අයං අරහති ලොකනාථො;
අත්ථානුරූපං **අරහන්ති** ලොකෙ,
තස්මා ජිනො අරහති නාමමෙත''න්ති. (විසුද්ධි. 1.129);

අසිලොකභයෙනාති අකිත්තිභයෙන, අයසභයෙන ගරහාභයෙනාති වුත්තං හොති. **රහො පාපං කරොන්තීති** ''මා නං කොචි ජඤ්ඤා''ති රහසි පාපං කරොන්ති. **එවමෙස න කදාචි කරොතීති** එස භගවා පාපහෙතූනං බොධිමණ්ඩෙයෙව සුප්පහීනත්තා කදාචිපි එවං න කරොති. හොති චෙත්ථ –

''යස්මා නත්ථි රහො නාම, පාපකම්මෙසු තාදිනො;
රහාභාවෙන තෙනෙස, **අරහං** ඉති විස්සුතො''ති. (විසුද්ධි. 1.130);

ඉදානි සුඛග්ගහණත්ථං යථාවුත්තමත්ථං සබ්බම්පි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''හොති චෙත්ථා''**තිආදි. **කිලෙසාරීන සො මුනීති** එත්ථ ගාථාබන්ධසුඛත්ථං නිග්ගහීතලොපො දට්ඨබ්බො, කිලෙසාරීනං හතත්තාති අත්ථො. **පච්චයාදීන චාරහොති** එත්ථාපි නිග්ගහීතලොපො වුත්තනයෙනෙව දට්ඨබ්බො.

අරහන්ති එත්ථ අයමපරොපි නයො දට්ඨබ්බො – ආරකාති **අරහං,** සුවිදූරභාවතො ඉච්චෙව අත්ථො. කුතො පන සුවිදූරභාවතොති? යෙ අභාවිතකායා අභාවිතසීලා අභාවිතචිත්තා අභාවිතපඤ්ඤා, තතො එව අප්පහීනරාගදොසමොහා අරියධම්මස්ස අකොවිදා අරියධම්මෙ අවිනීතා අරියධම්මස්ස අදස්සාවිනො අප්පටිපන්නා මිච්ඡාපටිපන්නා ච, තතො සුවිදූරභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

''සඞ්ඝාටිකණ්ණෙ චෙපි මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගහෙත්වා පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධො අස්ස පාදෙ පාදං නික්ඛිපන්තො, සො ච හොති අභිජ්ඣාලු කාමෙසු තිබ්බසාරාගො බ්‍යාපන්නචිත්තො පදුට්ඨමනසඞ්කප්පො මුට්ඨස්සති අසම්පජානො අසමාහිතො විබ්භන්තචිත්තො පාකතින්ද්‍රියො, අථ ඛො සො ආරකාව මය්හං, අහඤ්ච තස්ස. තං කිස්ස හෙතු? ධම්මඤ්හි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු න පස්සති, ධම්මං අපස්සන්තො න මං පස්සතී''ති (ඉතිවු. 92).

යථාවුත්තපුග්ගලා හි සචෙපි සායංපාතං සත්ථු සන්තිකාවචරාව සියුං, න තෙ තාවතා ''සත්ථු සන්තිකා''ති වත්තබ්බා, තථා සත්ථාපි නෙසං. ඉති අසප්පුරිසානං ආරකා දූරෙති අරහං. තෙනෙදං වුච්චති –

''සම්මා න පටිපජ්ජන්ති, යෙ නිහීනාසයා නරා;
ආරකා තෙහි භගවා, දූරෙ තෙනාරහං මතො''ති.

තථා ආරකාති **අරහං,** ආසන්නභාවතොති අත්ථො. කුතො පන ආසන්නභාවතොති? යෙ භාවිතකායා භාවිතසීලා භාවිතචිත්තා භාවිතපඤ්ඤා, තතො එව පහීනරාගදොසමොහා අරියධම්මස්ස කොවිදා අරියධම්මෙ සුවිනීතා අරියධම්මස්ස දස්සාවිනො සම්මාපටිපන්නා, තතො ආසන්නභාවතො. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා –

''යොජනසතෙ චෙපි මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විහරෙය්‍ය, සො ච හොති අනභිජ්ඣාලු කාමෙසු න තිබ්බසාරාගො අබ්‍යාපන්නචිත්තො අපදුට්ඨමනසඞ්කප්පො උපට්ඨිතස්සති සම්පජානො සමාහිතො එකග්ගචිත්තො සංවුතින්ද්‍රියො, අථ ඛො සො සන්තිකෙව මය්හං, අහඤ්ච තස්ස. තං කිස්ස හෙතු? ධම්මඤ්හි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පස්සති, ධම්මං පස්සන්තො මං පස්සතී''ති (ඉතිවු. 92).

තථාරූපා හි පුග්ගලා සත්ථු යොජනසතන්තරිකාපි හොන්ති, න තාවතා තෙ ''සත්ථු දූරචාරිනො''ති වත්තබ්බා, තථා සත්ථාපි නෙසං. ඉති සප්පුරිසානං ආරකා ආසන්නෙති අරහං. තෙනෙදං වුච්චති –

''යෙ සම්මා පටිපජ්ජන්ති, සුප්පණීතාධිමුත්තිකා;
ආරකා තෙහි ආසන්නෙ, තෙනාපි **අරහං** ජිනො''ති.

යෙ ඉමෙ රාගාදයො පාපධම්මා යස්මිං සන්තානෙ උප්පජ්ජන්ති, තස්ස දිට්ඨධම්මිකම්පි සම්පරායිකම්පි අනත්ථං ආවහන්ති, නිබ්බානගාමිනියා පටිපදාය එකංසෙනෙව උජුවිපච්චනීකභූතා ච, තෙ අත්තහිතං පරහිතඤ්ච පරිපූරෙතුං සම්මා පටිපජ්ජන්තෙහි සාධූහි දූරතො රහිතබ්බා පරිච්චජිතබ්බා පහාතබ්බාති රහා නාම, තෙ ච යස්මා භගවතො බොධිමූලෙයෙව අරියමග්ගෙන සබ්බසො පහීනා සුසමුච්ඡින්නා. යථාහ –

‘‘තථාගතස්ස ඛො, බ්‍රාහ්මණ, රාගො පහීනො දොසො මොහො, සබ්බෙපි පාපකා අකුසලා ධම්මා පහීනා උච්ඡින්නමූලා තාලාවත්ථුකතා අනභාවංකතා ආයතිං අනුප්පාදධම්මා’’ති (පාරා. 9).

තස්මා සබ්බසො න සන්ති එතස්ස රහාති අරහොති වත්තබ්බෙ ඔකාරස්ස සානුසාරං අකාරාදෙසං කත්වා **‘‘අරහ’’**න්ති වුත්තං. තෙනෙදං වුච්චති –

‘‘පාපධම්මා රහා නාම, සාධූහි රහිතබ්බතො;
තෙසං සුට්ඨු පහීනත්තා, භගවා **අරහං** මතො’’ති.

යෙ තෙ සබ්බසො පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධා පහීනකිලෙසා භාවිතමග්ගා සච්ඡිකතනිරොධා අරහන්තො ඛීණාසවා, යෙ ච සෙඛා අප්පත්තමානසා අනුත්තරං යොගක්ඛෙමං පත්ථයමානා විහරන්ති, යෙ ච පරිසුද්ධප්පයොගා කල්‍යාණජ්ඣාසයා සද්ධාසීලසුතාදිගුණසම්පන්නා පුග්ගලා, තෙහි න රහිතබ්බො න පරිච්චජිතබ්බො, තෙ ච භගවතාති **අරහං**. තථා හි අරියපුග්ගලා සත්ථාරා දිට්ඨධම්මස්ස පච්චක්ඛකරණතො සත්ථු ධම්මසරීරෙන අවිරහිතාව හොන්ති. යථාහ ආයස්මා පිඞ්ගියො –

‘‘පස්සාමි නං මනසා චක්ඛුනාව,
රත්තින්දිවං බ්‍රාහ්මණ අප්පමත්තො;
නමස්සමානො විවසෙමි රත්තිං,
තෙනෙව මඤ්ඤාමි අවිප්පවාසං.

‘‘සද්ධා ච පීති ච මනො සති ච,
නාපෙන්තිමෙ ගොතමසාසනම්හා;
යං යං දිසං වජති භූරිපඤ්ඤො,
ස තෙන තෙනෙව නතොහමස්මී’’ති. (සු. නි. 1148-1149);

තෙනෙව ච තෙ අඤ්ඤං සත්ථාරං න උද්දිසන්ති. යථාහ –

‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති (ම. නි. 3.128; අ. නි. 1.276).

කල්‍යාණපුථුජ්ජනාපි යෙභුය්‍යෙන සත්ථරි නිච්චලසද්ධා එව හොන්ති. ඉති සුප්පටිපන්නෙහි පුරිසවිසෙසෙහි අවිරහිතබ්බතො තෙසඤ්ච අවිරහනතො න සන්ති එතස්ස රහා පරිච්චජනකා, නත්ථි වා එතස්ස රහා සාධූහි පරිච්චජිතබ්බතාති **අරහං**. තෙනෙදං වුච්චති –

‘‘යෙ සච්ඡිකතසද්ධම්මා, අරියා සුද්ධගොචරා;
න තෙහි රහිතො හොති, නාථො තෙනාරහං මතො’’ති.

රහොති ච ගමනං වුච්චති, භගවතො ච නානාගතීසු පරිබ්භමනසඞ්ඛාතං සංසාරෙ ගමනං නත්ථි කම්මක්ඛයකරෙන අරියමග්ගෙන බොධිමූලෙයෙව සබ්බසො සසම්භාරස්ස කම්මවට්ටස්ස විද්ධංසිතත්තා. යථාහ –

‘‘යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
තෙ මය්හං ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා’’ති. (අ. නි. 4.36);

එවං නත්ථි එතස්ස රහො ගමනං ගතීසු පච්චාජාතීතිපි **අරහං**. තෙනෙදං වුච්චති –

‘‘රහො වා ගමනං යස්ස, සංසාරෙ නත්ථි සබ්බසො;
පහීනජාතිමරණො, **අරහං** සුගතො මතො’’ති.

පාසංසත්තා වා භගවා **අරහං**. අක්ඛරචින්තකා හි පසංසායං අරහසද්දං වණ්ණෙන්ති. පාසංසභාවො ච භගවතො අනඤ්ඤසාධාරණතො යථාභුච්චගුණාධිගතො සදෙවකෙ ලොකෙ සුප්පතිට්ඨිතො. තථා හෙස අනුත්තරෙන සීලෙන අනුත්තරෙන සමාධිනා අනුත්තරාය පඤ්ඤාය අනුත්තරාය විමුත්තියා අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලොති එවං තස්මිං තස්මිං ගුණෙ විභජිත්වා වුච්චමානෙ පණ්ඩිතපුරිසෙහි දෙවෙහි බ්‍රහ්මෙහි භගවතා වා පන පරියොසාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යරූපො. ඉති පාසංසත්තාපි භගවා අරහං. තෙනෙදං වුච්චති –

‘‘ගුණෙහි සදිසො නත්ථි, යස්මා ලොකෙ සදෙවකෙ;

තස්මා පාසංසියත්තාපි, **අරහං** ද්විපදුත්තමො''ති.

සබ්බසඞ්ගහවසෙන පන –

ආරකා මන්දබුද්ධීනං, ආරකා ච විජානතං;
රහානං සුප්පහීනත්තා, විදූනමරහෙයයතො;
භවෙසු ච රහාභාවා, පාසංසා අරහං ජිනොති.

එත්තාවතා ච ''අරහ''න්ති පදස්ස සබ්බසො අත්ථො විභත්තො හොති.

ඉදානි **සම්මාසම්බුද්ධොති** ඉමස්ස අත්ථං විභජිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''සම්මා සාමඤ්චා''**තිආදි. තත්ථ **සම්මාති** අවිපරීතං. **සාමන්ති** සයමෙව, අපරනෙයයො හුත්වාති අත්ථො. **සම්බුද්ධොති** හි එත්ථ **සං**-සද්දො සයන්ති එතස්ස අත්ථස්ස බොධකොති දට්ඨබ්බො. **සබ්බධම්මානන්ති** අනවසෙසානං නෙයයධම්මානං. කථං පනෙත්ථ සබ්බධම්මානන්ති අයං විසෙසො ලබ්භතීති? එකදෙසස්ස අග්ගහණතො. පදෙසග්ගහණෙ හි අසති ගහෙතබ්බස්ස නිප්පදෙසතාව විඤ්ඤායති යථා ''දික්ඛිතො න දදාතී''ති. එවඤ්ච කත්වා අත්ථවිසෙසනපෙක්ඛා කත්තරි එව බුද්ධසද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා කම්මවචනිච්ඡාය අභාවතො. ''සම්මා සාමඤ්ච බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො''ති එත්තකමෙව හි ඉධ සද්දතො ලබ්භති, ''සබ්බධම්මාන''න්ති ඉදං පන අත්ථතො ලබ්භමානං ගහෙත්වා වුත්තං. න හි බුජ්ඣනකිරියා අවිසයා යුජ්ජති.

ඉදානි තස්සා විසයං ''සබ්බධම්මෙ''ති සාමඤ්ඤතො වුත්තං විභජිත්වා දස්සෙතුං **''අභිඤ්ඤෙයයො ධම්මෙ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අභිඤ්ඤෙයයොති** අනිච්චාදිතො ලක්ඛණරසාදිතො ච අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානිතබ්බෙ චතුසච්චධම්මෙ. **අභිඤ්ඤෙයයතො බුද්ධොති** අභිඤ්ඤෙයයභාවතො බුජ්ඣිං, පුබ්බභාගෙ විපස්සනාපඤ්ඤාදීහි අධිගමක්ඛණෙ මග්ගපඤ්ඤාය අපරභාගෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදීහි අඤ්ඤාසින්ති අත්ථො. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො . **පරිඤ්ඤෙයයො ධම්මෙති** අනිච්චාදිවසෙන පරිජානිතබ්බං දුක්ඛං අරියසච්චමාහ. **පහාතබ්බෙති** සමුදයපක්ඛියෙ. **සච්ඡිකාතබ්බෙති** නිබ්බානං සන්ධායාහ. බහුවචනනිද්දෙසො පනෙත්ථ සොපාදිසෙසාදිකං පරියායසිද්ධං භෙදමපෙක්ඛිත්වා කතො, උද්දෙසො වා අයං චතුසච්චධම්මානම්පි. තථා හි වක්ඛති ''චක්ඛු දුක්ඛසච්ච''න්තිආදි. උද්දෙසො ච අවිනිච්ඡිතත්ථපරිච්ඡෙදස්ස ධම්මස්ස වසෙන කරීයති. උද්දෙසෙන හි උද්දිසියමානානං අත්ථිතාමත්තං වුච්චති, න පරිච්ඡෙදොති අපරිච්ඡෙදෙන බහුවචනෙන වුත්තං යථා ''අප්පච්චයා ධම්මා, අසඞ්ඛතා ධම්මා''ති. **සච්ඡිකාතබ්බෙති** වා ඵලවිමුත්තිනම්පි ගහණං, න නිබ්බානස්සෙවාති බහුවචනනිද්දෙසො කතො. එවඤ්ච **භාවෙතබ්බෙති** එත්ථ ඣානානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. **තෙනෙව චාහාති** සෙලබ්‍රාහ්මණස්ස අත්තනො බුද්ධභාවං සාධෙන්තො එවමාහ.

කිං පන භගවා සයමෙව අත්තනො සම්මාසම්බුද්ධභාවං සාධෙතීති? සාධෙති මහාකරුණාය අඤ්ඤෙසං අවිසයතො. තත්ථ ''එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො, සබ්බාභිභූ සබ්බවිදූහමස්මී''තිආදීනි (ම. නි. 2.341; මහාව. 11) සුත්තපදානි, ඉදමෙව ච ''අභිඤ්ඤෙයයා''න්තිආදි සුත්තපදං එතස්ස අත්ථස්ස සාධකං. තත්ථ **අභිඤ්ඤෙයයන්ති** ඉමිනා දුක්ඛසච්චමාහ, **භාවෙතබ්බන්ති** මග්ගසච්චං. **ච**-සද්දො පනෙත්ථ අවුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන සච්ඡිකාතබ්බස්ස ගහණං වෙදිතබ්බං. අථ වා **අභිඤ්ඤෙයයන්ති** ඉමිනාව පාරිසෙසඤායෙන පරිඤ්ඤෙයයධම්මෙ සච්ඡිකාතබ්බධම්මෙ ච දස්සෙති. **තස්මා බුද්ධොස්මීති** යස්මා චත්තාරි සච්චානි මයා බුද්ධානි, සච්චවිනිමුත්තඤ්ච කිඤ්චි ඤෙයයං නත්ථි, තස්මා සබ්බම්පි ඤෙයයං බුද්ධොස්මි, අබ්භඤ්ඤාසින්ති අත්ථො. **සෙලසුත්තට්ඨකථායං** පන ඉදං වුත්තං –

''අභිඤ්ඤෙයයන්ති විජ්ජා ච විමුත්ති ච. භාවෙතබ්බං මග්ගසච්චං. පහාතබ්බං සමුදයසච්චං. හෙතුවචනෙන පන ඵලසිද්ධිතො තෙසං ඵලානි නිරොධසච්චදුක්ඛසච්චානිපි වුත්තානෙව හොන්ති. එවං සච්ඡිකාතබ්බං සච්ඡිකතං, පරිඤ්ඤාතබ්බං පරිඤ්ඤාතන්ති ඉදම්පෙත්ථ සඞ්ගහිතමෙවාති චතුසච්චභාවනං චතුසච්චභාවනාඵලඤ්ච විමුත්තිං දස්සෙන්තො 'බුජ්ඣිතබ්බං බුජ්ඣිත්වා බුද්ධො ජාතොස්මී'ති යුත්තහෙතුනා බුද්ධභාවං සාධෙතී''ති (ම. නි. අට්ඨ. 2.399).

තත්ථ **විජ්ජාති** මග්ගවිජ්ජා වුත්තා උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන. **විමුත්තීති** ඵලවිමුත්ති. කාමඤ්චෙත්ථ මග්ගවිජ්ජාපි භාවෙතබ්බභාවෙන ගහිතා, සබ්බෙපි පන සභාවධම්මා අභිඤ්ඤෙයයාති විජ්ජාය අභිඤ්ඤෙයයභාවො වුත්තො. ඉමිනාව නයෙන සබ්බෙසම්පි අභිඤ්ඤෙයයභාවො වුත්තො එවාති දට්ඨබ්බං. ඵලෙන විනා හෙතුභාවස්සෙව අභාවතො හෙතුවචනෙන ඵලසිද්ධි වුත්තාති වෙදිතබ්බං. නිරොධස්ස හි සම්පාපනෙන මග්ගස්ස හෙතුභාවො, දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තනෙන තණ්හාය සමුදයභාවොති.

එවං සච්චවසෙන සාමඤ්ඤතො වුත්තමත්ථං ද්වාරාරම්මණෙහි සද්ධිං ද්වාරප්පවත්තධම්මෙහි චෙව ඛන්ධාදීහි ච සච්චවසෙනෙව විභජිත්වා දස්සෙතුං **''අපිචා''**තිආදි ආරද්ධං. **මූලකාරණභාවෙනාති** සන්තෙසුපි අවිජ්ජාදීසු අඤ්ඤෙසු කාරණෙසු තෙසම්පි මූලභූතකාරණභාවෙන. තණ්හා හි කම්මස්ස විචිත්තභාවහෙතුතො සහායභාවූපගමනතො ච දුක්ඛවිචිත්තතාය පධානකාරණං. **සමුට්ඨාපිකාති** උප්පාදිකා. **පුරිමතණ්හාති** පුරිමභවසිද්ධා තණ්හා. **උභින්නන්ති**

චක්ඛුස්ස තංසමුදයස්ස ච. **අප්පවත්තීති** අප්පවත්තිනිමිත්තං. **නිරොධප්පජානනාති** සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන නිරොධස්ස පටිවිජ්ඣනා. **එකෙකපදුද්ධාරෙනාති** ''චක්ඛුං චක්ඛුසමුදයො චක්ඛුනිරොධො''තිආදිනා එකෙකකොට්ඨාසනිද්ධාරණෙන. තණ්හායපි පරිඤ්ඤෙය්‍යභාවසබ්භාවතො උපාදානක්ඛන්ධොගධත්තා සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවතො ච දුක්ඛසච්චසඞ්ගහං දස්සෙතුං **''රූපතණ්හාදයො ඡ තණ්හාකායා''**ති වුත්තං, තස්මා වත්තමානභවෙ තණ්හා ඛන්ධපරියාපන්නත්තා සඞ්ඛාරදුක්ඛභාවතො ච දුක්ඛසච්චං. යස්මිං පන අත්තභාවෙ සා උප්පජ්ජති, තස්ස අත්තභාවස්ස මූලකාරණභාවෙන සමුට්ඨාපිකා පුරිමභවසිද්ධා තණ්හා සමුදයසච්චන්ති ගහෙතබ්බා.

කසිණානීති කසිණාරම්මණිකජ්ඣානානි. **ද්වත්තිංසාකාරාති** ද්වත්තිංස කොට්ඨාසා තදාරම්මණජ්ඣානානි ච. **නව භවාති** කාමභවො රූපභවො අරූපභවො සඤ්ඤීභවො අසඤ්ඤීභවො නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවො එකවොකාරභවො චතුවොකාරභවො පඤ්චවොකාරභවොති නව භවා. තත්ථ භවතීති භවො, කාමරාගසඞ්ඛාතෙන කාමෙන යුත්තො භවො, කාමසඞ්ඛාතො වා භවො **කාමභවො,** එකාදස කාමාවචරභූමියො. කාමෙ පහාය රූපරාගසඞ්ඛාතෙන රූපෙන යුත්තො භවො, රූපසඞ්ඛාතො වා භවො **රූපභවො,** සොළස රූපාවචරභූමියො. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපරාගසඞ්ඛාතෙන අරූපෙන යුත්තො භවො, අරූපසඞ්ඛාතො වා භවො **අරූපභවො,** චතස්සො ආරුප්පභූමියො. සඤ්ඤාවතං භවො **සඤ්ඤීභවො,** සඤ්ඤා වා එත්ථ භවෙ අත්ථීති සඤ්ඤීභවො, සො කාමභවො ච අසඤ්ඤීභවමුත්තො රූපභවො ච නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවමුත්තො අරූපභවො ච හොති. න සඤ්ඤීභවො **අසඤ්ඤීභවො,** සො රූපභවෙකදෙසො. ඔළාරිකත්තාභාවතො නෙවසඤ්ඤා, සුඛුමත්තස්ස සබ්භාවතො නාසඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා, තාය යුත්තො භවො **නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො.** අථ වා ඔළාරිකාය සඤ්ඤාය අභාවා සුඛුමාය ච භාවා නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා අස්මිං භවෙති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො, සො අරූපභවෙකදෙසො. එකෙන රූපක්ඛන්ධෙන වොකිණ්ණො භවො, එකෙන වා වොකාරො අස්ස භවස්සාති **එකවොකාරභවො,** සො අසඤ්ඤීභවො. චතූහි අරූපක්ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, චතූහි වා වොකාරො අස්ස භවස්සාති **චතුවොකාරභවො,** සො අරූපභවො එව. පඤ්චහි ඛන්ධෙහි වොකිණ්ණො භවො, පඤ්චහි වා වොකාරො අස්ස භවස්සාති **පඤ්චවොකාරභවො,** සො කාමභවො ච රූපභවෙකදෙසො ච හොති. **වොකාරොති** වා ඛන්ධානමෙතමධිවචනං, තස්මා එකො වොකාරො අස්ස භවස්සාති එකවොකාරභවොති එවමාදිනාපෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. **චත්තාරි ඣානානීති** අග්ගහිතාරම්මණවිසෙසානි චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි. විපාකජ්ඣානානං වා එතං ගහණං. එත්ථ ච කුසලධම්මානං උපනිස්සයභූතා තණ්හාසමුට්ඨාපිකා පුරිමතණ්හාති වෙදිතබ්බා. කිරියධම්මානං පන යත්ථ තෙ කිරියධම්මා උප්පජ්ජන්ති, තස්ස අත්තභාවස්ස කාරණභූතා තණ්හා. **අනුලොමතොති** එත්ථ ''සඞ්ඛාරා දුක්ඛසච්චං, අවිජ්ජා සමුදයසච්ච''න්ති ඉමිනා අනුක්කමෙන යොජෙතබ්බං.

අනුබුද්ධොති බුජ්ඣිතබ්බධම්මස්ස අනුරූපතො බුද්ධො. **තෙනාති** යස්මා සාමඤ්ඤතො විසෙසතො ච එකෙකපදුද්ධාරෙන සබ්බධම්මෙ බුද්ධො, තස්මා වුත්තං. කිං වුත්තන්ති ආහ **''සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා''**ති, සබ්බස්සපි ඤෙය්‍යස්ස සබ්බාකාරතො අවිපරීතං සයමෙව අභිසම්බුද්ධත්තාති අත්ථො. ඉමිනාස්ස පරොපදෙසරහිතස්ස සබ්බාකාරෙන සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථස්ස ආකඞ්ඛප්පටිබද්ධවුත්තිනො අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස අධිගමො දස්සිතො.

නනු ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො අඤ්ඤං අනාවරණඤාණං, අඤ්ඤථා ''ඡ අසාධාරණඤාණානි බුද්ධඤාණානී''ති වචනං විරුජ්ඣෙය්‍යාති? න විරුජ්ඣති විසයප්පවත්තිභෙදවසෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සනත්ථං එකස්සෙව ඤාණස්ස ද්විධා වුත්තත්තා. එකමෙව හි තං ඤාණං අනවසෙසසඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මවිසයතාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, තත්ථ ච ආවරණාභාවතො නිස්සඞ්ගචාරමුපාදාය අනාවරණඤාණන්ති වුත්තං. යථාහ **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.119) ''සබ්බං සඞ්ඛතමසඞ්ඛතං අනවසෙසං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, තත්ථ ආවරණං නත්ථීති අනාවරණඤාණ''න්තිආදි. තස්මා නත්ථි නෙසං අත්ථතො භෙදො, එකන්තෙන චෙතං එවමිච්ඡිතබ්බං. අඤ්ඤථා සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණානං සාධාරණතා අසබ්බධම්මාරම්මණතා ච ආපජ්ජෙය්‍ය. න හි භගවතො ඤාණස්ස අණුමත්තම්පි ආවරණං අත්ථි, අනාවරණඤාණස්ස අසබ්බධම්මාරම්මණභාවෙ යත්ථ තං න පවත්තති, තත්ථාවරණසබ්භාවතො අනාවරණභාවොයෙව න සියා. අථ වා පන හොතු අඤ්ඤමෙව අනාවරණඤාණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො, ඉධ පන සබ්බත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය අනාවරණඤාණන්ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව අධිප්පෙතං, තස්ස චාධිගමනෙන භගවා සබ්බඤ්ඤූ සබ්බවිදූ සම්මාසම්බුද්ධොති ච වුච්චති න සකිංයෙව සබ්බධම්මාවබොධනතො. තථා ච වුත්තං **පටිසම්භිදායං** (පටි. ම. 1.162) ''විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො''ති. සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථඤාණසමධිගමෙන හි භගවතො සන්තානෙ අනවසෙසධම්මෙ පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථතා අහොසීති.

එත්ථාහ – කිං පනිදං ඤාණං පවත්තමානං සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, උදාහු කමෙනාති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබහිද්ධාදිභෙදභින්නානං සඞ්ඛතධම්මානං අසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මානඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දූරතො චිත්තපටං පෙක්ඛන්තස්ස විය පටිවිභාගෙනාවබොධො න සියා, තථා සති ''සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා''ති විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බධම්මා අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණස්ස විසයා හොන්තීති ආපජ්ජති. යෙපි ''සබ්බඤෙය්‍යධම්මානං ඨිතලක්ඛණවිසයං විකප්පරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං ඤාණං පවත්තති, තෙන තෙ සබ්බවිදූති වුච්චන්ති, එවඤ්ච

කත්වා ‘වරං සමාහිතො නාගො, තිට්ඨන්තොපි සමාහිතො’ති ඉදම්පි වචනං සුවුත්තං හොතී’’ති වදන්ති, තෙසම්පි වුත්තදොසා නාතිවත්ති, ඨිතලක්ඛණාරම්මණතාය ච අතීතානාගතසම්මුතිධම්මානං තදභාවතො එකදෙසවිසයමෙව භගවතො ඤාණං සියා, තස්මා සකිංයෙව ඤාණං පවත්තතීති න යුජ්ජති.

අථ කමෙන සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තතීති. එවම්පි න යුජ්ජති. න හි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදභින්නෙ ඤෙය්‍යෙ කමෙන ගය්හමානෙ තස්ස අනවසෙසප්පටිවෙධො සම්භවති අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස. යෙ පන ‘‘අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤූ භගවා, තඤ්ච ඤාණං න අනුමානඤාණං සංසයාභාවතො. සංසයානුබද්ධඤ්හි ලොකෙ අනුමානඤාණ’’න්ති වදන්ති, තෙසම්පි තං න යුත්තං. සබ්බස්ස හි අප්පච්චක්ඛභාවෙ අත්ථාවිසංවාදනෙන ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනස්ස අසම්භවතො. යඤ්හි තං සෙසං, තං අප්පච්චක්ඛන්ති.

අථ තම්පි පච්චක්ඛං තස්ස සෙසභාවො එව න සියාති? සබ්බමෙතං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරණභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘බුද්ධවිසයො, භික්ඛවෙ, අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යො චින්තෙය්‍ය, උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා’’ති (අ. නි. 4.77). ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යං කිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං සකලං එකදෙසො වා, තත්ථ තත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති නිච්චසමාධානඤ්ච වික්ඛෙපාභාවතො. ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ච සකලස්ස අවිසයභාවෙ තස්ස ආකඞ්ඛපටිබද්ධවුත්තිතා න සියා, එකන්තෙනෙවස්සා ඉච්ඡිතබ්බා ‘‘සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනප්පටිබද්ධා ආකඞ්ඛප්පටිබද්ධා මනසිකාරප්පටිබද්ධා චිත්තුප්පාදප්පටිබද්ධා’’ති (මහානි. 69; පටි. ම. 3.5) වචනතො. අතීතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමතක්කගහණවිරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ච එතස්මිම්පි පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිංයෙව සකලවිසයතාය අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති වුත්තදොසා නාතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යොති. අඤ්ඤථා පචුරජනඤාණසමානවුත්තිතාය බුද්ධානං භගවන්තානං ඤාණස්ස අචින්තෙය්‍යතා න සියා, තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විය සුවවත්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතීති ඉදමෙත්ථ අචින්තෙය්‍යං, ‘‘යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍ය’’න්ති (පටි. ම. 3.5) එවමෙකජ්ඣං විසුං සකිං කමෙන වා ඉච්ඡානුරූපං සම්මා සාමං සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො.

විජ්ජාහීති එත්ථ වින්දියං වින්දතීති විජ්ජා, යාථාවතො උපලබ්භතීති අත්ථො. අත්තනො වා පටිපක්ඛස්ස විජ්ඣනට්ඨෙන විජ්ජා, තමොක්ඛන්ධාදිකස්ස පදාලනට්ඨෙනාති අත්ථො. තතො එව අත්තනො විසයස්ස විදිතකරණට්ඨෙනපි විජ්ජා. **සම්පන්නත්තා**ති සමන්නාගතත්තා පරිපුණ්ණත්තා වා, අවිකලත්තාති අත්ථො. **තත්‍රා**ති අම්බට්ඨසුත්තෙ. **මනොමයිද්ධියා**ති එත්ථ ‘‘ඉධ භික්ඛු ඉමම්හා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාති රූපිං මනොමයං සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගං අහීනින්ද්‍රිය’’න්ති (දී. නි. 1.236) ඉමිනා නයෙන ආගතා ඉද්ධි සරීරබ්භන්තරෙ අඤ්ඤස්සෙව ඣානමනෙන නිබ්බත්තත්තා මනොමයස්ස සරීරස්ස නිබ්බත්තිවසෙන පවත්තා මනොමයිද්ධි නාම. **ඡ අභිඤ්ඤා**ති ආසවක්ඛයඤාණෙන සද්ධිං ඉද්ධිවිධාදිකා පඤ්චාභිඤ්ඤායො. තිස්සන්නං අට්ඨන්නඤ්ච විජ්ජානං තත්ථ තත්ථ සුත්තෙ ගහණං වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙනාති දට්ඨබ්බං. **සත්ත සද්ධම්මා** නාම සද්ධා හිරී ඔත්තප්පං බාහුසච්චං වීරියං සති පඤ්ඤා ච. යෙ සන්ධාය වුත්තං ‘‘ඉධ භික්ඛු සද්ධො හොති, හිරිමා, ඔත්තප්පී, බහුස්සුතො, ආරද්ධවීරියො, උපට්ඨිතස්සති, පඤ්ඤවා හොතී’’ති (දී. නි. 3.330). **චත්තාරි ඣානානී**ති යානි කානිචි චත්තාරි රූපාවචරජ්ඣානානි.

කස්මා පනෙත්ථ සීලාදයොයෙව පන්නරස ‘‘චරණ’’න්ති වුත්තාති චොදනං සන්ධායාහ **‘‘ඉමෙයෙව හී’’**තිආදි. තෙන තෙසං සික්ඛත්තයසඞ්ගහතො නිබ්බානුපගමනෙ එකංසතො සාධනභාවමාහ. ඉදානි තදත්ථසාධනාය ආගමං දස්සෙන්තො **‘‘යථාහා’’**තිආදිමාහ. **භගවා**තිආදි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස නිගමනවසෙන වුත්තං. නනු චායං විජ්ජාචරණසම්පදා සාවකෙසුපි ලබ්භතීති? කිඤ්චාපි ලබ්භති, න පන තථා, යථා භගවතොති දස්සෙතුං **‘‘තත්ථ විජ්ජාසම්පදා’’**තිආදි වුත්තං. ආසවක්ඛයවිජ්ජාය සබ්බඤ්ඤුභාවසිද්ධිතො ආහ **‘‘විජ්ජාසම්පදා භගවතො සබ්බඤ්ඤුතං පූරෙත්වා ඨිතා’’**ති. චතූසු ඣානෙසු අන්තොගධභාවෙන චරණධම්මපරියාපන්නත්තා කරුණාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස යථාරහං තස්ස ච මහාකරුණාසමාපත්තිවසෙන අසාධාරණසභාවස්ස භගවති උපලබ්භනතො ආහ **‘‘චරණසම්පදා මහාකාරුණිකතං පූරෙත්වා ඨිතා’’**ති. යථා සත්තානං අනත්ථං පරිවජ්ජෙත්වා අත්ථෙ නියොජනං පඤ්ඤාය විනා න හොති, එවං නෙසං අත්ථානත්ථජානනං සත්ථු කරුණාය විනා න හොතීති උභයම්පි උභයත්ථ සකිච්චකමෙව සියා. යත්ථ පන යස්සා පධානභාවො, තං දස්සෙතුං **‘‘සො සබ්බඤ්ඤුතාය’’**තිආදි වුත්තං. **යථා තං විජ්ජාචරණසම්පන්නො**ති එත්ථ **තන්ති** නිපාතමත්තං, යථා අඤ්ඤොපි විජ්ජාචරණසම්පන්නො නියොජෙති, තථා අයන්ති අත්ථො. තෙන විජ්ජාචරණසම්පන්නස්සෙවායං ආවෙණිකා පටිපත්තීති දස්සෙති. සා පනායං සත්ථු විජ්ජාචරණසම්පදා සාසනස්ස නිය්‍යානිකතාය සාවකානං සම්මාපටිපත්තියා එකන්තකාරණන්ති දස්සෙතුං **‘‘තෙනස්සා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අත්තන්තපාදයොති ආදි**-සද්දෙන පරන්තපඋභයන්තපා ගහිතා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

එත්ථ ච විජ්ජාසම්පදාය සත්ථු පඤ්ඤාමහත්තං පකාසිතං හොති, චරණසම්පදාය කරුණාමහත්තං. තෙසු පඤ්ඤාය භගවතො ධම්මරජ්ජප්පත්ති, කරුණාය ධම්මසංවිභාගො. පඤ්ඤාය සංසාරදුක්ඛනිබ්බිදා, කරුණාය සංසාරදුක්ඛසහනං. පඤ්ඤාය පරදුක්ඛපරිජානනං, කරුණාය පරදුක්ඛපතිකාරාරම්භො. පඤ්ඤාය පරිනිබ්බානාභිමුඛභාවො, කරුණාය තදධිගමො. පඤ්ඤාය සයං තරණං, කරුණාය පරෙසං තාරණං. පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි, කරුණාය බුද්ධකිච්චසිද්ධි. කරුණාය වා බොධිසත්තභූමියං සංසාරාභිමුඛභාවො, පඤ්ඤාය තත්ථ අනභිරති, තථා කරුණාය පරෙසං අභිංසාපනං, පඤ්ඤාය සයං පරෙහි අභායනං. කරුණාය පරං රක්ඛන්තො අත්තානං රක්ඛති, පඤ්ඤාය අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛති. තථා කරුණාය අපරන්තපො, පඤ්ඤාය අනත්තන්තපො, තෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතූසු පුග්ගලෙසු චතුත්ථපුග්ගලභාවො සිද්ධො හොති. තථා කරුණාය ලොකනාථතා, පඤ්ඤාය අත්තනාථතා. කරුණාය චස්ස නින්නතාභාවො, පඤ්ඤාය උන්නමාභාවො. තථා කරුණාය සබ්බසත්තෙසු ජනිතානුග්ගහො, පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තචිත්තො, පඤ්ඤාය සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තො, කරුණානුගතත්තා න ච න සබ්බසත්තානුග්ගහාය පවත්තො. යථා හි කරුණා භගවතො සිනෙහසොකවිරහිතා, එවං පඤ්ඤා අහංකාරමමංකාරවිනිමුත්තාති අඤ්ඤමඤ්ඤවිසොධිතා පරමවිසුද්ධා ගුණවිසෙසා විජ්ජාචරණසම්පදාහි පකාසිතාති දට්ඨබ්බං.

ඉදානි **සුගතොති** ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **"සොභනගමනත්තා"**තිආදි. ''ගතෙ ඨිතෙ''තිආදීසු ගමනම්පි ගතන්ති වුච්චතීති ආහ **"ගමනම්පි හි ගතන්ති වුච්චතී"**ති. **සොභනන්ති** සුභං, සුභභාවො විසුද්ධතාය, විසුද්ධතා දොසවිගමෙනාති ආහ **"පරිසුද්ධමනවජ්ජ"**න්ති. ගමනඤ්ච නාම බහුවිධන්ති ඉධාධිප්පෙතං ගමනං දස්සෙන්තො **"අරියමග්ගො"**ති ආහ. සො හි නිබ්බානස්ස ගති අධිගමොති ච කත්වා ගතං ගමනන්ති ච වුච්චති. ඉදානි තස්සෙව ගමනෙ කාරණං දස්සෙතුං **"තෙන හෙසා"**තිආදි වුත්තං. **ඛෙමං දිසන්ති** නිබ්බානං. **අසජ්ජමානොති** පරිපන්ථාභාවෙන සුගතිගමනෙපි අසජ්ජන්තො සඞ්ගං අකරොන්තො, පගෙව ඉතරත්ථ. අථ වා එකාසනෙ නිසීදිත්වා ඛිප්පාභිඤ්ඤාවසෙනෙව චතුන්නම්පි මග්ගානං පටිලද්ධභාවතො අසජ්ජමානො අබජ්ඣන්තො ගතො. යං ගමනං ගච්ඡන්තො සබ්බගමනත්ථං ආවහති, සබ්බඤ්ච අනුත්තරං සම්පත්තිං ආවහති, තදෙව සොභනං නාම, තෙන ච භගවා ගතොති ආහ **"ඉති සොභනගමනත්තා සුගතො"**ති සොභනත්ථො සුසද්දොති කත්වා.

අසුන්දරානං දුක්ඛානං සඞ්ඛාරප්පවත්තීනං අභාවතො අච්චන්තසුඛත්තා එකන්තතො සුන්දරං නාම අසඞ්ඛතා ධාතූති ආහ **"සුන්දරඤ්චෙස ඨානං ගතො අමතං නිබ්බාන"**න්ති. තෙනාහ භගවා ''නිබ්බානං පරමං සුඛ''න්ති (ම. නි. 2.215; ධ. ප. 203-204). **සම්මාති** සුට්ඨු. සුට්ඨු ගමනඤ්ච නාම පටිපක්ඛෙන අනභිභූතස්ස ගමනන්ති ආහ **"පහීනෙ කිලෙසෙ පුන අපච්චාගච්ඡන්තො"**ති, පහීනානං පුන අසමුදාචාරවසෙන අපච්චාගච්ඡන්තො. වුත්තමෙවත්ථං ආගමං දස්සෙත්වා විභාවෙන්තො ආහ **"වුත්තඤ්චෙත"**න්තිආදි. **එතන්ති** තෙන තෙන මග්ගෙන පහීනකිලෙසානං පුන අපච්චාගමනං, ඉදඤ්ච සිඛාප්පත්තං සම්මාගමනං, යාය ආගමනීයපටිපදාය සිද්ධං, සාපි සම්මාගමනමෙවාති එවම්පි භගවා සුගතොති දස්සෙතුං **"සම්මා වා ආගතො"**තිආදි වුත්තං. **සම්මාපටිපත්තියාති** සම්මාසම්බොධියා සම්පාපනෙ අවිපරීතපටිපත්තියා. **සබ්බලොකස්ස හිතසුඛමෙව කරොන්තොති** එතෙන මහාබොධියා පටිපදා අවිභාගෙන සබ්බසත්තානං සබ්බදා හිතසුඛාවහභාවෙනෙව පවත්තතීති දස්සෙති. **සස්සතං උච්ඡෙදන්ති ඉමෙ අන්තෙ අනුපගච්ඡන්තො ගතොති** එතෙන පටිච්චසමුප්පාදගතිං දස්සෙති. **කාමසුඛං අත්තකිලමථන්ති ඉමෙ අනුපගච්ඡන්තො ගතොති** එතෙන අරියමග්ගගතිං දස්සෙති.

තත්‍රාති යුත්තට්ඨානෙ යුත්තස්සෙව භාසනෙ. නිප්ඵාදෙතබ්බෙ සාධෙතබ්බෙ චෙතං භුම්මං. **අභූතන්ති** අභූතත්ථං. අත්ථමුඛෙන හි වාචාය අභූතතා භූතතා වා. **අතච්ඡන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **අනත්ථසංහිතන්ති** දිට්ඨධම්මිකෙන සම්පරායිකෙන වා අනත්ථෙන සංහිතං **අනත්ථසංහිතං,** අනත්ථාවහං. න අත්ථොති අනත්ථො, අත්ථස්ස පටිපක්ඛො අභාවො ච, තෙන සංහිතං, පිසුණවාචං සම්ඵප්පලාපඤ්චාති අත්ථො. එවමෙත්ථ චතුබ්බිධස්සපි වචීදුච්චරිතස්ස සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. එත්ථ ච පඨමා වාචා සීලවන්තං ''දුස්සීලො''ති, අචණ්ඩාලාදිං ''චණ්ඩාලො''තිආදිනා භාසමානස්ස දට්ඨබ්බා. දුතියා දුස්සීලං ''දුස්සීලො''ති, චණ්ඩාලාදිමෙව ''චණ්ඩාලො''තිආදිනා අවිනයෙන භාසමානස්ස. තතියා නෙරයිකාදිකස්ස නෙරයිකාදිභාවවිභාවනීකථා යථා ''ආපායිකො දෙවදත්තො නෙරයිකො''තිආදිකා. චතුත්ථී ''වෙදවිහිතෙන යඤ්ඤවිධිනා පාණාතිපාතාදිකතං සුගතිං ආවහතී''ති ලොකස්ස බ්‍යාමොහනකථා. පඤ්චමී භූතෙන පෙසුඤ්ඤූපසංහාරා කථා. ඡට්ඨා යුත්තපත්තට්ඨානෙ පවත්තිතා දානසීලාදිකථා වෙදිතබ්බා. **එවං සම්මා ගදත්තාති** යථාවුත්තං අභූතාදිං වජ්ජෙත්වා භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං පියං මනාපං තතො එව සම්මා සුට්ඨු ගදනතො සුගතො. ආපාථගමනමත්තෙන කස්සචි අප්පියම්පි හි භගවතො වචනං පියං මනාපමෙව අත්ථසිද්ධියා ලොකස්ස හිතසුඛාවහත්තා. එත්ථ පන ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා ''සුගතො''ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අපරො නයො – සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති **සුගතො.** භගවතො හි වෙනෙය්‍යජනුපසඞ්කමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනතො සොභනං භද්දකං. තථා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනප්පටිමණ්ඩිතරූපකායතාය දුතවිලම්බිතඛලිතානුකඩ්ඪනනිප්පීළනුක්කුටිකකුටිලාකුලතාදිදොසවිරහිතං විලාසිතරාජහංසවසභවාරණමිගරාජගමනං කායගමනං ඤාණගමනඤ්ච විපුලනිම්මලකරුණාසතිවීරියාදිගුණවිසෙසහිතමභිනීහාරතො යාව මහාබොධි අනවජ්ජතාය සත්තානං හිතසුඛාවහතාය ච සොභනමෙව. අථ වා සයම්භුඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිජානන්තො සම්මා ගතො අවගතොති **සුගතො.** තථා ලොකසමුදයං පහානාභිසමයවසෙන පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති සුගතො. ලොකනිරොධං නිබ්බානං

සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො. ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං භාවනාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති සුගතො. තථා යං ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං ඤාතං අනුවිචරිතං මනසා, සබ්බං තං හත්ථතලෙ ආමලකං විය සම්මා පච්චක්ඛතො ගතො අබ්භඤ්ඤාසීති සුගතො.

ඉදානි **ලොකවිදූති** ඉමස්ස අත්ථං පකාසෙන්තො ආහ **"සබ්බථා විදිතලොකත්තා"**තිආදි. තත්ථ **සබ්බථාති** සබ්බප්පකාරෙන, යො යො ලොකො යෙන යෙන පකාරෙන වෙදිතබ්බො, තෙන තෙන පකාරෙනාති අත්ථො. තෙ පන පකාරෙ දස්සෙතුං **"සභාවතො"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සභාවතොති** දුක්ඛසභාවතො. සබ්බො හි ලොකො දුක්ඛසභාවො. යථාහ "සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා"ති. **සමුදයතොති** යතො සමුදෙති, තතො තණ්හාදිතො. **නිරොධතොති** යත්ථ සො නිරුජ්ඣති, තතො විසඞ්ඛාරතො. **නිරොධූපායතොති** යෙන විධිනා සො නිරොධො පත්තබ්බො, තතො අරියමග්ගතො ඉතො අඤ්ඤස්ස පකාරස්ස අභාවා. ඉති "සබ්බථා ලොකං අවෙදී"ති වත්වා තදත්ථසාධකං සුත්තං දස්සෙන්තො **"යත්ථ ඛො, ආවුසො"**තිආදිමාහ. ඉදඤ්ච සුත්තං "යත්ථ ඛො, භන්තෙ, න ජායති…පෙ.… න උපපජ්ජති, සක්කා නු ඛො සො, භන්තෙ, ගමනෙන ලොකස්ස අන්තො ඤාතුං වා දට්ඨුං වා පාපුණිතුං වා"ති (සං. නි. 1.107; අ. නි. 4.45) ඔකාසලොකස්ස ගතිං සන්ධාය රොහිතදෙවපුත්තෙන පුට්ඨො භගවා අභාසි. තත්ථ **න ජායතීති**ආදිනා උජුකං ජාතිආදීනි පටික්ඛිපිත්වා **න චවති න උපපජ්ජතීති** පදද්වයෙන අපරාපරං චවනුපපතනානි පටික්ඛිපති. කෙචි පන "න ජායතීතිආදි ගබ්භසෙය්‍යකාදිවසෙන වුත්තං, ඉතරං ඔපපාතිකවසෙනා"ති වදන්ති. **තන්ති** ජාතිආදිරහිතං. **ගමනෙනාති** පදසා ගමනෙන. **ලොකස්සන්තන්ති** සඞ්ඛාරලොකස්ස අන්තභූතං නිබ්බානං. **ඤාතෙය්‍යන්ති** ජානිතබ්බං. **දට්ඨෙය්‍යන්ති** දට්ඨබ්බං. **පත්තෙය්‍යන්ති** පත්තබ්බං. "ඤාතායං දිට්ඨායං පත්තාය"න්ති වා පාඨො, තත්ථ ගමනෙන ලොකස්සන්තං ඤාතා අයං දිට්ඨා අයං පත්තා අයන්ති න වදාමීති අත්ථො. **අයන්ති** නිබ්බානත්ථිකො.

කාමං පදසා ගමනෙන ගන්ත්වා ලොකස්සන්තං ඤාතුං දට්ඨුං පත්තුං වා න සක්කා, අපි ච පරිමිතපරිච්ඡින්නට්ඨානෙ තං පඤ්ඤාපෙත්වා දස්සෙමීති දස්සෙන්තො **"අපි චා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙති** බ්‍යාමප්පමාණෙ අත්තභාවෙ. ඉමිනා රූපක්ඛන්ධං දස්සෙති. **සසඤ්ඤිම්හීති** සඤ්ඤාය සහිතෙ. ඉමිනා සඤ්ඤාසීසෙන වෙදනාදයො තයො ඛන්ධෙ දස්සෙති සඤ්ඤාසහිතත්තා එව. **සමනකෙති** සවිඤ්ඤාණකෙති අත්ථො. ඉමිනා විඤ්ඤාණක්ඛන්ධං දස්සෙති, අවිඤ්ඤාණකෙ පන උතුසමුට්ඨානරූපසමුදායමත්තෙ පඤ්ඤාපෙතුං න සක්කාති අධිප්පායො. **ලොකන්ති** ඛන්ධාදිලොකං. **ලොකනිරොධන්ති** තස්ස ලොකස්ස නිරුජ්ඣනං නිබ්බානමෙව වා. නිබ්බානම්පි හි ඛන්ධෙ පටිච්ච පඤ්ඤාපනතො සරීරස්මිංයෙව පඤ්ඤාපෙති. අදෙසම්පි හි තං යෙසං නිරොධො, තෙසං වසෙන දෙසතොපි උපචාරවසෙන නිද්දිසීයති යථා "චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පහීයමානා පහීයති, එත්ථ නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣතී"ති (දී. නි. 2.401; ම. නි. 1.134; විභ. 204).

ගමනෙනාති පාකතිකගමනෙන. **ලොකස්සන්තොති** සඞ්ඛාරලොකස්ස අන්තො අන්තකිරියාය හෙතුභූතං නිබ්බානං. **කුදාචනන්ති** කදාචිපි. **අප්පත්වාති** අග්ගමග්ගෙන අනධිගන්ත්වා. **පමොචනන්ති** පමුත්ති නිස්සරණං. **තස්මාති** යස්මා ලොකන්තං අප්පත්වා වට්ටදුක්ඛතො මුත්ති නත්ථි, තස්මා. **හවෙති** නිපාතමත්තං. **ලොකවිදූති** සභාවාදිතො සබ්බං ලොකං විජානන්තො. **සුමෙධොති** සුන්දරපඤ්ඤො. **ලොකන්තගූති** පරිඤ්ඤාභිසමයෙන ලොකං විදිත්වා පහානාභිසමයෙන ලොකන්තගූ. මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස පරිනිට්ඨිතත්තා **වුසිතබ්‍රහ්මචරියො.** සබ්බෙසං කිලෙසානං සමිතත්තා චතුසච්චධම්මානං වා අභිසමිතත්තා **සමිතාවී. නාසීසතීති** න පත්ථෙති, යථා ඉමං ලොකං, එවං පරඤ්ච ලොකං නාසීසති අප්පටිසන්ධිකත්තා.

එවං යදිපි ලොකවිදූතා අනවසෙසතො දස්සිතා සභාවාදිතො දස්සිතත්තා, ලොකො පන එකදෙසෙනෙව වුත්තොති තං අනවසෙසතො දස්සෙතුං **"අපි ච තයො ලොකා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉන්ද්‍රියබද්ධානං ඛන්ධානං සමූහො සන්තානො ච **සත්තලොකො.** රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය සත්තො, ලොකීයති එත්ථ කුසලාකුසලං තබ්බිපාකො චාති ලොකො. අනින්ද්‍රියබද්ධානං රූපාදීනං සමූහො සන්තානො ච **ඔකාසලොකො** ලොකීයන්ති එත්ථ ජඞ්ගමා ථාවරා ච තෙසඤ්ච ඔකාසභූතොති කත්වා. තදාධාරතාය හෙස "භාජනලොකො"තිපි වුච්චති. උභයෙපි ඛන්ධා **සඞ්ඛාරලොකො** පච්චයෙහි සඞ්ඛරීයන්ති ලුජ්ජන්ති පලුජ්ජන්ති චාති. **ආහාරට්ඨිතිකාති** පච්චයට්ඨිතිකා, පච්චයායත්තවුත්තිකාති අත්ථො. පච්චයත්ථො හෙත්ථ ආහාරසද්දො "අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදායා"තිආදීසු (සං. නි. 5.232) විය. එවඤ්හි "සබ්බෙ සත්තා"ති ඉමිනා අසඤ්ඤසත්තාපි පරිග්ගහිතා හොන්ති. සා පනායං ආහාරට්ඨිතිකතා නිප්පරියායතො සඞ්ඛාරධම්මො, න සත්තධම්මොති ආහ **"ආහාරට්ඨිතිකාති ආගතට්ඨානෙ සඞ්ඛාරලොකො වෙදිතබ්බො"**ති.

යදි එවං "සබ්බෙ සත්තා"ති ඉදං කථන්ති? පුග්ගලාධිට්ඨානදෙසනාති නායං දොසො. කස්මා පන භගවා කත්ථචි පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා ධම්මං දෙසෙති, කත්ථචි ධම්මාධිට්ඨානං කත්වා ධම්මං දෙසෙතීති? දෙසනාවිලාසතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයතො ච. දෙසනාවිලාසප්පත්තා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ යථාරුචි කත්ථචි පුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා කත්ථචි ධම්මාධිට්ඨානං කත්වා ධම්මං දෙසෙන්ති. යෙ වා පන වෙනෙය්‍යා සාසනක්කමං අනොතිණ්ණා, තෙසං පුග්ගලාධිට්ඨානං දෙසනං දෙසෙන්ති. යෙ ච ඔතිණ්ණා, තෙසං ධම්මාධිට්ඨානං. සම්මුතිසච්චවිසයා පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා, ඉතරා පරමත්ථසච්චවිසයා. පුරිමා කරුණානුකූලා, ඉතරා පඤ්ඤානුකූලා. සද්ධානුසාරීගොත්තානං වා පුරිමා.

තෙ හි පුග්ගලප්පමාණිකා, පච්ඡිමා ධම්මානුසාරීගොත්තානං. සද්ධාචරිතතාය වා ලොකාධිපතීනං වසෙන පුග්ගලාධිට්ඨානා, පඤ්ඤාචරිතතාය ධම්මාධිපතීනං වසෙන ධම්මාධිට්ඨානා. පුරිමා ච නෙයාත්ථා, පච්ඡිමා නීතත්ථා. ඉති භගවා තං තං විසෙසං අපෙක්ඛිත්වා තත්ථ තත්ථ දුවිධං දෙසනං දෙසෙතීති වෙදිතබ්බං.

දිට්ඨිගතිකානං සස්සතාදිවසෙන ‘‘අත්තා ලොකො’’ති පරිකප්පනා යෙභුය්‍යෙන සත්තවිසයා, න සඞ්ඛාරවිසයාති ආහ **‘‘සස්සතො ලොකොති වා අසස්සතො ලොකොති වාති ආගතට්ඨානෙ සත්තලොකො වෙදිතබ්බො’’ති. යාවතා චන්දිමසූරියා පරිහරන්තීති** යත්තකෙ ඨානෙ චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්ති පරිබ්භමන්ති. **දිසා භන්ති විරොචමානාති** තෙසං පරිබ්භමනෙනෙව තා තා දිසා පභස්සරා හුත්වා විරොචන්ති. අථ වා **දිසාති** උපයොගබහුවචනං, තස්මා සයං විරොචමානා චන්දිමසූරියා යත්තකා දිසා භන්ති සොභෙන්ති ඔභාසයන්තීති අත්ථො. **තාව සහස්සධා ලොකොති** තත්තකෙන පමාණෙන සහස්සප්පකාරො ඔකාසලොකො, සහස්සලොකධාතුයොති අත්ථො. ‘‘තාවසහස්සවා’’ති වා පාඨො, තාව තත්තකං සහස්සං අස්ස අත්ථීති තාවසහස්සවා. **එත්ථාති** සහස්සලොකධාතුසඞ්ඛාතෙ ලොකෙ.

තම්පීති තිවිධම්පි ලොකං. **සබ්බථා අවෙදීති** සබ්බප්පකාරතො පටිවිජ්ඣි. කථං පටිවිජ්ඣීති ආහ **‘‘තථා හී’’**තිආදි. **තථා හිස්සාති** ඉමස්ස ‘‘සබ්බථා විදිතො’’ති එතෙන සම්බන්ධො. **අස්සාති** අනෙන භගවතා. **එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකාති** යාය පුග්ගලාධිට්ඨානාය කථාය සබ්බෙසං සඞ්ඛාරානං පච්චයායත්තවුත්තිතා වුත්තා, තාය සබ්බො සඞ්ඛාරලොකො එකවිධො පකාරන්තරස්ස අභාවතො. **ද්වෙ ලොකාති**ආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නාමග්ගහණෙන චෙත්ථ නිබ්බානස්ස අග්ගහණං තස්ස අලොකසභාවත්තා. නනු ච ‘‘ආහාරට්ඨිතිකා’’ති එත්ථ පච්චයායත්තවුත්තිතාය මග්ගඵලධම්මානම්පි ලොකතා ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති පරිඤ්ඤෙය්‍යානං දුක්ඛසච්චධම්මානං ඉධ ලොකොති අධිප්පෙතත්තා. අථ වා න ලුජ්ජති න පලුජ්ජතීති යො ගහිතො තථා න හොති, සො ලොකොති තංගහණරහිතානං ලොකුත්තරානං නත්ථි ලොකතා.

තිස්සො වෙදනාති සුඛදුක්ඛඋපෙක්ඛාවසෙන. **චත්තාරො ආහාරාති** කබළීකාරාහාරො ඵස්සාහාරො මනොසඤ්චෙතනාහාරො විඤ්ඤාණාහාරොති චත්තාරො ආහාරා. තත්ථ කබළීකාරාහාරො ඔජට්ඨමකං රූපං ආහරතීති ආහාරො. ඵස්සො තිස්සො වෙදනා ආහරතීති ආහාරො. මනොසඤ්චෙතනා තීසු භවෙසු පටිසන්ධිං ආහරතීති ආහාරො. විඤ්ඤාණං පටිසන්ධික්ඛණෙ නාමරූපං ආහරතීති ආහාරො. උපාදානානං ආරම්මණභූතා ඛන්ධා **උපාදානක්ඛන්ධා. ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානීති** චක්ඛායතනාදිමනායතනපරියන්තානි. **සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියොති** නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො, එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො, හෙට්ඨිමා ච තයො ආරුප්පාති ඉමා සත්ත ‘‘විඤ්ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති විඤ්ඤාණට්ඨිතියො’’ති වුච්චන්ති. තත්ථ නානත්තං කායො එතෙසං, නානත්තො වා කායො එතෙසන්ති නානත්තකායා, නානත්තසඤ්ඤා එතෙසං අත්ථීති නානත්තසඤ්ඤිනො. ඉමිනා නයෙන සෙසපදෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සබ්බෙ මනුස්සා (දී. නි. අට්ඨ. 2.127; අ. නි. අට්ඨ. 3.7.44-45) ඡකාමාවචරා ච දෙවා එකච්චෙ ච විනිපාතිකා **‘‘නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො’’**ති වුච්චන්ති. අපරිමාණෙසු හි චක්කවාළෙසු අපරිමාණානං මනුස්සානං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන ද්වෙපි එකසදිසා නත්ථි. යෙපි කත්ථචි යමකභාතරො වණ්ණෙන වා සණ්ඨානෙන වා එකසදිසා හොන්ති, තෙසම්පි ආලොකිතවිලොකිතකථිතහසිතගමනඨානාදීහි විසෙසො හොතියෙව, පටිසන්ධිසඤ්ඤා ච නෙසං තිහෙතුකාපි දුහෙතුකාපි අහෙතුකාපි හොති, තස්මා සබ්බෙපි මනුස්සා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො. ඡකාමාවචරදෙවෙසු ච කෙසඤ්චි කායො නීලො හොති, කෙසඤ්චි පීතාදිවණ්ණො, පටිසන්ධිසඤ්ඤා ච නෙසං දුහෙතුකාපි තිහෙතුකාපි හොති, තස්මා තෙපි නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො. එකච්චෙ විනිපාතිකා පන චතුඅපායවිනිමුත්තකා උත්තරමාතා යක්ඛිනී, පියඞ්කරමාතා, ධම්මගුත්තාති එවමාදයො දට්ඨබ්බා. එතෙසඤ්හි ඔදාතකාළමඞ්ගුරච්ඡවිසාමවණ්ණාදිවසෙන චෙව කිසථූලරස්සදීඝාදිවසෙන ච කායො නානා හොති, මනුස්සානං විය තිහෙතුකදුහෙතුකාහෙතුකවසෙන පටිසන්ධිසඤ්ඤාපි, තෙ පන දෙවා විය න මහෙසක්ඛා , කපණමනුස්සා විය අප්පෙසක්ඛා දුල්ලභඝාසච්ඡාදනා දුක්ඛපීළිතා විහරන්ති, එකච්චෙ කාළපක්ඛෙ දුක්ඛිතා ජුණ්හපක්ඛෙ සුඛිතා හොන්ති, තස්මා සුඛසමුස්සයතො විනිපතිතත්තා සුඛසමුස්සයතො විනිපාතො එතෙසං අත්ථීති විනිපාතිකාති වුත්තා සතිපි දෙවභාවෙ දිබ්බසම්පත්තියා අභාවතො. යෙ පනෙත්ථ තිහෙතුකා, තෙසං ධම්මාභිසමයොපි හොති. පියඞ්කරමාතා හි යක්ඛිනී පච්චූසසමයෙ අනුරුද්ධත්ථෙරස්ස ධම්මං සජ්ඣායතො සුත්වා –

‘‘මා සද්දං කරි පියඞ්කර, භික්ඛු ධම්මපදානි භාසති;
අපිච ධම්මපදං විජානිය, පටිපජ්ජෙම හිතාය නො සියා.

‘‘පාණෙසු ච සංයමාමසෙ, සම්පජානමුසා න භණාමසෙ;
සික්ඛෙම සුසීල්‍යමත්තනො, අපි මුච්චෙම පිසාචයොනියා’’ති. (සං. නි. 1.240) –

එවං පුත්තකං සඤ්ඤාපෙත්වා තං දිවසං සොතාපත්තිඵලං පත්තා. උත්තරමාතා පන භගවතො ධම්මං සුත්වාව සොතාපන්නා ජාතා. එවමිමෙපි කායස්ස චෙව පටිසන්ධිසඤ්ඤාය ච නානත්තා ‘‘නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො’’ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති.

බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මසඞ්ඛාතා පන හීනමජ්ඣිමපණීතභෙදභින්නෙන පඨමජ්ඣානෙන නිබ්බත්තා බ්‍රහ්මකායිකා චෙව චතූසු අපායෙසු සත්තා ච **"නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො"**ති වුච්චන්ති. එතෙසු හි බ්‍රහ්මකායිකෙසු බ්‍රහ්මපුරොහිතානං කායො බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජෙහි පමාණතො විපුලතරො හොති, මහාබ්‍රහ්මානං කායො පන බ්‍රහ්මපුරොහිතෙහිපි පමාණතො විපුලතරො හොති. කාමඤ්ච නෙසං පභාවසෙනපි කායො හෙට්ඨිමහෙට්ඨිමෙහි උළාරතරො හොති, තං පන ඉධ අප්පමාණං. තථා හි පරිත්තාභාදීනං පරිත්තසුභාදීනඤ්ච කායෙ සතිපි පභාවෙමත්තෙ එකත්තවසෙනෙව වවත්ථපීයතීති "එකත්තකායා"ත්වෙව තෙ වුච්චන්ති. එවමිමෙ බ්‍රහ්මකායිකා කායස්ස නානත්තා පඨමජ්ඣානවිපාකවසෙන පන පටිසන්ධිසඤ්ඤාය ච එකත්තා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො. යථා ච තෙ, එවං චතූසු අපායෙසු සත්තා. නිරයෙසු හි කෙසඤ්චි ගාවුතං, කෙසඤ්චි අඩ්ඪයොජනං, කෙසඤ්චි යොජනං අත්තභාවො හොති, දෙවදත්තස්ස පන යොජනසතිකො ජාතො. තිරච්ඡානෙසුපි කෙචි ඛුද්දකා, කෙචි මහන්තා, පෙත්තිවිසයෙපි කෙචි සට්ඨිහත්ථා, කෙචි අසීතිහත්ථා හොන්ති, කෙචි සුවණ්ණා, කෙචි දුබ්බණ්ණා, තථා කාලකඤ්චිකා අසුරා. අපි චෙත්ථ දීඝපිට්ඨිකපෙතා නාම සට්ඨියොජනිකාපි හොන්ති, පටිසන්ධිසඤ්ඤා පන සබ්බෙසම්පි අකුසලවිපාකාහෙතුකාව හොති. ඉති ආපායිකාපි "නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො"ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති.

දුතියජ්ඣානභූමිකා පන පරිත්තාභා අප්පමාණාභා ආභස්සරා **"එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො"**ති වුච්චන්ති. නෙසඤ්හි සබ්බෙසං කායො එකප්පමාණොව හොති, පටිසන්ධිසඤ්ඤා පන දුතියතතියජ්ඣානවිපාකවසෙන නානා හොති.

පරිත්තසුභා අප්පමාණසුභා සුභකිණ්හා පන තතියජ්ඣානභූමිකා **එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො**. තෙසං වුත්තනයෙන කායස්ස චෙව චතුත්ථජ්ඣානවිපාකවසෙන පටිසන්ධිසඤ්ඤාය ච එකත්තා. "වෙහප්ඵලාපි ඉමංයෙව චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං භජන්ති කායස්ස චෙව පඤ්චමජ්ඣානවිපාකවසෙන පටිසන්ධිසඤ්ඤාය ච එකරූපත්තා. සුද්ධාවාසා පන අපුනරාවත්තනතො විවට්ටපක්ඛෙ ඨිතා, න සබ්බකාලිකා. කප්පසතසහස්සම්පි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යම්පි බුද්ධසුඤ්ඤෙ ලොකෙ නුප්පජ්ජන්ති, සොළසකප්පසහස්සබ්භන්තරෙ බුද්ධෙසු උප්පජ්ජන්තෙසුයෙව උප්පජ්ජන්ති, ධම්මචක්කප්පවත්තිස්ස භගවතො ඛන්ධාවාරට්ඨානසදිසා හොන්ති, තස්මා නෙව විඤ්ඤාණට්ඨිතිං, න සත්තාවාසං භජන්ති"ති වදන්ති. මහාසීවත්ථෙරො පන "න ඛො පන සො සාරිපුත්ත ආවාසො සුලභරූපො, යො මයා අනාවුට්ඨපුබ්බො ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා අඤ්ඤත්‍ර සුද්ධාවාසෙහි දෙවෙහී"ති (ම. නි. 1.160) ඉමිනා සුත්තෙන "සුද්ධාවාසාපි චතුත්ථවිඤ්ඤාණට්ඨිතිං චතුත්ථසත්තාවාසං භජන්තී"ති වදති, තං අප්පටිබාහියත්තා සුත්තස්ස අනුඤ්ඤාතං. තස්මා අසඤ්ඤසත්තං අපනෙත්වා පරිත්තසුභාදීසු අකනිට්ඨපරියොසානාසු නවසු භූමීසු සත්තා "එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො"ති ගහෙතබ්බා.

අසඤ්ඤසත්තා පන විඤ්ඤාණාභාවා එත්ථ සඞ්ගහං න ගච්ඡන්ති. තථා හි අනුප්පන්නෙ බුද්ධෙ තිත්ථායතනෙ පබ්බජිතා වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වා චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තතො වුට්ඨාය "ධී චිත්තං, ධී චිත්තං, චිත්තස්ස නාම අභාවොයෙව සාධු. චිත්තඤ්හි නිස්සාය වධබන්ධාදිපච්චයං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, චිත්තෙ අසති නත්ථෙත"න්ති ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වා අපරිහීනජ්ඣානා කාලං කත්වා රූපපටිසන්ධිවසෙන අසඤ්ඤභවෙ නිබ්බත්තන්ති. යො යස්ස ඉරියාපථො මනුස්සලොකෙ පණිහිතො අහොසි, සො තෙන ඉරියාපථෙන නිබ්බත්තිත්වා පඤ්ච කප්පසතානි ඨිතො වා නිසින්නො වා නිපන්නො වා හොති. එවං චිත්තවිරාගභාවනාවසෙන තෙසං තත්ථ විඤ්ඤාණුප්පත්ති න හොතීති විඤ්ඤාණාභාවතො විඤ්ඤාණට්ඨිතිං තෙ න භජන්ති. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං පන යථෙව සඤ්ඤාය, එවං විඤ්ඤාණස්සපි සුඛුමත්තා විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු සඞ්ගහං න ගච්ඡති. තඤ්හි සඤ්ඤාය විය විඤ්ඤාණස්සපි සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමභාවප්පත්තත්තා පරිබ්‍යත්තවිඤ්ඤාණකිච්චාභාවතො නෙව විඤ්ඤාණං , න ච සබ්බසො අවිඤ්ඤාණං හොතීති නෙවවිඤ්ඤාණා නාවිඤ්ඤාණං, තස්මා පරිප්ඵුටවිඤ්ඤාණකිච්චවන්තීසු විඤ්ඤාණට්ඨිතීසු සඞ්ගහං න ගච්ඡති. තස්මා විනිපාතිකෙහි සද්ධිං ඡකාමාවචරදෙවා මනුස්සා ච නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, පඨමජ්ඣානභූමිකා අපායසත්තා ච නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො, දුතියජ්ඣානභූමිකා එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, තතියජ්ඣානභූමිකා අසඤ්ඤසත්තං වජ්ජෙත්වා සෙසා චතුත්ථජ්ඣානභූමිකා ච එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනොති ඉමා චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං වජ්ජෙත්වා ආකාසානඤ්චායතනාදිහෙට්ඨිමාරුප්පත්තයෙන සද්ධිං "සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො"ති වෙදිතබ්බා.

අට්ඨ ලොකධම්මාති ලාභො අලාභො යසො අයසො නින්දා පසංසා සුඛං දුක්ඛන්ති ඉමෙ අට්ඨ ලොකස්ස ධම්මත්තා ලොකධම්මා. ඉමෙ හි සත්තලොකස්ස අවස්සංභාවිනො ධම්මා, තස්මා එතෙහි විනිමුත්තො නාම කොචි සත්තො නත්ථි. තෙ හි අපරාපරං කදාචි ලොකං අනුපතන්ති, කදාචි තෙ ලොකො ච අනුපතති. වුත්තම්පි චෙතං "අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, ලොකධම්මා ලොකං අනුපරිවත්තන්ති, ලොකො ච අට්ඨ ලොකධම්මෙ අනුපරිවත්තතී"ති (අ. නි. 8.6). සාසච්ඡාදනාදීනං ලද්ධි, තානි එව වා ලද්ධබ්බතො **ලාභො**. තදභාවො **අලාභො**. ලාභග්ගහණෙන චෙත්ථ තබ්බිසයො අනුරොධො ගහිතො, අලාභග්ගහණෙන විරොධො. එවං **යසාදීසුපි** තබ්බිසයඅනුරොධවිරොධානං ගහණං වෙදිතබ්බං. ලාභෙ පන ආගතෙ අලාභො ආගතොයෙව හොතීති ලාභො ච අලාභො ච වුත්තො. **යසාදීසුපි** එසෙව නයො. තථා ච ලොභිතෙ සති තදුපසාතවසෙන පුබ්බො විය ලාභාදීසු අනුරොධෙ සති අලාභාදීසු විරොධො ලද්ධාවසරො එව හොති.

නව සත්තාවාසාති හෙට්ඨා වුත්තසත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතියො එව අසඤ්ඤසත්තචතුත්ථාරුප්පෙහි සද්ධිං "නව සත්තාවාසා"ති වුච්චන්ති. සත්තා ආවසන්ති එතෙසූති සත්තාවාසා, නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤීආදිභෙදා

සත්තනිකායා. තෙ හි සත්තනිකායා තප්පරියාපන්නානං සත්තානං තාය එව තප්පරියාපන්නතාය ආධාරො විය වත්තබ්බතං අරහන්ති සමුදායාධාරතාය අවයවස්ස යථා ''රුක්ඛෙ සාඛා''ති. සුද්ධාවාසානම්පි සත්තාවාසග්ගහණෙ කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

දසායතනානීති අරූපසභාවං මනායතනං රූපාරූපාදිමිස්සකං ධම්මායතනඤ්ච ඨපෙත්වා කෙවලං රූපධම්මානංයෙව වසෙන චක්ඛායතනාදයො පඤ්ච, රූපායතනාදයො පඤ්චාති දසායතනානි වුත්තානි, මනායතනධම්මායතනෙහි පන සද්ධිං තානියෙව **''ද්වාදසායතනානී''**ති වුත්තානි.

කස්මා පනෙත්ථ චක්ඛාදයො ''ආයතනානී''ති වුච්චන්ති? ආයතනතො (විභ. අට්ඨ. 154) ආයානං වා තනනතො ආයතස්ස ච නයනතො ආයතනානි. චක්ඛුරූපාදීසු හි තංතංද්වාරාරම්මණා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සෙන සෙන අනුභවනාදිනා කිච්චෙන ආයතන්ති උට්ඨහන්ති ඝටන්ති වායමන්ති, තෙ ච පන ආයභූතෙ ධම්මෙ එතානි තනොන්ති විත්ථාරෙන්ති, ඉදඤ්ච අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පවත්තං අතිවිය ආයතං සංසාරදුක්ඛං යාව න නිවත්තති, තාව නයන්ති පවත්තයන්ති, තස්මා ''ආයතනානී''ති වුච්චන්ති. අපි ච නිවාසට්ඨානට්ඨෙන ආකරට්ඨෙන සමොසරණට්ඨෙන සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන කාරණට්ඨෙන ච ආයතනානි. තථා හි ලොකෙ ''ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන''න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති වුච්චති. ''සුවණ්ණායතනං රජතායතන''න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන ''මනොරමෙ ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විහඞ්ගමා''තිආදීසු (අ. නි. 5.38) සමොසරණට්ඨානං. ''දක්ඛිණාපථො ගුන්නං ආයතන''න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. ''තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ''තිආදීසු (ම. නි. 3.158; අ. නි. 3.102; 5.23) කාරණං ආයතනන්ති වුච්චති. චක්ඛුආදීසු ච තෙ තෙ චිත්තචෙතසිකා ධම්මා නිවසන්ති තදායත්තවුත්තිතායාති චක්ඛාදයො තෙසං නිවාසට්ඨානං. චක්ඛාදීසු ච තෙ ආකිණ්ණා තන්නිස්සිතත්තා තදාරම්මණත්තා වාති චක්ඛාදයොව නෙසං ආකරො. තත්ථ තත්ථ වත්ථුද්වාරාරම්මණවසෙන සමොසරණතො චක්ඛාදයොව නෙසං සමොසරණට්ඨානං. තන්නිස්සයාරම්මණභාවෙන තත්ථෙව උප්පත්තිතො චක්ඛාදයොව නෙසං සඤ්ජාතිදෙසො. චක්ඛාදීනං අභාවෙ අභාවතො චක්ඛාදයොව නෙසං කාරණන්ති යථාවුත්තෙනත්ථෙන චක්ඛු ච තං ආයතනඤ්චාති චක්ඛායතනං. එවං සෙසානිපි.

ඉමානෙව පන ද්වාදසායතනානි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිඡවිඤ්ඤාණෙහි සද්ධිං **අට්ඨාරස** විදහනාදිතො **''ධාතුයො''**ති වුච්චන්ති. තථා හි චක්ඛාදීසු එකෙකො ධම්මො යථාසම්භවං විදහති, ධීයතෙ, විධානං, විධීයතෙ එතාය, එත්ථ වා ධීයතීති ධාතූති වුච්චති. ලොකියා හි ධාතුයො කාරණභාවෙන ව්‍යවත්ථිතාව හුත්වා සුවණ්ණරජතාදිධාතුයො විය සුවණ්ණරජතාදිං, අනෙකප්පකාරං සංසාරදුක්ඛං විදහන්ති, භාරහාරෙහි ච භාරො විය සත්තෙහි ධීයන්ති ධාරීයන්ති, දුක්ඛවිධානමත්තමෙව චෙතා අවසවත්තනතො. එතාහි ච කාරණභූතාහි සංසාරදුක්ඛං සත්තෙහි අනුවිධීයති, තථාවිහිතඤ්ච තං එතාස්වෙව ධීයති ඨපීයති, තස්මා ''ධාතුයො''ති වුච්චන්ති. අපි ච යථා තිත්ථියානං අත්තා නාම සභාවතො නත්ථි, න එවමෙතා, එතා පන අත්තනො සභාවං ධාරෙන්තීති ධාතුයො. යථා ච ලොකෙ විචිත්තා හරිතාලමනොසිලාදයො සෙලාවයවා ''ධාතුයො''ති වුච්චන්ති, එවමෙතාපි ධාතුයො විය ධාතුයො. විචිත්තා හෙතා ඤාණඤෙය්‍යාවයවාති. යථා වා සරීරසඞ්ඛාතස්ස සමුදායස්ස අවයවභූතෙසු රසසොණිතාදීසු අඤ්ඤමඤ්ඤවිසභාගලක්ඛණපරිච්ඡින්නෙසු ධාතුසමඤ්ඤා, එවමෙතෙසුපි පඤ්චක්ඛන්ධසඞ්ඛාතස්ස අත්තභාවස්ස අවයවෙසු ධාතුසමඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. අඤ්ඤමඤ්ඤවිසභාගලක්ඛණපරිච්ඡින්නා හෙතෙ චක්ඛාදයොති. අපි ච **ධාතූ**ති නිජ්ජීවමත්තස්සෙතං අධිවචනං. තථා හි භගවා ''ඡධාතුරො අයං භික්ඛු පුරිසො''තිආදීසු (ම. නි. 3.343) ජීවසඤ්ඤාසමූහනනත්ථං ධාතුදෙසනමකාසි. තස්මා නිජ්ජීවට්ඨෙනපි ධාතුයොති වුච්චන්ති.

එත්ථ ච ''ආහාරට්ඨිතිකා''ති පච්චයායත්තවුත්තිතාවචනෙන සඞ්ඛාරානං අනිච්චතා, තාය ච ''යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා''ති (සං. නි. 3.15) වචනතො දුක්ඛානත්තතා ච පකාසිතා හොන්තීති තීණිපි සාමඤ්ඤලක්ඛණානි ගහිතානි. **නාමන්ති** චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා, තෙ ච අත්ථතො ඵස්සාදයො. **රූපන්ති** භූතුපාදායරූපානි, තානි ච අත්ථතො පථවීආදයොති අවිසෙසෙනෙව සලක්ඛණතො සඞ්ඛාරා ගහිතා. තග්ගහණෙනෙව යෙ තෙ සවිසෙසා කුසලාදයො හෙතුආදයො ච, තෙපි ගහිතා එව හොන්තීති ආහ **''ඉති අයං සඞ්ඛාරලොකොපි සබ්බථා විදිතො''**ති.

එවං සඞ්ඛාරලොකස්ස සබ්බථා විදිතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සත්තලොකස්සපි සබ්බථා විදිතභාවං දස්සෙන්තො **''යස්මා පනෙසා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ආසයං ජානාතී**ති ආගම්ම චිත්තං සෙති එත්ථාති ආසයො මිගාසයො විය. යථා මිගො ගොචරාය ගන්ත්වා පච්චාගන්ත්වා තත්ථෙව වනගහනෙ සයතීති සො තස්ස ආසයො, එවං අඤ්ඤථා පවත්තිත්වාපි චිත්තං ආගම්ම යත්ථ සෙති, සො තස්ස ආසයොති වුච්චති. සො පන සස්සතදිට්ඨිආදිවසෙන චතුබ්බිධො. වුත්තඤ්ච –

> ''සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨී ච, ඛන්ති චෙවානුලොමිකා;
> යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත''න්ති.

තත්ථ සබ්බදිට්ඨීනං සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨීහි සඞ්ගහිතත්තා සබ්බෙපි දිට්ඨිගතිකා සත්තා ඉමා එව ද්වෙ දිට්ඨියො සන්නිස්සිතා. යථාහ ''ද්වයනිස්සිතො ඛ්වායං කච්චාන ලොකො යෙභුය්‍යෙන අත්ථිතඤ්චෙව නත්ථිතඤ්චා''ති (සං. නි. 2.15). **අත්ථිතා**ති හි සස්සතග්ගාහො අධිප්පෙතො, **නත්ථිතා**ති උච්ඡෙදග්ගාහො. අයං තාව වට්ටනිස්සිතානං

පුථුජ්ජනානං ආසයො, විවට්ටනිස්සිතානං පන සුද්ධසත්තානං අනුලොමිකා ඛන්ති යථාභූතඤාණන්ති දුවිධො ආසයො. තත්ථ ‘‘අනුලොමිකා ඛන්ති විපස්සනාඤාණං, යථාභූතඤාණං පන මග්ගඤාණ’’න්ති **සම්මොහවිනොදනියා** විභඞ්ගට්ඨකථායං (විභ. අට්ඨ. 815) වුත්තං . තං චතුබ්බිධම්පි සත්තානං ආසයං ජානාති, ජානන්තො ච තෙසං දිට්ඨිගතානං තෙසඤ්ච ඤාණානං අප්පවත්තික්ඛණෙපි ජානාති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො කාමගරුකො කාමාසයො කාමාධිමුත්තො’ති, කාමං සෙවන්තඤ්ඤෙව ජානාති ‘අයං පුග්ගලො නෙක්ඛම්මගරුකො නෙක්ඛම්මාසයො නෙක්ඛම්මාධිමුත්තො’’’තිආදි (පටි. ම. 1.113).

අනුසයං ජානාතීති අනු අනු සයන්තීති අනුසයා, අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්තීති අත්ථො. එතෙන තෙසං කාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහතං දස්සෙති. අප්පහීනා හි කිලෙසා කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජන්ති. කෙ පන තෙ? කාමරාගාදයො සත්ත අනාගතා කිලෙසා, අතීතා පච්චුප්පන්නා ච තංසභාවත්තා තථා වුච්චන්ති. න හි ධම්මානං කාලභෙදෙන සභාවභෙදො අත්ථි, තං සත්තවිධං අනුසයං තස්ස තස්ස සත්තස්ස සන්තානෙ පරොපරභාවෙන පවත්තමානං ජානාති.

චරිතං ජානාතීති එත්ථ **චරිතන්ති** සුචරිතදුච්චරිතං. තඤ්හි **විභඞ්ගෙ** (විභ. 814 ආදයො) චරිතනිද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨං. අථ වා **චරිතන්ති** චරියා වෙදිතබ්බා. තා පන රාගදොසමොහසද්ධාබුද්ධිවිතක්කවසෙන ඡ මූලචරියා, තාසං අපරියන්තො අන්තරභෙදො, සංසග්ගභෙදො පන තෙසට්ඨිවිධො. තං චරිතං සභාවතො සංකිලෙසතො වොදානතො සමුට්ඨානතො ඵලතො නිස්සන්දතොති එවමාදිනා පකාරෙන ජානාති.

අධිමුත්තිං ජානාතීති එත්ථ **අධිමුත්තීති** අජ්ඣාසයධාතු. සා දුවිධා හීනාධිමුත්ති පණීතාධිමුත්තීති. යාය හීනාධිමුත්තිකා සත්තා හීනාධිමුත්තිකෙයෙව සෙවන්ති, පණීතාධිමුත්තිකා ච පණීතාධිමුත්තිකෙ එව. සචෙ හි ආචරියුපජ්ඣායා න සීලවන්තො හොන්ති, සද්ධිවිහාරිකා සීලවන්තො හොන්ති, තෙ අත්තනො ආචරියුපජ්ඣායෙපි න උපසඞ්කමන්ති, අත්තනා සදිසෙ සාරුප්පභික්ඛූයෙව උපසඞ්කමන්ති. සචෙ ආචරියුපජ්ඣායා සාරුප්පභික්ඛූ, ඉතරෙ අසාරුප්පා, තෙපි න ආචරියුපජ්ඣායෙ උපසඞ්කමන්ති, අත්තනා සදිසෙ හීනාධිමුත්තිකෙ එව උපසඞ්කමන්ති. තිපිටකචූළාභයත්ථෙරො කිර නාගදීපෙ චෙතියවන්දනාය පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ගච්ඡන්තො එකස්මිං ගාමෙ මනුස්සෙහි නිමන්තිතො ථෙරෙන ච සද්ධිං එකො අසාරුප්පභික්ඛු අත්ථි, ධුරවිහාරෙපි එකො අසාරුප්පභික්ඛු අත්ථි, භික්ඛුසඞ්ඝෙසු ගාමං ඔසරන්තෙසු තෙ උභො ජනා කිඤ්චාපි ආගන්තුකෙන නෙවාසිකො, නෙවාසිකෙන වා ආගන්තුකො න දිට්ඨපුබ්බො, එවං සන්තෙපි එකතො හුත්වා හසිත්වා හසිත්වා කථයමානා අට්ඨංසු. ථෙරො දිස්වා ‘‘සම්මාසම්බුද්ධෙන ජානිත්වා **ධාතුසංයුත්තං** (සං. නි. 2.85 ආදයො) කථිත’’න්ති ආහ. එවමයං හීනාධිමුත්තිකාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤොපසෙවනාදිනියාමිකා අජ්ඣාසයධාතු අජ්ඣාසයභාවො අධිමුත්තීති වුච්චති, තං අධිමුත්තිං ජානාති. ‘‘ඉමස්ස අධිමුත්ති හීනා, ඉමස්ස පණීතා. තත්ථාපි ඉමස්ස මුදු, ඉමස්ස මුදුතරා, ඉමස්ස මුදුතමා’’තිආදිනා පටිවිජ්ඣති. අධිමුත්තියා පන තික්ඛමුදුභාවාදිකො ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවාදිනා වෙදිතබ්බො.

අප්පරජක්ඛෙති පඤ්ඤාමයෙ අක්ඛිම්හි අප්පං පරිත්තං රාගදොසමොහරජං එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා, අප්පං වා රාගාදිරජං එතෙසන්ති අප්පරජක්ඛා, අනුස්සදරාගාදිරජා සත්තා. තෙ අප්පරජක්ඛෙ. **මහාරජක්ඛෙති** එත්ථාපි එසෙව නයො, උස්සදරාගාදිරජා මහාරජක්ඛා. **ජානාතීති** ‘‘ඉමස්ස රාගරජො අප්පො, ඉමස්ස දොසරජො අප්පො’’තිආදිනා අප්පරජක්ඛාදිකෙ ජානාති.

තික්ඛින්ද්‍රියෙති තිඛිණෙහි සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතෙ. **මුදින්ද්‍රියෙති** මුදුකෙහි සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතෙ. උභයත්ථාපි උපනිස්සයභූතින්ද්‍රියානි අධිප්පෙතානි. **ස්වාකාරෙති** සුන්දරාකාරෙ, කල්‍යාණපකතිකෙ විවට්ටජ්ඣාසයෙති අත්ථො. යෙසං වා ආසයාදයො ආකාරා කොට්ඨාසා සුන්දරා, තෙ **ස්වාකාරා**. විපරීතා **ද්වාකාරා. සුවිඤ්ඤාපයෙති** සම්මත්තනියාමං විඤ්ඤාපෙතුං සුකරෙ සද්ධෙ පඤ්ඤවන්තෙ ච, යෙ වා කථිතං කාරණං සල්ලක්ඛෙන්ති, සුඛෙන සක්කා හොන්ති විඤ්ඤාපෙතුං, තෙ **සුවිඤ්ඤාපයා**. විපරීතා **දුවිඤ්ඤාපයා. භබ්බෙ අභබ්බෙති** එත්ථ යෙ අරියමග්ගප්පටිවෙධස්ස අනුච්ඡවිකා උපනිස්සයසම්පන්නා කම්මාවරණකිලෙසාවරණවිපාකාවරණරහිතා, තෙ **භබ්බා**. විපරීතා **අභබ්බා. තස්මාති** යස්මා භගවා අපරිමාණෙ සත්තෙ ආසයාදිතො අනවසෙසෙත්වා ජානාති, තස්මා අස්ස භගවතො සත්තලොකොපි සබ්බථා විදිතො.

නනු ච සත්තෙසු පමාණාදිපි ජානිතබ්බො අත්ථීති? අත්ථි, තස්ස පන ජානනං න නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධායාති ඉධ න ගහිතං, භගවතො පන තම්පි සුවිදිතං සුවවත්ථාපිතමෙව, පයොජනාභාවා දෙසනං නාරුළ්හං. තෙන වුත්තං –

> ‘‘අථ ඛො භගවා පරිත්තං නඛසිඛායං පංසුං ආරොපෙත්වා භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ‘තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, කතමං නු ඛො බහුතරං යො වායං මයා පරිත්තො නඛසිඛායං පංසු ආරොපිතො, අයං වා මහාපථවී’’’තිආදි (සං. නි. 5.1121).

එවං සත්තලොකස්සපි සබ්බථා විදිතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි ඔකාසලොකස්සපි තථෙව විදිතභාවං දස්සෙන්තො ආහ **''යථා ච සත්තලොකො''**තිආදි . ඔකාසලොකොපි සබ්බථා විදිතොති සම්බන්ධො. **චක්කවාළන්ති** ලොකධාතු. සා හි නෙමිමණ්ඩලසදිසෙන චක්කවාළපබ්බතෙන සමන්තතො පරික්ඛිත්තත්තා ''චක්කවාළ''න්ති වුච්චති. **අඩ්ඪුඩ්ඪානීති** උපඩ්ඪචතුත්ථානි, තීණි සතානි පඤ්ඤාසඤ්චාති අත්ථො. **නහුතානීති** දසසහස්සානි. **සඞ්ඛාතාති** කථිතා. යස්මා පථවී නාමායං තිරියං අපරිච්ඡින්නා, තස්මා **''එත්තකං බහලත්තෙන, සඞ්ඛාතායං වසුන්ධරා''**ති බහලතොයෙව පරිච්ඡෙදො වුත්තො. නනු චක්කවාළපබ්බතෙහි තංතංචක්කවාළපථවී පරිච්ඡින්නාති? න තදඤ්ඤචක්කවාළපථවියා එකාබද්ධභාවතො. තිණ්ණං තිණ්ණඤ්හි පත්තානං අන්තරාළසදිසෙ තිණ්ණං තිණ්ණං ලොකධාතූනං අන්තරෙයෙව පථවී නත්ථි ලොකන්තරනිරයභාවතො, චක්කවාළපබ්බතානං පන චක්කවාළපබ්බතන්තරෙහි සම්බද්ධට්ඨානෙ පථවී එකාබද්ධාව, විවට්ටකාලෙ සණ්ඨහමානාපි පථවී යථාසණ්ඨිතපථවියා එකාබද්ධාව සණ්ඨහති.

සණ්ඨිතීති හෙට්ඨා උපරිතො වාති සබ්බසො ඨිති. **එවං සණ්ඨිතෙති** එවං අවට්ඨිතෙ. **එත්ථාති** චක්කවාළෙ. **අජ්ඣොගාළ්හොති** ඔගාහිත්වා අනුපවිසිත්වා ඨිතො. **අච්චුග්ගතො තාවදෙවාති** තත්තකමෙව චතුරාසීති යොජනසතසහස්සානියෙව උග්ගතො. න කෙවලඤ්චෙත්ථ උබ්බෙධොව, අථ ඛො ආයාමවිත්ථාරාපිස්ස තත්තකායෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

''සිනෙරු, භික්ඛවෙ, පබ්බතරාජා චතුරාසීති යොජනසහස්සානි ආයාමෙන, චතුරාසීති යොජනසහස්සානි විත්ථාරෙනා''ති (අ. නි. 7.66).

සිනෙරුපබ්බතුත්තමොති පබ්බතෙසු උත්තමො, පබ්බතොයෙව වා උත්තමො පබ්බතුත්තමො, සිනෙරුසඞ්ඛාතො පබ්බතුත්තමො සිනෙරුපබ්බතුත්තමො, සිනෙරුපබ්බතරාජාති වුත්තං හොති. තස්ස ච පාචීනපස්සං රජතමයං, තස්මා තස්ස පභාය අජ්ඣොත්ථරන්තියා පාචීනදිසාය සමුද්දොදකං ඛීරං විය පඤ්ඤායති. දක්ඛිණපස්සං පන ඉන්දනීලමණිමයං, තස්මා දක්ඛිණදිසාය සමුද්දොදකං යෙභුය්‍යෙන නීලවණ්ණං හුත්වා පඤ්ඤායති, තථා ආකාසං. පච්ඡිමපස්සං ඵලිකමයං. උත්තරපස්සං සුවණ්ණමයං. චත්තාරො සමුද්දාපි සිනෙරුරස්මීහි එව පරිච්ඡින්නා. තථා හි පුබ්බදක්ඛිණපස්සෙහි නික්ඛන්තා රජතමණිරස්මියො එකතො හුත්වා මහාසමුද්දපිට්ඨෙන ගන්ත්වා චක්කවාළපබ්බතං ආහච්ච තිට්ඨන්ති, දක්ඛිණපච්ඡිමපස්සෙහි නික්ඛන්තා මණිඵලිකරස්මියො, පච්ඡිමුත්තරපස්සෙහි නික්ඛන්තා ඵලිකසුවණ්ණරස්මියො, උත්තරපාචීනපස්සෙහි නික්ඛන්තා සුවණ්ණරජතරස්මියො එකතො හුත්වා මහාසමුද්දපිට්ඨෙන ගන්ත්වා චක්කවාළපබ්බතං ආහච්ච තිට්ඨන්ති, තාසං රස්මීනං අන්තරෙසු චත්තාරො මහාසමුද්දා හොන්ති.

තතොති සිනෙරුස්ස හෙට්ඨා උපරි ච වුත්තප්පමාණතො. **උපඩ්ඪුපඩ්ඪෙනාති** උපඩ්ඪෙන උපඩ්ඪෙන. ඉදං වුත්තං හොති – ද්වාචත්තාලීස යොජනසහස්සානි සමුද්දෙ අජ්ඣොගාළ්හො තත්තකමෙව උපරි උග්ගතො **යුගන්ධරපබ්බතො,** එකවීසති යොජනසහස්සානි මහාසමුද්දෙ අජ්ඣොගාළ්හො තත්තකමෙව ච උපරි උග්ගතො **ඊසධරො** පබ්බතොති ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි උපඩ්ඪුපඩ්ඪප්පමාණතා වෙදිතබ්බා. යථා මහාසමුද්දො යාව චක්කවාළපාදමූලා අනුපුබ්බනින්නො, එවං යාව සිනෙරුපාදමූලාති හෙට්ඨා සිනෙරුප්පමාණතො උපඩ්ඪප්පමාණොපි යුගන්ධරපබ්බතො පථවියං සුප්පතිට්ඨිතො, එවං ඊසධරාදයොපීති දට්ඨබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං ''මහාසමුද්දො, භික්ඛවෙ, අනුපුබ්බනින්නො අනුපුබ්බපොණො අනුපුබ්බපබ්භාරො''ති (චූළව. 184; උදා. 45). සිනෙරුයුගන්ධරාදීනං අන්තරෙ **සීදන්තරසමුද්දා** නාම හොන්ති. තත්ථ කිර උදකං සුඛුමං මොරපත්තමත්තම්පි පක්ඛිත්තං පතිට්ඨාතුං න සක්කොති සීදතෙව, තස්මා තෙ සීදසමුද්දා නාම වුච්චන්ති. තෙ පන විත්ථාරතො යථාක්කමං සිනෙරුආදීනං අච්චුග්ගමසමානපමාණාති වදන්ති. **අජ්ඣොගාළ්හුග්ගතාති** අජ්ඣොගාළ්හා ච උග්ගතා ච. **බ්‍රහාති** මහන්තා.

සිනෙරුස්ස සමන්තතොති පරික්ඛිපනවසෙන සිනෙරුස්ස සමන්තතො ඨිතා. සිනෙරුං තාව පරික්ඛිපිත්වා ඨිතො යුගන්ධරො, තං පරික්ඛිපිත්වා ඊසධරො. එවං තං තං පරික්ඛිපිත්වා ඨිතා ''සිනෙරුස්ස සමන්තතො''ති වුත්තා. කත්ථචි පන ''සිනෙරුං පරික්ඛිපිත්වා අස්සකණ්ණො නාම පබ්බතො පතිට්ඨිතො, තං පරික්ඛිපිත්වා විනතකො නාම පබ්බතො''ති එවං අඤ්ඤොයෙව අනුක්කමො ආගතො. තථා හි **නිමිජාතකෙ** –

''සහස්සයුත්තං හයවාහිං, දිබ්බයානමධිට්ඨිතො;
යායමානො මහාරාජා, අද්දා සීදන්තරෙ නගෙ;
දිස්වානාමන්තයී සූතං, ඉමෙ කෙ නාම පබ්බතා''ති. (ජා. 2.22.566)

එවං නිමිමහාරාජෙන පුට්ඨෙන මාතලිදෙවපුත්තෙන –

''සුදස්සනො කරවීකො, ඊසධරො යුගන්ධරො;
නෙමින්ධරො විනතකො, අස්සකණ්ණො ගිරී බ්‍රහා.

''එතෙ සීදන්තරෙ නගා, අනුපුබ්බසමුග්ගතා;
මහාරාජානමාවාසා, යානි ත්වං රාජ පස්සසී''ති. (ජා. 2.22.568-569)

වුත්තං.

තත්ථ අට්ඨකථායං ඉදං වුත්තං –

‘‘අයං, මහාරාජ, එතෙසං සබ්බබාහිරො සුදස්සනො පබ්බතො නාම, තදනන්තරෙ කරවීකො නාම, සො සුදස්සනතො උච්චතරො. උභින්නම්පි පන තෙසං අන්තරෙ එකොපි සීදන්තරමහාසමුද්දො. කරවීකස්ස අනන්තරෙ ඊසධරො නාම, සො කරවීකතො උච්චතරො. තෙසම්පි අන්තරෙ එකො සීදන්තරමහාසමුද්දො. ඊසධරස්ස අනන්තරෙ යුගන්ධරො නාම, සො ඊසධරතො උච්චතරො. තෙසම්පි අන්තරෙ එකො සීදන්තරමහාසමුද්දො. යුගන්ධරස්ස අනන්තරෙ නෙමින්ධරො නාම, සො යුගන්ධරතො උච්චතරො. තෙසම්පි අන්තරෙ එකො සීදන්තරමහාසමුද්දො. නෙමින්ධරස්ස අනන්තරෙ විනතකො නාම, සො නෙමින්ධරතො උච්චතරො. තෙසම්පි අන්තරෙ එකො සීදන්තරමහාසමුද්දො. විනතකස්ස අනන්තරෙ අස්සකණ්ණො නාම, සො විනතකතො උච්චතරො. තෙසම්පි අන්තරෙ එකො සීදන්තරමහාසමුද්දො. එතෙ සීදන්තරමහාසමුද්දෙ සත්ත පබ්බතා අනුපටිපාටියා සමුග්ගතා සොපානසදිසා හුත්වා ඨිතා’’ති (ජා. අට්ඨ. 6.22.569).

යොජනානං සතානුච්චො, හිමවා පඤ්ච පබ්බතොති හිමවා පබ්බතො පඤ්ච යොජනසතානි උච්චො, උබ්බෙධොති අත්ථො. තත්ථ **හිමවාති** හිමපාතසමයෙ හිමයුත්තතාය හිමං අස්ස අත්ථීති හිමවා, ගිම්හකාලෙ හිමං වමතීති හිමවා. **පබ්බතොති** සෙලො. සෙලො හි සන්ධිසඞ්ඛාතෙහි පබ්බෙහි සහිතත්තා ‘‘පබ්බතො’’ති වුච්චති, පසවනාදිවසෙන ජලස්ස සාරභූතානං භෙසජ්ජාදීනං වත්ථූනඤ්ච ගිරණතො ‘‘ගිරී’’ති ච වුච්චති. **යොජනානං සහස්සානි, තීණි ආයතවිත්ථතොති** යොජනානං තීණි සහස්සානි ආයාමතො ච විත්ථාරතො චාති අත්ථො, ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච තීණි යොජනසහස්සානීති වුත්තං හොති.

චතුරාසීතිසහස්සෙහි, කූටෙහි පටිමණ්ඩිතොති සුදස්සනකූටචිත්‍රකූටාදීහි චතුරාසීතිකූටසහස්සෙහි පටිමණ්ඩිතො, සොභිතොති අත්ථො. අපිචෙත්ථ අවුත්තොපි අයං විසෙසො වෙදිතබ්බො (ම. නි. අට්ඨ. 2.31; අ. නි. අට්ඨ. 3.8.19; සු. නි. අට්ඨ. සෙලසුත්තවණ්ණනා) – අයං හිමවා නාම පබ්බතො සමන්තතො සන්දමානපඤ්චසතනදීවිචිත්තො, යත්ථ ආයාමවිත්ථාරෙන චෙව ගම්භීරතාය ච පණ්ණාස පණ්ණාස යොජනා දියඩ්ඪයොජනසතපරිමණ්ඩලා අනොතත්තදහො කණ්ණමුණ්ඩදහො රථකාරදහො ඡද්දන්තදහො කුණාලදහො මන්දාකිනීදහො සීහප්පපාතදහොති සත්ත මහාසරා පතිට්ඨිතා. තෙසු **අනොතත්තො** සුදස්සනකූටං චිත්‍රකූටං කාළකූටං ගන්ධමාදනකූටං කෙලාසකූටන්ති ඉමෙහි පඤ්චහි පබ්බතෙහි පරික්ඛිත්තො. තත්ථ **සුදස්සනකූටං** සොවණ්ණමයං ද්වියොජනසතුබ්බෙධං අන්තොවඞ්කං කාකමුඛසණ්ඨානං තමෙව සරං පටිච්ඡාදෙත්වා ඨිතං. **චිත්‍රකූටං** සබ්බරතනමයං. **කාළකූටං** අඤ්ජනමයං. **ගන්ධමාදනකූටං** සානුමයං අබ්භන්තරෙ මුග්ගවණ්ණං කාළානුසාරියාදිමූලගන්ධො චන්දනාදිසාරගන්ධො සරලාදිඵෙග්ගුගන්ධො ලවඞ්ගාදිතචගන්ධො කපිට්ඨාදිපපටිකගන්ධො සජ්ජාදිරසගන්ධො තමාලාදිපත්තගන්ධො නාගකුඞ්කුමාදිපුප්ඵගන්ධො ජාතිඵලාදිඵලගන්ධො සබ්බථා ගන්ධභාවතො ගන්ධගන්ධොති ඉමෙහි දසහි ගන්ධෙහි උස්සන්නං නානප්පකාරඔසධසඤ්ඡන්නං කාළපක්ඛඋපොසථදිවසෙ ආදිත්තමිව අඞ්ගාරං ජලන්තං තිට්ඨති.

තත්ථෙව නන්දමූලකං (සු. නි. අට්ඨ. 1.35) නාම පබ්භාරං පච්චෙකබුද්ධානං වසනොකාසො. තිස්සො ගුහායො සුවණ්ණගුහා මණිගුහා රජතගුහාති. තත්ථ මණිගුහාද්වාරෙ මඤ්ජූසකො නාම රුක්ඛො යොජනං උබ්බෙධෙන, යොජනං විත්ථාරෙන, සො යත්තකානි උදකෙ වා ථලෙ වා පුප්ඵානි, සබ්බානි පුප්ඵති විසෙසෙන පච්චෙකබුද්ධාගමනදිවසෙ, තස්සූපරිතො සබ්බරතනමාළො හොති. තත්ථ සම්මජ්ජනකවාතො කචවරං ඡඩ්ඩෙති, සමකරණවාතො සබ්බරතනමයං වාලිකං සමං කරොති, සිඤ්චනකවාතො අනොතත්තදහතො ආනෙත්වා උදකං සිඤ්චති, සුගන්ධකරණවාතො සබ්බෙසං ගන්ධරුක්ඛානං ගන්ධෙ ආනෙති, ඔචිනකවාතො පුප්ඵානි ඔචිනිත්වා පාතෙති, සන්ථරණකවාතො සබ්බත්ථ සන්ථරති, සදා පඤ්ඤත්තානෙව චෙත්ථ ආසනානි හොන්ති. යෙසු පච්චෙකබුද්ධුප්පාදදිවසෙ උපොසථදිවසෙ ච සබ්බපච්චෙකබුද්ධා සන්නිපතිත්වා නිසීදන්ති, අයං තත්ථ පකති. අභිසම්බුද්ධපච්චෙකබුද්ධො තත්ථ ගන්ත්වා පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසීදති. තතො සචෙ තස්මිං කාලෙ අඤ්ඤෙපි පච්චෙකබුද්ධා සංවිජ්ජන්ති, තෙපි තඞ්ඛණං සන්නිපතිත්වා පඤ්ඤත්තාසනෙසු නිසීදන්ති, නිසීදිත්වා කිඤ්චිදෙව සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨහන්ති. තතො සඞ්ඝත්ථෙරො අධුනාගතං පච්චෙකබුද්ධං සබ්බෙසං අනුමොදනත්ථාය ‘‘කථමධිගත’’න්ති කම්මට්ඨානං පුච්ඡති, තදා සො අත්තනො උදානබ්‍යාකරණගාථං භාසති. එවමිදං ගන්ධමාදනකූටං පච්චෙකබුද්ධානං ආවාසට්ඨානං හොතීති වෙදිතබ්බං.

කෙලාසකූටං පන රජතමයං. සබ්බානි චෙතානි චිත්‍රකූටාදීනි සුදස්සනෙන සමානුබ්බෙධසණ්ඨානානි තමෙව සරං පටිච්ඡාදෙත්වා ඨිතානි. සබ්බානි පන පුථුලතො පඤ්ඤාසයොජනානි, ආයාමතො පන උබ්බෙධතො විය ද්වියොජනසතානෙවාති වදන්ති. තානි සබ්බානි දෙවානුභාවෙන නාගානුභාවෙන ච වස්සන්ති, නදියො ච තෙසු සන්දන්ති, තං සබ්බම්පි උදකං අනොතත්තමෙව පවිසති, චන්දිමසූරියා දක්ඛිණෙන වා උත්තරෙන වා ගච්ඡන්තා පබ්බතන්තරෙන තත්ථ ඔභාසං කරොන්ති, උජුං ගච්ඡන්තා න කරොන්ති, තෙනෙවස්ස **‘‘අනොතත්ත’’**න්ති සඞ්ඛා උදපාදි. තත්ථ රතනමයමනුඤ්ඤසොපානසිලාතලානි නිම්මච්ඡකච්ඡපානි ඵලිකසදිසනිම්මලූදකානි න්හානතිත්ථානි තදුපභොගීසත්තානං සාධාරණකම්මුනාව සුප්පටියත්තානි සුසණ්ඨිතානි හොන්ති, යෙසු බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඛීණාසවා ච ඉද්ධිමන්තො ච ඉසයො න්හායන්ති, දෙවයක්ඛාදයො උය්‍යානකීළං කීළන්ති.

තස්ස චතූසු පස්සෙසු සීහමුඛං හත්ථිමුඛං අස්සමුඛං උසභමුඛන්ති චත්තාරි මුඛානි හොන්ති, යෙහි චතස්සො නදියො සන්දන්ති. සීහමුඛෙන නික්ඛන්තනදීතීරෙ සීහා බහුතරා හොන්ති, හත්ථිමුඛාදීහි හත්ථිඅස්සඋසභා. පුරත්ථිමදිසතො නික්ඛන්තනදී අනොතත්තං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා ඉතරා තිස්සො නදියො අනුපගම්ම පාචීනහිමවන්තෙනෙව අමනුස්සපථං ගන්ත්වා මහාසමුද්දං පවිසති. පච්ඡිමදිසතො ච උත්තරදිසතො ච නික්ඛන්තනදියොපි තථෙව පදක්ඛිණං කත්වා පච්ඡිමහිමවන්තෙනෙව උත්තරහිමවන්තෙනෙව ච අමනුස්සපථං ගන්ත්වා මහාසමුද්දං පවිසන්ති. දක්ඛිණදිසතො නික්ඛන්තනදී පන තං තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණෙන උජුකං පාසාණපිට්ඨෙනෙව සට්ඨි යොජනානි ගන්ත්වා පබ්බතං පහරිත්වා වුට්ඨාය පරික්ඛෙපෙන තිගාවුතප්පමාණා උදකධාරා හුත්වා ආකාසෙන සට්ඨි යොජනානි ගන්ත්වා තියග්ගළෙ නාම පාසාණෙ පතිතා, පාසාණො උදකධාරාවෙගෙන භින්නො. තත්ථ පඤ්ඤාසයොජනප්පමාණා තියග්ගළා නාම මහාපොක්ඛරණී ජාතා, මහාපොක්ඛරණියා කූලං භින්දිත්වා පාසාණං පවිසිත්වා සට්ඨි යොජනානි ගතා, තතො ඝනපථවිං භින්දිත්වා උමඞ්ගෙන සට්ඨි යොජනානි ගන්ත්වා විඤ්ඣං නාම තිරච්ඡානපබ්බතං පහරිත්වා හත්ථතලෙ පඤ්චඞ්ගුලිසදිසා පඤ්චධාරා හුත්වා පවත්තති. සා තික්ඛත්තුං අනොතත්තං පදක්ඛිණං කත්වා ගතට්ඨානෙ “**ආවට්ටගඞ්ගා**”ති වුච්චති, උජුකං පාසාණපිට්ඨෙන සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ “**කණ්හගඞ්ගා**”ති, ආකාසෙන සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ “**ආකාසගඞ්ගා**”ති, තියග්ගළපාසාණෙ පඤ්ඤාසයොජනොකාසෙ ඨිතා “**තියග්ගළපොක්ඛරණී**”ති, කූලං භින්දිත්වා පාසාණං පවිසිත්වා සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ “**බහලගඞ්ගා**”ති, උමඞ්ගෙන සට්ඨි යොජනානි ගතට්ඨානෙ “**උමඞ්ගගඞ්ගා**”ති වුච්චති. විඤ්ඣං නාම තිරච්ඡානපබ්බතං පහරිත්වා පඤ්චධාරා හුත්වා පවත්තට්ඨානෙ පන ගඞ්ගා යමුනා අචිරවතී සරභූ මහීති පඤ්චධා සඞ්ඛ්‍යං ගතා. එවමෙතා පඤ්ච මහානදියො හිමවන්තතො පභවන්ති.

ඡද්දන්තදහස්ස පන (ජා. අට්ඨ. 5.16.ඡද්දන්තජාතකවණ්ණනා) මජ්ඣෙ ද්වාදසයොජනප්පමාණෙ ඨානෙ සෙවාලො වා පණකං වා නත්ථි, මණික්ඛන්ධවණ්ණං උදකමෙව සන්තිට්ඨති, තදනන්තරං යොජනවිත්ථතං සුද්ධකල්ලහාරවනං තං උදකං පරික්ඛිපිත්වා ඨිතං, තදනන්තරං යොජනවිත්ථතමෙව සුද්ධනීලුප්පලවනං තං පරික්ඛිපිත්වා ඨිතං, යොජනයොජනවිත්ථතානෙව රත්තුප්පලසෙතුප්පලරත්තපදුමසෙතපදුමකුමුදවනානි පුරිමං පුරිමං පරික්ඛිපිත්වා ඨිතානි, ඉමෙසං පන සත්තන්නං වනානං අනන්තරං සබ්බෙසම්පි කල්ලහාරාදීනං වසෙන වොමිස්සකවනං යොජනවිත්ථතමෙව තානි පරික්ඛිපිත්වා ඨිතං, තදනන්තරං නාගානං කටිප්පමාණෙ උදකෙ යොජනවිත්ථතමෙව රත්තසාලිවනං, තදනන්තරං උදකපරියන්තෙ නීලපීතලොහිතොදාතසුරභිසුඛුමකුසුමසමාකිණ්ණං ඛුද්දකගච්ඡවනන්ති ඉමානි දස වනානි යොජනයොජනවිත්ථතානෙව. තතො ඛුද්දකරාජමාසමහාරාජමාසමුග්ගවනං, තදනන්තරං තිපුසඑළාලුකඅලාබුකුම්භණ්ඩවල්ලිවනානි, තතො පූගරුක්ඛප්පමාණං උච්ඡුවනං, තතො හත්ථිදන්තප්පමාණඵලං කදලිවනං, තතො සාලවනං, තදනන්තරං චාටිප්පමාණඵලං පනසවනං, තතො මධුරඵලං අම්බවනං, තතො චිඤ්චවනං, තතො කපිට්ඨවනං, තතො වොමිස්සකො මහාවනසණ්ඩො, තතො වෙළුවනං, වෙළුවනං පන පරික්ඛිපිත්වා සත්ත පබ්බතා ඨිතා, තෙසං බාහිරන්තතො පට්ඨාය පඨමො චූළකාළපබ්බතො නාම, දුතියො මහාකාළපබ්බතො නාම, තතො උදකපස්සපබ්බතො නාම, තතො චන්දපස්සපබ්බතො නාම, තතො සූරියපස්සපබ්බතො නාම, තතො මණිපස්සපබ්බතො නාම, සත්තමො සුවණ්ණපස්සපබ්බතො නාම. සො උබ්බෙධතො සත්තයොජනිකො ඡද්දන්තදහං පරික්ඛිපිත්වා පත්තස්ස මුඛවට්ටි විය ඨිතො. තස්ස අබ්භන්තරිමපස්සං සුවණ්ණවණ්ණං, තතො නික්ඛන්තෙන ඔභාසෙන ඡද්දන්තදහො සමුග්ගතබාලසූරියො විය හොති. බාහිරිමපබ්බතෙසු පන එකො උබ්බෙධතො ඡ යොජනානි, එකො පඤ්ච, එකො චත්තාරි, එකො තීණි, එකො ද්වෙ, එකො යොජනං.

එවං සත්තපබ්බතපරික්ඛිත්තස්ස පන තස්ස දහස්ස පුබ්බුත්තරකණ්ණෙ උදකවාතප්පහරණොකාසෙ මහානිග්‍රොධරුක්ඛො, තස්ස ඛන්ධො පරික්ඛෙපතො පඤ්චයොජනිකො, උබ්බෙධතො සත්තයොජනිකො. චතූසු දිසාසු චතස්සො සාඛායො ඡඡයොජනිකා, උද්ධං උග්ගතසාඛාපි ඡයොජනිකාව. ඉති සො මූලතො පට්ඨාය උබ්බෙධෙන තෙරසයොජනිකො සාඛානං ඔරිමන්තතො යාව පාරිමන්තා ද්වාදසයොජනිකො අට්ඨහි පාරොහසහස්සෙහි පටිමණ්ඩිතො මුණ්ඩමණිපබ්බතො විය විලාසමානො තිට්ඨති. ඡද්දන්තදහස්ස පන පච්ඡිමදිසාභාගෙ සුවණ්ණපබ්බතෙ ද්වාදසයොජනිකා කඤ්චනගුහා. ඡද්දන්තො නාගරාජා වස්සාරත්තෙ අට්ඨසහස්සනාගපරිවුතො කඤ්චනගුහායං වසති, ගිම්හකාලෙ උදකවාතං සම්පටිච්ඡමානො මහානිග්‍රොධමූලෙ පාරොහන්තරෙ තිට්ඨති.

මන්දාකිනියා පන මජ්ඣෙ පඤ්චවීසතියොජනමත්තෙ ඨානෙ සෙවාලො වා පණකං වා නත්ථි, ඵලිකවණ්ණං උදකමෙව හොති, තතො පරං පන නාගානං කටිප්පමාණෙ උදකෙ අඩ්ඪයොජනවිත්ථතං සෙතපදුමවනං තං උදකං පරික්ඛිපිත්වා ඨිතං. තත්ථ මුළාලං නඞ්ගලසීසමත්තං හොති, භිසං මහාභෙරිපොක්ඛරප්පමාණං හොති. තස්ස එකෙකස්මිං පබ්බන්තරෙ ආළ්හකප්පමාණං ඛීරං හොති. පදුමානං පුප්ඵසමයෙ වාතො රෙණුවට්ටිං උට්ඨාපෙත්වා පදුමිනිපත්තෙසු ඨපෙති, තත්ථ උදකඵුසිතානි පතන්ති, තතො ආදිච්චපාකෙන පච්චිත්වා පක්කඅයොඝටිකා විය පොක්ඛරමධු තිට්ඨති, තදනන්තරං තාවමහන්තමෙව රත්තපදුමවනං, තදනන්තරං රත්තකුමුදවනං, තදනන්තරං සෙතකුමුදවනං , තදනන්තරං නීලුප්පලවනං, තදනන්තරං රත්තුප්පලවනං, තදනන්තරං සුගන්ධසාලිවනං, තදනන්තරං එළාලුකඅලාබුකුම්භණ්ඩාදීනි මධුරරසානි වල්ලිඵලානි, තදනන්තරං අඩ්ඪයොජනවිත්ථතමෙව උච්ඡුවනං, තත්ථ පූගරුක්ඛක්ඛන්ධප්පමාණං උච්ඡු. තදනන්තරං කදලිවනං, යතො දුවෙ පක්කානි ඛාදන්තා කිලමන්ති. තදනන්තරං චාටිප්පමාණඵලං පනසවනං, තදනන්තරං අම්බවනං, ජම්බුවනං, කපිට්ඨවනන්ති සඞ්ඛෙපතො තස්මිං දහෙ ඛාදිතබ්බයුත්තකං ඵලං නාම නත්ථීති න වත්තබ්බං. ඉති ඉමස්මිං හිමවති විජ්ජමානකසත්තමහාසරප්පභුතීනං පමාණසණ්ඨානාදිභෙදං සබ්බමෙව විසෙසං භගවා සබ්බථා අවෙදි අඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣියෙවාති දට්ඨබ්බං.

තිපඤ්චයොජනක්ඛන්ධපරික්ඛෙපාති පන්නරසයොජනප්පමාණක්ඛන්ධපරික්ඛෙපා, ඛන්ධස්ස පරිණාහො පන්නරසයොජනප්පමාණොති වුත්තං හොති. **නගව්හයාති** නගසද්දෙන අව්හාතබ්බා, රුක්ඛාභිධානාති අත්ථො. රුක්ඛො හි න ගච්ඡතීති නගොති වුච්චති. නගව්හයා ජම්බූති යොජෙතබ්බං. **පඤ්ඤාසයොජනක්ඛන්ධසාඛායාමාති** උබ්බෙධතො පඤ්ඤාසයොජනප්පමාණක්ඛන්ධායාමා උබ්බෙධතො සමන්තතො ච පඤ්ඤාසයොජනසාඛායාමා ච. තතො එව **සතයොජනවිත්ථිණ්ණා, තාවදෙව ච උග්ගතා.** ජම්බුරුක්ඛස්ස හි මූලතො පට්ඨාය යාව සාඛාවිටපා, තාව පණ්ණාස යොජනානි, තතො පරම්පි උජුකං උග්ගතසාඛා පණ්ණාස යොජනානි, සමන්තතො ච එකෙකා සාඛා පණ්ණාස පණ්ණාස යොජනානි වඩ්ඪිතානි. තාසු පන මහන්තා මහන්තා නදියො සන්දන්ති, තාසං නදීනං උභයතීරෙ ජම්බුපක්කානං පතිතට්ඨානෙ සුවණ්ණඞ්කුරා උට්ඨහන්ති, තෙ නදීජලෙන වුය්හමානා අනුපුබ්බෙන මහාසමුද්දං පවිසන්ති, තතොයෙව ජම්බුනදියං නිබ්බත්තත්තා ‘‘ජම්බුනද’’න්ති තං සුවණ්ණං වුච්චති.

යස්සානුභාවෙනාති යස්සා මහන්තතා කප්පට්ඨායිකාදිප්පකාරෙන පභාවෙන. යඤ්චෙතං ජම්බුයා පමාණං, එතදෙව අසුරානං චිත්තපාටලියා, ගරුළානං සිම්බලිරුක්ඛස්ස, අපරගොයානෙ කදම්බස්ස, උත්තරකුරූසු කප්පරුක්ඛස්ස, පුබ්බවිදෙහෙ සිරීසස්ස, තාවතිංසෙසු පාරිච්ඡත්තකස්සාති. තෙනාහු පොරාණා –

‘‘පාටලී සිම්බලී ජම්බූ, දෙවානං පාරිජත්තකො;
කදම්බො කප්පරුක්ඛො ච, සිරීසෙන භවති සත්තම’’න්ති. (විසුද්ධි. 1.137; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.322);

එත්ථ **සිරීසෙන භවති සත්තමන්ති** එත්ථ **සිරීසෙනාති** පච්චත්තෙ කරණවචනං. **සත්තමන්ති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං, සිරීසො භවති සත්තමොති අත්ථො.

චක්කවාළසිලුච්චයොති චක්කවාළපබ්බතො. **පරික්ඛිපිත්වා තං සබ්බං, ලොකධාතුමයං ඨිතොති** හෙට්ඨා වුත්තං සබ්බම්පි තං පරික්ඛිපිත්වා චක්කවාළසිලුච්චයො පතිට්ඨිතො, අයං එකා ලොකධාතු නාමාති අත්ථො. ම-කාරො පදසන්ධිවසෙන ආගතො. ‘‘තං සබ්බං ලොකධාතුං පරික්ඛිපිත්වා අයං චක්කවාළසිලුච්චයො ඨිතො’’ති එවම්පෙත්ථ සම්බන්ධං වදන්ති, එවං වුත්තෙපි චක්කවාළපබ්බතොපි ලොකධාතුයෙවාති වෙදිතබ්බං.

තත්ථාති තිස්සං ලොකධාතුයං. **චන්දමණ්ඩලං එකූනපඤ්ඤාසයොජනන්ති** උජුකං ආයාමතො විත්ථාරතො උබ්බෙධතො ච එකූනපඤ්ඤාසයොජනං, පරිමණ්ඩලතො පන තීහි යොජනෙහි ඌනදියඩ්ඪසතයොජනං. **සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤාසයොජනන්ති** එත්ථාපි චන්දමණ්ඩලෙ වුත්තනයෙනෙව උජුකං පඤ්ඤාසයොජනන්ති වෙදිතබ්බං, පරිමණ්ඩලතො පන දියඩ්ඪසතයොජනං.

තෙසු පන චන්දමණ්ඩලං (දී. නි. අට්ඨ. 3.121) හෙට්ඨා, සූරියමණ්ඩලං උපරි, අන්තරා නෙසං යොජනං හොති. චන්දස්ස හෙට්ඨිමන්තතො සූරියස්ස උපරිමන්තං යොජනසතං හොති, චන්දවිමානං අන්තො මණිමයං, බහි රජතෙන පරික්ඛිත්තං, අන්තො ච බහි ච සීතලමෙව හොති. සූරියවිමානං අන්තො කනකමයං, බාහිරං ඵලිකපරික්ඛිත්තං හොති, අන්තො ච බහි ච උණ්හමෙව. චන්දො උජුකං සණිකං ගච්ඡති. සො හි අමාවාසියං සූරියෙන සද්ධිං ගච්ඡන්තො දිවසෙ දිවසෙ ථොකං ථොකං ඔහීයන්තො පුණ්ණමාසියං උපඩ්ඪමග්ගතො ඔහීයති, තිරියං පන සීඝං ගච්ඡති. තථා හෙස එකස්මිං මාසෙ කදාචි දක්ඛිණතො, කදාචි උත්තරතො දිස්සති, චන්දස්ස උභොසු පස්සෙසු නක්ඛත්තතාරකා ගච්ඡන්ති, චන්දො ධෙනු විය වච්ඡං තං තං නක්ඛත්තං උපසඞ්කමති, නක්ඛත්තානි පන අත්තනො ගමනට්ඨානං න විජහන්ති, අත්තනො වීථියාව ගච්ඡන්ති. සූරියස්ස පන උජුකං ගමනං සීඝං, තිරියං ගමනං දන්ධං. තිරියං ගමනං නාම දක්ඛිණදිසතො උත්තරදිසාය, උත්තරදිසතො දක්ඛිණදිසාය ගමනං, තං දන්ධං ඡහි ඡහි මාසෙහි ඉජ්ඣනතො.

සූරියො කාළපක්ඛඋපොසථෙ චන්දෙන සහෙව ගන්ත්වා තතො පරං පාටිපදදිවසෙ යොජනානං සතසහස්සං චන්දමණ්ඩලං ඔහාය ගච්ඡති අත්තනො සීඝගාමිතාය තස්ස ච දන්ධගාමිතාය, අථ චන්දො ලෙඛා විය පඤ්ඤායති. තතො පරම්පි පක්ඛස්ස දුතියාය යොජනානං සතසහස්සං චන්දමණ්ඩලං ඔහාය ගච්ඡති. එවං දිවසෙ දිවසෙ යාව සුක්කපක්ඛඋපොසථදිවසා සතසහස්සං සතසහස්සං ඔහාය ගච්ඡති, අථ චන්දො අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා උපොසථදිවසෙ පරිපුණ්ණො හොති. අනුක්කමෙන වඩ්ඪනඤ්චෙත්ථ උපරිභාගතො පතිතසූරියාලොකතාය හෙට්ඨතො පවත්තාය සූරියස්ස දූරභාවෙන දිවසෙ දිවසෙ අනුක්කමෙන පරිහායමානාය අත්තනො ඡායාය වසෙන අනුක්කමෙන චණ්ඩමණ්ඩලප්පදෙසස්ස වඩ්ඪමානස්ස විය දිස්සමානතායාති වෙදිතබ්බං, තස්මා අනුක්කමෙන වඩ්ඪිත්වා විය උපොසථදිවසෙ පුණ්ණමායං පරිපුණ්ණමණ්ඩලො හුත්වා දිස්සති. අථ සූරියො පාටිපදදිවසෙ යොජනානං සතසහස්සං ධාවිත්වා පුන චන්දමණ්ඩලං ගණ්හාති චන්දස්ස දන්ධගතිතාය අත්තනො ච සීඝගතිතාය, තථා දුතියාය සතසහස්සන්ති එවං යාව උපොසථදිවසා සතසහස්සං සතසහස්සං ධාවිත්වා ගණ්හාති. අථ චන්දො අනුක්කමෙන හායිත්වා කාළපක්ඛඋපොසථදිවසෙ සබ්බසො න පඤ්ඤායති, අනුක්කමෙන හායමානතා චෙත්ථ අනුක්කමෙන වඩ්ඪමානතාය වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. තත්ථ පන ඡායාය හායමානතාය මණ්ඩලං වඩ්ඪමානං විය දිස්සති, ඉධ ච ඡායාය වඩ්ඪමානතාය මණ්ඩලං හායමානං විය දිස්සති, තස්මා අනුක්කමෙන හායිත්වා විය උපොසථදිවසෙ සබ්බසො න පඤ්ඤායති. චන්දං හෙට්ඨා කත්වා සූරියො උපරි හොති, මහතියා පාතියා ඛුද්දකභාජනං විය චන්දමණ්ඩලං පිධීයති, මජ්ඣන්හිකෙ ගෙහච්ඡායා විය චන්දස්ස ඡායා න පඤ්ඤායති. සො ඡායාය අපඤ්ඤායමානාය දූරෙ ඨිතානං දිවා පදීපො විය සයම්පි න පඤ්ඤායති.

ඉමෙසං පන අජවීථි නාගවීථි ගොවීථීති තිස්සො ගමනවීථියො හොන්ති. තත්ථ අජානං උදකං පටිකූලං හොති, හත්ථිනාගානං මනාපං, ගුන්නං සීතුණ්හසමතාය ඵාසු හොති. තථා ච යාය වීථියා සූරියෙ ගච්ඡන්තෙ වස්සවලාහකදෙවපුත්තා සූරියාභිතාපසන්තත්තා අත්තනො විමානතො න නික්ඛමන්ති, කීළාපසුතා හුත්වා න විචරන්ති, තදා කිර සූරියවිමානං පකතිමග්ගතො අධො ඔතරිත්වා විචරති, තස්ස ඔරුය්හ චරණෙනෙව චන්දවිමානම්පි අධො ඔරුය්හ චරති තග්ගතිකත්තා, තස්මා සා වීථි උදකාභාවෙන අජානුරූපතාය **"අජවීථී"**ති සමඤ්ඤා ගතා. යාය පන වීථියා සූරියෙ ගච්ඡන්තෙ වස්සවලාහකදෙවපුත්තා සූරියාභිතාපාභාවතො අභිණ්හං අත්තනො විමානතො බහි නික්ඛමිත්වා කීළාපසුතා හුත්වා ඉතො චිතො ච විචරන්ති, තදා කිර සූරියවිමානං පකතිමග්ගතො උද්ධං ආරුහිත්වා විචරති, තස්ස උද්ධං ආරුය්හ චරණෙනෙව චන්දවිමානම්පි උද්ධං ආරුය්හ චරති තග්ගතිකත්තා, තග්ගතිකතා ච සමානගති නාම වාතමණ්ඩලෙන විමානස්ස පෙල්ලිතබ්බත්තා, තස්මා සා වීථි උදකබහුභාවෙන නාගානුරූපතාය **"නාගවීථී"**ති සමඤ්ඤා ගතා. යදා සූරියො උද්ධං අනාරොහන්තො අධො ච අනොතරන්තො පකතිමග්ගෙනෙව ගච්ඡති, තදා වස්සවලාහකා යථාකාලං යථාරුචිඤ්ච විමානතො නික්ඛමිත්වා සුඛෙන විචරන්ති, තෙන කාලෙන කාලං වස්සනතො ලොකෙ උතුසමතා හොති, තාය උතුසමතාය හෙතුභූතාය සා චන්දිමසූරියානං ගති ගවානුරූපතාය **"ගොවීථී"**ති සමඤ්ඤා ගතා. තස්මා යං කාලං චන්දිමසූරියා අජවීථිං ආරුහන්ති, තදා දෙවො එකබින්දුම්පි න වස්සති. යදා නාගවීථිං ආරොහන්ති, තදා භින්නං විය නභං පග්ඝරති. යදා ගොවීථිං ආරොහන්ති, තදා උතුසමතා සම්පජ්ජති.

යදා පන රාජානො අධම්මිකා හොන්ති, තෙසං අධම්මිකතාය උපරාජසෙනාපතිප්පභුතයො සබ්බෙ දෙවා බ්‍රහ්මානො ච අධම්මිකා හොන්ති, තදා තෙසං අධම්මිකතාය විසමං චන්දිමසූරියා පරිවත්තන්ති. තදා හි බහ්වාබාධතාදිඅනිට්ඨඵලූපනිස්සයභූතස්ස යථාවුත්තස්ස අධම්මිකතාසඞ්ඛතස්ස සාධාරණස්ස පාපකම්මස්ස බලෙන විසමං වායන්තෙන වායුනා පෙල්ලියමානා චන්දිමසූරියා සිනෙරුං පරික්ඛිපන්තා විසමං පරිවත්තන්ති, යථාමග්ගෙන න පවත්තන්ති. වාතො යථාමග්ගෙන න වායති, අයථාමග්ගෙන වායති, අයථාමග්ගෙන වායන්තො ආකාසට්ඨවිමානානි චොභෙති, විමානෙසු චොභිතෙසු දෙවතානං කීළනත්ථාය චිත්තානි න නමන්ති, චිත්තෙසු අනමන්තෙසු සීතුණ්හභෙදො උතු යථාකාලෙන න සම්පජ්ජති, තස්මිං අසම්පජ්ජන්තෙ න සම්මා දෙවො වස්සති, කදාචි වස්සති, කදාචි න වස්සති, කත්ථචි වස්සති, කත්ථචි න වස්සති. වස්සන්තොපි වප්පකාලෙ අඞ්කුරකාලෙ නාළකාලෙ පුප්ඵකාලෙ ඛීරග්ගහණාදිකාලෙසු යථා යථා සස්සානං උපකාරො න හොති, තථා තථා වස්සති ච විගච්ඡති ච. තෙන සස්සානි විසමපාකානි හොන්ති විගතගන්ධරසාදිසම්පදානි, එකභාජනෙ පක්ඛිත්තතණ්ඩුලෙසුපි එකස්මිං පදෙසෙ භත්තං උත්තණ්ඩුලං හොති, එකස්මිං අතිකිලින්නං, එකස්මිං සමපාකං. තං පරිභුත්තං කුච්ඡියම්පි සබ්බසො අපරිණතං, එකදෙසෙන පරිණතං, සුපරිණතන්ති එවං තීහියෙව පකාරෙහි පච්චති, පක්කාසයං න සම්මා උපගච්ඡති. තෙන සත්තා බහ්වාබාධා චෙව හොන්ති අප්පායුකා ච.

ධම්මිකානං පන රාජූනං කාලෙ වුත්තවිපරියායෙන චන්දිමසූරියා සමං පරිවත්තන්ති, යථාමග්ගෙන පවත්තන්ති, උතුසමතා ච සම්පජ්ජති, චන්දිමසූරියා ඡ මාසෙ සිනෙරුතො බහි නික්ඛමන්ති, ඡ මාසෙ අන්තො විචරන්ති. තථා හි සිනෙරුසමීපෙන තං පදක්ඛිණං කත්වා ගච්ඡන්තා ඡ මාසෙ තතො ගමනවීථිතො බහි අත්තනො තිරියං ගමනෙන චක්කවාළාභිමුඛා නික්ඛමන්ති . එවං ඡ මාසෙ ඛණෙ ඛණෙ සිනෙරුතො අපසක්කනවසෙන තතො නික්ඛමිත්වා චක්කවාළසමීපං පත්තා. තතොපි ඡ මාසෙ ඛණෙ ඛණෙ අපසක්කනවසෙන නික්ඛමිත්වා සිනෙරුසමීපං පාපුණන්තා අන්තො විචරන්ති. තෙ හි ආසාළ්හීමාසෙ සිනෙරුසමීපෙන චරන්ති, තතො ද්වෙ මාසෙ නික්ඛමිත්වා බහි චරන්ති. පඨමකත්තිකමාසෙ මජ්ඣෙන ගච්ඡන්ති, තතො චක්කවාළාභිමුඛා ගන්ත්වා තයො මාසෙ චක්කවාළසමීපෙන විචරිත්වා පුන නික්ඛමිත්වා චිත්‍රමාසෙ මජ්ඣෙන ගන්ත්වා තතො පරෙ ද්වෙ මාසෙ සිනෙරුඅභිමුඛා පක්ඛන්දිත්වා පුන ආසාළ්හෙ සිනෙරුසමීපෙන චරන්ති. එත්ථ ච සිනෙරුස්ස චක්කවාළස්ස ච යං ඨානං වෙමජ්ඣං, තස්ස සිනෙරුස්ස ච යං ඨානං වෙමජ්ඣං, තෙන ගච්ඡන්තා සිනෙරුසමීපෙන චරන්තීති වෙදිතබ්බා, න සිනෙරුස්ස අග්ගාළින්දං අල්ලීනා, චක්කවාළසමීපෙන චරණම්පි ඉමිනාව නයෙන වෙදිතබ්බං. යදා පන සිනෙරුස්ස චක්කවාළස්ස උජුකං වෙමජ්ඣෙන ගච්ඡන්ති, තදා වෙමජ්ඣෙන විචරන්තීති වෙදිතබ්බං.

එවං විචරන්තා ච එකප්පහාරෙන තීසුපි දීපෙසු ආලොකං කරොන්ති. එකෙකාය දිසාය නව නව යොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙන්ති. කථං? ඉමස්මිඤ්හි දීපෙ සූරියුග්ගමනකාලො පුබ්බවිදෙහෙ මජ්ඣන්හිකො හොති, උත්තරකුරූසු අත්ථඞ්ගමනකාලො, අපරගොයානෙ මජ්ඣිමයාමො, පුබ්බවිදෙහම්හි උග්ගමනකාලො උත්තරකුරූසු මජ්ඣන්හිකො, අපරගොයානෙ අත්ථඞ්ගමනකාලො, ඉධ මජ්ඣිමයාමො, උත්තරකුරූසු උග්ගමනකාලො අපරගොයානෙ මජ්ඣන්හිකො, ඉධ අත්ථඞ්ගමනකාලො, පුබ්බවිදෙහෙ මජ්ඣිමයාමො, අපරගොයානදීපෙ උග්ගමනකාලො ඉධ මජ්ඣන්හිකො, පුබ්බවිදෙහදීපෙ අත්ථඞ්ගමනකාලො, උත්තරකුරූසු මජ්ඣිමයාමො. ඉමස්මිඤ්හි දීපෙ ඨිතමජ්ඣන්හිකවෙලායං පුබ්බවිදෙහවාසීනං අත්ථඞ්ගමනවසෙන උපඩ්ඪං සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අපරගොයානවාසීනං උග්ගමනවසෙන උපඩ්ඪං පඤ්ඤායති. එවං සෙසදීපෙසුපි. ඉති ඉමිනාව පකාරෙන තීසු දීපෙසු එකප්පහාරෙනෙව චන්දිමසූරියා ආලොකං දස්සෙන්තීති වෙදිතබ්බං.

ඉතො අඤ්ඤථා පන ද්වීසු එව දීපෙසු එකප්පහාරෙනෙව ආලොකං දස්සෙන්ති. යස්මිඤ්හි දීපෙ අත්ථඞ්ගමනවසෙන උපඩ්ඪං සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායති, අත්ථඞ්ගමිතෙ තත්ථ න පඤ්ඤායති, ආලොකං න දස්සෙති, ද්වීසු එව දීපෙසු එකප්පහාරෙන උභයං. එකෙකාය දිසාය නව නව යොජනසතසහස්සානි අන්ධකාරවිධමනම්පි ඉමිනාව නයෙන දට්ඨබ්බං. ඉමස්මිඤ්හි දීපෙ ඨිතමජ්ඣන්හිකවෙලායං පුබ්බවිදෙහවාසීනං අත්ථඞ්ගමනවසෙන උපඩ්ඪං

සූරියමණ්ඩලං පඤ්ඤායතීති පුබ්බවිදෙහෙ නවයොජනසතසහස්සප්පමාණෙ ඨානෙ අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙති, තථා අපරගොයානෙ උග්ගමනවසෙන තත්ථාපි උපඩ්ඪස්සෙව පඤ්ඤායමානත්තා. පුබ්බවිදෙහානං පන අත්ථඞ්ගමිතෙ න පඤ්ඤායතීති ද්වීසු දීපෙසු සබ්බත්ථ අන්ධකාරං විධමිත්වා ආලොකං දස්සෙති අපරගොයානෙපි උග්ගතෙ සූරියෙ සබ්බත්ථ අන්ධකාරවිධමනතො.

පාතුභවන්තා ච චන්දිමසූරියා එකතොව ලොකෙ පාතුභවන්ති, තෙසු සූරියො පඨමතරං පඤ්ඤායති. පඨමකප්පිකානඤ්හි සත්තානං සයංපභාය අන්තරහිතාය අන්ධකාරො අහොසි. තෙ භීතතසිතා ''භද්දකං වතස්ස, සචෙ අඤ්ඤො ආලොකො භවෙය්‍යා''ති චින්තයිංසු. තතො මහාජනස්ස සූරභාවං ජනයමානං සූරියමණ්ඩලං උට්ඨහි, තෙනෙවස්ස **''සූරියො''**ති නාමං අහොසි. තස්මිං දිවසං ආලොකං කත්වා අත්ථඞ්ගමිතෙ පුන අන්ධකාරො අහොසි. තෙ භීතතසිතා ''භද්දකං වතස්ස, සචෙ අඤ්ඤො ආලොකො උප්පජ්ජෙය්‍යා''ති චින්තයිංසු. අථ නෙසං ඡන්දං ඤත්වා විය චන්දමණ්ඩලං උට්ඨහි, තෙනෙවස්ස **''චන්දො''**ති නාමං අහොසි. එවං චන්දිමසූරියෙසු පාතුභූතෙසු නක්ඛත්තානි තාරකරූපානි පාතුභවන්ති , තතො පභුති රත්තින්දිවා පඤ්ඤායන්ති. අනුක්කමෙන ච මාසඩ්ඪමාසඋතුසංවච්ඡරා ජායන්ති. චන්දිමසූරියානං පන පාතුභූතදිවසෙයෙව සිනෙරුචක්කවාළහිමවන්තපබ්බතා චත්තාරො ච දීපා පාතුභවන්ති, තෙ ච ඛො අපුබ්බං අචරිමං ඵග්ගුණපුණ්ණමදිවසෙයෙව පාතුභවන්තීති වෙදිතබ්බං.

යස්මා චෙත්ථ ''එකං චක්කවාළං ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච යොජනානං ද්වාදස සතසහස්සානි තීණි සහස්සානි චත්තාරි සතානි පඤ්ඤාසඤ්ච යොජනානී''ති **අට්ඨකථායං** (පාරා. අට්ඨ. 1.1 වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා) වුත්තං, තස්මා වුත්තප්පමාණතො ඉමස්ස චක්කවාළස්ස සිනෙරුපතිට්ඨිතොකාසෙ චතුරාසීති යොජනසහස්සානි පරතො යාව චක්කවාළපබ්බතා උත්තරදිසාභාගප්පමාණඤ්ච පහාය ඉමිස්සා දක්ඛිණදිසාය –

සිනෙරුචක්කවාළානං, අන්තරං පරිමාණතො;
පඤ්ච සතසහස්සානි, සහස්සානූනසට්ඨී ච.

සතානි සත්ත ඤෙය්‍යානි, පඤ්චවීසුත්තරානි ච;
මජ්ඣවීථිගතො නාම, තත්ථ චෙමජ්ඣගො රවි.

මජ්ඣතො යාව මෙරුම්හා, චක්කවාළානමන්තරෙ;
චෙමජ්ඣගො යදා හොති, උභයන්තගතො තදා.

මජ්ඣතො යාව මෙරුම්හා, චක්කවාළා ච පබ්බතා;
දුවෙ සතසහස්සානි, සහස්සානූනසීති ච.

අට්ඨසතං දුවෙ සට්ඨී, යොජනානි ද්විගාවුතං;
උභතො අන්තතො මෙරු-චක්කවාළානමන්තරෙ.

එකං සතසහස්සඤ්ච, සහස්සානූනතාලීසං;
නවසතානෙකතිංස, යොජනානි ච ගාවුතං.

පමාණතො සමන්තා ච, මණ්ඩලං මජ්ඣවීථියා;
සතසහස්සානූනවීස, සහස්සානෙකතිංස ච.

සතමෙකඤ්ච විඤ්ඤෙය්‍යං, පඤ්චසත්තති උත්තරං;
දක්ඛිණං උත්තරඤ්චාපි, ගච්ඡන්තො පන භානුමා.

මජ්ඣවීථිප්පමාණෙන , මණ්ඩලෙනෙව ගච්ඡති;
ගච්ඡන්තො ච පනෙවං සො, ඔරුය්හොරුය්හ හෙට්ඨතො.

ආරුය්හාරුය්හ උද්ධඤ්ච, යතො ගච්ඡති සබ්බදා;
තතො ගතිවසෙනස්ස, දූරමද්ධානමාසි තං.

තිංස සතසහස්සානි, යොජනානි පමාණතො;
තස්මා සො පරිතො යාති, තත්තකංව දිනෙ දිනෙ.

සහස්සමෙකං පඤ්චසතං, චතුපඤ්ඤාසයොජනං;
තිගාවුතං තෙරසූසභං, තෙත්තිංස රතනානි ච.

අට්ඨඞ්ගුලානි ච තිරියං, ගච්ඡතෙකදිනෙ රවි;

ඡතාලීසසහස්සානි, ඡ සතානි තිගාවුතං.

යොජනානං තිතාලීසං, මාසෙනෙකෙන ගච්ඡති;
තෙනවුතිසහස්සානි, ද්විසතං සත්තසීති ච.

ගාවුතානි දුවෙ චාපි, ද්වීහි මාසෙහි ගච්ඡති;
ඉමාය ගතියා අන්ත-වීථිතො වීථිඅන්තිමං.

ගච්ඡති ඡහි මාසෙහි, තිමාසෙහි ච මජ්ඣිමං;
සිනෙරුසන්තිකෙ අන්ත-වීථිතො පන භානුමා;
ආගච්ඡන්තො ද්විමාසෙහි, අස්ස දීපස්ස මජ්ඣගො.

තස්මා සීහළදීපස්ස, මජ්ඣතො මෙරුඅන්තරං;
දුවෙ සතසහස්සානි, ද්විසතෙනාධිකානි තු.

තෙත්තිංසඤ්ච සහස්සානි, අට්ඨාරස තිගාවුතං;
චක්කවාළන්තරඤ්චස්ස, දීපස්සෙව ච මජ්ඣතො.

තීණි සතසහස්සානි, සහස්සානි ඡවීසති;
ඡ උත්තරානි පඤ්චෙව, සතානෙකඤ්ච ගාවුතන්ති.

එවමෙත්ථ අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො.

තාවතිංසභවනං දසසහස්සයොජනන්ති එත්ථ තෙත්තිංස සහපුඤ්ඤකාරිනො එත්ථ නිබ්බත්තාති තංසහචරිතට්ඨානං තෙත්තිංසං, තදෙව තාවතිංසං , තං නිවාසො එතෙසන්ති තාවතිංසා, දෙවා, තෙසං භවනං තාවතිංසභවනං. තථා හි මඝෙන මාණවෙන සද්ධිං මචලගාමකෙ කාලං කත්වා තත්ථ උප්පන්නෙ තෙත්තිංස දෙවපුත්තෙ උපාදාය අස්ස දෙවලොකස්ස අයං පණ්ණත්ති ජාතාති වදන්ති. අථ වා යස්මා සෙසචක්කවාළෙසුපි ඡ කාමාවචරදෙවලොකා අත්ථි. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘සහස්සං චාතුමහාරාජිකානං සහස්සං තාවතිංසාන’’න්ති. තස්මා නාමපණ්ණත්තියෙවෙසා තස්ස දෙවලොකස්සාති වෙදිතබ්බා. **දසසහස්සයොජනන්ති** ඉදං පන සක්කපුරං සන්ධාය වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තථා හි තාවතිංසකායිකා දෙවා අත්ථි පබ්බතට්ඨකා, අත්ථි ආකාසට්ඨකා, තෙසං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං පත්තා, තථා චාතුමහාරාජිකානං යාමාදීනඤ්ච. එකදෙවලොකෙපි හි දෙවානං පරම්පරා චක්කවාළපබ්බතං අප්පත්තා නාම නත්ථි. ඉදං පන තාවතිංසභවනං සිනෙරුස්ස උපරිමතලෙ දසසහස්සයොජනිකෙ ඨානෙ පතිට්ඨිතන්ති වෙදිතබ්බං. තස්ස පාචීනපච්ඡිමද්වාරානං අන්තරා දසයොජනසහස්සං හොති, තථා දක්ඛිණුත්තරද්වාරානං. තං ඛො පන නගරං ද්වාරසහස්සයුත්තං අහොසි ආරාමපොක්ඛරණීපටිමණ්ඩිතං.

තස්ස මජ්ඣෙ (ධ. ප. අට්ඨ. 1.29 මඝවත්ථු) තියොජනසතුබ්බෙධෙහි, ධජෙහි පටිමණ්ඩිතො සත්තරතනමයො සත්තයොජනසතුබ්බෙධො සක්කස්ස **වෙජයන්තො** නාම පාසාදො. තත්ථ සුවණ්ණයට්ඨීසු මණිධජා අහෙසුං, මණියට්ඨීසු සුවණ්ණධජා, පවාළයට්ඨීසු මුත්තධජා, මුත්තයට්ඨීසු පවාළධජා, සත්තරතනමයාසු යට්ඨීසු සත්තරතනමයා ධජා.

දියඩ්ඪයොජනසතායාමො **වෙජයන්තරථො** (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.249 ආදයො). තස්ස හි පච්ඡිමන්තො පණ්ණාසයොජනො, මජ්ඣෙ රථපඤ්ජරො පණ්ණාසයොජනො, රථසන්ධිතො යාව රථසීසා පණ්ණාසෙව යොජනානි. තදෙව පමාණං දිගුණං කත්වා ‘‘තියොජනසතායාමො’’තිපි වදන්තියෙව. තස්මිං යොජනිකපල්ලඞ්කො අත්ථතො තිට්ඨති. තත්ථ තියොජනිකං සෙතච්ඡත්තං, එකස්මිංයෙව යුගෙ සහස්සආජඤ්ඤයුත්තං. සෙසාලඞ්කාරස්ස පමාණං නත්ථි. ධජො පනස්ස අඩ්ඪතියානි යොජනසතානි උග්ගතො, යස්ස වාතාහතස්ස පඤ්චඞ්ගිකතූරියස්සෙව සද්දො නිච්ඡරති.

සක්කස්ස පන **එරාවණො** නාම හත්ථී දියඩ්ඪයොජනසතිකො, සොපි දෙවපුත්තොයෙව. න හි දෙවලොකස්මිං තිරච්ඡානගතා හොන්ති, තස්මා සො උය්යානකීළාය නික්ඛමනකාලෙ අත්තභාවං විජහිත්වා දියඩ්ඪයොජනසතිකො එරාවණො නාම හත්ථී හොති. සො තෙත්තිංසකුම්භෙ මාපෙති ආවට්ටෙන ගාවුතඅඩ්ඪයොජනප්පමාණෙ, සබ්බෙසං මජ්ඣෙ සක්කස්ස අත්ථාය සුදස්සනං නාම තිංසයොජනිකං කුම්භං මාපෙති. තස්ස උපරි ද්වාදසයොජනිකො රතනමණ්ඩපො හොති. තත්ථ අන්තරන්තරා සත්තරතනමයා යොජනුබ්බෙධා ධජා උට්ඨහන්ති. පරියන්තෙ කිඞ්කිණිකජාලා ඔලම්බන්ති, යස්ස මන්දවාතෙරිතස්ස පඤ්චඞ්ගිකතූරියසද්දසදිසො දිබ්බගීතසද්දො විය රවො නිච්ඡරති. මණ්ඩපමජ්ඣෙ සක්කස්ස යොජනිකො මණිපල්ලඞ්කො පඤ්ඤත්තො හොති, තත්ථ සක්කො නිසීදති. තෙත්තිංසාය කුම්භානං එකෙකස්මිං කුම්භෙ සත්ත සත්ත දන්තෙ මාපෙති, තෙසු එකෙකො පණ්ණාසයොජනායාමො. එකෙකස්මිඤ්චෙත්ථ දන්තෙ සත්ත සත්ත පොක්ඛරණියො හොන්ති, එකෙකාය පොක්ඛරණියා සත්ත සත්ත පදුමිනිගච්ඡා, එකෙකස්මිං ගච්ඡෙ සත්ත සත්ත පුප්ඵානි හොන්ති, එකෙකස්ස පුප්ඵස්ස සත්ත සත්ත පත්තානි,

එකෙකස්මිං පත්තෙ සත්ත සත්ත දෙවධීතරො නච්චන්ති. එවං සමන්තා පණ්ණාසයොජනට්ඨානෙ හත්ථිදන්තෙසුයෙව නච්චනටසමජ්ජො හොති.

නන්දා නාම පන පොක්ඛරණී පඤ්ඤාසයොජනා. ‘‘පඤ්චසතයොජනිකා’’තිපි වදන්ති.

චිත්තලතාවනං පන සට්ඨියොජනිකං. ‘‘පඤ්චයොජනසතික’’න්තිපි වදන්ති. තං පන දිබ්බරුක්ඛසහස්සපටිමණ්ඩිතං, තථා **නන්දනවනං ඵාරුසකවනඤ්ච**. සක්කො පනෙත්ථ අච්ඡරාසඞ්ඝපරිවුතො සට්ඨියොජනිකං සුවණ්ණමහාවීථිං ඔතරිත්වා නක්ඛත්තං කීළන්තො නන්දනවනාදීසු විචරති.

පාරිච්ඡත්තකො පන කොවිළාරො සමන්තා තියොජනසතපරිමණ්ඩලො පඤ්චදසයොජනපරිණාහක්ඛන්ධො යොජනසතුබ්බෙධො. තස්ස මූලෙ සට්ඨියොජනායාමා පඤ්ඤාසයොජනවිත්ථාරා පඤ්චදසයොජනුබ්බෙධා ජයසුමනපුප්ඵකවණ්ණා **පණ්ඩුකම්බලසිලා,** යස්සා මුදුතාය සක්කස්ස නිසීදතො උපඩ්ඪකායො අනුපවිසති, උට්ඨිතකාලෙ ඌනං පරිපූරති.

සුධම්මා නාම දෙවසභා ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච තියොජනසතිකා, පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතිකා, උබ්බෙධතො පඤ්චයොජනසතිකා, තස්සා ඵලිකමයා භූමි, ථම්භතුලාසඞ්ඝාටාදීසු වාළරූපාදිසඞ්ඝට්ටනකආණියො මණිමයා, සුවණ්ණමයා ථම්භා, රජතමයා ථම්භඝටකා ච සඞ්ඝාටඤ්ච, පවාළමයානි වාළරූපානි, සත්තරතනමයා ගොපානසියො ච පක්ඛපාසා ච මුඛවට්ටි ච, ඉන්දනීලඉට්ඨකාහි ඡදනං, සොවණ්ණමයං ඡදනවිධං, රජතමයා ථූපිකා.

ආසාවතී නාම එකා ලතා අත්ථි, ‘‘සා පුප්ඵිස්සතී’’ති දෙවා වස්සසහස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති, පාරිච්ඡත්තකෙ පුප්ඵමානෙ එකං වස්සං උපට්ඨානං ගච්ඡන්ති. තෙ තස්ස පණ්ඩුපලාසාදිභාවතො පට්ඨාය අත්තමනා හොන්ති. යථාහ –

> ‘‘යස්මිං, භික්ඛවෙ, සමයෙ දෙවානං තාවතිංසානං පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො පණ්ඩුපලාසො හොති, අත්තමනා, භික්ඛවෙ, දෙවා තාවතිංසා තස්මිං සමයෙ හොන්ති ‘පණ්ඩුපලාසො දානි පාරිච්ඡත්තකො කොවිළාරො, න චිරස්සෙව දානි පන්නපලාසො භවිස්සතී’’’තිආදි (අ. නි. 7.69).

සබ්බපාලිඵුල්ලස්ස පන පාරිච්ඡත්තකස්ස කොවිළාරස්ස සමන්තා පඤ්ච යොජනසතානි ආභා ඵරති, අනුවාතං යොජනසතං ගන්ධො ගච්ඡති. පුප්ඵිතෙ පාරිච්ඡත්තකෙ ආරොහණකිච්චං වා අඞ්කුසං ගහෙත්වා නාමනකිච්චං වා පුප්ඵාහරණත්ථං චඞ්කොටකකිච්චං වා නත්ථි. කන්තනකවාතො උට්ඨහිත්වා පුප්ඵානි වණ්ටතො කන්තති, සම්පටිච්ඡනකවාතො සම්පටිච්ඡති, පවෙසනකවාතො සුධම්මදෙවසභං පවෙසෙති, සම්මජ්ජනකවාතො පුරාණපුප්ඵානි නීහරති, සන්ථරණකවාතො පත්තකණ්ණිකකෙසරානි රචෙන්තො සන්ථරති, මජ්ඣට්ඨානෙ ධම්මාසනං හොති යොජනප්පමාණො රතනපල්ලඞ්කො, තස්ස උපරි ධාරියමානං තියොජනිකං සෙතච්ඡත්තං, තදනන්තරං සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ආසනං අත්ථරීයති, තතො බාත්තිංසාය දෙවපුත්තානං, තතො අඤ්ඤෙසං මහෙසක්ඛදෙවතානං. අඤ්ඤෙසං දෙවතානං පන පුප්ඵකණ්ණිකාව ආසනං හොති. දෙවා දෙවසභං පවිසිත්වා නිසීදන්ති. තතො පුප්ඵෙහි රෙණුවට්ටි උග්ගන්ත්වා උපරි කණ්ණිකං ආහච්ච නිපතමානා දෙවතානං තිගාවුතප්පමාණං අත්තභාවං ලාඛාපරිකම්මසජ්ජිතං විය කරොති, තෙසං සා කීළා චතූහි මාසෙහි පරියොසානං ගච්ඡති. ඉති ඉමාහි සම්පත්තීහි සමන්නාගතං තාවතිංසභවනං භගවා සබ්බථා අවෙදීති වෙදිතබ්බං.

තථා අසුරභවනන්ති එත්ථ දෙවා විය න සුරන්ති න ඊසරන්ති න විරොචන්තීති අසුරා. සුරා නාම දෙවා, තෙසං පටිපක්ඛාති වා අසුරා. සක්කො කිර මචලගාමකෙ මඝො නාම මාණවො හුත්වා තෙත්තිංස පුරිසෙ ගහෙත්වා කල්‍යාණකම්මං කරොන්තො සත්ත වත්තපදානි පූරෙත්වා තත්ථ කාලකතො දෙවලොකෙ නිබ්බත්ති සද්ධිං පරිසාය. තතො පුබ්බදෙවා ‘‘ආගන්තුකදෙවපුත්තා ආගතා, සක්කාරං නෙසං කරොමා’’ති වත්වා දිබ්බපදුමානි උපනාමෙසුං, උපඩ්ඪරජ්ජෙන ච නිමන්තෙසුං. සක්කො උපඩ්ඪරජ්ජෙන අසන්තුට්ඨො අහොසි, අථ නෙවාසිකා ‘‘ආගන්තුකදෙවපුත්තානං සක්කාරං කරොමා’’ති ගන්ධපානං සජ්ජයිංසු. සක්කො සකපරිසාය සඤ්ඤං අදාසි ‘‘මාරිසා මා ගන්ධපානං පිවිත්ථ, පිවමානාකාරමත්තමෙව දස්සෙථා’’ති. තෙ තථා අකංසු. නෙවාසිකදෙවතා සුවණ්ණසරකෙහි උපනීතං ගන්ධපානං යාවදත්ථං පිවිත්වා මත්තා තත්ථ තත්ථ සුවණ්ණපථවියං පතිත්වා සයිංසු. සක්කො ‘‘ගණ්හථ ධුත්තෙ, හරථ ධුත්තෙ’’ති තෙ පාදෙසු ගාහාපෙත්වා සිනෙරුපාදෙ ඛිපාපෙසි. සක්කස්ස පුඤ්ඤතෙජෙන තදනුවත්තකාපි සබ්බෙ තත්ථෙව පතිංසු. අථ නෙසං කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානං සිනෙරුස්ස හෙට්ඨිමතලෙ දසයොජනසහස්සං අසුරභවනං නිබ්බත්ති පාරිච්ඡත්තකපටිච්ඡන්නභූතාය චිත්‍රපාටලියා උපසොභිතං. සක්කො තෙසං නිවත්තිත්වා අනාගමනත්ථාය ආරක්ඛං ඨපෙසි. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘අන්තරා ද්වින්නං අයුජ්ඣපුරානං, පඤ්චවිධා ඨපිතා අභිරක්ඛා;
> උරගකරොටිපයස්ස ච හාරී, මදනයුතා චතුරො ච මහත්ථා’’ති. (සං. නි. අට්ඨ. 1.1.247; ජා. අට්ඨ. 1.1.31);

තත්ථ **ද්වින්නං අයුජ්ඣපුරානන්ති** ද්වින්නං දෙවාසුරනගරානං අන්තරාති අත්ථො. ද්වෙ කිර නගරානි යුද්ධෙන ගහෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය **අයුජ්ඣපුරානි** නාම ජාතානි. යදා හි අසුරා බලවන්තො හොන්ති, අථ දෙවෙහි පලායිත්වා දෙවනගරං පවිසිත්වා ද්වාරෙ පිහිතෙ අසුරානං සතසහස්සම්පි කිඤ්චි කාතුං න සක්කොති. යදා දෙවා බලවන්තො

හොන්ති, අථ අසුරෙහි පලායිත්වා අසුරනගරං පවිසිත්වා ද්වාරෙ පිහිතෙ සක්කානං සතසහස්සම්පි කිඤ්චි කාතුං න සක්කොති. ඉති ඉමානි ද්වෙ නගරානි අයුජ්ඣපුරානි නාම. තෙසං අන්තරා එතෙසු උරගාදීසු පඤ්චසු ඨානෙසු සක්කෙන ආරක්ඛා ඨපිතා. තත්ථ **උරග**සද්දෙන නාගා ගහිතා. තෙ උදකෙ මහබ්බලා හොන්ති, තස්මා සිනෙරුස්ස පඨමාලින්දෙ එතෙසං ආරක්ඛා. සිනෙරුස්ස කිර සමන්තතො බහලතො පුථුලතො ච පඤ්චයොජනසහස්සපරිමාණානි චත්තාරි පරිභණ්ඩානි තාවතිංසභවනස්ස ආරක්ඛාය නාගෙහි ගරුළෙහි කුම්භණ්ඩෙහි යක්ඛෙහි ච අධිට්ඨිතානි. තෙහි කිර සිනෙරුස්ස උපඩ්ඪං පරියාදින්නං, එතානියෙව ච සිනෙරුස්ස ආලින්දානි මෙඛලානි ච වුච්චන්ති. **කරොටි**සද්දෙන සුපණ්ණා ගහිතා. තෙසං කිර කරොටි නාම පානභොජනං, තෙන නාමං ලභිංසු, දුතියාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා. **පයස්සහාරී**සද්දෙන කුම්භණ්ඩා ගහිතා. දානවරක්ඛසා කිර තෙ, තතියාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා. **මදනයුත**සද්දෙන යක්ඛා ගහිතා. විසමචාරිනො කිර තෙ යුද්ධසොණ්ඩා, චතුත්ථාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා. **චතුරො ච මහත්ථා**ති චත්තාරො මහාරාජානො වුත්තා. තෙ හි සිනෙරුස්ස තස්මිං තස්මිං පස්සෙ යුගන්ධරාදීසු පඤ්චසතපරිත්තදීපපරිවාරෙ මහාදීපෙ ච සාසිතබ්බස්ස මහතො අත්ථස්ස වසෙන ''මහත්ථා''ති වුච්චන්ති, පඤ්චමාලින්දෙ තෙසං ආරක්ඛා.

තෙ පන අසුරා ආයුවණ්ණයසඉස්සරියසම්පත්තීහි තාවතිංසසදිසාව. තස්මා අන්තරා අත්තානං අජානිත්වා පාටලියා පුප්ඵිතාය ''නයිදං දෙවනගරං, තත්ථ පාරිච්ඡත්තකො පුප්ඵති, ඉධ පන චිත්තපාටලී, ජරසක්කෙන මයං සුරං පායෙත්වා වඤ්චිතා, දෙවනගරඤ්ච නො ගහිතං, ගච්ඡාම තෙන සද්ධිං යුජ්ඣිස්සාමා''ති හත්ථිඅස්සරථෙ ආරුය්හ සුවණ්ණරජතමණිඵලකානි ගහෙත්වා යුද්ධසජ්ජා හුත්වා අසුරභෙරියො වාදෙන්තා මහාසමුද්දෙ උදකං ද්විධා භින්දිත්වා උට්ඨහන්ති. තෙ දෙවෙ වුට්ඨෙ වම්මිකමක්ඛිකා වම්මිකං විය සිනෙරුං අභිරුහිතුං ආරභන්ති. අථ නෙසං පඨමං නාගෙහි සද්ධිං යුද්ධං හොති. තස්මිං ඛො පන යුද්ධෙ න කස්සචි ඡවි වා චම්මං වා ඡිජ්ජති, න ලොහිතං උප්පජ්ජති, කෙවලං කුමාරකානං දාරුමෙණ්ඩකයුද්ධං විය අඤ්ඤමඤ්ඤං සන්තාසනමත්තමෙව හොති. කොටිසතාපි කොටිසහස්සාපි නාගා තෙහි සද්ධිං යුජ්ඣිත්වා අසුරපුරංයෙව පවෙසෙත්වා නිවත්තන්ති. සචෙ පන අසුරා බලවන්තො හොන්ති, අථ නාගා ඔසක්කිත්වා දුතියෙ ආලින්දෙ සුපණ්ණෙහි සද්ධිං එකතො හුත්වා යුජ්ඣන්ති. එස නයො සුපණ්ණාදීසුපි. යදා පන තානි පඤ්චපි ඨානානි අසුරා මද්දන්ති, තදා එකතො සම්පිණ්ඩිතානිපි තානි පඤ්ච බලානි ඔසක්කන්ති . අථ චත්තාරො මහාරාජානො ගන්ත්වා සක්කස්ස පවත්තිං ආරොචෙන්ති. සක්කො තෙසං වචනං සුත්වා දියඩ්ඪයොජනසතිකං වෙජයන්තරථං ආරුය්හ සයං වා නික්ඛමති, එකං වා පුත්තං පෙසෙති. එකස්මිං පන දිවසෙ එවං නික්ඛමිත්වා අසුරෙ යුද්ධෙන අබ්භුග්ගන්ත්වා සමුද්දෙ පක්ඛිපිත්වා චතූසු ද්වාරෙසු අත්තනා සදිසා පටිමා මාපෙත්වා ඨපෙති, තස්මා අසුරා නාගාදයො ජිනිත්වා ආගතාපි ඉන්දපටිමා දිස්වා ''සක්කො නික්ඛන්තො''ති පලායන්ති. ඉති සුරානං පටිපක්ඛාති අසුරා, වෙපචිත්තිපහාරාදාදයො, තෙසං භවනං අසුරභවනං. තං පන ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච දසසහස්සයොජනන්ති දස්සෙතුං ''තථා අසුරභවන''න්ති වුත්තං.

අවීචිමහානිරයො ජම්බුදීපො චාති එත්ථාපි **තථා**-සද්දො යොජෙතබ්බො, අවීචිමහානිරයො ජම්බුදීපො ච තථා දසසහස්සයොජනමෙවාති අත්ථො. එත්ථ ච අවීචිමහානිරයස්ස අබ්භන්තරං ආයාමෙන ච විත්ථාරෙන ච යොජනසතං හොති, ලොහපථවී ලොහඡදනං එකෙකා ච භිත්ති නවනවයොජනිකා හොති. පුරත්ථිමාය භිත්තියා අච්චි උට්ඨහිත්වා පච්ඡිමං භිත්තිං ගහෙත්වා තං විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගච්ඡති. සෙසදිසාසුපි එසෙව නයො. ඉති ජාලපරියන්තවසෙන ආයාමවිත්ථාරතො අට්ඨාරසයොජනාධිකානි තීණි යොජනසතානි හොන්ති, පරික්ඛෙපෙන නව යොජනසතානි චතුපණ්ණාසඤ්ච යොජනානි. සමන්තා පන උස්සදෙහි සද්ධිං දසයොජනසහස්සං හොති. කස්මා පනෙස නරකො ''අවීචී''ති සඞ්ඛ්‍යං ගතොති? වීචි නාම අන්තරං වුච්චති, තත්ථ ච අග්ගිජාලානං වා සත්තානං වා දුක්ඛස්ස වා අන්තරං නත්ථි, තස්මා සො ''අවීචී''ති සඞ්ඛ්‍යං ගතො. තස්ස හි පුරත්ථිමභිත්තිතො ජාලා උට්ඨහිත්වා සංසිබ්බමානයොජනසතං ගන්ත්වා භිත්තිං විනිවිජ්ඣිත්වා පරතො යොජනසතං ගච්ඡති. සෙසදිසාසුපි එසෙව නයො. එවං ජාලානං නිරන්තරතාය අවීචි. අබ්භන්තරෙ පනස්ස යොජනසතිකෙ ඨානෙ නාළියං කොට්ටෙත්වා පූරිතපිට්ඨං විය සත්තා නිරන්තරා, ''ඉමස්මිං ඨානෙ සත්තො අත්ථි, ඉමස්මිං ඨානෙ නත්ථී''ති න වත්තබ්බං, ගච්ඡන්තානං ඨිතානං නිසින්නානං නිපන්නානඤ්ච පච්චමානානං අන්තො නත්ථි, ගච්ඡන්තා ඨිතෙ වා නිසින්නෙ වා නිපන්නෙ වා න බාධෙන්ති. එවං සත්තානං නිරන්තරතාය අවීචි. කායද්වාරෙ පන ඡ උපෙක්ඛාසහගතානි චිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, එකං දුක්ඛසහගතං. එවං සන්තෙපි යථා ජිව්හාග්ගෙ ඡ මධුබින්දූනි ඨපෙත්වා එකස්මිං තම්බලොහබින්දුම්හි ඨපිතෙ අනුදහනබලවතාය තදෙව පඤ්ඤායති, ඉතරානි අබ්බොහාරිකානි හොන්ති, එවං අනුදහනබලවතාය දුක්ඛමෙවෙත්ථ නිරන්තරං, ඉතරානි අබ්බොහාරිකානීති එවං දුක්ඛස්ස නිරන්තරතාය අවීචීති වුච්චති. ''අයඤ්ච අවීචිමහානිරයො ජම්බුදීපස්ස හෙට්ඨා පතිට්ඨිතො''ති වදන්ති.

ජම්බුදීපො පන ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච දසසහස්සයොජනපරිමාණො. තත්ථ ච චතුසහස්සයොජනප්පමාණො පදෙසො තදුපභොගීසත්තානං පුඤ්ඤක්ඛයා උදකෙන අජ්ඣොත්ථටො ''සමුද්දො''ති සඞ්ඛ්‍යං ගතො. තිසහස්සයොජනප්පමාණෙ මනුස්සා වසන්ති, තිසහස්සයොජනප්පමාණෙ හිමවා පතිට්ඨිතොති වෙදිතබ්බො.

අපරගොයානං සත්තසහස්සයොජනන්තිආදීසු ආයාමතො ච විත්ථාරතො ච පමාණං දස්සිතන්ති වෙදිතබ්බං. තත්ථ ජම්බුදීපො සකටසණ්ඨානො, ඡන්නවුතියා පට්ටනකොටිසතසහස්සෙහි ඡපණ්ණාසරතනාගාරෙහි නවනවුතියා දොණමුඛසතසහස්සෙහි තික්ඛත්තුං තෙසට්ඨියා නගරසහස්සෙහි ච සමන්නාගතො. ජම්බුදීපෙ කිර ආදිතො තෙසට්ඨිමත්තානි නගරසහස්සානි උප්පන්නානි, තථා දුතියං, තථා තතියං. තානි පන සම්පිණ්ඩෙත්වා සතසහස්සං, තතො පරං අසීති සහස්සානි ච නව සහස්සානි ච හොන්ති. **දොණමුඛ**න්ති ච මහානගරස්ස ආයුප්පත්තිට්ඨානභූතං

පධානසරං වුච්චති. අපරගොයානො ආදාසසණ්ඨානො, පුබ්බවිදෙහො අඩ්ඪචන්දසණ්ඨානො, උත්තරකුරු පීඨසණ්ඨානො. ''තංතංනිවාසීනං තංතංපරිවාරදීපවාසීනඤ්ච මනුස්සානං මුඛම්පි තංතංසණ්ඨාන''න්ති වදන්ති.

අපි චෙත්ථ උත්තරකුරුකානං පුඤ්ඤානුභාවසිද්ධො අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො. තත්ථ කිර තෙසු තෙසු පදෙසෙසු ඝනනිචිතපත්තසඤ්ඡන්නසාඛාපසාඛා කූටාගාරූපමා මනොරමා රුක්ඛා තෙසං මනුස්සානං නිවෙසනකිච්චං සාධෙන්ති. යත්ථ සුඛං නිවසන්ති, අඤ්ඤෙපි තත්ථ රුක්ඛා සුජාතා සබ්බදාපි පුප්ඵිතග්ගා තිට්ඨන්ති. ජලාසයාපි විකසිතපදුමපුණ්ඩරීකසොගන්ධිකාදිපුප්ඵසඤ්ඡන්නා සබ්බකාලං පරමසුගන්ධා සමන්තතො පවායන්තා තිට්ඨන්ති.

සරීරම්පි තෙසං අතිදීඝතාදිදොසරහිතං ආරොහපරිණාහසම්පන්නං ජරාය අනභිභූතත්තා වලිතපලිතාදිදොසවිරහිතං යාවතායුකං අපරික්ඛීණජවබලපරක්කමසොභමෙව හුත්වා තිට්ඨති. අනුට්ඨානඵලූපජීවිතාය න ච තෙසං කසිවණිජ්ජාදිවසෙන ආහාරපරියෙට්ඨිවසෙන දුක්ඛං අත්ථි, තතො එව න දාසදාසීකම්මකරාදිපරිග්ගහො අත්ථි. න ච තත්ථ සීතුණ්හඩංසමකසවාතාතපසරීසපවාළාදිපරිස්සයො අත්ථි. යථා නාමෙත්ථ ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්චූසවෙලායං සමසීතුණ්හො උතු හොති, එවමෙව සබ්බකාලං තත්ථ සමසීතුණ්හොව උතු හොති, න ච නෙසං කොචි උපඝාතො විහෙසා වා උප්පජ්ජති.

අකට්ඨපාකිමමෙව සාලිං අකණං අථුසං සුද්ධං සුගන්ධං තණ්ඩුලඵලං නිද්ධූමඞ්ගාරෙන අග්ගිනා පචිත්වා පරිභුඤ්ජන්ති. තත්ථ කිර ජොතිකපාසාණා නාම හොන්ති, අථ තෙ තයො පාසාණෙ ඨපෙත්වා තත්ථ උක්ඛලිං ආරොපෙන්ති, පාසාණෙහි තෙජො සමුට්ඨහිත්වා තං පාචෙති, අඤ්ඤො සූපො වා බ්‍යඤ්ජනො වා න හොති, භුඤ්ජන්තානං චිත්තානුකූලොයෙවස්ස රසො හොති. තං පන භුඤ්ජන්තානං නෙසං කුට්ඨං ගණ්ඩො කිලාසො සොසො කාසො අපමාරො ජරොති එවමාදිකො න කොචි රොගො උප්පජ්ජති. තෙ තං ධානං සම්පත්තානං දෙන්තියෙව, මච්ඡරියචිත්තං නාම නෙව හොති, බුද්ධපච්චෙකබුද්ධාදයොපි මහිද්ධිකා තත්ථ ගන්ත්වා පිණ්ඩපාතං ගණ්හන්ති. න ච තෙ ඛුජ්ජා වා වාමනා වා කාණා වා කුණී වා ඛඤ්ජා වා පක්ඛහතා වා විකලඞ්ගා වා විකලින්ද්‍රියා වා හොන්ති.

ඉත්ථියොපි තත්ථ නාතිදීඝා නාතිරස්සා නාතිකිසා නාතිථූලා නාතිකාළිකා නාච්චොදාතා සොභග්ගප්පත්තරූපා හොන්ති. තථා හි දීඝඞ්ගුලී තම්බනඛා අලම්බථනා තනුමජ්ඣා පුණ්ණචන්දමුඛී විසාලක්ඛී මුදුගත්තා සහිතොරූ ඔදාතදන්තා ගම්භීරනාභී තනුජඞ්ඝා දීඝනීලවෙල්ලිතකෙසී පුථුලසුස්සොණී නාතිලොමා නාලොමා සුභගා උතුසුඛසම්ඵස්සා සණ්හා සඛිලසම්භාසා නානාභරණවිභූසිතා විචරන්ති, සබ්බදාපි සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොන්ති.

පුරිසාපි පඤ්චවීසතිවස්සුද්දෙසිකා විය, න පුත්තා මාතාදීසු රජ්ජන්ති, අයං තත්ථ ධම්මතා. සත්තාහිකමෙව ච තත්ථ ඉත්ථිපුරිසා කාමරතියා විහරන්ති , තතො වීතරාගා විය යථාසුඛං ගච්ඡන්ති, න තත්ථ ඉධ විය ගබ්භොක්කන්තිමූලකං ගබ්භපරිහරණමූලකං වා දුක්ඛං විජායනමූලකං වා දුක්ඛං හොති, රත්තකඤ්චුකතො කඤ්චනපටිමා විය දාරකා මාතුකුච්ඡිතො අමක්ඛිතා එව සෙම්හාදිනා සුඛෙනෙව නික්ඛමන්ති, අයං තත්ථ ධම්මතා. මාතා පන පුත්තං වා ධීතරං වා විජායිත්වා තෙසං විචරණකප්පදෙසෙ ඨපෙත්වා අනපෙක්ඛා යථාරුචි ගච්ඡති. තෙසං තත්ථ සයිතානං යෙ පස්සන්ති පුරිසා වා ඉත්ථියො වා, තෙ අත්තනො අඞ්ගුලියො උපනාමෙන්ති, තෙසං කම්මබලෙන තතො ඛීරං පවත්තති, තෙන තෙ දාරකා යාපෙන්ති. එවං පන වඩ්ඪන්තා කතිපයදිවසෙයෙව ලද්ධබලා හුත්වා දාරිකා ඉත්ථියො උපගච්ඡන්ති, දාරකා පුරිසෙ.

කප්පරුක්ඛතො එව ච තෙසං තත්ථ වත්ථාභරණානි නිප්ඵජ්ජන්ති. නානාවිරාගවණ්ණවිචිත්තානි හි වත්ථානි සුඛුමානි මුදුසුඛසම්ඵස්සානි තත්ථ තත්ථ කප්පරුක්ඛෙසු ඔලම්බන්තානි තිට්ඨන්ති. නානාවිධරංසිජාලසමුජ්ජලවිවිධවණ්ණරතනවිනද්ධානි අනෙකවිධමාලාකම්මලතාකම්මභිත්තිකම්මවිචිත්තානි සීසූපගගීවූපගකටූපගහත්ථූපගපාදූපගානි සොවණ්ණමයානි ආභරණානි ච කප්පරුක්ඛතො ඔලම්බන්ති. තථා වීණාමුදිඞ්ගපණවසම්මතාළසඞ්ඛවංසවෙතාළපරිවාරාදීනි වල්ලකීපභුතිකානි තූරියභණ්ඩානිපි තතො ඔලම්බන්ති. තත්ථ ච බහූ ඵලරුක්ඛා කුම්භමත්තානි ඵලානි ඵලන්ති, මධුරරසානි යානි පරිභුඤ්ජිත්වා තෙ සත්තාහම්පි ඛුප්පිපාසාහි න බාධීයන්ති.

නජ්ජොපි තත්ථ සුවිසුද්ධජලා සුපතිත්ථා රමණීයා අකද්දමා වාලුකතලා නාතිසීතා නාතිඋණ්හා සුරභිගන්ධීහි ජලජපුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නා සබ්බකාලං සුරභී වායන්තියො සන්දන්ති, න තත්ථ කණ්ටකිනා කක්ඛළගච්ඡලතා හොන්ති, අකණ්ටකා පුප්ඵඵලසච්ඡන්නා එව හොන්ති, චන්දනනාගරුක්ඛා සයමෙව රසං පග්ඝරන්ති. නහායිතුකාමා ච නදීතිත්ථෙ එකජ්ඣං වත්ථාභරණානි ඨපෙත්වා නදිං ඔතරිත්වා නහායිත්වා උත්තිණ්ණා උත්තිණ්ණා උපරිට්ඨිමං උපරිට්ඨිමං වත්ථාභරණං ගණ්හන්ති, න තෙසං එවං හොති ''ඉදං මම, ඉදං පරස්සා''ති. තතො එව න තෙසං කොචි විග්ගහො වා විවාදො වා, සත්තාහිකා එව ච නෙසං කාමරතිකීළා හොති, තතො වීතරාගා විය විචරන්ති. යත්ථ ච රුක්ඛෙ සයිතුකාමා හොන්ති, තත්ථෙව සයනං උපලබ්භති.

මතෙ ච සත්තෙ න රොදන්ති න සොචන්ති, තඤ්ච මණ්ඩයිත්වා නික්ඛිපන්ති. තාවදෙව ච තථාරූපා සකුණා උපගන්ත්වා මතං දීපන්තරං නෙන්ති, තස්මා සුසානං වා අසුචිට්ඨානං වා තත්ථ නත්ථි, න ච තතො මතා නිරයං වා තිරච්ඡානයොනිං වා පෙත්තිවිසයං වා උපපජ්ජන්ති. ''ධම්මතාසිද්ධස්ස පඤ්චසීලස්ස ආනුභාවෙන තෙ දෙවලොකෙ

නිබ්බත්තන්තී''ති වදන්ති. වස්සසහස්සමෙව ච නෙසං සබ්බකාලං ආයුප්පමාණං, සබ්බමෙතං නෙසං පඤ්චසීලං විය ධම්මතාසිද්ධමෙවාති වෙදිතබ්බං.

තදන්තරෙසූති තෙසං චක්කවාළානං අන්තරෙසු. **ලොකන්තරිකනිරයා**ති ලොකානං ලොකධාතූනං අන්තරො විවරො ලොකන්තරො, තත්ථ භවා ලොකන්තරිකා, නිරයා. තිණ්ණඤ්හි සකටචක්කානං පත්තානං වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආසන්නභාවෙන ඨපිතානං අන්තරසදිසෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං චක්කවාළානං අන්තරෙසු එකෙකො ලොකන්තරිකනිරයො. සො පන පරිමාණතො අට්ඨයොජනසහස්සප්පමාණො හොති නිච්චවිවටො හෙට්ඨා උපරි ච කෙනචි න පිහිතො. යථා හි හෙට්ඨා උදකස්ස පිධායිකා පථවී නත්ථීති අසංවුතා ලොකන්තරිකනිරයා, එවං උපරිපි චක්කවාළෙසු විය දෙවවිමානානං අභාවතො අසංවුතා අපිහිතා චක්ඛුවිඤ්ඤාණුප්පත්තිනිවාරණසමත්ථෙන ච අන්ධකාරෙන සමන්නාගතා. තත්ථ කිර චක්ඛුවිඤ්ඤාණං න ජායති ආලොකස්ස අභාවතො. තීසු දීපෙසු එකප්පහාරෙන ආලොකකරණසමත්ථාපි චන්දිමසූරියා තත්ථ ආලොකං න දස්සෙන්ති. තෙ හි යුගන්ධරසමප්පමාණෙ ආකාසප්පදෙසෙ විචරණතො චක්කවාළපබ්බතස්ස වෙමජ්ඣෙන විචරන්ති, චක්කවාළපබ්බතඤ්ච අතික්කම්ම ලොකන්තරිකනිරයා, තස්මා තෙ තත්ථ ආලොකං න දස්සෙන්තීති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං නුප්පජ්ජති. යදා පන සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තස්ස පටිසන්ධිග්ගහණාදීසු ඔභාසො උප්පජ්ජති, තදා චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජති. ''අඤ්ඤෙපි කිර භො සන්ති සත්තා ඉධූපපන්නා''ති තං දිවසං අඤ්ඤමඤ්ඤං පස්සන්ති. අයං පන ඔභාසො එකං යාගුපානමත්තම්පි න තිට්ඨති, අච්ඡරාසඞ්ඝාටමත්තමෙව විජ්ජොභාසො විය නිච්ඡරිත්වා ''කිං ඉද''න්ති භණන්තානංයෙව අන්තරධායති.

කිං පන කම්මං කත්වා තත්ථ සත්තා නිබ්බත්තන්තීති? භාරියං දාරුණං ගරුකං මාතාපිතූනං ධම්මිකසමණබ්‍රාහ්මණානඤ්ච උපරි අපරාධං අඤ්ඤඤ්ච දිවසෙ දිවසෙ පාණවධාදිං සාහසිකකම්මං කත්වා උප්පජ්ජන්ති තම්බපණ්ණිදීපෙ අභයචොරනාගචොරාදයො විය. තෙසං අත්තභාවො තිගාවුතිකො හොති, වග්ගුලීනං විය දීඝනඛා හොන්ති. තෙ රුක්ඛෙ වග්ගුලියො විය නඛෙහි චක්කවාළපාදෙ ලග්ගන්ති, යදා සංසප්පන්තා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස හත්ථපාසගතා හොන්ති, අථ ''භක්ඛො නො ලද්ධො''ති මඤ්ඤමානා බාදනත්ථං ගණ්හිතුං උපක්කමන්තා විපරිවත්තිත්වා ලොකසන්ධාරකෙ උදකෙ පතන්ති, වාතෙ පහරන්තෙපි මධුකඵලානි විය ඡිජ්ජිත්වා උදකෙ පතන්ති, පතිතමත්තාව අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ පිට්ඨපිණ්ඩං විය විලීයන්ති අතිසීතලභාවතො ආතපසන්තාපාභාවෙන. අතිසීතලභාවමෙව හි සන්ධාය අච්චන්තඛාරතා වුත්තා. න හි තං කප්පසණ්ඨහනඋදකං සම්පත්තිකරමහාමෙඝවුට්ඨං පථවීසන්ධාරකං කප්පවිනාසකඋදකං විය ඛාරං භවිතුං අරහති. තථා හි සති පථවීපි විලීයෙය්‍ය, තෙසං වා පාපකම්මබලෙන පෙතානං පකතිඋදකස්ස පුබ්බඛෙළභාවාපත්ති විය තස්ස උදකස්ස තදා ඛාරභාවප්පත්ති හොතීති වුත්තං ''අච්චන්තඛාරෙ උදකෙ පිට්ඨපිණ්ඩං විය විලීයන්තී''ති.

අනන්තානීති අපරිමාණානි, ''එත්තකානී''ති අඤ්ඤෙහි මිනිතුං අසක්කුණෙය්‍යානි. තානි ච භගවා අනන්තෙන බුද්ධඤාණෙන අවෙදි ''අනන්තො ආකාසො, අනන්තො සත්තනිකායො, අනන්තානි චක්කවාළානී''ති. තිවිධම්පි හි අනන්තං බුද්ධඤාණෙන පරිච්ඡින්දති සයම්පි අනන්තත්තා. යාවතකඤ්හි ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකමෙව ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යන්ති. තෙන වුත්තං **''අනන්තෙන බුද්ධඤාණෙන අවෙදී''**තිආදි. අනන්තතා චස්ස අනන්තඤෙය්‍යප්පටිවිජ්ඣනෙනෙව වෙදිතබ්බා තත්ථ අප්පටිහතචාරත්තා. ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං නිගමෙන්තො ආහ **''එවමස්ස ඔකාසලොකොපි සබ්බථා විදිතො''**ති.

අපි චෙත්ථ විවට්ටාදීනම්පි විදිතතා වත්තබ්බා, තස්මා විවට්ටාදයොපි ආදිතො පභුති එවං වෙදිතබ්බා – සංවට්ටො සංවට්ටට්ඨායී විවට්ටො විවට්ටට්ඨායීති කප්පස්ස චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි. තත්ථ සංවට්ටනං විනස්සනං **සංවට්ටො,** විනස්සමානො අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පො. සො පන අත්ථතො කාලොයෙව, තදා පවත්තමානසඞ්ඛාරවසෙනස්ස විනාසො වෙදිතබ්බො. සංවට්ටතො උද්ධං තථාඨායීකාලො **සංවට්ටට්ඨායී**. විවට්ටනං නිබ්බත්තනං වඩ්ඪනං වා **විවට්ටො,** වඩ්ඪමානො අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පො. සොපි අත්ථතො කාලොයෙව, තදා පවත්තමානසඞ්ඛාරවසෙනස්ස වඩ්ඪී වෙදිතබ්බා. විවට්ටතො උද්ධං තථාඨායීකාලො **විවට්ටට්ඨායී**. තත්ථ තයො සංවට්ටා තෙජොසංවට්ටො ආපොසංවට්ටො වායොසංවට්ටොති. තිස්සො සංවට්ටසීමා ආභස්සරා සුභකිණ්හා වෙහප්ඵලාති. යදා කප්පො තෙජෙන සංවට්ටති, තදා ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා ඩය්හති. යදා ආපෙන සංවට්ටති, තදා සුභකිණ්හතො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වායුනා සංවට්ටති, තදා වෙහප්ඵලතො හෙට්ඨා වාතෙන විද්ධංසති.

විත්ථාරතො පන තීසුපි සංවට්ටකාලෙසු එකං බුද්ධක්ඛෙත්තං විනස්සති. බුද්ධක්ඛෙත්තං නාම තිවිධං හොති ජාතික්ඛෙත්තං ආණාක්ඛෙත්තං විසයක්ඛෙත්තඤ්ච. තත්ථ **ජාතික්ඛෙත්තං** දසසහස්සචක්කවාළපරියන්තං හොති, යං තථාගතස්ස පටිසන්ධිග්ගහණාදීසු කම්පති. යත්තකෙ හි ඨානෙ තථාගතස්ස පටිසන්ධිඤාණාදිඤාණානුභාවො පුඤ්ඤඵලසමුත්තෙජිතො සරසෙනෙව පටිවිජම්භති, තං සබ්බම්පි බුද්ධඞ්කුරස්ස නිබ්බත්තනක්ඛෙත්තං නාමාති බුද්ධක්ඛෙත්තන්ති වුච්චති. **ආණාක්ඛෙත්තං** පන කොටිසතසහස්සචක්කවාළපරියන්තං, යත්ථ රතනසුත්තං (ඛු. පා. 6.1 ආදයො; සු. නි. 224 ආදයො) ඛන්ධපරිත්තං (අ. නි. 4.67; ජා. 1.2.105-106; චූළව. 251 ආදයො) ධජග්ගපරිත්තං (සං. නි. 1.249) ආටානාටියපරිත්තං (දී. නි. 3.275 ආදයො) මොරපරිත්තන්ති (ජා. 1.2.17-18) ඉමෙසං පරිත්තානං ආනුභාවො වත්තති. ඉද්ධිමා හි චෙතොවසිප්පත්තො ආණාක්ඛෙත්තපරියාපන්නෙ යත්ථ කත්ථචි චක්කවාළෙ ඨත්වා අත්තනො අත්ථාය පරිත්තං කත්වා තත්ථෙව අඤ්ඤං චක්කවාළං ගතොපි කතපරිත්තො එව හොති. එකචක්කවාළෙ ඨත්වා සබ්බසත්තානං අත්ථාය පරිත්තෙ කතෙ ආණාක්ඛෙත්තෙ සබ්බසත්තානම්පි අභිසමභුණාතෙව පරිත්තානුභාවො තත්ථ දෙවතාහි පරිත්තානං සම්පටිච්ඡිතබ්බතො, තස්මා තං ආණාක්ඛෙත්තන්ති වුච්චති. **විසයක්ඛෙත්තං** පන අනන්තං

අපරිමාණං. අනන්තාපරිමාණෙසු හි චක්කවාළෙසු යං යං තථාගතො ආකඞ්ඛති, තං තං ජානාති ආකඞ්ඛප්පටිබද්ධවුත්තිතාය බුද්ධඤාණස්ස. එවමෙතෙසු තීසු බුද්ධක්ඛෙත්තෙසු එකං ආණාක්ඛෙත්තං විනස්සති, තස්මිං පන විනස්සන්තෙ ජාතික්ඛෙත්තං විනට්ඨමෙව හොති. විනස්සන්තම්පි එකතොව විනස්සති, සණ්ඨහන්තම්පි එකතොව සණ්ඨහති, තස්සෙවං විනාසො සණ්ඨහනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

යස්මිං සමයෙ කප්පො **අග්ගිනා** නස්සති, ආදිතොව කප්පවිනාසකමහාමෙඝො උට්ඨහිත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙ එකං මහාවස්සං වස්සති , මනුස්සා තුට්ඨා සබ්බබීජානි නීහරිත්වා වපන්ති, සස්සෙසු පන ගොඛායිතමත්තෙසු ජාතෙසු ගද්‍රභරවං රවන්තො එකබින්දුම්පි න වස්සති, තදා පච්ඡින්නපච්ඡින්නමෙව හොති වස්සං. ඉදං සන්ධාය හි භගවතා ''හොති සො, භික්ඛවෙ, සමයො යං බහූනි වස්සානි බහූනි වස්සසතානි බහූනි වස්සසහස්සානි බහූනි වස්සසතසහස්සානි දෙවො න වස්සතී''ති (අ. නි. 7.66) වුත්තං. වස්සූපජීවිනොපි සත්තා කාලං කත්වා පරිත්තාභාදිබ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති, පුප්ඵඵලූපජීවිනියො ච දෙවතා. එවං දීඝෙ අද්ධානෙ වීතිවත්තෙ තත්ථ තත්ථ උදකං පරික්ඛයං ගච්ඡති, අථානුපුබ්බෙන මච්ඡකච්ඡපාපි කාලං කත්වා බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති නෙරයිකසත්තාපි. තත්ථ නෙරයිකා සත්තමසූරියපාතුභාවෙ විනස්සන්තීති එකෙ.

ඣානං පන විනා නත්ථි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්ති, එතෙසඤ්ච කෙචි දුබ්භික්ඛපීළිතා, කෙචි අභබ්බා ඣානාධිගමාය, තෙ කථං තත්ථ නිබ්බත්තන්තීති? දෙවලොකෙ පටිලද්ධජ්ඣානවසෙන. තදා හි ''වස්සසතසහස්සස්ස අච්චයෙන කප්පවුට්ඨානං භවිස්සතී''ති ලොකබ්‍යූහා නාම කාමාවචරදෙවා මුත්තසිරා විකිණ්ණකෙසා රුදම්මුඛා අස්සූනි හත්ථෙහි පුඤ්ඡමානා රත්තවත්ථනිවත්ථා අතිවිය විරූපවෙසධාරිනො හුත්වා මනුස්සපථෙ විචරන්තා එවං ආරොචෙන්ති ''මාරිසා මාරිසා ඉතො වස්සසතසහස්සස්ස අච්චයෙන කප්පවුට්ඨානං භවිස්සති, අයං ලොකො විනස්සිස්සති, මහාසමුද්දොපි උස්සුස්සිස්සති, අයඤ්ච මහාපථවී සිනෙරු ච පබ්බතරාජා ඩය්හිස්සන්ති විනස්සිස්සන්ති, යාව බ්‍රහ්මලොකා ලොකවිනාසො භවිස්සති, මෙත්තං මාරිසා භාවෙථ, කරුණං, මුදිතං, උපෙක්ඛං මාරිසා භාවෙථ, මාතරං උපට්ඨහථ, පිතරං උපට්ඨහථ, කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිනො හොථා''ති. තෙ පන දෙවා ලොකං බ්‍යූහෙන්ති සම්පිණ්ඩෙන්තීති **''ලොකබ්‍යූහා''**ති වුච්චන්ති. තෙ කිර දිස්වා මනුස්සා යත්ථ කත්ථචි ඨිතාපි නිසින්නාපි සංවෙගජාතා සම්භමප්පත්තාව හුත්වා තෙසං ආසන්නෙ ඨානෙ සන්නිපතන්ති.

කථං පනෙතෙ කප්පවුට්ඨානං ජානන්තීති? ''ධම්මතාය සඤ්චොදිතා''ති ආචරියා. ''තාදිසනිමිත්තදස්සනෙනා''ති එකෙ. ''බ්‍රහ්මදෙවතාහි උය්‍යොජිතා''ති අපරෙ. තෙසං පන වචනං සුත්වා යෙභුය්‍යෙන මනුස්සා ච භුම්මදෙවතා ච සංවෙගජාතා අඤ්ඤමඤ්ඤං මුදුචිත්තා හුත්වා මෙත්තාදීනි පුඤ්ඤානි කරිත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. තත්ථ දිබ්බසුධාභොජනං භුඤ්ජිත්වා තතො වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වා ඣානං පටිලභන්ති. දෙවානං කිර සුඛසම්ඵස්සවාතග්ගහණපච්චයෙන වායොකසිණෙ ඣානානි සුඛෙනෙව ඉජ්ඣන්ති. තදඤ්ඤෙ පන ආපායිකා සත්තා අපරාපරියවෙදනීයෙන කම්මෙන දෙවලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. අපරාපරියවෙදනීයකම්මරහිතො හි සංසාරෙ සංසරන්තො නාම සත්තො නත්ථි. තෙපි තත්ථ තථෙව ඣානං පටිලභන්ති. එවං දෙවලොකෙ පටිලද්ධජ්ඣානවසෙන සබ්බෙපි බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තන්ති. ඉදඤ්ච යෙභුය්‍යවසෙන වුත්තං.

කෙචි පන ''අපායසත්තා සංවට්ටමානලොකධාතුහි අඤ්ඤෙසු ලොකධාතූසුපි නිබ්බත්තන්ති. න හි සබ්බෙ අපායසත්තා තදා රූපාරූපභවෙසු උප්පජ්ජන්තීති සක්කා විඤ්ඤාතුං අපායෙසු දීඝායුකානං දෙවලොකූපපත්තියා අසම්භවතො. නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකො පන විනස්සමානෙපි කප්පෙ නිරයතො න මුච්චතියෙව, තස්මා සො තත්ථ අනිබ්බත්තිත්වා පිට්ඨිචක්කවාළෙ නිබ්බත්තති. නියතමිච්ඡාදිට්ඨියා හි සමන්නාගතස්ස භවතො වුට්ඨානං නාම නත්ථි. තාය හි සමන්නාගතස්ස නෙව සග්ගො අත්ථි, න මග්ගො, තස්මා සො සංවට්ටමානචක්කවාළතො අඤ්ඤත්ථ නිරයෙ නිබ්බත්තිත්වා පච්චති. කිං පන පිට්ඨිචක්කවාළං න ඣායතීති? ඣායති. තස්මිං ඣායමානෙපි එස ආකාසෙ එකස්මිං පදෙසෙ පච්චතී''ති වදන්ති.

වස්සූපච්ඡෙදතො පන උද්ධං දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන දුතියො සූරියො පාතුභවති, පාතුභූතෙ පන තස්මිං නෙව රත්තිපරිච්ඡෙදො, න දිවාපරිච්ඡෙදො පඤ්ඤායති. එකො සූරියො උට්ඨෙති, එකො අත්ථං ගච්ඡති, අවිච්ඡින්නසූරියසන්තාපොව ලොකො හොති. යථා ච කප්පවුට්ඨානකාලතො පුබ්බෙ උප්පන්නසූරියවිමානෙ සූරියදෙවපුත්තො හොති, එවං කප්පවිනාසකසූරියෙ නත්ථි. කප්පවුට්ඨානකාලෙ පන යථා අඤ්ඤෙ කාමාවචරදෙවා, එවං සූරියදෙවපුත්තොපි ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා බ්‍රහ්මලොකං උපපජ්ජති. සූරියමණ්ඩලං පන පභස්සරතරඤ්චෙව තෙජවන්තතරඤ්ච හුත්වා පවත්තති. තං අන්තරධායිත්වා අඤ්ඤමෙව උප්පජ්ජතීති අපරෙ. තත්ථ පකතිසූරියෙ වත්තමානෙ ආකාසෙ වලාහකාපි ධූමසිඛාපි වත්තන්ති, කප්පවිනාසකසූරියෙ වත්තමානෙ විගතධූමවලාහකං ආදාසමණ්ඩලං විය නිම්මලං නභං හොති. ඨපෙත්වා පඤ්ච මහානදියො සෙසකුන්නදිආදීසු උදකං සුස්සති.

තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන තතියො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා මහානදියොපි සුස්සන්ති.

තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන චතුත්ථො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා හිමවති මහානදීනං පභවා සීහප්පපාතදහො මන්දාකිනීදහො කණ්ණමුණ්ඩදහො රථකාරදහො අනොතත්තදහො ඡද්දන්තදහො කුණාලදහොති ඉමෙ සත්ත මහාසරා සුස්සන්ති.

තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන පඤ්චමො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා අනුපුබ්බෙන මහාසමුද්දෙ අඞ්ගුලිපබ්බතෙමනමත්තම්පි උදකං න සණ්ඨාති.

තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන ඡට්ඨො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා සකලචක්කවාළං එකධූමං හොති පරියාදින්නසිනෙහං ධූමෙන. යථා හි ආපොධාතුයා තත්ථ තත්ථ පථවීධාතු ආබන්ධත්තා සම්පිණ්ඩිතා හුත්වා තිට්ඨති, සා ඡට්ඨසූරියපාතුභාවෙන පරික්ඛයං ගච්ඡති. යථා චිදං, එවං කොටිසතසහස්සචක්කවාළානිපි.

තතොපි දීඝස්ස අද්ධුනො අච්චයෙන සත්තමො සූරියො පාතුභවති, යස්ස පාතුභාවා සකලචක්කවාළං එකජාලං හොති සද්ධිං කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙහි, යොජනසතිකාදිභෙදානි සිනෙරුකූටානි පලුජ්ජිත්වා ආකාසෙයෙව අන්තරධායන්ති. සා අග්ගිජාලා උට්ඨහිත්වා චාතුමහාරාජිකෙ ගණ්හාති. තත්ථ කනකවිමානරතනවිමානමණිවිමානානි ඣාපෙත්වා තාවතිංසභවනං ගණ්හාති. එතෙනෙවූපායෙන යාව පඨමජ්ඣානභූමිං ගණ්හාති, තත්ථ තයොපි බ්‍රහ්මලොකෙ ඣාපෙත්වා ආභස්සරෙ ආහච්ච තිට්ඨති. සා යාව අණුමත්තම්පි සඞ්ඛාරගතං අත්ථි, තාව න නිබ්බායති. සබ්බසඞ්ඛාරපරික්ඛයා පන සප්පිතෙලජ්ඣාපනග්ගිසිඛා විය ඡාරිකම්පි අනවසෙසෙත්වා නිබ්බායති. හෙට්ඨාආකාසෙන සහ උපරිආකාසො එකො හොති මහන්ධකාරො.

එවං එකමසඞ්ඛෙය්‍යයාං එකඞ්ගණං හුත්වා ඨිතෙ ලොකසන්නිවාසෙ ලොකස්ස සණ්ඨානත්ථාය දෙවො වස්සිතුං ආරභති, ආදිතොව අන්තරට්ඨකෙ හිමපාතො විය හොති. තතො කණමත්තා තණ්ඩුලමත්තා මුග්ගමාසබදරආමලකඑළාලුකකුම්භණ්ඩඅලාබුමත්තා උදකධාරා හුත්වා අනුක්කමෙන උසභද්වෙඋසභඅඩ්ඪගාවුතගාවුතඅඩ්ඪයොජනයොජනද්වියොජන…පෙ…. යොජනසතයොජනසහස්සමත්තා හුත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළගබ්භන්තරං යාව අවිනට්ඨබ්‍රහ්මලොකා පූරෙත්වා අන්තරධායති. තං උදකං හෙට්ඨා ච තිරියඤ්ච වාතො සමුට්ඨහිත්වා ඝනං කරොති පරිවටුමං පදුමිනීපත්තෙ උදකබින්දුසදිසං.

කථං තාවමහන්තං උදකරාසිං ඝනං කරොතීති චෙ? විවරසම්පදානතො වාතස්සාති. තඤ්හිස්ස තහිං තහිං විවරං දෙති. තං එවං වාතෙන සම්පිණ්ඩියමානං ඝනං කරියමානං පරික්ඛයමානං අනුපුබ්බෙන හෙට්ඨා ඔතරති. ඔතිණ්ණෙ ඔතිණ්ණෙ උදකෙ බ්‍රහ්මලොකට්ඨානෙ බ්‍රහ්මලොකො, උපරිචතුකාමාවචරදෙවලොකට්ඨානෙ ච දෙවලොකා පාතුභවන්ති. චාතුමහාරාජිකතාවතිංසභවනානි පන පථවීසම්බන්ධතාය න තාව පාතුභවන්ති. පුරිමපථවිට්ඨානං ඔතිණ්ණෙ පන බලවවාතා උප්පජ්ජන්ති, තෙ තං පිහිතද්වාරෙ ධම්මකරණෙ ඨිතඋදකමිව නිරුස්සාසං කත්වා රුම්භන්ති . මධුරොදකං පරික්ඛයං ගච්ඡමානං උපරි රසපථවිං සමුට්ඨාපෙති, උදකපිට්ඨෙ උප්පලිනීපත්තං විය පථවී සණ්ඨාති. සා වණ්ණසම්පන්නා චෙව හොති ගන්ධරසසම්පන්නා ච නිරුදකපායාසස්ස උපරි පටලං විය. එත්ථ පන මහාබොධිපල්ලඞ්කට්ඨානං විනස්සමානෙ ලොකෙ පච්ඡා විනස්සති, සණ්ඨහමානෙ පඨමං සණ්ඨහතීති වෙදිතබ්බං.

තදා ච ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකෙ පඨමතරාභිනිබ්බත්තා සත්තා ආයුක්ඛයා වා පුඤ්ඤක්ඛයා වා තතො චවිත්වා ඔපපාතිකා හුත්වා ඉධූපපජ්ජන්ති, තෙ හොන්ති සයංපභා අන්තලික්ඛචරා, තෙ තං රසපථවිං සායිත්වා තණ්හාභිභූතා ආලුප්පකාරකං පරිභුඤ්ජිතුං උපක්කමන්ති. අථ තෙසං සයංපභා අන්තරධායති, අන්ධකාරො හොති. තෙ අන්ධකාරං දිස්වා භායන්ති. තතො තෙසං භයං නාසෙත්වා සූරභාවං ජනයන්තං පරිපුණ්ණපඤ්ඤාසයොජනං සූරියමණ්ඩලං පාතුභවති. තෙ තං දිස්වා ''ආලොකං පටිලභිම්හා''ති හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා ''අම්හාකං භීතානං භයං නාසෙත්වා සූරභාවං ජනයන්තො උට්ඨිතො, තස්මා සූරියො හොතු''ති **සූරියො**ත්වෙවස්ස නාමං කරොන්ති.

අථ සූරියෙ දිවසං ආලොකං කත්වා අත්ථඞ්ගතෙ ''යම්පි ආලොකං ලභිම්හ, සොපි නො නට්ඨො''ති පුන භීතා හොන්ති. තෙසං එවං හොති ''සාධු වතස්ස, සචෙ අඤ්ඤං ආලොකං ලභෙය්‍යාමා''ති. තෙසං චිත්තං ඤත්වා විය එකූනපඤ්ඤාසයොජනං චන්දමණ්ඩලං පාතුභවති. තෙ තං දිස්වා භියොසො මත්තාය හට්ඨතුට්ඨා හුත්වා ''අම්හාකං ඡන්දං ඤත්වා විය උට්ඨිතො, තස්මා චන්දො හොතු''ති **චන්දො**ත්වෙවස්ස නාමං කරොන්ති.

එවං චන්දිමසූරියෙසු පාතුභූතෙසු නක්ඛත්තානි තාරකරූපානි පාතුභවන්ති, තතො පභුති රත්තින්දිවා පඤ්ඤායන්ති, අනුක්කමෙන ච මාසඩ්ඪමාසඋතුසංවච්ඡරා, චන්දිමසූරියානං පාතුභූතදිවසෙයෙව සිනෙරුචක්කවාළහිමවන්තපබ්බතා දීපසමුද්දා ච පාතුභවන්ති. තෙ ච ඛො අපුබ්බං අචරිමං එග්ගුණපුණ්ණමදිවසෙයෙව පාතුභවන්ති. කථං? යථා නාම කඞ්ගුභත්තෙ පච්චමානෙ එකප්පහාරෙනෙව පුබ්බුළකා උට්ඨහන්ති, එකෙ පදෙසා ථූපථූපා හොන්ති, එකෙ නින්නනින්නා, එකෙ සමසමා, එවමෙව ථූපථූපට්ඨානෙ පබ්බතා හොන්ති, නින්නනින්නට්ඨානෙ සමුද්දා, සමසමට්ඨානෙ දීපාති.

අථ තෙසං සත්තානං රසපථවිං පරිභුඤ්ජන්තානං කම්මෙන එකච්චෙ වණ්ණවන්තො හොන්ති, එකච්චෙ දුබ්බණ්ණා හොන්ති. තත්ථ වණ්ණවන්තො දුබ්බණ්ණෙ අතිමඤ්ඤන්ති, තෙසං අතිමානපච්චයා සාපි **රසපථවී** අන්තරධායති, **භූමිපප්පටකො** පාතුභවති. අථ නෙසං තෙනෙව නයෙන සොපි අන්තරධායති, අථ **පදාලතා** පාතුභවති. තෙනෙව නයෙන සාපි අන්තරධායති, අකට්ඨපාකො **සාලි** පාතුභවති අකණො අථුසො සුගන්ධො තණ්ඩුලප්ඵලො. තතො නෙසං භාජනානි උප්පජ්ජන්ති. තෙ සාලිං භාජනෙ ඨපෙත්වා පාසාණපිට්ඨියං ඨපෙන්ති, සයමෙව ජාලසිඛා උට්ඨහිත්වා තං පචති. සො හොති ඔදනො සුමනජාතිපුප්ඵසදිසො, න තස්ස සූපෙන වා බ්‍යඤ්ජනෙන වා කරණීයං අත්ථි, යං යං රසං භුඤ්ජිතුකාමා හොන්ති, තංතංරසොව හොති. තෙසං තං ඔළාරිකං ආහාරං ආහරයතං තතො පභුති

මුත්තකරීසං සඤ්ජායති. තථා හි රසපථවී භූමිපප්පටකො පදාලතාති ඉමෙ තාව පරිභුත්තා සුධාහාරො විය බුඳං විනොදෙත්වා රසහරණීහි රසමෙව පරිබ්‍යූහෙන්තා තිට්ඨන්ති වත්ථුනො සුඛුමභාවෙන, න නිස්සන්දා, සුඛුමභාවෙනෙව ගහණින්ධනමෙව ච හොති. ඔදනො පන පරිභුත්තො රසං වඩ්ඪෙන්තොපි වත්ථුනො ඔළාරිකභාවෙනෙව නිස්සන්දං විස්සජ්ජෙන්තො පස්සාවං කරීසඤ්ච උප්පාදෙති.

අථ තෙසං නික්ඛමනත්ථාය වණමුඛානි පභිජ්ජන්ති. පුරිසස්ස පුරිසභාවො, ඉත්ථියා ඉත්ථිභාවො පාතුභවති. පුරිමත්තභාවෙසු හි පවත්තඋපචාරජ්ඣානානුභාවෙන යාව සත්තසන්තානෙසු කාමරාගො වික්ඛම්භනවෙගෙන සමිතො , න තාව බහලකාමරාගූපනිස්සයානි ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියානි පාතුරහෙසුං. යදා පනස්ස විච්ඡින්නතාය බහලකාමරාගො ලද්ධාවසරො අහොසි, තදා තදුපනිස්සයානි තානි සත්තානං අත්තභාවෙසු සඤ්ජායිංසු, තදා ඉත්ථී පුරිසං, පුරිසො ච ඉත්ථිං අතිවෙලං උපනිජ්ඣායති. තෙසං අතිවෙලං උපනිජ්ඣායනපච්චයා කාමපරිළාහො උප්පජ්ජති, තතො **මෙථුනං ධම්මං** පටිසෙවන්ති. තෙ අසද්ධම්මපටිසෙවනපච්චයා විඤ්ඤූහි ගරහියමානා විහෙඨියමානා තස්ස අසද්ධම්මස්ස පටිච්ඡාදනහෙතු **අගාරානි** කරොන්ති. තෙ අගාරං අජ්ඣාවසමානා අනුක්කමෙන අඤ්ඤතරස්ස අලසජාතිකස්ස සත්තස්ස දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්තා සන්නිධිං කරොන්ති. තතො පභුති කණොපි ථුසොපි තණ්ඩුලං පරියොනන්ධන්ති, ලායිතට්ඨානම්පි න පටිවිරූහති.

තෙ සන්නිපතිත්වා අනුත්ථුනන්ති ''පාපකා වත භො ධම්මා සත්තෙසු පාතුභූතා, මයඤ්හි පුබ්බෙ මනොමයා අහුම්හා''ති, **අග්ගඤ්ඤසුත්තෙ** (දී. නි. 3.128) වුත්තනයෙන විත්ථාරෙතබ්බං. තතො මරියාදං ඨපෙන්ති, අථඤ්ඤතරො සත්තො අඤ්ඤස්ස භාගං අදින්නං ආදියති, තං ද්වික්ඛත්තුං පරිභාසෙත්වා තතියවාරෙ පාණිලෙඩ්ඩුදණ්ඩෙහි පහරන්ති. තෙ එවං අදින්නාදානෙ කලහමුසාවාදදණ්ඩාදානෙසු උප්පන්නෙසු ච සන්නිපතිත්වා චින්තයන්ති ''යන්නූන මයං එකං සත්තං සම්මන්නෙය්‍යාම, යො නො සම්මා ඛීයිතබ්බං ඛීයෙය්‍ය, ගරහිතබ්බං ගරහෙය්‍ය, පබ්බාජෙතබ්බං පබ්බාජෙය්‍ය, මයං පනස්ස සාලීනං භාගමනුප්පදස්සාමා''ති. එවං කතසන්නිට්ඨානෙසු පන සත්තෙසු ඉමස්මිං තාව කප්පෙ අයමෙව භගවා බොධිසත්තභූතො තෙන සමයෙන තෙසු සත්තෙසු අභිරූපතරො ච දස්සනීයතරො ච මහෙසක්ඛතරො ච බුද්ධිසම්පන්නො පටිබලො නිග්ගහපග්ගහං කාතුං. තෙ තං උපසඞ්කමිත්වා යාචිත්වා සම්මන්නිංසු. සො තෙන මහාජනෙන සම්මතොති **මහාසම්මතො,** ඛෙත්තානං අධිපතීති **ඛත්තියො,** ධම්මෙන සමෙන පරෙසං රඤ්ජෙතීති **රාජාති** තීහි නාමෙහි පඤ්ඤායිත්ථ. යඤ්හි ලොකෙ අච්ඡරියට්ඨානං, බොධිසත්තොව තත්ථ ආදිපුරිසොති එවං බොධිසත්තං ආදිං කත්වා ඛත්තියමණ්ඩලෙ සණ්ඨිතෙ අනුපුබ්බෙන බ්‍රාහ්මණාදයොපි වණ්ණා සණ්ඨහිංසු.

තත්ථ කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාව ජාලොපච්ඡෙදො, ඉදමෙකමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං **සංවට්ටොති** වුච්චති. කප්පවිනාසකජාලොපච්ඡෙදතො යාව කොටිසතසහස්සචක්කවාළපරිපූරකො සම්පත්තිමහාමෙඝො, ඉදං දුතියමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං **සංවට්ටට්ඨායීති** වුච්චති. සම්පත්තිමහාමෙඝතො යාව චන්දිමසූරියපාතුභාවො, ඉදං තතියමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං **විවට්ටොති** වුච්චති. චන්දිමසූරියපාතුභාවතො යාව පුන කප්පවිනාසකමහාමෙඝො, ඉදං චතුත්ථමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං **විවට්ටට්ඨායීති** වුච්චති. විවට්ටට්ඨායීඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං චතුසට්ඨිඅන්තරකප්පසඞ්ගහං. ''වීසතිඅන්තරකප්පසඞ්ගහ''න්ති කෙචි. සෙසාසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කාලතො තෙන සමප්පමාණානෙව. ඉමානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි එකො මහාකප්පො හොති. එවං තාව අග්ගිනා විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

යස්මිං පන සමයෙ කප්පො **උදකෙන** නස්සති, ආදිතොව කප්පවිනාසකමහාමෙඝො වුට්ඨහිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං. අයං පන විසෙසො – යථා තත්ථ දුතියසූරියො, එවමිධ කප්පවිනාසකො ඛාරුදකමහාමෙඝො වුට්ඨාති. සො ආදිතො සුඛුමං සුඛුමං වස්සන්තො අනුක්කමෙන මහාධාරාහි කොටිසතසහස්සචක්කවාළානං පූරෙන්තො වස්සති. ඛාරුදකෙන ඵුට්ඨඵුට්ඨා පථවීපබ්බතාදයො විලීයන්ති, උදකං සමන්තතො වාතෙහි ධාරීයති. පථවියා හෙට්ඨිමන්තතො පභුති යාව දුතියජ්ඣානභූමිං උදකං ගණ්හාති. තෙන හි ඛාරුදකෙන ඵුට්ඨඵුට්ඨා පථවීපබ්බතාදයො උදකෙ පක්ඛිත්තලොණසක්ඛරා විය විලීයන්තෙව, තස්මා පථවීසන්ධාරකඋදකෙන සද්ධිං එකූදකමෙව තං හොතීති කෙචි. අපරෙ පන ''පථවීසන්ධාරකඋදකං තං සන්ධාරකවායුක්ඛන්ධඤ්ච අනවසෙසතො විනාසෙත්වා සබ්බත්ථ සයමෙව එකො ඝනභූතො තිට්ඨතී''ති වදන්ති, තං යුත්තං. උපරි පන ඡපි බ්‍රහ්මලොකෙ විලීයාපෙත්වා සුභකිණ්හෙ ආභච්ච තිට්ඨති, තං යාව අණුමත්තම්පි සඞ්ඛාරගතං අත්ථි, තාව න වූපසම්මති, උදකානුගතං පන සබ්බං සඞ්ඛාරගතං අභිභවිත්වා සහසා වූපසම්මති, අන්තරධානං ගච්ඡති. හෙට්ඨාආකාසෙන සහ උපරිආකාසො එකො හොති මහන්ධකාරොති සබ්බං වුත්තසදිසං. කෙවලං පනිධ ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකං ආදිං කත්වා ලොකො පාතුභවති. සුභකිණ්හතො චවිත්වා ආභස්සරට්ඨානාදීසු සත්තා නිබ්බත්තන්ති. තත්ථ කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාව කප්පවිනාසකඛාරුදකොපච්ඡෙදො, ඉදමෙකමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං . උදකූපච්ඡෙදතො යාව සම්පත්තිමහාමෙඝො, ඉදං දුතියමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං. සම්පත්තිමහාමෙඝතො යාව චන්දිමසූරියපාතුභාවො, ඉදං තතියමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං. චන්දිමසූරියපාතුභාවතො යාව කප්පවිනාසකමහආමෙඝො, ඉදං චතුත්ථමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං. ඉමානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි එකො මහාකප්පො හොති. එවං උදකෙන විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

යස්මිං සමයෙ කප්පො **වාතෙන** නස්සති, ආදිතොව කප්පවිනාසකමහාමෙඝො වුට්ඨහිත්වාති පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව විත්ථාරෙතබ්බං. අයං පන විසෙසො – යථා තත්ථ දුතියසූරියො, එවමිධ කප්පවිනාසනත්ථං වාතො සමුට්ඨාති. සො පඨමං ථූලරජං උට්ඨාපෙති, තතො සණ්හරජං සුඛුමවාලිකං ථූලවාලිකං සක්ඛරපාසාණාදයොති යාවකූටාගාරමත්තෙ පාසාණෙ විසමට්ඨානෙ ඨිතමහාරුක්ඛෙ ච උට්ඨාපෙති. තෙ පථවිතො නභමුග්ගතා න පුන

පතන්ති, තත්ථෙව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගච්ඡන්ති. අථානුක්කමෙන හෙට්ඨා මහාපථවියා වාතො සමුට්ඨහිත්වා පථවිං පරිවත්තෙත්වා උද්ධං මූලං කත්වා ආකාසෙ ඛිපති. යොජනසතප්පමාණාපි පථවිප්පදෙසා ද්වියොජනතියොජනචතුයොජනපඤ්චයොජනඡයොජනසත්තයොජනප්පමාණාපි පභිජ්ජිත්වා වාතවෙගුක්ඛිත්තා ආකාසෙයෙව චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා අභාවං ගච්ඡන්ති. චක්කවාළපබ්බතම්පි සිනෙරුපබ්බතම්පි වාතො උක්ඛිපිත්වා ආකාසෙ ඛිපති. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං අභිහන්ත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනස්සන්ති. එතෙනෙවුපායෙන භූමට්ඨකවිමානානි ච ආකාසට්ඨකවිමානානි ච විනාසෙන්තො ඡකාමාවචරදෙවලොකෙ විනාසෙත්වා කොටිසතසහස්සචක්කවාළානි විනාසෙති. තත්ථ චක්කවාළා චක්කවාළෙහි, හිමවන්තා හිමවන්තෙහි, සිනෙරූ සිනෙරූහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සමාගන්ත්වා චුණ්ණවිචුණ්ණා හුත්වා විනස්සන්ති. පථවිතො යාව තතියජ්ඣානභූමි වාතො ගණ්හාති, නවපි බ්‍රහ්මලොකෙ විනාසෙත්වා වෙහප්ඵලෙ ආහච්ච තිට්ඨති. එවං පථවීසන්ධාරකඋදකෙන තංසන්ධාරකවාතෙන ච සද්ධිං සබ්බසඞ්ඛාරගතං විනාසෙත්වා සයම්පි විනස්සති අවට්ඨානස්ස කාරණාභාවතො. හෙට්ඨාආකාසෙන සහ උපරිආකාසො එකො හොති මහන්ධකාරොති සබ්බං වුත්තසදිසං. ඉධ පන සුභකිණ්හබ්‍රහ්මලොකං ආදිං කත්වා ලොකො පාතුභවති. වෙහප්ඵලතො චවිත්වා සුභකිණ්හට්ඨානාදීසු සත්තා නිබ්බත්තන්ති. තත්ථ කප්පවිනාසකමහාමෙඝතො යාව කප්පවිනාසකවාතුපච්ඡෙදො, ඉදමෙකමසඞ්ඛෙය්‍යං. වාතුපච්ඡෙදතො යාව සම්පත්තිමහාමෙඝො, ඉදං දුතියමසඞ්ඛෙය්‍යන්තිආදි වුත්තනයමෙව. එවං වාතෙන විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච වෙදිතබ්බං.

අථ කිංකාරණා එවං ලොකො විනස්සති. යදිපි හි සඞ්ඛාරානං අහෙතුකො සරසනිරොධො විනාසකාභාවතො, සන්තානනිරොධො පන හෙතුවිරහිතො නත්ථි. යථා තං සත්තනිකායෙසූති භාජනලොකස්සපි සහෙතුකෙන විනාසෙන භවිතබ්බං, තස්මා කිමෙවං ලොකවිනාසෙ කාරණන්ති? අකුසලමූලං කාරණං. යථා හි තත්ථ නිබ්බත්තනකසත්තානං පුඤ්ඤබලෙන පඨමං ලොකො විවට්ටති, එවං තෙසං පාපකම්මබලෙන සංවට්ටති, තස්මා අකුසලමූලෙසු උස්සන්නෙසු එවං ලොකො විනස්සති. යථා හි රාගදොසමොහානං අධිකභාවෙන යථාක්කමං රොගන්තරකප්පො සත්ථන්තරකප්පො දුබ්භික්ඛන්තරකප්පොති ඉමෙ තිවිධා අන්තරකප්පා විවට්ටට්ඨායිම්හි අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පෙ ජායන්ති. එවමෙතෙ යථාවුත්තා තයො සංවට්ටා රාගාදීනං අධිකභාවෙනෙව හොන්ති.

තත්ථ රාගෙ උස්සන්නතරෙ අග්ගිනා විනස්සති, දොසෙ උස්සන්නතරෙ උදකෙන විනස්සති. දොසෙ හි උස්සන්නතරෙ අධිකතරෙන දොසෙන විය තික්ඛතරෙන ඛාරුදකෙන විනාසො යුත්තොති. කෙචි පන ''දොසෙ උස්සන්නතරෙ අග්ගිනා, රාගෙ උදකෙනා''ති වදන්ති, තෙසං කිර අයමධිප්පායො – පාකටසත්තුසදිසස්ස දොසස්ස අග්ගිසදිසතා, අපාකටසත්තුසදිසස්ස රාගස්ස ඛාරුදකසදිසතා ච යුත්තාති. මොහෙ පන උස්සන්නතරෙ වාතෙන විනස්සති. එවං විනස්සන්තොපි ච නිරන්තරමෙව සත්ත වාරෙ අග්ගිනා නස්සති, අට්ඨමෙ වාරෙ උදකෙන, පුන සත්ත වාරෙ අග්ගිනා, අට්ඨමෙ උදකෙනාති එවං අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ වාරෙ විනස්සන්තො සත්තක්ඛත්තුං උදකෙන විනස්සිත්වා පුන සත්ත වාරෙ අග්ගිනා නස්සති. එත්තාවතා තෙසට්ඨි කප්පා අතීතා හොන්ති. එත්ථන්තරෙ උදකෙන නස්සනවාරං සම්පත්තම්පි පටිබාහිත්වා ලද්ධොකාසො වාතො පරිපුණ්ණචතුසට්ඨිකප්පායුකෙ සුභකිණ්හෙ විද්ධංසෙන්තො ලොකං විනාසෙති. එත්ථ පන රාගො සත්තානං බහුලං පවත්තතීති අග්ගිවසෙන බහුසො ලොකවිනාසො වෙදිතබ්බො. ඉති එවං ඉමෙහි කාරණෙහි විනස්සිත්වා සණ්ඨහන්තං සණ්ඨහිත්වා ඨිතඤ්ච ඔකාසලොකං භගවා යථාවතො අවෙදීති එවම්පිස්ස සබ්බථා ඔකාසලොකො විදිතොති දට්ඨබ්බං.

යං පන හෙට්ඨා වුත්තං ''සබ්බථා විදිතලොකත්තා ලොකවිදූ''ති, ඉදානි තං නිගමෙන්තො ආහ **''එවං සබ්බථා විදිතලොකත්තා ලොකවිදූ''**ති. තත්ථ **සබ්බථා**ති ලක්ඛණාදිප්පභෙදතො සඞ්ඛාරලොකස්ස, ආසයාදිප්පභෙදතො සත්තලොකස්ස, පරිමාණසණ්ඨානාදිප්පභෙදතො ඔකාසලොකස්සාති එවං සබ්බප්පකාරෙන විදිතලොකත්තාති අත්ථො.

ඉදානි **අනුත්තරො**ති පදස්ස අත්ථං සංවණ්ණෙන්තො ආහ **''අත්තනො පන ගුණෙහී''**තිආදි. තත්ථ **අත්තනො**ති නිස්සක්කත්ථෙ සාමිවචනමෙතං, අත්තතොති අත්ථො. ගුණෙහි අත්තනො විසිට්ඨතරස්සාති සම්බන්ධො. තරග්ගහණඤ්චෙත්ථ ''අනුත්තරො''ති පදස්ස අත්ථනිද්දෙසතාය කතං, න විසිට්ඨස්ස කස්සචි අත්ථිතාය. සදෙවකෙ හි ලොකෙ සදිසකප්පොපි නාම කොචි තථාගතස්ස නත්ථි, කුතො සදිසො, විසිට්ඨෙ පන කා කථා. **කස්සචී**ති කස්සචිපි. **අභිභවතී**ති සීලසම්පදාය උපනිස්සයභූතානං හිරොත්තප්පමෙත්තාකරුණානං විසෙසපච්චයානං සද්ධාසතිවීරියපඤ්ඤානඤ්ච උක්කංසප්පත්තියා සමුදාගමතො පට්ඨාය න අඤ්ඤසාධාරණො සවාසනපටිපක්ඛස්ස පහීනත්තා උක්කංසපාරමිප්පත්තො සත්ථු සීලගුණො, තෙන භගවා සදෙවකං ලොකං අඤ්ඤදත්ථු අභිභුය්‍ය පවත්තති, න සයං කෙනචි අභිභුය්‍යතීති අධිප්පායො. එවං සමාධිගුණාදීසුපි යථාරහං වත්තබ්බං. සීලාදයො චෙතෙ ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා වෙදිතබ්බා, විමුත්තිඤාණදස්සනං පන ලොකියං කාමාවචරමෙව.

යදි එවං කථං තෙන සදෙවකං ලොකං අභිභවතීති? තස්සපි ආනුභාවතො අසදිසත්තා. තම්පි හි විසයතො පවත්තිතො පවත්තිආකාරතො ච උත්තරිතරමෙව. තඤ්හි අනඤ්ඤසාධාරණං සත්ථු විමුත්තිගුණං ආරබ්භ පවත්තති, පවත්තමානඤ්ච අතක්කාවචරං පරමගම්භීරං සණ්හං සුඛුමං සාතිසයං පටිපක්ඛධම්මානං සුප්පහීනත්තා සුට්ඨු පාකටං විභූතතරං කත්වා පවත්තති, සම්මදෙව ච වසීභාවස්ස පාපිතත්තා භවඞ්ගපරිවාසස්ස ච අතිපරිත්තකත්තා ලහු ලහු පවත්තතීති.

එවං සීලාදිගුණෙහි භගවතො උත්තරිතරස්ස අභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සදිසස්සපි අභාවං දස්සෙතුං **‘‘සීලගුණෙනපි අසමො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අසමොති** එකස්මිං කාලෙ නත්ථි එතස්ස සීලාදිගුණෙන සමො සදිසොති අසමො. තථා අසමෙහි සමො **අසමසමො.** අසමා වා සමා එතස්සාති අසමසමො. සීලාදිගුණෙන නත්ථි එතස්ස පටිමාති **අප්පටිමො.** සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. තත්ථ උපමාමත්තං පටිමා, සදිසූපමා පටිභාගො, යුගග්ගාහවසෙන ඨිතො පටිපුග්ගලොති වෙදිතබ්බො.

න ඛො පනාහං භික්ඛවෙ සමනුපස්සාමීතිආදීසු මම සමන්තචක්ඛුනා හත්ථතලෙ ආමලකං විය සබ්බං ලොකං පස්සන්තොපි තත්ථ සදෙවකෙ…පෙ…. පජාය අත්තනො අත්තතො සීලසම්පන්නතරං සම්පන්නතරසීලං කඤ්චිපි පුග්ගලං න ඛො පන පස්සාමි තාදිසස්ස අභාවතොති අධිප්පායො.

අග්ගප්පසාදසුත්තාදීනීති එත්ථ –

‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා චතුප්පදා වා බහුප්පදා වා රූපිනො වා අරූපිනො වා සඤ්ඤිනො වා අසඤ්ඤිනො වා නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො. යෙ, භික්ඛවෙ, බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා. අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො හොතී’’ති (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) –

ඉදං අග්ගප්පසාදසුත්තං. **ආදි-සද්දෙන** –

‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්ති, තස්මා තථාගතොති වුච්චතී’’ති (අ. නි. 4.23; දී. නි. 3.188) –

එවමාදීනි සුත්තපදානි වෙදිතබ්බානි. **ආදිකා ගාථායොති** –

‘‘අහඤ්හි අරහා ලොකෙ, අහං සත්ථා අනුත්තරො;
එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො, සීතිභූතොස්මි නිබ්බුතො. (මහාව. 11; ම. නි. 1.285; 2.341);

‘‘දන්තො දමයතං සෙට්ඨො, සන්තො සමයතං ඉසි;
මුත්තො මොචයතං අග්ගො, තිණ්ණො තාරයතං වරො. (ඉතිවු. 112)

‘‘නයිමස්මිං ලොකෙ පරස්මිං වා පන,
බුද්ධෙන සෙට්ඨො සදිසො ච විජ්ජති;
ආහුනෙය්‍යානං පරමාහුතිං ගතො,
පුඤ්ඤත්ථිකානං විපුලප්ඵලෙසිනා’’න්ති. (වි. ව. 1047; කථා. 799) –

එවමාදිකා ගාථා විත්ථාරෙතබ්බා.

පුරිසදම්මසාරථීතිආදීසු දමිතබ්බාති දම්මා, දමිතුං අරහරූපා. පුරිසා ච තෙ දම්මා චාති පුරිසදම්මා. විසෙසනස්ස චෙත්ථ පරනිපාතං කත්වා නිද්දෙසො, දම්මපුරිසාති අත්ථො. ‘‘සතිපි මාතුගාමස්සපි දම්මභාවෙ පුරිසග්ගහණං උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙනා’’ති වදන්ති. **සාරෙතීති** ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘දමෙතී’’**තිආදි. තත්ථ **දමෙතීති** සමෙති, කායසමාදීහි යොජෙතීති අත්ථො. තං පන කායසමාදීහි යොජනං යථාරහං තදඞ්ගවිනයාදීසු පතිට්ඨාපනං හොතීති ආහ **‘‘විනෙතීති වුත්තං හොතී’’**ති. **අදන්තාති** ඉදං සබ්බෙන සබ්බං දමථං අනුපගතා පුරිසදම්මාති වුත්තාති කත්වා වුත්තං. යෙ පන විප්පකතදම්මභාවා සබ්බථා දමෙතබ්බතං නාතිවත්තා, තෙපි පුරිසදම්මා එව, යතො තෙ සත්ථා දමෙති. භගවා හි විසුද්ධසීලස්ස පඨමජ්ඣානං ආචික්ඛති, පඨමජ්ඣානලාභිනො දුතියජ්ඣානන්තිආදිනා තස්ස තස්ස උපරූපරි විසෙසං ආචික්ඛන්තො එකදෙසෙන දන්තෙපි සමෙති. තෙනෙව වුත්තං **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.139) ‘‘අපි ච සො භගවා විසුද්ධසීලාදීනං පඨමජ්ඣානාදීනි සොතාපන්නාදීනඤ්ච උත්තරිමග්ගපටිපදං ආචික්ඛන්තො දන්තෙපි දමෙතියෙවා’’ති. අථ වා සබ්බෙන සබ්බං අදන්තා එකදෙසෙන දන්තා ච ඉධ අදන්තග්ගහණෙනෙව සඞ්ගහිතාති වෙදිතබ්බං. **දමෙතුං යුත්තාති** දමනාරහා.

තිරච්ඡානපුරිසාතිආදීසු උද්ධං අනුග්ගන්ත්වා තිරියං අඤ්චිතා ගතා වඩ්ඪිතාති තිරච්ඡානා, දෙවමනුස්සාදයො විය උද්ධං දීඝං අහුත්වා තිරියං දීඝාති අත්ථො. තිරච්ඡානායෙව පුරිසා තිරච්ඡානපුරිසා. මනස්ස උස්සන්නතාය **මනුස්සා.** සතිසූරභාවබ්‍රහ්මචරියයොග්‍යතාදිගුණවසෙන උපචිතමානසා උක්කට්ඨගුණචිත්තා. කෙ පන තෙ? ජම්බුදීපවාසිනො සත්තවිසෙසා. තෙනාහ භගවා –

‘‘තීහි, භික්ඛවෙ, ඨානෙහි ජම්බුදීපකා මනුස්සා උත්තරකුරුකෙ ච මනුස්සෙ අධිග්ගණ්හන්ති දෙවෙ ච තාවතිංසෙ. කතමෙහි තීහි? සූරා සතිමන්තො ඉධ බ්‍රහ්මචරියවාසො’’ති (අ. නි. 9.21).

තථා හි බුද්ධා භගවන්තො පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා මහාසාවකා චක්කවත්තිනො අඤ්ඤෙ ච මහානුභාවා සත්තා තත්ථෙව උප්පජ්ජන්ති. තෙහි සමානරූපාදිතාය පන සද්ධිං පරිත්තදීපවාසීහි ඉතරමහාදීපවාසිනොපි මනුස්සාත්වෙව පඤ්ඤායිංසූති එකෙ. අපරෙ පන භණන්ති – ලොභාදීහි ච අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්නතාය මනුස්සා. යෙ හි සත්තා මනුස්සජාතිකා, තෙසු විසෙසතො ලොභාදයො අලොභාදයො ච උස්සන්නා, තෙ ලොභාදිඋස්සන්නතාය අපායමග්ගං, අලොභාදිඋස්සන්නතාය සුගතිමග්ගං නිබ්බානගාමිමග්ගඤ්ච පූරෙන්ති, තස්මා ලොභාදීහි අලොභාදීහි ච සහිතස්ස මනස්ස උස්සන්නතාය පරිත්තදීපවාසීහි සද්ධිං චතුමහාදීපවාසිනො සත්තවිසෙසා මනුස්සාති වුච්චන්ති. ලොකියා පන ''මනුනො අපච්චභාවෙන මනුස්සා''ති වදන්ති. මනු නාම පඨමකප්පිකො ලොකමරියාදාය ආදිභූතො හිතාහිතවිධායකො සත්තානං පිතුට්ඨානියො, යො සාසනෙ මහාසම්මතොති වුච්චති, පච්චක්ඛතො පරම්පරාය ච තස්ස ඔවාදානුසාසනියං ඨිතා තස්ස පුත්තසදිසතාය මනුස්සා මානුසාති ච වුච්චන්ති. තතො එව හි තෙ මාණවා ''මනුජා''ති ච වොහරීයන්ති, මනුස්සා ච තෙ පුරිසා චාති මනුස්සපුරිසා.

අමනුස්සපුරිසාති එත්ථ න මනුස්සාති අමනුස්සා. තංසදිසතා එත්ථ ජොතීයති. තෙන මනුස්සත්තමත්තං නත්ථි, අඤ්ඤං සමානන්ති යක්ඛාදයො අමනුස්සාති අධිප්පෙතා. න යෙ කෙචි මනුස්සෙහි අඤ්ඤෙ, තථා තිරච්ඡානපුරිසානං විසුං ගහණං කතං. යක්ඛාදයො එව ච නිද්දිට්ඨා. අපලාලො හිමවන්තවාසී, චූළොදරමහොදරා නාගදීපවාසිනො, අග්ගිසිඛධූමසිඛා සීහළදීපවාසිනො නිබ්බිසා කතා දොසවිසස්ස විනොදනෙන. තෙනාහ **''සරණෙසු ච සීලෙසු ච පතිට්ඨාපිතා''**ති. **කූටදන්තාදයොති ආදි**-සද්දෙන සොරමුඛඋපාලිගහපතිආදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. **සක්කාදයොති ආදි**-සද්දෙන අජකලාපයක්ඛබකබ්‍රහ්මාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. එතෙසං පන දමනං තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙනෙව සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති අතිප්පපඤ්චභාවතො ඉධ න වුච්චති. **ඉදඤ්චෙත්ථ සුත්තං විත්ථාරෙතබ්බන්ති** ඉදං කෙසීසුත්තං **''විනීතා විචිත්‍රෙහි විනයනූපායෙහී''**ති එතස්මිං අත්ථෙ විත්ථාරෙතබ්බං යථාරහං සණ්හාදීහි උපායෙහි විනයනස්ස දීපනතො.

අත්ථපදන්ති අත්ථාභිබ්‍යඤ්ජනකං පදං, වාක්‍යන්ති අත්ථො. වාක්‍යෙන හි අත්ථාභිබ්‍යත්ති, න නාමාදිපදමත්තෙන, එකපදභාවෙන ච අනඤ්ඤසාධාරණො සත්ථු පුරිසදම්මසාරථිභාවො දස්සිතො හොති. තෙනාහ **''භගවා හී''**තිආදි. **අට්ඨ දිසාති** අට්ඨ සමාපත්තියො. තා හි අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්බන්ධාපි අසංකිණ්ණභාවෙන දිස්සන්ති අපදිස්සන්ති, දිසා වියාති වා දිසා. **අසජ්ජමානාති** න සජ්ජමානා වසීභාවප්පත්තියා නිස්සඞ්ගචාරා. **ධාවන්තීති** ජවනවුත්තියොගතො ධාවන්ති. **එකංයෙව දිසං ධාවතීති** අත්තනො කායං අපරිවත්තන්තොති අධිප්පායො, සත්ථාරා පන දමිතා පුරිසදම්මා එකිරියාපථෙනෙව අට්ඨ දිසා ධාවන්ති. තෙනාහ **''එකපල්ලඞ්කෙනෙව නිසින්නා''**ති. **අට්ඨ දිසාති** ච නිදස්සනමත්තමෙතං ලොකියෙහි අගතපුබ්බං නිරොධසමාපත්තිදිසං අමතදිසඤ්ච පක්ඛන්දනතො.

දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහීතිආදීසු දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛො අත්තභාවො, තත්ථ නියුත්තොති දිට්ඨධම්මිකො, ඉධලොකත්ථො. කම්මකිලෙසවසෙන සම්පරෙතබ්බතො සම්මා ගන්තබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො. තත්ථ නියුත්තොති සම්පරායිකො, පරලොකත්ථො. පරමො උත්තමො අත්ථො පරමත්ථො, නිබ්බානං. තෙහි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි. **යථාරහන්ති** යථානුරූපං, තෙසු තෙසු අත්ථෙසු යො යො පුග්ගලො යං යං අරහති, තදනුරූපං. **අනුසාසතීති** විනෙති තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ පතිට්ඨාපෙති. සහ අත්ථෙන වත්තතීති **සත්ථො,** භණ්ඩමූලෙන වණිජ්ජාය දෙසන්තරං ගච්ඡන්තො ජනසමූහො. හිතූපදෙසාදිවසෙන පරිපාලෙතබ්බො සාසිතබ්බො සො එතස්ස අත්ථීති **සත්ථා** සත්ථවාහො නිරුත්තිනයෙන. සො විය භගවාති ආහ **''සත්ථා වියාති සත්ථා, භගවා සත්ථවාහො''**ති.

ඉදානි තමත්ථං නිද්දෙසපාළිනයෙන දස්සෙතුං **''යථා සත්ථවාහො''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සත්ථෙති** සත්ථිකෙ ජනෙ. කං උදකං තාරෙන්ති එත්ථාති **කන්තාරො,** නිරුදකො අරඤ්ඤප්පදෙසො. රුළ්හීවසෙන පන ඉතරොපි අරඤ්ඤප්පදෙසො තථා වුච්චති. **චොරකන්තාරන්ති** චොරෙහි අධිට්ඨිතකන්තාරං, තථා **වාළකන්තාරං. දුබ්භික්ඛකන්තාරන්ති** දුල්ලභභික්ඛං කන්තාරං. **තාරෙතීති** අඛෙමන්තට්ඨානං අතික්කාමෙති. **උත්තාරෙතීති**ආදි උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තං. අථ වා **උත්තාරෙතීති** ඛෙමන්තභූමිං උපනෙන්තො තාරෙති. **නිත්තාරෙතීති** අඛෙමන්තට්ඨානතො නික්ඛාමෙන්තො තාරෙති. **පතාරෙතීති** පරිග්ගහෙත්වා තාරෙති, හත්ථෙන පරිග්ගහෙත්වා තාරෙති විය තාරෙතීති අත්ථො. සබ්බම්පෙතං තාරණුත්තාරණාදි ඛෙමට්ඨානෙ ඨපනමෙවාති ආහ **''ඛෙමන්තභූමිං සම්පාපෙතී''**ති. **සත්තෙති** වෙනෙය්‍යසත්තෙ. මහාගහනතාය මහානත්ථතාය දුන්නිත්ථරතාය ච ජාතියෙව කන්තාරො **ජාතිකන්තාරො,** තං ජාතිකන්තාරං.

උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙනාති උක්කට්ඨසත්තපරිච්ඡෙදවසෙන. දෙවමනුස්සා එව හි උක්කට්ඨසත්තා, න තිරච්ඡානාදයො. **එතන්ති** ''දෙවමනුස්සාන''න්ති එතං වචනං. **භබ්බපුග්ගලපරිච්ඡෙදවසෙනාති** සම්මත්තනියාමොක්කමනස්ස යොග්‍යපුග්ගලස්ස පරිච්ඡින්දනවසෙන. **භගවතොති** නිස්සක්කෙ සාමිවචනං යථා ''උපජ්ඣායතො අජ්ඣෙති''ති. භගවතො සන්තිකෙ වාති අත්ථො. **උපනිස්සයසම්පත්තින්ති** තිහෙතුකපටිසන්ධිආදිකං මග්ගඵලාධිගමස්ස බලවකාරණං. **ගග්ගරායාති** ගග්ගරාය නාම රඤ්ඤො දෙවියා, තාය වා කාරිතත්තා ''ගග්ගරා''ති ලද්ධනාමාය. **සරෙ නිමිත්තං අග්ගහෙසීති** ''ධම්මො එසො වුච්චතී''ති ධම්මසඤ්ඤාය සරෙ නිමිත්තං ගණ්හි, ගණ්හන්තො ච පසන්නචිත්තො පරිසපරියන්තෙ නිපජ්ජි. **සන්නිරුම්භිත්වා අට්ඨාසීති** තස්ස සීසෙ දණ්ඩස්ස ඨපිතභාවං අපස්සන්තො තත්ථ දණ්ඩං උප්පීළෙත්වා අට්ඨාසි. මණ්ඩූකොපි දණ්ඩෙ ඨපිතෙපි උප්පීළිතෙපි ධම්මගතෙන පසාදෙන

විස්සරමකරොන්තොව කාලමකාසි. දෙවලොකෙ නිබ්බත්තසත්තානං අයං ධම්මතා, යා ‘‘කුතොහං ඉධ නිබ්බත්තො, තත්ථ කින්නු ඛො කම්මමකාසි’’න්ති ආවජ්ජනා. තස්මා අත්තනො පුරිමභවස්ස දිට්ඨත්තා ආහ **‘‘අරෙ අහම්පි නාම ඉධ නිබ්බත්තො’’**ති. **හගවතො පාදෙ සිරසා වන්දීති** කතඤ්ඤුතාසංවඩ්ඪිතෙන පෙමගාරවබහුමානෙන වන්දි.

ජානන්තොව පුච්ඡීති මහාජනස්ස කම්මඵලං බුද්ධානුභාවඤ්ච පච්චක්ඛං කාතුකාමො හගවා **‘‘කො මෙ වන්දතී’’**ති ගාථාය පුච්ඡි. තත්ථ (වි. ව. අට්ඨ. 857) **කොති** දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො, කතමොති අත්ථො. **මෙති** මම. **පාදානීති** පාදෙ. **ඉද්ධියාති** ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. **යසසාති** ඉමිනා එදිසෙන යසෙන ච පරිවාරෙන ච. **ජලන්ති** විජ්ජොතමානො. **අභික්කන්තෙනාති** අතිවිය කන්තෙන කාමනීයෙන සුන්දරෙන. **වණ්ණෙනාති** ඡවිවණ්ණෙන සරීරවණ්ණනිභාය. **සබ්බා ඔභාසයං දිසාති** සබ්බා දසපි දිසා පභාසෙන්තො, චන්දො විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති අත්ථො.

එවං පන හගවතා පුච්ඡිතො දෙවපුත්තො අත්තානං පවෙදෙන්තො **‘‘මණ්ඩූකොහං පුරෙ ආසි’’**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **පුරෙති** පුරිමජාතියං. **උදකෙති** ඉදං තදා අත්තනො උප්පත්තිට්ඨානදස්සනං. **උදකෙ මණ්ඩූකොති** තෙන උද්ධුමායිකාදිකස්ස ථලෙ මණ්ඩූකස්ස නිවත්තනං කතං හොති. ගාවො චරන්ති එත්ථාති ගොචරො, ගුන්නං සාසෙසනට්ඨානං. ඉධ පන ගොචරො වියාති ගොචරො, වාරි උදකං ගොචරො එතස්සාති **වාරිගොචරො**. උදකචාරීපි හි කොචි කච්ඡපාදි අවාරිගොචරොපි හොතීති ‘‘වාරිගොචරො’’ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. **තව ධම්මං සුණන්තස්සාති** බ්‍රහ්මස්සරෙන කරවීකරුතමඤ්ජුනා දෙසෙන්තස්ස තව ධම්මං ‘‘ධම්මො එසො වුච්චතී’’ති සරෙ නිමිත්තග්ගාහවසෙන සුණන්තස්ස. අනාදරෙ චෙතං සාමිවචනං. **අවධී වච්ඡපාලකොති** වච්ඡෙ රක්ඛන්තො ගොපාලකදාරකො මම සමීපං ආගන්ත්වා දණ්ඩමොලුබ්භ තිට්ඨන්තො මම සීසෙ දණ්ඩං සන්නිරුම්භිත්වා මං මාරෙසීති අත්ථො.

සිතං කත්වාති ‘‘තථා පරිත්තතරෙනපි පුඤ්ඤානුභාවෙන එවං අතිවිය උළාරා ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තියො ලබ්භන්තී’’ති පීතිසොමනස්සජාතො භාසුරතරධවළවිප්ඵුරන්තදසනඛකිරණාවළීහි භියොභාසො මත්තාය තං පදෙසං ඔභාසෙන්තො සිතං කත්වා. පීතිසොමනස්සවසෙන හි සො –

> ‘‘මුහුත්තං චිත්තපසාදස්ස, ඉද්ධිං පස්ස යසඤ්ච මෙ;
> ආනුභාවඤ්ච මෙ පස්ස, වණ්ණං පස්ස ජුතිඤ්ච මෙ.
>
> ‘‘යෙ ච තෙ දීඝමද්ධානං, ධම්මං අස්සොසුං ගොතම;
> පත්තා තෙ අචලට්ඨානං, යත්ථ ගන්ත්වා න සොචරෙ’’ති. (වි. ව. 859-860) –

ඉමා ද්වෙ ගාථා වත්වා පක්කාමි.

යං පන කිඤ්චීති එත්ථ **යන්ති** අනියමිතවචනං, තථා **කිඤ්චීති**. **පනාති** වචනාලඞ්කාරමත්තං. තස්මා යං කිඤ්චීති ඤෙය්‍යස්ස අනවසෙසපරියාදානං කතං හොති. **පනාති** වා විසෙසත්ථදීපකො නිපාතො. තෙන ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො’’ති ඉමිනා සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ච සත්ථු චතුසච්චාභිසම්බොධො වුත්තො. **බුද්ධොති** පන ඉමිනා තදඤ්ඤස්සපි ඤෙය්‍යස්ස අවබොධො. පුරිමෙන වා සත්ථු පටිවෙධඤාණානුභාවො, පච්ඡිමෙන දෙසනාඤාණානුභාවො. **පී**-ති උපරි වුච්චමානො විසෙසො ජොතීයති. **විමොක්ඛන්තිකඤාණවසෙනාති** එත්ථ සබ්බසො පටිපක්ඛෙහි විමුච්චතීති විමොක්ඛො, අග්ගමග්ගො, තස්ස අන්තො, අග්ගඵලං, තස්මිං ලද්ධෙ ලද්ධබ්බතො තත්ථ භවං **විමොක්ඛන්තිකං, ඤාණං** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං සබ්බම්පි බුද්ධඤාණං.

එවං පවත්තොති එත්ථ –

> ‘‘සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධො, සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො, අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධො, විසවිතාය බුද්ධො, ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධො, නිරුපලෙපසඞ්ඛාතෙන බුද්ධො, එකන්තවීතරාගොති බුද්ධො, එකන්තවීතදොසොති බුද්ධො, එකන්තවීතමොහොති බුද්ධො, එකන්තනික්කිලෙසොති බුද්ධො, එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො, එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො, අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධො. බුද්ධොති නෙතං නාමං මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහි කතං, න ඤාතිසාලොහිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං, විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො’’ති (මහානි. 192) –

අයං නිද්දෙසපාළිනයො. යස්මා චෙත්ථ තස්සා පටිසම්භිදාපාළියා (පටි. ම. 1.162) භෙදො නත්ථි, තස්මා ද්වීසු එකෙනපි අත්ථසිද්ධීති දස්සනත්ථං **‘‘පටිසම්භිදානයො වා’’**ති අනියමත්ථො වාසද්දො වුත්තො.

තත්ථ (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.162; මහානි. අට්ඨ. 192) යථා ලොකෙ අවගන්තා ‘‘අවගතො’’ති වුච්චති, එවං **බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො** සුද්ධකත්තුවසෙන. යථා පණ්ණසොසා වාතා ‘‘පණ්ණසුසා’’ති වුච්චන්ති, එවං **බොධෙතා පජායාති**

බුද්ධො හෙතුකත්තුවසෙන. හෙතුඅත්ථො චෙත්ථ අන්තොනීතො . **සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මබුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති අත්ථො. **සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මබොධනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති අත්ථො. **අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධොති** අඤ්ඤෙන අබොධිතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති අත්ථො. **විසවිතාය බුද්ධොති** නානාගුණවිසවනතො පදුමමිව විකසනට්ඨෙන බුද්ධොති අත්ථො. **ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධොති** එවමාදීහි ඡහි පදෙහි චිත්තසඞ්කොචකරධම්මප්පහානෙන නිද්දාක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දාක්ඛයවිබුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. තත්ථ සඞ්ඛා සඞ්ඛාතන්ති අත්ථතො එකත්තා **සඞ්ඛාතෙනාති** වචනස්ස කොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. තණ්හාලෙපදිට්ඨිලෙපාභාවෙන **නිරුපලෙපසඞ්ඛාතෙන.** සවාසනානං සබ්බකිලෙසානං පහීනත්තා එකන්තවචනෙනෙව විසෙසෙත්වා **"එකන්තවීතරාගො"**තිආදි වුත්තං. **එකන්තනික්කිලෙසොති** රාගදොසමොහාවසෙසෙහි සබ්බකිලෙසෙහි නික්කිලෙසො. **එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති** ගමනත්ථානං බුද්ධිඅත්ථතා විය බුද්ධිඅත්ථානම්පි ගමනත්ථතා ලබ්භතීති එකායනමග්ගං ගතත්තා බුද්ධොති වුච්චතීති අත්ථො. **එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධොති** න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, අථ ඛො සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති අත්ථො. **අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධොති** බුද්ධි බුද්ධං බොධොති අනත්ථන්තරං. තත්ථ යථා රත්තගුණයොගතො රත්තො පටො, එවං බුද්ධගුණයොගතො බුද්ධොති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තතො පරං **බුද්ධොති නෙතං නාමන්**තිආදි අත්ථානුගතායං පඤ්ඤත්තීති බොධනත්ථං වුත්තන්ති එවමෙත්ථ ඉමිනාපි කාරණෙන භගවා බුද්ධොති වෙදිතබ්බො.

ඉදානි **භගවාති** ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **"භගවාති ඉදං පනස්සා"**තිආදි. තත්ථ **අස්සාති** භගවතො. **ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනන්ති** සබ්බෙහි සීලාදිගුණෙහි විසිට්ඨස්ස තතො එව සබ්බසත්තෙහි උත්තමස්ස ගරුනො ගාරවවසෙන වුච්චමානවචනමෙතං භගවාති. තථා හි ලොකනාථො අපරිමිතනිරුපමප්පභාවසීලාදිගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය ච අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමං ගාරවට්ඨානන්ති.

භගවාති වචනං සෙට්ඨන්ති සෙට්ඨවාචකං වචනං සෙට්ඨගුණසහචරණතො ''සෙට්ඨ''න්ති වුත්තං. අථ වා වුච්චතීති වචනං, අත්ථො, තස්මා යො ''භගවා''ති වචනෙන වචනීයො අත්ථො, සො සෙට්ඨොති අත්ථො. **භගවාති වචනමුත්තමන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ගාරවයුත්තොති** ගරුභාවයුත්තො ගරුගුණයොගතො. ගරුකරණං වා සාතිසයං අරහතීති ගාරවයුත්තො, ගාරවාරහොති අත්ථො. ''සිප්පාදිසික්ඛාපකා ගරූ හොන්ති, න ච ගාරවයුත්තා, අයං පන තාදිසො න හොති, තස්මා 'ගරූ'ති වත්වා 'ගාරවයුත්තො'ති වුත්ත''න්ති කෙචි.

ගුණවිසෙසහෙතුකං ''භගවා''ති ඉදං භගවතො නාමන්ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො විභජිතුකාමො නාමංයෙව තාව අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සෙන්තො **"චතුබ්බිධඤ්හි නාම"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ආවත්ථිකන්ති** අවත්ථාය විදිතං තං තං අවත්ථං උපාදාය පඤ්ඤත්තං වොහරිතං. තථා **ලිඞ්ගිකං** තෙන තෙන ලිඞ්ගෙන වොහරිතං. **නෙමිත්තිකන්ති** නිමිත්තතො ආගතං. **අධිච්චසමුප්පන්නන්ති** යදිච්ඡාය පවත්තං, යදිච්ඡාය ආගතං යදිච්ඡකං. ඉදානි ආවත්ථිකාදීනි නාමානි සරූපතො දස්සෙන්තො ආහ **"තත්ථ වච්ඡො දම්මො බලිබද්දො"**තිආදි. තත්ථ පඨමෙන **ආදි-**සද්දෙන බාලො යුවා වුඩ්ඪොති එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති, දුතියෙන මුණ්ඩී ජටීති එවමාදිං, තතියෙන බහුස්සුතො ධම්මකථිකො ඣායීති එවමාදිං, චතුත්ථෙන අසපදීපනං පාවචනන්ති එවමාදිං සඞ්ගණ්හාති. නෙමිත්තිකන්ති වුත්තමත්ථං බ්‍යතිරෙකවසෙන පතිට්ඨාපෙතුං **"න මහාමායායා"**තිආදි වුත්තං. **විමොක්ඛන්තිකන්ති** ඉමිනා පන ඉදං නාමං අරියාය ජාතියා ජාතක්ඛණෙයෙව ජාතන්ති දස්සෙති. යදි විමොක්ඛන්තිකං, අථ කස්මා අඤ්ඤෙහි ඛීණාසවෙහි අසාධාරණන්ති ආහ **"සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා"**ති. බුද්ධානඤ්හි අරහත්තඵලං නිප්ඵජ්ජමානං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදීහි සබ්බෙහි බුද්ධගුණෙහි සද්ධිංයෙව නිප්ඵජ්ජති. තෙන වුත්තං ''විමොක්ඛන්තික''න්ති. **සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තීති** සබ්බධම්මානං සච්ඡිකිරියාය නිමිත්තා පඤ්ඤත්ති. අථ වා **සච්ඡිකා පඤ්ඤත්තීති** පච්චක්ඛසිද්ධා පඤ්ඤත්ති. යංගුණනිමිත්තා හි සා, තෙ සත්ථු පච්චක්ඛභූතා, තංගුණා විය සාපි සච්ඡිකතා එව නාම හොති, න පරෙසං වොහාරමත්තෙනාති අධිප්පායො.

වදන්තීති මහාථෙරස්ස ගරුභාවතො බහුවචනෙනාහ, සඞ්ගීතිකාරෙහි වා කතමනුවාදං සන්ධාය. ඉස්සරියාදිභෙදො භගො අස්ස අත්ථීති **භගී.** මග්ගඵලාදිඅරියධම්මරතනං අරඤ්ඤවනපත්ථානි පන්තානි සෙනාසනානි අප්පසද්දාදිගුණයුත්තානි භජි සෙවි සීලෙනාති **භජී,** භජනසීලොති අත්ථො. **භාගීති** චීවරපිණ්ඩපාතාදීනං චතුන්නං පච්චයානඤ්චෙව අත්ථධම්මවිමුත්තිරසස්ස ච අධිසීලාදීනඤ්ච භාගීති අත්ථො. විභජි පවිභජි ධම්මරතනන්ති **විභත්තවා. අකාසි භග්ගන්ති** රාගාදිපාපධම්මං භග්ගං අකාසීති භගවාති අත්ථො. ගරුපි ලොකෙ භගවාති වුච්චතීති ආහ **"ගරූ"**ති. යස්මා ගරු, තස්මාපි භගවාති වුත්තං හොති. හෙතුඅත්ථො හි **ඉති-**සද්දො. සො ච යත්ථ ඉති-සද්දො නත්ථි භගීතිආදීසු, තත්ථ පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. භාග්‍යමස්ස අත්ථීති **භාග්‍යවා. බහූහි ඤායෙහීති** කායභාවනාදිකෙහි අනෙකෙහි භාවනාක්කමෙහි. **සුභාවිතත්තනොති** සම්මදෙව භාවිතසභාවස්ස. පච්චත්තෙ චෙතං සාමිවචනං, තෙන සුභාවිතත්තොති වුත්තං හොති, සුභාවිතසභාවොති අත්ථො. **මහාගණ්ඨිපදෙ** පන ''සුභාවිතත්තනො සුභාවිතකායො''ති වුත්තං. භවානං අන්තං නිබ්බානං ගතොති **භවන්තගො.**

නිද්දෙසෙ වුත්තනයෙනාති එත්ථායං නිද්දෙසනයො –

> ‘‘භගවාති ගාරවාධිවචනමෙතං. අපිච භග්ගරාගොති භගවා, භග්ගදොසොති භගවා, භග්ගමොහොති භගවා, භග්ගමානොති භගවා, භග්ගදිට්ඨීති භගවා, භග්ගතණ්හොති භගවා, භග්ගකිලෙසොති භගවා, භජි විභජි පවිභජි ධම්මරතනන්ති භගවා, භවානං අන්තකරොති භගවා, භාවිතකායො භාවිතසීලො භාවිතචිත්තො භාවිතපඤ්ඤොති භගවා, භජි වා භගවා අරඤ්ඤවනපත්ථානි පන්තානි සෙනාසනානි අප්පසද්දානි අප්පනිග්ඝොසානි විජනවාතානි මනුස්සරාහස්සෙය්‍යකානි පටිසල්ලානසාරුප්පානීති භගවා. භාගී වා භගවා චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරානන්ති භගවා. භාගී වා භගවා අත්ථරසස්ස ධම්මරසස්ස විමුත්තිරසස්ස අධිසීලස්ස අධිචිත්තස්ස අධිපඤ්ඤායාති භගවා. භාගී වා භගවා චතුන්නං ඣානානං චතුන්නං අප්පමඤ්ඤානං චතුන්නං අරූපසමාපත්තීනන්ති භගවා. භාගී වා භගවා අට්ඨන්නං විමොක්ඛානං අට්ඨන්නං අභිභායතනානං නවන්නං අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීනන්ති භගවා. භාගී වා භගවා දසන්නං සඤ්ඤාභාවනානං දසන්නං කසිණසමාපත්තීනං ආනාපානස්සතිසමාධිස්ස අසුභසමාපත්තියාති භගවා. භාගී වා භගවා චතුන්නං සතිපට්ඨානානං චතුන්නං සම්මප්පධානානං චතුන්නං ඉද්ධිපාදානං පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං පඤ්චන්නං බලානං සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං අරියස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස මග්ගස්සාති භගවා. භාගී වා භගවා දසන්නං තථාගතබලානං චතුන්නං වෙසාරජ්ජානං චතුන්නං පටිසම්භිදානං ඡන්නං අභිඤ්ඤානං ඡන්නං බුද්ධධම්මානන්ති භගවා. භගවාති නෙතං නාමං…පෙ…. සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා’’ති (මහානි. 84).

එත්ථ ච ‘‘ගාරවාධිවචන’’න්තිආදීනි යදිපි ගාථායං ආගතපදානුක්කමෙන න නිද්දිට්ඨානි, යථාරහං පන තෙසං සබ්බෙසම්පි නිද්දෙසභාවෙන වෙදිතබ්බානි. තත්ථ **ගාරවාධිවචනන්ති** ගරූනං ගරුභාවවාචකං වචනං. **භජීති** භාගසො කථෙසි. තෙනාහ ‘‘විභජි පවිභජි ධම්මරතන’’න්ති. මග්ගඵලාදි අරියධම්මොයෙව **ධම්මරතනං.** පුන **භජීති** ඉමස්ස සෙවීති අත්ථො. **භාගීති** භාගාභිධෙය්‍යවා. පුන **භාගීති** එත්ථ භජනසීලොති අත්ථො. **අත්ථරසස්සාති** අත්ථසන්නිස්සයස්ස රසස්ස. විමුත්තායතනසීසෙ හි ඨත්වා ධම්මං කථෙන්තස්ස සුණන්තස්ස ච තදත්ථං ආරබ්භ උප්පජ්ජනකපීතිසොමනස්සං අත්ථරසො. ධම්මං ආරබ්භ **ධම්මරසො.** යං සන්ධාය වුත්තං ‘‘ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙද’’න්ති (අ. නි. 6.10). **විමුත්තිරසස්සාති** විමුත්තිභූතස්ස විමුත්තිසන්නිස්සයස්ස වා රසස්ස. **සඤ්ඤාභාවනානන්ති** අනිච්චසඤ්ඤාදීනං දසන්නං සඤ්ඤාභාවනානං . **ඡන්නං බුද්ධධම්මානන්ති** ඡ අසාධාරණඤාණානි සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ තත්ථ භගවාතිසද්දසිද්ධි නිරුත්තිනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

යදිපි ‘‘භාග්‍යවා’’තිආදීහි පදෙහි වුච්චමානො අත්ථො ‘‘භගී භජී’’ති (මහානි. 84) නිද්දෙසගාථාය සඞ්ගහිතො එව, තථාපි පදසිද්ධිඅත්ථවිභාගඅත්ථයොජනාදිසහිතො සංවණ්ණනානයො තතො අඤ්ඤාකාරොති වුත්තං **‘‘අයං පන අපරො නයො’’**ති. **වණ්ණවිපරියායොති එතන්ති** එත්ථ **ඉති**සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන වණ්ණවිකාරො වණ්ණලොපො ධාතුඅත්ථෙන නියොජනඤ්චාති ඉමං තිවිධං ලක්ඛණං සඞ්ගණ්හාති. **සද්දනයෙනාති** සද්දලක්ඛණනයෙන. පිසොදරාදීනං සද්දානං ආකතිගණභාවතො වුත්තං **‘‘පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා’’**ති. පක්ඛිපනමෙව ලක්ඛණං. තප්පරියාපන්නතාකරණඤ්හි පක්ඛිපනං. **පාරප්පත්තන්ති** පරමුක්කංසගතං පාරමීභාවප්පත්තං. **භාග්‍යන්ති** කුසලං. තත්ථ මග්ගකුසලං ලොකුත්තරසුඛනිබ්බත්තකං, ඉතරං ලොකියසුඛනිබ්බත්තකං, ඉතරම්පි වා විවට්ටූපනිස්සයං පරියායතො ලොකුත්තරසුඛනිබ්බත්තකං සියා.

ඉදානි **භගවාති** ඉමස්ස අත්ථං විභජිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **‘‘යස්මා පනා’’**තිආදි. තත්ථ ලොභාදයො එකකවසෙන ගහිතා, තථා විපරීතමනසිකාරො විපල්ලාසභාවසාමඤ්ඤෙන, අහිරිකාදයො දුකවසෙන. තත්ථ කුජ්ඣනලක්ඛණො **කොධො,** සො නවවිධආඝාතවත්ථුසම්භවො. ‘‘අක්කොච්ඡි මං අවධි ම’’න්තිආදිනා (ධ. ප. 3-4) පුනප්පුනං කුජ්ඣනවසෙන චිත්තපරියොනන්ධනො **උපනාහො.** උභයම්පි පටිඝොයෙව, සො පවත්තිනානත්තතො භින්දිත්වා වුත්තො. සකිං උප්පන්නො කොධො කොධොයෙව, තදුත්තරි උපනාහො. වුත්තඤ්චෙතං ‘‘පුබ්බකාලෙ කොධො, අපරකාලෙ උපනාහො’’ති (විභ. 891). අගාරියස්ස (ම. නි. අට්ඨ. 1.71) අනගාරියස්ස වා සුකතකරණවිනාසනො **මක්ඛො.** අගාරියොපි හි කෙනචි අනුකම්පකෙන දලිද්දො සමානො උච්චෙ ඨානෙ ඨපිතො අපරෙන සමයෙන ‘‘කිං තයා මය්හං කත’’න්ති තස්ස සුකතකරණං විනාසෙති. අනගාරියොපි සාමණෙරකාලතො පභුති ආචරියෙන වා උපජ්ඣායෙන වා චතූහි පච්චයෙහි උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීහි ච අනුග්ගහෙත්වා ධම්මකථානයප්පකරණකොසල්ලාදීනි සික්ඛාපිතො අපරෙන සමයෙන රාජරාජමහාමත්තාදීහි සක්කතො ගරුකතො ආචරියුපජ්ඣායෙසු අචිත්තීකතො චරමානො ‘‘අයං අම්හෙහි දහරකාලෙ එවං අනුග්ගහිතො සංවඩ්ඪිතො ච, අථ ච පනිදානි නිස්සිනෙහො ජාතො’’ති වුච්චමානො ‘‘කිං මය්හං තුම්හෙහි කත’’න්ති තෙසං සුකතකරණං විනාසෙති, තස්සෙසො පුබ්බකාරිතාලක්ඛණස්ස ගුණස්ස විනාසනො උදකපුඤ්ඡනියා විය සරීරානුගතං උදකං නිපුඤ්ඡන්තො මක්ඛො. තථා හි සො පරෙසං ගුණානං මක්ඛනට්ඨෙන ‘‘මක්ඛො’’ති වුච්චති. පළාසතීති **පළාසො,** පරස්ස ගුණෙ දස්සෙත්වා අත්තනො ගුණෙහි සමෙ කරොතීති අත්ථො. සො පන බහුස්සුතෙපි පුග්ගලෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ‘‘ඊදිසස්ස ච බහුස්සුතස්ස අනියතා ගති, තව වා මම වා කො විසෙසො’’ති, රත්තඤ්ඤු චිරපබ්බජිතෙ පුග්ගලෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ‘‘ත්වම්පි ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො, අහම්පි පබ්බජිතො, ත්වම්පි සීලමත්තෙ ඨිතො, අහම්පී’’තිආදිනා නයෙන උප්පජ්ජමානො යුගග්ගාහො. යුගග්ගාහලක්ඛණො හි පළාසො.

පරෙසං සක්කාරාදීනි ඛීයමානා උසූයමානා **ඉස්සා.** අත්තනො සම්පත්තියා නිගූහනං පරෙහි සාධාරණභාවං අසහමානං **මච්ඡරියං.** වඤ්චනිකචරියභූතා **මායා,** සා සකදොසපටිච්ඡාදනලක්ඛණා. තථා හි සා අත්තනො විජ්ජමානදොසපටිච්ඡාදනතො චක්ඛුමොහනමායා වියාති ''මායා''ති වුච්චති. අත්තනො අවිජ්ජමානගුණප්පකාසනලක්ඛණං කෙරාටිකභාවෙන උප්පජ්ජමානං **සාඨෙය්‍යං.** අසන්තගුණදීපනඤ්හි ''කෙරාටිය''න්ති වුච්චති. කෙරාටිකො හි පුග්ගලො ආයනමච්ඡො විය හොති. ආයනමච්ඡො නාම සප්පමුඛමච්ඡවාලා එකා මච්ඡජාති. සො කිර මච්ඡානං නඞ්ගුට්ඨං දස්සෙති, සප්පානං සීසං ''තුම්හාකං සදිසො අහ''න්ති ජානාපෙතුං, එවමෙව කෙරාටිකො පුග්ගලො යං යං සුත්තන්තිකං වා ආභිධම්මිකං වා උපසඞ්කමති, තං තං එවං වදති ''අහං තුම්හාකං අන්තෙවාසී, තුම්හෙ මය්හං අනුකම්පකා, නාහං තුම්හෙ මුඤ්චාමී''ති. එවමෙතෙ ''සගාරවො අයං අම්හෙසු සප්පතිස්සො''ති මඤ්ඤිස්සන්ති, තස්සෙවං කෙරාටිකභාවෙන උප්පජ්ජමානං සාඨෙය්‍යං.

සබ්බසො මද්දවාභාවෙන වාතභරිතභස්තසදිසස්ස ථද්ධභාවස්ස අනොනමිතදණ්ඩසදිසතාය පග්ගහිතසිරඅනිවාතවුත්තිකායස්ස ච කාරකො **ථම්භො.** තදුත්තරිකරණො **සාරම්භො.** සො දුවිධෙන ලබ්භති අකුසලවසෙන චෙව කුසලවසෙන ච. තත්ථ අගාරියස්ස පරෙන කතං අලඞ්කාරාදිං දිස්වා තද්දිගුණතද්දිගුණකරණෙන උප්පජ්ජමානො, අනගාරියස්ස ච යත්තකං යත්තකං පරො පරියාපුණාති වා කථෙති වා, මානවසෙන තද්දිගුණතද්දිගුණකරණෙන උප්පජ්ජමානො අකුසලො. තෙන හි සමන්නාගතො පුග්ගලො තද්දිගුණං තද්දිගුණං කරොති. අගාරියො සමානො එකෙනෙකස්මිං සරවත්ථුස්මිං සජ්ජිතෙ අපරො ද්වෙ වත්ථූනි සජ්ජෙති, අපරො චත්තාරො, අපරො අට්ඨ, අපරො සොළස. අනගාරියො සමානො එකෙනෙකස්මිං නිකායෙ ගහිතෙ ''නාහං එතස්ස හෙට්ඨා භවිස්සාමී''ති අපරො ද්වෙ ගණ්හාති, අපරො තයො, අපරො චත්තාරො, අපරො පඤ්ච. සාරම්භවසෙන හි ගණ්හිතුං න වට්ටති. අකුසලපක්ඛො හෙස නිරයගාමිමග්ගො. අගාරියස්ස පන පරං එකං සලාකභත්තං දෙන්තං දිස්වා අත්තනො ද්වෙ වා තීණි වා දාතුකාමතාය උප්පජ්ජමානො, අනගාරියස්ස ච පරෙන එකනිකායෙ ගහිතෙ මානං අනිස්සාය කෙවලං තං දිස්වා අත්තනො ආලසියං අභිභුය්‍යා ද්වෙ නිකායෙ ගහෙතුකාමතාය උප්පජ්ජමානො කුසලො. කුසලපක්ඛවසෙන හි එකස්මිං එකං සලාකභත්තං දෙන්තෙ ද්වෙ, ද්වෙ දෙන්තෙ චත්තාරි දාතුං වට්ටති. භික්ඛුනාපි පරෙන එකස්මිං නිකායෙ ගහිතෙ ''ද්වෙ නිකායෙ ගහෙත්වා සජ්ඣායන්තස්ස මෙ ඵාසු හොතී''ති විවට්ටපක්ඛෙ ඨත්වා තදුත්තරි ගණ්හිතුං වට්ටති, ඉධ පන අකුසලපක්ඛියො තදුත්තරිකරණො ''සාරම්භො''ති වුත්තො.

ජාතිආදීනි නිස්සාය සෙය්‍යස්ස ''සෙය්‍යොහමස්මී''තිආදිනා උන්නතිවසෙන පග්ගණ්හනවසෙන පවත්තො **මානො.** අබ්භුන්නතිවසෙන පවත්තො **අතිමානො.** පුබ්බෙ කෙනචි අත්තානං සදිසං කත්වා පච්ඡා තතො අධිකතො දහතො උප්පජ්ජමානකො අතිමානොති වෙදිතබ්බො. ජාතිආදිං පටිච්ච මජ්ජනාකාරො **මදො,** සොපි අත්ථතො මානො එව. සො පන ජාතිමදො ගොත්තමදො ආරොග්‍යමදො යොබ්බනමදො ජීවිතමදො ලාභමදො සක්කාරමදො ගරුකාරමදො පුරෙක්ඛාරමදො පරිවාරමදො භොගමදො වණ්ණමදො සුතමදො පටිභානමදො රත්තඤ්ඤුමදො පිණ්ඩපාතිකමදො අනවඤ්ඤත්තිමදො ඉරියාපථමදො ඉද්ධිමදො යසමදො සීලමදො ඣානමදො සිප්පමදො ආරොහමදො පරිණාහමදො සණ්ඨානමදො පාරිපූරිමදොති අනෙකවිධො.

තත්ථ (විභ. අට්ඨ. 843-844) ජාතිං නිස්සාය උප්පන්නො මජ්ජනාකාරප්පවත්තො මානො **ජාතිමදො,** සො ඛත්තියාදීනං චතුන්නම්පි වණ්ණානං උප්පජ්ජති. ජාතිසම්පන්නො හි ඛත්තියො ''මාදිසො අඤ්ඤො නත්ථි, අවසෙසා අන්තරා උට්ඨාය ඛත්තියා ජාතා, අහං පන වංසාගතඛත්තියො''ති මානං කරොති. බ්‍රාහ්මණාදීසුපි එසෙව නයො. ගොත්තං නිස්සාය උප්පන්නො මජ්ජනාකාරප්පවත්තො මානො **ගොත්තමදො,** සොපි ඛත්තියාදීනං චතුන්නම්පි වණ්ණානං උප්පජ්ජති. ඛත්තියොපි හි ''අහං කොණ්ඩඤ්ඤගොත්තො, අහං ආදිච්චගොත්තො''ති මානං කරොති. බ්‍රාහ්මණොපි ''අහං කස්සපගොත්තො, අහං භාරද්වාජගොත්තො''ති මානං කරොති. වෙස්සොපි සුද්දොපි අත්තනො අත්තනො කුලගොත්තං නිස්සාය මානං කරොති. ආරොග්‍යමදාදීසුපි ''අහං අරොගො, සෙසා රොගබහුලා, කණ්ඩුවනමත්තම්පි මය්හං බ්‍යාධි නාම නත්ථී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ආරොග්‍යමදො** නාම. ''අහං තරුණො, අවසෙසසත්තානං අත්තභාවො පපාතෙ ඨිතරුක්ඛසදිසො, අහං පන පඨමවයෙ ඨිතො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **යොබ්බනමදො.** ''අහං චිරං ජීවිං, චිරං ජීවාමි, චිරං ජීවිස්සාමි, සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ජීවිතමදො** නාම. ''අහං ලාභී, අවසෙසා සත්තා අප්පලාභා, මය්හං පන ලාභස්ස පමාණං නත්ථී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ලාභමදො** නාම.

''අවසෙසා සත්තා යං වා තං වා ලභන්ති, අහං පන සුකතං පණීතං චීවරාදිපච්චයං ලභාමී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **සක්කාරමදො** නාම. ''අවසෙසභික්ඛූනං පාදපිට්ඨියං අක්කමිත්වා ගච්ඡන්තා මනුස්සා 'අයං සමණො'තිපි න වන්දන්ති, මං පන දිස්වා වන්දන්ති, පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුකං කත්වා අග්ගික්ඛන්ධං විය ච දුරාසදං කත්වා මඤ්ඤන්තී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ගරුකාරමදො** නාම. ''උප්පන්නො පඤ්හො මය්හමෙව මුඛෙන ඡිජ්ජති, භික්ඛාචාරං ගච්ඡන්තාපි ආගච්ඡන්තාපි මමෙව පුරතො කත්වා පරිවාරෙත්වා ගච්ඡන්තී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **පුරෙක්ඛාරමදො** නාම. අගාරියස්ස තාව මහාපරිවාරස්ස ''පුරිසසතම්පි පුරිසසහස්සම්පි මං පරිවාරෙතී''ති, අනගාරියස්ස ''සමණසතම්පි සමණසහස්සම්පි මං පරිවාරෙති, සෙසා අප්පපරිවාරා, අහං මහාපරිවාරො චෙව සුචිපරිවාරො චා''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **පරිවාරමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා අත්තනො පරිභොගමත්තකම්පි න ලභන්ති, මය්හං පන නිධානගතස්සෙව ධනස්ස පමාණං නත්ථී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **භොගමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා දුබ්බණ්ණා දුරූපා, අහං අභිරූපො

පාසාදිකො''තිපි ''අවසෙසසත්තා නිග්ගුණා පත්ථටඅකිත්තිනො, මය්හං පන කිත්තිසද්දො දෙවමනුස්සෙසු පාකටො 'ඉතිපි ථෙරො බහුස්සුතො, ඉතිපි සීලවා, ඉතිපි ධුතගුණයුත්තො'''ති, එවං සරීරවණ්ණං ගුණවණ්ණඤ්ච පටිච්ච මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **වණ්ණමදො** නාම.

''අවසෙසා සත්තා අප්පස්සුතා, අහං පන බහුස්සුතො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **සුතමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා අප්පටිභානා, මය්හං පන පටිභානස්ස පමාණං නත්ථී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **පටිභානමදො** නාම. ''අහං රත්තඤ්ඤූ අසුකං බුද්ධවංසං රාජවංසං ජනපදවංසං ගාමවංසං රත්තින්දිවපරිච්ඡෙදං නක්ඛත්තමුහුත්තයොගං ජානාමී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **රත්තඤ්ඤුමදො** නාම. ''අවසෙසා භික්ඛූ අන්තරා පිණ්ඩපාතිකා ජාතා, අහං පන ජාතිපිණ්ඩපාතිකො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **පිණ්ඩපාතිකමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා උඤ්ඤාතා අවඤ්ඤාතා, අහං පන අනවඤ්ඤාතො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **අනවඤ්ඤත්තිමදො** නාම. ''අවසෙසානං සත්තානං ඉරියාපථො අපාසාදිකො, මය්හං පන පාසාදිකො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ඉරියාපථමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා ඡින්නපක්ඛකාකසදිසා, අහං පන මහිද්ධිකො මහානුභාවො''ති වා ''අහං යං යං කම්මං කරොමි, තං තං ඉජ්ඣතී''ති වා මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ඉද්ධිමදො** නාම.

යසමදො පන අගාරිකෙනපි අනගාරිකෙනපි දීපෙතබ්බො. අගාරිකොපි හි එකච්චො අට්ඨාරසසු සෙණීසු එකිස්සා ජෙට්ඨකො හොති, තස්ස ''අවසෙසෙ පුරිසෙ අහං පට්ඨපෙමි, අහං විචාරෙමී''ති, අනගාරිකොපි එකච්චො කත්ථචි ජෙට්ඨකො හොති, තස්ස ''අවසෙසා භික්ඛූ මය්හං ඔවාදෙ වත්තන්ති, අහං ජෙට්ඨකො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **යසමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා දුස්සීලා, අහං පන සීලවා''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **සීලමදො** නාම. ''අවසෙසානං සත්තානං කුක්කුටස්ස උදකපානමත්තෙපි කාලෙ චිත්තෙකග්ගතා නත්ථි, අහං පන උපචාරප්පනානං ලාභී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ඣානමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා නිස්සිප්පා, අහං සිප්පවා''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **සිප්පමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා රස්සා, අහං දීඝො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ආරොහමදො** නාම. ''අවසෙසා සත්තා රස්සා වා හොන්ති දීඝා වා, අහං නිග්‍රොධපරිමණ්ඩලො''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **පරිණාහමදො** නාම. ''අවසෙසානං සත්තානං සරීරසණ්ඨානං විරූපං බීභච්ඡං, මය්හං පන මනාපං පාසාදික''න්ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **සණ්ඨානමදො** නාම. ''අවසෙසානං සත්තානං සරීරෙ බහූ දොසා, මය්හං පන සරීරෙ කෙසග්ගමත්තම්පි වජ්ජං නත්ථී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **පාරිපූරිමදො** නාම. එවමයං සබ්බොපි ජාතිආදිං නිස්සාය මජ්ජනාකාරවසප්පවත්තො මානො ඉධ ''මදො''ති වුත්තො. කාමගුණෙසු චිත්තස්ස වොස්සග්ගො **පමාදො,** පඤ්චසු කාමගුණෙසු සතියා අනිග්ගණ්හිත්වා චිත්තස්ස වොස්සජ්ජනං, සතිවිරහොති වුත්තං හොති. **තණ්හාවිජ්ජා** පාකටායෙව.

ලොභාදයො ච පුන **තිවිධාකුසලමූල**න්ති තිකවසෙන ගහිතා. දුච්චරිතාදීසුපි **තිවිධ**-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තත්ථ කායදුච්චරිතාදීනි **තිවිධදුච්චරිතානි**. තණ්හාසංකිලෙසාදයො **තිවිධසංකිලෙසා**. රාගමලාදයො මලිනභාවකරත්තා **තිවිධමලානි**. රාගාදයො හි චිත්තං මලිනං කරොන්ති, මලං ගාහාපෙන්ති, තස්මා ''මලානී''ති වුච්චන්ති. ''රාගො විසමං, දොසො විසමං, මොහො විසම''න්ති (විභ. 924) එවං වුත්තා රාගාදයො ''කායවිසමං වචීවිසමං මනොවිසම''න්ති (විභ. 924) එවමාගතා කායදුච්චරිතාදයො ච **තිවිධවිසමානි**. තානි පන යස්මා රාගාදීසු චෙව කායදුච්චරිතාදීසු ච සත්තා පක්ඛලන්ති, පක්ඛලිතා ච සාසනතොපි සුගතිතොපි පතන්ති, තස්මා පක්ඛලනපාතහෙතුභාවතො ''විසමානී''ති වුච්චන්ති. ''කාමසඤ්ඤා බ්‍යාපාදසඤ්ඤා විහිංසාසඤ්ඤා''ති (විභ. 911) එවමාගතා කාමාදිපටිසංයුත්තා සඤ්ඤා **තිවිධසඤ්ඤා**. තථා ''කාමවිතක්කො බ්‍යාපාදවිතක්කො විහිංසාවිතක්කො''ති එවමාගතා **තිවිධවිතක්කා**. තණ්හාපපඤ්චො දිට්ඨිපපඤ්චො මානපපඤ්චොති ඉමෙ **තිවිධපපඤ්චා**. වට්ටස්මිං සත්තෙ පපඤ්චෙන්තීති තණ්හාදයො ''පපඤ්චා''ති වුච්චන්ති.

චතුබ්බිධවිපරියෙසාතිආදීසු **චතුබ්බිධ**-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තත්ථ අනිච්චාදීනි වත්ථූනි නිච්චන්තිආදිනා නයෙන විපරීතතො එසන්තීති විපරියෙසා. ''අනිච්චෙ නිච්චන්ති සඤ්ඤාවිපරියෙසො චිත්තවිපරියෙසො දිට්ඨිවිපරියෙසො , දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤාවිපරියෙසො චිත්තවිපරියෙසො දිට්ඨිවිපරියෙසො, අසුභෙ සුභන්ති සඤ්ඤාවිපරියෙසො චිත්තවිපරියෙසො දිට්ඨිවිපරියෙසො , අනත්තනි අත්තාති සඤ්ඤාවිපරියෙසො චිත්තවිපරියෙසො දිට්ඨිවිපරියෙසො''ති එවමාගතා ද්වාදස විපල්ලාසා චතුන්නං අනිච්චාදිවත්ථූනං වසෙන ''චතුබ්බිධවිපරියෙසා''ති වුත්තා. එත්ථ පන චිත්තකිච්චස්ස දුබ්බලට්ඨානෙ දිට්ඨිවිරහිතාය අකුසලසඤ්ඤාය සකකිච්චස්ස බලවකාලෙ සඤ්ඤාවිපල්ලාසො වෙදිතබ්බො, දිට්ඨිවිරහිතස්සෙව අකුසලචිත්තස්ස සකකිච්චස්ස බලවකාලෙ චිත්තවිපල්ලාසො, දිට්ඨිසම්පයුත්තචිත්තෙ දිට්ඨිවිපල්ලාසො. තස්මා සබ්බදුබ්බලො සඤ්ඤාවිපල්ලාසො, තතො බලවතරො චිත්තවිපල්ලාසො, සබ්බබලවතරො දිට්ඨිවිපල්ලාසො. අජාතබුද්ධිදාරකස්ස කහාපණදස්සනං විය සඤ්ඤා ආරම්මණස්ස උපට්ඨානාකාරමත්තගහණතො. ගාමිකපුරිසස්ස කහාපණදස්සනං විය චිත්තං ලක්ඛණප්පටිවෙධස්සපි සම්පාදනතො. කම්මාරස්ස මහාසණ්ඩාසෙන අයොගහණං විය දිට්ඨි අභිනිවෙසපරාමසනතො. තත්ථ චත්තාරො දිට්ඨිවිපල්ලාසා, අනිච්චානත්තෙසු නිච්චන්තිආදිවසප්පවත්තා චත්තාරො සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසාති ඉමෙ අට්ඨ විපල්ලාසා සොතාපත්තිමග්ගෙන පහීයන්ති. අසුභෙ සුභන්ති සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසා සකදාගාමිමග්ගෙන තනුකා හොන්ති, අනාගාමිමග්ගෙන පහීයන්ති. දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤාචිත්තවිපල්ලාසා අරහත්තමග්ගෙන පහීයන්තීති වෙදිතබ්බා.

‘‘කාමාසවො භවාසවො දිට්ඨාසවො අවිජ්ජාසවො’’ති (චූළනි. ජතුකණ්ණිමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 69) එවමාගතා කාමතණ්හාදයො චත්තාරො ආසවන්ති චක්ඛුආදිතො සන්දන්ති පවත්තන්තීති **ආසවා.** කිඤ්චාපි චක්ඛුආදිතො කුසලාදීනම්පි පවත්ති අත්ථි, කාමාසවාදයො එව පන වණතො යූසං විය පග්ඝරණකඅසුචිභාවෙන සන්දන්ති, තස්මා තෙ එව ‘‘ආසවා’’ති වුච්චන්ති. තත්ථ හි පග්ඝරණකඅසුචිම්හි නිරුළ්හො ආසවසද්දොති. අථ වා ධම්මතො යාව ගොත්‍රභුං, ඔකාසතො යාව භවග්ගං සවන්ති ගච්ඡන්ති ආරම්මණකරණවසෙන පවත්තන්තීති ආසවා, එතෙ ධම්මෙ එතඤ්ච ඔකාසං අන්තොකරිත්වා පවත්තන්තීති අත්ථො. අවධිඅත්ථො හි **ආ**-කාරො. අවධි ච මරියාදාභිවිධිභෙදතො දුවිධො. තත්ථ මරියාදං කිරියං බහිකත්වා පවත්තති යථා ‘‘ආපාටලිපුත්තං වුට්ඨො දෙවො’’ති, අභිවිධි පන කිරියං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තති යථා ‘‘ආභවග්ගං භගවතො යසො පවත්තතී’’ති, අභිවිධිඅත්ථො චායං **ආ**-කාරො ඉධ ගහිතො, තස්මා තෙ ධම්මෙ තඤ්ච ඔකාසං අන්තොකරිත්වා ආරම්මණකරණවසෙන සවන්තීති ‘‘ආසවා’’ති වුච්චන්ති. චිරපාරිවාසියට්ඨෙන මදිරාදයො ආසවා වියාතිපි ආසවා. ලොකස්මිඤ්හි චිරපාරිවාසිකා මදිරාදයො ‘‘ආසවා’’ති වුච්චන්ති. යදි ච චිරපාරිවාසියට්ඨෙන ආසවා, එතෙයෙව භවිතුමරහන්ති. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය, ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසී’’තිආදි (අ. නි. 10.61). අඤ්ඤෙසු පන යථාවුත්තෙ ධම්මෙ ඔකාසඤ්ච ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානෙසු මානාදීසු ච විජ්ජමානෙසු අත්තත්තනියාදිග්ගාහවසෙන අභිබ්‍යාපනං මදනකරණවසෙන ආසවසදිසතා ච එතෙසංයෙව, න අඤ්ඤෙසන්ති ද්වීසුපි අත්ථවිකප්පෙසු එතෙසුයෙව ආසවසද්දො නිරුළ්හොති දට්ඨබ්බො. ආයතං වා සංසාරදුක්ඛං සවන්ති පසවන්තීතිපි ආසවා. න හි තං කිඤ්චි සංසාරදුක්ඛං අත්ථි, යං ආසවෙහි විනා උප්පජ්ජෙය්‍ය.

‘‘අභිජ්ඣා කායගන්ථො බ්‍යාපාදො කායගන්ථො සීලබ්බතපරාමාසො කායගන්ථො ඉදංසච්චාභිනිවෙසො කායගන්ථො’’ති (සං. නි. 5.175; මහානි. 29, 147) එවමාගතා අභිජ්ඣාදයො චත්තාරො යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං චුතිපටිසන්ධිවසෙන වට්ටස්මිං ගන්ථෙන්ති ඝටෙන්තීති **ගන්ථා.** ‘‘කාමොඝො භවොඝො දිට්ඨොඝො අවිජ්ජොඝො’’ති (සං. නි. 5.172; මහානි. 14; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 21) එවමාගතා චත්තාරො කාමතණ්හාදයො යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං වට්ටස්මිං ඔහනන්ති ඔසීදාපෙන්තීති **ඔඝා.** තෙයෙව ‘‘කාමයොගො භවයොගො දිට්ඨියොගො අවිජ්ජායොගො’’ති (සං. නි. 5.173; අ. නි. 4.10) එවමාගතා වට්ටස්මිං යොජෙන්තීති **යොගා.** අරියා එතාය න ගච්ඡන්තීති **අගති,** සා ඡන්දාදිවසෙන චතුබ්බිධා. ‘‘චීවරහෙතු වා භික්ඛුනො තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, පිණ්ඩපාත, සෙනාසන, ඉතිභවාභවහෙතු වා භික්ඛුනො තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතී’’ති (අ. නි. 4.9) එවමාගතා චත්තාරො **තණ්හුප්පාදා.** තත්ථ **ඉතිභවාභවහෙතූ**ති එත්ථ **ඉතී**ති නිදස්සනෙ නිපාතො, යථා චීවරාදිහෙතු, එවං භවාභවහෙතුපීති අත්ථො. **භවාභවොති** චෙත්ථ පණීතපණීතතරානි තෙලමධුඵාණිතාදීනි අධිප්පෙතානි. කාමුපාදානාදීනි චත්තාරි උපාදානානි.

පඤ්ච චෙතොඛිලාතිආදීසු ‘‘බුද්ධෙ කඞ්ඛති, ධම්මෙ, සඞ්ඝෙ, සික්ඛාය කඞ්ඛති, සබ්‍රහ්මචාරීසු කුපිතො හොති අනත්තමනො ආහතචිත්තො ඛිලජාතො’’ති (ම. නි. 1.185; දී. නි. 3.319) එවමාගතානි පඤ්ච චෙතොඛිලානි, චෙතො ඛිලයති ථද්ධභාවං ආපජ්ජති එතෙහීති **චෙතොඛිලානි. විනිබන්ධාදීසුපි පඤ්ච**-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. ‘‘කාමෙ අවීතරාගො හොති, කායෙ අවීතරාගො, රූපෙ අවීතරාගො, යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරතී’’ති (ම. නි. 1.186; දී. නි. 3.320) ආගතා පඤ්ච චිත්තං බන්ධිත්වා මුට්ඨියං කත්වා විය ගණ්හන්තීති **චෙතොවිනිබන්ධා.** එතෙ හි තණ්හාප්පවත්තිභාවතො කුසලප්පවත්තියා අවසරාප්පදානවසෙන චිත්තං බන්ධං විය සමොරොධෙත්වා ගණ්හන්ති. සද්දත්ථතො පන චෙතො විරූපං නිබන්ධීයති සංයමීයති එතෙහීති චෙතොවිනිබන්ධා. කාමච්ඡන්දාදීනි පඤ්ච කුසලධම්මෙ නීවාරෙන්ති ආවරන්තීති **නීවරණානි.** රූපාභිනන්දනාදයො **පඤ්චාභිනන්දනා.**

ඡ විවාදමූලාතිආදීසු කොධො මක්ඛො ඉස්සා සාඨෙය්‍යං පාපිච්ඡතා සන්දිට්ඨිපරාමාසොති ඉමානි **ඡ විවාදමූලානි.** යස්මා කුද්ධො වා කොධවසෙන…පෙ…. සන්දිට්ඨිපරාමාසී වා සන්දිට්ඨිපරාමසිතාය කලහං විග්ගහං විවාදං ආපජ්ජති, තස්මා කොධාදයො ‘‘ඡ විවාදමූලානී’’ති වුච්චන්ති. රූපතණ්හාසද්දතණ්හාදයො **ඡ තණ්හාකායා.** කාමරාගපටිඝදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාභවරාගමානාවිජ්ජා **සත්තානුසයා.** ථාමගතට්ඨෙන අප්පහීනට්ඨෙන ච අනුසෙන්තීති අනුසයා. මිච්ඡාදිට්ඨිමිච්ඡාසඞ්කප්පමිච්ඡාවාචාමිච්ඡාකම්මන්තමිච්ඡාආජීවමිච්ඡාවායාමමිච්ඡාසතිමිච්ඡාසමාධී **අට්ඨ මිච්ඡත්තා.**

‘‘තණ්හං පටිච්ච පරියෙසනා, පරියෙසනං පටිච්ච ලාභො, ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො, විනිච්ඡයං පටිච්ච ඡන්දරාගො, ඡන්දරාගං පටිච්ච අජ්ඣොසානං, අජ්ඣොසානං පටිච්ච පරිග්ගහො, පරිග්ගහං පටිච්ච මච්ඡරියං, මච්ඡරියං පටිච්ච ආරක්ඛො, ආරක්ඛාධිකරණං දණ්ඩාදානසත්ථාදානකලහවිග්ගහවිවාදතුවංතුවංපෙසුඤ්ඤමුසාවාදා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවන්තී’’ති (දී. නි. 2.103; 3.359) එවමාගතා පරියෙසනාදයො **නව තණ්හාමූලකා.** තත්ථ (දී. නි. අට්ඨ. 2.103) **තණ්හං පටිච්චා**ති තණ්හං නිස්සාය. **පරියෙසනා**ති රූපාදිආරම්මණපරියෙසනා. සා හි තණ්හාය සති හොති. **ලාභො**ති රූපාදිආරම්මණපටිලාභො. සො හි පරියෙසනාය සති හොති. **විනිච්ඡයො**ති ඉධ විතක්කො අධිප්පෙතො. ලාභං ලභිත්වා හි ඉට්ඨානිට්ඨං සුන්දරාසුන්දරඤ්ච විතක්කෙනෙව විනිච්ඡිනති ‘‘එත්තකං මෙ රූපාරම්මණත්ථාය භවිස්සති, එත්තකං සද්දාදිආරම්මණත්ථාය, එත්තකං මය්හං භවිස්සති, එත්තකං පරස්ස, එත්තකං පරිභුඤ්ජිස්සාමි, එත්තකං නිදහිස්සාමී’’ති. තෙන වුත්තං ‘‘ලාභං පටිච්ච විනිච්ඡයො’’ති. **ඡන්දරාගො**ති එවං අකුසලවිතක්කෙන විතක්කිතෙ වත්ථුස්මිං දුබ්බලරාගො ච බලවරාගො ච උප්පජ්ජති. **ඡන්දො**ති හි

ඉධ දුබ්බලරාගස්සාධිවචනං. **අජ්ඣොසානන්ති** අහං මමන්ති බලවසන්නිට්ඨානං. **පරිග්ගහොති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන පරිග්ගහකරණං. **මච්ඡරියන්ති** පරෙහි සාධාරණභාවස්ස අසහනතා. තෙනෙවස්ස පොරාණා එවං වචනත්ථං වදන්ති "ඉදං අච්ඡරියං මය්හමෙව හොතු, මා අඤ්ඤස්ස අච්ඡරියං හොතූති පවත්තත්තා මච්ඡරියන්ති වුච්චතී"ති. **ආරක්ඛොති** ද්වාරපිදහනමඤ්ජුසගොපනාදිවසෙන සුට්ඨු රක්ඛණං. අධිකරොතීති **අධිකරණං,** කාරණස්සෙතං නාමං. **ආරක්ඛාධිකරණන්ති** භාවනපුංසකං, ආරක්ඛහෙතූති අත්ථො. දණ්ඩාදානාදීසු පරනිසෙධනත්ථං දණ්ඩස්ස ආදානං **දණ්ඩාදානං.** එකතොධාරාදිනො සත්ථස්ස ආදානං **සත්ථාදානං. කලහොති** කායකලහොපි වාචාකලහොපි. පුරිමො පුරිමො විරොධො **විග්ගහො.** පච්ඡිමො පච්ඡිමො **විවාදො. තුවං තුවන්ති** අගාරවවචනං, ත්වං ත්වන්ති අත්ථො.

පාණාතිපාතඅදින්නාදානකාමෙසුමිච්ඡාචාරමුසාවාදපිසුණවාචාඵරුසවාචාසම්ඵප්පලාපඅභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදිට්ඨී **දස අකුසලකම්මපථා.** චත්තාරො සස්සතවාදා චත්තාරො එකච්චසස්සතවාදා චත්තාරො අන්තානන්තිකා චත්තාරො අමරාවික්ඛෙපිකා ද්වෙ අධිච්චසමුප්පන්නිකා සොළස සඤ්ඤීවාදා අට්ඨ අසඤ්ඤීවාදා අට්ඨ නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදා සත්ත උච්ඡෙදවාදා පඤ්ච පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති එතානි **ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි.** රූපතණ්හාදිඡතණ්හායෙව පච්චෙකං කාමතණ්හාභවතණ්හාවිභවතණ්හාවසෙන අට්ඨාරස හොන්ති. තථා හි රූපාරම්මණා තණ්හා, රූපෙ වා තණ්හාති රූපතණ්හා, සා කාමරාගභාවෙන රූපං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා කාමතණ්හා, සස්සතදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන "රූපං නිච්චං ධුවං සස්සත"න්ති එවං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා භවතණ්හා, උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතරාගභාවෙන "රූපං උච්ඡිජ්ජති විනස්සති පෙච්ච න භවතී"ති එවං අස්සාදෙන්තී පවත්තමානා විභවතණ්හාති එවං තිවිධා හොති. යථා ච රූපතණ්හා, එවං සද්දතණ්හාදයොපීති එතානි අට්ඨාරස තණ්හාවිචරිතානි හොන්ති, තානි අජ්ඣත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස, බහිද්ධාරූපාදීසු අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, ඉති අතීතානි ඡත්තිංස, අනාගතානි ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්නානි ඡත්තිංසාති **අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතානි,** අට්ඨුත්තරසතතණ්හාවිචරිතානීති අත්ථො. **පභෙද-**සද්දො පච්චෙකං සම්බන්ධිතබ්බො. තත්ථායං යොජනා "ලොභප්පභෙදො දොසප්පභෙදො යාව අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතප්පභෙදො"ති. **සබ්බදරථපරිළාහකිලෙසසතසහස්සානීති** සබ්බානි සත්තානං දරථපරිළාහකරානි කිලෙසානං අනෙකානි සතසහස්සානි. ආරම්මණාදිවිභාගතො හි පවත්තිආකාරවිභාගතො ච අනන්තප්පභෙදා කිලෙසා.

සඞ්ඛෙපතො වාතිආදීසු සම්පති ආයතිඤ්ච සත්තානං අනත්ථාවහත්තා මාරණට්ඨෙන විබාධනට්ඨෙන කිලෙසාව මාරොති **කිලෙසමාරො.** වධකට්ඨෙන ඛන්ධාව මාරොති **ඛන්ධමාරො.** තථා හි වුත්තං "වධකං රූපං, වධකං රූපන්ති යථාභූතං නප්පජානාතී"තිආදි. ජාතිජරාදිමහාබ්‍යසනනිබ්බත්තනෙන අභිසඞ්ඛාරොව මාරො **අභිසඞ්ඛාරමාරො.** සංකිලෙසනිමිත්තං හුත්වා ගුණමාරණට්ඨෙන දෙවපුත්තොව මාරොති **දෙවපුත්තමාරො.** සත්තානං ජීවිතස්ස ජීවිතපරික්ඛාරානඤ්ච ජානිකරණෙන මහාබාධරූපත්තා මච්චු එව මාරොති **මච්චුමාරො.** තත්ථ සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන සබ්බසො අප්පවත්තිකරණෙන කිලෙසමාරං, සමුදයප්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන ඛන්ධමාරං, සහායවෙකල්ලකරණවසෙන සබ්බසො අප්පවත්තිකරණෙන අභිසඞ්ඛාරමාරං, බලවිධමනවිසයාතික්කමනවසෙන දෙවපුත්තමච්චුමාරඤ්ච අභඤ්ජි, භග්ගෙ අකාසීති අත්ථො. **පරිස්සයානන්ති** උපද්දවානං.

සතපුඤ්ඤජලක්ඛණධරස්සාති අනෙක සත පුඤ්ඤ නිබ්බත්තමහා පුරිසලක්ඛණධරස්ස. එත්ථ හි "කෙවලං සතමත්තෙන පුඤ්ඤකම්මෙන එකෙකලක්ඛණං නිබ්බත්ත"න්ති ඉමමත්ථං න රොචයිංසු අට්ඨකථාචරියා "එවං සන්තෙ යො කොචි බුද්ධො භවෙය්‍යා"ති, අනන්තාසු පන ලොකධාතූසු යත්තකා සත්තා, තෙහි සබ්බෙහි පච්චෙකං සතක්ඛත්තුං කතානි දානාදීනි පුඤ්ඤකම්මානි යත්තකානි, තතො එකෙකං පුඤ්ඤකම්මං මහාසත්තෙන සතගුණං කතං සතන්ති අධිප්පෙතන්ති ඉමමත්ථං රොචයිංසු. තස්මා ඉධ **සත**-සද්දො බහුභාවපරියායො, න සඞ්ඛ්‍යාවිසෙසවචනොති දට්ඨබ්බො "සතග්ඝං සතං දෙවමනුස්සා"තිආදීසු විය. **රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති** ඉතරාසං ඵලසම්පදානං මූලභාවතො අධිට්ඨානභාවතො ච. **දීපිතා හොතීති** ඉදං ධම්මකායසම්පත්තීතිආදීසුපි යොජෙතබ්බං. තත්ථ පහානසම්පදාපුබ්බකත්තා ඤාණසම්පදාදීනං ධම්මකායසම්පත්ති දීපිතා හොතීති වෙදිතබ්බං. **ලොකියසරික්ඛකානං බහුමතභාවොති** එත්ථ භාග්‍යවන්තතාය ලොකියානං බහුමතභාවො, භග්ගදොසතාය සරික්ඛකානං බහුමතභාවොති යොජෙතබ්බං. එවං ඉතො පරෙසුපි යථාක්කමං යොජනා වෙදිතබ්බා.

පුඤ්ඤවන්තං ගහට්ඨා ඛත්තියාදයො අභිගච්ඡන්ති, පහීනදොසං දොසවිනයාය ධම්මං දෙසෙතීති පබ්බජිතා තාපසපරිබ්බාජකාදයො අභිගච්ඡන්තීති ආහ **"ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා"**ති. අභිගතානඤ්ච තෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරසබ්භාවතො රූපකායං තස්ස පසාදචක්ඛුනා, ධම්මකායං පඤ්ඤාචක්ඛුනා දිස්වා දුක්ඛද්වයස්ස පටිප්පස්සම්භනතොති වෙදිතබ්බො. භාග්‍යවන්තතාය උපගතානං ආමිසදානං දෙති, භග්ගදොසතාය ධම්මදානං දෙතීති ආහ **"ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා"**ති. **ලොකියලොකුත්තරසුඛෙහි ච සංයොජනසමත්ථතා දීපිතා හොතීති** "පුබ්බෙ ආමිසදානධම්මදානෙහි මයා අයං ලොකග්ගභාවො අධිගතො, තස්මා තුම්හෙහිපි එවමෙව පටිපජ්ජිතබ්බ"න්ති එවං සම්මාපටිපත්තියං නියොජනෙන අභිගතානං ලොකියලොකුත්තරසුඛෙහි සංයොජනසමත්ථතා ච දීපිතා හොති.

සකචිත්තෙ ඉස්සරියං නාම අත්තනො චිත්තස්ස වසීභාවාපාදනංයෙව, පටිකූලාදීසු අප්පටිකූලසඤ්ඤිතාදිවිහාරසිද්ධි, අධිට්ඨානිද්ධිආදිකො ඉද්ධිවිධොපි චිත්තිස්සරියමෙව චිත්තභාවනාය වසීභාවප්පත්තියා ඉජ්ඣනතො. **අණිමාලඝිමාදිකන්ති ආදි-**සද්දෙන මහිමා පත්ති පාකම්මං ඊසිතා වසිතා යත්ථකාමාවසායිතාති ඉමෙ ඡපි සඞ්ගහිතා. තත්ථ කායස්ස අණුභාවකරණං **අණිමා.** ආකාසෙ පදසා ගමනාදීනං

අරහභාවෙන ලහුභාවො **ලඝිමා**. මහත්තං **මහිමා** කායස්ස මහන්තතාපාදනං. ඉට්ඨදෙසස්ස පාපුණනං **පත්ති**. අධිට්ඨානාදිවසෙන ඉච්ඡිතනිප්ඵාදනං **පාකම්මං**. සයංවසිතා ඉස්සරභාවො **ඊසිතා**. ඉද්ධිවිධෙ වසීභාවො **වසිතා**. ආකාසෙන වා ගච්ඡතො අඤ්ඤං වා කිඤ්චි කරොතො යත්ථ කත්ථචි වොසානප්පත්ති **යත්ථකාමාවසායිතා** . ''කුමාරකරූපාදිදස්සන''න්තිපි වදන්ති. එවමිදං අට්ඨවිධං ලොකියසම්මතං ඉස්සරියං. තං පන භගවතො ඉද්ධිවිධන්තොගධං අනඤ්ඤසාධාරණඤ්චාති ආහ **''සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථී''**ති. තථා ලොකුත්තරො ධම්මො අත්ථීති සම්බන්ධො. එවං යසාදීසුපි **අත්ථි**-සද්දො යොජෙතබ්බො.

කෙසඤ්චි යසො පදෙසවුත්ති අයථාභූතගුණසන්නිස්සයත්තා අපරිසුද්ධො ච හොති, න එවං තථාගතස්සාති දස්සෙතුං **''ලොකත්තයබ්‍යාපකො''**ති වුත්තං. තත්ථ ඉධ අධිගතසත්ථුගුණානං ආරුප්පෙ උප්පන්නානං ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනා භගවතො යසො පාකටො හොතීති ආහ ''ලොකත්තයබ්‍යාපකො''ති. **යථාභුච්චගුණාධිගතොති** යථාභූතගුණෙහි අධිගතො. **අතිවිය පරිසුද්ධොති** යථාභූතගුණාධිගතත්තා එව අච්චන්තපරිසුද්ධො. **සබ්බාකාරපරිපූරාති** අනවසෙසලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනාදිසම්පත්තියා සබ්බාකාරෙහි පරිපුණ්ණා. **සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගසිරීති** සබ්බෙසං අඞ්ගපච්චඞ්ගානං සොභා. **යං යං එතෙන ඉච්ඡිතං පත්ථිතන්ති** ''තිණ්ණො තාරෙය්‍යා''න්තිආදිනා යං යං එතෙන ලොකනාථෙන මනොවචීපණිධානවසෙන ඉච්ඡිතං කායපණිධානවසෙන පත්ථිතං. **තථෙවාති** පණිධානානුරූපමෙව. **සම්මාවායාමසඞ්ඛාතො පයත්තොති** වීරියපාරමිභාවප්පත්තො අරියමග්ගපරියාපන්නො ච සම්මාවායාමසඞ්ඛාතො උස්සාහො.

කුසලාදීහි භෙදෙහීති සබ්බත්තිකදුකපදසඞ්ගහිතෙහි කුසලාදිප්පභෙදෙහි. **පටිච්චසමුප්පාදාදීහීති ආදි**-සද්දෙන න කෙවලං විභඞ්ගපාළියං ආගතා සතිපට්ඨානාදයොව සඞ්ගහිතා, අථ ඛො සඞ්ගහාදයො සමයවිමුත්තාදයො ඨපනාදයො තිකපට්ඨානාදයො ච සඞ්ගහිතාති වෙදිතබ්බං. **පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨෙන වා දුක්ඛමරියසච්චන්තිආදීසු පීළනට්ඨො** තංසමඞ්ගිනො සත්තස්ස හිංසනං අවිප්ඵාරිකතාකරණං. **සඞ්ඛතට්ඨො** සමෙච්ච සඞ්ගම්ම සම්භූය පච්චයෙහි කතභාවො. **සන්තාපට්ඨො** දුක්ඛදුක්ඛතාදීහි සන්තාපනං පරිදහනං. **විපරිණාමට්ඨො** ජරාය මරණෙන චාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බතා. සමුදයස්ස **ආයූහනට්ඨො** දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තනවසෙන සම්පිණ්ඩනං. **නිදානට්ඨො** ''ඉදං තං දුක්ඛ''න්ති නිදස්සෙන්තස්ස විය සමුට්ඨාපනං. **සංයොගට්ඨො** සංසාරදුක්ඛෙන සංයොජනං. **පලිබොධට්ඨො** මග්ගාධිගමස්ස නිවාරණං. නිරොධස්ස **නිස්සරණට්ඨො** සබ්බූපධීනං පටිනිස්සග්ගසභාවත්තා තතො විනිස්සටතා, තංනිස්සරණනිමිත්තතා වා. **විවෙකට්ඨො** සබ්බසඞ්ඛාරවිසංයුත්තතා. **අසඞ්ඛතට්ඨො** කෙනචිපි පච්චයෙන අනභිසඞ්ඛතතා. **අමතට්ඨො** නිච්චසභාවත්තා මරණාභාවො, සත්තානං මරණාභාවහෙතුතා වා. **මග්ගස්ස නිය්‍යානට්ඨො** වට්ටදුක්ඛතො නික්කමනට්ඨො. **හෙතුඅත්ථො** නිබ්බානස්ස සම්පාපකභාවො. **දස්සනට්ඨො** අච්චන්තසුඛුමස්ස නිබ්බානස්ස සච්ඡිකරණං. **ආධිපතෙය්‍යට්ඨො** චතුසච්චදස්සනෙ සම්පයුත්තානං ආධිපච්චකරණං, ආරම්මණාධිපතිභාවො වා විසෙසතො මග්ගාධිපතිවචනතො . සතිපි හි ඣානාදීනං ආරම්මණාධිපතිභාවෙ ''ඣානාධිපතිනො ධම්මා''ති එවමාදිං අවත්වා ''මග්ගාධිපතිනො ධම්මා''ඉච්චෙව වුත්තං, තස්මා විඤ්ඤායති ''අත්ථි මග්ගස්ස ආරම්මණාධිපතිභාවෙ විසෙසො''ති. එතෙයෙව ච පීළනාදයො සොළසාකාරාති වුච්චන්ති.

දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙතිආදීසු කසිණාදිආරම්මණානි රූපාවචරජ්ඣානානි **දිබ්බවිහාරො**. මෙත්තාදිජ්ඣානානි **බ්‍රහ්මවිහාරො**. ඵලසමාපත්ති **අරියවිහාරො**. කාමෙහි විවෙකට්ඨකායතාවසෙන එකීභාවො **කායවිවෙකො**. පඨමජ්ඣානාදිනා නීවරණාදීහි විවිත්තචිත්තතා **චිත්තවිවෙකො**. **උපධිවිවෙකො** නිබ්බානං. **උපධීති** චෙත්ථ චත්තාරො උපධී කාමූපධි ඛන්ධූපධි කිලෙසූපධි අභිසඞ්ඛාරූපධීති. කාමාපි හි ''යං පඤ්ච කාමගුණෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති සුඛං සොමනස්සං, අයං කාමානං අස්සාදො''ති (ම. නි. 1.166) එවං වුත්තස්ස සුඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො උපධීයති එත්ථ සුඛන්ති ඉමිනා වචනත්ථෙන ''උපධී''ති වුච්චන්ති, ඛන්ධාපි ඛන්ධමූලකස්ස දුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, කිලෙසාපි අපායදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො, අභිසඞ්ඛාරාපි භවදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො වුත්තනයෙන ''උපධී''ති වුච්චන්ති. ඉමෙහි පන චතූහි උපධීහි විවිත්තතාය නිබ්බානං ''උපධිවිවෙකො''ති වුච්චති.

සුඤ්ඤතාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො අරියමග්ගො **සුඤ්ඤතවිමොක්ඛො**. සො හි සුඤ්ඤතාය ධාතුයා උප්පන්නත්තා සුඤ්ඤතො, කිලෙසෙහි ච විමුත්තත්තා විමොක්ඛො. එතෙනෙව නයෙන අප්පණිහිතාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො **අප්පණිහිතවිමොක්ඛො**. අනිමිත්තාකාරෙන නිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තො **අනිමිත්තවිමොක්ඛො**. අථ වා සුඤ්ඤතානුපස්සනාසඞ්ඛාතාය අනත්තානුපස්සනාය වසෙන පටිලද්ධො අරියමග්ගො ආගමනවසෙන ''සුඤ්ඤතවිමොක්ඛො''ති වුච්චති. තථා අප්පණිහිතානුපස්සනාසඞ්ඛාතාය දුක්ඛානුපස්සනාය වසෙන පටිලද්ධො අප්පණිහිතවිමොක්ඛො. අනිමිත්තානුපස්සනාසඞ්ඛාතාය අනිච්චානුපස්සනාය වසෙන පටිලද්ධො ''අනිමිත්තවිමොක්ඛො''ති වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''අනිච්චතො මනසිකරොන්තො අධිමොක්ඛබහුලො අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිලභති, දුක්ඛතො මනසිකරොන්තො පස්සද්ධිබහුලො අප්පණිහිතවිමොක්ඛං පටිලභති, අනත්තතො මනසිකරොන්තො වෙදබහුලො සුඤ්ඤතවිමොක්ඛං පටිලභතී''ති (පටි. ම. 1.223).

අඤ්ඤෙති ලොකියඅභිඤ්ඤාදිකෙ.

කිලෙසාභිසඞ්ඛාරවසෙන භවෙසු පරිබ්භමනං, තඤ්ච තණ්හාපධානන්ති ආහ **"තණ්හාසඞ්ඛාතං ගමන"**න්ති. **වන්තන්ති** අරියමග්ගමුඛෙන උග්ගිරිතං පුන අපච්චාගමනවසෙන ඡඩ්ඩිතං. භගවාති වුච්චති නිරුත්තිනයෙනාති දස්සෙන්තො ආහ **"යථා ලොකෙ"**තිආදි. යථා ලොකෙ නිරුත්තිනයෙන එකෙකපදතො එකෙකමක්ඛරං ගහෙත්වා ''මෙඛලා''ති වුත්තං, එවමිධාපීති අත්ථො. **මෙහනස්සාති** ගුය්හප්පදෙසස්ස. **ඛස්සාති** ඔකාසස්ස.

අපරො නයො (ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා) – භාගවාති භගවා. භතවාති භගවා. භාගෙ වනීති භගවා. භගෙ වනීති භගවා. භත්තවාති භගවා. භගෙ වමීති භගවා. භාගෙ වමීති භගවා.

භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි භත්තවා;
භගෙ වමි තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො.

තත්ථ කථං **භාගවාති භගවා**? යෙ තෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා ගුණකොට්ඨාසා, තෙ අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා තථාගතස්ස අත්ථි උපලබ්භන්ති. තථා හිස්ස සීලං සමාධි පඤ්ඤා විමුත්ති විමුත්තිඤාණදස්සනං, හිරි ඔත්තප්පං, සද්ධා වීරියං, සති සම්පජඤ්ඤං, සීලවිසුද්ධි දිට්ඨිවිසුද්ධි, සමථො විපස්සනා, තීණි කුසලමූලානි, තීණි සුචරිතානි, තයො සම්මාවිතක්කා, තිස්සො අනවජ්ජසඤ්ඤා, තිස්සො ධාතුයො, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි අරියඵලානි, චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණානි, චත්තාරො අරියවංසා, චත්තාරි වෙසාරජ්ජඤාණානි, පඤ්ච පධානියඞ්ගානි, පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, පඤ්ච නිස්සාරණියා ධාතුයො, පඤ්ච විමුත්තායතනඤාණානි, පඤ්ච විමුත්තිපරිපාචනීයා සඤ්ඤා, ඡ අනුස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවා, ඡ නිස්සාරණියා ධාතුයො, ඡ සතතවිහාරා, ඡ අනුත්තරියානි, ඡනිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා, ඡ අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤාණානි, සත්ත අපරිහානීයා ධම්මා, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගානි, සත්ත සප්පුරිසධම්මා, සත්ත නිජ්ජරවත්ථූනි, සත්ත සඤ්ඤා, සත්තදක්ඛිණෙය්‍යපුග්ගලදෙසනා, සත්තඛීණාසවබලදෙසනා, අට්ඨපඤ්ඤාපටිලාභහෙතුදෙසනා, අට්ඨ සම්මත්තානි, අට්ඨලොකධම්මාතික්කමො, අට්ඨ ආරම්භවත්ථූනි, අට්ඨඅක්ඛණදෙසනා, අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කා, අට්ඨඅභිභායතනදෙසනා, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව යොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා, නව පාරිසුද්ධිපධානියඞ්ගානි, නවසත්තාවාසදෙසනා, නව ආඝාතප්පටිවිනයා, නව සඤ්ඤා, නව නානත්තා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස නාථකරණා ධම්මා, දස කසිණායතනානි, දස කුසලකම්මපථා, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසා, දස අසෙක්ඛධම්මා, දස තථාගතබලානි, එකාදස මෙත්තානිසංසා, ද්වාදස ධම්මචක්කාකාරා, තෙරස ධුතගුණා, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, පඤ්චදස විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා, සොළසවිධා ආනාපානස්සති, සොළස අපරන්තපනීයා ධම්මා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි, චතුචත්තාලීස ඤාණවත්ථූනි, පඤ්ඤාස උදයබ්බයඤාණානි, පරොපණ්ණාස කුසලධම්මා, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනි, චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤාණං, අනන්තනයසමන්තපට්ඨානපවිචයපච්චවෙක්ඛණදෙසනාඤාණානි, තථා අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තානං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනඤාණානි චාති එවමාදයො අනන්තාපරිමාණභෙදා අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා සංවිජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති, තස්මා යථාවුත්තවිභාගා ගුණභාගා අස්ස අත්ථීති භාගවාති වත්තබ්බෙ ආකාරස්ස රස්සත්තං කත්වා ''භගවා''ති වුත්තො. එවං තාව භාගවාති භගවා.

යස්මා සීලාදයො සබ්බෙ, ගුණභාගා අසෙසතො;
විජ්ජන්ති සුගතෙ තස්මා, භගවාති පවුච්චති.

කථං **භතවාති භගවා**? යෙ තෙ සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නෙහි මනුස්සත්තාදිකෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා සම්මාසම්බොධියා කතමහාභිනීහාරෙහි මහාබොධිසත්තෙහි පරිපූරෙතබ්බා දානපාරමී සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියඛන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාපාරමීති දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො, දානාදීනි චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි, චත්තාරි අධිට්ඨානානි, අත්තපරිච්චාගො නයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගොති පඤ්ච මහාපරිච්චාගා, පුබ්බයොගො, පුබ්බචරියා, ධම්මක්ඛානං, ඤාතත්ථචරියා, ලොකත්ථචරියා, බුද්ධත්ථචරියාති එවමාදයො සඞ්ඛෙපතො වා පුඤ්ඤසම්භාරඤාණසම්භාරා බුද්ධකරා ධම්මා, තෙ මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි යථා හානභාගියා සංකිලෙසභාගියා ඨිතිභාගියා වා න හොන්ති, අථ ඛො උත්තරුත්තරි විසෙසභාගියාව හොන්ති, එවං සක්කච්චං නිරන්තරං අනවසෙසතො භතා සම්භතා අස්ස අත්ථීති භතවාති භගවා නිරුත්තිනයෙන ත-කාරස්ස ග-කාරං කත්වා. අථ වා **භතවාති** තෙයෙව යථාවුත්තෙ බුද්ධකරෙ ධම්මෙ වුත්තනයෙන භරි සම්භරි, පරිපූරෙසීති අත්ථො. එවම්පි භතවාති භගවා.

යස්මා සම්බොධියා සබ්බෙ, දානපාරමිආදිකෙ;
සම්භාරෙ භතවා නාථො, තස්මාපි භගවා මතො.

කථං **භාගෙ වනීති භගවා**? යෙ තෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තිභාගා, තෙ අනවසෙසතො ලොකහිතත්ථං අත්තනො ච දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං නිච්චකප්පං වනි භජි සෙවි බහුලමකාසීති භාගෙ වනීති භගවා. අථ වා අභිඤ්ඤෙය්‍යධම්මෙසු කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු ච යෙ තෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිවසෙන සඞ්ඛෙපතො වා චතුබ්බිධා අභිසමයභාගා, විත්ථාරතො පන ''චක්ඛු පරිඤ්ඤෙය්‍යං, සොතං පරිඤ්ඤෙය්‍යං...පෙ.... ජරාමරණං

පරිඤ්ඤෙය්‍යා''න්තිආදිනා (පටි. ම. 1.21) අනෙකෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යභාගා, ''චක්ඛුස්ස සමුදයො පහාතබ්බො…පෙ…. ජරාමරණස්ස සමුදයො පහාතබ්බො''තිආදිනා නයෙන පහාතබ්බභාගා, ''චක්ඛුස්ස නිරොධො…පෙ…. ජරාමරණස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො''තිආදිනා සච්ඡිකාතබ්බභාගා, ''චක්ඛුස්ස නිරොධගාමිනී පටිපදා''තිආදිනා ''චත්තාරො සතිපට්ඨානා''තිආදිනා ච අනෙකභෙදා භාවෙතබ්බභාගා ච ධම්මා වුත්තා, තෙ සබ්බෙ වනි භජී යථාරහං ගොචරභාවනාසෙවනානං වසෙන සෙවි. එවම්පි භාගෙ වනීති භගවා. අථ වා යෙ ඉමෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා සාවකෙහි සාධාරණා ගුණකොට්ඨාසා ගුණභාගා, කින්ති නු ඛො තෙ විනෙය්‍යසන්තානෙසු පතිට්ඨපෙය්‍යන්ති මහාකරුණාය වනි අභිපත්ථයි, සා චස්ස අභිපත්ථනා යථාධිප්පෙතඵලාවහා අහොසි. එවම්පි භාගෙ වනීති භගවා.

යස්මා ඤෙය්‍යසමාපත්ති-ගුණභාගෙ තථාගතො;
භජී පත්ථයි සත්තානං, හිතාය භගවා තතො.

කථං **භගෙ වනීති භගවා**? සමාසතො තාව කතපුඤ්ඤෙහි පයොගසම්පන්නෙහි යථාවිභවං භජීයන්තීති භගා, ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තියො. තත්ථ ලොකියෙ තාව තථාගතො සම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතො පරමුක්කංසගතෙ වනි භජී සෙවි, යත්ථ පතිට්ඨාය නිරවසෙසතො බුද්ධකරධම්මෙ සමන්නානෙන්තො බුද්ධධම්මෙ පරිපාචෙසි. බුද්ධභූතො පන තෙ නිරවජ්ජසුඛූපසංහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ ලොකුත්තරෙපි වනි භජී සෙවි. විත්ථාරතො පන පදෙසරජ්ජඉස්සරියචක්කවත්තිසම්පත්තිදෙවරජ්ජසම්පත්තිආදිවසෙන ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිඤාණදස්සනමග්ගභාවනාඵලසච්ඡිකිරියාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන ච අනෙකවිහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ භගෙ වනි භජී සෙවි. එවං භගෙ වනීති භගවා.

යා තා සම්පත්තියො ලොකෙ, යා ච ලොකුත්තරා පුථු;
සබ්බා තා භජී සම්බුද්ධො, තස්මාපි භගවා මතො.

කථං **භත්තවාති භගවා**? භත්තා දළ්හභත්තිකා අස්ස බහූ අත්ථීති භත්තවා. තථාගතො හි මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගීභාවතො සබ්බසත්තුත්තමො, සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය ද්වත්තිංස මහාපුරිසලක්ඛණාසීති අනුබ්‍යඤ්ජන බ්‍යාමප්පභාදි අනඤ්ඤසාධාරණවිසෙසපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය යථාභුච්චගුණාධිගතෙන ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනයප්පවත්තෙන ලොකත්තයබ්‍යාපිනා සුවිපුලෙන සුවිසුද්ධෙන ච ථුතිඝොසෙන සමන්නාගතත්තා උක්කංසපාරමිප්පත්තාසු අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිතාආදීසු සුප්පතිට්ඨිතභාවතො දසබලචතුවෙසාරජ්ජාදිනිරතිසයගුණවිසෙසසමඞ්ගීභාවතො ච රූපප්පමාණො රූපප්පසන්නො, ඝොසප්පමාණො ඝොසප්පසන්නො, ලූඛප්පමාණො ලූඛප්පසන්නො, ධම්මප්පමාණො ධම්මප්පසන්නොති එවං චතුප්පමාණිකෙ ලොකසන්නිවාසෙ සබ්බථාපි පසාදාවහභාවෙන සමන්තපාසාදිකත්තා අපරිමාණානං සත්තානං සදෙවමනුස්සානං ආදරබහුමානගාරවායතනතාය පරමපෙමසම්භත්තිට්ඨානං. යෙ චස්ස ඔවාදෙ පතිට්ඨිතා අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතා හොන්ති, කෙනචි අසංහාරියා තෙසං සම්භත්ති සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වාති. තථා හි තෙ අත්තනො ජීවිතපරිච්චාගෙපි තත්ථ පසාදං න පරිච්චජන්ති තස්ස වා ආණං දළ්හභත්තිභාවතො. තෙනෙවාහ –

''යො වෙ කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො,
කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොතී''ති. (ජා. 2.17.78);

''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො ඨිතධම්මො වෙලං නාතිවත්තති, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්තී''ති (උදා. 45; චූළව. 385) ච.

එවං භත්තවාති භගවා නිරුත්තිනයෙන එකස්ස ත-කාරස්ස ලොපං කත්වා ඉතරස්ස ත-කාරස්ස ග-කාරං කත්වා.

ගුණාතිසයයුත්තස්ස, යස්මා ලොකහිතෙසිනො;
සම්භත්තා බහවො සත්ථු, භගවා තෙන වුච්චති.

කථං **භගෙ වමීති භගවා**? යස්මා තථාගතො බොධිසත්තභූතොපි පුරිමාසු ජාතීසු පාරමියො පූරෙන්තො භගසඞ්ඛාතං සිරිං ඉස්සරියං යසඤ්ච වමි උග්ගිරි, ඛෙළපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි. තථා හිස්ස **සොමනස්සකුමාරකාලෙ**(ජා. 1.15.211 ආදයො) **හත්ථිපාලකුමාරකාලෙ** (ජා. 1.15.337 ආදයො) **අයොඝරපණ්ඩිතකාලෙ**(ජා. 1.15.363 ආදයො) **මූගපක්ඛපණ්ඩිතකාලෙ** (ජා. 2.22.1 ආදයො) **චූළසුතසොමකාලෙති** (ජා. 2.17.195 ආදයො) එවමාදීසු නෙක්ඛම්මපාරමීපූරණවසෙන දෙවරජ්ජසදිසාය රජ්ජසිරියා පරිච්චත්තත්තභාවානං පමාණං නත්ථි, චරිමත්තභාවෙපි හත්ථගතං චක්කවත්තිසිරිං දෙවලොකාධිපච්චසදිසං චතුදීපිස්සරියං චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්නිස්සයං සත්තරතනසමුජ්ජලං යසඤ්ච තිණායපි අමඤ්ඤමානො නිරපෙක්ඛො පහාය අභිනික්ඛමිත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, තස්මා ඉමෙ සිරිආදිකෙ භගෙ වමීති භගවා. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති භගා,

සිනෙරුයුගන්ධරඋත්තරකුරුහිමවන්තාදිභාජනලොකවිසෙසසන්නිස්සයා සොභා කප්පට්ඨායිභාවතො, තෙපි භගවා වමි තංනිවාසිසත්තාවාසසමතික්කමනතො තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන පජහීති. එවම්පි භගෙ වමීති භගවා.

චක්කවත්තිසිරිං යස්මා, යසං ඉස්සරියං සුඛං;
පහාසි ලොකචිත්තඤ්ච, සුගතො භගවා තතො.

කථං **භාගෙ වමීති භගවා**? භාගා නාම සභාගධම්මකොට්ඨාසා, තෙ ඛන්ධායතනධාතාදිවසෙන, තත්ථාපි රූපවෙදනාදිවසෙන අතීතාදිවසෙන ච අනෙකවිධා, තෙ ච භගවා සබ්බං පපඤ්චං සබ්බං යොගං සබ්බං ගන්ථං සබ්බං සංයොජනං සමුච්ඡින්දිත්වා අමතධාතුං සමධිගච්ඡන්තො වමි උග්ගිරි, අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි න පච්චාගමි. තථා හෙස සබ්බත්ථකමෙව පථවිං ආපං තෙජං වායං, චක්ඛුං සොතං ඝානං ජිව්හං කායං මනං, රූපෙ සද්දෙ ගන්ධෙ රසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ධම්මෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං…පෙ…. මනොවිඤ්ඤාණං, චක්ඛුසම්ඵස්සං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං චෙතනං, රූපතණ්හං…පෙ…. ධම්මතණ්හං, රූපවිතක්කං…පෙ…. ධම්මවිතක්කං, රූපවිචාරං…පෙ…. ධම්මවිචාරන්තිආදිනා අනුපදධම්මවිභාගවසෙනපි සබ්බෙව ධම්මකොට්ඨාසෙ අනවසෙසතො වමි උග්ගිරි, අනපෙක්ඛපරිච්චාගෙන ඡඩ්ඩයි. වුත්තඤ්හෙතං ''යං තං, ආනන්ද, චත්තං වන්තං මුත්තං පහීනං පටිනිස්සට්ඨං, තං තථාගතො පුන පච්චාගමිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතී''ති (දී. නි. 2.183). එවම්පි භාගෙ වමීති භගවා. අථ වා **භාගෙ වමීති** සබ්බෙපි කුසලාකුසලෙ සාවජ්ජානවජ්ජෙ හීනපණීතෙ කණ්හසුක්කසප්පටිභාගෙ ධම්මෙ අරියමග්ගඤාණමුඛෙන වමි උග්ගිරි, අනපෙක්ඛො පරිච්චජි පජහි, පරෙසඤ්ච තථත්තාය ධම්මං දෙසෙසි. වුත්තම්පි චෙතං ''ධම්මාපි වො, භික්ඛවෙ , පහාතබ්බා පගෙව අධම්මා (ම. නි. 240). කුල්ලූපමං වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි නිත්ථරණත්ථාය, නො ගහණත්ථායා''තිආදි (ම. නි. 1.240). එවම්පි භාගෙ වමීති භගවා.

ඛන්ධායතනධාතාදි ධම්මභෙදා මහෙසිනා;
කණ්හා සුක්කා යතො වන්තා, තතොපි භගවා මතො.

තෙන වුත්තං –

''භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි භත්තවා;
භගෙ වමි තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො''ති.

එත්ථ ච යස්මා සඞ්ඛෙපතො අත්තහිතසම්පත්තිපරහිතපටිපත්තිවසෙන දුවිධා බුද්ධගුණා, තාසු අත්තහිතසම්පත්ති පහානසම්පදාඤාණසම්පදාභෙදතො දුවිධා ආනුභාවසම්පදාදීනං තදවිනාභාවෙන තදන්තොගධත්තා. පරහිතපටිපත්ති පයොගාසයභෙදතො දුවිධා. තත්ථ පයොගතො ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛචිත්තස්ස සබ්බදුක්ඛනියානිකධම්මූපදෙසො, ආසයතො පටිවිරුද්ධෙසුපි නිච්චං හිතෙසිතා ඤාණපරිපාකකාලාගමනාදිපරහිතප්පටිපත්ති. ආමිසපටිග්ගහණාදිනාපි අත්ථචරියා පරහිතපඅපත්ති හොතියෙව, තස්මා තෙසම්පි විභාවනවසෙන **පාළියං** ''අරහ''න්තිආදීනං පදානං ගහණං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ **අරහන්ති** ඉමිනා පදෙන පහානසම්පදාවසෙන භගවතො අත්තහිතසම්පත්ති විභාවිතා, **සම්මාසම්බුද්ධො ලොකවිදූති** ච ඉමෙහි පදෙහි ඤාණසම්පදාවසෙන. නනු ච ''ලොකවිදූ''ති ඉමිනාපි සම්මාසම්බුද්ධතා විභාවීයතීති? සච්චං විභාවීයති, අත්ථි පන විසෙසො ''සම්මාසම්බුද්ධො''ති ඉමිනා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණානුභාවො විභාවිතො, ''ලොකවිදූ''ති පන ඉමිනා ආසයානුසයඤාණාදීනම්පි ආනුභාවො විභාවිතොති. **විජ්ජාචරණසම්පන්නොති** ඉමිනා සබ්බාපි භගවතො අත්තහිතසම්පත්ති විභාවිතා. **සුගතොති** පන ඉමිනා සමුදාගමතො පට්ඨාය භගවතො අත්තහිතසම්පත්ති පරහිතපටිපත්ති ච විභාවිතා. **අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී සත්ථා දෙවමනුස්සානන්ති** ඉමෙහි පදෙහි භගවතො පරහිතපටිපත්ති විභාවිතා. **බුද්ධොති** ඉමිනා භගවතො අත්තහිතසම්පත්ති පරහිතපටිපත්ති ච විභාවිතා. එවඤ්ච කත්වා ''සම්මාසම්බුද්ධො''ති වත්වා ''බුද්ධො''ති වචනං සමත්ථිතං හොති. තෙනෙවාහ ''අත්තනාපි බුජ්ඣි, අඤ්ඤෙපි සත්තෙ බොධෙසී''තිආදි . **භගවාති** ච ඉමිනාපි සමුදාගමතො පට්ඨාය භගවතො සබ්බා අත්තහිතසම්පත්ති පරහිතපටිපත්ති ච විභාවිතා.

අපරො නයො – හෙතුඵලසත්තූපකාරවසෙන සඞ්ඛෙපතො තිවිධා බුද්ධගුණා. තත්ථ **අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො ලොකවිදූති** ඉමෙහි පදෙහි ඵලසම්පත්තිවසෙන බුද්ධගුණා විභාවිතා. **අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථී සත්ථා දෙවමනුස්සානන්ති** ඉමෙහි සත්තූපකාරවසෙන බුද්ධගුණා පකාසිතා. **බුද්ධොති** ඉමිනා ඵලවසෙන සත්තූපකාරවසෙන ච බුද්ධගුණා විභාවිතා. **සුගතො භගවාති** පන ඉමෙහි පදෙහි හෙතුඵලසත්තූපකාරවසෙන බුද්ධගුණා විභාවිතාති වෙදිතබ්බං.

සො ඉමං ලොකන්තිආදීසු සො භගවාති යො ''අරහ''න්තිආදිනා කිත්තිතගුණො, සො භගවා. **ඉමං ලොකන්ති** නයිදං මහාජනස්ස සම්මුඛාමත්තං සන්ධාය වුත්තං, අථ ඛො අනවසෙසං පරියාදායාති දස්සෙතුං **''සදෙවක''**න්තිආදි

වුත්තං. තෙනාහ **"ඉදානි වත්තබ්බං නිදස්සෙතී"**ති. **පජාතත්තාති** යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තත්තා. **සදෙවකවචනෙන පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං** පාරිසෙසඤායෙනාති වෙදිතබ්බං ඉතරෙසං පදන්තරෙහි සඞ්ගහිතත්තා. **සදෙවකන්ති** ච අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. **සමාරකවචනෙන ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං** පච්චාසත්තිඤායෙනාති දට්ඨබ්බං. තත්ථ හි සො ජාතො තංනිවාසී ච. **සබ්‍රහ්මකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **පච්චත්ථිකා...පෙ.... සමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණන්ති** නිදස්සනමත්තමෙතං අපච්චත්ථිකානං අසමිතාබාහිතපාපානඤ්ච සමණබ්‍රාහ්මණානං සස්සමණබ්‍රාහ්මණීවචනෙන ගහිතත්තා. කාමං "සදෙවක"න්තිආදිවිසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති විඤ්ඤායති තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, "සලොමකො සපක්ඛකො"තිආදීසු පන අතුල්‍යයොගෙපි අයං සමාසො ලබ්භතීති බ්‍යභිචාරදස්සනතො පජාගහණන්ති ආහ **"පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණ"**න්ති. සදෙවකාදිවචනෙන උපපත්තිදෙවානං, සස්සමණබ්‍රාහ්මණීවචනෙන විසුද්ධිදෙවානඤ්ච ගහිතත්තා ආහ **"සදෙවමනුස්සවචනෙන සම්මුතිදෙවඅවසෙසමනුස්සග්ගහණ"**න්ති. තත්ථ **සම්මුතිදෙවා** රාජානො. **අවසෙසමනුස්සග්ගහණන්ති** සමණබ්‍රාහ්මණෙහි අවසෙසමනුස්සග්ගහණං. **තීහි පදෙහීති** සදෙවකසමාරකසබ්‍රහ්මකවචනෙහි. **ද්වීහීති** සස්සමණබ්‍රාහ්මණිං සදෙවමනුස්සන්ති ඉමෙහි ද්වීහි පදෙහි.

අරූපී සත්තා අත්තනො ආනෙඤ්ජවිහාරෙන විහරන්තා දිබ්බන්තීති දෙවාති ඉමං නිබ්බචනං ලභන්තීති ආහ **"සදෙවකග්ගහණෙන අරූපාවචරලොකො ගහිතො"**ති. තෙනෙවාහ භගවා "ආකාසානඤ්චායතනූපගානං දෙවානං සහබ්‍යත"න්තිආදි (අ. නි. 3.117). ඡකාමාවචරදෙවලොකස්ස සවිසෙසං මාරස්ස වසෙ වත්තනතො ආහ **"සමාරකග්ගහණෙන ඡකාමාවචරදෙවලොකො"**ති . අරූපීබ්‍රහ්මලොකස්ස විසුං ගහිතත්තා ආහ **"රූපී බ්‍රහ්මලොකො"**ති. **චතුපරිසවසෙනාති** ඛත්තියපරිසා, බ්‍රාහ්මණගහපතිසමණචාතුමහාරාජිකතාවතිංසමාරබ්‍රහ්මපරිසාති ඉමාසු අට්ඨසු පරිසාසු ඛත්තියාදිචතුපරිසවසෙන. ඉතරා පන චතස්සො පරිසා සමාරකග්ගහණෙන ගහිතා එවාති.

කථං පනෙත්ථ චතුපරිසවසෙන මනුස්සලොකො ගහිතො? "සස්සමණබ්‍රාහ්මණි"න්ති ඉමිනා සමණපරිසා බ්‍රාහ්මණපරිසා ච ගහිතා හොන්ති, "සදෙවමනුස්ස"න්ති ඉමිනා ඛත්තියපරිසා ගහපතිපරිසා ච ගහිතා, "පජ"න්ති ඉමිනා පන ඉමායෙව චතස්සො පරිසා වුත්තා, චතුපරිසසඞ්ඛාතං පජන්ති වුත්තං හොති, කථං පන සම්මුතිදෙවෙහි සහ මනුස්සලොකො ගහිතො? එත්ථාපි "සස්සමණබ්‍රාහ්මණි"න්ති ඉමිනා සමණබ්‍රාහ්මණා ගහිතා, "සදෙවමනුස්ස"න්ති ඉමිනා සම්මුතිදෙවසඞ්ඛාතා ඛත්තියා, ගහපතිසුද්දසඞ්ඛාතා අවසෙසමනුස්සා ච ගහිතා හොන්ති. ඉතො පන අඤ්ඤෙසං මනුස්සසත්තානං අභාවතො "පජ"න්ති ඉමිනා චතූහි පකාරෙහි ඨිතා එතෙයෙව මනුස්සසත්තා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. එවං විකප්පද්වයෙපි පජාග්ගහණෙන චතුපරිසාදිවසෙන ඨිතානං මනුස්සානංයෙව ගහිතත්තා ඉදානි "පජ"න්ති ඉමිනා අවසෙසසත්තෙ සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුකාමො ආහ **"අවසෙසසබ්බසත්තලොකො වා"**ති. තත්ථ නාගගරුළාදිවසෙන අවසෙසසත්තලොකො වෙදිතබ්බො. එත්ථාපි චතුපරිසවසෙන සම්මුතිදෙවෙහි වා සහ අවසෙසසබ්බසත්තලොකො වාති යොජෙතබ්බං. චතුපරිසසහිතො අවසෙසසුද්ධනාගසුපණ්ණනෙරයිකාදිසත්තලොකො, චතුධා ඨිතමනුස්සසහිතො වා අවසෙසනාගසුපණ්ණනෙරයිකාදිසත්තලොකො ගහිතොති වුත්තං හොති.

එත්තාවතා භාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි තෙන තෙන විසෙසෙන අභාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙතුං **"අපිචෙත්ථා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතොති** උක්කංසගතිවිජානනෙන. පඤ්චසු හි ගතීසු දෙවගතිපරියාපන්නාව සෙට්ඨා, තත්ථාපි අරූපිනො දූරසමුස්සාරිතකිලෙසදුක්ඛතාය සන්තපණීතආනෙඤ්ජවිහාරසමඞ්ගිතාය අතිවිය දීඝායුකතායාති එවමාදීහි විසෙසෙහි අතිවිය උක්කට්ඨා. **බ්‍රහ්මා මහානුභාවොති** දසසහස්සියං මහාබ්‍රහ්මුනො වසෙන වදති. "උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතො"ති හි වුත්තං. **අනුත්තරන්ති** සෙට්ඨං නවලොකුත්තරං. **අනුසන්ධික්කමොති** අත්ථානඤ්චෙව පදානඤ්ච අනුසන්ධානුක්කමො. පොරාණා පනෙත්ථ එවං වණ්ණයන්ති – **සදෙවකන්ති** දෙවතාහි සද්ධිං අවසෙසං ලොකං. **සමාරකන්ති** මාරෙන සද්ධිං අවසෙසං ලොකං. **සබ්‍රහ්මකන්ති** බ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං අවසෙසං ලොකං. එවං සබ්බෙපි තිභවූපගෙ සත්තෙ දෙවමාරබ්‍රහ්මසහිතතාසඞ්ඛාතෙහි තීහි පකාරෙහි "සදෙවක"න්තිආදීසු තීසු පදෙසු පක්ඛිපිත්වා පුන ද්වීහි පදෙහි පරියාදියන්තො **"සස්සමණබ්‍රාහ්මණිං පජං සදෙවමනුස්ස"**න්ති ආහ. එවං පඤ්චහිපි පදෙහි සදෙවකත්තාදිනා තෙන තෙන පකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නන්ති.

අභිඤ්ඤාති යකාරලොපෙනායං නිද්දෙසො, අභිජානිත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ **"අභිඤ්ඤාය අධිකෙන ඤාණෙන ඤත්වා"**ති. **අනුමානාදිපටික්ඛෙපොති** අනුමානඋපමානඅත්ථාපත්තිආදිපටික්ඛෙපො එකප්පමාණත්තා. සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය හි සබ්බපච්චක්ඛා බුද්ධා භගවන්තො. **අනුත්තරං විවෙකසුඛන්ති** ඵලසමාපත්තිසුඛං. තෙන වීමිස්සාපි කදාචි භගවතො ධම්මදෙසනා හොතීති **හිත්වාපීති** පිසද්දග්ගහණං. භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්තො යස්මිං ඛණෙ පරිසා සාධුකාරං වා දෙති, යථාසුතං වා ධම්මං පච්චවෙක්ඛති, තං ඛණං පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, යථාපරිච්ඡෙදඤ්ච සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ඨිතට්ඨානතො පට්ඨාය ධම්මං දෙසෙති. **අප්පං වා බහුං වා දෙසෙන්තොති** උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස වසෙන අප්පං වා, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස නෙය්‍යස්ස වා වසෙන බහුං වා දෙසෙන්තො. **ආදිකල්‍යාණාදිප්පකාරමෙව දෙසෙතීති** ආදිම්හිපි කල්‍යාණං භද්දකං අනවජ්ජමෙව කත්වා දෙසෙති. මජ්ඣෙපි පරියොසානෙපි කල්‍යාණං භද්දකං අනවජ්ජමෙව කත්වා දෙසෙතීති වුත්තං හොති. ධම්මස්ස හි කල්‍යාණතා නිය්‍යානිකතාය නිය්‍යානිකතා ච සබ්බසො අනවජ්ජභාවෙන.

සමන්තභද්දකත්තාති සබ්බභාගෙහි සුන්දරත්තා. **ධම්මස්සාති** පරියත්තිධම්මස්ස. කිඤ්චාපි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම පරමත්ථතො කොචි නත්ථි, යෙසු පන අවයවෙසු සමුදායරූපෙන අපෙක්ඛිතෙසු ගාථාති සමඤ්ඤා, තං තතො භින්නං විය කත්වා සංසාමිවොහාරං ආරොපෙත්වා දස්සෙන්තො **''පඨමපාදෙන ආදිකල්‍යාණො''**තිආදිමාහ. **එකානුසන්ධිකන්ති** ඉදං නාතිබහුවිභාගං යථානුසන්ධිනා එකානුසන්ධිකං සන්ධාය වුත්තං. ඉතරස්ස පන තෙනෙව දෙසෙතබ්බධම්මවිභාගෙන ආදිමජ්ඣපරියොසානභාගා ලබ්භන්තීති. **නිදානෙනාති** ආනන්දත්ථෙරෙන ඨපිතකාලදෙසදෙසකපරිසාදිඅපදිසනලක්ඛණෙන නිදානගන්ථෙන. **නිගමෙනාති** ''ඉදමවොචා''තිආදිකෙන ''ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති වා යථාවුත්තත්ථනිගමනෙන. සඞ්ගීතිකාරකෙහි ඨපිතානිපි හි නිදානනිගමනානි දස්සෙත්වා තීණි පිටකානි සත්ථු දෙසනාය අනුවිධානතො තදන්තොගධානෙව. තෙනෙව **දීඝනිකායට්ඨකථායං** ''එකානුසන්ධිකස්ස සුත්තස්ස නිදානං ආදි, ඉදමවොචාති පරියොසානං, උභින්නමන්තරා මජ්ඣ''න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.190) වුත්තං.

එවං සුත්තන්තපිටකවසෙන ධම්මස්ස ආදිකල්‍යාණාදිතං දස්සෙත්වා ඉදානි තීණි පිටකානි එකජ්ඣං ගහෙත්වා තං දස්සෙතුං **''සකලොපී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සාසනධම්මොති** –

> ''සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
> සචිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසන''න්ති. (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50) –

එවං වුත්තස්ස සත්ථුසාසනස්ස පකාසකො පරියත්තිධම්මො. සීලමූලකත්තා සාසනස්ස **''සීලෙන ආදිකල්‍යාණො''**ති වුත්තං. සමථාදීනං සාසනසම්පත්තියා වෙමජ්ඣභාවතො ආහ **''සමථවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො''**ති. නිබ්බානාධිගමතො උත්තරි කරණීයාභාවතො වුත්තං **''නිබ්බානෙන පරියොසානකල්‍යාණො''**ති. සාසනෙ සම්මාපටිපත්ති නාම පඤ්ඤාය හොති, තස්සා ච සීලං සමාධි ච මූලන්ති ආහ **''සීලසමාධීහි වා ආදිකල්‍යාණො''**ති. පඤ්ඤා පන අනුබොධපටිවෙධවසෙන දුවිධාති තදුභයම්පි ගණ්හන්තො **''විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො''**ති ආහ. තස්සා නිප්ඵත්තිඵලකිච්චං නිබ්බානසච්ඡිකිරියා, තතො පරං කත්තබ්බං නත්ථීති දස්සෙන්තො ආහ **''ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො''**ති. ඵලග්ගහණෙන වා සඋපාදිසෙසං නිබ්බානමාහ, ඉතරෙන ඉතරං. තදුභයඤ්ච සාසනසම්පත්තියා ඔසානන්ති ආහ ''ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො''ති.

බුද්ධසුබොධිතාය වා ආදිකල්‍යාණොති බුද්ධස්ස සුබොධිතා සම්මාසම්බුද්ධතා, තාය ආදිකල්‍යාණො තප්පභවත්තා. සබ්බසො සංකිලෙසප්පහානං වොදානපාරිපූරී ච ධම්මසුධම්මතා, තාය **මජ්ඣෙකල්‍යාණො** තංසරීරත්තා. සත්ථාරා යථානුසිට්ඨං තථා පටිපත්ති සඞ්ඝසුප්පටිපත්ති, තාය **පරියොසානකල්‍යාණො** තාය සාසනස්ස ලොකෙ සුප්පතිට්ඨිතභාවතො. **තන්ති** සාසනධම්මං. **තථත්තායාති** යථත්තාය භගවතා ධම්මො දෙසිතො, තථත්තාය තථභාවාය. සො පන අභිසම්බොධි පච්චෙකබොධි සාවකබොධීති තිවිධො ඉතො අඤ්ඤථා නිබ්බානාධිගමස්ස අභාවතො. තත්ථ සබ්බගුණෙහි අග්ගභාවතො ඉතරබොධිද්වයමූලතාය ච පඨමාය බොධියා ආදිකල්‍යාණතා, ගුණෙහි වෙමජ්ඣභාවතො දුතියාය මජ්ඣෙකල්‍යාණතා, තදුභයතාය වා වොසානතාය ච සාසනධම්මස්ස තතියාය පරියොසානකල්‍යාණතා වුත්තා.

එසොති සාසනධම්මො. **නීවරණවික්ඛම්භනතොති** විමුත්තායතනසීසෙ ඨත්වා සද්ධම්මං සුණන්තස්ස නීවරණානං වික්ඛම්භනසබ්භාවතො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යථා යථාවුසො, භික්ඛුනො සත්ථා වා ධම්මං දෙසෙති, අඤ්ඤතරො වා ගරුට්ඨානීයො සබ්‍රහ්මචාරී, තථා තථා සො තත්ථ ලභති අත්ථවෙදං ලභති ධම්මවෙද''න්ති.

> ''යස්මිං , භික්ඛවෙ, සමයෙ අරියසාවකො ඔහිතසොතො ධම්මං සුණාති, පඤ්චස්ස නීවරණානි තස්මිං සමයෙ පහීනානි හොන්තී''ති –

ච ආදි. **සමථවිපස්සනාසුඛාවහනතොති** සමථසුඛස්ස විපස්සනාසුඛස්ස ච සම්පාපනතො. වුත්තම්පි චෙතං ''සො විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛ''න්තිආදි, තථා –

> ''යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
> ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානතං.
> අමානුසී රතී හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො''ති ච. (ධ. ප. 374-373);

තථා පටිපන්නොති යථා සමථවිපස්සනාසුඛං ආවහති, යථා වා සත්ථාරා අනුසිට්ඨං, තථා පටිපන්නො සාසනධම්මො. **තාදිභාවාවහනතොති** ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන ඉට්ඨාදීසු තාදිභාවස්ස ලොකධම්මෙහි අනුපලෙපස්ස ආවහනතො. **නාථප්පභවත්තාති** පභවති එතස්මාති පභවො, උප්පත්තිට්ඨානං, නාථොව පභවො එතස්සාති නාථප්පභවො, තස්ස භාවො නාථප්පභවත්තං, තස්මා සාසනධම්මස්ස නාථහෙතුකත්තාති අත්ථො. **අත්ථසුද්ධියා මජ්ඣෙකල්‍යාණොති** නිරුපක්කිලෙසතාය නිය්‍යානිකතා අත්ථසුද්ධි, තාය මජ්ඣෙකල්‍යාණො. **කිච්චසුද්ධියා පරියොසානකල්‍යාණොති**

සුප්පටිපත්තිසඞ්ඛාතකිච්චස්ස සුද්ධියා පරියොසානකල්‍යාණො සුප්පටිපත්තිපරියොසානත්තා සාසනධම්මස්ස. යථාවුත්තමත්ථං නිගමෙන්තො ආහ **"තස්මා"**තිආදි.

සාසනබ්‍රහ්මචරියන්තිආදීසු අවිසෙසෙන තිස්සො සික්ඛා සකලො ච තන්තිධම්මො සාසනබ්‍රහ්මචරියං. යං සන්ධාය වුත්තං ''කතමෙසානං ඛො, භන්තෙ, බුද්ධානං භගවන්තානං බ්‍රහ්මචරියං න චිරට්ඨිතිකමහොසී''තිආදි (පාරා. 18). අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො මග්ගබ්‍රහ්මචරියං. යං සන්ධාය වුත්තං ''ඛීණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, කතං කරණීය''න්ති (පාරා. 14). **යථානුරූප**න්ති යථාරහං. සික්ඛත්තයසඞ්ගහෙඤ්හි සාසනබ්‍රහ්මචරියං අත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථං,** තථා මග්ගබ්‍රහ්මචරියං. ඉතරං පන තන්තිධම්මසඞ්ඛාතං සාසනබ්‍රහ්මචරියං යථාවුත්තෙනත්ථෙන **සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනඤ්ච. අත්ථසම්පත්තියා**ති සම්පන්නත්ථතාය. සම්පත්තිඅත්ථො හි ඉධ සහසද්දො. **බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. යස්ස හි යාගුභත්තාදිඉත්ථිපුරිසාදිවණ්ණනානිස්සිතා දෙසනා හොති, න සො සාත්ථං දෙසෙති නියානත්ථවිරහතො තස්සා දෙසනාය. භගවා පන තථාරූපං දෙසනං පහාය චතුසතිපට්ඨානාදිනිස්සිතං දෙසනං දෙසෙති, තස්මා ''අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථං දෙසෙතී''ති වුච්චති . යස්ස පන දෙසනා සිථිලධනිතාදිභෙදෙසු බ්‍යඤ්ජනෙසු එකප්පකාරෙනෙව ද්විප්පකාරෙනෙව වා බ්‍යඤ්ජනෙන යුත්තතාය එකබ්‍යඤ්ජනාදියුත්තා වා දමිළභාසා විය, විවටකරණතාය ඔට්ඨෙ අඵුසාපෙත්වා උච්චාරෙතබ්බතො සබ්බනිරොට්ඨබ්‍යඤ්ජනා වා කිරාතභාසා විය, සබ්බත්ථෙව විස්සජ්ජනීයයුත්තතාය සබ්බවිස්සට්ඨබ්‍යඤ්ජනා වා යවනභාසා විය, සබ්බත්ථෙව සානුසාරතාය සබ්බනිග්ගහීතබ්‍යඤ්ජනා වා පාදසිකාදි මිලක්ඛුභාසා විය, තස්ස බ්‍යඤ්ජනපාරිපූරියා අභාවතො අබ්‍යඤ්ජනා නාම දෙසනා හොති. සබ්බාපි හි එසා බ්‍යඤ්ජනෙකදෙසවසෙනෙව පවත්තියා අපරිපුණ්ණබ්‍යඤ්ජනාති කත්වා ''අබ්‍යඤ්ජනා''ති වුච්චති. භගවා පන –

> ''සිථිලං ධනිතඤ්ච දීඝරස්සං, ගරුකං ලහුකඤ්ච නිග්ගහීතං;
> සම්බන්ධං වවත්ථිතං විමුත්තං, දසධා බ්‍යඤ්ජනබුද්ධියා පභෙදො''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.190; ම. නි. අට්ඨ. 1.291; පරි. අට්ඨ. 485) –

එවං වුත්තං දසවිධං බ්‍යඤ්ජනං අමක්ඛෙත්වා පරිපුණ්ණබ්‍යඤ්ජනමෙව කත්වා ධම්මං දෙසෙති, තස්මා ''බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සබ්‍යඤ්ජනං දෙසෙතී''ති වුච්චති.

ඉදානි ''සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජන''න්ති එත්ථ නෙත්තිනයෙනපි අත්ථං දස්සෙතුං **''සඞ්කාසනං...පෙ.... සබ්‍යඤ්ජන''**න්ති වුත්තං. තත්ථ යදිපි **නෙත්තියං** ''බ්‍යඤ්ජනමුඛෙන බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණං හොතීති අක්ඛරං පද''න්තිආදිනා බ්‍යඤ්ජනපදානි පඨමං උද්දිට්ඨානි, ඉධ පන පාළියං ''සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජන''න්ති ආගතත්තා අත්ථපදානියෙව පඨමං දස්සෙතුං **''සඞ්කාසනපකාසනා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො කාසනං දීපනං **සඞ්කාසනං. කාසන**න්ති ච කාසීයති දීපීයති විභාවීයතීති අත්ථො. ''මඤ්ඤමානො ඛො භික්ඛු බද්ධො මාරස්ස අමඤ්ඤමානො මුත්තො''තිආදීසු විය සඞ්ඛෙපෙන දීපනං සඞ්කාසනං නාම. තත්තකෙන හි තෙන භික්ඛුනා පටිවිද්ධං. තෙනාහ ''අඤ්ඤාතං භගවා''තිආදි. පඨමං කාසනං **පකාසනං**. ''සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්ත''න්ති එවමාදීසු පච්ඡා කථීතබ්බමත්ථං පඨමං වචනෙන දීපනං පකාසනං නාම. ආදිකම්මස්මිඤ්හි අයං ප-සද්දො ''පඤ්ඤපෙති පට්ඨපෙතී''තිආදීසු විය. තික්ඛින්ද්‍රියාපෙක්ඛඤ්චෙතං පදද්වයං උද්දෙසභාවතො. තික්ඛින්ද්‍රියො හි සඞ්ඛෙපතො පඨමඤ්ච වුත්තමත්ථං පටිපජ්ජති. සංඛිත්තස්ස විත්ථාරවචනං සකිං වුත්තස්ස පුන වචනඤ්ච **විවරණවිභජනානි,** යථා ''කුසලා ධම්මා''ති සඞ්ඛෙපතො සකිංයෙව ච වුත්තස්ස අත්ථස්ස ''කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්ත''න්තිආදිනා විත්ථාරතො විවරණවසෙන විභජනවසෙන ච පුන වචනං. මජ්ඣිමින්ද්‍රියාපෙක්ඛමෙතං පදද්වයං නිද්දෙසභාවතො. විවටස්ස විත්ථාරතරාභිධානං විභත්තස්ස ච පකාරෙහි ඤාපනං විනෙය්‍යානං චිත්තපරිතොසනං **උත්තානීකරණපඤ්ඤාපනානි,** යථා ''ඵස්සො හොතී''තිආදිනා විවටවිභත්තස්ස අත්ථස්ස ''කතමො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති? යො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො ඵුසනා සංඵුසනා''තිආදිනා උත්තානීකිරියා පඤ්ඤාපනා ච. මුදින්ද්‍රියාපෙක්ඛමෙතං පදද්වයං පටිනිද්දෙසභාවතො.

අථ වා ''සබ්බං, භික්ඛවෙ, ආදිත්ත''න්ති එවං පඨමං දීපිතමත්ථං පුන පාකටං කත්වා දීපනෙන ''කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, සබ්බං ආදිත්තං? චක්ඛු, භික්ඛවෙ, ආදිත්තං, රූපා ආදිත්තා''ති එවමාදිනා සංඛිත්තස්ස විත්ථාරාභිධානෙන සකිං වුත්තස්ස පුනපි අභිධානෙන විත්ථාරෙත්වා දෙසනං **විවරණං** නාම. ''කුසලා ධම්මා''ති සඞ්ඛෙපෙන නික්ඛිත්තස්ස ''කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොතී''ති නිද්දෙසවසෙන විවරිතෙ කුසලෙ ධම්මෙ ''තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති වෙදනා හොතී''ති විභාගකරණං **විභජනං** නාම. විවටස්ස විත්ථාරාභිධානෙන විභත්තස්ස ච උපමාභිධානෙන උත්තානිං කරොතීති විවරණෙන විවරිතත්ථස්ස ''කතමො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති? යො තස්මිං සමයෙ ඵස්සො ඵුසනා සංඵුසනා''ති අතිවිවරිත්වා කථනං, විභජනෙන විභත්තස්ස ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, ගාවී නිච්චම්මා, එවමෙව ඛ්වායං භික්ඛවෙ ඵස්සාහාරො දට්ඨබ්බොති වදාමී''ති එවමාදිඋපමාකථනඤ්ච **උත්තානීකරණං** නාම. ධම්මං සුණන්තානං ධම්මදෙසනෙන විචිත්තෙන අනෙකවිධෙන සොමනස්සස්ස උප්පාදනං අතිතිඛිණබුද්ධීනං අනෙකවිධෙන ඤාණතිඛිණකරණඤ්ච **පඤ්ඤත්ති** නාම සොතූනං චිත්තතොසනෙන චිත්තනිසානෙන ච පඤ්ඤාපනං පඤ්ඤත්තීති කත්වා. **අත්ථපදසමායොගතො සාත්ථ**න්ති පරියත්තිඅත්ථස්ස සඞ්කාසනාදිඅත්ථපදරූපත්තා යථාවුත්තඡඅත්ථපදසමායොගතො **සාත්ථං**. සඞ්කාසනපකාසනාදයො

හි අත්ථාකාරත්තා **"අත්ථපදානී"**ති වුච්චන්ති. අත්ථොයෙව හි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි සඞ්කාසීයති පකාසීයති විවරීයති විභජීයති උත්තානී කරීයති පඤ්ඤාපීයති.

අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසසම්පත්තියාති එත්ථ ''සට්ඨි වස්සසහස්සානී''ති එවමාදීසු ස-කාර දු-කාර සො-කාරාදි විය උච්චාරණවෙලාය අපරියොසිතෙ පදෙ වණ්ණො **අක්ඛරං** පරියායවසෙන අක්ඛරණතො අවෙවචනතො. න හි වණ්ණස්ස පරියායො විජ්ජති. යථා හි පදං සවෙවචනතාය අත්ථවසෙන පරියායං චරන්තං සඤ්චරන්තං විය හොති, න එවං වණ්ණො අවෙවචනත්තා. එකක්ඛරං වා පදං අක්ඛරං ''මා එවං කිර ත''න්තිආදීසු මා-කාරාදයො විය. කෙචි පන ''තීසු ද්වාරෙසු පරිසුද්ධපයොගභාවෙන විසුද්ධකරණට්ඨානානං චිත්තෙන පවත්තිතදෙසනාවාචාහි අක්ඛරණතො අවෙවචනතො අකථිතත්තා අක්ඛරන්ති සඤ්ඤිතා. තං පාරායනිකබ්‍රාහ්මණානං මනසා පුච්ඡිතපඤ්හානං වසෙන භගවතා රතනඝරෙ නිසීදිත්වා සම්මසිතපට්ඨානමහාපකරණවසෙන ච ගහෙතබ්බ''න්ති වදන්ති. විභත්තියන්තං අත්ථස්ස ඤාපනතො **පදං**. පජ්ජති අත්ථො එතෙනාති හි පදං. තං නාමපදං ආඛ්‍යාතපදං උපසග්ගපදං නිපාතපදන්ති චතුබ්බිධං. තත්ථ ඵස්සො වෙදනා චිත්තන්ති එවමාදිකං දබ්බපධානං **නාමපදං**. නාමපදෙහි දබ්බමාවිභූතරූපං, කිරියා අනාවිභූතරූපා. ඵුසති වෙදයති විජානාතීති එවමාදිකං කිරියාපධානං **ආඛ්‍යාතපදං**. ආඛ්‍යාතපදෙහි කිරියා ආවිභූතරූපා, දබ්බමනාවිභූතරූපං. යථා ''චිරප්පවාසි''න්ති එත්ථ ප-සද්දො වසනකිරියාය වියොගවිසිට්ඨතං දීපෙති, එවං කිරියාවිසෙසදීපනතො කිරියාවිසෙසාවබොධනිමිත්තං. ප-ඉති එවමාදිකං **උපසග්ගපදං**. කිරියාය දබ්බස්ස ච සරූපවිසෙසප්පකාසනහෙතුභූතං එවන්ති එවමාදිකං **නිපාතපදං**. ''එවං මනසි කරොථ, මා එවං මනසාකත්ථා''තිආදීසු හි කිරියාවිසෙසදීපනතො කිරියාවිසෙසස්ස ජොතකො එවංසද්දො, ''එවංසීලා එවංධම්මා''තිආදීසු දබ්බවිසෙසස්ස. සඞ්ඛෙපතො වුත්තං පදාභිහිතං අත්ථං බ්‍යඤ්ජෙතීති **බ්‍යඤ්ජනං**, වාක්‍යං. ''චත්තාරො ඉද්ධිපාදා''ති සඞ්ඛෙපෙන කථිතමත්ථං ''කතමෙ චත්තාරො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති, වීරිය, චිත්ත, වීමංසසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති''තිආදිනා පාකටං කරොතීති වාක්‍යමෙව බ්‍යඤ්ජනං, තං පන අත්ථතො පදසමුදායොති දට්ඨබ්බං. සආඛ්‍යාතං සනිපාතං සකාරකං සවිසෙසනං වාක්‍යන්ති හි වදන්ති. නනු ච පදෙනපි අත්ථො බ්‍යඤ්ජීයතීති පදම්පි බ්‍යඤ්ජනන්ති ආපජ්ජතීති? තං න. පදමත්තසවනෙපි හි අධිකාරාදිවසෙන ලබ්භමානෙහි පදන්තරෙහි අනුසන්ධානං කත්වාව අත්ථසම්පටිපත්ති හොතීති වාක්‍යමෙව අත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති.

පකාරතො වාක්‍යවිභාගො **ආකාරො**. ''තත්ථ කතමො ඡන්දො? යො ඡන්දො ඡන්දිකතා කත්තුකම්‍යතා''ති එවමාදීසු කථිතස්සෙව වාක්‍යස්ස අනෙකවිධෙන විභාගකරණං ආකාරො නාම. ආකාරාභිහිතං නිබ්බචනං **නිරුත්ති**. ''ඵස්සො වෙදනා''ති එවමාදීසු ආකාරෙන කථිතං ''ඵුසතීති ඵස්සො, වෙදයතීති වෙදනා''ති නීහරිත්වා විත්ථාරවචනං නිරුත්ති නාම. ''නිබ්බානං මග්ගති, නිබ්බානත්ථිකෙහි වා මග්ගීයති, කිලෙසෙ වා මාරෙන්තො ගච්ඡතීති මග්ගො''තිආදිනා නිබ්බචනවිත්ථාරො නිරවසෙසදෙසනත්තා **නිද්දෙසො**. අථ වා වෙදයතීති වෙදනාති නිබ්බචනලද්ධපදෙසු සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛාසු සුඛයතීති සුඛා, දුක්ඛයතීති දුක්ඛා, නෙව දුක්ඛයති න සුඛයතීති අදුක්ඛමසුඛාති අත්ථවිත්ථාරො නිරවසෙසෙන කථිතත්තා **නිද්දෙසො** නාම. එතෙසං අක්ඛරාදීනං බ්‍යඤ්ජනපදානං සම්පත්තියා සම්පන්නතාය **සබ්‍යඤ්ජනං**.

එවං පනස්ස අත්ථපදසමායොගො බ්‍යඤ්ජනපදසම්පත්ති ච වෙදිතබ්බා. තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති, පදෙහි පකාසෙති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානිං කරොති, නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙති. තථා හි පදාවයවග්ගහණමුඛෙන පදග්ගහණං, ගහිතෙන ච පදෙන පදත්ථාවබොධො ගහිතපුබ්බසඞ්කෙතස්ස හොතීති භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති. යස්මා පන අක්ඛරෙහි සංඛිත්තෙන දීපියමානො අත්ථො පදපරියොසානෙ වාක්‍යස්ස අපරියොසිතත්තා පදෙන පඨමං පකාසිතො දීපිතො හොති, තස්මා පදෙහි පකාසෙති. වාක්‍යපරියොසානෙ පන සො අත්ථො විවරිතො විවටො කතො හොතීති බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති. යස්මා ච පකාරෙහි වාක්‍යභෙදෙ කතෙ තදත්ථො විභත්තො නාම හොති, තස්මා ආකාරෙහි විභජති. තථා වාක්‍යාවයවානං පච්චෙකං නිබ්බචනවිභාගෙ කතෙ සො අත්ථො පාකටො හොතීති නිරුත්තීහි උත්තානිං කරොති. කතනිබ්බචනෙහි පන වාක්‍යාවයවෙහි විත්ථාරවසෙන නිරවසෙසතො දෙසිතෙහි වෙනෙය්‍යානං චිත්තපරිතොසනං බුද්ධිනිසානඤ්ච කතං හොතීති නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙති. අපිච භගවා අක්ඛරෙහි උග්ඝටෙත්වා පදෙහි විනෙති උග්ඝටිතඤ්ඤුං, බ්‍යඤ්ජනෙහි විපඤ්චෙත්වා ආකාරෙහි විනෙති විපඤ්චිතඤ්ඤුං, නිරුත්තීහි නෙත්වා නිද්දෙසෙහි විනෙති නෙය්‍යං. එවඤ්චායං ධම්මො උග්ඝටියමානො උග්ඝටිතඤ්ඤුං විනෙති, විපඤ්චියමානො විපඤ්චිතඤ්ඤුං, නීයමානො නෙය්‍යං. තත්ථ උග්ඝටනා ආදි, විපඤ්චනා මජ්ඣෙ, නයනං අන්තෙ. එවං තීසු කාලෙසු තිධා දෙසිතො දොසත්තයවිධමනො ගුණත්තයාවහො තිවිධවිනෙය්‍යවිනයනොති එවම්පි තිවිධකල්‍යාණොයං ධම්මො අත්ථබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරියා සාත්ථො සබ්‍යඤ්ජනොති වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං **නෙත්තිපකරණෙ** (නෙත්ති. 9) –

> ''තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති, පදෙහි පකාසෙති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානිං කරොති, නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙති. තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි ච පදෙහි ච උග්ඝටෙති, බ්‍යඤ්ජනෙහි ච ආකාරෙහි ච විපඤ්චෙති, නිරුත්තීහි ච නිද්දෙසෙහි ච විත්ථාරෙති. තත්ථ උග්ඝටනා ආදි, විපඤ්චනා මජ්ඣෙ, විත්ථාරනා පරියොසානං. සොයං ධම්මවිනයො උග්ඝටියන්තො උග්ඝටිතඤ්ඤුං පුග්ගලං විනෙති, තෙන නං ආහු ආදිකල්‍යාණොති. විපඤ්චියන්තො විපඤ්චිතඤ්ඤුං පුග්ගලං විනෙති, තෙන නං ආහු මජ්ඣෙකල්‍යාණොති. විත්ථාරියන්තො නෙය්‍යං පුග්ගලං විනෙති, තෙන නං ආහු පරියොසානකල්‍යාණොති''ති.

අත්ථගම්භීරතාතිආදීසු අත්ථො නාම තන්තිඅත්ථො. **ධම්මො** තන්ති. **පටිවෙධො** තන්තියා තන්තිඅත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධො. **දෙසනා** නාම මනසා වවත්ථාපිතාය තන්තියා දෙසනා. තෙ පනෙතෙ අත්ථාදයො යස්මා සසාදීහි විය මහාසමුද්දො මන්දබුද්ධීහි දුක්ඛොගාහා අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ච, තස්මා **ගම්භීරා.** අථ වා **අත්ථො** නාම හෙතුඵලං. **ධම්මො** හෙතු. **දෙසනා පඤ්ඤත්ති**, යථාධම්මං ධම්මාභිලාපො. අනුලොමපටිලොමසඞ්ඛෙපවිත්ථාරාදිවසෙන වා කථනං. **පටිවෙධො** අභිසමයො, අත්ථානුරූපං ධම්මෙසු, ධම්මානුරූපං අත්ථෙසු, පඤ්ඤත්තිපථානුරූපං පඤ්ඤත්තීසු අවබොධො. තෙසං තෙසං වා ධම්මානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො ලක්ඛණසඞ්ඛාතො අවිපරීතසභාවො. තෙපි චෙතෙ අත්ථාදයො යස්මා අනුපචිතකුසලසම්භාරෙහි දුප්පඤ්ඤෙහි සසාදීහි විය මහාසමුද්දො දුක්ඛොගාහා අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ච, තස්මා **ගම්භීරා.** තෙසු පටිවෙධස්සපි අත්ථසන්නිස්සිතත්තා වුත්තං **‘‘අත්ථගම්භීරතාපටිවෙධගම්භීරතාහි සාත්ථ’’**න්ති අත්ථගුණදීපනතො. තාසං ධම්මදෙසනානං බ්‍යඤ්ජනසන්නිස්සිතත්තා වුත්තං **‘‘ධම්මගම්භීරතාදෙසනාගම්භීරතාහි සබ්‍යඤ්ජන’’**න්ති තාසං බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තිදීපනතො. අත්ථෙසු පභෙදගතං ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, අත්ථධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසු පභෙදගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදාති ඉමිස්සාපි පටිසම්භිදාය අත්ථවිසයත්තා ආහ **‘‘අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාවිසයතො සාත්ථ’’**න්ති අත්ථසම්පත්තියා අසති තදභාවතො. **ධම්මොති** තන්ති. **නිරුත්තීති** තන්තිපදානං නිද්ධාරෙත්වා වචනං. තත්ථ පභෙදගතානි ඤාණානි ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාති ආහ **‘‘ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාවිසයතො සබ්‍යඤ්ජන’’**න්ති අසති බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා තදභාවතො.

පරික්ඛකජනප්පසාදකන්තීති එත්ථ **ඉති**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා පරික්ඛකජනානං කිංකුසලගවෙසීනං පසාදාවහං, තස්මා **සාත්ථං.** අත්ථසම්පන්නන්ති එලෙන හෙතුනො අනුමානං නදීපූරෙන විය උපරි වුට්ඨිපවත්තියා. සාත්ථකතා පනස්ස **පණ්ඩිතවෙදනීයතාය,** සා පරමගම්භීරසණ්හසුඛුමභාවතො වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘ගම්භීරො දුද්දසො’’තිආදි. **ලොකියජනප්පසාදකන්ති සබ්‍යඤ්ජනන්ති** යස්මා ලොකියජනස්ස පසාදාවහං, තස්මා **සබ්‍යඤ්ජනං.** ලොකියජනො හි බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා තුස්සති. ඉධාපි එලෙන හෙතුනො අනුමානං. සබ්‍යඤ්ජනතා පනස්ස **සද්ධෙය්‍යතාය,** සා ආදිකල්‍යාණාදිභාවතො වෙදිතබ්බා. අථ වා **පණ්ඩිතවෙදනීයතො සාත්ථ**න්ති පඤ්ඤාපදට්ඨානතාය අත්ථසම්පන්නතං ආහ, තතො **පරික්ඛකජනප්පසාදකං සද්ධෙය්‍යතො සබ්‍යඤ්ජනන්ති** සද්ධාපදට්ඨානතාය බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නතං, තතො ලොකියජනප්පසාදකන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ගම්භීරාධිප්පායතො සාත්ථ**න්ති අධිප්පායතො අගාධාපාරතාය අත්ථසම්පන්නං අඤ්ඤථා තදභාවතො. **උත්තානපදතො සබ්‍යඤ්ජනන්ති** සුබොධසද්දකතාය බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං පරමගම්භීරස්සපි අත්ථස්ස විනෙය්‍යානං සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවාපාදනතො. සබ්බොපෙස අත්ථසම්පත්තියා සාත්ථං, බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සබ්‍යඤ්ජනන්ති සබ්බපඨමං වුත්තස්සෙව අත්ථද්වයස්ස පපඤ්චොති දට්ඨබ්බො. තථා චෙව තත්ථ තත්ථ සංවණ්ණිතං. තථා හෙත්ථ විකප්පස්ස සමුච්චයස්ස වා අග්ගහණං. **උපනෙතබ්බස්ස අභාවතොති** පක්ඛිපිතබ්බස්ස වොදානත්ථස්ස අවුත්තස්ස අභාවතො. **කෙවලසද්දො** සකලාධිවචනන්ති ආහ **‘‘සකලපරිපුණ්ණභාවෙනා’’**ති , සබ්බභාගෙහි පරිපුණ්ණතායාති අත්ථො. **අපනෙතබ්බස්සාති** සංකිලෙසධම්මස්ස.

බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙතීති එත්ථ පන අයං **බ්‍රහ්මචරිය**-සද්දො දානෙ වෙය්‍යාවච්චෙ පඤ්චසික්ඛාපදසීලෙ අප්පමඤ්ඤාසු මෙථුනවිරතියං සදාරසන්තොසෙ වීරියෙ උපොසථඞ්ගෙසු අරියමග්ගෙ සාසනෙති ඉමෙසු අත්ථෙසු දිස්සති.

> ‘‘කිං තෙ වතං කිං පන බ්‍රහ්මචරියං,
> කිස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
> ඉද්ධී ජුතී බලවීරියූපපත්ති,
> ඉදඤ්ච තෙ නාගමහාවිමානං.
>
> ‘‘අහඤ්ච භරියා ච මනුස්සලොකෙ,
> සද්ධා උභො දානපතී අහුම්හා;
> ඔපානභූතං මෙ ඝරං තදාසි,
> සන්තප්පිතා සමණබ්‍රාහ්මණා ච.
>
> ‘‘තං මෙ වතං තං පන බ්‍රහ්මචරියං,
> තස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
> ඉද්ධී ජුතී බලවීරියූපපත්ති,
> ඉදඤ්ච මෙ ධීර මහාවිමාන’’න්ති. –

ඉමස්මිඤ්හි **පුණ්ණකජාතකෙ** (ජා. 2.22.1592-1593, 1595) දානං ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තං.

> ‘‘කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
> කෙන තෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣති.

‘‘තෙන පාණි කාමදදො, තෙන පාණි මධුස්සවො;
තෙන මෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣතී’’ති. –

ඉමස්මිං **අඞ්කුරපෙතවත්ථුම්හි** (පෙ. ව. 275, 277) වෙය්‍යාවච්චං ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තං. ‘‘එවං ඛො තං භික්ඛවෙ තිත්තිරියං නාම බ්‍රහ්මචරියං අහොසී’’ති (චූළව. 311) ඉමස්මිං **තිත්තිරජාතකෙ** පඤ්චසික්ඛාපදසීලං ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තං. ‘‘තං ඛො පන මෙ පඤ්චසිඛ බ්‍රහ්මචරියං නෙව නිබ්බිදාය න විරාගාය න නිරොධාය යාවදෙව බ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා’’ති ඉමස්මිං **මහාගොවින්දසුත්තෙ** (දී. නි. 2.329) චතස්සො අප්පමඤ්ඤායො ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තා. ‘‘පරෙ අබ්‍රහ්මචාරී භවිස්සන්ති, මයමෙත්ථ බ්‍රහ්මචාරී භවිස්සාමා’’ති ඉමස්මිං **සල්ලෙඛසුත්තෙ** (ම. නි. 1.83) මෙථුනවිරති ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තා.

‘‘මයඤ්ච භරියා නාතික්කමාම,
අම්හෙ ච භරියා නාතික්කමන්ති;
අඤ්ඤත්‍ර තාහි බ්‍රහ්මචරියං චරාම,
තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ’’ති. –

මහාධම්මපාලජාතකෙ (ජා. 1.10.97) සදාරසන්තොසො ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තො. ‘‘අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, චතුරඞ්ගසමන්නාගතං බ්‍රහ්මචරියං චරිතා, තපස්සී සුදං හොමී’’ති **ලොමහංසනසුත්තෙ** (ම. නි. 1.155) වීරියං ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තං.

‘‘හීනෙන බ්‍රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣතී’’ති. –

එවං (ජා. 2.22.429) **නිමිජාතකෙ** අත්තදමනවසෙන කතො අට්ඨඞ්ගිකො උපොසථො ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තො. ‘‘ඉදං ඛො පන මෙ, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මචරියං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය…පෙ…. අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති **මහාගොවින්දසුත්තස්මිං**යෙව (දී. නි. 2.329) අරියමග්ගො ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තො. ‘‘තයිදං බ්‍රහ්මචරියං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුථුභූතං යාවදෙව මනුස්සෙහි සුප්පකාසිත’’න්ති **පාසාදිකසුත්තෙ** (දී. නි. 3.174) සික්ඛත්තයසඞ්ගහං සකලසාසනං ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති වුත්තං. ඉමස්මිම්පි ඨානෙ ඉදමෙව ‘‘බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති අධිප්පෙතන්ති ආහ **‘‘සික්ඛත්තයපරිග්ගහිතත්තා’’**තිආදි. **සෙට්ඨෙහී**ති බුද්ධාදීහි සෙට්ඨෙහි. සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මභූතං වා චරියං **බ්‍රහ්මචරියං.**

සනිදානන්ති හෙට්ඨා වුත්තලක්ඛණෙන නිදානෙන සනිදානං. **සඋප්පත්තිකන්ති** සඅට්ඨුප්පත්තිකං. **වෙනෙය්‍යානං අනුරූපතොති** වෙනෙය්‍යානං චරියාදිඅනුරූපතො. **අත්ථස්සාති** දෙසියමානස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස. **හෙතුදාහරණයුත්තතොති** ‘‘තං කිස්ස හෙතු සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ’’ති ච ආදිනා තත්ථ තත්ථ හෙතුපමග්ගහණෙන හෙතුදාහරණෙහි යුත්තතො. **සද්ධාපටිලාභෙනාති** ‘‘තෙ තං ධම්මං සුත්වා තථාගතෙ සද්ධං පටිලභන්තී’’තිආදිනා වුත්තසද්ධාපටිලාභෙන. **පටිපත්තියාති** සීලවිසුද්ධියාදිසම්මාපටිපත්තියා, පටිපත්තිනිමිත්තන්ති අත්ථො. **අධිගමබ්‍යත්තිතොති** සච්චප්පටිවෙධෙන අධිගමවෙය්‍යත්තියසබ්භාවතො සාත්ථං කපිලමතාදි විය තුච්ඡං නිරත්ථකං අහුත්වා අත්ථසම්පන්නන්ති කත්වා. **පරියත්තියාති** පරියත්තිධම්මපරිචයෙන. **ආගමබ්‍යත්තිතොති** දූරක්ඛාතධම්මෙසු පරිචයං කරොන්තස්ස විය සම්මොහං අජනෙත්වා බාහුසච්චවෙය්‍යත්තියසබ්භාවතො **සබ්‍යඤ්ජනං.** බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා හි සති ආගමබ්‍යත්තීති. **සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධයුත්තතොති** සීලාදීහි පඤ්චහි ධම්මකොට්ඨාසෙහි අවිරහිතත්තා. **කෙවලපරිපුණ්ණන්ති** අනවසෙසෙන සමන්තතො පුණ්ණං පූරිතං. **නිරුපක්කිලෙසතොති** දිට්ඨිමානාදිඋපක්කිලෙසාභාවතො. **නිත්ථරණත්ථායාති** වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණාය. **ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතොති** කථඤ්චිපි තණ්හාසන්නිස්සයස්ස අනිස්සයතො **පරිසුද්ධං.** ඉදං වුත්තං හොති – යො ‘‘ඉමං ධම්මදෙසනං නිස්සාය ලාභං වා සක්කාරං වා ලභිස්සාමී’’ති දෙසෙති, තස්ස අපරිසුද්ධා දෙසනා හොති. භගවා පන ලොකාමිසනිරපෙක්ඛො හිතඵරණෙන මෙත්තාභාවනාය මුදුහදයො උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතෙන චිත්තෙන දෙසෙති, තස්මා තස්ස දෙසනා පරිසුද්ධාති.

සාධූති අයං සද්දො ‘‘සාධු මෙ භන්තෙ භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතූ’’තිආදීසු (සං. නි. 4.95) ආයාචනෙ දිස්සති. ‘‘සාධු භන්තෙති ඛො සො භික්ඛු භගවතො භාසිතං අභිනන්දිත්වා අනුමොදිත්වා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.86) සම්පටිච්ඡනෙ. ‘‘සාධු සාධු සාරිපුත්තා’’තිආදීසු (දී. නි. 3.349) සම්පහංසනෙ. ‘‘තෙන හි බ්‍රාහ්මණ සාධුකං සුණොහී’’තිආදීසු (ම. නි. 5.192) දළ්හීකම්මෙ ආණත්තියඤ්ච දිස්සති.

‘‘සාධු ධම්මරුචි රාජා, සාධු පඤ්ඤාණවා නරො;
සාධු මිත්තානමද්දුබ්භො, පාපස්සාකරණං සුඛ’’න්ති. –

ආදීසු (ජා. 2.18.101) සුන්දරෙ. ඉධාපි සුන්දරෙයෙව දට්ඨබ්බොති ආහ **‘‘සාධු ඛො පනාති සුන්දරං ඛො පනා’’**ති. තත්ථ **සුන්දරන්ති** භද්දකං. භද්දකතා ච පස්සන්තස්ස හිතසුඛාවහභාවෙනාති ආහ **‘‘අත්ථාවහං සුඛාවහ’’**න්ති. තත්ථ

අත්ථාවහන්ති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථසඞ්ඛාතහිතාවහං. **සුඛාවහන්ති** යථාවුත්තතිවිධසුඛාවහං. **තථාරූපානන්ති** තාදිසානං . යාදිසෙහි පන ගුණෙහි භගවා සමන්නාගතො, තෙහි චතුප්පමාණිකස්ස ලොකස්ස සබ්බකාලෙපි අච්චන්තාය පසාදනීයො තෙසං යථාභූතසභාවත්තාති දස්සෙන්තො **''යථාරූපො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **යථාභුච්ච...පෙ.... අරහතන්ති** ඉමිනා ධම්මප්පමාණානං ලූඛප්පමාණානඤ්ච සත්තානං භගවතො පසාදාවහතං දස්සෙති, තංදස්සනෙන ච ඉතරෙසම්පි රූපප්පමාණඝොසප්පමාණානං පසාදාවහතා දස්සිතා හොතීති දට්ඨබ්බං තදවිනාභාවතො. බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙතීති කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගතොති එවමෙත්ථ සම්බන්ධොති ආහ **''දස්සනමත්තම්පි සාධු හොතීති එවමජ්ඣාසයං කත්වා''**තිආදි. තත්ථ **දස්සනමත්තම්පි සාධු හොතීති** එත්ථ **කොසියසකුණවත්ථු** කථෙතබ්බං.

2. යෙන වා කාරණෙනාති හෙතුම්හි ඉදං කරණවචනං. හෙතුඅත්ථො හි කිරියාකාරණං, න කරණං විය කිරියත්ථො, තස්මා නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමත්ථා ඉධ උපසඞ්කමනකිරියාති ''අන්නෙන වසතී''තිආදීසු විය හෙතුඅත්ථමෙවෙතං කරණවචනං යුත්තං, න කරණත්ථං තස්ස අයුජ්ජමානත්තාති වුත්තං ''යෙන වා කාරණෙනා''ති. අවිභාගතො හි සතතප්පවත්තනිරතිසයසාදුවිපුලාමතරසසද්ධම්මඵලතායස්ස සාදුඵලනිච්චඵලිතමහාරුක්ඛෙන භගවා උපමිතො. සාදුඵලූපභොගාධිප්පායග්ගහණෙනෙව හි මහාරුක්ඛස්ස සාදුඵලතා ගහිතාති. **උපසඞ්කමීති** උපසඞ්කමන්තො. සම්පත්තකාමතාය හි කිඤ්චි ඨානං ගච්ඡන්තො තංතංපදෙසාතික්කමනෙන උපසඞ්කමි උපසඞ්කමන්තොති වත්තබ්බතං ලභති. තෙනාහ **''ගතොති වුත්තං හොතී''**ති, උපගතොති අත්ථො. **උපසඞ්කමිත්වාති** පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසොති ආහ **''උපසඞ්කමනපරියොසානදීපන''**න්ති. **තතොති** යං ඨානං පත්තො උපසඞ්කමීති වුත්තො, තතො උපගතට්ඨානතො. **ආසන්නතරං ඨානන්ති** පඤ්හං වා පුච්ඡිතුං ධම්මං වා සොතුං සක්කුණෙය්‍යට්ඨානං.

යථා ඛමනීයාදීනි පුච්ඡන්තොති යථා භගවා ''කච්චි තෙ බ්‍රාහ්මණ ඛමනීයං, කච්චි යාපනීය''න්තිආදිනා ඛමනීයාදීනි පුච්ඡන්තො තෙන බ්‍රාහ්මණෙන සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසි. පුබ්බභාසිතාය තදනුකරණෙන එවං සොපි බ්‍රාහ්මණො භගවතා සද්ධිං සමප්පවත්තමොදො අහොසීති යොජනා. තං පන සමප්පවත්තමොදතං උපමාය දස්සෙතුං **''සීතොදකං විය''**තිආදි වුත්තං. **සම්මොදිතන්ති** සංසන්දිතං. **එකීභාවන්ති** සම්මොදනකිරියාය සමානතං එකරූපතං. **ඛමනීයන්ති** ''ඉදං චතුචක්කං නවද්වාරං සරීරයන්තං දුක්ඛබහුලතාය සභාවතො දුස්සහං, කච්චි ඛමිතුං සක්කුණෙය්‍යන්ති පුච්ඡති. **යාපනීයන්ති** පච්චයායත්තවුත්තිකං චිරප්පබන්ධසඞ්ඛාතාය යාපනාය කච්චි යාපෙතුං සක්කුණෙය්‍යං. සීසරොගාදිආබාධාභාවෙන **කච්චි අප්පාබාධං**. දුක්ඛජීවිකාභාවෙන **කච්චි අප්පාතඞ්කං**. තංතංකිච්චකරණෙ උට්ඨානසුඛතාය **කච්චි ලහුට්ඨානං**. තදනුරූපබලයොගතො **කච්චි බලං**. සුඛවිහාරසම්භවෙන **කච්චි ඵාසුවිහාරො** අත්ථීති තත්ථ තත්ථ කච්චිසද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො . බලප්පත්තා පීති **පීතියෙව**. තරුණපීති **පාමොජ්ජං**. සම්මොදං ජනෙති කරොතීති සම්මොදනිකං, තදෙව සම්මොදනීයන්ති ආහ **''සම්මොදජනනතො''**ති. සම්මොදිතබ්බතො සම්මොදනීයන්ති ඉදං පන අත්ථං දස්සෙන්තො **''සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො''**ති ආහ. **සරිතබ්බභාවතොති** අනුස්සරිතබ්බභාවතො. ''සරණීය''න්ති වත්තබ්බෙ දීඝං කත්වා **''සාරණීය''**න්ති වුත්තං. **සුය්‍යමානසුඛතොති** ආපාථමධුරතමාහ. **අනුස්සරියමානසුඛතොති** විමද්දරමණීයතං. **බ්‍යඤ්ජනපරිසුද්ධතායාති** සභාවනිරුත්තිභාවෙන තස්සා කථාය වචනචාතුරියමාහ. **අත්ථපරිසුද්ධතායාති** අත්ථස්ස නිරුපක්කිලෙසතං. **අනෙකෙහි පරියායෙහීති** අනෙකෙහි කාරණෙහි.

අතිදූරඅච්චාසන්නපටික්ඛෙපෙන නාතිදූරනාච්චාසන්නං නාම ගහිතං, තං පන අවකංසතො උභින්නං පසාරිතහත්ථාසඞ්ඝට්ටනෙන දට්ඨබ්බං. **ගීවං පසාරෙත්වාති** ගීවං පරිවත්තනවසෙන පසාරෙත්වා. **මෙති** කත්තුඅත්ථෙ සාමිවචනන්ති ආහ **''මයා සුත''**න්ති. **ජාතිබ්‍රාහ්මණෙති** ජාතියා බ්‍රාහ්මණෙ, න බාහිතපාපතායාති වුත්තං හොති. **ඛණ්ඩිච්චාදිභාවං ආපාදිතෙති** ඛණ්ඩිතදන්තපලිතකෙසාදිභාවං සම්පාපිතෙ. **වුඩ්ඪිමරියාදප්පත්තෙති** වුඩ්ඪිපරිච්ඡෙදං සම්පත්තෙ, වුඩ්ඪිපරියන්තප්පත්තෙති වුත්තං හොති. **ජාතිමහල්ලකතායාති** උප්පත්තියා මහල්ලකභාවෙන. මහත්තං ලාති ගණ්හාතීති මහල්ලකො, ජාතියා මහල්ලකො, න විභවාදිනාති ජාතිමහල්ලකො. **අද්ධානන්ති** දීඝකාලං. කිත්තකො පන සොති ආහ **''ද්වෙ තයො රාජපරිවට්ටෙ''**ති, ද්වින්නං තිණ්ණං රාජූනං රජ්ජපසාසනපටිපාටියොති අත්ථො. ''අද්ධගතෙ''ති වත්වා කථං වයොගහණං ඔසානවයාපෙක්ඛන්ති ආහ **''පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තෙ''**ති. **පච්ඡිමො තතියභාගොති** සත්තසට්ඨිතො පට්ඨාය පච්ඡිමවයො කොට්ඨාසො.

දුතියෙ අත්ථවිකප්පෙ **ජිණ්ණෙති** නායං ජිණ්ණතා වයොමත්තෙන, අථ ඛො කුලපරිවට්ටෙන පුරාණතායාති ආහ **''ජිණ්ණෙති පොරාණෙ''**තිආදි. තෙන තෙසං බ්‍රාහ්මණානං කුලවසෙන උදිතොදිතභාවමාහ. ''වයොඅනුප්පත්තෙ''ති ඉමිනා ජාතිවුඩ්ඪියා වක්ඛමානත්තා ගුණවුඩ්ඪියා තතො සාතිසයත්තා ච **''වුඩ්ඪෙති සීලාචාරාදිගුණවුඩ්ඪියුත්තෙ''**ති ආහ. තථා ජාතිමහල්ලකතායපි තෙනෙව වක්ඛමානත්තා **මහල්ලකෙති** පදෙන විභවමහත්තතා යොජිතා. **මග්ගපටිපන්නෙති** බ්‍රාහ්මණානං පටිපත්තිවිධිං උපගතෙ තං අවොක්කම්ම චරණතො. **අන්තිමවයන්ති** පච්ඡිමවයං.

පච්චුට්ඨානං නාම ආසනා වුට්ඨානන්ති ආහ **''නාසනා වුට්ඨහතී''**ති, නිසින්නාසනතො න වුට්ඨාතීති අත්ථො. එත්ථ ච ජිණ්ණෙ...පෙ.... වයොඅනුප්පත්තෙති උපයොගවචනං ආසනා වුට්ඨානකිරියාපෙක්ඛං න හොති, තස්මා ජිණ්ණෙ...පෙ.... වයොඅනුප්පත්තෙ දිස්වාති අජ්ඣාහාරං කත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා පච්චුග්ගමනකිරියාපෙක්ඛං උපයොගවචනං, තස්මා **න පච්චුට්ඨෙතීති** උට්ඨාය පච්චුග්ගමනං න කරොතීති අත්ථො

වෙදිතබ්බො. පච්චුග්ගමනම්පි හි පච්චුට්ඨානන්ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘ආචරියං පන දූරතොව දිස්වා පච්චුට්ඨාය පච්චුග්ගමනකරණං පච්චුට්ඨානං නාමා’’ති. නාසනා වුට්ඨාතීති ඉමිනා පන පච්චුග්ගමනාභාවස්ස උපලක්ඛණමත්තං දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං. **විභාවනෙ නාම අත්ථෙ**ති පකතිවිභාවනසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ, **න අභිවාදෙති වා**ති න අභිවාදෙතබ්බන්ති සල්ලක්ඛෙතීති වුත්තං හොති.

තං අඤ්ඤාණන්ති ‘‘අයං මම අභිවාදනාදීනි කාතුං අරහරූපො න හොතී’’ති අජානනවසෙන පවත්තං අඤ්ඤාණං. **ඔලොකෙන්තො**ති ‘‘දුක්ඛං ඛො අගාරවො විහරති අප්පතිස්සො, කිං නු ඛො අහං සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා සක්කරෙය්‍යං, ගරුං කරෙය්‍ය’’න්තිආදිසුත්තවසෙන (අ. නි. 4.21) ඤාණචක්ඛුනා ඔලොකෙන්තො. **නිපච්චකාරාරහ**න්ති පණිපාතාරහං. **සම්පතිජාතො**ති මුහුත්තජාතො, ජාතසමනන්තරමෙවාති වුත්තං හොති. උත්තරෙන මුඛොති **උත්තරාභිමුඛො,** උත්තරදිසාභිමුඛොති වුත්තං හොති. **සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා සකලං දසසහස්සිලොකධාතුං ඔලොකෙසි**න්ති ඉදං ‘‘ධම්මතා එසා, භික්ඛවෙ, සම්පතිජාතො බොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨහිත්වා උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගච්ඡති, සෙතම්හි ඡත්තෙ අනුධාරියමානෙ සබ්බා දිසා විලොකෙති, ආසභිඤ්ච වාචං භාසතී’’ති එවං පාළියං (දී. නි. 2.31) සත්තපදවීතිහාරූපරිට්ඨිතස්ස විය සබ්බදිසානුවිලොකනස්ස කථිතත්තා වුත්තං, න පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, සත්තපදවීතිහාරතො පගෙව දිසාවිලොකනස්ස කතත්තා. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමදිසං ඔලොකෙසි, අනෙකානි චක්කවාළසහස්සානි එකඞ්ගණානි අහෙසුං. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා ‘‘මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො උත්තරිතරො’’ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා චතස්සො අනුදිසා හෙට්ඨා උපරීති දසපි දිසා අනුවිලොකෙත්වා අත්තනො සදිසං අදිස්වා ‘‘අයං උත්තරා දිසා’’ති සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසීති වෙදිතබ්බො. **ඔලොකෙසි**න්ති මම පුඤ්ඤානුභාවෙන ලොකවිවරණපාටිහාරියෙ ජාතෙ පඤ්ඤායමානං දසසහස්සිලොකධාතුං මංසචක්ඛුනාව ඔලොකෙසින්ති අත්ථො.

මහාපුරිසොති ජාතිගොත්තකුලප්පදෙසාදිවසෙන මහන්තපුරිසො. **අග්ගො**ති ගුණෙහි සබ්බපධානො. **ජෙට්ඨො**ති ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං වුඩ්ඪතමො, ගුණෙහි මහල්ලකතමොති වුත්තං හොති. **සෙට්ඨො**ති ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං පසත්ථතමො. අත්ථතො පන පච්ඡිමානි ද්වෙ පුරිමස්සෙව වෙවචනානීති වෙදිතබ්බං. **තයා**ති නිස්සක්කෙ කරණවචනං. **උත්තරිතරො**ති අධිකතරො. **පතිමානෙසී**ති පූජෙසි. **ආසභි**න්ති උත්තමං. **මය්හං අභිවාදනාදිරහො පුග්ගලො**ති මය්හං අභිවාදනාදිකිරියාය අරහො අනුච්ඡවිකො පුග්ගලො. නිච්චසාපෙක්ඛතාය පනෙත්ථ සමාසො දට්ඨබ්බො. **තථාගතා**ති තථාගතතො, තථාගතස්ස සන්තිකාති වුත්තං හොති. **එවරූප**න්ති අභිවාදනාදිසභාවං. **පරිපාකසිථිලබන්ධන**න්ති පරිපාකෙන සිථිලබන්ධනං.

3. **තං වචන**න්ති ‘‘නාහං තං බ්‍රාහ්මණා’’තිආදිවචනං. ‘‘නාහං අරසරූපො, මාදිසා වා අරසරූපා’’ති වුත්තෙ බ්‍රාහ්මණො ඵද්ධො භවෙය්‍ය. තෙන වුත්තං **‘‘චිත්තමුදුභාවජනනත්ථ’’**න්ති. **අයඤ්හි පරියායසද්දො දෙසනාවාරකාරණෙසු වත්තතී**ති එත්ථ පරියායෙති දෙසෙතබ්බමත්ථං අවගමෙති බොධෙතීති **පරියායො,** දෙසනා. පරියායති අපරාපරං පරිවත්තෙතීති **පරියායො** , වාරො. පරියායති අත්තනො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා වත්තති, තස්ස වා කාරණභාවං ගච්ඡතීති **පරියායො,** කාරණන්ති එවං පරියායසද්දස්ස දෙසනාවාරකාරණෙසු පවත්ති වෙදිතබ්බා. **අඤ්ඤාය සණ්ඨහෙය්‍යා**ති අරහත්තෙ පතිට්ඨහෙය්‍ය. **කතමො පන සො**ති පරියායාපෙක්ඛො පුල්ලිඞ්ගනිද්දෙසො, කතමො සො පරියායොති අත්ථො. **ජාතිවසෙනා**ති ඛත්තියාදිජාතිවසෙන. **උපපත්තිවසෙනා**ති දෙවෙසු උපපත්තිවසෙන. **සෙට්ඨසම්මතානම්පී**ති **අපි**-සද්දෙන පගෙව අසෙට්ඨසම්මතානන්ති දස්සෙති. **අභිනන්දන්තාන**න්ති සප්පීතිකතණ්හාවසෙන පමොදමානානං. **රජ්ජන්තාන**න්ති බලවරාගවසෙන රජ්ජන්තානං. රූපාදිපරිභොගෙන උප්පන්නතණ්හායුත්තසොමනස්සවෙදනා රූපතො නිබ්බත්තිත්වා හදයතප්පනතො අම්බරසාදයො විය **‘‘රූපරසා’’**ති වුච්චන්ති. **ආවිඤ්ජන්තී**ති ආකඩ්ඪන්ති. **වත්ථාරම්මණාදිසාමග්ගිය**න්ති වත්ථුආරම්මණාදිකාරණසාමග්ගියං. **අනුක්ඛිපන්තො**ති අත්තුක්කංසනවසෙන කථිතෙ බ්‍රාහ්මණස්ස අසප්පායභාවතො අත්තානං අනුක්ඛිපන්තො අනුක්කංසෙන්තො.

එතස්මිං පනත්ථෙ කරණෙ සාමිවචනන්ති ‘‘ජහිතා’’ති එතස්මිං අත්ථෙ. **තථාගතස්සා**ති කරණෙ සාමිවචනං, තථාගතෙන ජහිතාති අත්ථො. **මූල**න්ති භවමූලං. ‘‘තාලවත්ථුවත්ථුකතා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘ඔට්ඨමුඛො’’තිආදීසු විය මජ්ඣෙපදලොපං කත්වා අකාරඤ්ච දීඝං කත්වා ‘‘තාලාවත්ථුකතා’’ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති තාලාවත්ථුකතා’’**ති. තත්ථ තාලස්ස වත්ථු තාලවත්ථු. යථා ආරාමස්ස වත්ථුභූතපුබ්බො පදෙසො ආරාමස්ස අභාවෙ ‘‘ආරාමවත්ථූ’’ති වුච්චති, එවං තාලස්ස පතිට්ඨිතොකාසො සමූලං උද්ධරිතෙ තාලෙ පදෙසමත්තෙ ඨිතෙ තාලස්ස වත්ථුභූතපුබ්බත්තා ‘‘තාලවත්ථූ’’ති වුච්චති. **නෙස**න්ති රූපරසාදීනං. කථං පන තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථු කතන්ති ආහ **‘‘යථා හී’’**තිආදි. රූපාදිපරිභොගෙන උප්පන්නතණ්හායුත්තසොමනස්සවෙදනාසඞ්ඛාතරූපරසාදීනං චිත්තසන්තානස්ස අධිට්ඨානභාවතො වුත්තං **‘‘තෙසං පුබ්බෙ උප්පන්නපුබ්බභාවෙන වත්ථුමත්තෙ චිත්තසන්තානෙ කතෙ’’**ති. තත්ථ **පුබ්බෙ**ති පුරෙ, සරාගකාලෙති වුත්තං හොති. **තාලාවත්ථුකතාති වුච්චන්තී**ති තාලවත්ථු විය අත්තනො වත්ථුස්ස කතත්තා රූපරසාදයො ‘‘තාලාවත්ථුකතා’’ති වුච්චන්ති. එතෙන පහීනකිලෙසානං පුන උප්පත්තියා අභාවො දස්සිතො.

අවිරුළ්හිධම්මත්තාති අවිරුළ්හිසභාවතාය. මත්ථකච්ඡින්නො තාලො පත්තඵලාදීනං අවත්ථුභූතො තාලාවත්ථූති ආහ **"මත්ථකච්ඡින්නතාලො විය කතා"**ති. එතෙන ''තාලාවත්ථු විය කතාති තාලාවත්ථුකතා''ති අයං විග්ගහො දස්සිතො. එත්ථ පන අවත්ථුභූතො තාලො විය කතාති අවත්ථුතාලකතාති වත්තබ්බෙ විසෙසනස්ස පදස්ස පරනිපාතං කත්වා ''තාලාවත්ථුකතා''ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ඉමිනා පනත්ථෙන ඉදං දස්සෙති – රූපරසාදිවචනෙන විපාකධම්මධම්මා හුත්වා පුබ්බෙ උප්පන්නා කුසලාකුසලධම්මා ගහිතා, තෙ උප්පන්නාපි මත්ථකසදිසානං තණ්හාවිජ්ජානං මග්ගසත්ථෙන ඡින්නත්තා ආයතිං තාලපත්තසදිසෙ විපාකක්ඛන්ධෙ නිබ්බත්තෙතුං අසමත්ථා ජාතා, තස්මා තාලාවත්ථු විය කතාති තාලාවත්ථුකතා රූපරසාදයොති. ඉමස්මිඤ්හි අත්ථෙ ''අභිනන්දන්තාන''න්ති ඉමිනා පදෙන කුසලසොමනස්සම්පි සඞ්ගහිතන්ති වදන්ති.

අනභාවංකතාති එත්ථ **අනු-**සද්දො පච්ඡා-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ **"යථා නෙසං පච්ඡාභාවො න හොති"**තිආදි. **අනුඅභාවං ගතාති** පච්ඡා අනුප්පත්තිධම්මතාවසෙන අභාවං ගතා විනාසමුපගතා, පහීනාති අත්ථො. ''ඉමා අනච්ඡරියා ගාථායො පටිභංසු''ති (මහාව. 7, 8) එත්ථ අනච්ඡරියසද්දං උදාහරණවසෙන දස්සෙන්තො ආහ **"යථා අනුඅච්ඡරියා අනච්ඡරියා"**ති. තත්ථ **අනුඅච්ඡරියාති** සවනකාලෙ උපරූපරි විම්හයකරාති අත්ථො.

යඤ්ච ඛො ත්වං වදෙසි, සො පරියායො න හොතීති යං වන්දනාදිසාමග්ගිරසාභාවසඞ්ඛාතං කාරණං අරසරූපතාය වදෙසි, තං කාරණං න හොති, න විජ්ජතීති අත්ථො. නනු ච බ්‍රාහ්මණො යං වන්දනාදිසාමග්ගිරසාභාවසඞ්ඛාතං පරියායං සන්ධාය ''අරසරූපො භවං ගොතමො''ති ආහ, සො පරියායො නත්ථීති වුත්තෙ වන්දනාදීනි භගවා කරොතීති ආපජ්ජතීති ඉමං අනිට්ඨප්පසඞ්ගං දස්සෙන්තො ආහ **"කස්මා පන භගවා එවමාහා"**තිආදි.

4. **සබ්බපරියායෙසූති** සබ්බවාරෙසු. **සන්ධාය භාසිතමත්තන්ති** යං සන්ධාය බ්‍රාහ්මණො ''නිබ්භොගො භවං ගොතමො''තිආදිමාහ, භගවා ච යං සන්ධාය නිබ්භොගතාදිං අත්තනි අනුජානාති, තං සන්ධාය භාසිතමත්තං . **ඡන්දරාගපරිභොගොති** ඡන්දරාගවසෙන පරිභොගො. **අපරං පරියායන්ති** අඤ්ඤං කාරණං.

5. **කුලසමුදාචාරකම්මන්ති** කුලාචාරසඞ්ඛාතං කම්මං, කුලචාරිත්තන්ති වුත්තං හොති. **අකිරියන්ති** අකරණභාවං. දුට්ඨු චරිතං දුච්චරිතං, කායද්වාරෙ බාහුල්ලවුත්තිතො කායතො පවත්තං දුච්චරිතන්ති **කායදුච්චරිතං**. තං සරූපතො දස්සෙන්තො **"තත්ථ වා"**තිආදිමාහ. **පාණාතිපාතඅදින්නාදානමිච්ඡාචාරචෙතනා වෙදිතබ්බාති** එත්ථ (ඉතිවු. අට්ඨ. 74) **පාණොති** පරමත්ථතො ජීවිතින්ද්‍රියං, වොහාරතො සත්තො. ජීවිතින්ද්‍රියඤ්චෙත්ථ රූපාරූපවසෙන වෙදිතබ්බං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්බන්ධතාය විනස්සති. **සත්තොති** ච ඛන්ධසන්තානො ගහෙතබ්බො. තත්ථ හි සත්තපඤ්ඤත්ති. සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතීව පාතනං අතිපාතො, සණිකං පතිතුං අදත්වා සීඝං පාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්ම වා සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතනං අතිපාතො, පාණස්ස අතිපාතො **පාණාතිපාතො,** පාණවධො පාණඝාතොති වුත්තං හොති. අත්ථතො පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිනො පරස්ස ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකපයොගසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානමඤ්ඤතරප්පවත්තා වධකචෙතනා. යාය හි චෙතනාය වත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු මහාභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතුකමහාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනකමහාභූතා නුප්පජ්ජිස්සන්ති, සා තාදිසප්පයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පාණාතිපාතො. ලද්ධුපක්කමානි හි භූතානි ඉතරභූතානි විය න විසදානීති සමානජාතියානං කාරණානි න හොන්ති.

එත්ථාහ – ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඞ්ඛාරෙසු කො හන්තා, කො වා හඤ්ඤති, යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, සො අරූපතාය න ඡෙදනභෙදනාදිවසෙන විකොපනසමත්ථො, නපි විකොපනීයො. අථ රූපසන්තානො, සො අචෙතනතාය කට්ඨකලිඞ්ගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතො ලබ්භති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස පහරණප්පහාරාදි අතීතෙසු වා සඞ්ඛාරෙසු භවෙය්‍ය අනාගතෙසු වා පච්චුප්පන්නෙසු වා, තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො, පච්චුප්පන්නෙසු ච සඞ්ඛාරානං ඛණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාභිමුඛෙසු නිප්පයොජනො පයොගො සියා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පහාරාදිප්පයොගහෙතුකං මරණං, නිරීහකතාය ච සඞ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො, ඛණිකත්තා වධාධිප්පායසමකාලභිජ්ජනතො කස්ස කිරියා, පරියොසානකාලානවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති?

වුච්චතෙ – යථාවුත්තවධකචෙතනාසහිතො සඞ්ඛාරානං පුඤ්ජො සත්තසඞ්ඛාතො හන්තා. තෙන පවත්තිතවධප්පයොගනිමිත්තං අපගතුස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතවොහාරප්පවත්තිනිබන්ධනො යථාවුත්තවධප්පයොගකරණෙ උප්පජ්ජනාරහො රූපාරූපධම්මසමූහො හඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තචෙතසිකසන්තානො. වධප්පයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධීනවුත්තිතාය රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකපයොගවසෙන තන්නිබ්බත්තිවිනිබන්ධකවිසදිසරූපුප්පත්තියා විහතෙ විච්ඡෙදො හොතීති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නපි අහෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිප්පයොජනො. පච්චුප්පන්නෙසු සඞ්ඛාරෙසු කතපයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඞ්ඛාරකලාපස්ස තථා අනුප්පත්තිතො ඛණිකානං සඞ්ඛාරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාවුත්තනයෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං, න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතපයොගො නිරීහකෙසුපි සඞ්ඛාරෙසු සන්නිහිතතාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තනො අත්තනො අනුරූපඵලුප්පාදනියතෙසු කාරණෙසු

කත්තුවොහාරසිද්ධිතො යථා ‘‘පදීපො පකාසෙති, නිසාකරොව චන්දිමා’’ති. න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහගතො චිත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතබ්බො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො. සන්තානවසෙන වත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියා දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මබද්ධො. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙතබ්බො.

සො (ම. නි. අට්ඨ. 1.89; ධ. ස. අට්ඨ. අකුසලකම්මපථකථා) ච පාණාතිපාතො ගුණවිරහිතෙසු තිරච්ඡානගතාදීසු පාණෙසු ඛුද්දකෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහන්තෙ මහාසාවජ්ජො. කස්මා? පයොගමහන්තතාය, පයොගසමත්තෙපි වත්ථුමහන්තතාය. ගුණවන්තෙසු මනුස්සාදීසු අප්පගුණෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො. සරීරගුණානං පන සමභාවෙ සතිපි කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජොති වෙදිතබ්බො.

කායවාචාහි න දින්නන්ති අදින්නං, පරසන්තකං, තස්ස ආදානං **අදින්නාදානං**. පරස්සහරණං ථෙය්‍යං, චොරිකාති වුත්තං හොති. අත්ථතො පන පරපරිග්ගහෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානමඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා ථෙය්‍යචෙතනා. තං හීනෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, පණීතෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුපණීතතාය. වත්ථුසමත්තෙ සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං, තංතංගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං.

මිච්ඡා චරණං **මිච්ඡාචාරො,** මෙථුනසමාචාරෙසු එකන්තනින්දිතො ලාමකාචාරො. සො පන ලක්ඛණතො අසද්ධම්මාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා අගමනීයට්ඨානවීතික්කමචෙතනා. සො පනෙස මිච්ඡාචාරො සීලාදිගුණවිරහිතෙ අගමනීයට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො, සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො සම්භාරා – අගමනීයවත්ථු, තස්මිං සෙවනචිත්තං, සෙවනපයොගො, මග්ගෙනමග්ගප්පටිපත්තිඅධිවාසනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකො එව.

වචීද්වාරෙ බාහුල්ලවුත්තිතො වාචතො පවත්තං දුච්චරිතන්ති **වචීදුච්චරිතං**. තං සරූපතො දස්සෙන්තො ආහ **‘‘මුසාවාදපිසුණවාචාඵරුසවාචාසම්ඵප්පලාපචෙතනා වෙදිතබ්බා’’**ති. තත්ථ **මුසා**ති අභූතං අතච්ඡං වත්ථු. මුසා වදීයති වුච්චති එතායාති **මුසාවාදො,** අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා. සො යමත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපිච ගහට්ඨානං අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතාය නත්ථීති ආදිනයප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනත්ථං වුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හසාධිප්පායෙන ‘‘අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දතී’’ති පූරණකථානයෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන දිට්ඨන්තිආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො සම්භාරා හොන්ති – අතථං වත්ථු, විසංවාදනචිත්තං, තජ්ජො වායාමො, පරස්ස තදත්ථවිඤ්ඤාපනන්ති. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව. සො කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා වාචාය වා පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දට්ඨබ්බො. තාය චෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාති, අයං කිරියාසමුට්ඨාපිකචෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති. යස්මා පන යථා කායකායපටිබද්ධවාචාහි පරං විසංවාදෙති, තථා ‘‘ඉදමස්ස භණාහී’’ති ආණාපෙන්තොපි, පණ්ණං ලිඛිත්වා පුරතො නිස්සජ්ජන්තොපි, ‘‘අයං අත්ථො එවං වෙදිතබ්බො’’ති කුට්ටාදීසු ලිඛිත්වා ඨපෙන්තොපි, තස්මා එත්ථ ආණත්තිකනිස්සග්ගියථාවරාපි පයොගා යුජ්ජන්ති. අට්ඨකථාසු පන අනාගතත්තා වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බා.

පිසතීති **පිසුණා,** සමග්ගෙ සත්තෙ අවයවභූතෙ වග්ගෙ භින්නෙ කරොතීති අත්ථො. නිරුත්තිනයෙන වා පියසුඤ්ඤකරණතො **පිසුණා**. යාය හි වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති, තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං, පරස්ස ච පියසුඤ්ඤභාවං කරොති, සා **පිසුණවාචා**. ලක්ඛණතො පන සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස පරෙසං වා භෙදාය අත්තනො පියකම්‍යතාය වා කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පිසුණවාචා පිසුණං වදති එතායාති කත්වා. සා යස්ස භෙදං කරොති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා චත්තාරො සම්භාරා – භින්දිතබ්බො පරො, ‘‘ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සන්ති විනා භවිස්සන්තී’’ති භෙදපුරෙක්ඛාරතා වා ‘‘ඉති අහං පියො භවිස්සාමි විස්සාසිකො’’ති පියකම්‍යතා වා, තජ්ජො වායාමො, තස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. පරෙ පන අභින්නෙ කම්මපථභෙදො නත්ථි, භින්නෙ එව හොති.

ඵරුසයතීති **ඵරුසා,** වාචා. යාය හි වාචාය අත්තානම්පි පරම්පි ඵරුසං සිනෙහාභාවෙන ලූඛං කරොති, සා **ඵරුසවාචා**. අථ වා සයම්පි ඵරුසා දොමනස්සසමුට්ඨිතත්තා සභාවෙනපි කක්කසා නෙව කණ්ණසුඛා න හදයසුඛාති **ඵරුසවාචා**. එත්ථ පන පරෙසං මම්මච්ඡෙදනවසෙන පවත්තියා එකන්තනිට්ඨුරතාය සභාවෙන කාරණවොහාරෙන ච වාචාය ඵරුසසද්දප්පවත්ති දට්ඨබ්බා. තං ඵරුසං වදති එතායාති ඵරුසවාචා, පරස්ස මම්මච්ඡෙදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා එකන්තඵරුසා චෙතනා. තස්සා ආවිභාවත්ථමිදං වත්ථු – එකො කිර දාරකො මාතු වචනං අනාදියිත්වා අරඤ්ඤං ගච්ඡති, තං මාතා නිවත්තෙතුං අසක්කොන්තී ‘‘චණ්ඩා තං මහිංසී අනුබන්ධතූ’’ති අක්කොසි. අථස්ස තථෙව අරඤ්ඤෙ මහිංසී උට්ඨාසි. දාරකො ‘‘යං මම මාතා මුඛෙන කථෙසි, තං මා හොතු. යං චිත්තෙන චින්තෙසි, තං හොතූ’’ති සච්චකිරියමකාසි. මහිංසී තත්ථෙව බද්ධා විය අට්ඨාසි . එවං මම්මච්ඡෙදකොපි පයොගො චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති. මාතාපිතරො හි කදාචි පුත්තකෙ එවම්පි වදන්ති ‘‘චොරා වො ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං කරොන්තූ’’ති, උප්පලපත්තම්පි ච නෙසං උපරි පතන්තං න ඉච්ඡන්ති. ආචරියුපජ්ඣායා ච කදාචි

නිස්සිතකෙ එවං වදන්ති ''කිං ඉමෙ අහිරිකා අනොත්තප්පිනො චරන්ති, නිද්ධමථ නෙ''ති. අථ ච නෙසං ආගමාධිගමසම්පත්තිං ඉච්ඡන්ති, යථා චිත්තසණ්හතාය ඵරුසවාචා න හොති, එවං වචනසණ්හතාය අඵරුසවාචාපි න හොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ''ඉමං සුඛං සයාපෙථා''ති වචනං අඵරුසවාචා හොති, චිත්තඵරුසතාය පන එසා ඵරුසවාචාව. සා යං සන්ධාය පවත්තිතා, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා තයො සම්භාරා – අක්කොසිතබ්බො පරො, කුපිතචිත්තං, අක්කොසනාති.

සං සුඛං හිතඤ්ච ඵලති විසරති විනාසෙතීති සම්ඵං, අත්තනො පරෙසඤ්ච අනුපකාරකං යං කිඤ්චි, සම්ඵං පලපති එතායාති **සම්ඵප්පලාපො,** අනත්ථවිඤ්ඤාපිකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා අකුසලචෙතනා. සො ආසෙවනමන්දතාය අප්පසාවජ්ජො, ආසෙවනමහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා – භාරතයුද්ධසීතාහරණාදිනිරත්ථකකථාපුරෙක්ඛාරතා, තථාරූපීකථාකථනඤ්ච. පරෙ පන තං කථං අගණ්හන්තෙ කම්මපථභෙදො නත්ථි, පරෙන පන සම්ඵප්පලාපෙ ගහිතෙයෙව හොති.

අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදමිච්ඡාදිට්ඨියොති එත්ථ පරසම්පත්තිං අභිමුඛං ඣායතීති **අභිජ්ඣා,** පරසම්පත්තීසු ලොභො. සා පන ''අහො වත ඉදං මමස්සා''ති එවං පරභණ්ඩාභිජ්ඣායනලක්ඛණා. අදින්නාදානං විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච. තස්සා ද්වෙ සම්භාරා – පරභණ්ඩං, අත්තනො පරිණාමනඤ්ච. පරභණ්ඩවත්ථුකෙ හි ලොභෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති, යාව ''අහො වත ඉදං මමස්සා''ති අත්තනො න පරිණාමෙති.

හිතසුඛං බ්‍යාපාදෙති විනාසෙතීති **බ්‍යාපාදො,** පටිඝො. සො පරවිනාසාය මනොපදොසලක්ඛණො . සො ඵරුසවාචා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ච. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා – පරසත්තො, තස්ස ච විනාසනචින්තා. පරසත්තවත්ථුකෙ හි කොධෙ උප්පන්නෙපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති, යාව ''අහො වතායං උච්ඡිජ්ජෙය්‍ය විනස්සෙය්‍යා''ති තස්ස විනාසනං න චින්තෙති.

යථාභුච්චගහණාභාවෙන මිච්ඡා පස්සතීති **මිච්ඡාදිට්ඨි**. සා ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිනා නයෙන විපරීතදස්සනලක්ඛණා. සම්ඵප්පලාපො විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ච. අපිච අනියතා අප්පසාවජ්ජා, නියතා මහාසාවජ්ජා. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා – වත්ථුනො ගහිතාකාරවිපරීතතා, යථා ච තං ගණ්හාති, තථාභාවෙන තස්සුපට්ඨානන්ති. තත්ථ නත්ථිකාහෙතුකඅකිරියදිට්ඨීහි එව කම්මපථභෙදො හොති.

''අනෙකවිහිතානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මාන''න්ති සාමඤ්ඤවචනෙපි පාරිසෙසඤායතො වුත්තාවසෙසා අකුසලා ධම්මා ගහෙතබ්බාති ආහ **''ඨපෙත්වා තෙ ධම්මෙ''**තිආදි. තෙ යථාවුත්තකායදුච්චරිතාදිකෙ අකුසලධම්මෙ ඨපෙත්වාති අත්ථො. **අනෙකවිහිතාති** අනෙකප්පකාරා.

6. **අයං ලොකතන්තීති** අයං වුඩ්ඪානං අභිවාදනාදිකිරියාලක්ඛණා ලොකප්පවෙණී. අනාගාමිබ්‍රහ්මානං අලඞ්කාරාදීසු අනාගාමිභික්ඛූනඤ්ච චීවරාදීසු නිකන්තිවසෙන රාගුප්පත්ති හොතීති අනාගාමිමග්ගෙන පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සෙව පහානං වෙදිතබ්බන්ති ආහ **''පඤ්චකාමගුණිකරාගස්සා''**ති. රූපාදීසු පඤ්චසු කාමගුණෙසු වත්ථුකාමකොට්ඨාසෙසු උප්පජ්ජමානො රාගො ''පඤ්චකාමගුණිකරාගො''ති වෙදිතබ්බො. කොට්ඨාසවචනො හෙත්ථ ගුණසද්දො ''වයොගුණා අනුපුබ්බං ජහන්ති''තිආදීසු (සං. නි. 1.4) විය. **ද්වීසු අකුසලචිත්තෙසූති** දොමනස්සසහගතෙසු ද්වීසු අකුසලචිත්තෙසු. මොහස්ස සබ්බාකුසලසාධාරණත්තා ආහ **''සබ්බාකුසලසම්භවස්සා''**ති. **අවසෙසානන්ති** සක්කායදිට්ඨිආදීනං.

7. **ජිගුච්ඡති මඤ්ඤෙති** ''අහමභිජාතො රූපවා පඤ්ඤවා, කථං නාම අඤ්ඤෙසං අභිවාදනාදිං කරෙය්‍යා''න්ති ජිගුච්ඡති විය ජිගුච්ඡතීති වා සල්ලක්ඛෙමි. **අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙනාති** අඤ්ඤාණසම්භූතට්ඨෙන. අකුසලෙ ධම්මෙ ජිගුච්ඡමානො තෙසං සමඞ්ගීභාවම්පි ජිගුච්ඡතීති වුත්තං **''අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්ති''**ති. **සමාපත්තීති** එතස්සෙව වෙවචනං **සමාපජ්ජනා සමඞ්ගිභාවොති**. **මණ්ඩනකජාතියොති** මණ්ඩනසභාවො, මණ්ඩනසීලොති අත්ථො. **ජෙගුච්ඡීතන්ති** ජිගුච්ඡනසීලතං.

8. **ලොකජෙට්ඨකකම්මන්ති** ලොකෙ ජෙට්ඨකානං කත්තබ්බකම්මං, ලොකෙ වා සෙට්ඨසම්මතං කම්මං. **තත්‍රාති** යථාවුත්තෙසු ද්වීසුපි අත්ථවිකප්පෙසු. පදාභිහිතො අත්ථො **පදත්ථො,** බ්‍යඤ්ජනත්ථොති වුත්තං හොති. **විනයං වා අරහතීති** එත්ථ විනයනං විනයො, නිග්ගණ්හනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''නිග්ගහං අරහතීති වුත්තං හොති''**ති. නනු ච පඨමං වුත්තෙසු ද්වීසුපි අත්ථවිකප්පෙසු සකත්ථෙ අරහත්ථෙ ච තද්ධිතපච්චයො සද්දලක්ඛණතො දිස්සති, න පන ''විනයාය ධම්මං දෙසෙතී''ති ඉමස්මිං අත්ථෙ, තස්මා කථමෙත්ථ තද්ධිතපච්චයොති ආහ **''විචිත්‍රා හි තද්ධිතවුත්තී''**ති. විචිත්‍රතා චෙත්ථ ලොකප්පමාණතො වෙදිතබ්බා. තථා හි යස්මිං යස්මිං අත්ථෙ තද්ධිතප්පයොගො ලොකස්ස, තත්ථ තත්ථ තද්ධිතවුත්ති ලොකතො සිද්ධාති විචිත්‍රා තද්ධිතවුත්ති. තස්මා යථා ''මා සද්දමකාසී''ති වදන්තො ''මාසද්දිකො''ති වුච්චති, එවං විනයාය ධම්මං දෙසෙතීති වෙනයිකොති වුච්චතීති අධිප්පායො.

9. **කපණපුරිසොති** ගුණවිරහිතතාය දීනමනුස්සො. **බ්‍යඤ්ජනානි අවිචාරෙත්වාති** තිස්සදත්තාදිසද්දෙසු විය ''ඉමස්මිං අත්ථෙ අයං නාම පච්චයො''ති එවං බ්‍යඤ්ජනං විචාරං අකත්වා, අනිප්ඵන්නපාටිපදිකවසෙනාති වුත්තං

හොති.

10. **දෙවලොකගබ්භසම්පත්තියා**ති වත්වා ඨපෙත්වා භුම්මදෙවෙ සෙසෙසු දෙවෙසු ගබ්භග්ගහණස්ස අභාවතො පටිසන්ධියෙවෙත්ථ ගබ්භසම්පත්තීති වෙදිතබ්බාති වුත්තමෙවත්ථං විවරිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **"දෙවලොකපටිසන්ධිපටිලාභාය සංවත්තතී"**ති. **අස්සා**ති අභිවාදනාදිසාමීචිකම්මස්ස. **මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණෙ දොසං දස්සෙන්තො**ති මාතිතො අපරිසුද්ධභාවං දස්සෙන්තො, අක්කොසිතුකාමස්ස දාසියා පුත්තොති දාසිකුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්තභාවෙ දොසං දස්සෙත්වා අක්කොසනං විය භගවතො මාතුකුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිග්ගහණෙ දොසං දස්සෙත්වා අක්කොසන්තොපි එවමාහාති අධිප්පායො. **ගබ්භතො**ති දෙවලොකපටිසන්ධිතො. තෙනෙවාහ **"අභබ්බො දෙවලොකූපපත්තිං පාපුණිතුන්ති අධිප්පායො"**ති. **හීනො වා ගබ්භො අස්සාති අපගබ්භො**ති ඉමස්ස විග්ගහස්ස එකෙන පරියායෙන අධිප්පායං දස්සෙන්තො ආහ **"දෙවලොකගබ්භපරිබාහිරත්තා ආයතිං හීනගබ්භපටිලාභභාගීති"**ති. **ඉති-සද්දා** එ හෙතුඅත්ථො, යස්මා ආයතිම්පි හීනගබ්භපටිලාභභාගී, තස්මා හීනො වා ගබ්භො අස්සාති අපගබ්භොති අධිප්පායො.

පුන තස්සෙව විග්ගහස්ස **කොධවසෙන…පෙ…. දස්සෙන්තො**ති හෙට්ඨා වුත්තනයස්ස අනුරූපං කත්වා අධිප්පායං දස්සෙන්තො ආහ **"හීනො වාස්ස මාතුකුච්ඡිස්මිං ගබ්භවාසො අහොසීති අධිප්පායො"**ති. **ගබ්භ**-සද්දො අත්ථි මාතුකුච්ඡිපරියායො ''ගබ්භෙ වසති මාණවො''තිආදීසු (ජා. 1.15.363) විය . අත්ථි මාතුකුච්ඡිස්මිං නිබ්බත්තසත්තපරියායො ''අන්තමසො ගබ්භපාතනං උපාදායා''තිආදීසු (මහාව. 129) විය. තත්ථ මාතුකුච්ඡිපරියායං ගහෙත්වා අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **"අනාගතෙ ගබ්භසෙය්‍යා"**ති. ගබ්භෙ සෙය්‍යා **ගබ්භසෙය්‍යා. අනුත්තරෙන මග්ගෙනා**ති අග්ගමග්ගෙන. කම්මකිලෙසානං මග්ගෙන විහතත්තා ආහ **"විහතකාරණත්තා"**ති. **ඉතරා තිස්සොපී**ති අණ්ඩජසංසෙදජඔපපාතිකා. එත්ථ ච යදිපි ''අපගබ්භො''ති ඉමස්ස අනුරූපතො ගබ්භසෙය්‍යා එව වත්තබ්බා, පසඞ්ගතො පන ලබ්භමානං සබ්බම්පි වත්තුං වට්ටතීති පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තිපි වුත්තාති වෙදිතබ්බා.

ඉදානි සත්තපරියායස්ස ගබ්භසද්දස්ස වසෙන විග්ගහනානත්තං දස්සෙන්තො ආහ **"අපිචා"**තිආදි. ඉමස්මිං පන විකප්පෙ **ගබ්භසෙය්‍යා පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තී**ති උභයම්පි ගබ්භසෙය්‍යවසෙනෙව වුත්තන්තිපි වදන්ති. නනු ච ''ආයතිං ගබ්භසෙය්‍යා පහීනා''ති (පාරා. 10) වුත්තත්තා ගබ්භස්ස සෙය්‍යා එව පහීනා, න පන ගබ්භොති ආපජ්ජතීති ආහ **"යථා වා"**තිආදි. අථ ''අභිනිබ්බත්ති''ති එත්තකමෙව අවත්වා පුනබ්භවග්ගහණං කිමත්ථන්ති ආහ **"අභිනිබ්බත්ති ච නාමා"**තිආදි. **අපුනබ්භවභූතා**ති ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජමානානං ධම්මානං අභිනිබ්බත්ති.

11. **ධම්මධාතුන්ති** එත්ථ ධම්මෙ අනවසෙසෙ ධාරෙති යාථාවතො උපධාරෙතීති ධම්මධාතු, ධම්මානං යථාසභාවතො අවබුජ්ඣනසභාවො, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **පටිවිජ්ඣිත්වා**ති සච්ඡිකත්වා, පටිලභිත්වාති අත්ථො, පටිලාභහෙතූති වුත්තං හොති. **දෙසනාවිලාසප්පත්තො හොතී**ති රුචිවසෙන පරිවත්තෙත්වා දෙසෙතුං සමත්ථතා දෙසනාවිලාසො, තං පත්තො අධිගතොති අත්ථො. **කරුණාවිප්ඵාරන්ති** සබ්බසත්තෙසු මහාකරුණාය ඵරණං. තාදිගුණලක්ඛණමෙව පුන උපමාය විභාවෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **"පථවීසමචිත්තත"**න්ති. යථා පථවී සුචිඅසුචිනික්ඛෙපඡෙදනභෙදනාදීසු න විකම්පති, අනුරොධවිරොධං න පාපුණාති, එවං ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ලාභාලාභාදීසු අනුරොධවිරොධප්පහානතො අවිකම්පිතචිත්තතාය පථවීසමචිත්තතන්ති අත්ථො. **අකුප්පධම්මතන්ති** එත්ථ ''අකුප්පධම්මො නාම ඵලසමාපත්ති''ති තීසුපි **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. ''පරෙසු පන අක්කොසන්තෙසුපි අත්තනො පථවීසමචිත්තතාලක්ඛණං අකුජ්ඣනසභාවතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො''ති අම්හාකං ඛන්ති. **ජරාය අනුසටන්ති** ජරාය පලිවෙඨිතං. **වට්ටඛාණුභූතන්ති** අනෙකෙසං අනයබ්‍යසනානං නිපාතලක්ඛණත්ථම්භභූතතාය සංසාරඛාණුභූතං. බ්‍රාහ්මණස්ස වුඩ්ඪතාය ආසන්නවුත්තිමරණන්ති සම්භාවනවසෙන **"අජ්ජ මරිත්වා"**තිආදි වුත්තං. **මහන්තෙන ඛො පන උස්සාහෙනා**ති ''සාධු ඛො පන තථාරූපානං අරහතං දස්සනං හොතී''ති එවං සඤ්ජාතමහුස්සාහෙන. **අප්පටිසමං පුරෙජාතභාවන්ති** අනඤ්ඤසාධාරණං පුරෙජාතභාවං. නත්ථි එතස්ස පටිසමොති **අප්පටිසමො,** පුරෙජාතභාවො.

''අපි''ති අවත්වා ''පි''ති වදන්තො පි-සද්දොපි විසුං අත්ථි නිපාතොති දස්සෙති. **සම්භාවනත්ථෙ**ති ''අපි නාමෙවං සියා''ති විකප්පනත්ථො සම්භාවනත්ථො, තස්මිං ජොතකතාය පිසද්දො වත්තති. **වචනසිලිට්ඨතායා**ති වචනස්ස මධුරභාවත්ථං, මුදුභාවත්ථන්ති අත්ථො. **එවඤ්හි ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොතී**ති එවං එකමෙව ගණනං අවත්වා අපරාය ගණනාය සද්ධිං වචනං ලොකෙ සිලිට්ඨවචනං හොති යථා ''ද්වෙ වා තීණි වා උදකඵුසිතානී''ති. **සම්මා අධිසයිතානී**ති පාදාදීහි අත්තනා නෙසං කිඤ්චි උපඝාතං අකරොන්තියා බහිවාතාදිපරිස්සයපරිහාරත්ථං සම්මදෙව උපරි සයිතානි. උපරිඅත්ථො හෙත්ථ **අධි**-සද්දො. **උතුං ගණ්හාපෙන්තියා**ති තෙසං අල්ලසිනෙහපරියාදානත්ථං අත්තනො කායුස්මාවසෙන උතුං ගණ්හාපෙන්තියා. තෙනාහ **"උස්මීකතානී"**ති. **සම්මා පරිභාවිතානී**ති සම්මදෙව සබ්බසො කුක්කුටවාසනාය වාසිතානි. තෙනාහ **"කුක්කුටගන්ධං ගාහාපිතානී"**ති.

එත්ථ ච සම්මා පරිසෙදනං කුක්කුටගන්ධපරිභාවනඤ්ච සම්මා අධිසයනනිප්ඵත්තියා ආනුභාවනිප්ඵාදිතන්ති දට්ඨබ්බං. සම්මා අධිසයනෙනෙව හි ඉතරද්වයං ඉජ්ඣති . න හි සම්මා අධිසයනතො විසුං සම්මා පරිසෙදනස්ස සම්මා පරිභාවනස්ස ච කරණං අත්ථි, තෙන පන සද්ධිංයෙව ඉතරෙසං ද්වින්නම්පි ඉජ්ඣනතො වුත්තං **"එවං තීහි පකාරෙහි**

තානි අණ්ඩානි පරිපාලියමානානී''ති. **නඛසිඛාති** නඛග්ගානි. **මුඛතුණ්ඩකන්ති** මුඛග්ගං. **කපාලස්ස තනුකත්තාති** එත්ථ යථා කපාලස්ස තනුතා ආලොකස්ස අන්තො පඤ්ඤායමානස්ස කාරණං, තථා කපාලස්ස තනුතාය නඛසිඛාමුඛතුණ්ඩකානං ඛරතාය ච අල්ලසිනෙහපරියාදානං කාරණවචනන්ති දට්ඨබ්බං. **සඞ්කුටිතහත්ථපාදාති** එත්ථ **හත්ථාති** පක්ඛා. න හි කුක්කුටානං පක්ඛතො අඤ්ඤො හත්ථො නාම අත්ථි. **එත්ථාති** ආලොකට්ඨානෙ. **පක්ඛෙ විධුනන්තාති** පක්ඛෙ චාලෙන්තා. **නික්ඛමන්තානන්ති** නිද්ධාරණෙ සාමිවචනං, නික්ඛමන්තෙසූති අත්ථො.

සො ජෙට්ඨො ඉති අස්ස වචනීයොති යො පඨමතරං අණ්ඩකොසතො නික්ඛන්තො කුක්කුටපොතකො, සොයෙව ජෙට්ඨොති වචනීයො අස්ස, භවෙය්‍යාති අත්ථො. **සම්පටිපාදෙන්තොති** සංසන්දෙන්තො. තිභූමකපරියාපන්නාපි සත්තා අවිජ්ජාකොසස්ස අන්තො පවිට්ඨා තත්ථ තත්ථ අප්පහීනාය අවිජ්ජාය වෙඨිතත්තාති ආහ **"අවිජ්ජාකොසස්ස අන්තො පවිට්ඨෙසු සත්තෙසූ"**ති. **අණ්ඩකොසන්ති** බීජකපාලං. **ලොකසන්නිවාසෙති** ලොකො එව ලොකසන්නිවාසො. **සම්මාසම්බොධින්ති** එත්ථ **සම්මාති** අවිපරීතත්ථො, **සං-**සද්දො සාමන්ති ඉමමත්ථං දීපෙති, තස්මා සම්මා අවිපරීතෙනාකාරෙන සයමෙව චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣතීති සම්මාසම්බොධීති මග්ගො වුච්චති. තෙනාහ **"සම්මා සාමඤ්ච බොධි"**න්ති, සම්මා සයමෙව ච බුජ්ඣනකන්ති අත්ථො. **සම්මාති** වා පසත්ථවචනො, **සං-**සද්දො සුන්දරවචනොති ආහ **"අථ වා පසත්ථං සුන්දරඤ්ච බොධි"**න්ති. බොධිසද්දස්ස අනෙකත්ථතං දස්සෙත්වා ඉධාධිප්පෙතමත්ථං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතුකාමො ආහ **"බොධීති රුක්ඛොපි මග්ගොපී"**තිආදි. තත්ථ අබුජ්ඣි එත්ථාති **රුක්ඛො** බොධි. සයං බුජ්ඣති, බුජ්ඣන්ති වා තෙන අරියාති **මග්ගො** බොධි. සබ්බධම්මෙ සබ්බාකාරතො බුජ්ඣති පටිවිජ්ඣතීති **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං** බොධි. බුජ්ඣීයති සච්ඡිකරීයතීති **නිබ්බානං** බොධි. **අන්තරා ච බොධින්ති** දුතියමුදාහරණං විනාපි රුක්ඛසද්දෙන බොධිසද්දස්ස රුක්ඛෙ පවත්තිදස්සනත්ථං වුත්තං. **වරභූරිමෙධසොති** මහාපථවී විය පත්ථටවරපඤ්ඤොති අත්ථො. **අසබ්බගුණදායකත්තාති** සබ්බගුණානං අදායකත්තා. සබ්බගුණෙ න දදාතීති හි අසබ්බගුණදායකො, අයුත්තසමාසොයං ගමකත්තා යථා ''අසූරියංපස්සානි මුඛානී''ති.

තිස්සො විජ්ජාති උපනිස්සයවතො සහෙව අරහත්තඵලෙන තිස්සො විජ්ජා දෙති. නනු චෙත්ථ තීසු විජ්ජාසු ආසවක්ඛයඤාණස්ස මග්ගපරියාපන්නත්තා කථමෙතං යුජ්ජති ''මග්ගො තිස්සො විජ්ජා දෙතී''ති? නායං දොසො. සතිපි ආසවක්ඛයඤාණස්ස මග්ගපරියාපන්නභාවෙ අට්ඨඞ්ගිකෙ මග්ගෙ සති මග්ගඤාණෙන සද්ධිං තිස්සො විජ්ජා පරිපුණ්ණා හොන්තීති ''මග්ගො තිස්සො විජ්ජා දෙතී''ති වුච්චති. **ඡ අභිඤ්ඤාති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **සාවකපාරමිඤාණන්ති** අග්ගසාවකෙහි පටිලභිතබ්බං සබ්බමෙව ලොකියලොකුත්තරඤාණං. **පච්චෙකබොධිඤාණන්ති** එත්ථාපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අබ්භඤ්ඤාසින්ති** ජානිං. ජානනඤ්ච න අනුස්සවාදිවසෙනාති ආහ **"පටිවිජ්ඣි"**න්ති, පච්චක්ඛමකාසින්ති අත්ථො. පටිවෙධොපි න දූරෙ ඨිතස්ස ලක්ඛණප්පටිවෙධො වියාති ආහ **"පත්තොම්හී"**ති, පාපුණින්ති අත්ථො. පාපුණනඤ්ච න සයං ගන්ත්වාති ආහ **"අධිගතොම්හී"**ති, සකසන්තානෙ උප්පාදනවසෙන පටිලභින්ති අත්ථො.

ඔපම්මසම්පටිපාදනන්ති ඔපම්මත්ථස්ස උපමෙය්‍යෙන සම්මදෙව පටිපාදනං. **අත්ථෙනාති** උපමෙය්‍යත්ථෙන. යථා කුක්කුටියා අණ්ඩෙසු තිවිධකිරියාකරණං කුක්කුටච්ඡාපකානං අණ්ඩකොසතො නික්ඛමනස්ස මූලකාරණං, එවං බොධිසත්තභූතස්ස භගවතො තිවිධානුපස්සනාකරණං අවිජ්ජණ්ඩකොසතො නික්ඛමනස්ස මූලකාරණන්ති ආහ **"යථා හි තස්සා කුක්කුටියා...පෙ.... තිවිධානුපස්සනාකරණ"**න්ති. ''සන්තානෙ''ති වුත්තත්තා අණ්ඩසදිසතා සන්තානස්ස බහි නික්ඛන්තකුක්කුටච්ඡාපකසදිසතා බුද්ධගුණානං, බුද්ධගුණාති ච අත්ථතො බුද්ධොයෙව ''තථාගතස්ස ඛො එතං, වාසෙට්ඨ, අධිවචනං ධම්මකායො ඉතිපී''ති වචනතො. **අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවොති** බලවවිපස්සනාවසෙන අවිජ්ජණ්ඩකොසස්ස තනුභාවො, පටිච්ඡාදනසාමඤ්ඤෙන ච අවිජ්ජාය අණ්ඩකොසසදිසතා. මුදුභූතස්සපි ඛරභාවාපත්ති හොතීති තන්නිවත්තනත්ථං **"ථද්ධඛරභාවො"**ති වුත්තං. **තික්ඛඛරවිප්පසන්නසූරභාවොති** එත්ථ පරිග්ගය්හමානෙසු සඞ්ඛාරෙසු විපස්සනාඤාණස්ස සමාධින්ද්‍රියවසෙන සුඛානුප්පවෙසො **තික්ඛතා,** අනුපවිසිත්වාපි සතින්ද්‍රියවසෙන අනතික්කමනතො අකුණ්ඨතා **ඛරභාවො.** තික්ඛොපි හි එකච්චො සරො ලක්ඛං පත්වා කුණ්ඨො හොති, න තථා ඉදං. සතිපි ඛරභාවෙ සුඛුමප්පවත්තිවසෙන කිලෙසසමුදාචාරසඞ්ඛොභරහිතතාය සද්ධින්ද්‍රියවසෙන **පසන්නභාවො,** සතිපි ච පසන්නභාවෙ අන්තරා අනොසක්කිත්වා කිලෙසපච්චත්ථිකානං සුට්ඨු අභිභවනතො වීරියින්ද්‍රියවසෙන **සූරභාවො** වෙදිතබ්බො. එවම්මෙහි පකාරෙහි සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණමෙව ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **විපස්සනාඤාණස්ස පරිණාමකාලොති** විපස්සනාය වුට්ඨානගාමිනිභාවප්පත්ති, තදා ච සා මග්ගඤාණගබ්භං ධාරෙන්තී විය හොතීති ආහ **"ගබ්භග්ගහණකාලො"**ති. **ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වාති** සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාය අනන්තරං සිඛාප්පත්තඅනුලොමවිපස්සනාවසෙන මග්ගවිජායනත්ථං ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා. **අනුපුබ්බාධිගතෙනාති** පඨමමග්ගපටිපාටියා අධිගතෙන. **අභිඤ්ඤාපක්ඛෙති** ලොකියාභිඤ්ඤාපක්ඛෙ. ලොකුත්තරාභිඤ්ඤා හි අවිජ්ජණ්ඩකොසං පදාලිතා. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ''ඡඅභිඤ්ඤාපක්ඛෙ''ති ලිඛන්ති, සො අපාඨොති වෙදිතබ්බො. **ජෙට්ඨො සෙට්ඨොති** වුද්ධතමත්තා **ජෙට්ඨො,** සබ්බගුණෙහි උත්තමත්තා පසත්ථතමොති **සෙට්ඨො.**

ඉදානි ''ආරද්ධං ඛො පන මෙ බ්‍රාහ්මණ වීරිය''න්තිආදිකාය දෙසනාය අනුසන්ධිං දස්සෙන්තො ආහ **"එවං භගවා"**තිආදි. තත්ථ **පුබ්බභාගතො පභුතීති** භාවනාය පුබ්බභාගියවීරියාරම්භාදිතො පට්ඨාය. **චිත්තමෙවමුප්පන්නන්ති** එවං උපරි වක්ඛමානපරිවිතක්කවසෙන චිත්තමුප්පන්නන්ති අත්ථො. ''චිත්තමෙව උප්පන්න''න්තිපි පාඨො, තත්ථ චිත්තමෙව උප්පන්නං, න තාව භගවති පසාදොති අත්ථො. **මුට්ඨස්සතිනාති** විනට්ඨස්සතිනා, සතිවිරහිතෙනාති අත්ථො.

සාරද්ධකායෙනාති සදරථකායෙන. **බොධිමණ්ඩෙති** බොධිසඞ්ඛාතස්ස ඤාණස්ස මණ්ඩභාවප්පත්තෙ ඨානෙ. බොධීති හි පඤ්ඤා වුච්චති, සා එත්ථ මණ්ඩා පසන්නා ජාතාති සො පදෙසො ''බොධිමණ්ඩො''ති පඤ්ඤාතො. **චතුරඞ්ගසමන්නාගතන්ති** ''කාමං තචො ච න්හාරු ච අට්ඨී ච අවසිස්සතු, සරීරෙ උපසුස්සතු මංසලොහිත''න්ති (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.22; අ. නි. 2.5; මහානි. 196) එවං වුත්තචතුරඞ්ගසමන්නාගතං වීරියං. තත්ථ තචොති එකං අඞ්ගං න්හාරු එකං අඞ්ගං අට්ඨී එකං අඞ්ගං මංසලොහිතං එකං අඞ්ගන්ති වෙදිතබ්බං. **තචො එකං අඞ්ගන්ති** ච තචෙ නිරපෙක්ඛභාවො එකං අඞ්ගන්ති ගහෙතබ්බං. පධානං අනුයුඤ්ජන්තස්ස හි තචෙ පලුජ්ජමානෙපි තංනිමිත්තං අවොසානාපජ්ජනං තස්ස වීරියස්ස එකං අඞ්ගං එකං කාරණං. එවං සෙසෙසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. **පග්ගහිතන්ති** ආරම්භං සිථිලං අකත්වා දළ්හපරක්කමසඞ්ඛාතුස්සාහනභාවෙන ගහිතං. තෙනාහ **''අසිථිලප්පවත්තිතන්ති වුත්තං හොතී''**ති.

අසල්ලීනන්ති අසඞ්කුචිතං කොසජ්ජවසෙන සඞ්කොචං අනාපන්නං. **උපට්ඨිතාති** ඔගාහනසඞ්ඛාතෙන අපිලාපනභාවෙන ආරම්මණං උපගන්ත්වා ඨිතා. තෙනාහ **''ආරම්මණාභිමුඛීභාවෙනා''**ති. සම්මොසස්ස විද්ධංසනවසෙන පවත්තියා න සම්මුට්ඨාති **අසම්මුට්ඨා.** කිඤ්චාපි චිත්තපස්සද්ධිවසෙනෙව චිත්තමෙව පස්සද්ධං, කායපස්සද්ධිවසෙනෙව ච කායො පස්සද්ධො හොති, තථාපි යස්මා කායපස්සද්ධි උප්පජ්ජමානා චිත්තපස්සද්ධියා සහෙව උප්පජ්ජති, න විනා, තස්මා වුත්තං **''කායචිත්තපස්සද්ධිවසෙනා''**ති. කායපස්සද්ධියා උභයෙසම්පි කායානං පස්සම්භනාවහත්තා වුත්තං **''රූපකායොපි පස්සද්ධොයෙව හොතී''**ති. **සො ච ඛොති** සො ච ඛො කායො. **විගතදරථොති** විගතකිලෙසදරථො. නාමකායෙ හි විගතදරථෙ රූපකායොපි වූපසන්තදරථපරිළාහො හොති. **සම්මා ආහිතන්ති** නානාරම්මණෙසු විධාවනසඞ්ඛාතං වික්ඛෙපං විච්ඡින්දිත්වා එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ අවික්ඛිත්තභාවාපාදනෙන සම්මදෙව ආහිතං ඨපිතං. තෙනාහ **''සුට්ඨු ඨපිත''**න්තිආදි. චිත්තස්ස අනෙකග්ගභාවො වික්ඛෙපවසෙන චඤ්චලතා, සා සති එකග්ගතාය න හොතීති ආහ **''එකග්ගං අචලං නිප්ඵන්දන''**න්ති. **එත්තාවතාති** ''ආරද්ධං ඛො පනා''තිආදිනා වීරියසතිපස්සද්ධිසමාධීනං කිච්චසිද්ධිදස්සනෙන.

නනු ච සද්ධාපඤ්ඤානම්පි කිච්චසිද්ධි ඣානස්ස පුබ්බපටිපදාය ඉච්ඡිතබ්බාති? සච්චං ඉච්ඡිතබ්බා, සා පන නානන්තරිකභාවෙන අවුත්තසිද්ධාති න ගහිතා. අසති හි සද්ධාය වීරියාරම්භාදීනං අසම්භවොයෙව, පඤ්ඤාපරිග්ගහෙ ච නෙසං අසති ඤායාරම්භාදිභාවො න සියා, තථා අසල්ලීනාසම්මොසතාදයො වීරියාදීනන්ති අසල්ලීනතාදිග්ගහණෙනෙවෙත්ථ පඤ්ඤාකිච්චසිද්ධි ගහිතාති දට්ඨබ්බං. ඣානභාවනායං වා සමාධිකිච්චං අධිකං ඉච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙතුං සමාධිපරියොසානාව ඣානස්ස පුබ්බපටිපදා කථිතාති දට්ඨබ්බං.

පඨමජ්ඣානකථා

ඉදානි ''විවිච්චෙව කාමෙහී''තිආදිනයප්පවත්තාය පාළියා ඣානවිභඞ්ගෙ (විභ. 508) වුත්තම්පි අත්ථං අට්ඨකථානයෙනෙව සංවණ්ණෙතුකාමො විභඞ්ගපාළියං වුත්තනයෙන අවචනෙ කාරණං දස්සෙතුං **''කිඤ්චාපි තත්ථ කතමෙ කාමා''**තිආදිමාහ . තත්ථ පත්ථනාකාරෙන පවත්තො දුබ්බලො ලොභො ඡන්දනට්ඨෙන **ඡන්දො,** තතො බලවා රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො,** තතොපි බලවතරො බහලරාගො **ඡන්දරාගො.** නිමිත්තානුබ්‍යඤ්ජනානි සඞ්කප්පෙති එතෙනාති **සඞ්කප්පො,** තථාපවත්තො ලොභො. තත්ථ **නිමිත්තසඞ්කප්පනා** නාම අවයවෙ සමොධානෙත්වා ''ඉත්ථී පුරිසො''තිආදිනා එකජ්ඣං කත්වා උපරූපරි කිලෙසුප්පත්තියා නිමිත්තස්ස කප්පනා. **අනුබ්‍යඤ්ජනසඞ්කප්පනා** පන ''හත්ථා සොභනා, පාදා සොභනා''ති එවං අනුබ්‍යඤ්ජනවසෙන විභජිත්වා කප්පනාති. කිලෙසානඤ්හි අනු අනු බ්‍යඤ්ජනතො පරිබ්‍යඤ්ජනතො පරිබ්‍යත්තිවසෙන උප්පත්තියා පච්චයභාවතො අනුබ්‍යඤ්ජනං හත්ථපාදාදිඅවයවා වුච්චන්ති. තතො බලවා රඤ්ජනට්ඨෙන **රාගො,** සඞ්කප්පවසෙනෙව පවත්තො තතොපි බලවතරො **සඞ්කප්පරාගො.** ස්වායං පභෙදො එකස්සෙව ලොභස්ස පවත්තිආකාරවසෙන අවත්ථාභෙදවසෙන ච වෙදිතබ්බො යථා ''වච්ඡො දම්මො බලීබද්දො''ති. **කාමාති** කිලෙසකාමා, කාමෙන්තීති කාමා, කාමෙන්ති එතෙහීති වා.

සෙය්‍යථීදන්ති ඉමස්ස තං කතමං, තං කථන්ති වා අත්ථො. **විවිච්චිත්වාති** විසුං හුත්වා. තෙනාහ **''විනා හුත්වා අපසක්කිත්වා''**ති, පජහනවසෙන අපක්කමිත්වාති අත්ථො. **විවිච්චෙව කාමෙහීති** එත්ථ **විවිච්චාති** ඉමිනා විවෙචනං ඣානක්ඛණෙ කාමානං අභාවමත්තං වුත්තං. **විවිච්චෙවාති** පන ඉමිනා එකංසතො කාමානං විවෙචෙතබ්බතාදීපනෙන තප්පටිපක්ඛතා ඣානස්ස කාමවිවෙකප්පහානස්ස ච ඣානාධිගමූපායතා දස්සිතා හොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **''පඨමජ්ඣාන''**න්තිආදිං වත්වා තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං **''කථ''**න්තිආදි වුත්තං. **අන්ධකාරෙ සති පදීපො වියාති** එතෙන යථා පදීපාභාවෙන රත්තියං අන්ධකාරාභිභවො, එවං ඣානාභාවෙන චිත්තසන්තතියං කාමාභිභවොති දස්සෙති.

එතන්ති පුබ්බපදෙයෙව අවධාරණවචනං, න ඛො පන එවං දට්ඨබ්බං ''කාමෙහි එවා''ති අවධාරණස්ස අකතත්තා. **තන්නිස්සරණතොති** නිස්සරන්ති නිග්ගච්ඡන්ති එතෙන, එත්ථ වාති නිස්සරණං. කෙ නිග්ගච්ඡන්ති? කාමා. තෙසං කාමානං නිස්සරණං පහානං **තන්නිස්සරණං,** තතො කාමනිස්සරණතොති අත්ථො. කථං පන සමානෙ වික්ඛම්භනෙ කාමානමෙවෙතං නිස්සරණං, න බ්‍යාපාදාදීනන්ති චොදනං යුත්තිතො ආගමතො ච සාධෙතුං **''කාමධාතූ''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කාමධාතුසමතික්කමනතොති** සකලස්සපි කාමභවස්ස සමතික්කමපටිපදාභාවතො. තෙන ඉමස්ස ඣානස්ස කාමපරිඤ්ඤාභාවමාහ . **කාමරාගපටිපක්ඛතොති** ''ඡන්දො කාමො''තිආදිනා (මහානි. 1) වුත්තවිභාගස්ස

කිලෙසකාමස්ස පච්චත්ථිකභාවතො. තෙන යථා මෙත්තා බ්‍යාපාදස්ස, කරුණා විහිංසාය, එවමිදං ඣානං කාමරාගස්ස උජුවිපච්චනීකභූතන්ති දස්සෙති. විපාකෙන චෙත්ථ කාමධාතුසමතික්කමො අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ කාමරාගපටිපක්ඛතා ච වෙදිතබ්බා. එවමත්තනො පවත්තියා විපාකප්පවත්තියා ච කාමරාගතො කාමධාතුතො ච විනිවත්තසභාවත්තා ඉදං ඣානං විසෙසතො කාමානමෙව නිස්සරණං, ස්වායමත්ථො පාඨාගතො එවාති ආහ **“යථාහා”**තිආදි. **නෙක්ඛම්මන්ති** පඨමජ්ඣානං.

කාමඤ්චෙත්ථ තමත්ථං දීපෙතුං පුරිමපදෙයෙව අවධාරණං ගහිතං, උත්තරපදෙපි පන තං ගහෙතබ්බමෙව තථා අත්ථසම්භවතොති දස්සෙතුං **“උත්තරපදෙපී”**තිආදි වුත්තං. **ඉතොති** කාමච්ඡන්දතො. **එස දට්ඨබ්බොති** එස නියමො දට්ඨබ්බො. **සාධාරණවචනෙනාති** සබ්බවිවෙකසාධාරණවචනෙන. තදඞ්ගවික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණවිවෙකා **තදඞ්ගවිවෙකාදයො**. කායචිත්තඋපධිවිවෙකා **කායවිවෙකාදයො. තයො එව ඉධ දට්ඨබ්බාති** තයො එව ඉධ ඣානකථායං දට්ඨබ්බා සමුච්ඡෙදවිවෙකාදීනං අසම්භවතො. **නිද්දෙසෙති** මහානිද්දෙසෙ (මහානි. 1). තත්ථ හි ‘‘උද්දානතො ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමා කිලෙසකාමා චා’’ති උද්දිසිත්වා තත්ථ ‘‘කතමෙ වත්ථුකාමා මනාපියා රූපා…පෙ…. මනාපියා ඵොට්ඨබ්බා’’තිආදිනා වත්ථුකාමා නිද්දිට්ඨා. තෙ පන කාමීයන්තීති කාමාති වෙදිතබ්බා. **තත්ථෙවාති** නිද්දෙසෙයෙව. **විභඞ්ගෙති** ඣානවිභඞ්ගෙ. **එවඤ්හි සතීති** එවං උභයෙසම්පි කාමානං සඞ්ගහෙ සති. **වත්ථුකාමෙහිපීති** වත්ථුකාමෙහි විවිච්චෙවාතිපි අත්ථො යුජ්ජතීති එවං යුජ්ජමානත්ථන්තරසමුච්චයත්ථො **පි**-සද්දො, න කිලෙසකාමසමුච්චයත්ථො. කස්මා? ඉමස්මිං අත්ථෙ කිලෙසකාමෙහි විවෙකස්ස දුතියපදෙන වුත්තත්තා. **තෙනාති** වත්ථුකාමවිවෙකෙන. **කායවිවෙකො වුත්තො හොතීති** පුත්තදාරාදිපරිග්ගහවිවෙකදීපනතො කායවිවෙකො වුත්තො හොති.

පුරිමෙනාති කායවිවෙකෙන. **එත්ථාති** ‘‘විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහී’’ති එතස්මිං පදද්වයෙ. ඉතො වා නිද්ධාරිතෙ විවෙකද්වයෙ, අකුසලසද්දෙන යදි කිලෙසකාමා, සබ්බාකුසලාපි වා ගහිතා, සබ්බථා කිලෙසකාමෙහි විවෙකො වුත්තොති ආහ **“දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො”**ති. **දුතියෙනාති** ච චිත්තවිවෙකෙනාති අත්ථො. **එතෙසන්ති** යථාවුත්තානං ද්වින්නං පදානං. නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං. තණ්හාදිසංකිලෙසානං වත්ථුනො පහානං **සංකිලෙසවත්ථුප්පහානං. ලොලභාවො** නාම තත්ථ තත්ථ රූපාදීසු තණ්හුප්පාදො, තස්ස හෙතූ වත්ථුකාමා එව වෙදිතබ්බා. බාලභාවස්ස හෙතුපරිච්චාගොති සම්බන්ධො. **බාලභාවො** නාම අවිජ්ජා, දුච්චින්තිතචින්තිතාදි වා, තස්ස අයොනිසොමනසිකාරො, සබ්බෙපි වා අකුසලා ධම්මා හෙතූ. කාමගුණාධිගමහෙතු පාණාතිපාතාදිඅසුද්ධප්පයොගො හොතීති තබ්බිවෙකෙන **පයොගසුද්ධි** විභාවිතා. තණ්හාසංකිලෙසසොධනෙන විවට්ටූපනිස්සයසංවඩ්ඪනෙන ච අජ්ඣාසයවිසොධනං **ආසයපොසනං. ආසයපොසනන්ති** ච ඣානභාවනාය පච්චයභූතා පුබ්බයොගාදිවසෙන සිද්ධා අජ්ඣාසයසම්පදා , සා පන තණ්හුපතාපවිගමෙන හොති. තෙන වුත්තං ‘‘තණ්හාසංකිලෙසවිසොධනෙනා’’ති. **කාමෙසූති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං.

අනෙකභෙදොති කාමාසවකාමරාගසංයොජනාදිවසෙන රූපතණ්හාදිවසෙන ච අනෙකප්පභෙදො. **කාමච්ඡන්දොයෙවාති** කාමසභාවොයෙව ඡන්දො, න කත්තුකම්‍යතාඡන්දො නපි කුසලච්ඡන්දොති අධිප්පායො. **අකුසලපරියාපන්නොපීති** ‘‘විවිච්ච අකුසලෙහී’’ති එත්ථ වුත්තඅකුසලෙසු අන්තොගධොපි. **ඣානපටිපක්ඛතොති** ඣානස්ස පටිපක්ඛභාවතො තංහෙතු තංනිමිත්තං විසුං වුත්තො, අකුසලභාවසාමඤ්ඤෙන අග්ගහෙත්වා විසුං සරූපෙන ගහිතො. යදි කිලෙසකාමොව පුරිමපදෙ වුත්තො, තං කථං බහුවචනන්ති ආහ **“අනෙකභෙදතො”**තිආදි. **අඤ්ඤෙසම්පීති** දිට්ඨිමානඅහිරිකානොත්තප්පාදීනං තංසහිතඵස්සාදීනඤ්ච. **උපරිඣානඞ්ගපච්චනීකපටිපක්ඛභාවදස්සනතොති** ‘‘සවිතක්කං සවිචාර’’න්තිආදිනා උපරි වුච්චමානානි ඣානඞ්ගානි උපරිඣානඞ්ගානි, තෙසං අත්තනො පච්චනීකානං පටිපක්ඛභාවදස්සනතො තප්පච්චනීකනීවරණවචනං. ‘‘උපරිඣානඞ්ගානං පච්චනීකපටිපක්ඛභාවදස්සනතො’’තිපි පාඨො. තත්ථ **පච්චනීකපටිපක්ඛභාවදස්සනතොති** උපරි වුච්චමානඣානඞ්ගානං උජුවිපච්චනීකවසෙන පටිපක්ඛභාවදස්සනතොති අත්ථං වදන්ති. **ඣානඞ්ගපච්චනීකානීති** ඣානඞ්ගානං පවත්තිනිවාරණතො ඣානඞ්ගපච්චනීකානි. **විද්ධංසකානීති** විඝාතකානි. **සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපක්ඛොති** රාගපණිධියා උජුවිපච්චනීකභාවතො නානාරම්මණෙහි පලොභිතස්ස පරිබ්භමන්තස්ස චිත්තස්ස සමාධානතො කාමච්ඡන්දස්ස සමාධි පටිපක්ඛො. **පීති බ්‍යාපාදස්සාති** පාමොජ්ජෙන සමානයොගක්ඛෙමත්තා බ්‍යාපාදස්ස පීති පටිපක්ඛා. **විතක්කො ථිනමිද්ධස්සාති** යොනිසො සඞ්කප්පනවසෙන සවිප්ඵාරප්පවත්තිතො විතක්කො ථිනමිද්ධස්ස පටිපක්ඛො. **සුඛං උද්ධච්චකුක්කුච්චස්සාති** සුඛං වූපසන්තසීතලසභාවත්තා අවූපසමානුතාපසභාවස්ස උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පටිපක්ඛං. **විචාරො විචිකිච්ඡායාති** විචාරො ආරම්මණෙ අනුමජ්ජනවසෙන පඤ්ඤාපතිරූපසභාවත්තා විචිකිච්ඡාය පටිපක්ඛො. මහාකච්චානත්ථෙරෙන දෙසිතා පිටකානං සංවණ්ණනා පෙටකං, තස්මිං **පෙටකෙ**.

පඤ්චකාමගුණභෙදවිසයස්සාති රූපාදිපඤ්චකාමගුණවිසෙසවිසයස්ස. **ආඝාතවත්ථුභෙදාදිවිසයානන්ති** බ්‍යාපාදවිවෙකවචනෙන ‘‘අනත්ථං මෙ අචරී’’තිආදිආඝාතවත්ථුභෙදවිසයස්ස දොසස්ස, මොහාධිකෙහි ථිනමිද්ධාදීහි විවෙකවචනෙන පටිච්ඡාදනවසෙන දුක්ඛාදිපුබ්බන්තාදිභෙදවිසයස්ස මොහස්ස වික්ඛම්භනවිවෙකො වුත්තො. කාමරාගබ්‍යාපාදතදෙකට්ඨථිනමිද්ධාදිවික්ඛම්භකඤ්චෙතං සබ්බාකුසලපටිපක්ඛසභාවත්තා සබ්බකුසලානං, තෙන

සභාවෙන සබ්බාකුසලප්පහායකං හොන්තම්පි කාමරාගාදිවික්ඛම්භනසභාවමෙව හොති තංසභාවත්තාති අවිසෙසෙත්වා නීවරණාකුසලමූලාදීනං වික්ඛම්භනවිවෙකො වුත්තො හොතීති ආහ.

යථාපච්චයං පවත්තමානානං සභාවධම්මානං නත්ථි කාචි වසවත්තිතාති වසවත්තිභාවනිවාරණත්ථං **“විතක්කනං විතක්කො”**ති වුත්තං. **විතක්කනන්ති** හි විතක්කනකිරියා, සා ච විතක්කස්ස අත්තනො පච්චයෙහි පවත්තිමත්තමෙවාති භාවනිද්දෙසො වසවත්තිභාවනිවාරණාය හොති. තයිදං විතක්කනං ‘‘ඊදිසමිද’’න්ති ආරම්මණපරිකප්පනන්ති ආහ **“ඌහනන්ති වුත්තං හොතී”**ති. යස්මා චිත්තං විතක්කබලෙන ආරම්මණං අභිනිරුළ්හං විය හොති, තස්මා සො ආරම්මණාභිනිරොපනලක්ඛණො වුත්තො. යථා හි කොචි රාජවල්ලභං ඤාතිං වා මිත්තං වා නිස්සාය රාජගෙහං ආරොහති අනුපවිසති, එවං විතක්කං නිස්සාය චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති. යදි එවං කථං අවිතක්කං චිත්තං ආරම්මණං ආරොහතීති? විතක්කබලෙනෙව. යථා හි සො පුරිසො පරිචයෙන තෙන විනාපි නිරාසඞ්කො රාජගෙහං පවිසති, එවං පරිචයෙන විතක්කෙන විනාපි අවිතක්කං චිත්තං ආරම්මණං ආරොහති. **පරිචයෙනාති** ච සන්තානෙ පවත්තවිතක්කභාවනාසඞ්ඛාතෙන පරිචයෙන. විතක්කස්ස හි සන්තානෙ අභිණ්හං පවත්තස්ස වසෙන චිත්තස්ස ආරම්මණාභිරුහනං චිරපරිචිතං, තෙන තං කදාචි විතක්කෙන විනාපි තත්ථ පවත්තතෙව. යථා තං ඤාණසහිතං හුත්වා සම්මසනවසෙන චිරපරිචිතං කදාචි ඤාණරහිතම්පි සම්මසනවසෙන පවත්තති, යථා වා කිලෙසසහිතං හුත්වා පවත්තං සබ්බසො කිලෙසරහිතම්පි පරිචයෙන කිලෙසවාසනාවසෙන පවත්තති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

ආහනනපරියාහනනරසොති ආදිතො, අභිමුඛං වා හනනං **ආහනනං**. පරිතො, පරිවත්තිත්වා වා ආහනනං **පරියාහනනං**. ‘‘රූපං රූපං, පථවී පථවී’’ති ආකොටෙන්තස්ස විය පවත්ති ආහනනං පරියාහනනන්ති ච වෙදිතබ්බං. යස්මිඤ්හි ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපෙති, තං තස්ස ගහණයොග්‍යං කරොන්තො විතක්කො ආකොටෙන්තො විය හොති. යදි එවං නාගසෙනත්ථෙරෙන ‘‘ආකොටනලක්ඛණො විතක්කො. යථා, මහාරාජ, භෙරී ආකොටිතා අථ පච්ඡා අනුරවති අනුසද්දායති, එවමෙව ඛො, මහාරාජ, යථා ආකොටනා, එවං විතක්කො දට්ඨබ්බො. අථ පච්ඡා අනුරවනා අනුසද්දනා, එවං විචාරො දට්ඨබ්බො’’ති ආකොටනලක්ඛණතා විතක්කස්ස කස්මා වුත්තා? නායං විරොධො. ථෙරෙන හි කිච්චසන්නිස්සිතං කත්වා ලක්ඛණං වුත්තං. ධම්මානඤ්හි සභාවවිනිමුත්තා කාචි කිරියා නාම නත්ථි තථා ගහෙතබ්බාකාරො ච. බොධනෙය්‍යජනානුරොධෙන පන පරමත්ථතො එකීභාවොපි සභාවධම්මො පරියායවචනෙහි විය සමාරොපිතරූපෙහි බහූහි පකාරෙහි පකාසීයති. එවඤ්හි සො සුට්ඨු පකාසිතො හොති. **ආනයනපච්චුපට්ඨානොති** එත්ථ **ආනයනං** චිත්තෙ ආරම්මණස්ස උපනයනං, ආකඩ්ඪනං වා.

අනුසඤ්චරණං අනුපරිබ්භමනං. ස්වායං විසෙසො සන්තානම්හි ලබ්භමානො එව සන්තානෙ පාකටො හොතීති දට්ඨබ්බො. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **අනුමජ්ජනන්ති** ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අනුමසනං, පරිමජ්ජනන්ති අත්ථො. තථා හි ‘‘විචාරො පරිමජ්ජනහත්ථො විය සඤ්චරණහත්ථො විය’’ති ච වුත්තො. **තත්ථාති** ආරම්මණෙ. සහජාතානං අනුයොජනං ආරම්මණෙ අනුවිචරණසඞ්ඛාතඅනුමජ්ජනවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. අනුප්පබන්ධනං ආරම්මණෙ චිත්තස්ස අවිච්ඡින්නස්ස විය පවත්ති. තථා හි සො ‘‘අනුප්පබන්ධනතා’’ති නිද්දිට්ඨො. තෙනෙව ච ‘‘ඝණ්ටානුරවො විය, පරිබ්භමනං විය’’ති ච වුත්තො. **කත්ථචීති** පඨමජ්ඣානෙ පරිත්තචිත්තුප්පාදෙසු ච. **ඔළාරිකට්ඨෙනාති** විචාරතො ඔළාරිකට්ඨෙන. යථා ඝණ්ටාභිඝාතසද්දො පඨමාභිනිපාතො හොති, එවං ආරම්මණාභිමුඛනිරොපනට්ඨෙන විතක්කො චෙතසො පඨමාභිනිපාතො විය හොතීති ආහ **“ඝණ්ටාභිඝාතසද්දො විය”**තිආදි. **විප්ඵාරවාති** එත්ථ **විප්ඵාරො** නාම විතක්කස්ස ථිනමිද්ධපටිපක්ඛො ආරම්මණෙ අනොලීනතා අසඞ්කොචො, සො පන අභිනිරොපනභාවෙන චලනං විය හොතීති අධිප්පායෙනාහ **“පරිප්ඵන්දනභාවො චිත්තස්සා”**ති. **පරිබ්භමනං වියාති** එත්ථ පරිස්සයාභාවවීමංසනත්ථං පරිබ්භමනන්ති වෙදිතබ්බං. **දුකනිපාතට්ඨකථායං** පන –

> ‘‘ආකාසෙ ගච්ඡතො මහාසකුණස්ස උභොහි පක්ඛෙහි වාතං ගහෙත්වා පක්ඛෙ සන්නිසීදාපෙත්වා ගමනං විය ආරම්මණෙ චෙතසො අභිනිරොපනභාවෙන පවත්තො විතක්කො, වාතග්ගහණත්ථං පක්ඛෙ ඵන්දාපයමානස්ස ගමනං විය අනුමජ්ජනභාවෙන පවත්තො විචාරො’’ති –

වුත්තං, තං අනුප්පබන්ධනෙන පවත්තියං යුජ්ජති. තථා හි උපචාරෙ වා අප්පනායං වා සන්තානෙන පවත්තියං විතක්කො නිච්චලො හුත්වා ආරම්මණං අනුපවිසිත්වා විය පවත්තති, න පඨමාභිනිපාතෙ පාකටො හොති. යථා හි අපුබ්බාරම්මණෙ පඨමාභිනිපාතභූතො විතක්කො විප්ඵාරවා හොති, න තථා එකස්මිංයෙව ආරම්මණෙ නිරන්තරං අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තියං, නාතිවිප්ඵාරවා පන තත්ථ හොති සන්නිසින්නභාවතො. **පඨමදුතියජ්ඣානෙසු පාකටො හොතීති** විතක්කස්ස විසෙසො අභිනිරොපනාකාරො ඔළාරිකත්තා පඨමජ්ඣානෙ පාකටො හොති, තදභාවතො පඤ්චකනයෙ දුතියජ්ඣානෙ විචාරස්ස විසෙසො අනුමජ්ජනාකාරො පාකටො හොති.

අයං පනෙත්ථ අපරො නයො – මලග්ගහිතං කංසභාජනං එකෙන හත්ථෙන දළ්හං ගහෙත්වා ඉතරෙන හත්ථෙන චුණ්ණතෙලඑළකලොමාදිකතචුම්බටකෙන පරිමජ්ජන්තස්ස දළ්හං ගහණහත්ථො විය විතක්කො, පරිමජ්ජනහත්ථො විය විචාරො. තථා කුම්භකාරස්ස දණ්ඩප්පහාරෙන චක්කං භමයිත්වා භාජනං කරොන්තස්ස පිණ්ඩස්ස උප්පීළනහත්ථො විය විතක්කො, තස්සෙව ඉතො චිතො ච සඤ්චරණහත්ථො විය විචාරො. තථා කංසභාජනාදීසු කිඤ්චි මණ්ඩලං වට්ටලෙඛං කරොන්තස්ස මජ්ඣෙ සන්නිරුම්භිත්වා ඨිතකණ්ටකො විය අභිනිරොපනො විතක්කො, බහි පරිබ්භමනකණ්ටකො විය අනුමජ්ජනො විචාරොති වෙදිතබ්බං.

යථා පුප්ඵඵලසාඛාදිඅවයවවිනිමුත්තො අවිජ්ජමානොපි රුක්ඛො ''සපුප්ඵො සඵලො''ති වොහරීයති, එවං විතක්කාදිඅඞ්ගවිනිමුත්තං අවිජ්ජමානම්පි ඣානං ''සවිතක්කං සවිචාර''න්ති වොහරීයතීති දස්සෙතුං **''රුක්ඛො වියා''**තිආදි වුත්තං. **විභඞ්ගෙ පනාති**ආදීසු ඣානභාවනාය පුග්ගලවසෙන දෙසෙතබ්බත්තා ''ඉධ භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහී''තිආදිනා (විභ. 508) පුග්ගලාධිට්ඨානෙන ඣානානි උද්දිට්ඨානීති. යදිපි විභඞ්ගෙ පුග්ගලාධිට්ඨානා දෙසනා කතා, අත්ථො පන තත්‍රාපි විභඞ්ගෙපි යථා ඉධ ''ඉමිනා ච විතක්කෙනා''තිආදිනා ධම්මවසෙන වුත්තො, එවමෙව දට්ඨබ්බො, පරමත්ථතො පුග්ගලස්සෙව අභාවතොති අධිප්පායො. අථ වා ඣානසමඞ්ගිනො විතක්කවිචාරසමඞ්ගිතාදස්සනෙන ඣානස්සෙව සවිතක්කසවිචාරතා වුත්තාති ආහ **''අත්ථො පන තත්‍රාපි එවමෙව දට්ඨබ්බො''**ති.

විවෙකසද්දස්ස භාවසාධනතං සන්ධායාහ **''තස්මා විවෙකා''**ති. හෙතුඅත්ථෙ චෙතං නිස්සක්කවචනං, තස්මා විවෙකා හෙතුභූතාති අත්ථො. **විවෙකසද්දස්ස** කත්තුසාධනතං කම්මසාධනතං වා සන්ධායාහ **''තස්මිං වා විවෙකෙ''**ති. ''විවිත්තො''ති හි ඉමිනා නීවරණෙහි විනාභූතො තෙහි විවෙචිතොති ච සාධනද්වයම්පි සඞ්ගහිතමෙවාති. **පිනයතීති** තප්පෙති වඩ්ඪෙති වා. **සම්පියායනලක්ඛණාති** පරිතුස්සනලක්ඛණා. **පීනනරසාති** පරිබ්‍රූහනරසා. **ඵරණරසාති** පණීතරූපෙහි කායස්ස බ්‍යාපනරසා. උදග්ගභාවො **ඔදග්‍යං**. සුඛයතීති **සුඛං,** අත්තනා සම්පයුත්තධම්මෙ ලද්ධස්සාදෙ කරොතීති අත්ථො. ස්වායං කත්තුනිද්දෙසො පරියායලද්ධො ධම්මතො අඤ්ඤස්ස කත්තුනිවත්තනත්ථො, නිප්පරියායෙන පන භාවසාධනමෙව ලබ්භතීති **''සුඛනං සුඛ''**න්ති වුත්තං. **සාතලක්ඛණන්ති** ඉට්ඨසභාවත්තා තංසමඞ්ගීපුග්ගලං, සම්පයුත්තධම්මෙ වා අත්තනි සාදයතීති සාතං ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. සාතං මධුරන්ති වදන්ති, සාතං ලක්ඛණං එතස්සාති සාතලක්ඛණං. **උපබ්‍රූහනරසන්ති**ආදීසු **උපබ්‍රූහනං** සම්පයුත්තධම්මානං සංවද්ධනං, දුක්ඛං විය අවිස්සජ්ජෙත්වා අදුක්ඛමසුඛා විය අනජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා අනු අනු ගණ්හනං උපකාරිතා වා අනුග්ගහො. **කත්ථචීති** පඨමජ්ඣානාදිකෙ. **පටිලාභතුට්ඨීති** පටිලාභවසෙන උප්පජ්ජනකතුට්ඨි. **පටිලද්ධරසානුභවනන්ති** පටිලද්ධස්ස ආරම්මණරසස්ස අනුභවනං. එතෙන පීතිසුඛානි සභාවතො විභජිත්වා දස්සිතානි. **යත්ථ පීති, තත්ථ සුඛන්ති** විතක්කස්ස විය විචාරෙන පීතියා සුඛෙන අච්චන්තසංයොගමාහ. **යත්ථ සුඛං, තත්ථ න නියමතො පීතීති** විචාරස්ස විය විතක්කෙන, සුඛස්ස පීතියා අනච්චන්තසංයොගං. තෙන අච්චන්තානච්චන්තසංයොගිතාය පීතිසුඛානං විසෙසං දස්සෙති.

කං උදකං තාරෙන්ති එත්ථාති **කන්තාරං,** නිරුදකමරුට්ඨානං. වනමෙව **වනන්තං. වනච්ඡායප්පවෙසනඋදකපරිභොගෙසු විය සුඛන්ති** යථා හි පුරිසො මහාකන්තාරමග්ගං පටිපන්නො ඝම්මපරෙතො තසිතො පිපාසිතො පටිපථෙ පුරිසං දිස්වා ''කත්ථ පානීයං අත්ථී''ති පුච්ඡෙය්‍ය, සො ''අටවිං උත්තරිත්වාව ජාතස්සරවනසණ්ඩො අත්ථි, තත්ථ ගන්ත්වා ලභිස්සසී''ති වදෙය්‍ය, සො තස්ස කථං සුත්වාව හට්ඨපහට්ඨො භවෙය්‍ය, තතො ගච්ඡන්තො භූමියං පතිතානි උප්පලදලනාළපත්තාදීනි දිස්වා සුට්ඨුතරං හට්ඨපහට්ඨො හුත්වා ගච්ඡන්තො අල්ලවත්ථෙ අල්ලකෙසෙ පුරිසෙ පස්සෙය්‍ය, වනකුක්කුටවනමොරාදීනං සද්දං සුණෙය්‍ය, ජාතස්සරපරියන්තෙ ජාතමණිජාලසදිසං නීලවනසණ්ඩං පස්සෙය්‍ය, සරෙ ජාතානි උප්පලපදුමකුමුදානි පස්සෙය්‍ය, අච්ඡං විප්පසන්නං උදකම්පි පස්සෙය්‍ය, සො භීය්‍යො භීය්‍යො හට්ඨපහට්ඨො හුත්වා ජාතස්සරං ඔතරිත්වා යථාරුචි න්හත්වා ච පිවිත්වා ච පස්සද්ධදරථො භිසමුළාලපොක්ඛරාදීනි ඛාදිත්වා නීලුප්පලාදීනි පිළන්ධිත්වා මන්දාලවමූලානි ඛන්ධෙ ඛිපිත්වා උත්තරිත්වා සාටකං නිවාසෙත්වා උදකසාටකං ආතපෙ කත්වා සීතච්ඡායාය මන්දමන්දෙ වාතෙ පහරන්තෙ නිපන්නොව ''අහො සුඛං අහො සුඛ''න්ති වදෙය්‍ය, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. තස්ස හි පුරිසස්ස ජාතස්සරවනසණ්ඩසවනතො පට්ඨාය යාව උදකදස්සනා හට්ඨපහට්ඨකාලො විය පුබ්බභාගාරම්මණෙ හට්ඨපහට්ඨාකාරා පීති, න්හායිත්වා ච පිවිත්වා ච සීතච්ඡායාය මන්දමන්දෙ වාතෙ පහරන්තෙ ''අහො සුඛං අහො සුඛ''න්ති වදන්තො නිපන්නකාලො විය බලප්පත්තං ආරම්මණරසානුභවනාකාරසණ්ඨිතං සුඛං.

තස්මිං තස්මිං සමයෙති ඉට්ඨාරම්මණස්ස පටිලාභසමයෙ පටිලද්ධස්ස රසානුභවනසමයෙ වනච්ඡායාදීනං සවනදස්සනසමයෙ පරිභොගසමයෙ ච. **පාකටභාවතොති** යථාක්කමං පීතිසුඛානං විභූතභාවතො. **විවෙකජං පීතිසුඛන්ති** එත්ථ පුරිමස්මිං අත්ථෙ විවෙකජන්ති ඣානං වුත්තං. පීතිසුඛසද්දතො ච අත්ථිඅත්ථවිසෙසවතො **අස්ස ඣානස්ස, අස්මිං වා ඣානෙති** එත්ථ අකාරො දට්ඨබ්බො යථා අරිසසොති. දුතියෙ පීතිසුඛමෙව විවෙකජං, විවෙකජංපීතිසුඛන්ති ච අඤ්ඤපදත්ථසමාසො පච්චත්තනිද්දෙසස්ස ච අලොපො කතො, ලොපෙ වා සති ''විවෙකජපීතිසුඛ''න්ති පාඨොති අයං විසෙසො.

ගණනානුපුබ්බතො පඨමන්ති ඉමිනා දෙසනාක්කමං උල්ලිඞ්ගෙති. ''ගණනානුපුබ්බතා පඨම''න්තිපි පාඨො, තත්ථාපි ගණනානුපුබ්බතායාති අත්ථො, ගණනානුපුබ්බතාමත්තං වා පඨමන්ති ඉදං වචනන්ති අත්ථො. **පඨමං සමාපජ්ජතීති පඨමන්ති** ඉදං පන න එකන්තලක්ඛණං. චිණ්ණවසීභාවො හි අට්ඨසමාපත්තිලාභී ආදිතො පට්ඨාය මත්ථකං පාපෙන්තොපි සමාපජ්ජිතුං සක්කොති, මත්ථකතො පට්ඨාය ආදිං පාපෙන්තොපි සමාපජ්ජිතුං සක්කොති, අන්තරන්තරා ඔක්කමන්තොපි සක්කොති. එවං පුබ්බුප්පත්තියට්ඨෙන පන පඨමං උප්පන්නන්තිපි පඨමං. තෙනෙව **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.75) ''ගණනානුපුබ්බතා පඨමං, පඨමං උප්පන්නන්තිපි පඨම''න්ති එත්තකමෙව වුත්තං. **පච්චනීකධම්මෙ ඣාපෙතීති** නීවරණාදිපච්චනීකධම්මෙ දහති, වික්ඛම්භනවසෙන පජහතීති අත්ථො. **ගොචරන්ති** කසිණාදිආලම්බනං. **තන්ති** තං ගොචරං. **උපනිජ්ඣායතීති** පස්සති. **සහ උපචාරෙනාති** සද්ධිං උපචාරජ්ඣානෙන. **කසිණාරම්මණූපනිජ්ඣායනතොති** පථවීකසිණාදිනො අත්තනො ආරම්මණස්ස රූපං විය චක්ඛුනා උපනිජ්ඣායනතො. **ලක්ඛණූපනිජ්ඣායනතොති** යථාසම්භවං අනිච්චාදිලක්ඛණත්තයස්ස නිබ්බානධාතුයා

තථලක්ඛණස්ස ච උපනිජ්ඣායනතො. තෙනෙවාහ **"එත්ථ හී"**තිආදි. නිච්චාදිවිපල්ලාසප්පහානෙන මග්ගො අසම්මොහතො අනිච්චාදිලක්ඛණානි උපනිජ්ඣායතීති ලක්ඛණූපනිජ්ඣානන්ති ආහ **"විපස්සනාය උපනිජ්ඣායනකිච්ච"**න්තිආදි. **තථලක්ඛණ**න්ති අවිනාසධම්මස්ස නිබ්බානස්ස අනඤ්ඤථාභාවතො අවිපරීතසභාවො තථලක්ඛණං, මග්ගස්සපි වා නිබ්බානාරම්මණතො තථලක්ඛණූපනිජ්ඣානතා යොජෙතබ්බා.

විසදිසොදාහරණං තාව දස්සෙන්තො ආහ **"යථා සධනො"**තිආදි. **අඤ්ඤො අපදෙසාරහො හොතීති** ධනතො පරිජනතො ච අඤ්ඤො ධනවා පරිජනවා ච පුරිසො සහ ධනෙන වත්තතී පරිජනෙන චාති සධනො සපරිජනොති අපදෙසං අරහතීති අපදෙසාරහො හොති , අපදිසිතබ්බො හොතීති වුත්තං හොති. **සෙනඞ්ගෙසු එව සෙනාසම්මුතීති** රථාදිසෙනඞ්ගවිනිමුත්තාය සෙනාය අභාවෙපි රථෙහි පත්තීහි ච සහ වත්තනතො සරථා සපත්ති සෙනාති රථාදිසෙනඞ්ගෙසුයෙව සෙනාවොහාරොති අත්ථො. කස්මා පනෙත්ථ ඣානපාඨෙ අග්ගහිතා චිත්තෙකග්ගතා ගහිතාති අනුයොගං සන්ධායාහ **"අවුත්තත්තා"**තිආදි. **එවං වුත්තායෙවාති** එවං සරූපතො විභඞ්ගෙ වුත්තායෙව. **සචිත්තෙකග්ගතන්ති ඉධ අවුත්තෙපීති** ''සචිත්තෙකග්ගත''න්ති එවං සරූපතො ඉමස්මිං ඣානපාඨෙ අවුත්තෙපීති අත්ථො, සාමඤ්ඤතො පන ඣානග්ගහණෙන ගහිතා එව. තෙනෙවාහ **"යෙන හී"**තිආදි . ඉදං වුත්තං හොති – යෙන විතක්කාදීහි සහ වත්තබ්බං, තං ධම්මං දීපෙතුං තස්ස පකාසනාධිප්පායෙන ''සවිතක්කං සවිචාර''න්තිආදිනා උද්දෙසො කතො, සො එව අධිප්පායො තෙන භගවතා විභඞ්ගෙ (විභ. 569) ''චිත්තස්සෙකග්ගතා''ති නිද්දිසන්තෙන පකාසිතො, තස්මා සා ඣානපාඨෙ අග්ගහිතාති න චින්තෙතබ්බන්ති.

උපසම්පජ්ජාති එත්ථ **උප-සං**සද්දා ''උපලබ්භතී''තිආදීසු විය නිරත්ථකාති දස්සෙතුං ''උපගන්ත්වා''තිආදිං වත්වා පුන තෙසං සාත්ථකභාවං දස්සෙතුං **"උපසම්පාදයිත්වා"**තිආදි වුත්තං, තස්මා **උපසම්පජ්ජාති** එත්ථ පත්වා සාධෙත්වාති වා අත්ථො. **ඉරියන්ති** කිරියං. **වුත්තින්**තිආදීනි තස්සෙව වෙවචනානි. එකං ඉරියාපථබාධනං ඉරියාපථන්තරෙහි රක්ඛණං **පාලනං**. සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණත්තා ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානමෙව වුත්තං. තඤ්හි සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණන්ති වදන්ති.

පඨමජ්ඣානකථා නිට්ඨිතා.

දුතියජ්ඣානකථා

වූපසමාති වූපසමහෙතු. වූපසමොති චෙත්ථ පහානං අධිප්පෙතං, තඤ්ච විතක්කවිචාරානං අතික්කමො අත්ථතො දුතියජ්ඣානක්ඛණෙ අනුප්පාදොති ආහ **"සමතික්කමා"**තිආදි. කතමෙසං පනෙත්ථ විතක්කවිචාරානං වූපසමො අධිප්පෙතො, කිං පඨමජ්ඣානිකානං, උදාහු දුතියජ්ඣානිකානන්ති, කිඤ්චෙත්ථ – යදි පඨමජ්ඣානිකානං, නත්ථි තෙසං වූපසමො. න හි කදාචි පඨමජ්ඣානං විතක්කවිචාරරහිතං අත්ථි. අථ දුතියජ්ඣානිකානං, එවම්පි නත්ථෙව වූපසමො සබ්බෙන සබ්බං තෙසං තත්ථ අභාවතොති ඉමං අනුයොගං සන්ධායාහ **"තත්ථ කිඤ්චාපී"**තිආදි. යස්මා දිට්ඨාදීනවස්ස තංතංඣානක්ඛණෙ අනුප්පත්තිධම්මතාපාදනං වූපසමනං අධිප්පෙතං, විතක්කාදයො එව ච ඣානඞ්ගභූතා තථා කරීයන්ති, න තංසම්පයුත්තා ඵස්සාදයො, තස්මා විතක්කාදීනංයෙව වූපසමාධිවචනං ඣානෙ ආගතං. යස්මා පන විතක්කාදීනං විය තංසම්පයුත්තධම්මානම්පි ''එතෙන එතං ඔළාරික''න්ති ආදීනවදස්සනං සුත්තෙ ආගතං, තස්මා අවිසෙසෙන විතක්කාදීනං තංසහගතානඤ්ච වූපසමාදිකෙ වත්තබ්බෙ විතක්කාදීනංයෙව වූපසමො වුච්චමානො අධිකවචනං අඤ්ඤමත්ථං බොධෙතීති කත්වා කඤ්චි විසෙසං දීපෙතීති දස්සෙන්තො **"ඔළාරිකස්ස පනා"**තිආදිමාහ. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – යෙහි විතක්කවිචාරෙහි පඨමජ්ඣානස්ස ඔළාරිකතා, තෙසං සමතික්කමා දුතියජ්ඣානස්ස සමධිගමො, න සභාවතො අනොළාරිකානං ඵස්සාදීනං සමතික්කමාති අයමත්ථො ''විතක්කවිචාරානං වූපසමා''ති එතෙන දීපිතො , තස්මා ''කිං පඨමජ්ඣානිකානං විතක්කවිචාරානං වූපසමො ඉධාධිප්පෙතො, උදාහු දුතියජ්ඣානිකාන''න්ති එදිසී චොදනා අනොකාසාව. ''පීතියා ච විරාගා''තිආදීසුපි එසෙව නයො. තස්මා විතක්කවිචාරපීතිසුඛසමතික්කමවචනානි ඔළාරිකොළාරිකඞ්ගසමතික්කමා දුතියාදිඅධිගමදීපකානීති තෙසං එකදෙසභූතං විතක්කවිචාරසමතික්කමවචනං අවයවෙන සමුදායොපලක්ඛණනයෙන තං දීපකං වුත්තං. විසුං විසුං ඨිතෙපි හි විතක්කවිචාරසමතික්කමවචනාදිකෙ පහෙය්‍යඞ්ගනිද්දෙසතාසාමඤ්ඤෙන චිත්තෙන සමූහතො ගහිතෙ විතක්කවිචාරවූපසමවචනස්ස තදෙකදෙසතා හොතීති. අථ වා විතක්කවිචාරවූපසමවචනෙනෙව තංසමතික්කමා දුතියාදිඅධිගමදීපකෙන පීතිවිරාගාදිවචනානං පීතිආදිසමතික්කමා තතියාදිඅධිගමදීපකතා දීපිතා හොතීති තස්ස තංදීපකතා වුත්තා. එවඤ්හි අවයවෙන සමුදායොපලක්ඛණං විනා විතක්කවිචාරවූපසමවචනෙන පීතිවිරාගාදිවචනානං සවිසයෙ සමානබ්‍යාපාරතා දස්සිතා හොති.

අජ්ඣත්තන්ති නියකජ්ඣත්තං අධිප්පෙතං, න අජ්ඣත්තජ්ඣත්තාදීති දස්සෙන්තො ආහ **"අජ්ඣත්තන්ති නියකජ්ඣත්තං අධිප්පෙත"**න්ති. තත්ථ කාරණමාහ **"විභඞ්ගෙ පනා"**තිආදි. **පන**-සද්දොපි අපිසද්දත්ථො, විභඞ්ගෙපීති අත්ථො. අයමෙව වා පාඨො.

නීලවණ්ණයොගතො නීලවත්ථං වියාති නීලයොගතො වත්ථං නීලං වියාති අධිප්පායො. **ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙති** ''චෙතො සම්පසාදයතී''ති එතස්මිං පක්ඛෙ. **චෙතසොති** ච උපයොගත්ථෙ සාමිවචනං. **පුරිමස්මින්ති** ''සම්පසාදනයොගතො ඣානම්පි සම්පසාදන''න්ති වුත්තපක්ඛෙ. **චෙතසොති** සම්බන්ධෙ සාමිවචනං. ''යාව න පරෙ

එකගතෙ කරොමී’’තිආදීසු සෙට්ඨවචනොපි එකසද්දො ලොකෙ දිස්සතීති ආහ **“සෙට්ඨොපි හි ලොකෙ එකොති වුච්චතී”**ති. ‘‘එකාකීහි ඛුද්දකෙහි ජිත’’න්තිආදීසු අසහායත්ථොපි එකසද්දො දිට්ඨොති ආහ **“එකො අසහායො හුත්වා”**ති. සද්ධාදයොපි කාමං සම්පයුත්තධම්මානං සාධාරණතො ච අසාධාරණතො ච පච්චයා හොන්තියෙව, සමාධි පන ඣානක්ඛණෙ සම්පයුත්තධම්මානං අවික්ඛෙපලක්ඛණෙ ඉන්දට්ඨකරණෙන සාතිසයං පච්චයො හොතීති දස්සෙන්තො **“සම්පයුත්තධම්මෙ...පෙ.... අධිවචන”**න්ති ආහ.

‘‘සම්පසාදනං චෙතසො එකොදිභාව’’න්ති විසෙසනද්වයං ඣානස්ස අතිසයවචනිච්ඡාවසෙන ගහිතං. ස්වායමතිසයො යථා ඉමස්මිං ඣානෙ ලබ්භති, න තථා පඨමජ්ඣානෙති ඉමං විසෙසං දස්සෙතුං **“නනු චා”**තිආදි වුත්තං. ආරම්මණෙ ආහනනපරියාහනනවසෙන අනුමජ්ජනඅනුයුජ්ජනවසෙන ච පවත්තමානා ධම්මා සතිපි නීවරණප්පහානෙන කිලෙසකාලුස්සියාපගමෙ සම්පයුත්තානං කිඤ්චි ඛොභං කරොන්තා විය තෙහි ච තෙ න සන්නිසින්නා හොන්තීති වුත්තං **“විතක්කවිචාරක්ඛොභෙන...පෙ.... න සුප්පසන්න”**න්ති. තත්ථ බුද්දිකා ඌමියො **වීචියො,** මහතියො **තරඞ්ගා. සමාධිපි න සුට්ඨු පාකටොති** සතිපි ඉන්ද්‍රියසමත්තෙ වීරියසමතාය ච තෙනෙව ඛොභෙන සම්පසාදාභාවෙන ච බහලෙ විය ජලෙ මච්ඡො සමාධිපි න සුට්ඨු පාකටො. **විතක්කවිචාරපලිබොධාභාවෙනාති** එත්ථ යථාවුත්තඛොභො එව පලිබොධො. **එවං වුත්තෙනාති** යස්සා සද්ධාය වසෙන සම්පසාදනං, යස්සා ච චිත්තෙකග්ගතාය වසෙන එකොදිභාවන්ති ච ඣානං වුත්තං, තාසං එව ‘‘සද්දහනා’’තිආදිනා (විභ. 574) පවත්තිආකාරවිසෙසවිභාවනවසෙන වුත්තෙන තෙන විභඞ්ගපාඨෙන. **අයං අත්ථවණ්ණනාති** ‘‘සම්පසාදනයොගතො, සම්පසාදනතො වා සම්පසාදනං. එකොදිං භාවෙතීති එකොදිභාවන්ති ඣානං වුත්ත’’න්ති එවං පවත්තා අයං අත්ථවණ්ණනා. **අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති චෙව සමෙති ච, එවං වෙදිතබ්බාති** කථං පනායං අත්ථවණ්ණනා තෙන විභඞ්ගපාඨෙන සද්ධිං සංසන්දති සමෙති, නනු ඣානවිභඞ්ගෙ ‘‘සම්පසාදන’’න්ති පදං උද්ධරිත්වා ‘‘යා සද්ධා සද්දහනා’’තිආදිනා (විභ. 574) සද්ධායෙව වුත්තා, ‘‘චෙතසො එකොදිභාව’’න්ති ච පදං උද්ධරිත්වා ‘‘යා චිත්තස්ස ඨිති සණ්ඨිති අවට්ඨිතී’’තිආදිනා සමාධිස්සෙව නිද්දෙසො කතො, අට්ඨකථායං පන ‘‘සම්පසාදනං එකොදිභාව’’න්ති ඣානමෙව වුත්තන්ති අට්ඨකථාය විභඞ්ගපාඨෙන සද්ධිං විරොධො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති විභඞ්ගෙපි ඉමිනාව අධිප්පායෙන නිද්දෙසස්ස කතත්තා. තථා හි යෙන සම්පසාදනෙන යොගා ඣානං ‘‘සම්පසාදන’’න්ති වුච්චති, තස්මිං ‘‘යා සද්ධා සද්දහනා’’තිආදිනා දස්සිතෙ සම්පසාදනං ඣානන්ති සමානාධිකරණනිද්දෙසෙනෙව තංයොගා ඣානෙ තංසද්දප්පවත්ති දස්සිතා හොති. ‘‘එකොදිභාව’’න්ති ච පදං උද්ධරිත්වා එකොදිම්හි දස්සිතෙ එකොදිභාවං ඣානන්ති සමානාධිකරණනිද්දෙසෙනෙව ඣානස්ස එකොදිවඩ්ඪනතා වුත්තාව හොතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන බ්‍යඤ්ජනවිචාරං අකත්වා ධම්මමත්තමෙව නිද්දිට්ඨන්ති අවිරොධො යුත්තො.

යං පන වුත්තං ටීකාකාරෙහි ආචරියධම්මපාලත්ථෙරාදීහි ‘‘යදි එකොදීති සමාධිස්ස ගහණං අධිප්පෙතං, තදා ‘එකොදිභාව’න්ති පදං උද්ධරිත්වා සමාධිස්ස නිද්දෙසො න කත්තබ්බො සියා. තස්මා එකොදිභාවසද්දො එව සමාධිම්හි පවත්තො සම්පසාදනසද්දො විය ඣානෙ පවත්තතීති යුත්ත’’න්ති, තං අට්ඨකථාය විරුජ්ඣති. තස්මා සො අට්ඨකථානිරපෙක්ඛො විසුංයෙවෙකො අත්ථවිකප්පොති ගහෙතබ්බං. අයඤ්හි නෙසං අධිප්පායො – විතක්කවිචාරෙහි අනජ්ඣාරුළ්හත්තා එකං උදෙතීති එකොදීති තථාවිධසමාධියුත්තං ඣානචිත්තමෙව ගහෙත්වා එකොදිස්ස භාවො එකොදිභාවොති සමාධිස්ස ගහණං සක්කා වත්තුන්ති. යො පනායං තෙසමභිනිවෙසො ‘‘එකොදීති සමාධිස්ස ගහණෙ සති ‘එකොදිභාව’න්ති පදං උද්ධරිත්වා සමාධිස්ස නිද්දෙසො න කත්තබ්බො සියා’’ති , සො අනෙකන්තිකත්තා අයුත්තො. අඤ්ඤත්ථපි හි බ්‍යඤ්ජනවිචාරං අකත්වා අත්ථමත්තස්සෙව බාහුල්ලෙන විභඞ්ගෙ නිද්දෙසො දිස්සති.

සන්තාති සමං නිරොධං ගතා. **සමිතාති** භාවනාය සමං ගමිතා නිරොධිතා. **වූපසන්තාති** තතො එව සුට්ඨු උපසන්තා. **අත්ථඞ්ගතාති** අත්ථං විනාසං ගතා. **අබ්භත්ථඞ්ගතාති** උපසග්ගෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තං. **අප්පිතාති** ගමිතා විනාසං ගතා. **සොසිතාති** පවත්තිසඞ්ඛාතස්ස සන්තානස්ස අභාවෙන සොසං සුක්ඛභාවං ගතා. **බ්‍යන්තීකතාති** විගතන්තා කතා.

අයමත්ථොති භාවනාය පහීනත්තා විතක්කවිචාරානං අභාවසඞ්ඛාතො අත්ථො. චොදකෙන වුත්තමත්ථං සම්පටිච්ඡිත්වා පරිහරිතුං **“එවමෙතං සිද්ධොවායමත්ථො”**ති වත්වා **“න පනෙත”**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **එතන්ති** ‘‘විතක්කවිචාරානං වූපසමා’’ති එතං වචනං. **තදත්ථදීපකන්ති** තස්ස විතක්කවිචාරාභාවමත්තසඞ්ඛාතස්ස අත්ථස්ස දීපකං. **න කිලෙසකාලුස්සියස්සාති** උපචාරක්ඛණෙ විය නීවරණසඞ්ඛාතස්ස කිලෙසඛොභස්ස වූපසමා න සම්පසාදනන්ති අත්ථො. නනු ච **“පුරිමං වත්වාපි වත්තබ්බමෙවා”**ති ඉදං කස්මා වුත්තං. තථා හි දුතියජ්ඣානාදිඅධිගමූපායදීපකෙන අජ්ඣත්තං සම්පසාදනතාය චෙතසො එකොදිභාවතාය ච හෙතුදීපකෙන අවිතක්කඅවිචාරභාවහෙතුදීපකෙන ච විතක්කවිචාරවූපසමවචනෙනෙව විතක්කවිචාරාභාවො දීපිතොති, කිං පුන අවිතක්කඅවිචාරවචනෙන කතෙනාති? න, අදීපිතත්තා. න හි විතක්කවිචාරවූපසමවචනෙන විතක්කවිචාරානං අප්පවත්ති වුත්තා හොති. විතක්කවිචාරෙසු හි තණ්හාප්පහානං එතෙසං වූපසමනං. ඔළාරිකඞ්ගමුඛෙන හි තංතංඣානනිකන්තියා වික්ඛම්භනං විතක්කවිචාරවූපසමවචනාදීහි පකාසිතං. යතො විතක්කවිචාරෙසු විරත්තභාවදීපකං විතක්කවිචාරවූපසමවචනං, යෙ ච සඞ්ඛාරෙසු තණ්හාප්පහානං කරොන්ති, තෙසු මග්ගෙසු පහීනතණ්හෙසු ච ඵලෙසු සඞ්ඛාරප්පවත්ති හොති, එවමිධාපි වික්ඛම්භිතවිතක්කවිචාරතණ්හස්ස දුතියජ්ඣානස්ස විතක්කවිචාරසම්පයොගො පුරිමෙන න නිවාරිතො සියාති තන්නිවාරණත්ථං ආවජ්ජිතුකාමතාදිඅතික්කමො ච තෙසං

වූපසමොති දස්සනත්ථඤ්ච **‘‘අවිතක්කං අවිචාර’’**න්ති වුත්තං. පඨමජ්ඣානං දුතියජ්ඣානස්ස උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො හොතීති ආහ **‘‘පඨමජ්ඣානසමාධිතො’’**ති. **පඨමම්පීති** පඨමජ්ඣානම්පි.

ගණනානුපුබ්බතොතිආදි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. එත්ථාපි ‘‘දුතියං උප්පන්නන්තිපි දුතිය’’න්ති වත්තුං වට්ටතියෙව. වුත්තමෙවත්ථං විභඞ්ගපාඨෙන සාධෙන්තො ආහ **‘‘යථාහා’’**තිආදි. යං පන **විභඞ්ගෙ** (විභ. 580) ‘‘ඣානන්ති සම්පසාදො පීති සුඛං චිත්තස්සෙකග්ගතා’’ති වුත්තං, තං සපරික්ඛාරං ඣානං දස්සෙතුං පරියායෙන වුත්තං. රථස්ස පණ්ඩුකම්බලං විය හි සම්පසාදො ඣානස්ස පරික්ඛාරො, න ඣානඞ්ගන්ති ආහ **‘‘පරියායොයෙව චෙසො’’**ති. නිප්පරියායතො පන උපනිජ්ඣානලක්ඛණප්පත්තානං අඞ්ගානං වසෙන තිවඞ්ගිකමෙවෙතං හොතීති ආහ **‘‘සම්පසාදනං පන ඨපෙත්වා’’**තිආදි.

දුතියජ්ඣානකථා නිට්ඨිතා.

තතියජ්ඣානකථා

විරජ්ජනං විරාගො. තං පන විරජ්ජනං නිබ්බින්දනමුඛෙන හීළනං වා තප්පටිබද්ධරාගප්පහානං වාති දස්සෙතුං **‘‘තස්සා පීතියා ජිගුච්ඡනං වා සමතික්කමො වා’’**ති වුත්තං. **උභින්නමන්තරාති** පීතියා විරාගාති ඉමෙසං ද්වින්නං පදානං අන්තරා, මජ්ඣෙති අත්ථො. **සම්පිණ්ඩනං** සමුච්චයො. **මග්ගොති** උපායො. දුතියජ්ඣානස්ස හි පටිලාභං විනා තතියජ්ඣානස්ස අධිගමො න හොතීති විතක්කවිචාරානං වූපසමො තතියජ්ඣානාධිගමස්ස උපායො. **තදධිගමායාති** තතියමග්ගාධිගමාය.

උපපත්තිතොති සමවාහිතභාවෙන පතිරූපතො ඣානුපෙක්ඛාපි සමවාහිතමෙව අන්තොනීතං කත්වා පවත්තතීති ආහ **‘‘සමං පස්සතී’’**ති. **විසදායාති** සංකිලෙසවිගමෙන පරිබ්‍යත්තාය. **විපුලායාති** සාතිසයං මහග්ගතභාවප්පත්තිතො මහතියා. **ථාමගතායාති** පීතිවිගමෙන පීරභාවප්පත්තාය. නනු චෙත්ථ උපෙක්ඛාවෙදනාව න සම්භවති, තස්මා කථමයං තතියජ්ඣානසමඞ්ගී උපෙක්ඛාය සමන්නාගතත්තා ‘‘උපෙක්ඛකො’’ති වුච්චතීති චෙ? න කෙවලං වෙදනුපෙක්ඛාව උපෙක්ඛාති වුච්චති, අථ ඛො අඤ්ඤාපි උපෙක්ඛා විජ්ජන්තීති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘උපෙක්ඛා පන දසවිධා හොතී’’**තිආදි. තත්ථ (ධ. ස. අට්ඨ. 163; විසුද්ධි. 1.84) ‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො, උපෙක්ඛකො විහරති සතො සම්පජානො’’ති (අ. නි. 6.1) එවමාගතා ඛීණාසවස්ස ඡසු ද්වාරෙසු ඉට්ඨානිට්ඨඡළාරම්මණාපාථෙ පරිසුද්ධපකතිභාවාවිජහනාකාරභූතා උපෙක්ඛා **ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘උපෙක්ඛාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී’’ති (දී. නි. 3.308) එවමාගතා සත්තෙසු මජ්ඣත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා** නාම.

යා ‘‘උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති විවෙකනිස්සිත’’න්ති (ම. නි. 1.27; සං. නි. 5.182, 190-191) එවමාගතා සහජාතධම්මානං මජ්ඣත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘කාලෙන කාලං උපෙක්ඛානිමිත්තං මනසි කරොතී’’ති (අ. නි. 3.103) එවමාගතා අනච්චාරද්ධනාතිසිථිලවීරියසඞ්ඛාතා උපෙක්ඛා, අයං **වීරියුපෙක්ඛා** නාම.

යා –

‘‘කති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති, කති සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති? අට්ඨ සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති, දස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති.

‘‘කතමා අට්ඨ සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති? පඨමජ්ඣානපටිලාභත්ථාය නීවරණෙ පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, දුතියජ්ඣානපටිලාභත්ථාය විතක්කවිචාරෙ පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, තතියජ්ඣානපටිලාභත්ථාය පීතිං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, චතුත්ථජ්ඣානපටිලාභත්ථාය සුඛදුක්ඛෙ පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය රූපසඤ්ඤං පටිඝසඤ්ඤං නානත්තසඤ්ඤං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, විඤ්ඤාණඤ්චායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය ආකාසානඤ්චායතනසඤ්ඤං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය විඤ්ඤාණඤ්චායතනසඤ්ඤං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසඤ්ඤං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, ඉමා අට්ඨ සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා සමථවසෙන උප්පජ්ජන්ති.

''කතමා දස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති? සොතාපත්තිමග්ගපටිලාභත්ථාය උප්පාදං පවත්තං නිමිත්තං ආයූහනං පටිසන්ධිං ගතිං නිබ්බත්තිං උපපත්තිං ජාතිං ජරං බ්‍යාධිං මරණං සොකං පරිදෙවං උපායාසං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, සොතාපත්තිඵලසමාපත්තත්ථාය උප්පාදං පවත්තං නිමිත්තං ආයූහනං පටිසන්ධිං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, සකදාගාමිමග්ගපඅලාභත්ථාය…පෙ…. සකදාගාමිඵලසමාපත්තත්ථාය…පෙ…. අනාගාමිමග්ගපටිලාභත්ථාය…පෙ…. අනාගාමිඵලසමාපත්තත්ථාය…පෙ…. අරහත්තමග්ගපටිලාභත්ථාය උප්පාදං පවත්තං නිමිත්තං ආයූහනං පටිසන්ධිං ගතිං නිබ්බත්තිං උපපත්තිං ජාතිං ජරං බ්‍යාධිං මරණං සොකං පරිදෙවං උපායාසං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, අරහත්තඵලසමාපත්තත්ථාය…පෙ…. සුඤ්ඤතවිහාරසමාපත්තත්ථාය…පෙ…. අනිමිත්තවිහාරසමආපත්තත්ථාය උප්පාදං පවත්තං නිමිත්තං ආයූහනං පටිසන්ධිං පටිසඞ්ඛා සන්තිට්ඨනා පඤ්ඤා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසු ඤාණං, ඉමා දස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උප්පජ්ජන්ති''ති (පටි. ම. 1.57) –

එවමාගතා නීවරණාදිපටිසඞ්ඛාසන්තිට්ඨනාකාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා** නාම.

තත්ථ **නීවරණෙ පටිසඞ්ඛා**ති පඤ්ච නීවරණානි පහාතබ්බභාවෙන පටිසඞ්ඛාය, පරිග්ගහෙත්වාති අත්ථො. **සන්තිට්ඨනා**ති නීවරණානං පහානාභිමුඛීභූතත්තා තෙසං පහානෙපි අබ්‍යාපාරභාවූපගමනෙන මජ්ඣත්තතාය සන්තිට්ඨනා. **සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාසූ**ති නීවරණප්පහානෙ බ්‍යාපාරාකරණෙන නීවරණසඞ්ඛාතානං සඞ්ඛාරානං උපෙක්ඛනාසූති අත්ථො. එස නයො **විතක්කවිචාරාදීසු උප්පාදාදීසු** ච. තත්ථ **උප්පාදන්**ති පුරිමකම්මපච්චයා ඛන්ධානං ඉධ උප්පත්තිමාහ. **පවත්තන්**ති තථාඋප්පන්නස්ස පවත්තිං. **නිමිත්තන්**ති සබ්බම්පි තෙභූමකං සඞ්ඛාරගතං නිමිත්තභාවෙන උපට්ඨානතො. **ආයූහනන්**ති ආයතිං පටිසන්ධිහෙතුභූතං කම්මං. **පටිසන්ධින්**ති ආයතිං උපපත්තිං. **ගතින්**ති යාය ගතියා සා පටිසන්ධි හොති. **නිබ්බත්තින්**ති ඛන්ධානං නිබ්බත්තනං. **උපපත්තින්**ති විපාකප්පවත්තිං. **ජාතින්**ති ජරාදීනං පච්චයභූතං භවපච්චයා ජාතිං. **ජරාමරණා**දයො පාකටා එව.

එත්ථ ච උප්පාදාදයො පඤ්චෙව සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණස්ස විසයවසෙන වුත්තා, සෙසා තෙසං වෙවචනවසෙන. නිබ්බත්ති ජාතීති ඉදඤ්හි ද්වයං උප්පාදස්ස චෙව පටිසන්ධියා ච වෙවචනං. ගති උපපත්ති චාති ඉදං ද්වයං පවත්තස්ස, ජරාදයො නිමිත්තස්සාති වෙදිතබ්බං. නනු චෙත්ථ චතූසු මග්ගවාරෙසු ''උප්පාද''න්තිආදීනි පඤ්ච මූලපදානි, ''ගති''න්තිආදීනි දස වෙවචනපදානීති පන්නරස පදානි වුත්තානි, ඡසු පන ඵලසමාපත්තිවාරෙසු පඤ්ච මූලපදානෙව වුත්තානි, තං කස්මාති චෙ? සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාය තික්ඛභාවෙ සති කිලෙසප්පහානසමත්ථස්ස මග්ගස්ස සබ්භාවතො තස්සා තික්ඛභාවදස්සනත්ථං වෙවචනපදෙහි සහ දළ්හං කත්වා මූලපදානි වුත්තානි, ඵලස්ස නිරුස්සාහභාවෙන සන්තසභාවත්තා මග්ගායත්තත්තා ච මන්දභූතාපි සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා ඵලස්ස පච්චයො හොතීති දස්සනත්ථං මූලපදානෙව වුත්තානීති වෙදිතබ්බානි.

තත්ථ ''සොතාපත්තිමග්ගපටිලාභත්ථායා''තිආදීසු චතූසු මග්ගවාරෙසු සුඤ්ඤතානිමිත්තප්පණිහිතමග්ගානං අඤ්ඤතරො වුත්තො. ''සොතාපත්තිඵලසමාපත්තත්ථායා''තිආදීසු චතූසු ඵලවාරෙසු පන අප්පණිහිතඵලසමාපත්ති වෙදිතබ්බා. කස්මා? සුඤ්ඤතවිහාරසමාපත්තත්ථාය අනිමිත්තවිහාරසමාපත්තත්ථායාති ඉතරාසං ද්වින්නං ඵලසමාපත්තීනං විසුං වුත්තත්තා. අනිච්චානුපස්සනාවුට්ඨානවසෙන හි අනිමිත්තමග්ගො, තථෙව ඵලසමාපත්තිකාලෙ අනිමිත්තඵලසමාපත්ති, දුක්ඛානුපස්සනාවුට්ඨානවසෙන අප්පණිහිතමග්ගඵලසමාපත්තියො, අනත්තානුපස්සනාවුට්ඨානවසඑන සුඤ්ඤතමග්ගඵලසමාපත්තියො සුත්තන්තනයෙන වෙදිතබ්බා. එවඤ්ච කත්වා සුඤ්ඤතාදිවිමොක්ඛවසෙන මග්ගුප්පත්තිහෙතුභූතා චතස්සො, තථා අප්පණිහිතඵලසමාපත්තියා චතස්සො, සුඤ්ඤතවිහාරඅනිමිත්තවිහාරවසෙන ද්වෙති දස සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාවිපස්සනාපඤ්ඤා වුත්තා, සමථසඞ්ඛාරුපෙක්ඛා පන අප්පනාවීථියා ආසන්නපුබ්බභාගෙ බලප්පත්තං භාවනාමයඤාණං.

යා පන ''යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති උපෙක්ඛාසහගත''න්ති (ධ. ස. 150) එවමාගතා අදුක්ඛමසුඛසඤ්ඤිතා උපෙක්ඛා, අයං **වෙදනුපෙක්ඛා** නාම.

යා ''යදත්ථි යං භූතං, තං පජහති, උපෙක්ඛං පටිලභතී''ති (ම. නි. 3.71; අ. නි. 7.55) එවමාගතා විචිනනෙ මජ්ඣත්තභූතා උපෙක්ඛා, අයං **විපස්සනුපෙක්ඛා** නාම.

තත්ථ **යදත්ථි යං භූතන්**ති ඛන්ධපඤ්චකං, තං මුඤ්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන පජහති. **උපෙක්ඛං පටිලභතී**ති දිට්ඨසොවත්තිකත්තයස්ස සප්පස්ස ලක්ඛණවිචිනනෙ විය දිට්ඨලක්ඛණත්තයස්ස ඛන්ධපඤ්චකස්ස සඞ්ඛාරලක්ඛණවිචිනනෙ උපෙක්ඛං පටිලභතීති අත්ථො.

යා පන ඡන්දාදීසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජාතානං සමප්පවත්තිහෙතුභූතා උපෙක්ඛා, අයං **තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා** නාම.

යා ‘‘උපෙක්ඛකො ච විහරතී’’ති (දී. නි. 1.230; ධ. ස. 163) එවමාගතා අග්ගසුඛෙපි තස්මිං අපක්ඛපාතජනනී උපෙක්ඛා, අයං **ඣානුපෙක්ඛා** නාම.

යා පන ‘‘උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිං චතුත්ථං ඣාන’’න්ති (දී. නි. 1.232; ධ. ස. 165) එවමාගතා සබ්බපච්චනීකපරිසුද්ධා පච්චනීකවූපසමනෙපි අබ්‍යාපාරභූතා උපෙක්ඛා, අයං **පාරිසුද්ධුපෙක්ඛා** නාම.

තත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා ච බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා ච බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා ච තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා ච ඣානුපෙක්ඛා ච පාරිසුද්ධුපෙක්ඛා ච අත්ථතො එකා තත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛාව හොති. තෙන තෙන අවත්ථාභෙදෙන පනස්සා අයං භෙදො එකස්සපි සතො සත්තස්ස කුමාරයුවථෙරසෙනාපතිරාජාදිවසෙන භෙදො විය. තස්මා තාසු යත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා, න තත්ථ බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛාදයො. යත්ථ වා පන බොජ්ඣඞ්ගුපෙක්ඛා, න තත්ථ ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාදයො හොන්තීති වෙදිතබ්බා. යථා චෙතාසං අත්ථතො එකීභාවො, එවං සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාවිපස්සනුපෙක්ඛානම්පි. පඤ්ඤා එව හි සා කිච්චවසෙන ද්විධා භින්නා. යථා හි පුරිසස්ස සායං ගෙහං පවිට්ඨං සප්පං අජපදදණ්ඩං ගහෙත්වා පරියෙසමානස්ස තං ථුසකොට්ඨකෙ නිපන්නං දිස්වා ‘‘සප්පො නු ඛො, නො’’ති අවලොකෙන්තස්ස සොවත්තිකත්තයං දිස්වා නිබ්බෙමතිකස්ස ‘‘සප්පො, න සප්පො’’ති විචිනනෙ මජ්ඣත්තතා හොති, එවමෙව යා ආරද්ධවිපස්සකස්ස විපස්සනාඤාණෙන ලක්ඛණත්තයෙ දිට්ඨෙ සඞ්ඛාරානං අනිච්චභාවාදිවිචිනනෙ මජ්ඣත්තතා උප්පජ්ජති, අයං **විපස්සනුපෙක්ඛා**. යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අජපදෙන දණ්ඩෙන ගාළ්හං සප්පං ගහෙත්වා ‘‘කින්තාහං ඉමං සප්පං අවිහෙඨෙන්තො අත්තානඤ්ච ඉමිනා අඩංසාපෙන්තො මුඤ්චෙය්‍ය’’න්ති මුඤ්චනාකාරමෙව පරියෙසතො ගහණෙ මජ්ඣත්තතා හොති, එවමෙව යා ලක්ඛණත්තයස්ස දිට්ඨත්තා ආදිත්තෙ විය තයො භවෙ පස්සතො සඞ්ඛාරග්ගහණෙ මජ්ඣත්තතා, අයං **සඞ්ඛාරුපෙක්ඛා**. ඉති විපස්සනුපෙක්ඛාය සිද්ධාය සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාපි සිද්ධාව හොති. ඉමිනා පනෙසා විචිනනගහණෙසු මජ්ඣත්තසඞ්ඛාතෙන කිච්චෙන ද්විධා භින්නා. වීරියුපෙක්ඛා පන වෙදනුපෙක්ඛා ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච අවසෙසාහි ච අත්ථතො භින්නා එවාති.

ඉමාසං පන දසන්නම්පි උපෙක්ඛානං භූමිපුග්ගලාදිවසෙන විභාගො තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘එවමයං දසවිධාපී’’**තිආදි. තත්ථ **භූමිපුග්ගලචිත්තාරම්මණතොති** ‘‘ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා කාමාවචරා, බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා රූපාවචරා’’ති එවමාදිනා **භූමිතො**. ‘‘ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා ඛීණාසවස්සෙව, බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා තිණ්ණම්පි පුථුජ්ජනසෙක්ඛාසෙක්ඛාන’’න්ති එවමාදිනා **පුග්ගලතො**. ‘‘ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා සොමනස්සුපෙක්ඛාසහගතචිත්තසම්පයුත්තා’’තිආදිනා **චිත්තතො**. ‘‘ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා ඡළාරම්මණා, බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා ධම්මාරම්මණා’’තිආදිනා **ආරම්මණතො**. **ඛන්ධසඞ්ගහඑකක්ඛණකුසලත්තිකසඞ්ඛෙපවසෙනාති** ‘‘වෙදනුපෙක්ඛා වෙදනාක්ඛන්ධෙන සඞ්ගහිතා, ඉතරා නව සඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙනා’’ති **ඛන්ධසඞ්ගහවසෙන**. ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා බ්‍රහ්මවිහාරබොජ්ඣඞ්ගඣානපාරිසුද්ධිතත්‍රමජ්ඣත්තුපෙක්ඛා ච අත්ථතො එකා, තස්මා එකක්ඛණෙ තාසු එකාය සති න ඉතරා, තථා සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාවිපස්සනුපෙක්ඛාපි වෙදිතබ්බා, වෙදනාවීරියුපෙක්ඛානං එකක්ඛණෙ සියා උප්පත්තීති එවං **එකක්ඛණවසෙන**. ඡළඞ්ගුපෙක්ඛා අබ්‍යාකතා, බ්‍රහ්මවිහාරුපෙක්ඛා කුසලාබ්‍යාකතා, තථා සෙසා, වෙදනුපෙක්ඛා පන සියා අකුසලාපීති එවං **කුසලත්තිකවසෙන**. දසපෙතා සඞ්ඛෙපතො චත්තාරොව ධම්මා වීරියවෙදනාතත්‍රමජ්ඣත්තතාඤාණවසෙනාති එවං **සඞ්ඛෙපවසෙන**.

ඉදානි ඉධාධිප්පෙතාය ඣානුපෙක්ඛාය ලක්ඛණාදිං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **‘‘ලක්ඛණාදිතො පනා’’**තිආදි. තත්ථ **අනාභොගරසාති** පණීතසුඛෙපි තස්මිං අවනතිපටිපක්ඛකිච්චාති අත්ථො. **අබ්‍යාපාරපච්චුපට්ඨානාති** සතිපි සුඛපාරමිප්පත්තියං තස්මිං සුඛෙ අබ්‍යාවටා හුත්වා පච්චුපතිට්ඨති, සම්පයුත්තානං වා තත්ථ අබ්‍යාපාරං පච්චුපට්ඨපෙතීති අත්ථො. සම්පයුත්තධම්මානං බොහං උප්පිලවඤ්ච ආවහන්තෙහි විතක්කාදීහි අභිභූතත්තා අපරිබ්‍යත්තං තත්ථ තත්‍රමජ්ඣත්තතාය කිච්චං, තදභාවතො ඉධ පරිබ්‍යත්තන්ති ආහ **‘‘අපරිබ්‍යත්තකිච්චතො’’**ති. තෙනෙවාහ ‘‘අපරිබ්‍යත්තං හී’’තිආදි.

ඉදානි සතො ච සම්පජානොති එත්ථ ‘‘වුච්චති’’ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. **සරතීති** ඉමිනා ‘‘සතො’’ති පදස්ස කත්තුසාධනතමාහ. **සම්පජානාතීති** සම්මදෙව පජානාති. **පුග්ගලෙනාති** පුග්ගලාධිට්ඨානෙන. සරණං චින්තනං උපට්ඨානං ලක්ඛණමෙතිස්සාති **සරණලක්ඛණා**. සම්මුස්සනපටිපක්ඛො අසම්මුස්සනං කිච්චං එතිස්සාති **අසම්මුස්සනරසා**. කිලෙසෙහි ආරක්ඛා හුත්වා පච්චුපතිට්ඨති, තතො වා ආරක්ඛං පච්චුපට්ඨපෙතීති **ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා**. අසම්මුය්හනං සම්මදෙව පජානනං, සම්මොහපටිපක්ඛො වා අසම්මොහො ලක්ඛණමෙතස්සාති **අසම්මොහලක්ඛණං. තීරණං** කිච්චස්ස පාරගමනං. **පවිචයො** වීමංසා. කාමං උපචාරජ්ඣානාදිං උපාදාය පඨමදුතියජ්ඣානානිපි සුඛුමානෙව, ඉමං පන උපරිමජ්ඣානං උපාදාය **‘‘ඔළාරිකත්තා පන තෙසං ඣානාන’’**න්ති වුත්තං, සා ච ඔළාරිකතා විතක්කාදිථූලඞ්ගතාය වෙදිතබ්බා. කෙචි ‘‘බහුචෙතසිකතායා’’ති ච වදන්ති. **භූමියං විය පුරිසස්සාති** පුරිසස්ස භූමියං ගති වියාති වුත්තං හොති. **ගති සුඛා හොතීති** තෙසු ඣානෙසු ගති සුඛා හොති. **අබ්‍යත්තං තත්ථ සතිසම්පජඤ්ඤකිච්චන්ති** ‘‘ඉදං නාම දුක්කරං කරීයතී’’ති වත්තබ්බස්ස අභාවතො වුත්තං. **ඔළාරිකඞ්ගප්පහානෙන පන සුඛුමත්තාති** අයමත්ථො කාමං දුතියජ්ඣානෙපි සම්භවති, තථාපි යෙභුය්‍යෙන අවිප්පයොගීභාවෙන වත්තමානෙසු පීතිසුඛෙසු පීතිසඞ්ඛාතස්ස ඔළාරිකඞ්ගස්ස පහානෙන සුඛුමතාය ඉධ සාතිසයො සතිපඤ්ඤාබ්‍යාපාරොති වුත්තං **‘‘පුරිසස්සා’’**තිආදි. ධෙනුං පිවතීති **ධෙනුපගො,** ධෙනුයා ඛීරං පිවන්තොති වුත්තං

හොති. **පුනදෙව පීතිං උපගච්ඡෙය්‍යාති** හානභාගියං ඣානං සියා , දුතියජ්ඣානමෙව සම්පජ්ජෙය්‍යාති අත්ථො. තෙනාහ **"පීතිසම්පයුත්තමෙව සියා"**ති. **ඉදඤ්ච අතිමධුරං සුඛ**න්ති තතියජ්ඣානෙ සුඛං සන්ධායාහ, අතිමධුරතා චස්ස පහාසොදග්‍යසභාවාය පීතියා අභාවෙනෙව වෙදිතබ්බා. **ඉදන්ති** ''සතො සම්පජානො''ති පදද්වයං.

සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙසින්ති එත්ථ කථමාභොගෙන විනා සුඛපටිසංවෙදනාති ආහ **"කිඤ්චාපි"**තිආදි. යස්මා තස්ස නාමකායෙන සම්පයුත්තං සුඛං, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තො ''සුඛඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදෙසි''න්ති ආහාති යොජෙතබ්බං. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – ''සුඛං වෙදයාමී''ති එවමාභොගෙ අසතිපි නාමකායෙන චෙතසිකසුඛං, කායිකසුඛහෙතුරූපසමුට්ඨාපනෙන කායිකසුඛඤ්ච ඣානසමඞ්ගී පටිසංවෙදෙතීති වුච්චතීති. **තස්සාති** ඣානසමඞ්ගිනො. **යං වා තන්ති** යං වා තං යථාවුත්තං නාමකායසම්පයුත්තං සුඛං. **තංසමුට්ඨානෙනාති** තතො සමුට්ඨිතෙන අතිපණීතෙන රූපෙන අස්ස ඣානසමඞ්ගිනො රූපකායො යස්මා ඵුටො, තස්මා එතමත්ථං දස්සෙන්තොති සම්බන්ධිතබ්බං. **යස්සාති** රූපකායස්ස. **ඵුටත්තාති** බ්‍යාපිතත්තාති අත්ථො. යථා හි උදකෙන ඵුට්ඨසරීරස්ස තාදිසෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ඵුට්ඨෙ සුඛං උප්පජ්ජති, එවං එතෙහි ඣානචිත්තසමුට්ඨිතෙහි රූපෙහි ඵුට්ඨසරීරස්ස. **ඣානා වුට්ඨිතොපීති** ඣානම්හා වුට්ඨිතොපි. **සුඛං පටිසංවෙදෙය්‍යාති** චිත්තසමුට්ඨිතරූපෙහි අවසෙසතිසමුට්ඨිතරූපසඞ්ඝට්ටනෙන උප්පන්නකායවිඤ්ඤාණෙන කායිකං සුඛං පටිසංවෙදෙය්‍ය. **එතමත්ථන්ති** වුත්තනයෙන චෙතසිකකායිකසුඛපටිසංවෙදනසඞ්ඛාතං අත්ථං.

යන්ති හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො, යස්මාති අත්ථො. තෙනාහ **"යංඣානහෙතු"**ති. **ආචික්ඛන්තීති**ආදීනි පදානි කිත්තනත්ථානීති අධිප්පායෙනාහ **"පසංසන්තීති අධිප්පායො"**ති. **කින්තීති** පසංසනාකාරපුච්ඡා. **සුඛපාරමිප්පත්තෙති** සුඛස්ස පරමං පරියන්තං පත්තෙ. **සුඛාභිසඞ්ගෙනාති** සුඛස්මිං ආලයෙන. එදිසෙසු ඨානෙසු සතිග්ගහණෙනෙව සම්පජඤ්ඤම්පි ගහිතං හොතීති ඉධ පාළියං සතියා එව ගහිතත්තා එවං උපට්ඨිතස්සතිතාය සතිමා ඉච්චෙව වුත්තං, සම්පජානොති හෙට්ඨා වුත්තත්තා වා. **අසංකිලිට්ඨ**න්ති කිලෙසෙහි අසම්මිස්සත්තා අසංකිලිට්ඨං. ඣානක්ඛණෙ නිප්පරියායතො චෙතසිකසුඛමෙව ලබ්භතීති **"සුඛං නාමකායෙන පටිසංවෙදෙතී"**ති වුත්තං. **තතියන්ති ගණනානුපුබ්බතො තතිය**න්තිආදි හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

තතියජ්ඣානකථා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථජ්ඣානකථා

"පුබ්බෙවා"ති වුත්තත්තා **"කදා පන නෙසං පහානං හොතී"**ති චොදනං සමුට්ඨාපෙත්වා ආහ **"චතුන්නං ඣානානං උපචාරක්ඛණෙ"**ති. එවං වෙදිතබ්බන්ති සම්බන්ධො. **පහානක්කමෙන අවුත්තානන්ති** එත්ථ **පහානක්කමො** නාම පහායකධම්මානං උප්පත්තිපටිපාටි. තෙන පන වුච්චමානෙ ''දුක්ඛං දොමනස්සං සුඛං සොමනස්ස''න්ති වත්තබ්බං සියා, කස්මා ඉතො අඤ්ඤථා වචනන්ති ආහ **"ඉන්ද්‍රියවිභඞ්ගෙ"**තිආදි . **උද්දෙසක්කමෙනාති** ''සුඛින්ද්‍රියං දුක්ඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රිය''න්ති එවං පවත්තඋද්දෙසක්කමෙන.

අථ කස්මා ඣානෙස්වෙව නිරොධො වුත්තොති සම්බන්ධො. **කත්ථ චුප්පන්නං දුක්ඛින්ද්‍රිය**න්ති අත්තනො පච්චයෙහි උප්පන්නං අවික්ඛම්භිතං දුක්ඛින්ද්‍රියං. **කත්ථ ච අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතීති** නිරොධට්ඨානං නිරොධකාරණං පුච්ඡති. තෙන **කත්ථාති** පුච්ඡාය **එත්ථාති** විස්සජ්ජනෙපි හෙතුම්හි භුම්මවචනං දට්ඨබ්බං. ඣානානුභාවනිමිත්තඤ්හි අනුප්පජ්ජන්තං දුක්ඛින්ද්‍රියං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතීති වුත්තං. **අතිසයනිරොධො** සුට්ඨු පහානං උජුපටිපක්ඛෙන වූපසමො. **නිරොධො** පහානමත්තං. **නානාවජ්ජනෙති** යෙන ආවජ්ජනෙන අප්පනාවීථි, තතො භින්නාවජ්ජනෙ අනෙකාවජ්ජනෙ වා. අප්පනාවීථියඤ්හි උපචාරො එකාවජ්ජනො, ඉතරො අනෙකාවජ්ජනො අනෙකක්ඛත්තුං පවත්තනතො. විසමනිසජ්ජාය උප්පන්නකිලමථො **විසමාසනුපතාපො. පීතිඵරණෙනාති** පීතියා ඵරණරසත්තා පීතිසමුට්ඨානානං වා පණීතරූපානං කායස්ස බ්‍යාපනතො වුත්තං. තෙනාහ **"සබ්බො කායො සුඛොක්කන්තො හොතී"**ති. පණීතරූපඵුට්ඨසරීරස්ස සුඛොක්කන්තකායත්තා කුතො දුක්ඛුප්පත්ති විසමාසනුපතාපාදිනාති ආහ **"පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා"**ති. **විතක්කවිචාරපච්චයෙපීති පි**-සද්දො අට්ඨානප්පයුත්තො, සො ''පහීනස්සා''ති එත්ථ ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බො. **පහීනස්සපි දොමනස්සින්ද්‍රියස්සාති** ඉදඤ්ච ''සියා උප්පත්ති''ති ඉමිනා සම්බන්ධිතබ්බං. **එතන්ති** දොමනස්සින්ද්‍රියං. ''උප්පජ්ජතී''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ''තස්ස මය්හං අතිචිරං විතක්කයතො විචාරයතො කායොපි කිලමි, චිත්තම්පි ඌහඤ්ඤී''ති වචනතො කායචිත්තඛෙදානං විතක්කවිචාරපච්චයතා වෙදිතබ්බා. **විතක්කවිචාරභාවෙති** එත්ථ ''උප්පජ්ජති දොමනස්සින්ද්‍රිය''න්ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **තත්ථස්ස සියා උප්පත්තීති** තත්ථ දුතියජ්ඣානුපචාරෙ අස්ස පහීනස්සපි දොමනස්සින්ද්‍රියස්ස උප්පත්ති භවෙය්‍ය.

එත්ථ ච යදෙකෙ වදන්ති ''තත්ථස්ස සියා උප්පත්තීති වදන්තෙන ඣානලාභීනම්පි දොමනස්සුප්පත්ති අත්ථීති දස්සිතං හොති, තෙන ච අනීවරණසභාවො ලොභො විය දොසොපි අත්ථීති දීපෙති. න හි දොසෙන විනා දොමනස්සං පවත්තති, න චෙත්ථ පට්ඨානපාළියා විරොධො චින්තෙතබ්බො. යස්මා තත්ථ පරිහීනජ්ඣානං ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානං දොමනස්සං දස්සිතං, අපරිහීනජ්ඣානං ආරම්මණං කත්වා උප්පජ්ජමානස්ස දොමනස්සස්ස අසම්භවතො ඣානලාභීනං සබ්බසො දොමනස්සං නුප්පජ්ජතීති ච න සක්කා වත්තුං අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො අපි තස්ස උප්පන්නත්තා, න හෙව ඛො සො පරිහීනජ්ඣානො අහොසි''ති, තං අයුත්තං අනීවරණසභාවස්ස දොමනස්සස්ස

අභාවතො. යදි සියා, රූපාරූපාවචරසත්තානම්පි උප්පජ්ජෙය්‍ය, න ච උප්පජ්ජති. තථා හි ආරුප්පෙ කාමච්ඡන්දනීවරණං පටිච්ච ථිනමිද්ධනීවරණං උද්ධච්චනීවරණං අවිජ්ජානීවරණන්තිආදීසු බ්‍යාපාදකුක්කුච්චනීවරණානි අනුද්ධටානි, න චෙත්ථ අනීවරණතාපරියායො කාමච්ඡන්දාදීනම්පි අනීවරණානංයෙව නීවරණසදිසතාය නීවරණපරියායස්ස වුත්තත්තා. යං පන වුත්තං ''අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො අපි තස්ස උප්පන්නත්තා''ති, තම්පි අකාරණං උප්පජ්ජමානෙන ච දොමනස්සෙන ඣානතො පරිහායනතො. ලහුකෙන පන පච්චයෙන පරිහීනං තාදිසා නං අප්පකසිරෙනෙව පටිපාකතිකං කරොන්තීති දට්ඨබ්බං. ''තත්ථස්ස සියා උප්පත්තී''ති ඉදං පන පරිකප්පනවචනං උපචාරක්ඛණෙ දොමනස්සස්ස අප්පහීනභාවදස්සනත්ථං. තථා හි වුත්තං **''න ත්වෙව අන්තොඅප්පනාය''**න්ති. යදි පන තදා දොමනස්සං උප්පජ්ජෙය්‍ය, පඨමජ්ඣානම්පිස්ස පරිහීනමෙවාති දට්ඨබ්බං. පහීනම්පි සොමනස්සින්ද්‍රියං පීති විය න දූරෙති කත්වා **''ආසන්නත්තා''**ති වුත්තං. නානාවජ්ජනූපචාරෙ පහීනම්පි පහානඞ්ගං පටිපක්ඛෙන අවිහතත්තා අන්තරන්තරා උප්පජ්ජෙය්‍ය වාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො **''අප්පනාප්පත්තායා''**තිආදිමාහ. තාදිසාය ආසෙවනාය ඉච්ඡිතබ්බත්තා යථා මග්ගවීථිතො පුබ්බෙ ද්වෙ තයො ජවනවාරා සදිසානුපස්සනාව පවත්තන්ති, එවම්ධාපි අප්පනාවාරතො පුබ්බෙ ද්වෙ තයො ජවනවාරා උපෙක්ඛාසහගතාව පවත්තන්තීති වදන්ති.

සමාහරීති සමානෙසි, සඞ්ගහෙත්වා අභාසීති අත්ථො. **සුඛුමා**ති සුඛදුක්ඛානි විය අනොළාරිකත්තා අවිභූතතාය සුඛුමා, තතො එව අනුමිනිතබ්බසභාවත්තා **දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යා. දුට්ඨස්සා**ති දුට්ඨපයොගස්ස, දුද්දමස්සාති අත්ථො. **සක්කා හොති එසා ගාහයිතු**න්ති අඤ්ඤාපොහනනයෙන සක්කා ගාහයිතුන්ති අධිප්පායො. **අදුක්ඛමසුඛාය චෙතොවිමුත්තියා**ති ඉදමෙව චතුත්ථං ඣානං දට්ඨබ්බං. **පච්චයදස්සනත්ථ**න්ති අධිගමස්ස උපායභූතපච්චයදස්සනත්ථං. තෙනාහ **''දුක්ඛප්පහානාදයො හි තස්සා පච්චයා''**ති. **දුක්ඛප්පහානාදයො**ති ච සොපචාරා පඨමජ්ඣානාදයොවෙත්ථ අධිප්පෙතා. **පහීනා**ති **වුත්තා**ති ''පඤ්චන්නං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පරික්ඛයා''ති (ම. නි. 3.147; සං. නි. 5.1021) වුත්තත්තා. **එතා**ති සුඛාදයො වෙදනා. **සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො**ති වසනගන්ධාලෙපනපුප්ඵාභරණසමාලෙපනාදිනිබ්බත්තං කායිකසුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො. ''සුඛාය ඛො, ආවුසො විසාඛ වෙදනාය, රාගානුසයො අනුසෙතී''ති (ම. නි. 1.465) වචනතො ආහ **''සොමනස්සං රාගස්ස පච්චයො''**ති. ''දුක්ඛාය ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනාය පටිඝානුසයො අනුසෙතී''ති වචනතො වුත්තං **''දොමනස්සං දොසස්ස පච්චයො''**ති. **සුඛාදිඝාතෙනා**ති සුඛාදීනං පහානෙන.

අදුක්ඛමසුඛන්ති එත්ථ න දුක්ඛන්ති අදුක්ඛං, දුක්ඛවිදූරං. යස්මා තත්ථ දුක්ඛං නත්ථි, තස්මා වුත්තං **''දුක්ඛාභාවෙනා''**ති. **අසුඛ**න්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. **එතෙනා**ති දුක්ඛසුඛපටික්ඛෙපවචනෙන. **පටිපක්ඛභූත**න්ති ඉදං ඉධ තතියවෙදනාය දුක්ඛාදීනං සමතික්කමවසෙන පත්තබ්බත්තා වුත්තං, න කුසලාකුසලානං විය උජුවිපච්චනීකතාය. **ඉට්ඨානිට්ඨවිපරීතානුභවනලක්ඛණා**ති ඉට්ඨානිට්ඨවිපරීතස්ස මජ්ඣත්තාරම්මණස්ස, ඉට්ඨානිට්ඨවිපරීතං වා මජ්ඣත්තාකාරෙන අනුභවනලක්ඛණා. තතො එව **මජ්ඣත්තරසා. අවිභූතපච්චුපට්ඨානා**ති සුඛදුක්ඛානි විය න විභූතාකාරා පිට්ඨිපාසාණෙ මිගගතමග්ගො විය තෙහි අනුමාතබ්බාවිභූතාකාරොපට්ඨානා. සුඛනිරොධො නාම ඉධ චතුත්ථජ්ඣානූපචාරො, සො පදට්ඨානං එතිස්සාති **සුඛනිරොධපදට්ඨානා. උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධි**න්ති පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙනෙතං සමාසපදන්ති ආහ **''උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුද්ධි''**න්ති. සබ්බපච්චනීකධම්මපරිසුද්ධාය පච්චනීකසමනෙපි අබ්‍යාවටාය පාරිසුද්ධුපෙක්ඛාය වත්තමානාය චතුත්ථජ්ඣානෙ සති සම්පහංසනපඤ්ඤා විය සුපරිසුද්ධා සුවිසදා ච හොතීති ආහ **''සතියා පාරිසුද්ධි, සා උපෙක්ඛාය කතා න අඤ්ඤෙනා''**ති. යදි තත්‍රමජ්ඣත්තතා ඉධ ''උපෙක්ඛා''ති අධිප්පෙතා, කථං සතියෙව පාරිසුද්ධාති වුත්තාති ආහ **''න කෙවල''**න්තිආදි. **සතිසීසෙනා**ති සතිං උත්තමඞ්ගං කත්වා, පධානං කත්වාති වුත්තං හොති.

එවමපි කස්මා ඉධෙව සති ''උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධී''ති වුත්තාති අනුයොගං සන්ධාය **''තත්ථ කිඤ්චාපී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ හෙට්ඨා තීසු ඣානෙසු විජ්ජමානායපි තත්‍රමජ්ඣත්තතාය පච්චනීකාභිභවනතො සහායපච්චයවෙකල්ලතො ච අපාරිසුද්ධි, තථා තංසම්පයුත්තානං තදභාවතො ඉධ පාරිසුද්ධීති ඉමමත්ථං උපමාවසෙන දස්සෙතුං **''යථා පනා''**තිආදි වුත්තං. **සූරියප්පභාභිභවා**ති සූරියප්පභාය අභිභුය්‍යමානත්තා. අතික්ඛතාය චන්දලෙඛා විය රත්තිපි සොම්මසභාවා සභාගාය රත්තියමෙව ච චන්දලෙඛා සමුජ්ජලතීති සා තස්සා සඞ්ගය්හතීති දස්සෙන්තො **''සොම්මභාවෙන ච අත්තනො උපකාරකත්තෙන වා සභාගාය රත්තියා''**ති ආහ. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

චතුත්ථජ්ඣානකථා නිට්ඨිතා.

පුබ්බෙනිවාසකථා

12. රූපවිරාගභාවනාවසෙන පවත්තං චතුබ්බිධම්පි අරූපජ්ඣානං චතුත්ථජ්ඣානසඞ්ගහමෙවාති ආහ **''චත්තාරි ඣානානී''**ති. යුත්තං තාව චිත්තෙකග්ගතා භවොක්කමනත්ථතා විය විපස්සනාපාදකතාපි චතුන්නං ඣානානං සාධාරණාති තෙසං වසෙන ''චත්තාරි ඣානානී''ති වචනං, අභිඤ්ඤාපාදකතා පන නිරොධපාදකතා ච චතුත්ථස්සෙව ඣානස්ස ආවෙණිකා, සා කථං චතුන්නං ඣානානං සාධාරණා වුත්තාති? පරම්පරාධිට්ඨානභාවතො. පදට්ඨානපදට්ඨානම්පි හි පදට්ඨානන්ත්වෙව වුච්චති, කාරණකාරණම්පි කාරණන්ති යථා ''තිණෙහි භත්තං සිද්ධ''න්ති. එවඤ්ච කත්වා පයොජනනිද්දෙසෙ අට්ඨසමාපත්තිග්ගහණං සමත්ථිතං හොති. **චිත්තෙකග්ගතත්ථානී**ති ඉත්තසමාධත්ථානි, දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථානීති අත්ථො. චිත්තෙකග්ගතාසීසෙන හි දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරො වුත්තො,

සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවවසෙන චෙතං වුත්තං. තෙනාහ **‘‘එකග්ගචිත්තා සුඛං දිවසං විහරිස්සාමා’’**ති. **භවොක්කමනත්ථානී**ති භවෙසු නිබ්බත්තිඅත්ථානි. සත්තාහං නිරොධසමාපත්තියා සමාපජ්ජනතො ආහ **‘‘සත්තාහං අචිත්තකා හුත්වා’’**ති. කස්මා පන සත්තාහමෙව නිරොධං සමාපජ්ජන්තීති? තථාකාලපරිච්ඡෙදකරණතො, තඤ්ච යෙභුය්‍යෙන ආහාරූපජීවීනං සත්තානං උපාදින්නකප්පවත්තස්ස එකදිවසං භුත්තාහාරස්ස සත්තාහමෙව යාපනතො.

කා (විසුද්ධි. 2.867-868) පනායං නිරොධසමාපත්ති නාම, කෙ තං සමාපජ්ජන්ති, කෙ න සමාපජ්ජන්ති, කත්ථ සමාපජ්ජන්ති, කස්මා සමාපජ්ජන්ති, කථඤ්චස්සා සමාපජ්ජනං හොතීති? වුච්චතෙ – තත්ථ **කා පනායං නිරොධසමාපත්ති නාමා**ති යා අනුපුබ්බනිරොධවසෙන චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං අප්පවත්ති. **කෙ තං සමාපජ්ජන්ති , කෙ න සමාපජ්ජන්තී**ති සබ්බෙපි පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමිනො සුක්ඛවිපස්සකා ච අනාගාමිඅරහන්තො න සමාපජ්ජන්ති, අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො පන අනාගාමිනො ඛීණාසවා ච සමාපජ්ජන්ති. **කත්ථ සමාපජ්ජන්තීති** පඤ්චවොකාරභවෙ. කස්මා? අනුපුබ්බසමාපත්තිසබ්භාවතො. චතුවොකාරභවෙ පන පඨමජ්ඣානාදීනං උප්පත්තියෙව නත්ථි, තස්මා න සක්කා තත්ථ සමාපජ්ජිතුං. **කස්මා සමාපජ්ජන්තී**ති සඞ්ඛාරානං පවත්තිභෙදෙ උක්කණ්ඨිත්වා ‘‘දිට්ඨධම්මෙ අචිත්තකා හුත්වා නිරොධං නිබ්බානං පත්වා සුඛං විහරිස්සාමා’’ති. **කථඤ්චස්සා සමාපජ්ජනං හොතීති** සමථවිපස්සනාවසෙන උස්සක්කිත්වා කතපුබ්බකිච්චස්ස නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නිරොධයතො එවමස්සා සමාපජ්ජනං හොති. යො හි සමථවසෙනෙව උස්සක්කති, සො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං පත්වා තිට්ඨති. යොපි විපස්සනාවසෙනෙව උස්සක්කති, සො ඵලසමාපත්තිං පත්වා තිට්ඨති. යො පන උභයවසෙනෙව උස්සක්කිත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නිරොධෙති, සො තං සමාපජ්ජතීති අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො.

අයං පන විත්ථාරො – ඉධ භික්ඛු නිරොධං සමාපජ්ජිතුකාමො පඨමජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඞ්ඛාරෙ අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සති. විපස්සනා ච පනෙසා තිවිධා සඞ්ඛාරපරිග්ගණ්හනකවිපස්සනා ඵලසමාපත්තිවිපස්සනා නිරොධසමාපත්තිවිපස්සනාති. තත්ථ **සඞ්ඛාරපරිග්ගණ්හනකවිපස්සනා** මන්දා වා තික්ඛා වා මග්ගස්ස පදට්ඨානං හොතියෙව. **ඵලසමාපත්තිවිපස්සනා** තික්ඛාව වට්ටති මග්ගභාවනාසදිසා. **නිරොධසමාපත්තිවිපස්සනා** පන නාතිමන්දනාතිතික්ඛා වට්ටති, තස්මා එස නාතිමන්දාය නාතිතික්ඛාය විපස්සනාය තෙ සඞ්ඛාරෙ විපස්සති. තතො දුතියජ්ඣානං…පෙ…. තතො විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ සඞ්ඛාරෙ තථෙව විපස්සති. අථ ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය චතුබ්බිධං පුබ්බකිච්චං කරොති නානාබද්ධඅවිකොපනං සඞ්ඝපතිමානනං සත්ථුපක්කොසනං අද්ධානපරිච්ඡෙදන්ති.

තත්ථ **නානාබද්ධඅවිකොපනන්**ති යං ඉමිනා භික්ඛුනා සද්ධිං එකාබද්ධං න හොති, නානාබද්ධං හුත්වා ඨිතං පත්තචීවරං වා මඤ්චපීඨං වා නිවාසගෙහං වා අඤ්ඤං වා පන යං කිඤ්චි පරික්ඛාරජාතං, තං යථා න විකුප්පති, අග්ගිඋදකවාතචොරඋන්දූරාදීනං වසෙන න විනස්සති, එවං අධිට්ඨාතබ්බං. තත්‍රිදං අධිට්ඨානවිධානං ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච ඉමස්මිං සත්තාහබ්භන්තරෙ මා අග්ගිනා ඣායතු, මා උදකෙන වුය්හතු, මා වාතෙන විද්ධංසතු, මා චොරෙහි හරීයතු, මා උන්දූරාදීහි ඛජ්ජතූ’’ති. එවං අධිට්ඨිතෙ තං සත්තාහං තස්ස න කොචි පරිස්සයො හොති, අනධිට්ඨහතො පන අග්ගිආදීහි නස්සති, ඉදං නානාබද්ධඅවිකොපනං නාම. යං පන එකාබද්ධං හොති නිවාසනපාරුපනං වා නිසින්නාසනං වා, තත්ථ විසුං අධිට්ඨානකිච්චං නත්ථි, සමාපත්තියෙව නං රක්ඛති.

සඞ්ඝපතිමානනන්ති භික්ඛුසඞ්ඝස්ස පතිමානනං උදික්ඛනං, යාව සො භික්ඛු ආගච්ඡති, තාව සඞ්ඝකම්මස්ස අකරණන්ති අත්ථො. එත්ථ ච පතිමානනං එතස්ස න පුබ්බකිච්චං, පතිමානනාවජ්ජනං පන පුබ්බකිච්චං. තස්මා එවං ආවජ්ජිතබ්බං ‘‘සචෙ මයි සත්තාහං නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා නිසින්නෙ සඞ්ඝො අපලොකනකම්මාදීසු කිඤ්චිදෙව කම්මං කත්තුකාමො හොති, යාව මං කොචි භික්ඛු ආගන්ත්වා න පක්කොසති, තාවදෙව වුට්ඨහිස්සාමී’’ති. එවං කත්වා සමාපන්නො හි තස්මිං සමයෙ වුට්ඨහතියෙව. යො පන එවං න කරොති, සඞ්ඝො චෙ සන්නිපතිත්වා තං අපස්සන්තො ‘‘අසුකො භික්ඛු කුහි’’න්ති පුච්ඡිත්වා ‘‘නිරොධං සමාපන්නො’’ති වුත්තෙ කඤ්චි භික්ඛුං පෙසෙති ‘‘තං පක්කොසාහී’’ති, අථස්ස තෙන භික්ඛුනා සවනූපචාරෙ ඨත්වා ‘‘සඞ්ඝො තං ආවුසො පතිමානෙතී’’ති වුත්තමත්තෙයෙව වුට්ඨානං හොති. එවං ගරුකා හි සඞ්ඝස්ස ආණා නාම, තස්මා තං ආවජ්ජිත්වා යථා සයමෙව වුට්ඨාති, එවං සමාපජ්ජිතබ්බං.

සත්ථුපක්කොසනන්ති ඉධාපි සත්ථුපක්කොසනාවජ්ජනමෙව ඉමස්ස පුබ්බකිච්චං, තස්මා තම්පි එවං ආවජ්ජිතබ්බං. සෙසං පුරිමනයෙනෙව වෙදිතබ්බං.

අද්ධානපරිච්ඡෙදොති ජීවිතද්ධානස්ස පරිච්ඡෙදො. ඉමිනා භික්ඛුනා අද්ධානපරිච්ඡෙදෙසු කුසලෙන භවිතබ්බං, ‘‘අත්තනො ආයුසඞ්ඛාරා සත්තාහං පවත්තිස්සන්ති න පවත්තිස්සන්තී’’ති ආවජ්ජිත්වාව සමාපජ්ජිතබ්බං. සචෙ හි සත්තාහබ්භන්තරෙ නිරුජ්ඣනකෙ ආයුසඞ්ඛාරෙ අනාවජ්ජිත්වාව සමාපජ්ජති, තස්ස නිරොධසමාපත්ති මරණං පටිබාහිතුං න සක්කොති, අන්තොනිරොධෙ මරණස්ස නත්ථිතාය අන්තරාව සමාපත්තිතො වුට්ඨාති, තස්මා එතං ආවජ්ජිත්වාව සමාපජ්ජිතබ්බං. අවසෙසඤ්හි අනාවජ්ජිතුම්පි වට්ටති, ඉදං පන ආවජ්ජිතබ්බමෙවාති වුත්තං. සො එවං ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය ඉදං පුබ්බකිච්චං කත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපජ්ජති, අථෙකං වා ද්වෙ වා චිත්තවාරෙ අතික්කමිත්වා අචිත්තකො හොති, නිරොධං ඵුසති . කස්මා පනස්ස ද්වින්නං චිත්තානං උපරි චිත්තානි න පවත්තන්තීති? නිරොධස්ස පයොගත්තා. ඉදඤ්හි ඉමස්ස භික්ඛුනො ද්වෙ සමථවිපස්සනාධම්මෙ

යුගනද්ධෙ කත්වා අට්ඨසමාපත්තිආරොහනං අනුපුබ්බනිරොධස්ස පයොගො, න නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තියාති නිරොධස්ස පයොගත්තා ද්වින්නං චිත්තානං උපරි චිත්තානි න පවත්තන්තීති.

යස්මා බොධිසත්තෙන බොධිමණ්ඩුපසඞ්කමනතො පුබ්බෙපි චරිමභවෙ චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තිතපුබ්බං, තදා පන තං නිබ්බත්තිතමත්තමෙව අහොසි, න විපස්සනාදිපාදකං. තස්මා ''බොධිරුක්ඛමූලෙ නිබ්බත්තිත''න්ති තතො විසෙසෙත්වා වුත්තං. **විපස්සනාපාදකන්**ති විපස්සනාරම්භෙ විපස්සනාය පාදකං. **අභිඤ්ඤාපාදකන්**ති එත්ථාපි එසෙව නයො. බුද්ධානඤ්හි පඨමාරම්භෙ එව පාදකජ්ඣානෙන පයොජනං අහොසි, න තතො පරං උපරිමග්ගාධිගමඵලසමාපත්තිඅභිඤ්ඤාවළඤ්ජනාදිඅත්ථං. අභිසම්බොධිසමධිගමතො පට්ඨාය හි සබ්බං ඤාණසමාධිකිච්චං ආකඞ්ඛාමත්තපටිබද්ධමෙවාති. **සබ්බකිච්චසාධකන්**ති අනුපුබ්බවිහාරාදිසබ්බකිච්චසාධකං. **සබ්බලොකියලොකුත්තරගුණදායකන්**ති එත්ථ විපස්සනාභිඤ්ඤාපාදකත්තා එව චතුත්ථස්ස ඣානස්ස භගවතො සබ්බලොකියලොකුත්තරගුණදායකතා වෙදිතබ්බා. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්හි මග්ගඤාණං තංපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අභිසම්බොධි, තදධිගමසමකාලමෙව ච භගවතො සබ්බෙ බුද්ධගුණා හත්ථගතා අහෙසුං, චතුත්ථජ්ඣානසන්නිස්සයො ච මග්ගාධිගමොති.

''චතුත්ථං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහාසි''න්ති වත්වා ''සො''ති වුත්තත්තා ආහ **''සො අහ''**න්ති. **එවං සමාහිතෙති** එත්ථ **එවං**-සද්දො හෙට්ඨා ඣානත්තයාධිගමපටිපාටිසිද්ධස්ස චතුත්ථජ්ඣානසමාධානස්ස නිදස්සනත්ථොති ආහ **''එවන්ති චතුත්ථජ්ඣානක්කමනිදස්සනමෙත''**න්ති. චතුත්ථජ්ඣානස්ස තස්ස ච අධිගමමග්ගස්ස නිදස්සනං, යෙන සමාධානානුක්කමෙන චතුත්ථජ්ඣානසමාධි ලද්ධො, තදුභයනිදස්සනන්ති අත්ථො. තෙනාහ **''ඉමිනා…පෙ…. වුත්තං හොතී''**ති. තත්ථ **ඉමිනා කමෙනාති** ඉමිනා පඨමජ්ඣානාධිගමාදිනා කමෙන. යදිපි ''එව''න්ති ඉදං ආගමනසමාධිනා සද්ධිං චතුත්ථජ්ඣානසමාධානං දීපෙති, සතිපාරිසුද්ධිසමාධි එව පන ඉද්ධියා අධිට්ඨානභාවතො පධානන්ති ආහ **''චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතෙ''**ති. සබ්බපච්චනීකධම්මුපක්කිලෙසපරිසුද්ධාය පච්චනීකසමනෙපි අබ්‍යාවටාය පාරිසුද්ධුපෙක්ඛාය වත්තමානාය චතුත්ථජ්ඣානං තංසම්පයුත්තා ච ධම්මා සුපරිසුද්ධා සුවිසදා ච හොන්ති, සතිසීසෙන පන තත්ථ දෙසනා කතාති ආහ **''උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිභාවෙන පරිසුද්ධෙ''**ති, උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුද්ධිසම්භවෙනාති අත්ථො. පරිසුද්ධියා එව පච්චයවිසෙසෙන පවත්තිවිසෙසො පරියොදාතතා සුධන්තසුවණ්ණස්ස නිඝංසනෙන පභස්සරතා වියාති ආහ **''පරිසුද්ධත්තායෙව පරියොදාතෙ, පභස්සරෙති වුත්තං හොතී''**ති.

සුඛාදීනං පච්චයානං ඝාතෙනාති සුඛසොමනස්සානං දුක්ඛදොමනස්සානඤ්ච යථාක්කමං රාගදොසපච්චයානං වික්ඛම්භනෙන. ''සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො, සොමනස්සං රාගස්ස, දුක්ඛං දොමනස්සස්ස පච්චයො, දොමනස්සං දොසස්සා''ති වුත්තං. යථා රාගාදයො චෙතසො මලාසුචිභාවෙන ''අඞ්ගණානී''ති වුච්චන්ති, එවං උපගන්ත්වා කිලෙසනට්ඨෙන උපක්කිලෙසාති ආහ **''අනඞ්ගණත්තා එව ච විගතූපක්කිලෙසෙ''**ති. තෙනාහ **''අඞ්ගණෙන හි චිත්තං උපක්කිලිස්සතී''**ති, විබාධීයති උපතාපීයතීති අත්ථො. **සුභාවිතත්තාති** පගුණභාවාපාදනෙන සුට්ඨු භාවිතත්තා. තෙනාහ **''වසීභාවප්පත්තෙ''**ති, ආවජ්ජනාදිනා පඤ්චධා චුද්දසවිධෙන වා පරිදමනෙන වසං වත්තිතුං උපගතෙති අත්ථො. **වසෙ වත්තමානඤ්හි චිත්තං මුදූති වුච්චතීති** වසෙ වත්තමානං චිත්තං පගුණභාවාපත්තියා සුපරිමද්දිතං විය චම්මං සුපරිකම්මකතා විය ච ලාඛා මුදූති වුච්චති. **කම්මක්ඛමෙති** විකුබ්බනාදිඉද්ධිකම්මක්ඛමෙ. **තදුභයන්ති** මුදුතාකම්මනියද්වයං.

නාහන්තිආදීසු (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.1) **න**-කාරො පටිසෙධත්ථො. **අහන්ති** සත්ථා අත්තානං නිද්දිසති. **භික්ඛවෙති** භික්ඛූ ආලපති. **අඤ්ඤන්ති** ඉදානි වුච්චමානචිත්තතො අඤ්ඤං. **එකධම්මම්පීති** එකම්පි සභාවධම්මං. න සමනුපස්සාමීති සම්බන්ධො. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – අහං, භික්ඛවෙ, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ඔලොකෙන්තොපි අඤ්ඤං එකධම්මම්පි න සමනුපස්සාමි, යං වසීභාවාපාදනෙන භාවිතං පුනප්පුනං කරණෙන බහුලීකතං එවං සවිසෙසමුදුභාවප්පත්තියා මුදු කම්මක්ඛමතාය කම්මනියඤ්ච හොති යථා ඉදං චිත්තන්ති. **ඉදං චිත්තන්ති** ච අත්තනො තෙසඤ්ච පච්චක්ඛතාය එවමාහ.

යථා යථාවුත්තා පරිසුද්ධතාදයො න විගච්ඡන්ති, එවං සුභාවිතං චිත්තං තත්ථ අවට්ඨිතං ඉධ ''ඨිතං ආනෙඤ්ජප්පත්ත''න්ති ච වුත්තන්ති ආහ **''එතෙසු පරිසුද්ධභාවාදීසු ඨිතත්තා ඨිතෙ, ඨිතත්තායෙව ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ''**ති. යථා මුදුකම්මඤ්ඤතා වසීභාවප්පත්තියා ලක්ඛීයති, එවං වසීභාවප්පත්තිපි මුදුකම්මඤ්ඤතාහි ලක්ඛියතීති **''මුදුකම්මඤ්ඤභාවෙන වා අත්තනො වසෙ ඨිතත්තා ඨිතෙ''**ති වුත්තං. යථා හි කාරණෙන ඵලං නිද්ධාරීයති, එවං ඵලෙනපි කාරණං නිද්ධාරීයතීති නිච්චලභාවෙන අවට්ඨානං ආනෙඤ්ජප්පත්තියා ච සම්පයුත්තධම්මෙසු ථිරභාවෙන පටිපක්ඛෙහි අකම්පනියතාය ච සම්භවතං සද්ධාදිබලානං ආනුභාවෙන හොතීති ආහ **''සද්ධාදීහි පරිග්ගහිතත්තා ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ''**ති.

ඉදානි සඞ්ඛෙපතො වුත්තමෙවත්ථං විවරිතුං **''සද්ධාපරිග්ගහිතං හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සද්ධාපරිග්ගහිතන්ති** එවං සුභාවිතං වසීභාවප්පත්තං චිත්තං එකංසෙන අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයානං ධම්මානං අභිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාය සංවත්තතීති එවං පවත්තාය සද්ධාය පරිග්ගහිතං යථාවුත්තසද්ධාබලෙන උපත්ථම්භිතං. **අස්සද්ධියෙනාති**

තප්පටිපක්ඛෙන අස්සද්ධියෙන හෙතුනා. **න ඉඤ්ජතීති** න චලති න කම්පති, අඤ්ඤදත්ථු උපරිවිසෙසාවහභාවෙනෙව තිට්ඨති. **වීරියපරිග්ගහිතන්ති**ආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – **වීරියපරිග්ගහිතන්ති** වසීභාවාපාදනපරිදමනසාධනෙන වීරියෙන උපත්ථම්භිතං. **සතිපරිග්ගහිතන්ති** යථාවුත්තෙ භාවනාබහුලීකාරෙ අසම්මොසාදිකාය කුසලානඤ්ච ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානාය සතියා උපත්ථම්භිතං. **සමාධිපරිග්ගහිතන්ති** තත්ථෙව අවික්ඛෙපසාධනෙන සමාධානෙන උපත්ථම්භිතං. **පඤ්ඤාපරිග්ගහිතන්ති** තස්සා එව භාවනාය උපකාරානුපකාරධම්මානං පජානනලක්ඛණාය පඤ්ඤාය උපත්ථම්භිතං. **ඔභාසගතන්ති** ඤාණොභාසසහගතං. ඔභාසභූතෙන හි යථාවුත්තසමාධානසංවද්ධිතෙන ඤාණෙන සංකිලෙසපක්ඛං යාථාවතො පස්සන්තො තතො උත්‍රාසන්තො ඔත්තප්පන්තො තං අභිභවති, න තෙන අභිභුය්‍යති. තෙනාහ **“කිලෙසන්ධකාරෙන න ඉඤ්ජතී”**ති. එතෙන ඤාණපරිග්ගහිතං හිරොත්තප්පබලං දස්සෙති. **අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතන්ති** චතුත්ථජ්ඣානසමාධිනා සමාහිතතා පරිසුද්ධතා පරියොදාතතා අනඞ්ගණතා විගතුපක්කිලෙසතා මුදුභාවො කම්මනියතා ආනෙඤ්ජප්පත්තියා ඨිතතාති ඉමෙහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං. අථ වා සමාහිතස්ස චිත්තස්ස ඉමානි අඞ්ගානීති ‘‘සමාහිතෙ’’ති ඉමං අඞ්ගභාවෙන අග්ගහෙත්වා ඨිතිආනෙඤ්ජප්පත්තියො විසුං ගහෙත්වා යථාවුත්තෙහි අට්ඨහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අභිනීහාරක්ඛමන්ති** ඉද්ධිවිධාදිඅත්ථං අභිනීහාරක්ඛමං තදභිමුඛකරණයොග්ගං. තෙනාහ **“අභිඤ්ඤාසච්ඡිකරණීයානං ධම්මානං අභිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියායා”**ති.

කාමං නීවරණානි වික්ඛම්භෙත්වා එව පඨමජ්ඣානසමධිගමො, විතක්කාදිවූපසමා එව ච දුතියජ්ඣානාදිසමධිගමො, තථාපි න තථා තෙ තෙහි දූරීභූතා, අපෙතා වා යථා චතුත්ථජ්ඣානතො, තස්මා චෙතසො මලීනභාවසඞ්ඛොභඋප්පිලාභාවකරෙහි නීවරණාදීහි සුට්ඨු විමුත්තියා තස්ස පරිසුද්ධිපරියොදාතතා ච වුත්තාති ආහ **“නීවරණ…පෙ…. පරියොදාතෙ”**ති. **ඣානපටිලාභපච්චනීකානන්ති** එත්ථ **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** ‘‘ඣානපටිලාභපච්චයාන’’න්ති පාඨං ගහෙත්වා ‘‘ඣානපටිලාභපච්චනීකාන’’න්ති අයං පාඨො පටික්ඛිත්තො. වුත්තඤ්හි තෙන –

> **‘‘ඣානපටිලාභපච්චයානන්ති** ඣානපටිලාභහෙතුකානං ඣානපටිලාභං නිස්සාය උප්පජ්ජනකානං. **පාපකානන්ති** ලාමකානං. **ඉච්ඡාවචරානන්ති** ඉච්ඡාය අවචරානං ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං ‘අහො වත මමෙව සත්ථා පටිපුච්ඡිත්වා භික්ඛූනං ධම්මං දෙසෙය්‍යා’තිආදිනයප්පවත්තානං මානමායාසාඨෙය්‍යාදීනං. **අභිජ්ඣාදීනන්ති ආදි-**සද්දෙනපි තෙසංයෙව සඞ්ගහො. අභිජ්ඣා චෙත්ථ පඨමජ්ඣානෙන අවික්ඛම්භනෙය්‍යා මානාදයො ච තදෙකට්ඨා දට්ඨබ්බා ඣානපටිලාභපච්චයානන්ති අනුවත්තමානත්තා. වික්ඛම්භනෙය්‍යා පන නීවරණග්ගහණෙන ගහිතා. කථං පන පඨමජ්ඣානෙන අවික්ඛම්භනෙය්‍යා ඉධ විගච්ඡන්තීති? ‘සබ්බෙ කුසලා ධම්මා සබ්බාකුසලානං පටිපක්ඛා’ති සල්ලෙඛපටිපත්තිවසෙන එවං වුත්තං ඣානස්ස අපරාමට්ඨභාවදස්සනතො. යෙ පනෙත්ථ ‘ඉච්ඡාවචරානං අභිජ්ඣාදීන’න්ති ඉමෙහි පදෙහි කොපඅප්පච්චයකාමරාගබ්‍යාපාදාදයො ගහිතාති අධිප්පායෙන ‘ඣානපටිලාභපච්චයාන’න්ති පාඨං පටික්ඛිපිත්වා ‘ඣානපටිලාභපච්චනීකාන’න්ති පාඨොති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං තථා පාඨස්සෙව අභාවතො, ඣානපටිලාභපච්චනීකා ච නීවරණා චෙව තදෙකට්ඨා ච, තෙසං දූරීභාවං වත්වා පුන තෙසංයෙව අභාවවිගමචොදනාය අයුජ්ජමානත්තා. නනු ච අනඞ්ගණසුත්තවත්ථසුත්තෙසු අයමත්ථො ලබ්භති ඔළාරිකානංයෙව පාපධම්මානං තත්ථ අධිප්පෙතත්තාති. සච්චමෙතං, ඉධ පන අධිගතචතුත්ථජ්ඣානස්ස වසෙන වුත්තත්තා සුඛුමායෙව තෙ ගහිතා, අඞ්ගණුපක්කිලෙසතාසාමඤ්ඤෙන පනෙත්ථ සුත්තානං අපදිසනං. තථා හි ‘සුත්තානුසාරෙනා’ති වුත්තං, න පන සුත්තවසෙනා’’ති.

අවස්සඤ්චෙතමෙවං සම්පටිච්ඡිතබ්බං අධිගතජ්ඣානානම්පි කෙසඤ්චි ඉච්ඡාවචරානං පවත්තිසබ්භාවතොති . තෙනෙව **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** ‘‘ඣානපටිලාභපච්චයාන’’න්ති පාඨං ගහෙත්වා ‘‘ඣානපටිලාභපච්චනීකාන’’න්ති අයං පාඨො පටික්ඛිත්තො. **මහාගණ්ඨිපදෙ** විසුද්ධිමග්ගස්ස **සීහළගණ්ඨිපදෙපි** ච ‘‘ඣානපටිලාභපච්චයාන’’න්ති ඉමස්සෙව පාඨස්ස අත්ථො වුත්තො, තස්මා අයමෙව පාඨො ගහෙතබ්බො, අත්ථොපි චෙත්ථ යථාවුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. තෙන ‘‘ඉච්ඡාවචරානන්ති ඉච්ඡාය අවචරානං ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණ්ණානං පවත්තානං නානප්පකාරානං කොපඅප්පච්චයානන්ති අත්ථො’’ති අයම්පි පාඨො අයුත්තොයෙවාති ගහෙතබ්බං, තතොයෙව ච **විසුද්ධිමග්ගෙ** අයං පාඨො සබ්බෙන සබ්බං න දස්සිතොති.

ඉද්ධිපාදකභාවූපගමනෙනාති ඉද්ධියා පාදකභාවස්ස පදට්ඨානභාවස්ස උපගමනෙන. **භාවනාපාරිපූරියාති** ඉතො පරං කත්තබ්බස්ස අභාවවසෙන අභිනීහාරක්ඛමභාවනාය පරිපුණ්ණත්තා. **පණීතභාවූපගමනෙනාති** තතො එව පධානභාවං නීතතාය උත්තමට්ඨෙන අතිත්තිකරට්ඨෙන ච පණීතභාවස්ස උපගමනෙන. උභයඤ්චෙතං භාවනාය ඨිතියා කාරණවචනං, පරිපුණ්ණාය භාවනාය පණීතභාවප්පත්තියා ඨිතෙති. **ආනෙඤ්ජප්පත්තෙති** ඉදං ඨිතියා විසෙසනං. තෙනාහ **“යථා ආනෙඤ්ජප්පත්තං හොති, එවං ඨිතෙ”**ති. ඉමස්මිං පක්ඛෙ ‘‘ඨිතෙ ආනෙඤ්ජප්පත්තෙ’’ති උභයමෙකං අඞ්ගං, ‘‘සමාහිතෙ’’ති පන ඉදම්පි එකමඞ්ගං. තෙනෙවස්ස පඨමවිකප්පතො විසෙසං සන්ධායාහ **“එවම්පි අට්ඨඞ්ගසමන්නාගත”**න්ති.

පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති, තස්ස වා අනුස්සරණං **පුබ්බෙනිවාසානුස්සති** තංනිස්සයාදිපච්චයභූතං පටිච්ච උප්පජ්ජනතො. **පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිම්හි යං ඤාණං තදත්ථායාති** සඞ්ඛෙපෙන වුත්තමත්ථං විවරන්තො

පුබ්බෙනිවාසං තාව දස්සෙත්වා තත්ථ සතිඤාණානි දස්සෙතුං **''පුබ්බෙනිවාසො''**තිආදිමාහ. තත්ථ ''පුබ්බෙ''ති ඉදං පදං ''එකම්පි ජාති''න්තිආදිවචනතො අතීතභවවිසයං ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **''අතීතජාතීසූ''**ති. **නිවාසසද්දො** කම්මසාධනො, ඛන්ධවිනිමුත්තො ච නිවසිතධම්මො නත්ථීති ආහ **''නිවුත්ථක්ඛන්ධා''**ති. නිවුත්ථතා චෙත්ථ සන්තානෙ පවත්තතා, තථාභූතා ච තෙ අනු අනු භූතා ජාතා පවත්තා, තත්ථ උප්පජ්ජිත්වා විගතා ච හොන්තීති ආහ **''නිවුත්ථාති අජ්ඣාවුත්ථා අනුභූතා අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධා''**ති. එවං සසන්තතිපරියාපන්නධම්මවසෙන නිවාසසද්දස්ස අත්ථං වත්වා ඉදානි අවිසෙසෙන වත්තුං **''නිවුත්ථධම්මා වා නිවුත්ථා''**ති වත්වා තං විවරිතුං **''ගොචරනිවාසෙනා''**තිආදි වුත්තං. ගොචරභූතාපි හි ගොචරාසෙවනාය ආසෙවිතා ආරම්මණකරණවසෙන අනුභූතා නිවුත්ථා නාම හොන්ති. තෙ පන දුවිධා සපරවිඤ්ඤාණගොචරතායාති උභයෙපි තෙ දස්සෙතුං **''අත්තනො''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **''අත්තනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතා''**ති වත්වා **''පරිච්ඡින්නා''**ති වචනං යෙ තෙ ගොචරනිවාසෙන නිවුත්ථධම්මා, න තෙ කෙවලං විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතමත්තා, අථ ඛො යථා පුබ්බෙ නාමගොත්තවණ්ණලිඞ්ගාහාරාදීහි විසෙසෙහි පරිච්ඡෙදකාරිකාය පඤ්ඤාය පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතා, තථෙවෙතං ඤාණං පරිච්ඡිජ්ජ ගණ්හාතීති ඉමස්ස අත්ථස්ස දීපනත්ථං වුත්තං. පරවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතාපි වා නිවුත්ථාති සම්බන්ධො. න කෙවලං අත්තනොව විඤ්ඤාණෙන, අථ ඛො පරෙසං විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතාපීති අත්ථො. ඉධාපි ''පරිච්ඡින්නා''ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං, පරෙසම්පි වා විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතා පරිච්ඡින්නාති. තස්ස ච ගහණෙ පයොජනං වුත්තනයෙනෙව වත්තබ්බං.

තෙ ච ඛො යස්මා අතීතාසු එව ජාතීසු අඤ්ඤෙහි විඤ්ඤාතා පරිච්ඡින්නා, තෙ ච පරිනිබ්බුතාපි හොන්ති, යෙහි තෙ විඤ්ඤාතා, තෙසං තදා වත්තමානසන්තානානුසාරෙන තෙසම්පි අතීතෙ පවත්ති විඤ්ඤායතීති සිඛාප්පත්තං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණස්ස විසයභූතං පුබ්බෙනිවාසං දස්සෙතුං **''ඡින්නවටුමකානුස්සරණාදීසූ''**ති වුත්තං. ඡින්නවටුමකා සම්මාසම්බුද්ධා, තෙසං අනුස්සරණං **ඡින්නවටුමකානුස්සරණං**. ''ආදිසද්දෙන පච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකානුස්සරණානි ගය්හන්ති''ති කෙචි වදන්ති. ඡින්නවටුමකා පන සබ්බෙව අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතා ඡින්නසංසාරමග්ගත්තා, තෙසං අනුස්සරණං නාම තෙසං පටිපත්තියා අනුස්සරණං. සා පන පටිපත්ති සඞ්ඛෙපතො ඵලාරම්මණග්ගහණලක්ඛණාති තානි ඉධ පරවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතග්ගහණෙන ගහිතානි. තස්මා පුරිමාසු ජාතීසු අත්තනො විඤ්ඤාණෙන අවිඤ්ඤාතානං පරිනිබ්බුතානං සබ්බෙසම්පි බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසාවකානං අනුස්සරණං ඡින්නවටුමකානුස්සරණන්ති වෙදිතබ්බං. **ආදි-සද්දෙන** පනෙත්ථ පුරිමාසු ජාතීසු අත්තනො විඤ්ඤාණෙන අවිඤ්ඤාතානං අපරිනිබ්බුතානම්පි වත්තමානක්ඛන්ධපටිපාටියා අගන්ත්වා සීහොක්කන්තිකවසෙන අනුස්සරණං ගහිතං, ඉමෙ පන යථාවුත්තඡින්නවටුමකානුස්සරණාදයො බුද්ධානංයෙව ලබ්භන්ති. න හි අතීතෙ බුද්ධා භගවන්තො එවං විපස්සිංසු, එවං මග්ගං භාවෙසුං, ඵලනිබ්බානානි සච්ඡාකංසු, එවං වෙනෙය්‍යෙ විනෙසුන්ති එත්ථ සබ්බථා අඤ්ඤෙසං ඤාණස්ස ගති අත්ථීති. යෙ පන පුරිමාසු ජාතීසු අත්තනොව විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතා, තෙ පරිනිබ්බුතෙපි ඛන්ධපටිබද්ධත්තා සාවකා අනුස්සරන්තියෙව. යාය සතියා පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති, සා පුබ්බෙනිවාසානුස්සතීති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. **අභිනීහරි**න්ති චිත්තං ඣානාරම්මණතො අපනෙත්වා පුබ්බෙනිවාසාභිමුඛං පෙසෙසිං, පුබ්බෙනිවාසනින්නං පුබ්බෙනිවාසපොණං පුබ්බෙනිවාසපබ්භාරං අකාසින්ති අත්ථො.

පාළියං ''අභිනින්නාමෙසි''න්ති උත්තමපුරිසප්පයොගත්තා ''සො''ති එත්ථ අහංසද්දො ආනෙත්වා වුච්චමානො තදත්ථො පාකටො හොතීති **''සො අහ''**න්ති වුත්තං. **අනෙකවිධන්ති** නානාභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසාදිවසෙන බහුවිධං. **පකාරෙහීති** නාමගොත්තාදිආකාරෙහි සද්ධිං. සහයොගෙ චෙතං කරණවචනං. **පවත්තිතන්ති** දෙසනාවසෙන පවත්තිතං. තෙනාහ **''සංවණ්ණිත''**න්ති, විත්ථාරිතන්ති අත්ථො. **නිවාසන්ති** අන්තොගධභෙදසාමඤ්ඤවචනමෙතන්ති තෙ භෙදෙ බ්‍යාපනිච්ඡාවසෙන සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙන්තො **''තත්ථ තත්ථ නිවුත්ථසන්තාන''**න්ති ආහ. **අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වාති** ඤාණගතියා අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා. **අනුදෙවාති** අනු එව, ද-කාරො පදසන්ධිවසෙන ආගතො. ''අභිනින්නාමෙසි''න්ති වත්වා ''අනුස්සරාමී''ති වුත්තත්තා චිත්තස්ස අභිනීහාරසමනන්තරභාවසරණං අනුසද්දො දීපෙතීති ආහ **''චිත්තෙ අභිනින්නාමිතමත්තෙ එව සරාමීති දස්සෙතී''**ති. **පරිකම්මං වත්තබ්බං සියාති** ''පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරිතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන භික්ඛුනා පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතපටික්කන්තෙන රහොගතෙන පටිසල්ලීනෙන පටිපාටියා චත්තාරි ඣානානි සමාපජ්ජිත්වා අභිඤ්ඤාපාදකචතුත්ථජ්ඣානතො වුට්ඨාය සබ්බපච්ඡිමා නිසජ්ජා ආවජ්ජිතබ්බා''ති එවමාදිනා පුබ්බෙනිවාසඤාණස්ස පරිකම්මභූතං පුබ්බකරණං වත්තබ්බං භවෙය්‍ය.

ආරද්ධප්පකාරදස්සනත්ථෙති අනුස්සරිතුං ආරද්ධස්ස පුබ්බෙනිවාසස්ස පභෙදදස්සනත්ථෙ. **එකම්පි ජාතින්ති** එකම්පි භවං. සො හි එකකම්මනිබ්බත්තො ආදානනික්ඛෙපපරිච්ඡින්නො අන්තොගධධම්මප්පභෙදො ඛන්ධප්පබන්ධො ඉධ ''ජාතී''ති අධිප්පෙතො ජායතීති ජාතීති කත්වා. තෙනාහ **''එකම්පි…පෙ…. ඛන්ධසන්තාන''**න්ති. **පරිහායමානොති** ඛීයමානො විනස්සමානො. **කප්පොති** අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යකප්පො. සො පන අත්ථතො කාලො, තදා පවත්තමානසඞ්ඛාරවසෙනස්ස පරිහානි වෙදිතබ්බා. **වඩ්ඪමානො විවට්ටකප්පොති** එත්ථාපි එසෙව නයො. යො පන ''කාලං ඝෙපෙති, කාලො ඝසති භූතානි, සබ්බානෙව සහත්තනා''ති (ජා. 1.2.190) ආදීසු කාලස්සපි ඛයො වුච්චති, සො ඉධ නාධිප්පෙතො අනිට්ඨප්පසඞ්ගතො. සංවට්ටනං විනස්සනං සංවට්ටො, සංවට්ටතො උද්ධං තථාඨායී **සංවට්ටට්ඨායී. තම්මූලකත්තාති** තංපුබ්බකත්තා. විවට්ටනං නිබ්බත්තනං, වඩ්ඪනං වා **විවට්ටො**.

තෙජෙන සංවට්ටො **තෙජොසංවට්ටො. සංවට්ටසීමාති** සංවට්ටනමරියාදා. **සංවට්ටතීති** විනස්සති. **සදාති** සබ්බකාලං, තීසුපි සංවට්ටකාලෙසූති අත්ථො. **එකං බුද්ධක්ඛෙත්තන්ති** ඉධ යං සන්ධාය වුත්තං, තං නියමෙත්වා දස්සෙතුං **“බුද්ධක්ඛෙත්තං නාම තිවිධ”**න්තිආදි වුත්තං. යත්තකෙ ඨානෙ තථාගතස්ස පටිසන්ධිඤාණාදිඤාණානුභාවො පුඤ්ඤඵලසමුත්තෙජිතො සරසෙනෙව පරිජම්භති, තං සබ්බම්පි බුද්ධඞ්කුරස්ස නිබ්බත්තනක්ඛෙත්තං නාමාති ආහ **“ජාතික්ඛෙත්තං දසසහස්සචක්කවාළපරියන්ත”**න්ති. **ආනුභාවො පවත්තතීති** ඉධ ඉද්ධිමා චෙතොවසිප්පත්තො ආණාක්ඛෙත්තපරියාපන්නෙ යත්ථ කත්ථචි චක්කවාළෙ ඨත්වා අත්තනො අත්ථාය පරිත්තං කත්වා තත්ථෙව අඤ්ඤං චක්කවාළං ගතොපි කතපරිත්තො එව හොතීති කත්වා වුත්තං. අථ වා තත්ථ එකස්මිං චක්කවාළෙ ඨත්වා සබ්බසත්තානං අත්ථාය පරිත්තෙ කතෙ ආණාක්ඛෙත්තෙ සබ්බසත්තානං අභිසම්භුණාත්වෙව පරිත්තානුභාවො තත්ථ දෙවතාහි පරිත්තානං සම්පටිච්ඡිතබ්බතොති වුත්තං “ආනුභාවො පවත්තතී”ති. **යං යාවතා වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යාති වුත්තන්ති** යං විසයක්ඛෙත්තං සන්ධාය එකස්මිංයෙව ඛණෙ සරෙන අභිවිඤ්ඤාපනං අත්තනො රූපදස්සනඤ්ච පටිජානන්තෙන භගවතා “යාවතා වා පන ආකඞ්ඛෙය්‍යා”ති වුත්තං. **යත්ථාති** යස්මිං පදෙසෙ අනන්තාපරිමාණෙ විසයක්ඛෙත්තෙ. **යං යං ආකඞ්ඛති, තං තං අනුස්සරතීති** ආකඞ්ඛමත්තපටිබද්ධවුත්තිතාය බුද්ධඤාණස්ස යං යං අනුස්සරිතුං ඉච්ඡති, තං තං අනුස්සරති. **එකං ආණාක්ඛෙත්තං විනස්සතීති** ඉමිනා තිරියතො සංවට්ටමානපරිච්ඡෙදො වුත්තො. **සණ්ඨහන්තන්ති** විවට්ටමානං ජායමානං. **තස්ස විනාසො ච සණ්ඨහනඤ්ච විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තන්ති** අම්හෙහිපි හෙට්ඨා “ලොකවිදූ”ති ඉමස්ස අත්ථසංවණ්ණනාධිකාරෙ පසඞ්ගතො වුත්තත්තා ඉධ න වුච්චති.

එවං පසඞ්ගෙන සංවට්ටාදිකෙ පකාසෙත්වා ඉදානි යථාධිගතං තෙසං අනුස්සරණාකාරං දස්සෙතුං **“යෙ පනෙතෙ සංවට්ටවිවට්ටා වුත්තා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **එතෙසූති** නිද්ධාරණෙ භුම්මං සංවට්ටවිවට්ටකප්පසමුදායතො අනෙකෙසං සංවට්ටකප්පාදීනං නිද්ධාරියමානත්තා. **අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙති** එත්ථ **වා**-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො දට්ඨබ්බො. තෙන ච අනියමත්ථෙන ඉතරාසං අසඞ්ඛෙය්‍යානම්පි සඞ්ගහො සිද්ධොති. අථ වා **අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙති** ඉදං සංවට්ටකප්පස්ස ආදිතො පාළියං ගහිතත්තා වුත්තං. තත්ථාපි හි ඉමස්ස කතිපයකාලං භවාදීසු සංසරණං උපලබ්භතීති. සංවට්ටකප්පෙ වා වත්තමානෙ යෙසු භවාදීසු ඉමස්ස උපපත්ති අහොසි, තංදස්සනමෙතං දට්ඨබ්බං. **භවෙ වාතිආදීසු** කාමාදිභවෙ වා අණ්ඩජාදියොනියා වා දෙවාදිගතියා වා නානත්තකායනානත්තසඤ්ඤීආදිවිඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා ඛත්තියාදිසත්තනිකායෙ වා. යස්මා ඉදං භගවතො වසෙන පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං ආගතං, තස්මා තස්සෙව නාමාදිවසෙන අත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **“එවංනාමොති වෙස්සන්තරො වා ජොතිපාලො වා”**තිආදි. **සාලිමංසොදනාහාරො වාති** ගිහිකාලං සන්ධාය වුත්තං. **පවත්තඵලභොජනො වාති** තාපසාදිකාලං සන්ධාය. **පවත්තඵලභොජනොති** සයම්පතිතඵලාහාරො. **සාමිසනිරාමිසාදිප්පභෙදානන්ති** එත්ථ **සාමිසා** ගෙහස්සිතසොමනස්සාදයො, **නිරාමිසා** නෙක්ඛම්මස්සිතසොමනස්සාදයො. **ආදි**-සද්දෙන විවෙකජසමාධිජසුඛාදීනං සඞ්ගහො.

හෙට්ඨා සාමඤ්ඤතො වුත්තමෙවත්ථං විභජිත්වා දස්සෙතුකාමො **“අථ වා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **අමුත්‍රාසින්ති** සාමඤ්ඤනිද්දෙසොයං, ඛ්‍යාපනිච්ඡාලොපො වා, අමුත්‍ර අමුත්‍ර ආසින්ති වුත්තං හොති. **අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස යාවදිච්ඡකං අනුස්සරණන්ති** එත්ථ **ආරොහන්තස්සාති** පටිලොමතො ඤාණෙන පුබ්බෙනිවාසං ආරොහන්තස්ස. **පටිනිවත්තන්තස්සාති** පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරණවසෙන යාවදිච්ඡකං ගන්ත්වා පච්චාගච්ඡන්තස්ස. **පච්චවෙක්ඛණන්ති** අනුස්සරිතානුස්සරිතස්ස පච්චවෙක්ඛණං. **තස්මාති** වුත්තස්සෙවත්ථස්ස කාරණභාවෙන පච්චාමසනං, පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛණභාවතොති වුත්තං හොති. **ඉධූපපත්තියාති** ඉධ චරිමභවෙ උපපත්තියා. **අනන්තරන්ති** අතීතානන්තරමාහ. **අමුත්‍රාති** අමුකස්මිං භවෙති අත්ථො. **උදපාදින්ති** උප්පජ්ජිං. **තාහි දෙවතාහීති** තුසිතදෙවතාහි. **එකගොත්තොති** තුසිතගොත්තෙන එකගොත්තො. මහාබොධිසත්තානං සන්තානස්ස පරියොසානාවත්ථායං දෙවලොකූපපත්තිජනකං නාම අකුසලෙන කම්මුනා අනුපද්දුතමෙව හොතීති අධිප්පායෙන **“දුක්ඛං පන සඞ්ඛාරදුක්ඛමත්තමෙවා”**ති වුත්තං. මහාපුඤ්ඤානම්පි පන දෙවපුත්තානං පුබ්බනිමිත්තුප්පත්තිකාලාදීසු අනිට්ඨාරම්මණසමායොගො හොතියෙවාති “කදාචි දුක්ඛදුක්ඛස්සපි සම්භවො නත්ථී”ති න සක්කා වත්තුං, ධම්මානං උප්පාදනිරොධසඞ්ඛාරදුක්ඛන්ති වෙදිතබ්බං. **සත්තපඤ්ඤාස...පෙ.... පරියන්තොති** ඉදං මනුස්සවස්සගණනාවසෙන වුත්තං. තත්ථ දෙවානං වස්සගණනාය පන චතුසහස්සමෙව.

ඉතීති වුත්තත්ථනිදස්සනමෙතං, තඤ්ච ඛො යථාරහතො, න යථානුපුබ්බතොති දස්සෙන්තො **“නාමගොත්තවසෙනා”**තිආදිමාහ. **උද්දිසීයතීති** දිස්වාව අවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා “අයං කො නාමො”ති පුච්ඡිතෙ “තිස්සො ගොතමො”ති නාමගොත්තෙන උද්දිසීයති. **වණ්ණාදීහීති** වණ්ණාහාරවෙදයිතායුපරිච්ඡෙදෙහි. **සාමොතීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන එවමාදිඑවංපකාරනානත්තතොති දස්සිතං හොති. **නාමගොත්තං උද්දෙසොති** උද්දිසීයති සත්තො එතෙනාති උද්දෙසො නාමගොත්තං. **ඉතරෙ ආකාරාති** ආකරීයති දිස්වාව සත්තො විඤ්ඤායති එතෙහීති ඉතරෙ වණ්ණාදයො ආකාරා. **“නො ච ඛො අවිසෙසෙනා”**ති සඞ්ඛෙපතො වුත්තමෙවත්ථං විත්ථාරෙන දස්සෙන්තො ආහ **“තිත්ථියා හී”**තිආදි. තත්ථ **තිත්ථියාති** අඤ්ඤතිත්ථියා. තෙ පන කම්මවාදිනො කිරියවාදිනො තාපසාදයො. යස්මා තිත්ථියානං **බ්‍රහ්මජාලාදීසු** චත්තාලීසාය එව සංවට්ටවිවට්ටානං අනුස්සරණං ආගතං, තස්මා **“න තතො පර”**න්ති වත්වා තත්ථ කාරණං වදන්තො **“දුබ්බලපඤ්ඤත්තා”**තිආදිමාහ. තෙන විපස්සනාභියොගො පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණස්ස විසෙසකාරණන්ති දස්සෙති. තතොයෙව ච බලවපඤ්ඤත්තා

ඨපෙත්වා අග්ගසාවකමහාසාවකෙ ඉතරෙ පකතිසාවකා කප්පසතම්පි කප්පසහස්සම්පි අනුස්සරන්තියෙවාති දට්ඨබ්බං. තෙනෙව වුත්තං **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.402) ''පකතිසාවකා කප්පසතම්පි කප්පසහස්සම්පි අනුස්සරන්තියෙව බලවපඤ්ඤත්තා''ති. **එත්තකො හි තෙසං අභිනීහාරොති** කප්පානං සතසහස්සම්පි තදධිකං එකං ද්වෙ ච අසඞ්ඛෙය්‍යානීති කාලවසෙන එවංපරිමාණො යථාක්කමං තෙසං මහාසාවකඅග්ගසාවකපච්චෙකබුද්ධානං පුඤ්ඤඤාණාභිනීහාරො, සාවකපච්චෙකබොධිපාරමිතා සිද්ධා. යදි බොධිසම්භාරසම්භරණකාලපරිච්ඡින්නො තෙසං තෙසං අරියානං අභිඤ්ඤාඤාණවිභවො, එවං සන්තෙ බුද්ධානම්පිස්ස පරිච්ඡෙදතා ආපන්නාති ආහ **''බුද්ධානං පන පරිච්ඡෙදො නත්ථී''**ති. ''යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණ''න්ති (පටි. ම. 3.5) වචනතො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස විය බුද්ධානං අභිඤ්ඤාඤාණානම්පි සවිසයෙ පරිච්ඡෙදො නාම නත්ථීති තත්ථ යං යං ඤාතුං ඉච්ඡන්ති, තං තං ජානන්ති එව. අථ වා සතිපි කාලපරිච්ඡෙදෙ කාරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහාදිනා සාතිසයත්තා මහාබොධිසම්භාරානං පඤ්ඤාපාරමිතාය පවත්තිආනුභාවස්ස පරිච්ඡෙදො නාම නත්ථි, කුතො තංනිබ්බත්තානං අභිඤ්ඤාඤාණානන්ති ආහ **''බුද්ධානං පන පරිච්ඡෙදො නත්ථී''**ති. අතීතෙ ''එත්තකානං කප්පානං අසඞ්ඛෙය්‍යානී''ති එවං කාලපරිච්ඡෙදො නත්ථි අනාගතෙ අනාගතංසඤාණස්ස විය. තෙනාහ **''යාව ඉච්ඡන්ති තාව සරන්තී''**ති.

එවං පඤ්චන්නං ජනානං පුබ්බෙනිවාසානුස්සරණං කාලවිභාගතො දස්සෙත්වා ඉදානි ආරම්මණග්ගහණවසෙනස්ස පවත්තිවිසෙසං දස්සෙන්තො **''තිත්ථියා වා''**තිආදිමාහ. **ඛන්ධපටිපාටිමෙව සරන්තීති** එත්ථ **ඛන්ධපටිපාටි** ඛන්ධානං අනුක්කමො, සා ච ඛො චුතිතො පට්ඨාය උප්පටිපාටිවසෙන. කෙචි පනෙත්ථ ''ඉරියාපථපටිපාටි ඛන්ධපටිපාටී''ති වදන්ති. වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකතො විභාවෙන්තො ආහ **''පටිපාටිං මුඤ්චිත්වා''**තිආදි. තත්ථ **චුතිපටිසන්ධිවසෙනාති** අත්තනො පරස්ස වා තස්මිං තස්මිං අත්තභාවෙ චුතිං දිස්වා අන්තරා කිඤ්චි අනාමසිත්වා පටිසන්ධියා එව ගහණවසෙන. යථා පන අන්ධා යට්ඨිං අමුඤ්චිත්වා ගච්ඡන්ති, එවං තෙ ඛන්ධපටිපාටිං අමුඤ්චිත්වාව සරන්තීති ආහ **''තෙසඤ්හි අන්ධානං විය ඉච්ඡිතප්පදෙසොක්කමනං නත්ථී''**ති. **සාවකාති** පකතිසාවකාපි මහාසාවකාපි අග්ගසාවකාපි සාමඤ්ඤතො වුත්තා. පකතිසාවකාපි හි ඛන්ධපටිපාටියාපි අනුස්සරන්ති , චුතිපටිසන්ධිවසෙනපි සඞ්කමන්ති බලවපඤ්ඤත්තා, තථා අසීතිමහාසාවකා. ද්වින්නං පන අග්ගසාවකානං ඛන්ධපටිපාටිකිච්චං නත්ථි. එකස්ස අත්තභාවස්ස චුතිං දිස්වා පටිසන්ධිං පස්සන්ති, පුන අපරස්ස චුතිං දිස්වා පටිසන්ධින්ති එවං චුතිපටිසන්ධිවසෙනපි සඞ්කමන්තා ගච්ඡන්ති. යථා නාම සරදසමයෙ ඨිතමජ්ඣන්හිකවෙලායං චතුරතනිකෙ ගෙහෙ චක්ඛුමතො පුරිසස්ස රූපගතං සුපාකටමෙව හොතීති ලොකසිද්ධමෙතං. සියා පන තස්ස සුඛුමතරතිරොකුට්ටාදිභෙදස්ස රූපගතස්ස අගොචරතා, න ත්වෙව බුද්ධානං ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ඤෙය්‍යස්ස අගොචරතා, අථ ඛො තං ඤාණාලොකෙන ඔභාසිතං හත්ථතලෙ ආමලකං විය සුපාකටං සුවිභූතමෙව හොති, තථා ඤෙය්‍යාවරණස්ස සුප්පහීනත්තාති ආහ **''බුද්ධා පනා''**තිආදි.

තත්ථ **සීහොක්කන්තවසෙනාති** සීහගතිපතනවසෙන. **යං යං ඨානං ආකඞ්ඛන්තීති** යස්මිං කප්පෙ යස්මිං භවෙ යං යං ඨානං ජානිතුං ඉච්ඡන්ති. **තං සබ්බං සරන්තියෙවාති** ඤාතුං ඉච්ඡිතං තං සබ්බං සරන්තියෙව, න න සරන්ති. බුද්ධානඤ්හි නෙව ඛන්ධපටිපාටිකිච්චං, න ච චුතිපටිසන්ධිවසෙන සඞ්කමනකිච්චං අත්ථි. තෙසඤ්හි අනෙකාසු කප්පකොටීසු හෙට්ඨා වා උපරි වා යං යං ඨානං ඉච්ඡන්ති, තං තං පාකටමෙව හොති. තස්මා යථා පෙය්‍යාලපාළිං පඨන්තා ''පඨමං ඣානං…පෙ…. පඤ්චමං ඣාන''න්තිආදිපරියොසානමෙව ගණ්හන්තා සඞ්ඛිපිත්වා සජ්ඣායන්ති, න අනුපදං, එවං අනෙකාපි කප්පකොටියො පෙය්‍යාලපාළිං විය සඞ්ඛිපිත්වා යං යං ඉච්ඡන්ති, තත්ථ තත්ථෙව ඤාණෙන ඔක්කමන්තා සීහොක්කන්තවසෙන ගච්ඡන්ති. එවං ගච්ඡන්තානඤ්ච තෙසං ඤාණං යථා නාම කතවාලවෙධිපරිචයස්ස සරභඞ්ගසදිසස්ස ධනුග්ගහස්ස ඛිත්තො සරො අන්තරන්තරා රුක්ඛලතාදීසු අසජ්ජමානො ලක්ඛෙයෙව පතති න සජ්ජති න විරජ්ඣති, එවං අන්තරන්තරාසු ජාතීසු න සජ්ජති න විරජ්ඣති, අසජ්ජමානං අවිරජ්ඣමානං ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානංයෙව ගණ්හාති.

අතීතභවෙ ඛන්ධා තප්පටිබද්ධනාමගොත්තානි ච සබ්බං පුබ්බෙනිවාසන්ත්වෙව සඞ්ගහිතානීති ආහ **''කිං විදිතං කරොති? පුබ්බෙනිවාස''**න්ති. මොහො පටිච්ඡාදකට්ඨෙන තමො විය තමොති ආහ **''ස්වෙව මොහො''**තිආදි. **ඔභාසකරණට්ඨෙනාති** කාතබ්බතො කරණං, ඔභාසොව කරණං ඔභාසකරණං, අත්තනො පච්චයෙහි ඔභාසභාවෙන නිබ්බත්තෙතබ්බට්ඨෙනාති අත්ථො. **සෙසං පසංසාවචනන්ති** පටිපක්ඛවිධමනපවත්තිවිසෙසානං බොධනතො වුත්තං. **අවිජ්ජා විහතාති** එතෙන විජානනට්ඨෙන විජ්ජාති අයම්පි අත්ථො දීපිතොති දට්ඨබ්බං. **කස්මා? යස්මා විජ්ජා උප්පන්නාති** එතෙන විජ්ජාපටිපක්ඛා අවිජ්ජා, පටිපක්ඛතා චස්සා පහාතබ්බභාවෙන විජ්ජාය ච පහායකභාවෙනාති දස්සෙති. **එස නයො ඉතරස්මිම්පි පදද්වයෙති** ඉමිනා තමො විහතො විනට්ඨො. කස්මා? යස්මා ආලොකො උප්පන්නොති ඉමමත්ථං අතිදිසති. කිලෙසානං ආතාපනපරිතාපනට්ඨෙන වීරියං ආතාපොති ආහ **''වීරියාතාපෙන ආතාපිනො''**ති, වීරියවතොති අත්ථො. **පෙසිතචිත්තස්සාති** යථාධිප්පෙතත්ථසිද්ධිං පතිවිස්සට්ඨචිත්තස්ස. **යථා අප්පමත්තස්ස ආතාපිනො පහිතත්තස්ස විහරතොති** අඤ්ඤස්සපි කස්සචි මාදිසස්සාති අධිප්පායො. **පධානානුයොගස්සාති** සම්මප්පධානමනුයුත්තස්ස. සෙසමෙත්ථ උත්තානත්ථා වුත්තනයත්තා ච සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පුබ්බෙනිවාසකථා නිට්ඨිතා.

දිබ්බචක්ඛුඤාණකථා

13. **චුතියාති** චවනෙ. **උපපාතෙති** උපපජ්ජනෙ. සමීපත්ථෙ චෙතං භුම්මවචනං, චුතික්ඛණසාමන්තා උපපත්තික්ඛණසාමන්තා චාති වුත්තං හොති. තථා හි වක්ඛති “යෙ පන ආසන්නචුතිකා”තිආදි. **යෙන ඤාණෙනාති** යෙන දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන. දිබ්බචක්ඛුඤාණෙනෙව හි සත්තානං චුති ච උපපත්ති ච ඤායති. **පරිකම්මං වත්තබ්බං සියාති** “දිබ්බචක්ඛුඤාණං උප්පාදෙතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන කුලපුත්තෙන කසිණාරම්මණං අභිඤ්ඤාපාදකජ්ඣානං සබ්බාකාරෙන අභිනීහාරක්ඛමං කත්වා තෙජොකසිණං ඔදාතකසිණං ආලොකකසිණන්ති ඉමෙසු තීසු කසිණෙසු අඤ්ඤතරං ආසන්නං කාතබ්බං, උපචාරජ්ඣානගොචරං කත්වා වඩ්ඪෙත්වා ඨපෙතබ්බ”න්තිආදිනා දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස පරිකම්මං වත්තබ්බං භවෙය්‍ය.

සො අහන්ති සො කතචිත්තාභිනීහාරො අහං. **දිබ්බසදිසත්තාති** දිවි භවන්ති දිබ්බං, දෙවානං පසාදචක්ඛු, තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා සදිසත්තාති අත්ථො. **දිබ්බසදිසත්තාති** ච හීනූපමාදස්සනං දෙවතානං දිබ්බචක්ඛුතොපි ඉමස්ස මහානුභාවත්තා. ඉදානි තං දිබ්බසදිසත්තං විභාවෙතුං **“දෙවතානඤ්හී”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සුචරිතකම්මනිබ්බත්තන්ති** සද්ධාබහුලතාවිසුද්ධදිට්ඨිතාආනිසංසදස්සාවිතාදිසම්පත්තියා සුට්ඨු චරිතත්තා සුචරිතෙන දෙවූපපත්තිජනකෙන පුඤ්ඤකම්මෙන නිබ්බත්තං. **පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහීති ආදි**-සද්දෙන වාතරොගාදීනං සඞ්ගහො. **අපලිබුද්ධන්ති** අනුපද්දුතං. පිත්තාදීහි අනුපද්දුතත්තා කම්මස්ස ච උළාරතාය උපක්කිලෙසවිමුත්ති වෙදිතබ්බා. උපක්කිලෙසදොසරහිතඤ්හි කම්මං තිණාදිදොසරහිතං විය සස්සං උළාරඵලං අනුපක්කිලිට්ඨං හොති. කාරණූපචාරෙන චස්ස ඵලං තථා වොහරීයති යථා “සුක්කං සුක්කවිපාක”න්ති. **දූරෙපීති පි**-සද්දෙන සුඛුමස්සපි ආරම්මණස්ස සම්පටිච්ඡනසමත්ථතං සඞ්ගණ්හාති. **පසාදචක්ඛූති** චතුන්නං මහාභූතානං පසාදලක්ඛණං චක්ඛු. **වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තන්ති** වීරියාරම්භවසෙනෙව ඉජ්ඣනතො සබ්බාපි කුසලභාවනා වීරියභාවනා, පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතා වා ඉද්ධිපාදභාවනා විසෙසතො වීරියභාවනා, තස්සා ආනුභාවෙන නිබ්බත්තං වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං. ඤාණමයං චක්ඛු **ඤාණචක්ඛු. තාදිසමෙවාති** උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දූරෙපි සුඛුමස්සපි ආරම්මණස්ස සම්පටිච්ඡනසමත්ථතාය ච තංසදිසමෙව.

දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තාති දිබ්බවිහාරසඞ්ඛාතානං චතුන්නං ඣානානං වසෙන පටිලද්ධත්තා. ඉමිනා කාරණවසෙනස්ස දිබ්බභාවමාහ. **දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තාති** අට්ඨඞ්ගසමන්නාගමෙන උක්කංසගතං පාදකජ්ඣානසඞ්ඛාතං දිබ්බවිහාරං සන්නිස්සාය පවත්තත්තා, දිබ්බවිහාරපරියාපන්නං වා අත්තනා සම්පයුත්තං රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානං නිස්සාය පච්චයභූතං සන්නිස්සිතත්තාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තාපි දිබ්බන්ති** කසිණාලොකානුග්ගහෙන පත්තබ්බත්තා සයං ඤාණාලොකඵරණභාවෙන ච මහාජුතිකභාවතොපි දිබ්බන්ති අත්ථො. මහාජුතිකම්පි හි දිබ්බන්ති වුච්චති “දිබ්බමිදං බ්‍යම්හ”න්තිආදීසු. **මහාගතිකත්තාති** මහනීයගමනත්තා, විම්හයනීයප්පවත්තිකත්තාති අත්ථො. විම්හයනීයා හිස්ස පවත්ති තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනතො. **තං සබ්බන්ති** “හෙට්ඨා වුත්තං අත්ථපඤ්චකමපෙක්ඛිත්වා වුත්ත”න්ති වදන්ති. කෙචි පන “ජුතිගතිඅත්ථෙසුපි සද්දවිදූ දිවුසද්දං ඉච්ඡන්තීති මහාජුතිකත්තා මහාගතිකත්තාති ඉදමෙව ද්වයං සන්ධාය වුත්තං, තස්මා ‘සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බ’න්ති ඉදං දිබ්බති ජොතයතීති දිබ්බං, දිබ්බති ගච්ඡති අසජ්ජමානං පවත්තතීති දිබ්බන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං වුත්ත”න්ති වදන්ති. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො** පන –

> “දිබ්බචක්ඛුලාභාය යොගිනො පරිකම්මකරණං තප්පටිපක්ඛාභිභවස්ස අත්ථතො තස්ස විජයිච්ඡා නාම හොති, දිබ්බචක්ඛුලාභී ච ඉද්ධිමා දෙවතානං වචනගහණක්ඛමනධම්මදානවසෙන මහාමොග්ගල්ලානත්ථෙරාදයො විය දානග්ගහණලක්ඛණෙ වොහාරෙ ච පවත්තෙය්‍යාති එවං විහාරවිජයිච්ඡාවොහාරජුතිගතිසඞ්ඛාතානං අත්ථානං වසෙන ඉමස්ස අභිඤ්ඤාඤාණස්ස දිබ්බචක්ඛුභාවසිද්ධිතො සද්දවිදූ ච තෙසු එව අත්ථෙසු දිවුසද්දං ඉච්ඡන්තීති ‘තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බ’න්ති වුත්ත”න්ති –

ආහ.

දස්සනට්ඨෙනාති රූපදස්සනභාවෙන. චක්ඛුනා හි සත්තා රූපං පස්සන්ති. යථා මංසචක්ඛු විඤ්ඤාණාධිට්ඨිතං සමවිසමං ආචික්ඛන්තං විය පවත්තති, න තථා ඉදං. ඉදං පන සයමෙව තතො සාතිසයං චක්ඛුකිච්චකාරීති ආහ **“චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛූ”**ති. **දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුත්තාති** සඞ්ඛෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං **“යො හී”**තිආදි වුත්තං. **උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාතීති** පරතො උප්පත්තියා අදස්සනතො “එත්ථෙ වායං සත්තො උච්ඡින්නො, එවමිතරෙපී”ති උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. **නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාතීති** ඣානලාභී අධිච්චසමුප්පන්නිකො විය ගණ්හාති. යථා හි සො අසඤ්ඤසත්තා චවිත්වා ඉධූපපන්නො පබ්බජිතො සමානො අභිඤ්ඤාලාභී හුත්වා පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො ඉධූපපත්තිමෙව දිස්වා තතො පරං අසඤ්ඤභවෙ උප්පත්තිං අනුස්සරිතුමසක්කොන්තො “අහං අධිච්චසමුප්පන්නො පුබ්බෙ නාහොසිං, සොම්හි එතරහි අහුත්වා සත්තතාය පරිණතො, සෙසාපි සත්තා තාදිසායෙවා”ති අභිනවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති, එවමයම්පි උපපාතමත්තමෙව දිස්වා චුතිං අපස්සන්තො නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති.

ඉදානි අඤ්ඤථාපි විසුද්ධිකාරණං දස්සෙන්තො ආහ **“එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො වා”**තිආදි. **යථාහාති** උපක්කිලෙසසුත්තෙ ආගතපාළිං නිදස්සෙති. තත්ථ හි අනුරුද්ධො නන්දියො කිමිලොති ඉමෙ තයො කුලපුත්තෙ

ආමන්තෙත්වා ධම්මං දස්සෙන්තෙන ‘‘අනුරුද්ධා තුම්හෙ කිං ඉමෙහි න ආලුළිස්සන්ති, අහම්පි ඉමෙහි උපාදාය එකාදසහි උපක්කිලෙසෙහි ආලුළිතපුබ්බො’’ති දස්සෙතුං –

‘‘අහම්පි සුදං අනුරුද්ධා පුබ්බෙව සම්බොධා අනභිසම්බුද්ධො බොධිසත්තොව සමානො ඔභාසඤ්චෙව සඤ්ජානාමි දස්සනඤ්ච රූපානං, සො ඛො පන මෙ ඔභාසො න චිරස්සෙව අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපානං. තස්ස මය්හං අනුරුද්ධා එතදහොසි ‘කො නු ඛො හෙතු, කො පච්චයො, යෙන මෙ ඔභාසො අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපාන’න්ති. තස්ස මය්හං අනුරුද්ධා එතදහොසි ‘විචිකිච්ඡා ඛො මෙ උදපාදි, විචිකිච්ඡාධිකරණඤ්ච මෙ සමාධි චවි, සමාධිම්හි චුතෙ ඔභාසො අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපානං, සොහං තථා කරිස්සාමි, යථා මෙ පුන න විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජිස්සතී’ති.

‘‘සො ඛො අහං අනුරුද්ධා අප්පමත්තො ආතාපී පහිතත්තො විහරන්තො ඔභාසඤ්චෙව සඤ්ජානාමි දස්සනඤ්ච රූපානං, සො ඛො පන මෙ ඔභාසො න චිරස්සෙව අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපානං. තස්ස මය්හං අනුරුද්ධා එතදහොසි ‘කො නු ඛො හෙතු, කො පච්චයො, යෙන මෙ ඔභාසො අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපාන’න්ති. තස්ස මය්හං අනුරුද්ධා එතදහොසි ‘අමනසිකාරො ඛො මෙ උදපාදි, අමනසිකාරාධිකරණඤ්ච පන මෙ සමාධි චවි, සමාධිම්හි චුතෙ ඔභාසො අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපානං, සොහං තථා කරිස්සාමි, යථා මෙ පුන න විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජිස්සති න අමනසිකාරො’’’ති –

ආදිනා (ම. නි. 3.241) දෙසනං ආරභිත්වා ඉදං වුත්තං ‘‘සො ඛො අහං අනුරුද්ධා විචිකිච්ඡා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසොති ඉති විදිත්වා’’තිආදි.

තත්ථ (ම. නි. අට්ඨ. 3.241) **විචිකිච්ඡාති** මහාසත්තස්ස ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දිබ්බචක්ඛුනා නානාවිධානි රූපානි පස්සන්තස්ස ‘‘ඉදං නු ඛො කි’’න්ති උප්පන්නා විචිකිච්ඡා. මනසිකාරවසෙන පන මෙ රූපානි උපට්ඨහිංසු, රූපානි පස්සතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති, තස්මා ඉදානි කිඤ්චි න මනසි කරිස්සාමීති තුණ්හී භවති, තං තුණ්හීභාවප්පත්තිං සන්ධායාහ **‘‘අමනසිකාරො’’**ති. **ථිනමිද්ධන්ති** කිඤ්චි අමනසිකරොන්තස්ස උප්පන්නං ථිනමිද්ධං. තථාභූතස්ස හි සවිප්ඵාරිකමනසිකාරස්ස අභාවතො ථිනමිද්ධං උප්පජ්ජති. **ඡම්භිතත්තන්ති** ථිනමිද්ධං විනොදෙත්වා යථාරද්ධමනසිකාරවසෙන හිමවන්තාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දානවරක්ඛසඅජගරාදයො පස්සන්තස්ස උප්පන්නං ඡම්භිතත්තං. **උප්පිලන්ති** ‘‘මයා දිට්ඨභයං පකතියා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන ඔලොකියමානං න පස්සති, අදිට්ඨෙ පරිකප්පිතසදිසෙ කිංනාම භය’’න්ති භයස්ස විනොදනවසෙන චින්තෙන්තස්ස අත්තනො පච්චවෙක්ඛණකොසල්ලං නිස්සාය උප්පන්නං උප්පිලාවිතත්තං. **දුට්ඨුල්ලන්ති** කායාලසියං. ‘‘මයා ථිනමිද්ධං ඡම්භිතත්තානං වූපසමනත්ථං ගාළ්හං වීරියං පග්ගහිතං, තෙන මෙ උප්පිලසඞ්ඛාතා චිත්තසමාධිදූසිතා ගෙහස්සිතා බලවපීති උප්පන්නා’’ති වීරියං සිථිලං කරොන්තස්ස හි කායදුට්ඨුල්ලං කායදරථො කායාලසියං උදපාදි.

අච්චාරද්ධවීරියන්ති ‘‘මම වීරියං සිථිලං කරොතො දුට්ඨුල්ලං උප්පන්න’’න්ති පුන වීරියං පග්ගණ්හතො උප්පන්නං අච්චාරද්ධවීරියං. **අතිලීනවීරියන්ති** ‘‘මම වීරියං පග්ගණ්හතො එවං ජාත’’න්ති පුන වීරියං සිථිලයතො උප්පන්නං අතිලීනවීරියං. **අභිජප්පාති** දෙවලොකාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා දෙවසඞ්ඝං පස්සතො උප්පන්නා තණ්හා. ‘‘එවං මෙ හොතූ’’ති හි අභිනිවිසනවසෙන ජප්පතීති අභිජප්පා, තණ්හා. **නානත්තසඤ්ඤාති** ‘‘මය්හං එකජාතිකං රූපං මනසිකරොන්තස්ස අභිජප්පා උප්පන්නා, නානාවිධං රූපං මනසිකාරං කරිස්සාමී’’ති කාලෙන දෙවලොකාභිමුඛං කාලෙන මනුස්සලොකාභිමුඛං වඩ්ඪෙත්වා නානාවිධානි රූපානි මනසිකරොතො උප්පන්නා නානත්තසඤ්ඤා, නානත්තෙ නානාසභාවෙ සඤ්ඤාති නානත්තසඤ්ඤා. **අතිනිජ්ඣායිතත්තන්ති** ‘‘මය්හං නානාවිධානි රූපානි මනසිකරොන්තස්ස නානත්තසඤ්ඤා උදපාදි, ඉට්ඨං වා අනිට්ඨං වා එකජාතිකමෙව රූපං මනසි කරිස්සාමී’’ති තථා මනසිකරොතො උප්පන්නං රූපානං අතිනිජ්ඣායිතත්තං, අතිවිය උත්තරි කත්වා නිජ්ඣානං පෙක්ඛනං අතිනිජ්ඣායිතත්තං. **ඔභාසන්ති** පරිකම්මසමුට්ඨිතං ඔභාසං. **න ච රූපානි පස්සාමීති** පරිකම්මොභාසමනසිකාරප්පසුතතාය දිබ්බචක්ඛුනා රූපානි න පස්සාමි. **රූපානි හි ඛො පස්සාමීති** තෙන පරිකම්මොභාසෙන ඵරිත්වා ඨිතට්ඨානෙ දිබ්බචක්ඛුනො විසයභූතානි රූපගතානි පස්සාමි.

එවමාදීති ආදි-සද්දෙන –

‘‘කෙවලම්පි රත්තිං කෙවලම්පි දිවං කෙවලම්පි රත්තින්දිවං තස්ස මය්හං අනුරුද්ධා එතදහොසි ‘කො නු ඛො හෙතු, කො පච්චයො, ය්වාහං ඔභාසඤ්හි ඛො සඤ්ජානාමි, න ච රූපානි පස්සාමි, රූපානි ඛො පස්සාමි, න ච ඔභාසං සඤ්ජානාමි කෙවලම්පි රත්තිං කෙවලම්පි දිවං කෙවලම්පි රත්තින්දිව’න්ති. තස්ස මය්හං අනුරුද්ධා එතදහොසි ‘යස්මිඤ්හි ඛො අහං සමයෙ රූපනිමිත්තං අමනසිකරිත්වා ඔභාසනිමිත්තං මනසි කරොමි. ඔභාසඤ්හි ඛො තස්මිං සමයෙ සඤ්ජානාමි, න ච රූපානි පස්සාමි. යස්මිං පනාහං සමයෙ ඔභාසනිමිත්තං අමනසිකරිත්වා රූපනිමිත්තං මනසි කරොමි. රූපානි හි ඛො තස්මිං සමයෙ පස්සාමි, න ච ඔභාසං සඤ්ජානාමි කෙවලම්පි රත්තිං කෙවලම්පි දිවං කෙවලම්පි රත්තින්දිව’’න්ති (ම. නි. 3.243) –

එවමාදිපාළිං සඞ්ගණ්හාති.

මනුස්සානං ඉදන්ති මානුසකං, මනුස්සානං ගොචරභූතං රූපාරම්මණං. තදඤ්ඤස්ස පන දිබ්බතිරොකුට්ටසුඛුමාදිභෙදස්ස රූපස්ස දස්සනතො අතික්කන්තමානුසකං. එවරූපං තඤ්ච මනුස්සූපචාරං අතික්කන්තං නාම හොතීති ආහ **''මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙනා''**ති. තත්ථ **මනුස්සූපචාරන්ති** මනුස්සෙහි උපචරිතබ්බට්ඨානං, පකතියා චක්ඛුද්වාරෙන ගහෙතබ්බං විසයන්ති අධිප්පායො. එවං විසයමුඛෙන දස්සෙත්වා ඉදානි විසයිමුඛෙන දස්සෙතුං **''මානුසකං වා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථාපි මංසචක්ඛාතික්කමො තස්ස කිච්චාතික්කමෙනෙව දට්ඨබ්බො. **දිබ්බෙන චක්ඛුනාති** දිබ්බචක්ඛුඤාණෙනපි දට්ඨුං න සක්කා ඛණස්ස අතිඉත්තරතාය අතිසුඛුමතාය කෙසඤ්චි රූපස්ස, අපිච දිබ්බචක්ඛුස්ස පච්චුප්පන්නං රූපාරම්මණං, තඤ්ච පුරෙජාතපච්චයභූතං, න ච ආවජ්ජනපරිකම්මෙහි විනා මහග්ගතස්ස පවත්ති අත්ථි, නාපි උප්පජ්ජමානමෙව රූපං ආරම්මණපච්චයො භවිතුං සක්කොති, භිජ්ජමානං වා, තස්මා චුතූපපාතක්ඛණෙ රූපං දිබ්බචක්ඛුනා දට්ඨුං න සක්කාති සුවුත්තමෙතං.

යදි දිබ්බචක්ඛුඤාණං රූපාරම්මණමෙව, අථ කස්මා ''සත්තෙ පස්සාමී''ති වුත්තන්ති? යෙභුය්‍යෙන සත්තසන්තානගතරූපදස්සනතො එවං වුත්තං. සත්තගහණස්ස වා කාරණභාවතො වොහාරවසෙන වුත්තන්තිපි වදන්ති. තෙ චවමානාති අධිප්පෙතාති සම්බන්ධො. **එවරූපෙති** න චුතූපපාතක්ඛණසමඞ්ගිනොති අධිප්පායො. මොහූපනිස්සයං නාම කම්මං නිහීනං නිහීනඵලං හොතීති ආහ **''මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා''**ති. මොහූපනිස්සයතා ච කුසලකම්මස්ස පුබ්බභාගෙ මොහප්පවත්තිබහුලතාය වෙදිතබ්බා. තාය පන මොහප්පවත්තියා සංකිලිට්ඨං කුසලකම්මං නිහීනමෙව ජාතිආදිං නිප්ඵාදෙතීති නිහීනජාතිආදයො මොහස්ස නිස්සන්දඵලානීති ආහ **''හීනානං ජාතිකුලභොගාදීන''**න්තිආදි. **හීළිතෙති** ගරහිතෙ. **ඔහීළිතෙති** විසෙසතො ගරහිතෙ. **උඤ්ඤාතෙති** ලාමකභාවෙන ඤාතෙ. **අවඤ්ඤාතෙති** විසෙසතො ලාමකභාවෙන විදිතෙ. **අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තාති** එත්ථ අමොහො සම්පයුත්තවසෙන පුබ්බභාගවසෙන ච පවත්තො කථිතො, තෙන ච තිහෙතුකපටිසන්ධිකෙ දස්සෙති. **තබ්බිපරීතෙති** තස්ස හීළිතාදිභාවස්ස විපරීතෙ, අහීළිතෙ අනොහීළිතෙ අනුඤ්ඤාතෙ අනවඤ්ඤාතෙ චිත්තීකතෙති අත්ථො.

සුවණ්ණෙති සුන්දරවණ්ණෙ. **දුබ්බණ්ණෙති** අසුන්දරවණ්ණෙ. සා පනායං සුවණ්ණදුබ්බණ්ණතා යථාක්කමං කම්මස්ස අදොසදොසූපනිස්සයතාය හොතීති ආහ **''අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා''**තිආදි. අදොසූපනිස්සයතා ච කම්මස්ස මෙත්තාදීහි පරිභාවිතසන්තානප්පවත්තියා වෙදිතබ්බා. **අභිරූපෙ විරූපෙති** ඉදං සණ්ඨානවසෙන වුත්තං. සණ්ඨානවචනොපි හි වණ්ණසද්දො හොති ''මහන්තං හත්ථිවණ්ණං අභිනිම්මිනිත්වා''තිආදීසු (සං. නි. 1.138) විය. පඨමං වුත්තො පන අත්ථො වණ්ණවසෙනෙව වුත්තො. සුන්දරං ගතිං ගතා සුගතාති ආහ **''සුගතිගතෙ''**ති, සුගතිං උපපන්නෙති අත්ථො. අලොභජ්ඣාසයා සත්තා වදඤ්ඤූ විගතමච්ඡෙරා අලොභූපනිස්සයෙන කම්මුනා සුගතා සමිද්ධා හොන්තීති ආහ **''අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ''**ති. දුක්ඛං ගතිං ගතා දුග්ගතාති ආහ **''දුග්ගතිගතෙ''**ති. ලොභජ්ඣාසයා සත්තා ලුද්ධා මච්ඡරිනො ලොභූපනිස්සයෙන කම්මුනා දුග්ගතා දුරූපා හොන්තීති ආහ **''ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අප්පන්නපානෙ''**ති. **උපචිතන්ති** ඵලාවහභාවෙන කතං. යථා කතඤ්හි කම්මං ඵලදානසමත්ථං හොති, තථා කතං උපචිතං. **චවමානෙතිආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තන්ති** විසයමුඛෙන විසයිබ්‍යාපාරමාහ. **පුරිමෙහීති** ''දිබ්බෙන චක්ඛුනා''තිආදීනි පදානි සන්ධාය වුත්තං. **ආදීහීති** එත්ථ ච-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො, තස්මා ''දිබ්බෙන...පෙ.... පස්සාමී''ති ඉමෙහි ''චවමානෙ''තිආදීහි ච දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තන්ති අත්ථො. **ඉමිනා පන පදෙනාති** ''යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ පජානාමී''ති ඉමිනා වාක්‍යෙන. පජ්ජති ඤායති අත්ථො ඉමිනාති හි පදං වාක්‍යං.

මහන්තං දුක්ඛමනුභවමානෙති එත්ථ දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන රූපං දිස්වා තෙසං දුක්ඛානුභවනං කාමාවචරචිත්තෙනෙව ජානාතීති වෙදිතබ්බං. **සොති** නෙරයිකසත්තෙ පච්චක්ඛතො දිස්වා ඨිතො දිබ්බචක්ඛුඤාණලාභී. **එවං මනසි කරොතීති** තෙසං නෙරයිකානං නිරයසංවත්තනිකස්ස කම්මස්ස ඤාතුකාමතාවසෙන පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය පරිකම්මවසෙන මනසි කරොති. **කිං නු ඛොතිආදි** මනසිකාරවිධිදස්සනං. එවං පන පරිකම්මං කත්වා පාදකජ්ඣානං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨිතස්ස තං කම්මං ආරම්මණං කත්වා ආවජ්ජනං උප්පජ්ජති, තස්මිං නිරුද්ධෙ චත්තාරි පඤ්ච වා ජවනානි ජවන්ති. යෙසං පුරිමානි තීණි චත්තාරි වා පරිකම්මඋපචාරානුලොමගොත්‍රභුනාමකානි කාමාවචරානි, චතුත්ථං පඤ්චමං වා අප්පනාචිත්තං රූපාවචරං චතුත්ථජ්ඣානිකං, තත්ථ යං තෙන අප්පනාචිත්තෙන සද්ධිං උප්පන්නං ඤාණං, තං යථාකම්මූපගඤාණන්ති වෙදිතබ්බං. **''විසුං පරිකම්මං නත්ථී''**ති ඉදං පන දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන විනා යථාකම්මූපගඤාණස්ස විසුං පරිකම්මං නත්ථීති අධිප්පායෙන වුත්තං. එවඤ්චෙතං ඉච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා යථාකම්මූපගඤාණස්ස මහග්ගතභාවො එව න සියා. දෙවානං දස්සනෙපි එසෙව නයො. නෙරයිකදෙවග්ගහණඤ්චෙත්ථ නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං. ආකඞ්ඛමානො හි දිබ්බචක්ඛුලාභී අඤ්ඤගතිකෙසුපි එවං පටිපජ්ජතියෙව. තථා හි වක්ඛති ''අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොනිං දීපෙති''තිආදි, ''සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිපි සඞ්ගය්හති''ති ච. තං නිරයසංවත්තනියකම්මං ආරම්මණමෙතස්සාති **තංකම්මාරම්මණං. ඵාරුසකවනාදීසූති ආදි-**සද්දෙන චිත්තලතාවනාදීනං සඞ්ගහො.

යථා චිමස්සාති යථා ච ඉමස්ස යථාකම්මූපගඤාණස්ස විසුං පරිකම්මං නත්ථි, එවං අනාගතංසඤාණස්සපීති විසුං පරිකම්මාභාවඤ්ච නිදස්සෙති. තත්ථ කාරණමාහ **''දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව හි ඉමානී''**ති. තත්‍රායමධිප්පායො – යථා දිබ්බචක්ඛුලාභී නිරයාදිඅභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඩෙත්වා නෙරයිකාදිකෙ සත්තෙ දිස්වා තෙහි පුබ්බෙ ආයූහිතං නිරයසංවත්තනියාදිකං කම්මං තාදිසෙන සමාදානෙන තජ්ජෙන ච මනසිකාරෙන පරික්ඛතෙ චිත්තෙ යාථාවතො ජානාති, එවං යස්ස යස්ස සත්තස්ස සමනන්තරං අනාගතං අත්තභාවං ඤාතුකාමො, තං තං ඔදිස්ස ආලොකං

වඩ්ඪෙත්වා තෙන තෙන අතීතෙ එතරහි වා ආයූහිතං තස්ස නිබ්බත්තකං කම්මං යථාකම්මූපගඤාණෙන දිස්වා තෙන තෙන නිබ්බත්තෙතබ්බං අනාගතං අත්තභාවං ඤාතුකාමො තාදිසෙන සමාදානෙන තජ්ජෙන ච මනසිකාරෙන පරික්ඛතෙ චිත්තෙ යාථාවතො ජානාති. එස නයො තතො පරෙසුපි අත්තභාවෙසු. එතං අනාගතංසඤාණං නාම. යස්මා එතං ද්වයං දිබ්බචක්ඛුඤාණෙ සති එව සිජ්ඣති, නාසති. තෙන වුත්තං **"ඉමානි දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්තී"**ති.

කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා උප්පන්නං දුච්චරිතන්ති කායෙන දුට්ඨු චරිතං, කායතො වා උප්පන්නං කිලෙසපූතිකත්තා දුට්ඨු චරිතං කායදුච්චරිතන්ති එවං යථාක්කමං යොජෙතබ්බං. **කායොති** චෙත්ථ චොපනකායො අධිප්පෙතො. කායවිඤ්ඤත්තිවසෙන පවත්තං අකුසලං කායකම්මං කායදුච්චරිතං. යස්මිං සන්තානෙ කම්මං කතුපචිතං, අසති ආහාරුපච්ඡෙදෙ විපාකාරහසභාවස්ස අවිගච්ඡනතො සො තෙන සහිතොයෙවාති වත්තබ්බොති ආහ **"සමන්නාගතාති සමඞ්ගීභූතා"**ති. **අනත්ථකාමා හුත්වාති** එතෙන මාතාපිතරො විය පුත්තානං, ආචරියුපජ්ඣායා විය ච නිස්සිතකානං අත්ථකාමා හුත්වා ගරහකා උපවාදකා න හොන්තීති දස්සෙති. **ගුණපරිධංසනෙනාති** විජ්ජමානානං ගුණානං විද්ධංසනෙන, විනාසනෙනාති අත්ථො. නනු ච අන්තිමවත්ථුනාපි උපවාදො ගුණපරිධංසනමෙවාති? සච්චමෙතං, ගුණාති පනෙත්ථ ඣානාදිවිසෙසා උත්තරිමනුස්සධම්මා අධිප්පෙතාති සීලපරිධංසනං විසුං ගහිතං. තෙනාහ **"නත්ථි ඉමෙසං සමණධම්මො"**තිආදි. **සමණධම්මොති** ච සීලසංයමං සන්ධාය වදති. **ජානං වාති** යං උපවදති, තස්ස අරියභාවං ජානන්තො වා. **අජානං වාති** අජානන්තො වා. ජානනාජානනඤ්චෙත්ථ අප්පමාණං, අරියභාවො එව පමාණං. තෙනාහ **"උභයථාපි අරියූපවාදොව හොතී"**ති. "අරියොති පන අජානතො අදුට්ඨචිත්තස්සෙව තත්ථ අරියගුණභාවං පවෙදෙන්තස්ස ගුණපරිධංසනං න හොතීති තස්ස අරියූපවාදො නත්ථී"ති වදන්ති. **භාරියං කම්මන්ති** ආනන්තරියසදිසත්තා භාරියං කම්මං, සතෙකිච්ඡං පන හොති ඛමාපනෙන, න ආනන්තරියං විය අතෙකිච්ඡං.

තස්ස ච ආවිභාවත්ථන්ති භාරියාදිසභාවස්ස පකාසනත්ථං. **තං ජිගුච්ඡීති** තං ථෙරං, තං වා කිරියං ජිගුච්ඡි. **අතිච්ඡාතොති** අතිවිය බුභුක්ඛිතො. **මහල්ලකොති** සමණානං සාරුප්පමසාරුප්පං, ලොකසමුදාචාරමත්තං වා න ජානාතීති අධිප්පායෙන වුත්තත්තා ගුණපරිධංසනෙන ගරහතීති වෙදිතබ්බං. **අම්හාකං ලජ්ජිතබ්බකං අකාසීති** "සමණෙන නාම එවං කත"න්ති වුත්තෙ මයං සීසං උක්ඛිපිතුං න සක්කොමාති අධිප්පායො. ජානන්තො එව ථෙරො **"අත්ථි තෙ ආවුසො ඉමස්මිං සාසනෙ පතිට්ඨා"**ති පුච්ඡි. ඉතරොපි සච්චාභිසමයො සාසනෙ පතිට්ඨාති ආහ **"සොතාපන්නො අහ"**න්ති. ථෙරො තං කරුණායමානො **"ඛීණාසවො තයා උපවදිතො"**ති අත්තානං ආවි අකාසි. **තෙනස්ස තං පාකතිකං අහොසීති** තෙන අස්ස තං කම්මං මග්ගාවරණං නාහොසීති අධිප්පායො. පුබ්බෙව පන සොතාපන්නත්තා අපායගාමීනං සුප්පහීනභාවතො සග්ගාවරණමස්ස කාතුමසමත්ථමෙව තං කම්මං. **අත්තනා වුඩ්ඪතරො හොතීති** එත්ථ "උක්කුටිකං නිසීදිත්වා ඛමාපෙතබ්බො"ති **විසුද්ධිමග්ගෙ** වුත්තං. සොතාපන්නසකදාගාමිනො දොසෙනපි නක්ඛමන්ති, සෙසඅරියා වා තස්ස අත්ථකාමා හුත්වා ආයතිං සංවරණත්ථාය න ඛමාපෙය්‍යුන්ති ආහ **"සචෙ සො නක්ඛමතී"**ති. **අත්තනා වුඩ්ඪතරො හොති, ඨිතකෙනෙවාති** එත්ථාපි "උක්කුටිකං නිසීදිත්වා"ති **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.411) වුත්තං. එවඤ්හි තත්ථ වුත්තං –

> "සචෙ දිසාපක්කන්තො හොති, සයං වා ගන්ත්වා සද්ධිවිහාරිකෙ වා පෙසෙත්වා ඛමාපෙතබ්බො. සචෙ නාපි ගන්තුං, න පෙසෙතුං සක්කා හොති, යෙ තස්මිං විහාරෙ භික්ඛූ වසන්ති, තෙසං සන්තිකං ගන්ත්වා සචෙ නවකතරා හොන්ති, උක්කුටිකං නිසීදිත්වා, සචෙ වුඩ්ඪතරා, වුඩ්ඪෙසු වුත්තනයෙනෙව පටිපජ්ජිත්වා 'අහං, භන්තෙ, අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, ඛමතු මෙ සො ආයස්මා'ති වත්වා ඛමාපෙතබ්බං. සම්මුඛා අඛමන්තෙපි එතදෙව කාතබ්බ"න්ති.

ඉදං පන පරම්පි තත්ථ (විසුද්ධි. 2.411) වුත්තං –

> "සචෙ එකචාරිකභික්ඛු හොති, නෙවස්ස වසනට්ඨානං, න ගතට්ඨානං පඤ්ඤායති, එකස්ස පණ්ඩිතස්ස භික්ඛුනො සන්තිකං ගන්ත්වා 'අහං, භන්තෙ, අසුකං නාම ආයස්මන්තං ඉදඤ්චිදඤ්ච අවචං, තං මෙ අනුස්සරතො අනුස්සරතො විප්පටිසාරො හොති, කිං කරොමී'ති වත්තබ්බං. සො වක්ඛති 'තුම්හෙ මා චින්තයිත්ථ, ථෙරො තුම්හාකං ඛමති, චිත්තං වූපසමෙථා'ති. තෙනපි අරියස්ස ගතදිසාභිමුඛෙන අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා 'ඛමතූ'ති වත්තබ්බ"න්ති.

පරිනිබ්බුතමඤ්චට්ඨානන්ති පූජාකරණට්ඨානං සන්ධායාහ. **පාකතිකමෙව හොතීති** එවං කතෙ අත්තනො චිත්තං පසීදතීති තං කම්මං සග්ගාවරණං මග්ගාවරණඤ්ච න හොතීති අධිප්පායොති කෙචි වදන්ති. **චරියාපිටකෙ මාතඞ්ගචරිතසංවණ්ණනායං** (චරියා. අට්ඨ. 2.64) –

> "පාරමිතාපරිභාවනසමිද්ධාහි නානාසමාපත්තිවිහාරපරිපූරිතාහි සීලදිට්ඨිසම්පදාහි සුසඞ්ඛතසන්තානෙ මහාකරුණාධිවාසෙ මහාසත්තෙ අරියූපවාදකම්මඅභිසපසඞ්ඛාතං ඵරුසවචනං සංයුත්තං මහාසත්තස්ස ඛෙත්තවිසෙසභාවතො තස්ස ච අජ්ඣාසයඵරුසතාය දිට්ඨධම්මවෙදනීයං හුත්වා සචෙ සො මහාසත්තං න ඛමාපෙති, සත්තමෙ දිවසෙ විපච්චනසභාවං ජාතං. ඛමාපිතෙ පන මහාසත්තෙ පයොගසම්පත්තියා විපාකස්ස පටිබාහිතත්තා අවිපාකධම්මතං ආපජ්ජි අහොසිකම්මභාවතො. අයඤ්හි අරියූපවාදපාපස්ස දිට්ඨධම්මවෙදනීයස්ස ච ධම්මතා"ති –

ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වුත්තත්තා එවං ඛමාපිතෙ තං කම්මං පයොගසම්පත්තියා විපාකස්ස පටිබාහිතත්තා අහොසිකම්මභාවෙන අවිපාකධම්මතං ආපන්නන්ති නෙව සග්ගාවරණං න මොක්ඛාවරණඤ්ච හොතීති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො.

විපරීතං දස්සනමෙතෙසන්ති **විපරීතදස්සනා**. සමාදාතබ්බට්ඨෙන සමාදානානි, කම්මානි සමාදානානි යෙසං තෙ කම්මසමාදානා, මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන කම්මසමාදානා **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා,** හෙතුඅත්ථං වා අන්තොගධං කත්වා මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන පරෙ කම්මෙසු සමාදාපකා **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා**. තයිමං අත්ථං දස්සෙන්තො **“මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙනා”**තිආදිමාහ. යෙ ච…පෙ…. සමාදපෙන්ති, තෙපි මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති යොජෙතබ්බං. **සීලසම්පන්නො**තිආදි පරිපක්කින්ද්‍රියස්ස මග්ගසමඞ්ගිනො වසෙන වුත්තං, අග්ගමග්ගට්ඨෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. අථ වා අග්ගමග්ගපරියාපන්නා එව සීලාදයො වෙදිතබ්බා. අග්ගමග්ගට්ඨස්ස හි දිට්ඨෙව ධම්මෙ එකංසිකා අඤ්ඤාරාධනා, ඉතරෙසං අනෙකංසිකා. **අඤ්ඤ**න්ති අරහත්තං. **එවංසම්පදමිද**න්ති එත්ථ සම්පජ්ජනං සම්පදා, නිප්ඵත්ති, එවං අවිරජ්ඣනකනිප්ඵත්තිකන්ති අත්ථො, යථා තං අවස්සම්භාවී, එවමිදම්පීති වුත්තං හොති . යථා හි මග්ගානන්තරං අවිරජ්ඣිත්වාව ඵලං නිබ්බත්තං, එවමෙතං ඉමස්සපි පුග්ගලස්ස චුතිඅනන්තරං අවිරජ්ඣිත්වාව නිරයෙ පටිසන්ධි හොතීති දස්සෙති. සකලස්මිඤ්හි බුද්ධවචනෙ න ඉමාය උපමාය ගාළ්හතරං කත්වා වුත්තඋපමා අත්ථි. **තං වාචං අප්පහායා**තිආදීසු (ම. නි. අට්ඨ. 1.149) අරියූපවාදං සන්ධාය “පුන එවරූපිං වාචං න වක්ඛාමී”ති වදන්තො වාචං පජහති නාම, “පුන එවරූපං චිත්තං න උප්පාදෙස්සාමී”ති චින්තෙන්තො චිත්තං පජහති නාම, “පුන එවරූපිං දිට්ඨිං න ගණ්හිස්සාමී”ති පජහන්තො දිට්ඨිං පජහති නාම. තථා අකරොන්තො නෙව පජහති න පටිනිස්සජ්ජති. **යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ**ති යථා නිරයපාලෙහි ආහරිත්වා නිරයෙ ඨපිතො, එවං නිරයෙ ඨපිතොයෙව, නාස්ස නිරයූපපත්තියා කොචි විබන්ධො. තත්‍රායං යුත්ති – නිරයූපගො අරියූපවාදී තදාදායකස්ස අවිජහනතො සෙය්‍යථාපි මිච්ඡාදිට්ඨීති. එත්ථ ච “තං වාචං අප්පහායා”ති එවමාදිවචනෙන තදාදායකස්ස අප්පහානෙනෙව අරියූපවාදො අන්තරායිකො අනත්ථාවහොව, පහානෙන පන අච්චයං දෙසෙත්වා ඛමාපනෙන න අන්තරායිකො අනත්ථාවහො යථා තං වුට්ඨිතා දෙසිතා ච ආපත්තීති දස්සෙති. මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන අකත්තබ්බං නාම පාපං නත්ථි, යතො සංසාරඛාණුභාවොපි නාම හොතීති ආහ **“මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි, භික්ඛවෙ, වජ්ජානී”**ති.

“උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්ස කායො තිට්ඨති (දී. නි. 1. 147), අයඤ්චෙව කායො බහිද්ධා ච නාමරූප”න්ති ච එවමාදීසු විය ඉධ **කාය**-සද්දො ඛන්ධපඤ්චකවිසයොති ආහ **“කායස්ස භෙදාති උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා”**ති. අවීතරාගස්ස මරණතො පරං නාම භවන්තරුපාදානමෙවාති ආහ **“පරං මරණාති තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ”**ති. යෙන තිට්ඨති, තස්ස උපච්ඡෙදෙනෙව කායො භිජ්ජතීති ආහ **“කායස්ස භෙදාති ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා”**ති. එති ඉමස්මා සුඛන්ති අයො, පුඤ්ඤන්ති ආහ **“පුඤ්ඤසම්මතා අයා”**ති. ආයන්ති එතස්මා සුඛානීති ආයො, පුඤ්ඤකම්මාදීනං සුඛසාධනං. තෙනාහ **“සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා”**ති. **විවසා**ති කම්මස්ස වසෙ වත්තනතො අත්තනො වසෙ වත්තිතුං න සක්කොන්තීති විගතො වසො එතෙසන්ති විවසා, අවසවත්තිනොති අත්ථො. ඉයති අස්සාදීයතීති අයො, අස්සාදොති ආහ **“අස්සාදසඤ්ඤිතො අයො”**ති.

නාගරාජාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සුපණ්ණාදීනං සඞ්ගහො. **අසුරසදිස**න්ති පෙතාසුරසදිසං. **සො හී**ති සො අසුරකායො. **සබ්බසමුස්සයෙහී**ති සබ්බෙහි සම්පත්තිසමුස්සයෙහි, සබ්බසම්පත්තිරාසිතොති වුත්තං හොති. **වුත්තවිපරියායෙනා**ති “සුට්ඨු චරිතං, සොභනං වා චරිතං අනවජ්ජත්තාති සුචරිත”න්තිආදිනා කායදුච්චරිතෙනාතිආදීනං පදානං වුත්තස්ස අත්ථස්ස විපරියායෙන. “ඉතො භො සුගතිං ගච්ඡා”ති (ඉතිවු. 83) වචනතො මනුස්සගතිපි සුගතියෙවාති ආහ **“සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිපි සඞ්ගය්හතී”**ති. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයත්තා උත්තානත්ථතො ච සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දිබ්බචක්ඛුඤාණකථා නිට්ඨිතා.

ආසවක්ඛයඤාණකථා

14. **විපස්සනාපාදක**න්ති විපස්සනාය පදට්ඨානභූතං. විපස්සනා ච තිවිධා විපස්සකපුග්ගලභෙදෙන. මහාබොධිසත්තානඤ්හි පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච චින්තාමයඤාණසංවද්ධිතත්තා සයම්භුඤාණභූතා, ඉතරෙසං සුතමයඤාණසංවද්ධිතත්තා පරොපදෙසසම්භූතා. සා “ඨපෙත්වා නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අවසෙසරූපාරූපජ්ඣානානං අඤ්ඤතරතො වුට්ඨාය”තිආදිනා අනෙකධා අරූපමුඛවසෙන චතුධාතුවවත්ථානෙ වුත්තානං තෙසං තෙසං ධාතුපරිග්ගහමුඛානං අඤ්ඤතරමුඛවසෙන අනෙකධාව **විසුද්ධිමග්ගෙ** නානානයතො විභාවිතා. මහාබොධිසත්තානං පන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සමුඛෙන පභෙදගමනතො නානානයං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසන්නිස්සයස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස අධිට්ඨානභූතං පුබ්බභාගඤාණගබ්භං ගණ්හාපෙන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං පරමගම්භීරං සණ්හසුඛුමතරං අනඤ්ඤසාධාරණං විපස්සනාඤාණං හොති. යං අට්ඨකථාසු මහාවජිරඤාණන්ති වුච්චති. යස්ස ච පවත්තිවිභාගෙන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සපභෙදස්ස පාදකභාවෙන සමාපජ්ජියමානා චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යා දෙවසිකං සත්ථු වළඤ්ජනකසමාපත්තියො වුච්චන්ති, ස්වායං බුද්ධානං විපස්සනාචාරො **පරමත්ථමඤ්ජූසායං** විසුද්ධිමග්ගවණ්ණනායං උද්දෙසතො දස්සිතො, අත්ථිකෙහි තතො ගහෙතබ්බො.

ආසවානං ඛෙපනතො සමුච්ඡින්දනතො ආසවක්ඛයො අරියමග්ගො, උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන අරහත්තමග්ගග්ගහණං. ආසවානං ඛයෙ ඤාණං ආසවක්ඛයඤාණන්ති දස්සෙන්තො **“තත්‍ර චෙතං ඤාණ”**න්ති වත්වා **ඛයෙ**ති ච ආධාරෙ භුම්මං, න විසයෙති දස්සෙන්තො **“තප්පරියාපන්නත්තා”**ති ආහ. **ඉදං දුක්ඛ**න්ති දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස තදා පච්චක්ඛතො ගහිතභාවදස්සනං. **එත්තකං දුක්ඛ**න්ති තස්ස පරිච්ඡිජ්ජ ගහිතභාවදස්සනං. **න ඉතො භිය්‍යො**ති අනවසෙසෙත්වා ගහිතභාවදස්සනං. තෙනාහ **“සබ්බම්පි දුක්ඛසච්ච”**න්තිආදි. **සරසලක්ඛණපටිවෙධෙනා**ති සභාවසඞ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣනෙන. අසම්මොහපටිවෙධොති ච යථා තස්මිං ඤාණෙ පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛස්ස සරූපාදිපරිච්ඡෙදෙ සම්මොහො න හොති, තථා පවත්ති. තෙනාහ **“යථාභූතං අබ්භඤ්ඤාසි”**න්ති. **නිබ්බත්තික**න්ති නිප්ඵාදෙන්තං. **යං ඨානං පත්වා**ති යං නිබ්බානං මග්ගස්ස ආරම්මණපච්චයට්ඨෙන කාරණභූතං ආගම්ම. තදුභයවතො හි පුග්ගලස්ස පත්ති තදුභයස්ස පත්තීති වුත්තං. **පත්වා**ති වා පාපුණනහෙතු. **අප්පවත්ති**න්ති අප්පවත්තිනිමිත්තං. තෙ වා න පවත්තන්ති එත්ථාති අප්පවත්ති, නිබ්බානං. **තස්සා**ති දුක්ඛනිරොධස්ස. **සම්පාපක**න්ති සච්ඡිකිරියාවසෙන සම්මදෙව පාපකං.

කිලෙසවසෙනාති ආසවසඞ්ඛාතකිලෙසවසෙන. යස්මා ආසවානං දුක්ඛසච්චපරියායො, තප්පරියාපන්නත්තා, සෙසසච්චානඤ්ච තංසමුදයාදිපරියායො අත්ථි, තස්මා වුත්තං **“පරියායතො”**ති. දස්සෙන්තො සච්චානීති යොජනා. ආසවානංයෙව චෙත්ථ ගහණං ‘‘ආසවානං ඛයඤාණායා’’ති ආරද්ධත්තා. තථා හි ආසවවිමුත්තිසීසෙනෙව සබ්බසංකිලෙසවිමුත්ති වුත්තා. **ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං අබ්භඤ්ඤාසි**න්තිආදිනා මිස්සකමග්ගො ඉධ කථිතොති **“සහ විපස්සනාය කොටිප්පත්තං මග්ගං කථෙතී”**ති වුත්තං. එත්ථ ච සච්චප්පටිවෙධස්ස තදා අතීතකාලිකත්තා ‘‘යථාභූතං අබ්භඤ්ඤාසි’’න්ති වත්වාපි අභිසමයකාලෙ තස්ස පච්චුප්පන්නතං උපාදාය ‘‘එවං ජානතො එවං පස්සතො’’ති වත්තමානකාලෙන නිද්දෙසො කතො. සො ච කාමං මග්ගක්ඛණතො පරං යාවජ්ජතනා අතීතකාලිකො එව, සබ්බපඨමං පනස්ස අතීතකාලිකත්තං එලක්ඛණෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති ආහ **“විමුච්චිත්ථාති ඉමිනා එලක්ඛණං දස්සෙතී”**ති. **ජානතො පස්සතො**ති වා හෙතුනිද්දෙසොයං. ජානනහෙතු දස්සනහෙතු කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චිත්ථාති යොජනා. භවාසවග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ භවරාගස්ස විය භවදිට්ඨියාපි සමවරොධොති දිට්ඨාසවස්සපි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

යස්මා පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණෙන විජ්ජමානස්සපි කම්මස්ස ආයතිං අප්පටිසන්ධිකභාවතො ‘‘ඛීණා ජාතී’’ති ජානාති, යස්මා ච මග්ගපච්චවෙක්ඛණාදීහි වුසිතං බ්‍රහ්මචරියන්තිආදිං පජානාති, තස්මා වුත්තං **“ඛීණා ජාතීති ආදීහි තස්ස භූමි”**න්ති. තත්ථ **තස්සා**ති පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස. **භූමි**න්ති පවත්තිට්ඨානං. යෙනාධිප්පායෙන **“කතමා පනා”**තිආදිනා චොදනා කතා, තං පකාසෙත්වා පරිහාරං වත්තුකාමො ආහ **“න තාවස්සා”**තිආදි. **න තාවස්ස අතීතා ජාති ඛීණා**ති මග්ගභාවනාය න ඛීණාති අධිප්පායො. තත්ථ කාරණමාහ **“පුබ්බෙව ඛීණත්තා”**ති. න අනාගතා අස්ස ජාති ඛීණාති යොජනා. **න අනාගතා**ති ච අනාගතත්තසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා ලෙසෙන වදති. තෙනාහ **“අනාගතෙ වායාමාභාවතො”**ති. විජ්ජමානෙයෙව හි පයොගො සම්භවති, නාවිජ්ජමානෙති අධිප්පායො. අනාගතවිසෙසො පනෙත්ථ අධිප්පෙතො, තස්ස ච ඛෙපනෙ වායාමොපි ලබ්භතෙව. තෙනාහ **“යා පන මග්ගස්සා”**තිආදි. ‘‘යා පනා’’ති හි ආදිනා මග්ගභාවනාය අනාගතජාතියා එව හෙතුවිනාසනද්වාරෙන ඛීණභාවො පකාසීයති. **එකචතුපඤ්චවොකාරභවෙසූ**ති භවත්තයග්ගහණං වුත්තනයෙන අනවසෙසතො ජාතියා ඛීණභාවදස්සනත්ථං. **තන්ති** යථාවුත්තජාතිං. **සොති** භගවා.

බ්‍රහ්මචරියවාසො නාම ඉධ මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස නිබ්බත්තනමෙවාති ආහ **“නිට්ඨිත”**න්ති. සම්මාදිට්ඨියා චතූසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තමානාය සම්මාසඞ්කප්පාදීනම්පි දුක්ඛසච්චෙ පරිඤ්ඤාභිසමයානුගුණා පවත්ති, ඉතරසච්චෙසු ච නෙසං පහානාභිසමයාදිවසෙන පවත්ති පාකටා එව. තෙන වුත්තං **“චතූහි මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙනා”**ති. **නාපරං ඉත්ථත්තායා**ති ඉමෙ පකාරා ඉත්ථං, තබ්භාවො ඉත්ථත්තං, තදත්ථන්ති වුත්තං හොති. තෙ පන පකාරා අරියමග්ගබ්‍යාපාරභූතා පරිඤ්ඤාදයො ඉධාධිප්පෙතාති ආහ **“එවංසොළසකිච්චභාවායා”**ති. තෙ හි මග්ගං පච්චවෙක්ඛතො මග්ගානුභාවෙන පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්ති , පරිඤ්ඤාදීසු ච පහානමෙව පධානං, තදත්ථත්තාය ඉතරෙසන්ති ආහ **“කිලෙසක්ඛයාය වා”**ති. පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණවසෙන වා එතං වුත්තං. ‘‘නාපරං ඉත්ථත්තායාති අබ්භඤ්ඤාසි’’න්ති එත්ථායමපරො නයො – **ඉත්ථත්තායා**ති නිස්සක්කෙ සම්පදානවචනං. තෙනායමත්ථො – ඉත්ථත්තාය ඉත්ථම්භාවතො ඉමස්මා එවංපකාරා ඉදානි වත්තමානක්ඛන්ධසන්තානා අපරං අනාගතක්ඛන්ධසන්තානං මය්හං නත්ථි, ඉමෙ පන චරිමත්තභාවසඞ්ඛාතා පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා අප්පතිට්ඨා තිට්ඨන්ති ඡින්නමූලකා රුක්ඛා විය. අපරිඤ්ඤාතමූලකා හි පතිට්ඨා. යථාහ ‘‘කබළීකාරෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො අත්ථි නන්දී අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හ’’න්තිආදි (සං. නි. 2.64; කථා. 296; මහානි. 7). තෙ පන පඤ්චක්ඛන්ධා චරිමකවිඤ්ඤාණනිරොධෙන අනුපාදානො විය ජාතවෙදො නිබ්බායිස්සන්තීති අබ්භඤ්ඤාසින්ති.

පච්චවෙක්ඛණඤාණපරිග්ගහිතන්ති න පඨමදුතියඤාණද්වයාධිගමං විය කෙවලන්ති අධිප්පායො. **දස්සෙන්තො**ති නිගමනවසෙන දස්සෙන්තො. සරූපතො හි පුබ්බෙ දස්සිතමෙවාති. සෙසමෙත්ථ වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

තික්ඛත්තුං ජාතොති ඉමිනා පන ඉදං දස්සෙති ‘‘අහං, බ්‍රාහ්මණ, පඨමවිජ්ජාය ජාතොයෙව පුරෙජාතස්ස සහජාතස්ස වා අභාවතො සබ්බෙසං වුඩ්ඪො මහල්ලකො, කිමඞ්ගං පන තීහි විජ්ජාහි තික්ඛත්තුං ජාතොති.

පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතංසඤාණන්ති අතීතාරම්මණසභාගතාය තබ්භාවීභාවතො ච පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අතීතංසඤාණං පකාසෙත්වාති යොජෙතබ්බං. තත්ථ **අතීතංසඤාණන්ති** අතීතක්ඛන්ධායතනධාතුසඞ්ඛාතෙ අතීතකොට්ඨාසෙ අප්පටිහතඤාණං. දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස පච්චුප්පන්නාරම්මණත්තා යථාකම්මූපගඤාණස්ස අනාගතංසඤාණස්ස ච දිබ්බචක්ඛුවසෙනෙව ඉජ්ඣනතො දිබ්බචක්ඛුනො පරිභණ්ඩඤාණත්තා දිබ්බචක්ඛුම්හියෙව ච ඨිතස්ස චෙතොපරියඤාණසිද්ධිතො වුත්තං **''දිබ්බචක්ඛුනා පච්චුප්පන්නානාගතංසඤාණ''**න්ති. තත්ථ **දිබ්බචක්ඛුනාති** සපරිභණ්ඩෙන දිබ්බචක්ඛුඤාණෙන. පච්චුප්පන්නංසො ච අනාගතංසො ච පච්චුප්පන්නානාගතංසං, තත්ථ ඤාණං **පච්චුප්පන්නානාගතංසඤාණං**. ආසවක්ඛයඤාණාධිගමෙනෙව සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස විය සෙසාසාධාරණඤාණදසබලඤාණආවෙණිකබුද්ධධම්මාදීනම්පි අනඤ්ඤසාධාරණානං බුද්ධගුණානං ඉජ්ඣනතො වුත්තං **''ආසවක්ඛයෙන සකලලොකියලොකුත්තරගුණ''**න්ති. තෙනාහ **''සබ්බෙපි සබ්බඤ්ඤුගුණෙ පකාසෙත්වා''**ති.

ආසවක්ඛයඤාණකථා නිට්ඨිතා.

දෙසනානුමොදනකථා

15. **පීතිවිප්ඵාරපරිපුණ්ණගත්තචිත්තොති** පීතිඵරණෙන පරිපුණ්ණකායචිත්තො. **අඤ්ඤාණන්ති** අඤ්ඤාණස්සාති අත්ථො. **ඨීසද්දස්ස** යොගතො හි සාමිඅත්ථෙ එතං උපයොගවචනං. **අභික්කන්තාති** එත්ථ අතික්කන්තා, විගතාති අත්ථොති ආහ **''ඛයෙ දිස්සති''**ති. තෙනෙව හි **''නික්ඛන්තො පඨමො යාමො''**ති වුත්තං. **අභික්කන්තතරො වාති** අතිවිය කන්තතරො මනොරමො, තාදිසො ච සුන්දරො භද්දකො නාම හොතීති ආහ **''සුන්දරෙ දිස්සති''**ති. **කොති** දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදීසු කො කතමො. **මෙති** මම. **පාදානීති** පාදෙ. **ඉද්ධියාති** ඉමාය එවරූපාය දෙවිද්ධියා. **යසසාති** ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන පරිච්ඡෙදෙන. **ජලන්ති** විජ්ජොතමානො. **අභික්කන්තෙනාති** අතිවිය කන්තෙන කමනීයෙන අභිරූපෙන. **වණ්ණෙනාති** ඡවිවණ්ණෙන සරීරවණ්ණනිභාය. **සබ්බා ඔභාසයං දිසාති** දසපි දිසා පභාසෙන්තො චන්දො විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. **අභිරූපෙති** උළාරරූපෙ සම්පන්නරූපෙ.

අභික්කන්තං භො ගොතම, අභික්කන්තං භො ගොතමාති වචනද්වයස්ස **''සාධු සාධු භො ගොතමා''**ති ආමෙඩිතවසෙන අත්ථං දස්සෙත්වා තස්ස විසයං නිද්ධාරෙන්තො ආහ **''භයෙ කොධෙ''**තිආදි. තත්ථ ''චොරො චොරො, සප්පො සප්පො''තිආදීසු **භයෙ** ආමෙඩිතං. ''විජ්ඣ විජ්ඣ, පහර පහරා''තිආදීසු **කොධෙ**. ''සාධු සාධූ''තිආදීසු **පසංසායං**. ''ගච්ඡ ගච්ඡ, ලුනාහි ලුනාහී''තිආදීසු **තුරිතෙ**. ''ආගච්ඡ ආගච්ඡා''තිආදීසු **කොතූහලෙ**. ''බුද්ධො බුද්ධොති චින්තෙන්තො''තිආදීසු (බු. වං. 2.44) **අච්ඡරෙ**. ''අභික්කමථායස්මන්තො, අභික්කමථායස්මන්තො''තිආදීසු (දී. නි. 3.20; අ. නි. 9.11) **හාසෙ**. ''කහං එකපුත්තක, කහං එකපුත්තකා''තිආදීසු **සොකෙ**. ''අහො සුඛං, අහො සුඛ''න්තිආදීසු (උදා. 20; චූළව. 332) **පසාදෙ**. **ච**-සද්දො අවුත්තසමුච්චයත්ථො . තෙන ගරහඅසම්මානාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ ''පාපො පාපො''තිආදීසු **ගරහායං**. ''අභිරූපක අභිරූපකා''තිආදීසු **අසම්මානෙ** දට්ඨබ්බං.

නයිදං ආමෙඩිතවසෙන ද්වික්ඛත්තුං වුත්තං, අථ ඛො අත්ථද්වයවසෙනාති දස්සෙන්තො **''අථ වා''**තිආදිමාහ. **අභික්කන්තන්ති** වචනං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකලිඞ්ගවසෙන වුත්තං. තං පන භගවතො වචනං ධම්මස්ස දෙසනාති කත්වා වුත්තං **''යදිදං භොතො ගොතමස්ස ධම්මදෙසනා''**ති. අත්ථමත්තදස්සනං වා එතං, තස්මා අත්ථවසෙන ලිඞ්ගවිභත්තිවිපරිණාමො වෙදිතබ්බො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. **දොසනාසනතොති** රාගාදිකිලෙසවිද්ධංසනතො. **ගුණාධිගමනතොති** සීලාදිගුණානං සම්පාපනතො. යෙ ගුණෙ දෙසනා අධිගමෙති, තෙසු පධානභූතා ගුණා දස්සෙතබ්බාති තෙ පධානභූතෙ ගුණෙ තාව දස්සෙතුං **''සද්ධාජනනතො පඤ්ඤාජනනතො''**ති වුත්තං. සද්ධාපමුඛා හි ලොකියා ගුණා, පඤ්ඤාපමුඛා ලොකුත්තරා. **සාත්ථතොතිආදීසු** සීලාදිඅත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථතො,** සභාවනිරුත්තිසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනතො**. සුවිඤ්ඤෙය්‍යසද්දප්පයොගතාය **උත්තානපදතො, සණ්හසුඛුමභාවෙන** දුවිඤ්ඤෙය්‍යත්ථතාය **ගම්භීරත්ථතො**. සිනිද්ධමුදුමධුරසද්දප්පයොගතාය **කණ්ණසුඛතො,** විපුලවිසුද්ධපෙමනීයත්ථතාය **හදයඞ්ගමතො**. මානාතිමානවිධමනෙන **අනත්තුක්කංසනතො,** ථම්භසාරම්භනිම්මද්දනෙන **අපරවම්භනතො**. හිතාධිප්පායප්පවත්තියා පරෙසං රාගපරිළාහාදිවූපසමනෙන **කරුණාසීතලතො,** කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන **පඤ්ඤාවදාතතො**. කරවීකරුතමඤ්ජුතාය **ආපාථරමණීයතො,** පුබ්බාපරාවිරුද්ධසුවිසුද්ධත්ථතාය **විමද්දක්ඛමතො**. ආපාථරමණීයතාය එව **සුය්‍යමානසුඛතො,** විමද්දක්ඛමතාය හිතජ්ඣාසයප්පවත්තිතාය ච **වීමංසියමානහිතතොති** එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. **එවමාදීහීති ආදි**-සද්දෙන සංසාරචක්කනිවත්තනතො, සද්ධම්මචක්කප්පවත්තනතො, මිච්ඡාවාදවිධමනතො, සම්මාවාදපතිට්ඨාපනතො, අකුසලමූලසමුද්ධරණතො, කුසලමූලසංරොපනතො, අපායද්වාරපිධානතො, සග්ගමග්ගද්වාරවිවරණතො, පරියුට්ඨානවූපසමනතො, අනුසයසමුග්ඝාතනතොති එවමාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අධොමුඛඨපිතන්ති කෙනචි අධොමුඛං ඨපිතං. **හෙට්ඨාමුඛජාතන්ති** සභාවෙනෙව හෙට්ඨාමුඛං ජාතං. **උග්ඝාටෙය්‍යාති** විවටං කරෙය්‍ය. **හත්ථෙ ගහෙත්වාති** ''පුරත්ථාභිමුඛො උත්තරාභිමුඛො වා ගච්ඡා''තිආදීනි අවත්වා හත්ථෙ ගහෙත්වා ''නිස්සන්දෙහං එස මග්ගො, එවං ගච්ඡා''ති දස්සෙය්‍ය. **කාළපක්ඛචාතුද්දසීති** කාළපක්ඛෙ චාතුද්දසී කාළපක්ඛචාතුද්දසී. **නික්කුජ්ජිතං උක්කුජ්ජෙය්‍යාති** ආධෙය්‍යස්ස අනාධාරභූතං භාජනං ආධාරභාවාපාදනවසෙන

උක්කුජ්ජෙය්‍යා. හෙට්ඨාමුඛජාතතාය **සද්ධම්මවිමුඛං** අධොමුඛඨපිතතාය **අසද්ධම්මෙ පතිට්ඨිත**න්ති එවං පදද්වයං යථාරහං යොජෙතබ්බං, න යථාසඞ්ඛ්‍යං. කාමං කාමච්ඡන්දාදයොපි පටිච්ඡාදකා නීවරණභාවතො, මිච්ඡාදිට්ඨි පන සවිසෙසං පටිච්ඡාදිකා සත්තෙ මිච්ඡාභිනිවෙසනෙනාති ආහ **''මිච්ඡාදිට්ඨිගහනපටිච්ඡන්න''**න්ති. තෙනාහ භගවා – ''මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ, වජ්ජං වදාමී''ති. සබ්බො අපායගාමිමග්ගො **කුම්මග්ගො** කුච්ඡිතො මග්ගොති කත්වා, සම්මාදිට්ඨිආදීනං උජුපටිපක්ඛතාය මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ මිච්ඡත්තධම්මා **මිච්ඡාමග්ගො.** තෙනෙව හි තදුභයපටිපක්ඛතං සන්ධාය **''සග්ගමොක්ඛමග්ගං ආචික්ඛන්තෙනා''**ති වුත්තං. සප්පිආදිසන්නිස්සයො පදීපො න තථා, උජ්ජලො යථා තෙලසන්නිස්සයොති තෙලපජ්ජොතග්ගහණං. **එතෙහි පරියායෙහීති** එතෙහි නික්කුජ්ජිතුක්කුජ්ජනපටිච්ඡන්නවිවරණාදිඋපමොපමිතබ්බප්පකාරෙහි, එතෙහි වා යථාවුත්තෙහි අරසරූපතාදීනං අත්තනි අඤ්ඤථා පටිපාදනපරියායෙහි අත්තනො දිබ්බවිහාරවිභාවනපරියායෙහි විජ්ජත්තයවිභාවනාපදෙසෙන අත්තනො සබ්බඤ්ඤුගුණවිභාවනපරියායෙහි ච. තෙනාහ **''අනෙකපරියායෙන ධම්මො පකාසිතො''**ති.

දෙසනානුමොදනකථා නිට්ඨිතා.

පසන්නාකාරකථා

පසන්නාකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බං සක්කාරං. **සරණං ගච්ඡාමීති** එත්ථ ඉති-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති ආහ **''සරණන්ති ගච්ඡාමී''**ති. එත්ථ හි නායං ගමිසද්දො නීසද්දාදයො විය ද්විකම්මකො, තස්මා යථා අජං ගාමං නෙතීති වුච්චති, එවං ''ගොතමං සරණං ගච්ඡාමී''ති වත්තුං න සක්කා, ''සරණන්ති ගච්ඡාමී''ති පන වත්තබ්බං, තස්මා එත්ථ ඉති-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බං. **සරණ**න්ති පටිසරණං. තෙනාහ **''පරායණ''**න්ති. පරායණභාවො ච අනත්ථනිසෙධනෙන අත්ථසම්පටිපාදනෙන ච හොතීති ආහ **''අසස්ස තාතා හිතස්ස ච විධාතා''**ති. **අසස්සාති** දුක්ඛතොති වදන්ති, පාපතොති පන අත්ථො යුත්තො, නිස්සක්කෙ චෙතං සාමිවචනං. සරණන්ති ගමනඤ්චෙත්ථ තදධිප්පායෙන භජනං තථා ජානනං වාති දස්සෙන්තො **''ඉති ඉමිනා අධිප්පායෙනා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ගච්ඡාමීති**ආදීසු පුරිමස්ස පුරිමස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං අත්ථවචනං. **භජනං** වා සරණාධිප්පායෙන උපසඞ්කමනං, **සෙවනා** සන්තිකාවචරතා, **පයිරුපාසනං** වත්තපටිවත්තකරණෙන උපට්ඨානන්ති එවං සබ්බථාපි අනඤ්ඤසරණතංයෙව දීපෙති. **ගච්ඡාමීති** පදස්ස කථං බුජ්ඣාමීති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ **''යෙසං හී''**තිආදි.

අධිගතමග්ගෙ සච්ඡිකතනිරොධෙති පදද්වයෙනපි ඵලට්ඨා එව දස්සිතා, න මග්ගට්ඨාති තෙ දස්සෙන්තො **''යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ චා''**ති ආහ. නනු ච කල්‍යාණපුථුජ්ජනොපි යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජතීති වුච්චතීති? කිඤ්චාපි වුච්චති, නිප්පරියායෙන පන මග්ගට්ඨා එව තථා වත්තබ්බා, න ඉතරෙ නියාමොක්කමනාභාවතො. තථා හි තෙ එව **''අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙතී''**ති වුත්තා. සම්මත්තනියාමොක්කමනෙන හි අපායවිනිමුත්තසම්භවො. **අක්ඛායතීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන ''යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) **සුත්තපදං** සඞ්ගණ්හාති, **''විත්ථාරො''**ති වා ඉමිනා. එත්ථ ච අරියමග්ගො නිය්‍යානිකතාය, නිබ්බානං තස්ස තදත්ථසිද්ධිහෙතුතායාති උභයමෙව නිප්පරියායෙන ධම්මොති වුත්තො. නිබ්බානඤ්හි ආරම්මණපච්චයභූතං ලභිත්වා අරියමග්ගස්ස තදත්ථසිද්ධි, තථාපි අරියඵලානං ''යස්මා තාය සද්ධාය අවූපසන්තායා''තිආදිවචනතො මග්ගෙන සමුච්ඡින්නානං කිලෙසානං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානකිච්චතාය නිය්‍යානානුගුණතාය නිය්‍යානපරියොසානතාය ච. පරියත්තිධම්මස්ස පන නිය්‍යානධම්මසමධිගමහෙතුතායාති ඉමිනා පරියායෙන වුත්තනයෙන ධම්මභාවො ලබ්භති එව, ස්වායමත්ථො පාඨාරුළ්හො එවාති දස්සෙන්තො **''න කෙවල''**න්තිආදිමාහ.

රාගවිරාගොති මග්ගො කථිතොති කාමරාගො භවරාගොති එවමාදිභෙදො සබ්බොපි රාගො විරජ්ජති පහීයති එතෙනාති රාගවිරාගොති මග්ගො කථිතො. **අනෙජමසොකන්ති ඵලන්ති** එජාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය අන්තොනිජ්ඣානලක්ඛණස්ස සොකස්ස ච තදුප්පත්තියං සබ්බසො පරික්ඛීණත්තා අනෙජමසොකන්ති ඵලං කථිතං. **අප්පටිකූලන්ති** අවිරොධදීපනතො කෙනචි අවිරුද්ධං, ඉට්ඨං පණීතන්ති වා අත්ථො. පගුණරූපෙන පවත්තිතත්තා, පකට්ඨගුණවිභාවනතො වා **පගුණං.** යථාහ ''විහිංසසඤ්ඤී පගුණං නභාසිං, ධම්මං පණීතං මනුජෙසු බ්‍රහ්මෙ''ති (ම. නි. 1.283; මහාව. 9). සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතාති යොජනා. **දිට්ඨිසීලසඞ්ඝාතෙනාති** ''යායං දිට්ඨි අරියා නිය්‍යානිකා නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54) එවං වුත්තාය දිට්ඨියා ''යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි භුජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි, තථාරූපෙහි සීලෙහි සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.12) එවං වුත්තානං සීලානඤ්ච සංහතභාවෙන, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. **සංහතොති** සඝටිතො, සමෙතොති අත්ථො. අරියපුග්ගලා හි යත්ථ කත්ථචි දූරෙ ඨිතාපි අත්තනො ගුණසාමග්ගියා සංහතා එව. **අට්ඨ ච පුග්ගලා ධම්මදසා තෙති** පුරිසයුගලවසෙන චත්තාරොපි පුග්ගලවසෙන අට්ඨෙව අරියධම්මස්ස පච්චක්ඛදස්සාවිතාය ධම්මදසා. **තීණි** වත්ථූනි සරණන්ති ගමනෙන තික්ඛත්තුං ගමනෙන ච **තීණි සරණගමනානි. පටිවෙදෙසීති** අත්තනො හදයඞ්ගතං වාචාය පවෙදෙසි.

පසන්නාකාරකථා නිට්ඨිතා.

සරණගමනකථා

සරණගමනස්ස විසයප්පභෙදඵලසංකිලෙසභෙදානං විය කත්තු ච විභාවනා තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති **"සරණගමනෙසු කොසල්ලත්ථං සරණං...පෙ.... වෙදිතබ්බො"**ති වුත්තං තෙන විනා සරණගමනස්සෙව අසම්භවතො. තත්ථ **සරණ**න්ති පදත්ථතො තාව හිංසතීති සරණං. හිංසත්ථස්ස හි සරසද්දස්ස වසෙනෙතං පදං දට්ඨබ්බං, තස්මා සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන වට්ටභයං චිත්තුත්‍රාසං කායිකං දුක්ඛං දුග්ගතිපරියාපන්නං සබ්බම්පි දුක්ඛං හනති, විනාසෙතීති අත්ථො. රතනත්තයස්සෙවෙතං අධිවචනං . අථ වා හිතෙ පවත්තනෙන ''සම්පන්නසීලා, භික්ඛවෙ, විහරථා''තිආදිනා (ම. නි. 1.64) අත්ථෙ නියොජනෙන අහිතා ච නිවත්තනෙන ''පාණාතිපාතස්ස ඛො පන පාපකො විපාකො, පාපකං අභිසම්පරාය''න්තිආදිනා ආදීනවදස්සනාදිමුඛෙන අනත්ථතො නිවත්තනෙන සත්තානං භයං හිංසති, හිතාහිතෙසු අප්පවත්තිපවත්තිහෙතුකං බ්‍යසනං අප්පවත්තිකරණෙන විනාසෙති බුද්ධො. භවකන්තාරඋත්තරණෙන මග්ගසඞ්ඛාතො ධම්මො සත්තානං භයං හිංසති, ඉතරො අස්සාසදානෙන. අප්පකානම්පි දානවසෙන පූජාවසෙන ච උපනීතානං සක්කාරානං විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සත්තානං භයං හිංසති සඞ්ඝො අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවතො, තස්මා ඉමිනාපි විභජිත්වා වුත්තපරියායෙන රතනත්තයං සරණං. ''සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඞ්ඝො''ති එවං පවත්තරතනත්තයපසආදතග්ගරුකතාහි විධුතදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසම්මොහඅස්සද්ධියාදිතාය විහතකිලෙසො තදෙව රතනත්තයං සරණං පරායණං ගති තාණං ලෙණන්ති එවං පවත්තියා තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො **සරණගමනං** සරණන්ති ගච්ඡති එතෙනාති කත්වා. තෙන යථාවුත්තචිත්තුප්පාදෙන සමන්නාගතො සත්තො සරණන්ති ගච්ඡති, වුත්තප්පකාරෙන චිත්තුප්පාදෙන ''එතානි මෙ තීණි රතනානි සරණං, එතානි පරායණ''න්ති එවං උපෙති භජති සෙවති පයිරුපාසති, එවං වා ජානාති, බුජ්ඣතීති අත්ථො. එවං තාව සරණං, සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡති, ඉදං තයං වෙදිතබ්බං.

සරණගමනප්පභෙදෙ පන දුවිධං සරණගමනං ලොකුත්තරං ලොකියඤ්ච. තත්ථ ලොකුත්තරං දිට්ඨසච්චානං මග්ගක්ඛණෙ සරණගමනුපක්කිලෙසසමුච්ඡෙදනෙන ආරම්මණතො නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා කිච්චතො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉජ්ඣති. අත්ථතො චතුසච්චාධිගමො එව හි ලොකුත්තරසරණගමනං. තත්ථ හි නිබ්බානධම්මො සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන, මග්ගධම්මො භාවනාභිසමයවසෙන පටිවිජ්ඣියමානොයෙව සරණගමනත්ථං සාධෙති, බුද්ධගුණා පන සාවකගොචරභූතා පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන, තථා අරියසඞ්ඝගුණා. තෙන වුත්තං ''කිච්චතො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉජ්ඣතී''ති . ඉජ්ඣන්තඤ්ච සහෙව ඉජ්ඣති, න ලොකියං විය පටිපාටියා අසම්මොහපටිවෙධෙන පටිවිද්ධත්තා. යෙ පන වදන්ති ''න සරණගමනං නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා පවත්තති, මග්ගස්ස අධිගතත්තා පන අධිගතමෙව හොති එකච්චානං තෙවිජ්ජාදීනං ලොකියවිජ්ජාදයො විය''ති, තෙසං ලොකියමෙව සරණගමනං සියා, න ලොකුත්තරං. තඤ්ච අයුත්තං දුවිධස්සපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා. ලොකියං පන සරණගමනං පුථුජ්ජනානං සරණගමනුපක්කිලෙසවික්ඛම්භනෙන ආරම්මණතො බුද්ධාදිගුණාරම්මණං හුත්වා ඉජ්ඣති. තං අත්ථතො බුද්ධාදීසු වත්ථූසු ''සම්මාසම්බුද්ධො භගවා''තිආදිනා සද්ධාපටිලාභො යථාවුත්තසද්ධාපුබ්බඞ්ගමා ච සම්මාදිට්ඨි, දසසු පුඤ්ඤකිරියවත්ථූසු දිට්ඨිජුකම්මන්ති වුච්චති. එත්ථ ච ''සද්ධාපටිලාභො''ති ඉමිනා මාතාදීහි උස්සාහිතදාරකාදීනං විය ඤාණවිප්පයුත්තසරණගමනං දස්සිතන්ති වෙදිතබ්බං. ''සම්මාදිට්ඨී''ති ඉමිනා පන ඤාණසම්පයුත්තං සරණගමනං දස්සිතං බුද්ධසුබුද්ධතං ධම්මසුධම්මතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිඤ්ච ලොකියාවබොධවසෙනෙව සම්මා ඤායෙන දස්සනතො.

තයිදං ලොකියසරණගමනං චතුධා පවත්තති අත්තසන්නිය්‍යාතනෙන තප්පරායණතාය සිස්සභාවූපගමනෙන පණිපාතෙනාති. තත්ථ **අත්තසන්නිය්‍යාතනං** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා අහං අත්තානං බුද්ධස්ස නිය්‍යාතෙමි, ධම්මස්ස, සඞ්ඝස්සා''ති එවං බුද්ධාදීනංයෙව සංසාරදුක්ඛනිත්ථරණත්ථං අත්තනො අත්තභාවස්ස පරිච්චජනං. **තප්පරායණතා** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා අහං බුද්ධපරායණො ධම්මපරායණො සඞ්ඝපරායණොති මං ධාරෙථා''ති එවං තප්පරායණභාවො. **සිස්සභාවූපගමනං** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා 'අහං බුද්ධස්ස අන්තෙවාසිකො, ධම්මස්ස, සඞ්ඝස්සා'ති මං ධාරෙථා''ති එවං සිස්සභාවූපගමො. **පණිපාතො** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා 'අහං අභිවාදනං පච්චුට්ඨානං අඤ්ජලිකම්මං සාමීචිකම්මං බුද්ධාදීනංයෙව තිණ්ණං වත්ථූනං කරොමී'ති මං ධාරෙථා''ති එවං බුද්ධාදීසු පරමනිපච්චකාරො. ඉමෙසඤ්හි චතුන්නං ආකාරානං අඤ්ඤතරම්පි කරොන්තෙන ගහිතංයෙව හොති සරණගමනං.

අපිච ''භගවතො අත්තානං පරිච්චජාමි, ධම්මස්ස සඞ්ඝස්ස අත්තානං පරිච්චජාමි, ජීවිතං පරිච්චජාමි, පරිච්චත්තොයෙව මෙ අත්තා, පරිච්චත්තංයෙව මෙ ජීවිතං, ජීවිතපරියන්තිකං බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, බුද්ධො මෙ සරණං ලෙණං තාණ''න්ති එවම්පි **අත්තසන්නිය්‍යාතනං** වෙදිතබ්බං. ''සත්ථාරඤ්ච වතාහං පස්සාමි, භගවන්තමෙව පස්සාමි, සුගතඤ්ච වතාහං පස්සාමි, භගවන්තමෙව පස්සාමි, සම්මාසම්බුද්ධඤ්ච වතාහං පස්සාමි, භගවන්තමෙව පස්සාමී''ති (සං. නි. 2.154) එවං මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සරණගමනං විය **සිස්සභාවූපගමනං** දට්ඨබ්බං.

> ''සො අහං විචරිස්සාමි, ගාමා ගාමං පුරා පුරං;
> නමස්සමානො සම්බුද්ධං, ධම්මස්ස ච සුධම්මතං. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194);
>
> ''තෙ මයං විචරිස්සාම, ගාමා ගාමං නගා නගං...පෙ.... සුධම්මත''න්ති. (සු. නි. 182) –

එවම්පි ආළවකසාතාගිරහෙමවතාදීනං සරණගමනං විය **තප්පරායණතා** වෙදිතබ්බා. නනු චෙතෙ ආළවකාදයො මග්ගෙනෙව ආගතසරණගමනා, කථං තෙසං තප්පරායණතාසරණගමනං වුත්තන්ති? මග්ගෙනාගතසරණගමනෙහිපි ''සොහං විචරිස්සාමි ගාමා ගාම''න්තිආදිනා (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194) තෙහි තප්පරායණතාකාරස්ස පවෙදිතත්තා තථා වුත්තං. අථ ඛො බ්‍රහ්මායු බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා එකංසං උත්තරාසඞ්ගං කරිත්වා භගවතො පාදෙසු සිරසා නිපතිත්වා භගවතො පාදානි මුඛෙන ච පරිචුම්බති, පාණීහි ච පරිසම්බාහති, නාමඤ්ච සාවෙති ''බ්‍රහ්මායු අහං, භො ගොතම, බ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායු අහං, භො ගොතම, බ්‍රාහ්මණො''ති (ම. නි. 2.394) එවම්පි **පණිපාතො** දට්ඨබ්බො.

සො පනෙස ඤාතිභයාචරියදක්ඛිණෙය්‍යතාවසෙන චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ දක්ඛිණෙය්‍යතාහෙතුකෙන පණිපාතෙන සරණගමනං හොති, න ඉතරෙහි ඤාතිභයාදිවසප්පවත්තෙහි තීහි පණිපාතෙහි. සෙට්ඨවසෙනෙව හි සරණං ගය්හති, සෙට්ඨවසෙන භිජ්ජති, තස්මා යො සාකියො වා කොලියො වා ''බුද්ධො අම්හාකං ඤාතකො''ති වන්දති, අග්ගහිතමෙව හොති සරණං. යො වා ''සමණො ගොතමො රාජපූජිතො මහානුභාවො අවන්දියමානො අනත්ථම්පි කරෙය්‍යා''ති භයෙන වන්දති, අග්ගහිතමෙව හොති සරණං. යොපි බොධිසත්තකාලෙ භගවතො සන්තිකෙ කිඤ්චි උග්ගහිතං සරමානො බුද්ධකාලෙ වා –

> ''එකෙන භොගං භුඤ්ජෙය්‍ය, ද්වීහි කම්මං පයොජයෙ;
> චතුත්ථඤ්ච නිධාපෙය්‍ය, ආපදාසු භවිස්සතී''ති. (දී. නි. 3.265) –

එවරූපිං දිට්ඨධම්මිකං අනුසාසනිං උග්ගහෙත්වා ''ආචරියො මෙ''ති වන්දති, අග්ගහිතමෙව හොති සරණං, සම්පරායිකං පන නිය්‍යානිකං වා අනුසාසනිං පච්චාසීසන්තො දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතමෙව කරොති. යො පන ''අයං ලොකෙ අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො''ති වන්දති, තෙනෙව ගහිතං හොති සරණං.

එවං ගහිතසරණස්ස ච උපාසකස්ස වා උපාසිකාය වා අඤ්ඤතිත්ථියෙසු පබ්බජිතම්පි ඤාතිං ''ඤාතකො මෙ අය''න්ති වන්දතොපි සරණගමනං න භිජ්ජති, පගෙව අපබ්බජිතං. තථා රාජානං භයවසෙන වන්දතො. සො හි රට්ඨපූජිතත්තා අවන්දියමානො අනත්ථම්පි කරෙය්‍යාති. තථා යං කිඤ්චි සිප්පසික්ඛාපකං තිත්ථියම්පි ''ආචරියො මෙ අය''න්ති වන්දතොපි න භිජ්ජති. එවං **සරණගමනස්ස පභෙදො** වෙදිතබ්බො.

සරණගමනකථා නිට්ඨිතා.

සරණගමනඵලකථා

එත්ථ ච ලොකුත්තරස්ස සරණගමනස්ස චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි විපාකඵලං අරියමග්ගස්සෙව ලොකුත්තරසරණගමනන්ති අධිප්පෙතත්තා. සකලස්ස පන වට්ටදුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො ආනිසංසඵලං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යො ච බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඞ්ඝඤ්ච සරණං ගතො;
> චත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සති.
>
> ''දුක්ඛං දුක්ඛසමුප්පාදං, දුක්ඛස්ස ච අතික්කමං;
> අරියඤ්චට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං, දුක්ඛූපසමගාමිනං.
>
> ''එතං ඛො සරණං ඛෙමං, එතං සරණමුත්තමං;
> එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චතී''ති. (ධ. ප. 190-192);

අපිච නිච්චතො අනුපගමනාදිවසෙන පෙතස්ස ආනිසංසඵලං වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො කඤ්චි සඞ්ඛාරං නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍ය, සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍ය, කඤ්චි ධම්මං අත්තතො උපගච්ඡෙය්‍ය, මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, පිතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, අරහන්තං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, පදුට්ඨචිත්තො තථාගතස්ස ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය, සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය, අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතී''ති (ම. නි. 3.128; අ. නි. 1.276).

ලොකියස්ස පන සරණගමනස්ස භවසම්පදාපි භොගසම්පදාපි ඵලමෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යෙ කෙචි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ,
> න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
> පහාය මානුසං දෙහං,
> දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්තී''ති.(දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

අපරම්පි වුත්තං –

> ''අථ ඛො සක්කො දෙවානමින්දො අසීතියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං යෙනායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො තෙනුපසඞ්කමි...පෙ.... එකමන්තං ඨිතං ඛො සක්කං දෙවානමින්දං ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො එතදවොච 'සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, බුද්ධසරණගමනං හොති, බුද්ධසරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද, එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි ඨානෙහි අධිගණ්හන්ති දිබ්බෙන ආයුනා දිබ්බෙන වණ්ණෙන සුඛෙන යසෙන ආධිපතෙය්‍යෙන දිබ්බෙහි රූපෙහි සද්දෙහි ගන්ධෙහි රසෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී'''ති (සං. නි. 4.341).

එස නයො ධම්මෙ සඞ්ඝෙ ච.

අපිච වෙලාමසුත්තාදිවසෙනපි සරණගමනස්ස ඵලවිසෙසො වෙදිතබ්බො. තථා හි **වෙලාමසුත්තෙ** (අ. නි. 9.20) ''කරීසස්ස චතුත්ථභාගප්පමාණානං චතුරාසීතිසහස්සසඞ්ඛ්‍යානං සුවණ්ණපාතිරූපියපාතිකංසපාතීනං යථාක්කමං රූපියසුවණ්ණහිරඤ්ඤපූරානං සබ්බාලඞ්කාරපටිමණ්ඩිතානං චතුරාසීතියා හත්ථිසහස්සානං චතුරාසීතියා අස්සසහස්සානං චතුරාසීතියා රථසහස්සානං චතුරාසීතියා ධෙනුසහස්සානං චතුරාසීතියා කඤ්ඤාසහස්සානං චතුරාසීතියා පල්ලඞ්කසහස්සානං චතුරාසීතියා වත්ථකොටිසහස්සානං අපරිමාණස්ස ච ඛජ්ජභොජ්ජාදිභෙදස්ස ආහාරස්ස පරිච්චජනවසෙන සත්තමාසාධිකානි සත්ත සංවච්ඡරානි නිරන්තරං පවත්තවෙලාමමහාදානතො එකස්ස සොතාපන්නස්ස දින්නං මහප්ඵලතරං, තතො සතං සොතාපන්නානං දින්නදානතො එකස්ස සකදාගාමිනො, තතො එකස්ස අනාගාමිනො, තතො එකස්ස අරහතො, තතො එකස්ස පච්චෙකසම්බුද්ධස්ස, තතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස, තතො බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස දින්නදානං මහප්ඵලතරං, තතො චාතුද්දිසං සඞ්ඝං උද්දිස්ස විහාරකරණං, තතො සරණගමනං මහප්ඵලතර''න්ති පකාසිතං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යං, ගහපති, වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං අදාසි මහාදානං, යො චෙකං දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය, ඉදං තතො මහප්ඵලතර''න්ති (අ. නි. 9.20) –

ආදි. එවං **සරණගමනඵලං** වෙදිතබ්බං.

සරණගමනඵලකථා නිට්ඨිතා.

සරණගමනසංකිලෙසභෙදකථා

තත්ථ ච ලොකියසරණගමනං තීසු වත්ථූසු අඤ්ඤාණසංසයමිච්ඡාඤාණාදීහි සංකිලිස්සති, න මහාජුතිකං, න උජ්ජලං අපරිසුද්ධං අපරියොදාතං හොති, න මහාවිප්ඵාරං අනුළාරං. එත්ථ ච **අඤ්ඤාණං** නාම වත්ථුත්තයස්ස ගුණානං අජානනං තත්ථ සම්මොහො. ''බුද්ධො නු ඛො, න නු ඛො''තිආදිනා විචිකිච්ඡා **සංසයො. මිච්ඡාඤාණං** නාම තස්ස ගුණානං අගුණභාවපරිකප්පනෙන විපරීතග්ගාහොති වෙදිතබ්බං. ලොකුත්තරස්ස පන සරණගමනස්ස නත්ථි සංකිලෙසො. ලොකියස්ස ච සරණගමනස්ස දුවිධො භෙදො සාවජ්ජො අනවජ්ජො ච. තත්ථ **සාවජ්ජො** අඤ්ඤසත්ථාරාදීසු අත්තනිය්‍යාතනාදීහි හොති, සො අනිට්ඨඵලො. **අනවජ්ජො** පන කාලකිරියාය හොති. ලොකියඤ්හි සරණගමනං සික්ඛාපදසමාදානං විය අග්ගහිතකාලපරිච්ඡෙදකං ජීවිතපරියන්තමෙව හොති, තස්මා තස්ස ඛන්ධභෙදෙන භෙදො, සො අවිපාකත්තා අඵලො. ලොකුත්තරස්ස පන නෙවත්ථි භෙදො. භවන්තරෙපි හි අරියසාවකො අඤ්ඤං සත්ථාරං න උද්දිසතීති. එවං සරණගමනස්ස **සංකිලෙසො** ච **භෙදො** ච වෙදිතබ්බො.

කස්මා පනෙත්ථ වොදානං න ගහිතං, නනු වොදානවිභාවනාපි තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති? සච්චමෙතං, තං පන සංකිලෙසග්ගහණෙන අත්ථතො දීපිතං හොතීති න ගහිතං. යානි හි තෙසං සංකිලෙසකාරණානි අඤ්ඤාණාදීනි , තෙසං සබ්බෙන සබ්බං අනුප්පාදනෙන උප්පන්නානඤ්ච පහානෙන වොදානං හොතීති. එවමෙත්ථ ''සරණං සරණගමන''න්තිආදීනං පපඤ්චො වෙදිතබ්බො. ඉමස්ස පන යථාවුත්තපපඤ්චස්ස ඉධ අවචනෙ කාරණං දස්සෙන්තො ආහ **''සො පන ඉධ වුච්චමානො''**තිආදි. තත්ථ **සරණවණ්ණනතොති** සාමඤ්ඤඵලසුත්තෙ වුත්තසරණවණ්ණනතො.

සරණගමනසංකිලෙසභෙදකථා නිට්ඨිතා.

උපාසකත්තපටිවෙදනාකථා

එවං ධාරෙතූති එවං ජානාතූති අත්ථො. එත්ථ **කො උපාසකොති** සරූපපුච්ඡා, තස්මා කිංලක්ඛණො උපාසකොති වුත්තං හොති. **කස්මාති** හෙතුපුච්ඡා. තෙන කෙන පවත්තිනිමිත්තෙන උපාසකසද්දො තස්මිං පුග්ගලෙ නිරුළ්හොති දස්සෙති. තෙනාහ **''කස්මා උපාසකොති වුච්චතී''**ති. සද්දස්ස හි අභිධෙය්‍යපවත්තිනිමිත්තං තදත්ථස්ස තබ්භාවකාරණං. **කිමස්ස සීලන්ති** කීදිසං අස්ස උපාසකස්ස සීලං, කිත්තකෙන සීලෙනායං සීලසම්පන්නො නාම හොතීති අත්ථො. **කො**

ආජීවොති කො අස්ස සම්මාආජීවො. සො පන මිච්ඡාජීවස්ස පරිවජ්ජනෙන හොතීති සොපි විභජීයති. **කා විපත්තීති** කස්ස සීලස්ස ආජීවස්ස වා විපත්ති. අනන්තරස්ස හි විධි වා පටිසෙධො වා. **සම්පත්තීති** එත්ථාපි එසෙව නයො.

ඉදං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බන්ති කථං වෙදිතබ්බං? වුච්චතෙ – **කො උපාසකොති** ඛත්තියාදීසු යො කොචි තිසරණං ගතො ගහට්ඨො. සරණගමනමෙව හෙත්ථ කාරණං, න ජාතිආදිවිසෙසො. වුත්තඤ්හෙතං ''යතො ඛො, මහානාම, බුද්ධං සරණං ගතො හොති, ධම්මං, සඞ්ඝං සරණං ගතො හොති. එත්තාවතා ඛො, මහානාම, උපාසකො හොතී''ති (සං. නි. 5.1033).

කස්මා උපාසකොති රතනත්තයඋපාසනතො. තෙනෙව සරණගමනෙන තත්ථ ච සක්කච්චකිරියාය ආදරගාරවබහුමානාදියොගෙන පයිරුපාසනතොති වුත්තං හොති. සො හි බුද්ධං උපාසතීති උපාසකො. ධම්මං, සඞ්ඝං උපාසතීති උපාසකො.

කිමස්ස සීලන්ති පඤ්ච වෙරමණියො. **වෙරමණියොති** වෙත්ථ වෙරං වුච්චති පාණාතිපාතාදීසු දුස්සීල්‍යං, තස්ස මනනතො හනනතො විනාසනතො වෙරමණියො පඤ්ච විරතියො විරතිප්පධානත්තා තස්ස සීලස්ස. වුත්තඤ්හෙතං ''යතො ඛො, මහානාම, උපාසකො පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොති, අදින්නාදානා, කාමෙසුමිච්ඡාචාරා, මුසාවාදා, සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා පටිවිරතො හොති. එත්තාවතා ඛො, මහානාම, උපාසකො සීලවා හොතී''ති (සං. නි. 5.1033).

කො ආජීවොති පඤ්ච මිච්ඡාවණිජ්ජා පහාය ධම්මෙන සමෙන ජීවිතකප්පනං. වුත්තඤ්හෙතං – ''පඤ්චිමා, භික්ඛවෙ, වණිජ්ජා උපාසකෙන අකරණීයා. කතමා පඤ්ච? සත්ථවණිජ්ජා සත්තවණිජ්ජා මංසවණිජ්ජා මජ්ජවණිජ්ජා විසවණිජ්ජා. ඉමා ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්ච වණිජ්ජා උපාසකෙන අකරණීයා''ති (අ. නි. 5.177).

එත්ථ ච **සත්ථවණිජ්ජාති** ආවුධභණ්ඩං කත්වා වා කාරෙත්වා වා යථාකතං වා පටිලභිත්වා තස්ස වික්කයො. **සත්තවණිජ්ජාති** මනුස්සවික්කයො. **මංසවණිජ්ජාති** සූනකාරාදයො විය මිගසූකරාදිකෙ පොසෙත්වා මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. **මජ්ජවණිජ්ජාති** යං කිඤ්චි මජ්ජං යොජෙත්වා තස්ස වික්කයො. **විසවණිජ්ජාති** විසං යොජෙත්වා සඞ්ගහෙත්වා වා තස්ස වික්කයො. තත්ථ සත්ථවණිජ්ජා පරොපරොධනිමිත්තතාය අකරණීයා වුත්තා, සත්තවණිජ්ජා අභුජිස්සභාවකරණතො, මංසවිසවණිජ්ජා වධහෙතුතො, මජ්ජවණිජ්ජා පමාදට්ඨානතොති වෙදිතබ්බා.

කා විපත්තීති යා තස්සෙව සීලස්ස ච ආජීවස්ස ච විපත්ති හෙදො කොපො පකොපො ච, අයමස්ස විපත්ති. අපිච යාය එස චණ්ඩාලො චෙව හොති මලඤ්ච පටිකුට්ඨො ච, සාපිස්ස විපත්තීති වෙදිතබ්බා. තෙ ච අත්ථතො අස්සද්ධියාදයො පඤ්ච ධම්මා හොන්ති. යථාහ –

> ''පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො උපාසකො උපාසකචණ්ඩාලො ච හොති උපාසකමලඤ්ච උපාසකපටිකුට්ඨො ච. කතමෙහි පඤ්චහි? අස්සද්ධො හොති, දුස්සීලො හොති, කොතූහලමඞ්ගලිකො හොති, මඞ්ගලං පච්චෙති, නො කම්මං , ඉතො ච බහිද්ධා දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසති, තත්ථ ච පුබ්බකාරං කරොතී''ති (අ. නි. 5.175).

එත්ථ ච **උපාසකපටිකුට්ඨොති** උපාසකනිහීනො. බුද්ධාදීසු කම්මකම්මඵලෙසු ච සද්ධාවිපරියායො අස්සද්ධියං මිච්ඡාධිමොක්ඛො, යථාවුත්තෙන අස්සද්ධියෙන සමන්නාගතො **අස්සද්ධො.** යථාවුත්තසීලවිපත්තිආජීවවිපත්තිවසෙන **දුස්සීලො.** ''ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඞ්ගලං හොතී''ති එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතූහලසඞ්ඛාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඞ්ගලෙන සමන්නාගතො **කොතූහලමඞ්ගලිකො. මඞ්ගලං පච්චෙතීති** දිට්ඨමඞ්ගලාදිභෙදං මඞ්ගලමෙව පත්තියායති. **නො කම්මන්ති** කම්මස්සකතං නො පත්තියායති. **ඉතොබහිද්ධාති** ඉතො සබ්බඤ්ඤුබුද්ධසාසනතො බහිද්ධා බාහිරකසමයෙ. **දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසතීති** දුප්පටිපන්නං දක්ඛිණාරහසඤ්ඤී ගවෙසති. **පුබ්බකාරං කරොතීති** දානමානනාදිකං කුසලකිරියං පඨමතරං කරොති. එත්ථ ච දක්ඛිණෙය්‍යපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බා.

කා සම්පත්තීති සාව තස්ස සීලසම්පදා ච ආජීවසම්පදා ච සම්පත්ති, යෙ චස්ස රතනභාවාදිකරා සද්ධාදයො පඤ්ච ධම්මා. යථාහ –

> ''පඤ්චහි, භික්ඛවෙ, ධම්මෙහි සමන්නාගතො උපාසකො උපාසකරතනඤ්ච හොති උපාසකපදුමඤ්ච උපාසකපුණ්ඩරීකො ච. කතමෙහි පඤ්චහි? සද්ධො හොති, සීලවා හොති, න කොතූහලමඞ්ගලිකො හොති, කම්මං පච්චෙති, නො මඞ්ගලං, න ඉතො බහිද්ධා දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසති, ඉධ ච පුබ්බකාරං කරොතී''ති.

එත්ථ ච චතුන්නම්පි පරිසානං රතිජනනට්ඨෙන උපාසකොව රතනං **උපාසකරතනං,** ගුණසොභාකිත්තිසද්දසුගන්ධතාහි උපාසකොව පදුමං **උපාසකපදුමං,** තථා **උපාසකපුණ්ඩරීකො** ච වෙදිතබ්බො. සෙසමෙත්ථ විපත්තියං වුත්තවිපරියායෙන විඤ්ඤෙය්‍යං. එවමිදං ''කො උපාසකො''තිආදිකං පකිණ්ණකං

විත්ථාරතො වෙදිතබ්බං. ඉමස්ස පන පකිණ්ණකස්ස ඉධ විත්ථාරෙත්වා අවචනෙ කාරණං දස්සෙන්තො ආහ **"තං අතිභාරියකරණතො"**තිආදි.

ආදිම්හීති ආදිඅත්ථෙ. **කොටියන්ති** පරියන්තකොටියං. **විහාරග්ගෙනාති** ඔවරකකොට්ඨාසෙන, "ඉමස්මිං ගබ්භෙ වසන්තානං ඉදං පනසඵලං පාපුණාතී"තිආදිනා තංතංවසනට්ඨානකොට්ඨාසෙනාති අත්ථො. **අජ්ජතන්ති** අජ්ජ ඉච්චෙව අත්ථො. **පාණෙහි උපෙතන්ති** ඉමිනා තස්ස සරණගමනස්ස ආපාණකොටිකතං දස්සෙන්තො **"යාව මෙ ජීවිතං පවත්තතී"**තිආදීනි වත්වා පුන ජීවිතෙනපහං වත්ථුත්තයං පටිපූජෙන්තො සරණගමනඤ්ච රක්ඛාමීති උප්පන්නං තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස අධිප්පායං විභාවෙන්තො **"අහඤ්හී"**තිආදිමාහ. **පාණෙහි උපෙතන්ති** හි යාව මෙ පාණා ධරන්ති, තාව සරණං උපෙතං, උපෙන්තො න වාචාමත්තෙන න එකවාරං චිත්තුප්පාදනමත්තෙන, අථ ඛො පාණානං පරිච්චජනවසෙන යාවජීවං උපෙතන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අධිවාසෙතූති සාදියතු, තං පන සාදියනං මනසා සම්පටිග්ගහො හොතීති ආහ **"සම්පටිච්ඡතූ"**ති. **කායඞ්ගන්ති** කායමෙව අඞ්ගන්ති වදන්ති, කායස්ස වා අඞ්ගං සීසාදි කායඞ්ගං, සීසාදි සරීරාවයවන්ති වුත්තං හොති. **වාචඞ්ගන්ති** "හොතු සාධූ"ති එවමාදිවාචාය අඞ්ගං අවයවං. වාචඞ්ගස්ස චොපනං වාචාය පවත්තනමෙවාති වෙදිතබ්බං. **අබ්භන්තරෙයෙවාති** අත්තනො චිත්තසන්තානෙයෙව. **ඛන්තිං චාරෙත්වාති** ඛන්තිං පවත්තෙත්වා, රුචිං උප්පාදෙත්වාති වුත්තං හොති. "ඛන්තිං ධාරෙත්වා"තිපි පාඨො, උප්පන්නං රුචිං අබ්භන්තරෙයෙව ධාරෙත්වා වචීභෙදෙන අපකාසෙත්වාති වුත්තං හොති.

කථං පන වෙරඤ්ජො බ්‍රාහ්මණො භගවතො අධිවාසනං අඤ්ඤාසි. න හි තෙන සක්කා භගවතො චිත්තප්පවත්ති පච්චක්ඛතො විඤ්ඤාතුං, තස්මා "භගවතො අධිවාසනං විදිත්වා"ති කස්මා වුත්තන්ති චෙ? කිඤ්චාපි තෙන න සක්කා චිත්තප්පවත්ති පච්චක්ඛතො විඤ්ඤාතුං, තථාපි ආකාරසල්ලක්ඛණකුසලතාය අන්වයබ්‍යතිරෙකවසෙන අනුමානතො අඤ්ඤාසීති දස්සෙන්තො ආහ **"සචෙ මෙ සමණො ගොතමො"**තිආදි. **ආකාරසල්ලක්ඛණකුසලතායාති** චිත්තප්පවත්තිආකාරවිජානනෙ ඡෙකතාය, අධිප්පායවිජානනෙ කුසලතායාති වුත්තං හොති. **දසනඛසමොධානසමුජ්ජලන්ති** ද්වීසු හත්ථෙසු දසන්නං නඛානං සමොධානෙන එකීභාවෙන සමුජ්ජලන්තං. **අඤ්ජලින්ති** හත්ථපුටං. **පටිමුඛොයෙවාති** අභිමුඛොයෙව, න භගවතො පිට්ඨිං දස්සෙත්වාති අත්ථො. **වන්දිත්වාති** පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා.

උපාසකත්තපටිවෙදනාකථා නිට්ඨිතා.

දුබ්භික්ඛකථා

16. **සුසස්සකාලෙපීති** සම්පන්නසස්සකාලෙපි. **අතිසමග්ඝෙපීති** අතිසයෙන අප්පග්ඝෙපි, යදා කිඤ්චිදෙව දත්වා බහුං පුබ්බණ්ණාපරණ්ණං ගණ්හන්ති, තාදිසෙ කාලෙපීති අත්ථො. සාලිආදි ධඤ්ඤං **පුබ්බණ්ණං,** මුග්ගමාසාදි **අපරණ්ණං**. ද්විධා පවත්තං ඊහිතං එත්ථාති ද්වීහිතිකාති මජ්ඣපදලොපීබාහිරත්ථසමාසොයමීති දස්සෙන්තො ආහ **"ද්විධා පවත්තඊහිතිකා"**ති. ඊහනං ඊහිතන්ති ඊහිතසද්දොයං භාවසාධනොති ආහ **"ඊහිතං නාම ඉරියා"**ති. තත්ථ **ඉරියාති** කිරියා. කස්ස පනෙසා කිරියාති ආහ **"චිත්තඉරියා"**ති, චිත්තකිරියා චිත්තප්පයොගොති අත්ථො. තෙනෙවාහ **"චිත්තඊහා"**ති. කථං පනෙත්ථ ඊහිතස්ස ද්විධා පවත්තීති ආහ **"ලච්ඡාම නු ඛො"**තිආදි. තත්ථ **ලච්ඡාම නු ඛොති** ඉදං දුග්ගතානං වසෙන වුත්තං. **ජීවිතුං වා සක්ඛිස්සාම නු ඛො, නොති** ඉදං පන ඉස්සරානං වසෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. **භික්ඛමානාති** යාචමානා. "දුහිතිකා"තිපි පාඨො. තත්ථාපි වුත්තනයෙනෙවත්ථො වෙදිතබ්බො. ද්වි-සද්දස්ස හි දු-සද්දාදෙසෙනායං නිද්දෙසො හොති. දුක්ඛං වා ඊහිතං එත්ථ න සක්කා කොචි පයොගො සුඛෙන කාතුන්ති **දුහිතිකා,** දුක්කරජීවිතප්පයොගාති අත්ථො.

දු-සද්දෙ වා උකාරස්ස වකාරං කත්වා ද්වීහිතිකාති අයං නිද්දෙසොති ආහ **"අථ වා"**තිආදි. **බ්‍යාධි රොගොති** එතානි "ආතුරතා"ති ඉමස්ස වෙවචනානි. තෙන සෙතට්ටිකා නාම එකා රොගජාතීති දස්සෙති. සො පන රොගො පාණකදොසෙන සම්භවති. එකො කිර පාණකො නාළමජ්ඣගතං ගණ්ඨිං විජ්ඣති, යෙන විද්ධත්තා නික්ඛන්තම්පි සාලිසීසං ඛීරං ගහෙතුං න සක්කොති. තෙනාහ **"පච්ඡින්නඛීර"**න්තිආදි.

වුත්තසස්සන්ති වපිතසස්සං. **තත්ථාති** වෙරඤ්ජායං. සලාකාමත්තං වුත්තං එත්ථාති **සලාකාවුත්තා,** පුරිමපදෙ උත්තරපදලොපෙනායං නිද්දෙසො. තෙනාහ **"සලාකා එව සම්පජ්ජතී"**ති. යං තත්ථ වුත්තං වාපිතං, තං සලාකාමත්තමෙව අහොසි, ඵලං න ජායතීති අත්ථො. **සම්පජ්ජතීති** ච ඉමිනා "සලාකාවුත්තා"ති එත්ථායං වුත්තසද්දො නිප්ඵත්තිඅත්ථොති දස්සෙති. **සලාකායාති** වෙළුවිලීවතාලපණ්ණාදීහි කතසලාකාය. **ධඤ්ඤවික්කයකානං සන්තිකන්ති** ධඤ්ඤං වික්කිණන්තීති ධඤ්ඤවික්කයකා, තෙසං සමීපන්ති අත්ථො. **කයකෙසූති** ධඤ්ඤගණ්හනකෙසු. **කිණිත්වාති** ගහෙත්වා. **ධඤ්ඤකරණට්ඨානෙති** කොට්ඨාගාරස්ස සමීපට්ඨානෙ, ධඤ්ඤමිනනට්ඨානෙති වුත්තං හොති .
වණ්ණජ්ඣක්ඛන්ති කහාපණපරික්ඛකං. **නසුකරා උඤ්ඡෙන පග්ගහෙන යාපෙතුන්ති** පග්ගය්හතීති පග්ගහො, පත්තො. තෙන පග්ගහෙන පත්තෙනාති අත්ථො, පත්තං ගහෙත්වා භික්ඛාචරියාය යාපෙතුං න සක්කාති වුත්තං හොති.

තෙනෙවාහ **‘‘පග්ගහෙන යො උඤ්ඡෙ’’**තිආදි. **නසුකරා**ති සුකරභාවො එත්ථ නත්ථීති නසුකරා. **පිණ්ඩාය චරිත්වා**ති පිණ්ඩාය චරණහෙතු. හෙතුඅත්ථෙපි හි ත්වාසද්දමෙකෙ ඉච්ඡන්ති.

උත්තරාපථතො ආගතා, උත්තරාපථෙ වා නිවාසො එතෙසන්ති උත්තරාපථකාති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන ‘‘උත්තරාහකා’’ති වුත්තං. තෙනාහ **‘‘උත්තරාපථවාසිකා’’**තිආදි. ‘‘උත්තරාපථකා’’ඉච්චෙව වා පාළිපාඨො වෙදිතබ්බො. කෙචි පන ‘‘උත්තරං විසිට්ඨං භණ්ඩං ආහරන්තීති උත්තරාහකා, උත්තරං වා අධිකං අග්ඝං නෙන්තීති උත්තරාහකා’’තිආදිනා අඤ්ඤෙන පකාරෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති. **අස්සානං උට්ඨානට්ඨානෙ**ති අස්සානං ආකරට්ඨානෙ. **වෙරඤ්ජන්**ති වෙරඤ්ජායං. භුම්මත්ථෙ හෙතං උපයොගවචනං. **මන්දිරන්**ති අස්සසාලං. **අස්සමණ්ඩලිකායොති පඤ්ඤායිංසූ**ති පරිමණ්ඩලාකාරෙන කතත්තා අස්සමණ්ඩලිකායොති පාකටා අහෙසුං. එවං කතානඤ්ච අස්සසාලානං බහුත්තා බහුවචනනිද්දෙසො කතො. දසන්නං දසන්නං අස්සානං වසනොකාසො එකෙකා අස්සමණ්ඩලිකාතිපි වදන්ති. **අද්ධානක්ඛමා න හොන්තී**ති දීඝකාලං පවත්තෙතුං ඛමා න හොන්ති, න චිරකාලප්පවත්තිනොති වුත්තං හොති.

ගඞ්ගාය දක්ඛිණා දිසා අප්පතිරූපදෙසො, උත්තරා දිසා පතිරූපදෙසොති අධිප්පායෙනාහ **‘‘න හි තෙ’’**තිආදි. ගඞ්ගාය දක්ඛිණතීරජාතා **දක්ඛිණාපථමනුස්සා**. ‘‘අම්හාකං බුද්ධො’’ති එවං බුද්ධං මමායන්තීති **බුද්ධමාමකා**. එවං සෙසෙසුපි. **පටියාදෙතුන්**ති සම්පාදෙතුං. **නිච්චභත්තසඞ්ඛෙපෙනා**ති නිච්චභත්තාකාරෙන. **පුබ්බණ්හසමයන්**ති ඉදං භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **‘‘පුබ්බණ්හසමයෙති අත්ථො’’**ති. අච්චන්තසංයොගෙ වා ඉදං උපයොගවචනන්ති දස්සෙතුං යථා අච්චන්තසංයොගත්ථො සම්භවති, තථා අත්ථං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘පුබ්බණ්හෙ වා සමය’’**න්තිආදි. **එවන්**ති එවං පච්ඡා වුත්තනයෙන අත්ථෙ වුච්චමානෙ. නනු ච විහාරෙ නිසීදන්තාපි අන්තරවාසකං නිවාසෙත්වාව නිසීදන්ති, තස්මා ‘‘නිවාසෙත්වා’’ති ඉදං කස්මා වුත්තන්ති ආහ **‘‘විහාරනිවාසනපරිවත්තනවසෙනා’’**තිආදි. විහාරනිවාසනපරිවත්තනඤ්ච විහාරෙ නිසින්නකාලෙ නිවත්ථම්පි පුන ගාමප්පවෙසනසමයෙ චාලෙත්වා ඉතො චිතො ච සණ්ඨපෙත්වා සක්කච්චං නිවාසනමෙවාති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ **‘‘න හි තෙ තතො පුබ්බෙ අනිවත්ථා අහෙසු’’**න්ති. **පත්තචීවරමාදායා**ති පත්තඤ්ච චීවරඤ්ච ගහෙත්වා. ගහණඤ්චෙත්ථ න කෙවලං හත්ථෙනෙව, අථ ඛො යෙන කෙනචි ආකාරෙන ධාරණමෙවාති දස්සෙන්තො යථාසම්භවමත්ථයොජනං කරොති **‘‘පත්තං හත්ථෙහී’’**තිආදිනා.

ගතගතට්ඨානෙති අස්සමණ්ඩලිකාසු සම්පත්තසම්පත්තට්ඨානෙ. **උදුක්ඛලෙ කොට්ටෙත්වා කොට්ටෙත්වා පරිභුඤ්ජන්තී**ති එත්ථ කස්මා පන තෙ භික්ඛූ සයමෙව එවං කත්වා පරිභුඤ්ජන්ති, කිමෙවං ලද්ධං කප්පියකාරකෙහි යාගුං වා භත්තං වා පචාපෙත්වා සයං වා පචිත්වා පරිභුඤ්ජිතුං න වට්ටතීති ආහ **‘‘ථෙරානං කොචි කප්පියකාරකො නත්ථී’’**තිආදි. කප්පියාකප්පියභාවං අනපෙක්ඛිත්වා භික්ඛූනං එවං කාතුං සාරුප්පං න හොතීති වත්වා පුන අකප්පියභාවම්පි දස්සෙන්තො ආහ **‘‘න ච වට්ටතී’’**ති. භාජනාදිපරිහරණවසෙන බහුභණ්ඩිකතාය අභාවතො වුත්තං **‘‘සල්ලහුකවුත්තිතා’’**ති. **සකං සකං පටිවීසන්**ති අත්තනො අත්තනො කොට්ඨාසං. **අප්පොස්සුක්කා**ති සමණධම්මතො අඤ්ඤත්ථ නිරුස්සාහා. **තදුපියන්**ති තදනුරූපං. **පිසතී**ති චුණ්ණෙති. පුඤ්ඤඤාණවිසෙසෙහි කත්තබ්බකම්මස්ස මනාපතා හොතීති ආහ **‘‘පුඤ්ඤවතා’’**තිආදි. **නන්**ති නං පත්ථපුලකං. ‘‘න තතො පට්ඨායා’’ති වචනතො තතො පුබ්බෙ භගවතො පිණ්ඩාය චරණම්පි දස්සිතන්ති වෙදිතබ්බං.

ලද්ධාති ලභිත්වා. ‘‘ලද්ධො’’ති වා පාඨො, උපට්ඨාකට්ඨානං නෙව ලද්ධොති අත්ථො. කදා පන ථෙරො උපට්ඨාකට්ඨානං ලද්ධොති? වුච්චතෙ (දී. නි. අට්ඨ. 2.11; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.219-223) – එකදා කිර භගවා නාගසමාලත්ථෙරෙන සද්ධිං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො ද්වෙධාපථං පත්තො. ථෙරො මග්ගා උක්කම්ම ‘‘භගවා අහං ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමී’’ති ආහ. අථ නං භගවා ‘‘එහි භික්ඛු, ඉමිනා ගච්ඡාමා’’ති ආහ. සො ‘‘හන්ද භගවා තුම්හාකං පත්තචීවරං ගණ්හථ, අහං ඉමිනා ගච්ඡාමී’’ති වත්වා පත්තචීවරං ඡමායං ඨපෙතුං ආරද්ධො. අථ භගවා ‘‘ආහර භික්ඛූ’’ති වත්වා පත්තචීවරං ගහෙත්වා ගතො. තස්සපි භික්ඛුනො ඉතරෙන මග්ගෙන ගච්ඡතො චොරා පත්තචීවරඤ්චෙව හරිංසු, සීසඤ්ච භින්දිංසු. සො ‘‘භගවා දානි මෙ පටිසරණං, න අඤ්ඤො’’ති චින්තෙත්වා ලොහිතෙන ගළන්තෙන භගවතො සන්තිකං ආගමි. ‘‘කිමිදං භික්ඛූ’’ති ච වුත්තෙ තං පවත්තිං ආරොචෙසි. අථ නං භගවා ‘‘මා චින්තයි භික්ඛු, එතං කාරණංයෙව තෙ නිවාරයිම්හා’’ති වත්වා සමස්සාසෙසි.

එකදා පන භගවා මෙඝියත්ථෙරෙන සද්ධිං පාචීනවංසමිගදායෙ ජන්තුගාමං අගමාසි. තත්‍රාපි මෙඝියො ජන්තුගාමෙ පිණ්ඩාය චරිත්වා නදීතීරෙ පාසාදිකං අම්බවනං දිස්වා ‘‘භගවා තුම්හාකං පත්තචීවරං ගණ්හථ, අහං එතස්මිං අම්බවනෙ සමණධම්මං කරොමී’’ති වත්වා භගවතා තික්ඛත්තුං නිවාරියමානොපි ගන්ත්වා අකුසලවිතක්කෙහි අන්වාසත්තො පච්චාගන්ත්වා තං පවත්තිං ආරොචෙසි. තම්පි භගවා ‘‘ඉදමෙව තෙ කාරණං සල්ලක්ඛයිත්වා නිවාරයිම්හා’’ති වත්වා අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං අගමාසි. තත්ථ ගන්ධකුටිපරිවෙණෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නො භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ‘‘භික්ඛවෙ, ඉදානිම්හි මහල්ලකො, එකච්චෙ භික්ඛූ ‘ඉමිනා මග්ගෙන ගච්ඡාමා’ති වුත්තෙ අඤ්ඤෙන ගච්ඡන්ති, එකච්චෙ මය්හං පත්තචීවරං භූමියං නික්ඛිපන්ති, මය්හං නිබද්ධුපට්ඨාකං භික්ඛුං ජානාථා’’ති. භික්ඛූනං ධම්මසංවෙගො උදපාදි. අථායස්මා සාරිපුත්තො උට්ඨාය භගවන්තං වන්දිත්වා ‘‘අහං, භන්තෙ, තුම්හෙයෙව පත්ථයමානො සතසහස්සකප්පාධිකං අසඞ්ඛෙය්‍යං පාරමියො පූරෙසිං, නනු මාදිසො මහාපඤ්ඤො උපට්ඨාකො නාම වට්ටති, අහං උපට්ඨහිස්සාමී’’ති ආහ. තං භගවා ‘‘අලං, සාරිපුත්ත, යස්සං දිසායං ත්වං විහරසි, අසුඤ්ඤායෙව සා දිසා,

තව ඔවාදො බුද්ධානං ඔවාදසදිසො, න මෙ තයා උපට්ඨාකකිච්චං අත්ථී’’ති පටික්ඛිපි. එතෙනෙවුපායෙන මහාමොග්ගල්ලානං ආදිං කත්වා අසීතිමහාසාවකා උට්ඨහිංසු. සබ්බෙ භගවා පටික්ඛිපි.

ආනන්දත්ථෙරො පන තුණ්හීයෙව නිසීදි. අථ නං භික්ඛූ ආහංසු ‘‘ආවුසො, භික්ඛුසඞ්ඝො උපට්ඨාකට්ඨානං යාචති, ත්වම්පි යාචාහී’’ති. යාචිත්වා ලද්ධට්ඨානං නාම ආවුසො කීදිසං හොති, කිං මං සත්ථා න පස්සති, සචෙ රොචෙස්සති, ‘‘ආනන්දො මං උපට්ඨාතූ’’ති වක්ඛතීති. අථ භගවා ‘‘න, භික්ඛවෙ, ආනන්දො අඤ්ඤෙන උස්සාහෙතබ්බො, සයමෙව ජානිත්වා මං උපට්ඨහිස්සතී’’ති ආහ. තතො භික්ඛූ ‘‘උට්ඨෙහි ආවුසො ආනන්ද, උට්ඨෙහි, ආවුසො ආනන්ද, දසබලං උපට්ඨාකට්ඨානං යාචාහී’’ති ආහංසු. ථෙරො උට්ඨහිත්වා චත්තාරො පටික්ඛෙපෙ ච චතස්සො ච ආයාචනාති අට්ඨ වරෙ යාචි.

චත්තාරො පටික්ඛෙපා නාම ‘‘සචෙ මෙ, භන්තෙ භගවා, අත්තනා ලද්ධං පණීතං චීවරං න දස්සති , පිණ්ඩපාතං න දස්සති, එකගන්ධකුටියං වසිතුං න දස්සති, නිමන්තනං ගහෙත්වා න ගමිස්සති, එවාහං භගවන්තං උපට්ඨහිස්සාමී’’ති වත්වා ‘‘කං පනෙත්ථ, ආනන්ද, ආදීනවං අද්දසා’’ති වුත්තෙ ආහ ‘‘සචාහං, භන්තෙ, ඉමානි වත්ථූනි ලභිස්සාමි, භවිස්සන්ති වත්තාරො ‘ආනන්දො දසබලෙන ලද්ධං පණීතං චීවරං පරිභුඤ්ජති, පිණ්ඩපාතං පරිභුඤ්ජති, එකගන්ධකුටියං වසති, එකනිමන්තනං ගච්ඡති, එතං ලාභං ලභන්තො තථාගතං උපට්ඨාති, කො එවං උපට්ඨහතො භාරො’’’ති. ඉමෙ චත්තාරො පටික්ඛෙපෙ යාචි.

චතස්සො ආයාචනා නාම ‘‘සචෙ, භන්තෙ භගවා, මයා ගහිතං නිමන්තනං ගමිස්සති, සචාහං තිරොරට්ඨා තිරොජනපදා භගවන්තං දට්ඨුං ආගතපරිසං ආගතක්ඛණෙ එව භගවන්තං දස්සෙතුං ලච්ඡාමි, යදා මෙ කඞ්ඛා උප්පජ්ජති, තස්මිංයෙව ඛණෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිතුං ලච්ඡාමි, තථා යං භගවා මය්හං පරම්මුඛා ධම්මං දෙසෙති, තං ආගන්ත්වා මය්හං කථෙස්සති, එවාහං භගවන්තං උපට්ඨහිස්සාමී’’ති වත්වා ‘‘කං පනෙත්ථ, ආනන්ද, ආනිසංසං පස්සසී’’ති වුත්තෙ ආහ ‘‘ඉධ, භන්තෙ, සද්ධා කුලපුත්තා භගවතො ඔකාසං අලභන්තා මං එවං වදන්ති ‘ස්වෙව, භන්තෙ ආනන්ද, භගවතා සද්ධිං අම්හාකං ඝරෙ භික්ඛං ගණ්හෙය්‍යාථා’ති. සචෙ භගවා තත්ථ න ගමිස්සති, ඉච්ඡිතක්ඛණෙයෙව පරිසං දස්සෙතුං කඞ්ඛඤ්ච විනොදෙතුං ඔකාසං න ලච්ඡාමි, භවිස්සන්ති වත්තාරො ‘කිං ආනන්දො දසබලං උපට්ඨාති, එත්තකම්පිස්ස අනුග්ගහං භගවා න කරොතී’ති. භගවතො ච පරම්මුඛා මං පුච්ඡිස්සන්ති ‘අයං, ආවුසො ආනන්ද, ගාථා ඉදං සුත්තං ඉදං ජාතකං කත්ථ දෙසිත’න්ති. සචාහං තං න සම්පායිස්සාමි, භවිස්සන්ති වත්තාරො ‘එත්තකම්පි, ආවුසො, න ජානාසි, කස්මා ත්වං ඡායා විය භගවන්තං න විජහන්තො දීඝරත්තං විරං විචරී’ති. තෙනාහං පරම්මුඛා දෙසිතස්සපි ධම්මස්ස පුන කථනං ඉච්ඡාමී’’ති. ඉමා චතස්සො ආයාචනා යාචි. භගවාපිස්ස අදාසි. එවං ඉමෙ අට්ඨ වරෙ ගහෙත්වා නිබද්ධුපට්ඨාකො අහොසි.

තස්සෙව ඨානන්තරස්ස අත්ථාය කප්පසතසහස්සං පූරිතානං පාරමීනං ඵලං පාපුණි, පාපුණිත්වා ච උපට්ඨාකානං අග්ගො හුත්වා භගවන්තං උපට්ඨහි. ථෙරො හි උපට්ඨාකට්ඨානං ලද්ධකාලතො පට්ඨාය භගවන්තං දුවිධෙන උදකෙන තිවිධෙන දන්තකට්ඨෙන පාදපරිකම්මෙන පිට්ඨිපරිකම්මෙන ගන්ධකුටිපරිවෙණසම්මජ්ජනෙනාති එවමාදීහි කිච්චෙහි උපට්ඨහන්තො ‘‘ඉමාය නාම වෙලාය සත්ථු ඉදං නාම ලද්ධුං වට්ටති, ඉදං නාම කාතුං වට්ටතී’’ති චින්තෙත්වා තං තං නිප්ඵාදෙන්තො මහතිං දණ්ඩදීපිකං ගහෙත්වා එකරත්තිං ගන්ධකුටිපරිවෙණං නව වාරෙ අනුපරියායති. එවඤ්හිස්ස අහොසි ‘‘සචෙ මෙ ථිනමිද්ධං ඔක්කමෙය්‍ය, භගවති පක්කොසන්තෙ පටිවචනං දාතුං නාහං සක්කුණෙය්‍ය’’න්ති. තස්මා සබ්බරත්තිං දණ්ඩදීපිකං හත්ථෙන න මුඤ්චති, එවමෙතස්ස නිබද්ධුපට්ඨාකට්ඨානස්ස අලද්ධභාවං සන්ධාය වුත්තං **‘‘නො ච ඛො උපට්ඨාකට්ඨානං ලද්ධා’’**ති. **නිබද්ධුපට්ඨාකො නාම නත්ථී**ති නියතුපට්ඨාකො නාම නත්ථි. අනියතුපට්ඨාකා පන භගවතො පඨමබොධියං බහූ අහෙසුං, තෙ දස්සෙන්තො ආහ **‘‘කදාචි නාගසමාලත්ථෙරො’’**තිආදි. ඤාති ච සො පසත්ථතමගුණයොගතො සෙට්ඨො චාති **ඤාතිසෙට්ඨො. එවරූපෙසු ඨානෙසු අයමෙව පතිරූපොති** ආපදාසු ආමිසස්ස අභිසඞ්ඛරිත්වා දානං නාම ඤාතකෙනෙව කාතුං යුත්තතරන්ති අධිප්පායො.

මාරාවට්ටනායාති මාරෙන කතචිත්තාවට්ටනාය, මාරානුභාවෙන සඤ්ජාතචිත්තසම්මොහෙනාති වුත්තං හොති. තෙනෙවාහ **‘‘ආවට්ටෙත්වා මොහෙත්වා’’**තිආදි. **තිට්ඨන්තු…පෙ…. තම්පි මාරො ආවට්ටෙය්‍යාති** ඵුස්සස්ස භගවතො කාලෙ කතුපචිතස්ස අකුසලකම්මස්ස තදා ලද්ධොකාසවසෙන උපට්ඨිතත්තා. වුත්තඤ්හෙතං **අපදානෙ** –

> ‘‘ඵුස්සස්සාහං පාවචනෙ, සාවකෙ පරිභාසයිං;
> යවං ඛාදථ භුඤ්ජථ, මා ච භුඤ්ජථ සාලයො.
>
> ‘‘තෙන කම්මවිපාකෙන, තෙමාසං ඛාදිතං යවං;
> නිමන්තිතො බ්‍රාහ්මණෙන, වෙරඤ්ජායං වසිං තදා’’ති. (අප. ථෙර 1.39.88-89);

පරියුට්ඨිතචිත්තොති පරියොනද්ධචිත්තො, අභිභූතචිත්තොති අත්ථො. **ආවට්ටිතපරියොසානෙ ආගමිංසූති** මාරෙන ආවට්ටෙත්වා ගතෙ පච්ඡා ආගමිංසු. **අවිසහතායාති** අසක්කුණෙය්‍යතාය. **අභිහටභික්ඛායාති** පචිත්වා අභිහරියමානභික්ඛාය. **නිබද්ධදානස්සාති** ‘‘එත්තකං කාලං භගවතො දස්සාමා’’ති නිච්චභත්තවසෙන පරිච්ඡින්දිත්වා

ඨපිතදානස්ස. **අප්පිතවත්ථස්සාති** ‘‘ඉදං බුද්ධස්ස චතුපච්චයපරිභොගත්ථ’’න්ති විහාරං නෙත්වා දින්නවත්ථුනො. **න විසහතීති** න සක්කොති. **අභිහටභික්ඛාසඞ්ඛෙපෙනාති** අභිහටභික්ඛානීහාරෙන . **බ්‍යාමප්පභායාති** සමන්තතො බ්‍යාමමත්තාය පභාය. එත්ථ ච අනුබ්‍යඤ්ජනානං බ්‍යාමප්පභාය ච නිප්පභාකරණං අන්තරායොති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ **‘‘චන්දිමසූරියදෙවබ්‍රහ්මානම්පි හී’’**තිආදි. අනුබ්‍යඤ්ජනානං බ්‍යාමප්පභාය එකාබද්ධත්තා වුත්තං **‘‘අනුබ්‍යඤ්ජනබ්‍යාමප්පභාප්පදෙසං පත්වා’’**ති. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස අන්තරායො** නාම ඤෙය්‍යධම්මෙසු ආවරණං.

අස්සොසි ඛො භගවා උදුක්ඛලසද්දන්ති කිං සයමෙව උප්පන්නං උදුක්ඛලසද්දං අස්සොසීති චෙති ආහ **‘‘පත්ථපත්ථපුලකං කොට්ටෙන්තාන’’**න්තිආදි. **අත්ථසඤ්හිතන්ති** පයොජනසාධකං. **අනත්ථසඤ්හිතෙති** අනත්ථනිස්සිතෙ වචනෙ. ඝාතාපෙක්ඛං භුම්මවචනං. යස්මිඤ්ච යෙන ඝාතො නිප්ඵාදීයති, තස්සෙව තෙන ඝාතො කතො නාම හොතීති ආහ **‘‘මග්ගෙනෙව තාදිසස්ස වචනස්ස ඝාතො සමුච්ඡෙදොති වුත්තං හොතී’’**ති. සාමිඅත්ථෙ වා භුම්මවචනන්ති මඤ්ඤමානො එවමාහාති දට්ඨබ්බං. වචනස්ස ච සමුග්ඝාතො තම්මූලකිලෙසානං සමුග්ඝාතෙනාති වෙදිතබ්බං.

ආකරොති අත්තනො අනුරූපතාය සමරියාදං සපරිච්ඡෙදං ඵලං නිප්ඵාදෙතීති ආකාරො කාරණන්ති ආහ **‘‘ආකාරෙහීති කාරණෙහී’’**ති. **අට්ඨුප්පත්තියුත්තන්ති** පච්චුප්පන්නවත්ථුං නිස්සාය පවත්තං. **තාය පුච්ඡාය වීතික්කමං පාකටං කත්වාති** ‘‘සච්චං කිර ත්වං භික්ඛූ’’තිආදිපුච්ඡාය තෙන භික්ඛුනා කතවීතික්කමං පකාසෙත්වා, වීතික්කමප්පකාසනඤ්ච කිමත්ථමිදං සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙතීති අනුජානනත්ථං.

නත්ථි කිඤ්චි වත්තබ්බන්ති පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා න කිඤ්චි එත්ථ අපුබ්බං වත්තබ්බමත්ථීති දස්සෙති. තෙනාහ **‘‘පුබ්බෙ වුත්තමෙව හී’’**තිආදි. සාධු සාධූති ඉදං පසංසායං ආමෙඩිතවචනන්ති ආහ **‘‘ආයස්මන්තං ආනන්දං සම්පහංසෙන්තො’’**ති. **ද්වීසු ආකාරෙසූති** ධම්මදෙසනසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිසඞ්ඛාතෙසු ද්වීසු කාරණෙසු. **එකං ගහෙත්වාති** ධම්මං වා දෙසෙස්සාමාති එවං වුත්තකාරණං ගහෙත්වා. **එවංදුබ්භික්ඛෙති** එවං දුක්ඛෙන ලභිතබ්බා භික්ඛා එත්ථාති එවංදුබ්භික්ඛෙ කාලෙ, දෙසෙ වා. **දුල්ලභපිණ්ඩෙති** එතස්සෙව අත්ථදීපනං. භාජනාදිපරිහරණවසෙන බහුභණ්ඩිකතාය අභාවතො වුත්තං **‘‘ඉමාය සල්ලහුකවුත්තිතාය’’**ති. එත්තකමෙව අලං යාපෙතුන්ති උත්තරි පත්ථනාභාවතො පන **‘‘ඉමිනා ච සල්ලෙඛෙනා’’**ති වුත්තං. **දුබ්භික්ඛං විජිතන්ති** එත්ථ හි භික්ඛානං අභාවො **දුබ්භික්ඛං** ‘‘නිම්මක්ඛික’’න්තිආදීසු විය. භික්ඛාභාවොයෙව හි තංනිමිත්තචිත්තවිඝාතානං අභාවතො භික්ඛූහි විජිතො වසෙ වත්තිතො. **ලොභො විජිතොති** ආමිසහෙතු රත්තිච්ඡෙදවස්සච්ඡෙදසමුට්ඨාපකො ලොලුප්පාදොපි තෙසං නාහොසීති ආමිසලොලතාසඞ්ඛාතො ලොභො විජිතො. **ඉච්ඡාචාරො විජිතොති** ‘‘ආමිසහෙතු අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස උත්තරිමනුස්සධම්මප්පකාසනවසෙන ගුණවණ්ණං කත්වා ජීවිකං කප්පෙස්සාමා’’ති එවං පවත්තඉච්ඡාචාරස්ස අභාවතො යථාවුත්තො ඉච්ඡාචාරො විජිතො. චිත්තුප්පාදමත්තස්සපි අනුප්පන්නභාවං සන්ධාය **‘‘චින්තා වා’’**ති වුත්තං. පුනප්පුනානුසොචනවසෙන පන චිත්තපීළාපි නාහොසීති දස්සනත්ථං **‘‘විඝාතො වා’’**ති වුත්තං.

රත්තිච්ඡෙදො වාති සත්තාහකරණීයවසෙන ගන්ත්වා බහි අරුණුට්ඨාපනවසෙන රත්තිච්ඡෙදො වා න කතො සත්තාහකිච්චවසෙනපි කත්ථචි අගතත්තා. සත්තාහකිච්චවසෙන විප්පවාසඤ්හි සන්ධාය රත්තිච්ඡෙදොති අට්ඨකථාවොහාරො, තතොයෙව ච **වස්සූපනායිකක්ඛන්ධකවණ්ණනායං** (මහාව. අට්ඨ. 199) ‘‘අයං පනෙත්ථ පාළිමුත්තකරත්තිච්ඡෙදවිනිච්ඡයො’’ති වත්වා ‘‘ධම්මස්සවනත්ථාය අනිමන්තිතෙන ගන්තුං න වට්ටතී’’තිආදිනා සත්තාහකරණීයමෙව විභත්තං. **මහාඅට්ඨකථායම්පි** වුත්තං ‘‘සත්තාහකිච්චෙන ගන්ත්වා එකභික්ඛුනාපි රත්තිච්ඡෙදො වා න කතො’’ති. එවඤ්ච කත්වා රත්තිච්ඡෙදො නාම සත්තාහකරණීයවසෙන හොති, න අඤ්ඤථාති රත්තිච්ඡෙදලක්ඛණඤ්ච කථිතන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච පච්චයවෙකල්ලසඞ්ඛාතෙ වස්සච්ඡෙදකාරණෙ සති රත්තිච්ඡෙදස්සපි වුත්තත්තා යත්ථ වස්සච්ඡෙදකාරණං ලබ්භති, තත්ථ සත්තාහකිච්චෙන ගන්තුම්පි වට්ටතීති සිද්ධන්ති **චූළගණ්ඨිපදෙ මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** ච වුත්තං, තං සුවුත්තං වස්සූපනායිකක්ඛන්ධකෙ වස්සච්ඡෙදාධිකාරෙ –

> ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන අඤ්ඤතරස්මිං ආවාසෙ වස්සූපගතානං භික්ඛූනං ගාමො චොරෙහි වුට්ඨාසි. භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසුං. අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, යෙන ගාමො තෙන ගන්තු’’න්ති (මහාව. 201) –

එත්ථ ‘‘සචෙ ගාමො අවිදූරගතො හොති, තත්ථ පිණ්ඩාය චරිත්වා විහාරමෙව ආගන්ත්වා වසිතබ්බං. සචෙ දූරගතො, සත්තාහවාරෙන අරුණො උට්ඨාපෙතබ්බො. න සක්කා චෙ හොති, තත්ථෙව සභාගට්ඨානෙ වසිතබ්බ’’න්ති (මහාව. අට්ඨ. 201) ඉමිනා අට්ඨකථාවචනෙනපි සංසන්දනතො. තථා හි ගාමෙ වුට්ඨිතෙ භික්ඛාය අභාවතො වස්සච්ඡෙදෙපි අනාපත්තිං වදන්තෙන භගවතා ‘‘අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, යෙන ගාමො තෙන ගන්තු’’න්ති (මහාව. 201) වුත්තත්තා භික්ඛාය අභාවො වස්සච්ඡෙදකාරණං. තත්ථ ‘‘සචෙ දූරගතො, සත්තාහවාරෙන අරුණො උට්ඨාපෙතබ්බො’’ති (මහාව. අට්ඨ. 201) ඉදං අට්ඨකථාවචනං වස්සච්ඡෙදකාරණෙ සති සත්තාහකිච්චෙන ගන්තුම්පි වට්ටතීති ඉමමත්ථං සාධෙති.

යං පන වුත්තං **කෙනචි** –

> **‘‘රත්තිච්ඡෙදොති** සත්තාහකිච්චං සන්ධාය වුත්තො, සත්තාහකරණීයෙන ගන්ත්වා රත්තිච්ඡෙදො වා වස්සච්ඡෙදො වා එකභික්ඛුනාපි න කතොති වුත්තං කිර මහාඅට්ඨකථායං, තස්මා වස්සච්ඡෙදස්ස කාරණෙ සති

සත්තාහකිච්චං කාතුං වට්ටතීති එකෙ. විනයධරා පන න ඉච්ඡන්ති, තස්මා අට්ඨකථාධිප්පායො වීමංසිතබ්බො''ති.

තං පන සයං සම්මූළ්හස්ස පරෙසං මොහුප්පාදනමත්තං. න හි විනයධරානං අනිච්ඡාය කාරණං දිස්සති අට්ඨකථාය විරුජ්ඣනතො යුත්තිඅභාවතො ච. යඤ්හි කාරණං වස්සච්ඡෙදෙපි අනාපත්තිං සාධෙති, තස්මිං සති විනා වස්සච්ඡෙදං සත්තාහකිච්චෙන ගන්තුං න වට්ටතීති කා නාම යුත්ති. ''පච්ඡිමිකාය තත්ථ වස්සං උපගච්ඡාමා''ති ඉදං තෙසං භික්ඛූනං අනුරූපපරිවිතක්කනපදීපනං, න පන විසෙසත්ථපරිදීපනං. තථා හි දුබ්භික්ඛතාය වස්සච්ඡෙදකරණසබ්භාවතො පුරිමිකාය තාව වස්සච්ඡෙදෙපි අනාපත්ති. පච්ඡිමිකායං අනුපගන්තුකාමතාය ගමනෙපි නත්ථි දොසො පච්ඡිමිකාය වස්සූපනායිකදිවසස්ස අසම්පත්තභාවතො.

න කිස්මිඤ්චි මඤ්ඤන්තීති කිස්මිඤ්චි ගුණෙ සම්භාවනවසෙන න මඤ්ඤන්ති. **පකාසෙත්වාති** පටිලද්ධජ්ඣානාදිගුණවසෙන පකාසෙත්වා. ''පච්ඡා සීලං අධිට්ඨහෙය්‍යාමා''ති වුත්තනයෙන කුච්ඡිපටිජග්ගනෙ සති තථාපවත්තඉච්ඡාචාරස්ස අපරිසුද්ධභාවතො ආජීවසුද්ධියා ච අභාවතො පුන වායමිත්වා සංවරෙ පතිට්ඨාතබ්බන්ති ආහ **''පච්ඡා සීලං අධිට්ඨහෙය්‍යාමා''**ති.

කිං ඉදන්ති ගරහණවසෙන වුත්තං. සාලිතණ්ඩුලෙහි සම්පාදිතං මංසෙන උපසිත්තං ඔදනං **සාලිමංසොදනං. අතිමඤ්ඤිස්සතීති** අවඤ්ඤාතකරණවසෙන අතික්කමිත්වා මඤ්ඤිස්සති, ලාමකං නිහීනං කත්වා මඤ්ඤිස්සතීති වුත්තං හොති . තෙනාහ **''ඔඤ්ඤාතං අවඤ්ඤාතං කරිස්සතී''**ති. හෙට්ඨා කත්වා නිහීනං කත්වා ඤාතං **ඔඤ්ඤාතං. අවඤ්ඤාතන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. **ස්වායන්ති** සො අයං ජනපදො. **ඉමාය පටිපත්තියාති** වෙරඤ්ජායං පුරිතාය සුදුක්කරාය පටිපත්තියා. **තුම්හෙ නිස්සායාති** තුම්හාකං ඉමං අප්පිච්ඡපටිපදං නිස්සාය. **සබ්‍රහ්මචාරීසඞ්ඛාතාති** ඡබ්බග්ගියාදයො වුත්තා. **තුම්හාකං අන්තරෙ නිසීදිත්වාති** තුම්හාකං මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා, තුම්හෙහි සද්ධිං නිසීදිත්වාති වුත්තං හොති. **ඔමානන්ති** අතිමානං. අතිමානොයෙව හෙත්ථ නිහීනතාය ''ඔමාන''න්ති වුත්තො, න පන හීළෙත්වා මඤ්ඤනං. තුම්හෙහි, ආනන්ද, සප්පුරිසෙහි විජිතං සාලිමංසොදනං පච්ඡිමා ජනතා අතිමඤ්ඤිස්සතීති එවමෙත්ථ පාළිං යොජෙත්වා අත්ථං වණ්ණයන්ති. ඉදං වුත්තං හොති – යං ලද්ධං, තෙනෙව තුස්සිත්වා සාලිමංසොදනපත්ථනාය ඡින්නතත්තා ච තුම්හෙහි විජිතං අභිභූතං සාලිමංසොදනං පච්ඡිමා ජනතා තත්ථ පත්ථනං ඡින්දිතුං අසමත්ථතාය අතිමඤ්ඤිස්සතීති.

දුබ්භික්ඛකථා නිට්ඨිතා.

මහාමොග්ගල්ලානස්ස සීහනාදකථා

17. ආයස්මාති වා දෙවානංපියාති වා භද්දභවන්ති වා පියසමුදාචාරො එසොති ආහ **''ආයස්මාති පියවචනමෙත''**න්ති. විඤ්ඤුජාතිකා හි පරං පියෙන සමුදාචරන්තා ''භව''න්ති වා ''දෙවානංපියා''ති වා ''ආයස්මා''ති වා සමුදාචරන්ති, තස්මා සම්මුඛා සම්බොධනවසෙන ආවුසොති, තිරොක්ඛං ආයස්මාති අයම්පි සමුදාචාරො. තයිදං පියවචනං ගරුගාරවසප්පතිස්සවසෙන වුච්චතීති ආහ **''ගරුගාරවසප්පතිස්සාධිවචනමෙත''**න්ති. ගුණමහත්තතාය මහාමොග්ගල්ලානො, න චූළමොග්ගල්ලානස්ස අත්ථිතායාති ආහ **''මහා ච සො ගුණමහන්තතායා''**ති. **පප්පටකොජන්ති** පථවීසන්ධාරකං උදකං ආහච්ච ඨිතෙ මහාපථවියා හෙට්ඨිමතලෙ සමුට්ඨිතං උදකොසෙන අජ්ඣොත්ථටෙ භූමිප්පදෙසෙ සඤ්ජාතකද්දමපටලසදිසං අතිමධුරපථවිමණ්ඩං. **න මෙ තං අස්ස පතිරූපන්ති** තං අනාපුච්ඡා කරණං න මෙ අනුච්ඡවිකං භවෙය්‍යාති අත්ථො. අනාපුච්ඡා කරොන්තෙන ච යථා භගවා ඉච්ඡිතිච්ඡිතං කිඤ්චි අනාපුච්ඡා කරොති, එවමහම්පීති භගවතා සමානං කත්වා අත්තානං මානෙන කතං විය භවිස්සතීති ආහ **''යුගග්ගාහො විය භගවතා සද්ධිං කතො භවෙය්‍යා''**ති. පරෙන හි සද්ධිං අත්තානං යුගං යුගළං සමානං කත්වා ගාහො, තස්ස මම වා කො විසෙසොති ගහණං **යුගග්ගාහො.**

සම්පන්නන්ති සම්පත්තියුත්තං. සා පනෙත්ථ රසසම්පත්ති අධිප්පෙතා සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො. තෙනාහ **''සම්පන්නන්ති මධුරං සාදුරසන්ති අත්ථො''**ති. තිවිධඤ්හි සම්පන්නං පරිපුණ්ණසමඞ්ගීමධුරවසෙන. තත්ථ –

''සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුවා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
පටිවෙදෙමි තෙ බ්‍රහ්මෙ, න නෙ වාරෙතුමුස්සහෙ''ති. (ජා. 1.14.1) –

ඉදං **පරිපුණ්ණසම්පන්නං** නාම. පරිපුණ්ණම්පි හි සමන්තතො පන්නං පත්තන්ති සම්පන්නන්ති වුච්චති. ''ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො''ති (විභ. 511) ඉදං **සමඞ්ගීසම්පන්නං** නාම. සමඞ්ගීපි හි සම්මදෙව පන්නො ගතො උපගතොති සම්පන්නොති වුච්චති. ''තත්‍රස්ස රුක්ඛො සම්පන්නඵලො ච උපපන්නඵලො චා''ති (ම. නි. 2.48) ඉදං **මධුරසම්පන්නං** නාම. තත්ථ මධුරසම්පන්නං ඉධාධිප්පෙතන්ති වෙදිතබ්බං. **උපපන්නඵලොති** බහුඵලො. **අස්සාති** පථවියා හෙට්ඨිමතලස්ස. **ඔපම්මනිදස්සනත්ථන්ති** උපමාය නිදස්සනත්ථං. **අනීළකන්ති** නිද්දොසං. නිද්දොසතා චෙත්ථ මක්ඛිකාදිරහිතතායාති ආහ

‘‘නිම්මක්ඛික’’න්තිආදි. නත්ථි එත්ථ මක්ඛිකාති නිම්මක්ඛිකං. මක්ඛිකාසද්දෙන චෙත්ථ මක්ඛිකණ්ඩකම්පි සාමඤ්ඤතො ගහිතන්ති වදන්ති. තෙනෙව **තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං ‘‘නිම්මක්ඛිකන්ති ඉමස්සෙවත්ථං පකාසෙතුං නිම්මක්ඛිකණ්ඩකන්ති වුත්තං, මක්ඛිකාහි තාසං අණ්ඩකෙහි ච විරහිතන්ති අත්ථො’’ති. අයං පනෙත්ථ අම්හාකං ඛන්ති ‘‘මක්ඛිකානං අණ්ඩානි මක්ඛිකණ්ඩානි, නත්ථි එත්ථ මක්ඛිකණ්ඩානීති නිම්මක්ඛිකණ්ඩන්ති. ඉමිනා මක්ඛිකානං අණ්ඩෙහි රහිතතා වුත්තා, ‘නිම්මක්ඛික’න්ති ඉමිනා පන මක්ඛිකානංයෙව අභාවො වුත්තො’’ති. **එතං කිර මධූති** ඛුද්දකමක්ඛිකාහි කතමධු. **සබ්බමධූහීති** මහාමක්ඛිකභමරමක්ඛිකාදිකතෙහි. **අග්ගන්ති** උත්තමං. **සෙට්ඨන්ති** පසත්ථතමං. **සුරසන්ති** සොභනරසං. **ඔජවන්තන්ති** අච්චන්තමොජසම්පන්නං.

ආයාචනවචනමෙතන්ති ඉමිනා සම්පටිච්ඡනසම්පහංසනාදිඅත්ථං නිවත්තෙති. **එකං හත්ථන්ති** එකං පාණිතලං. **‘‘අභිනිම්මිනිස්සාමී’’**ති වුත්තමත්ථං පකාසෙතුං **‘‘පථවීසදිසං කරිස්සාමී’’**ති වුත්තං. **අයං නු ඛො පථවී, උදාහු න අයන්ති** ඉමිනා නිම්මිතපථවියා පකතිපථවියා ච සන්දිස්සමානත්තා ‘‘එසා නු ඛො අම්හාකං පථවී, උදාහු අඤ්ඤා’’ති උප්පජ්ජමානකුක්කුච්චං දස්සෙති. නිබද්ධවිපුලාගමො ගාමො **නිගමො,** පවත්තිතමහාආයො මහාගාමොති වුත්තං හොති. **න වා එස විපල්ලාසොති** පුබ්බපක්ඛං නිදස්සෙති. කස්මා පනෙස විපල්ලාසො න හොතීති ආහ **‘‘අචින්තෙය්‍යො හි ඉද්ධිමතො ඉද්ධිවිසයො’’**ති. ඉද්ධිබලෙනෙව තෙසං සත්තානං තාදිසො විපල්ලාසො න භවිස්සතීති අධිප්පායො. ඉදානි අඤ්ඤථා විපල්ලාසප්පටිලාභං දස්සෙන්තො ආහ **‘‘එවං පනා’’**තිආදි. **ගරහන්තාති** සම්මුඛා ගරහන්තා. **උපවදන්තාති** පරම්මුඛා අක්කොසන්තා.

නනු ච උත්තරකුරුං පිණ්ඩාය ගමනං පටිසෙධෙත්වා විපල්ලාසම්පි සත්තා පටිලභෙය්‍යුන්ති කාරණං න වුත්තං, තස්මා කිමෙත්ථ කාරණන්ති ආහ **‘‘තත්ථ කිඤ්චාපී’’**තිආදි. යදිපි න වුත්තං, තථාපි ‘‘විපල්ලාසම්පි සත්තා පටිලභෙය්‍යු’’න්ති පුබ්බෙ අධිකතත්තා තෙනෙව කාරණෙන පිණ්ඩාය උත්තරකුරුගමනම්පි භගවතා පටිසිද්ධන්ති විඤ්ඤායති, තස්මා තදෙව කාරණං ඉධාපි ගහෙතබ්බන්ති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බ’’**න්ති. **විපල්ලාසම්පි සත්තා පටිලභෙය්‍යුන්ති** ඉදං ඉධ අවුත්තම්පි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බන්ති අධිප්පායො. අත්ථොපි චස්ස වුත්තසදිසමෙව වෙදිතබ්බොති. ‘‘එවං පන විපල්ලාසං පටිලභෙය්‍යු’’න්තිආදිනා පච්ඡා වුත්තමෙව අත්ථවිකප්පං සන්ධාය වදති. යං පන තත්ථ වුත්තං ‘‘තෙ ගුණෙ නිබ්බත්තෙත්වා දුබ්භික්ඛකාලෙ පථවිං පරිවත්තෙත්වා පප්පටකොජං පරිභුඤ්ජිංසූ’’ති, තං අපනෙත්වා තෙ ගුණෙ නිබ්බත්තෙත්වා දුබ්භික්ඛකාලෙ උත්තරකුරුං ගන්ත්වා පිණ්ඩාය චරිත්වා පරිභුඤ්ජිංසූති එවමෙත්ථ යොජනා කාතබ්බා. **එකෙන පදවීතිහාරෙනාති** එත්ථ පදස්ස වීතිහරණං නික්ඛිපනං පදවීතිහාරො, පදනික්ඛෙපො, තස්මා එකෙන පදනික්ඛෙපෙනාති වුත්තං හොති. එකෙන පදවීතිහාරෙන අතික්කමිතබ්බට්ඨානඤ්ච සමගමනෙන ද්වින්නං පදානං අන්තරෙ මුට්ඨිරතනමත්තං, තස්මා. **මාතිකාමත්තං අධිට්ඨහිත්වාති** මුට්ඨිරතනප්පමාණං මාතිකාමත්තං අධිට්ඨායාති අත්ථො.

නිට්ඨිතා මහාමොග්ගල්ලානස්ස සීහනාදකථා.

විනයපඤ්ඤත්තියාචනකථා

18. **විනයපඤ්ඤත්තියාති** පුබ්බෙ අපඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං සන්ධාය වුත්තං. ථෙරො හි පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානි ඨපෙත්වා ඉදානි පඤ්ඤපෙතබ්බසික්ඛාපදානි පාතිමොක්ඛුද්දෙසඤ්ච සන්ධාය ‘‘එතස්ස භගවා කාලො, එතස්ස සුගත කාලො, යං භගවා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙය්‍ය, උද්දිසෙය්‍ය පාතිමොක්ඛ’’න්ති (පාරා. 21) ආහ. භගවතාපි –

> ‘‘කො නු ඛො, භන්තෙ, හෙතු, කො පච්චයො, යෙන පුබ්බෙ අප්පතරානි චෙව සික්ඛාපදානි අහෙසුං, බහුතරා ච භික්ඛූ අඤ්ඤාය සණ්ඨහිංසු. කො පන, භන්තෙ, හෙතු, කො පච්චයො, යෙන එතරහි බහුතරානි චෙව සික්ඛාපදානි හොන්ති, අප්පතරා ච භික්ඛූ අඤ්ඤාය සණ්ඨහන්තීති. එවමෙතං, භද්දාලි, හොති, සත්තෙසු හායමානෙසු සද්ධම්මෙ අන්තරධායමානෙ බහුතරානි චෙව සික්ඛාපදානි හොන්ති, අප්පතරා ච භික්ඛූ අඤ්ඤාය සණ්ඨහන්තීති. න තාව, භද්දාලි, සත්ථා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙති, යාව න ඉධෙකච්චෙ ආසවට්ඨානීයා ධම්මා සඞ්ඝෙ පාතුභවන්ති’’ති –

ඉමස්මිං **භද්දාලිසුත්තෙ** (ම. නි. 2.145) විය එකච්චෙසු පඤ්ඤත්තෙසුපි තතො පරං පඤ්ඤපෙතබ්බානි සන්ධාය ‘‘න තාව, සාරිපුත්ත, සත්ථා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙතී’’ති වුත්තං. ඉධෙව ච අට්ඨකථායං ‘‘සාමම්පි පචනං සමණසාරුප්පං න හොති, න ච වට්ටතී’’ති වචනං ‘‘රත්තිච්ඡෙදො වා වස්සච්ඡෙදො වා න කතො’’ති වචනඤ්ච පුබ්බෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදානං සබ්භාවෙ පමාණන්ති දට්ඨබ්බං. සෙසසික්ඛාපදානඤ්චෙව පාතිමොක්ඛුද්දෙසස්ස ච ථෙරස්ස ආයාචනෙන පඤ්ඤත්තත්තා **‘‘මූලතො පභුති නිදානං දස්සෙතු’’**න්ති ආහ. **රහොගතස්සාති** රහො ජනවිවිත්තං ඨානං උපගතස්ස. තෙන ගණසඞ්ගණිකාභාවෙන ථෙරස්ස කායවිවෙකමාහ. **පටිසල්ලීනස්සාති** නානාරම්මණචාරතො චිත්තස්ස නිවත්තියා පටි සම්මදෙව නිලීනස්ස තත්ථ අවිසටචිත්තස්ස. තෙන චිත්තසඞ්ගණිකාභාවෙනස්ස පුබ්බභාගියං චිත්තවිවෙකමාහ. **චිරන්ති** කාලාපෙක්ඛං අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. **චිරාති** චිරකාලයුත්තා ඨිති අභෙදෙන වුත්තා.

එතං න සක්කොතීති එතං විනිච්ඡිනිතුං න සක්කොති. අට්ඨකථායං වුත්තනයං දස්සෙත්වා ඉදානි ථෙරවාදං දස්සෙන්තො ආහ “**මහාපදුමත්ථෙරො පනා**”තිආදි. අට්ඨකථායම්පි ‘‘න සක්කොතී’’ති ඉදං යස්මා ජානමානොපි සම්මදෙව පරිච්ඡින්දිතුං න සක්කොති, තස්මා වුත්තන්ති වදන්ති. **සොළසවිධාය පඤ්ඤාය මත්ථකං පත්තස්සාති මජ්ඣිමනිකායෙ අනුපදසුත්තන්තදෙසනාය** (ම. නි. 3.93) –

‘‘මහාපඤ්ඤො භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො, පුථුපඤ්ඤො භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො, හාසපඤ්ඤො භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො, ජවනපඤ්ඤො භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො, තික්ඛපඤ්ඤො භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො, නිබ්බෙධිකපඤ්ඤො භික්ඛවෙ සාරිපුත්තො’’ති –

එවමාගතා මහාපඤ්ඤාදිකා ඡ, තස්මිංයෙව සුත්තෙ ආගතා නවානුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිපඤ්ඤා, අරහත්තමග්ගපඤ්ඤාති ඉමාසං සොළසප්පභෙදානං පඤ්ඤානං සාවකවිසයෙ උක්කට්ඨකොටිප්පත්තස්ස.

කස්මා පනෙත්ථ භගවා විපස්සීආදීනං සත්තන්නංයෙව බුද්ධානං බ්‍රහ්මචරියස්ස චිරට්ඨිතිකාචිරට්ඨිතිකභාවං කථෙසි, න බුද්ධවංසදෙසනායං විය පඤ්චවීසතියා බුද්ධානං, තතො වා පන භියොති? යෙසං සම්මාසම්බුද්ධානං පටිවෙධසාසනං එකංසතො නිච්ඡයෙන අජ්ජාපි ධරති, න අන්තරහිතං, තෙ එව කිත්තෙන්තො විපස්සීආදීනංයෙව භගවන්තානං බ්‍රහ්මචරියස්ස චිරට්ඨිතිකාචිරට්ඨිතිකභාවං ඉධ කථෙසි. තෙසංයෙව හි සාවකා තදා චෙව එතරහි ච සුද්ධාවාසභූමියං ඨිතා, න අඤ්ඤෙසං පරිනිබ්බුතත්තා. සිද්ධත්ථතිස්සඵුස්සානං කිර බුද්ධානං සාවකා සුද්ධාවාසෙසු උප්පන්නා උප්පත්තිසමනන්තරමෙව ඉමස්මිං සාසනෙ උපකාදයො විය අරහත්තං අධිගන්ත්වා න චිරස්සෙව පරිනිබ්බායිංසු, න තත්ථ තත්ථ සාවකා යාවතායුකං අට්ඨංසූති වදන්ති. අපුබ්බාචරිමනියමො පන අපරාපරං සංසරණකසත්තාවාසවසෙන එකිස්සා ලොකධාතුයා ඉච්ඡිතොති න තෙනෙතං විරුජ්ඣතීති දට්ඨබ්බං.

19. අසාධාරණො හෙතු, සාධාරණො පච්චයොති එවමාදිවිභාගෙන ඉධ පයොජනං නත්ථි, විපස්සීආදීනං පන බ්‍රහ්මචරියස්ස අචිරට්ඨිතිකතාය චිරට්ඨිතිකතාය ච කාරණපුච්ඡාපරත්තා චොදනායාති ආහ “**හෙතු පච්චයොති උභයමෙතං කාරණාධිවචන**”න්ති. හිනොති තෙන ඵලන්ති හෙතූති කරණසාධනොයං හෙතුසද්දොති ආහ “**තෙන තස්ස ඵල**”න්තිආදි. කත්තුසාධනොපි හෙතුසද්දො නො න යුජ්ජති හිනොති ඵලස්ස හෙතුභාවං උපගච්ඡතීති හෙතූති. තං පටිච්ච එති පවත්තතීති තං කාරණං පටිච්ච තස්ස ඵලං එති පවත්තති නිබ්බත්තතීති අත්ථො.

කිලාසුනො අහෙසුන්ති අප්පොස්සුක්කා අහෙසුං, නිරුස්සාහා අහෙසුන්ති අත්ථො. සා පන නිරුස්සාහතා න ආලසියවසෙනාති ආහ “**න ආලසියකිලාසුනො**”ති, ආලසියවසෙන කිලාසුනො නාහෙසුන්ති අත්ථො. තත්ථ කාරණමාහ “**න හී**”තිආදි. **ආලසියං වාති** ඉමිනා ථිනමිද්ධවසප්පවත්තානං අකුසලානං අභාවමාහ. **ඔසන්නවීරියතා වාති** ඉමිනා පන ‘‘ආලසියාභාවෙපි අන්තමසො අන්නභාරනෙසාදානම්පි සක්කච්චංයෙව ධම්මං දෙසෙති’’ති වචනතො යස්ස කස්සචිපි ධම්මදෙසනාය නිරුස්සාහතා නත්ථීති දීපෙති සබ්බෙසං සමකෙනෙව උස්සාහෙන ධම්මදෙසනාය පවත්තනතො. තෙනාහ “**බුද්ධා හී**”තිආදි. **ඔසන්නවීරියාති** ඔහීනවීරියා, අප්පොස්සුක්කාති අත්ථො. **උස්සන්නවීරියාති** අධිකවීරියා, මහුස්සාහාති අත්ථො. **වෙගෙනාති** ජවෙන. ධම්මෙ ගරු එතෙසන්ති **ධම්මගරුනො**. ධම්මෙ ගාරවමෙතෙසන්ති **ධම්මගාරවා**. විපස්සිස්ස භගවතො කාලෙ අසීති වස්සසහස්සානි ආයුප්පමාණං සිඛිස්ස සත්තති වස්සසහස්සානි, වෙස්සභුස්ස සට්ඨිවස්සසහස්සානි ආයුප්පමාණන්ති ආහ “**තෙසං කිර කාලෙ දීඝායුකා සත්තා**”ති. **අභිසමෙන්තීති** පටිවිජ්ඣන්ති.

නිද්දොසතායාති වීතික්කමදොසස්ස අභාවතො. ‘‘ඉමස්මිං වීතික්කමෙ අයං නාම ආපත්තී’’ති එවං ආපත්තිවසෙන අපඤ්ඤපෙත්වා ‘‘පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොතී’’තිආදිනා (දී. නි. 1.8, 194) ධම්මදෙසනාවසෙන ඔවාදසික්ඛාපදානංයෙව පඤ්ඤත්තත්තා වුත්තං “**සත්තාපත්තික්ඛන්ධවසෙන ආණාසික්ඛාපදං අපඤ්ඤත්ත**”න්ති. ඡන්නං ඡන්නං වස්සානං අච්චයෙනාති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො. අථ වා ඡන්නං ඡන්නං වස්සානං ඔසානදිවසං අපෙක්ඛිත්වා “**සකිං සකි**”න්ති වුත්තත්තා තදපෙක්ඛමිදං සාමිවචනං. සකලජම්බුදීපෙ සබ්බොපි භික්ඛුසඞ්ඝො එකස්මිංයෙව ඨානෙ උපොසථං අකාසීති සම්බන්ධො. කතමං තං ඨානන්ති ආහ “**බන්ධුමතියා රාජධානියා**”තිආදි. ඉසිපතනං තෙන සමයෙන ඛෙමං නාම උය්‍යානං හොති, මිගානං පන අභයවාසත්ථාය දින්නත්තා මිගදායොති වුච්චති. තං සන්ධාය වුත්තං “**ඛෙමෙ මිගදායෙ**”ති.

අබ්බොකිණ්ණානි දසපි වීසතිපි භික්ඛුසහස්සානි වසන්තීති විසභාගපුග්ගලෙහි අසංසට්ඨානි දසපි වීසතිපි භික්ඛූනං සහස්සානි වසන්ති. **දීඝනිකායට්ඨකථායං** පන ‘‘තෙ සබ්බෙපි ද්වාදසසහස්සභික්ඛුගණ්හනකා මහාවිහාරා අභයගිරිචෙතියපබ්බතචිත්තලපබ්බතවිහාරසදිසා ච අහෙසු’’න්ති වුත්තං. **උපොසථාරොචිකාති** උපොසථාරොචනකා. තා කිර දෙවතා එකම්හි වස්සෙ නික්ඛන්තෙ තත්ථ තත්ථ ගන්ත්වා ආරොචෙන්ති ‘‘නික්ඛන්තං ඛො, මාරිසා, එකං වස්සං, පඤ්ච දානි වස්සානි සෙසානි, පඤ්චන්නං වස්සානං අච්චයෙන බන්ධුමතී රාජධානී උපසඞ්කමිතබ්බා පාතිමොක්ඛුද්දෙසායා’’ති. තථා ද්වීසු වස්සෙසු නික්ඛන්තෙසු ‘‘නික්ඛන්තානි ඛො, මාරිසා, ද්වෙ වස්සානි , චත්තාරි වස්සානි සෙසානි, චතුන්නං වස්සානං අච්චයෙන බන්ධුමතී රාජධානී උපසඞ්කමිතබ්බා පාතිමොක්ඛුද්දෙසායා’’ති ආරොචෙන්ති. ඉමිනාව නයෙන තීසු චතූසු පඤ්චසු වස්සෙසු අතික්කන්තෙසු ආරොචෙන්ති. තෙන වුත්තං “**මාරිසා එකං වස්සං අතික්කන්ත**”න්තිආදි. **සානුභාවාති** ඉද්ධානුභාවෙන සානුභාවා. **තෙ කිර භික්ඛූති** යෙ දෙවතානුභාවෙන

ගච්ඡන්ති, තෙ සන්ධාය වදති. **පාචීනසමුද්දන්තෙති** පාචීනසමුද්දස්ස සමීපදෙසෙ. **ගමියවත්තන්ති** ගමිකෙහි කාතබ්බං සෙනාසනපටිජග්ගනාදිවත්තං. **උපොසථග්ගන්ති** උපොසථකරණට්ඨානං. **ගතාව හොන්තීති** දෙවතානුභාවෙන ගතා එව හොන්ති. **තෙති** අත්තනො අත්තනො ආනුභාවෙන දෙවතානුභාවෙන ච ගතා සබ්බෙපි.

ඛන්තී පරමන්තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.90; ධ. ප. අට්ඨ. 2.185) පරූපවාදං පරාපකාරං සීතුණ්හාදිභෙදඤ්ච ගුණොපරොධං ඛමති සහති අධිවාසෙතීති **ඛන්ති**. සා පන සීලාදීනං පටිපක්ඛධම්මෙ සවිසෙසං තපති සන්තපති විධමතීති **පරමං** උත්තමං **තපො**. තිතික්ඛනං ඛමනං **තිතික්ඛා**. ඛන්තියායෙවෙතං වෙවචනං. අක්ඛරචින්තකා හි ඛමායං තිතික්ඛාසද්දං වණ්ණෙන්ති, තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො “තිතික්ඛාසඞ්ඛාතා අධිවාසනඛන්ති නාම උත්තමං තපො”ති. **නිබ්බානං පරමං වදන්ති බුද්ධාති** භවෙන භවන්තරං විනාති භවනිකන්තිභාවෙන සංසිබ්බති, සතණ්හස්සෙව වා ආයතිං පුනබ්භවභාවතො ඵලෙන සද්ධිං කම්මං විනාති සංසිබ්බතීති වානන්ති සඞ්ඛ්‍යං ගතාය තණ්හාය නික්ඛන්තං නිබ්බානං තත්ථ තස්සා සබ්බසො අභාවතො. තං නිබ්බානං පන සන්තපණීතනිපුණසිවඛෙමාදිනා සබ්බාකාරෙන පරමන්ති වදන්ති බුද්ධා.

න හි පබ්බජිතො පරූපඝාතීති යො අධිවාසනඛන්තිරහිතත්තා පරං උපඝාතෙති බාධති විහිංසති, සො පබ්බජිතො නාම න හොති පබ්බාජෙතබ්බධම්මස්ස අපබ්බාජනතො. චතුත්ථපාදො පන තතියපාදස්සෙව වෙවචනං අනත්ථන්තරත්තා. “න හි පබ්බජිතො”ති එතස්ස හි “න සමණො හොති”ති වෙවචනං. “පරූපඝාතී”ති එතස්ස “පරං විහෙඨයන්තො”ති වෙවචනං. අථ වා **පරූපඝාතීති** සීලූපඝාතී. සීලඤ්හි උත්තමට්ඨෙන “පර”න්ති වුච්චති පරසද්දස්ස සෙට්ඨවාචකත්තා “පුග්ගලපරොපරඤ්ඤූ”තිආදීසු විය. යො ච සමණො පරං යං කඤ්චි සත්තං විහෙඨයන්තො පරූපඝාතී හොති අත්තනො සීලවිනාසකො, සො පබ්බජිතො නාම න හොතීති අත්ථො. අථ වා යො අධිවාසනඛන්තියා අභාවා පරූපඝාතී හොති, පරං අන්තමසො ඩංසමකසම්පි ජීවිතා වොරොපෙති, සො න හි පබ්බජිතො. කිං කාරණා? පාපමලස්ස අපබ්බාජිතත්තා අනීහටත්තා. “පබ්බාජයමත්තනො මලං, තස්මා පබ්බජිතොති වුච්චතී”ති (ධ. ප. 388) ඉදඤ්හි පබ්බජිතලක්ඛණං . යොපි නහෙව ඛො උපඝාතෙති න මාරෙති, අපිච දණ්ඩාදීහි විහෙඨෙති, සොපි පරං විහෙඨයන්තො සමණො න හොති. කිංකාරණා? විහෙසාය අසමිතත්තා. සමිතත්තා සමණොති වුච්චතීති ඉදඤ්හි සමණලක්ඛණං. “සමිතත්තා හි පාපානං, සමණොති පවුච්චතී”ති (ධ. ප. 265) හි වුත්තං.

අපිච භගවා භික්ඛූනං පාතිමොක්ඛං උද්දිසන්තො පාතිමොක්ඛකථාය ච සීලප්පධානත්තා සීලස්ස ච විසෙසතො දොසො පටිපක්ඛොති තස්ස නිග්ගණ්හනවිධිං දස්සෙතුං ආදිතො **“ඛන්තී පරමං තපො”**ති ආහ. තෙන අනිට්ඨස්ස පටිහනනූපායො වුත්තො, තිතික්ඛාග්ගහණෙන පන ඉට්ඨස්ස, තදුභයෙනපි උප්පන්නං අරතිං උප්පන්නං රතිං අභිභුය්‍ය විහරතීති අයමත්ථො දස්සිතො. තණ්හාවානස්ස වූපසමනතො නිබ්බානං පරමං වදන්ති බුද්ධා. තත්ථ ඛන්තිග්ගහණෙන පයොගවිපත්තියා අභාවො දස්සිතො, තිතික්ඛාග්ගහණෙන ආසයවිපත්තියා අභාවො. තථා ඛන්තිග්ගහණෙන පරාපරාධසහතා, තිතික්ඛාග්ගහණෙන පරෙසු අනපරජ්ඣනා දස්සිතා. එවං කාරණමුඛෙන අන්වයතො පාතිමොක්ඛං දස්සෙත්වා ඉදානි බ්‍යතිරෙකතො තං දස්සෙතුං **“න හී”**තිආදි වුත්තං. තෙන යථා සත්තානං ජීවිතා වොරොපනං පරං පාණිලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි විහෙඨනඤ්ච “පරූපඝාතො පරං විහෙඨන”න්ති වුච්චති, එවං තෙසං සාපතෙය්‍යාවහරණං පරාමසනං විසංවාදනං අඤ්ඤමඤ්ඤභෙදනං ඵරුසවචනෙන මම්මඝට්ටනං නිරත්ථකවිප්පලාපො පරසන්තකාභිජ්ඣානං උච්ඡෙදචින්තනං මිච්ඡාභිනිවෙසනඤ්ච උපඝාතො පරවිහෙඨනඤ්ච හොතීති යස්ස කස්සචි අකුසලස්ස කම්මපථස්ස කම්මස්ස ච කරණෙන පබ්බජිතො සමණො ච න හොතීති දස්සෙති.

දුතියගාථාය **සබ්බපාපස්සාති** සබ්බාකුසලස්ස සබ්බස්සපි ද්වාදසාකුසලස්ස සබ්බචිත්තුප්පාදසඞ්ගහිතස්ස සාවජ්ජධම්මස්ස. **අකරණන්ති** අනුප්පාදනං. කරණඤ්හි නාම තස්ස අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදනන්ති තප්පටික්ඛෙපතො අකරණං අනුප්පාදනං. **කුසලස්සාති** චතුභූමිකකුසලස්ස. “කුසලස්සා”ති හි ඉදං “එතං බුද්ධාන සාසන”න්ති වක්ඛමානත්තා අරියමග්ගධම්මෙ තෙසඤ්ච සම්භාරභූතෙ තෙභූමිකකුසලෙ ධම්මෙ බොධෙති. **උපසම්පදාති** උපසම්පාදනං. තං පන අත්ථතො තස්ස කුසලස්ස සමධිගමො පටිලාභො. **සචිත්තපරියොදපනන්ති** අත්තනො චිත්තස්ස ජොතනං චිත්තස්ස පභස්සරභාවකරණං සබ්බසො පරිසොධනං. තං පන අරහත්තෙන හොති. එත්ථ ච යස්මා අග්ගමග්ගසමඞ්ගිනො චිත්තං සබ්බසො පරියොදපීයති නාම, අග්ගඵලක්ඛණෙ පන පරියොදපිතං හොති පුන පරියොදපෙතබ්බතාය අභාවතො, තස්මා පරිනිට්ඨිතපරියොදපනතං සන්ධාය වුත්තං “තං පන අරහත්තෙන හොතී”ති. ඉති සීලසංවරෙන සබ්බපාපං පහාය ලොකියලොකුත්තරාහි සමථවිපස්සනාහි කුසලං සම්පාදෙත්වා අරහත්තඵලෙන චිත්තං පරියොදපෙතබ්බන්ති එතං බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො අනුසිට්ඨී.

තතියගාථාය **අනූපවාදොති** වාචාය කස්සචි අනූපවදනං. **අනූපඝාතොති** කායෙන මනසා ච කස්සචි උපඝාතාකරණං මනසාපි පරෙසං අනත්ථචින්තනාදිවසෙන උපඝාතකරණස්ස වජ්ජෙතබ්බත්තා. **පාතිමොක්ඛෙති** යං තං පඅතිමොක්ඛං අතිපමොක්ඛං උත්තමං සීලං, පාති වා සුගතිභයෙහි මොක්ඛෙති දුග්ගතිභයෙහි, යො වා නං පාති, තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛන්ති වුච්චති, තස්මිං පාතිමොක්ඛෙ ච. **සංවරොති** සත්තන්නං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවීතික්කමලක්ඛණො සංවරො. **මත්තඤ්ඤුතාති** භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා පටිග්ගහණපරිභොගවසෙන පමාණඤ්ඤුතා. **පන්තඤ්ච සයනාසනන්ති** ජනසඞ්ඝට්ටවිරහිතං නිජ්ජනසම්බාධං විවිත්තං සෙනාසනඤ්ච. එත්ථ ද්වීහියෙව පච්චයෙහි චතුපච්චයසන්තොසො දීපිතොති වෙදිතබ්බො පච්චයසන්තොසසාමඤ්ඤෙන ඉතරද්වයස්සපි ලක්ඛණහාරනයෙන ජොතිතභාවතො. **අධිචිත්තෙ ච ආයොගොති** විපස්සනාපාදකං අට්ඨසමාපත්තිචිත්තං අධිචිත්තං, තතොපි ච

මග්ගඵලචිත්තමෙව අධිචිත්තං, තස්මිං යථාවුත්තෙ අධිචිත්තෙ ආයොගො ච, අනුයොගොති අත්ථො. **එතං බුද්ධාන සාසනන්ති** එතං පරස්ස අනුපවදනං අනුපඝාතනං පාතිමොක්ඛෙ සංවරො පටිග්ගහණපරිභොගෙසු මත්තඤ්ඤුතා විවිත්තසෙනාසනසෙවනං අධිචිත්තානුයොගො ච බුද්ධානං සාසනං ඔවාදො අනුසිට්ඨී.

ඉමා පන සබ්බබුද්ධානං පාතිමොක්ඛුද්දෙසගාථා හොන්තීති වෙදිතබ්බා. තෙනාහ **"එතෙනෙව උපායෙනා"**තිආදි. **යාව සාසනපරියන්තාති** ධරමානකබුද්ධානං අනුසාසනපරියන්තං සන්ධාය වුත්තං, යාව බුද්ධා ධරන්ති, තාව උද්දිසිතබ්බතං ආගච්ඡන්තීති වුත්තං හොති. ඔවාදපාතිමොක්ඛඤ්හි බුද්ධායෙව උද්දිසන්ති, න සාවකා. පඨමබොධියංයෙව උද්දෙසමාගච්ඡන්තීති සම්බන්ධො. පඨමබොධි චෙත්ථ වීසතිවස්සපරිච්ඡින්නාති **මහාගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. තඤ්ච හෙට්ඨා අට්ඨකථායමෙව ''භගවතො හි පඨමබොධියං වීසතිවස්සන්තරෙ නිබද්ධුපට්ඨාකො නාම නත්ථී''ති කථිතත්තා ''පඨමබොධි නාම වීසතිවස්සානී''ති ගහෙත්වා වුත්තං. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** පන ''පඤ්චචත්තාලීසාය වස්සෙසු ආදිතො පන්නරස වස්සානි පඨමබොධී''ති වුත්තං. එවඤ්ච සති මජ්ඣෙ පන්නරස වස්සානි මජ්ඣිමබොධි, අන්තෙ පන්නරස වස්සානි පච්ඡිමබොධීති තිණ්ණං බොධීනං සමප්පමාණතා සියාති තම්පි යුත්තං. පන්නරසත්තිකෙන හි පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි පූරෙන්ති. අට්ඨකථායං පන පන්නරසවස්සප්පමාණාය පඨමබොධියා වීසතිවස්සෙසුයෙව අන්තොගධත්තා ''පඨමබොධියං වීසතිවස්සන්තරෙ''ති වුත්තන්ති එවම්පි සක්කා විඤ්ඤාතුං.

නනු ච කානිචි සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්වාපි න තාව ආණාපාතිමොක්ඛං අනුඤ්ඤාතං පච්ඡා ථෙරස්ස ආයාචනෙන අනුඤ්ඤාතත්තා, තස්මා කථමෙතං වුත්තං ''සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාලතො පන පභුති ආණාපාතිමොක්ඛමෙව උද්දිසීයතී''ති, යදිපි කානිචි සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්වාව ආණාපාතිමොක්ඛං න අනුඤ්ඤාතං, තථාපි අපඤ්ඤත්තෙ සික්ඛාපදෙ ආණාපාතිමොක්ඛං නත්ථී, කින්තු පඤ්ඤත්තෙයෙවාති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාලතො පන පභුතී"**ති වුත්තං. **පුබ්බාරාමෙති** සාවත්ථියා පාචීනදිසාභාගෙ කතත්තා එවංලද්ධවොහාරෙ මහාවිහාරෙ. **මිගාරමාතුපාසාදෙති** මිගාරසෙට්ඨිනො මාතුට්ඨානියත්තා මිගාරමාතාති සඞ්ඛ්‍යං ගතාය විසාඛාමහාඋපාසිකාය කාරිතෙ පාසාදෙ. **අට්ඨානන්ති** හෙතුපටික්ඛෙපො. **අනවකාසොති** පච්චයපටික්ඛෙපො. උභයෙනපි කාරණමෙව පටික්ඛිපති. **යන්ති** යෙන කාරණෙන.

තෙසන්ති භික්ඛූනං. **සම්මුඛසාවකානං සන්තිකෙ පබ්බජිතාති** සබ්බන්තිමානං සුභද්දසදිසානං සම්මුඛසාවකානං සන්තිකෙ පබ්බජිතෙ සන්ධාය වදති. ඛත්තියකුලාදිවසෙනෙව විවිධා කුලාති සම්බන්ධො. **උච්චනීචඋළාරුළාරභොගාදිකුලවසෙන වාති** උච්චනීචකුලවසෙන උළාරුළාරභොගාදිකුලවසෙන වාති යොජෙතබ්බං. තත්ථ ඛත්තියබ්‍රාහ්මණවසෙන වා ඛත්තියබ්‍රාහ්මණගහපතිකානං වසෙන වා **උච්චකුලතා** වෙදිතබ්බා, සෙසානං වසෙන **නීචකුලතා. උළාරුළාරභොගාදිකුලවසෙන වාති** උළාරතරතමඋපභොගවන්තාදිකුලවසෙන. උළාරාතිසයජොතනත්ථඤ්හි පුන උළාරග්ගහණං ''දුක්ඛදුක්ඛ''න්තිආදීසු විය. **ආදි**-සද්දෙන උළාරානුළාරානං ගහණං වෙදිතබ්බං.

බ්‍රහ්මචරියං රක්ඛන්තීති වුත්තමෙවත්ථං පකාසෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **"චිරං පරියත්තිධම්මං පරිහරන්තී"**ති. අපඤ්ඤත්තෙපි සික්ඛාපදෙ යදි සමානජාතිආදිකා සියුං, අත්තනො අත්තනො කුලානුගතගන්ථං විය න නාසෙය්‍යුං. යස්මා පන සික්ඛාපදම්පි අපඤ්ඤත්තං, ඉමෙ ච භික්ඛූ න සමානජාතිආදිකා, තස්මා විනාසෙසුන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"යස්මා එකනාමා…පෙ…. තස්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං විහෙඨෙන්තා"**තිආදි වුත්තං. යදි එවං කස්මා වෙරඤ්ජිකවාරෙපි ''නානානාමා''තිආදි වුත්තන්ති? සතිපි තෙසං නානාජච්චාදිභාවෙ සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා එව සාසනස්ස චිරප්පවත්තීති දස්සනත්ථං වුත්තං. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිවසෙනෙව සාසනස්ස චිරප්පවත්ති. යස්මා බුද්ධා අත්තනො පරිනිබ්බානතො උද්ධම්පි විනෙතබ්බසත්තසම්භවෙ සති සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙන්ති, අසති න පඤ්ඤපෙන්ති, තස්මාති වෙදිතබ්බො. යථා කායවචීද්වාරසඞ්ඛාතං විඤ්ඤත්තිං සමුට්ඨාපෙත්වා පවත්තමානම්පි චිත්තං තස්සායෙව විඤ්ඤත්තියා වසෙන පවත්තනතො ''කායවචීද්වාරෙහි පවත්ත''න්ති වුච්චති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. **යථා තන්ති** එත්ථ **තන්ති** නිපාතමත්තං. **වග්ගසඞ්ගහපණ්ණාසසඞ්ගහාදීහීති** සීලක්ඛන්ධවග්ගමහාවග්ගාදිවග්ගසඞ්ගහවසෙන මූලපණ්ණාසමජ්ඣිමපණ්ණාසාදිපණ්ණාසසඞ්ගහවසෙන. **ආදි**-සද්දෙන සංයුත්තාදිසඞ්ගහො වෙදිතබ්බො.

එවං විතක්කෙථ, මා එවං විතක්කයිත්ථාති එත්ථ **එවන්ති** යථානුසිට්ඨාය අනුසාසනියා විධිවසෙන පටිසෙධනවසෙන ච පවත්තිතාකාරපරාමසනං, සා ච සම්මාවිතක්කානං මිච්ඡාවිතක්කානඤ්ච පවත්තිආකාරදස්සනවසෙන පවත්තති අත්ථආනිසංසස්ස ආදීනවස්ස ච විභාවනත්ථං. තෙනාහ **"නෙක්ඛම්මවිතක්කාදයො තයො විතක්කෙ විතක්කෙථා"**තිආදි. එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන අබ්‍යාපාදවිතක්කඅවිහිංසාවිතක්කානං ගහණං වෙදිතබ්බං. තත්ථ නෙක්ඛම්මං වුච්චති ලොභතො නික්ඛන්තත්තා අලොභො, නීවරණෙහි නික්ඛන්තත්තා පඨමජ්ඣානං, සබ්බාකුසලෙහි නික්ඛන්තත්තා සබ්බො කුසලො ධම්මො, සබ්බසඞ්ඛතෙහි නික්ඛන්තත්තා නිබ්බානං, උපනිස්සයතො සම්පයොගතො ආරම්මණකරණතො ච නෙක්ඛම්මෙන පටිසංයුත්තො විතක්කො **නෙක්ඛම්මවිතක්කො,** සම්මාසඞ්කප්පො. සො අසුභජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගෙ කාමාවචරො හොති, අසුභජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. බ්‍යාපාදස්ස පටිපක්ඛො අබ්‍යාපාදො, කඤ්චිපි න බ්‍යාපාදෙන්ති එතෙනාති වා අබ්‍යාපාදො, මෙත්තා. යථාවුත්තෙන අබ්‍යාපාදෙන පටිසංයුත්තො විතක්කො **අබ්‍යාපාදවිතක්කො.** සො මෙත්තාඣානස්ස පුබ්බභාගෙ කාමාවචරො හොති,

මෙත්තාභාවනාවසෙන අධිගතෙ පඨමජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. විහිංසාය පටිපක්ඛා, න විහිංසන්ති වා එතාය සත්තෙති අවිහිංසා, කරුණා. තාය පටිසංයුත්තො විතක්කො **අවිහිංසාවිතක්කො**. සො කරුණාඣානස්ස පුබ්බභාගෙ කාමාවචරො, කරුණාභාවනාවසෙන අධිගතෙ පඨමජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො.

නනු ච අලොභාදොසාමොහානං අඤ්ඤමඤ්ඤාවිරහතො තෙසං වසෙන උප්පජ්ජනකානං ඉමෙසං නෙක්ඛම්මවිතක්කාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඞ්කරතො වවත්ථානං න හොතීති? නො න හොති. යදා හි අලොභො පධානො හොති නියමිතපරිණතසමුදාචාරාදිවසෙන, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. තථා හි යදා අලොභප්පධානො නෙක්ඛම්මගරුකො චිත්තුප්පාදො හොති, තදා ලද්ධාවසරො නෙක්ඛම්මවිතක්කො පතිට්ඨහති. තංසම්පයුත්තස්ස පන අදොසලක්ඛණස්ස අබ්‍යාපාදස්ස වසෙන යො තස්සෙව අබ්‍යාපාදවිතක්කභාවො සම්භවෙය්‍ය, සති ච අබ්‍යාපාදවිතක්කභාවෙ කස්සචිපි අවිහෙඨනජාතිකතාය අවිහිංසාවිතක්කභාවො ච සම්භවෙය්‍ය. තෙ ඉතරෙ ද්වෙ තස්සෙව නෙක්ඛම්මවිතක්කස්ස අනුගාමිනො සරූපතො අදිස්සනතො තස්මිං සති හොන්ති, අසති න හොන්තීති අනුමානෙය්‍යා භවන්ති. එවමෙව යදා මෙත්තාපධානො චිත්තුප්පාදො හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති. යදා කරුණාපධානො චිත්තුප්පාදො හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා භවන්ති.

කාමවිතක්කාදයොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන බ්‍යාපාදවිතක්කවිහිංසාවිතක්කානං ගහණං වෙදිතබ්බං. තත්ථ කාමපටිසංයුත්තො විතක්කො **කාමවිතක්කො**. එත්ථ හි ද්වෙ කාමා වත්ථුකාමො ච කිලෙසකාමො ච. තත්ථ වත්ථුකාමපක්ඛෙ ආරම්මණවසෙන කාමෙහි පටිසංයුත්තො විතක්කො කාමවිතක්කො, කිලෙසකාමපක්ඛෙ පන සම්පයොගවසෙන කාමෙන පටිසංයුත්තොති යොජෙතබ්බං. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො **බ්‍යාපාදවිතක්කො**. විහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො **විහිංසාවිතක්කො**. තෙසු ද්වෙ සත්තෙසුපි සඞ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති. කාමවිතක්කො හි පියෙ මනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා විතක්කෙන්තස්ස උප්පජ්ජති, බ්‍යාපාදවිතක්කො අප්පියෙ අමනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා කුජ්ඣිත්වා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව විනාසනා උප්පජ්ජති, විහිංසාවිතක්කො සඞ්ඛාරෙසු නුප්පජ්ජති. සඞ්ඛාරො හි දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්ථි, ''ඉමෙ සත්තා හඤ්ඤන්තු වා උච්ඡිජ්ජන්තු වා විනස්සන්තු වා මා වා අහෙසු''න්ති චින්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උප්පජ්ජති. අථ කස්මා වුත්තං ''සඞ්ඛාරො දුක්ඛාපෙතබ්බො නාම නත්ථී''ති, නනු යෙ දුක්ඛාපෙතබ්බාති ඉච්ඡිතා සත්තසඤ්ඤිතා, තෙපි අත්ථතො සඞ්ඛාරා එවාති? සච්චමෙතං, තෙ පන ඉන්ද්‍රියබද්ධා සවිඤ්ඤාණකතාය දුක්ඛං පටිසංවෙදෙන්ති, තස්මා තෙ විහිංසාවිතක්කස්ස විසයා ඉච්ඡිතා සත්තසඤ්ඤිතා. යෙ පන න දුක්ඛං පටිසංවෙදෙන්ති වුත්තලක්ඛණායොගතො, තෙ සන්ධාය ''විහිංසාවිතක්කො සඞ්ඛාරෙසු නුප්පජ්ජතී''ති වුත්තං.

අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තානි විමුච්චිංසූති එත්ථ **ආසවෙහීති** කත්තුඅත්ථෙ කරණනිද්දෙසො, **චිත්තානීති** පච්චත්තබහුවචනං, **විමුච්චිංසූති** කම්මසාධනං, තස්මා ආසවෙහි කත්තුභූතෙහි අනුපාදාය ආරම්මණවසෙන අග්ගහෙත්වා චිත්තානි විමුච්චිතානීති එවමෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බොති ආහ **''තෙසඤ්හි චිත්තානී''**තිආදි. **යෙහි ආසවෙහීති** එත්ථාපි කත්තුඅත්ථෙ එව කරණනිද්දෙසො. **විමුච්චිංසූති** කම්මසාධනං. **න තෙ තානි ගහෙත්වා විමුච්චිංසූති** තෙ ආසවා තානි චිත්තානි ආරම්මණවසෙන න ගහෙත්වා විමුච්චිංසු විමොචෙසුං. එත්ථ හි **චිත්තානීති** උපයොගබහුවචනං, **විමුච්චිංසූති** කත්තුසාධනං. **අනුප්පාදනිරොධෙන නිරුජ්ඣමානාති** ආයතිං අනුප්පත්තිසඞ්ඛාතෙන නිරොධෙන නිරුජ්ඣමානා ආසවා. **අග්ගහෙත්වා විමුච්චිංසූති** ආරම්මණකරණවසෙන අග්ගහෙත්වා චිත්තානි විමොචෙසුං. **විකසිතචිත්තා අහෙසුන්ති** සාතිසයඤාණරස්මිසම්ඵස්සෙන සම්ඵුල්ලචිත්තා අහෙසුං. **පුරිමවචනාපෙක්ඛන්ති** ''අඤ්ඤතරස්මිං භිංසනකෙ වනසණ්ඩෙ''ති වුත්තවචනාපෙක්ඛං. තෙනාහ **''යං වුත්තං අඤ්ඤතරස්මිං භිංසනකෙ වනසණ්ඩෙති, තත්‍රා''**ති. **කතන්ති** භාවසාධනවාචි ඉදං පදන්ති ආහ **''භිංසනකතස්මිං හොති, භිංසනකකිරියායා''**ති. භිංසනස්ස කරණං කිරියා භිංසනකතං, තස්මිං **භිංසනකතස්මිං**.

ඉදානි අඤ්ඤථාපි අත්ථයොජනං දස්සෙන්තො ආහ **''අථ වා''**තිආදි. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ භිංසයතීති භිංසනො, භිංසනො එව භිංසනකො, තස්ස භාවො භිංසනකත්තන්ති වත්තබ්බෙ ත-කාරස්ස ලොපං කත්වා ''භිංසනකත''න්ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො ආහ **''භිංසනකතස්මින්ති භිංසනකභාවෙති අත්ථො''**තිආදි. යෙභුය්‍යග්ගහණං ලොමවන්තවසෙනපි යොජෙතබ්බං, න ලොමවසෙනෙවාති ආහ **''බහුතරානං වා''**තිආදි.

පුරිසයුගවසෙනාති පුරිසකාලවසෙන, පුරිසානං ආයුප්පමාණවසෙනාති වුත්තං හොති. ''සබ්බපච්ඡිමකො සුභද්දසදිසො''ති **තීසුපි ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. තස්මිං කාලෙ විජ්ජමානානං ද්වින්නං පුරිසානං ආයුපරිච්ඡෙදං සකලමෙව ගහෙත්වා **''සතසහස්සං...පෙ.... අට්ඨාසී''**ති වුත්තං. **ද්වෙයෙව පුරිසයුගානීති** එත්ථ පුරිසානං යුගපවත්තිකාලො පුරිසයුගං. අභිලාපමත්තමෙව චෙතං, අත්ථතො පන පුරිසොව පුරිසයුගං. ධරමානෙ භගවති එකං පුරිසයුගං, පරිනිබ්බුතෙ එකන්ති කත්වා ''ද්වෙයෙව පුරිසයුගානී''ති වුත්තං. පරිනිබ්බුතෙ පන භගවති එකමෙව පුරිසයුගං අසීතියෙව වස්සසහස්සානි බ්‍රහ්මචරියං අට්ඨාසීති වෙදිතබ්බං.

20. **සාවකයුගානීති** සාවකා එව සාවකයුගානි. **අසම්භුණන්තෙනාති** අපාපුණන්තෙන. **ගබ්භං ගණ්හාපෙන්තස්සාති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස විජායනත්ථං ඤාණගබ්භං ගණ්හාපෙන්තස්ස.

21. **කො අනුසන්ධීති** පුබ්බාපරකථානං කිං අනුසන්ධානං, කො සම්බන්ධොති අත්ථො. **සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාචනාපෙක්ඛ**න්ති යාචීයතීති යාචනා, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියෙව යාචනා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාචනා, තං අපෙක්ඛතීති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාචනාපෙක්ඛං භුම්මවචනං, යාචියමානසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිඅපෙක්ඛං භුම්මවචනන්ති වුත්තං හොති. යාචනවිසිට්ඨා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියෙව හි ''තත්ථා''ති ඉමිනා පරාමට්ඨා, තෙනෙව වක්ඛති ''තත්ථ තස්සා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා''ති. **යං වුත්තන්ති** ''සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙයයා''ති ඉමිනා යං සික්ඛාපදපඤ්ඤපනං වුත්තං, යාචිතන්ති අත්ථො. **තත්ථ තස්සා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාති** තස්සං යාචියමානසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියන්ති අත්ථො. **අකාලන්ති** සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අකාලං.

ආසවට්ඨානීයාති එත්ථ අධිකරණෙ අනීයසද්දොති ආහ **''ආසවා තිට්ඨන්ති එතෙසූ''**තිආදි . කෙ පන තෙ ආසවා, කෙ ච ධම්මා තදධිකරණභූතාති ආහ **''යෙසු දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකා''**තිආදි. **දිට්ඨධම්මිකා** පරූපවාදාදයො, **සම්පරායිකා** ආපායිකා අපායදුක්ඛවිසෙසා. තෙ ආසවන්ති තෙන තෙන පච්චයවසෙන පවත්තන්තීති **ආසවා. නෙසන්ති** පරූපවාදාදිආසවානං. **තෙති** වීතික්කමධම්මා. අසති ආසවට්ඨානීයෙ ධම්මෙ සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියං කො දොසො, යෙනෙවං වුත්තන්ති ආහ **''යදි හි පඤ්ඤපෙයයා''**තිආදි, වීතික්කමදොසං අදිස්වා යදි පඤ්ඤපෙයයාති අධිප්පායො. පරම්මුඛා අක්කොසනං **පරූපවාදො,** පරෙහි වචනෙසු දොසාරොපනං **පරූපාරම්භො,** සම්මුඛා ගරහනං **ගරහදොසො.**

කථඤ්හි නාම පලිවෙඨෙස්සතීති සම්බන්ධො, කථං-සද්දයොගෙ අනාගතප්පයොගො දට්ඨබ්බො. **අන්වායිකොති** අනුවත්තකො. **භොගක්ඛන්ධන්ති** භොගරාසිං. ''අම්හාකමෙතෙ''ති ඤායන්තීති ඤාති, පිතාමහපිතුපුත්තාදිවසෙන පරිවට්ටනට්ඨෙන පරිවට්ටො, ඤාතියෙව පරිවට්ටො **ඤාතිපරිවට්ටො. සාසච්ඡාදනපරමතාය සන්තුට්ඨා**ති සාසච්ඡාදනෙ පරමතාය උත්තමතාය සන්තුට්ඨා, සාසච්ඡාදනපරියෙසනෙ සල්ලෙඛවසෙන පරමතාය උක්කට්ඨභාවෙ සණ්ඨිතාති අත්ථො. සාසච්ඡාදනමෙව වා පරමං පරමා කොටි එතෙසං න තතො පරං කිඤ්චි අසාමිසජාතං පරියෙසන්ති පච්චාසීසන්ති චාති සාසච්ඡාදනපරමා, තෙසං භාවො සාසච්ඡාදනපරමතා, තස්සං **සාසච්ඡාදනපරමතාය සන්තුට්ඨා. තෙසු නාම කොති** යථාවුත්තගුණවිසිට්ඨෙසු තෙසු භික්ඛූසු කො නාම. **ලොකාමිසභූතන්ති** ලොකපරියාපන්නං හුත්වා කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බත්තා ලොකාමිසභූතං. **පබ්බජ්ජාසඞ්ඛෙපෙනෙවාති** ''පාණාතිපාතා වෙරමණී''තිආදිනා පබ්බජ්ජාමුඛෙනෙව. **එතන්ති** මෙථුනාදීනං අකරණං. **ථාමන්ති** සික්ඛාපදානං පඤ්ඤාපනකිරියාය සාමත්ථියං. **බලන්ති** යාථාවතො සබ්බධම්මානං පටිවෙධසමත්ථං ඤාණබලං. **කුප්පෙයයාති** කුප්පං භවෙයය. එතස්සෙවත්ථස්ස පාකටකරණං **න යථාඨානෙ තිට්ඨෙයයාති**, පඤ්ඤත්තිට්ඨානෙ න තිට්ඨෙයයාති අත්ථො. **අකුසලොති** තිකිච්ඡිතුං යුත්තකාලස්ස අපරිජානනතො අකුසලො අඡෙකො. අවුද්ධි **අනයො, බ්‍යසනං** දුක්ඛං. **පටිකච්චෙවාති** ගණ්ඩුප්පාදනතො පඨමමෙව. **සඤ්ඡවිං කත්වාති** සොභනච්ඡවිං කත්වා. **බාලවෙජ්ජොති** අපණ්ඩිතවෙජ්ජො. **ලොහිතක්ඛයඤ්ච මං පාපෙතීති** විභත්තිවිපරිණාමං කත්වා යොජෙතබ්බං.

අකාලං දස්සෙත්වාති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා අකාලං දස්සෙත්වා. **රොගං වූපසමෙත්වාති** ඵාසුං කත්වා. **සකෙ ආචරියකෙති** ආචරියස්ස භාවො, කම්මං වා ආචරියකං, තස්මිං අත්තනො ආචරියභාවෙ, ආචරියකම්මෙ වා. නිමිත්තත්ථෙ චෙතං භුම්මවචනං. **විදිතානුභාවොති** පාකටානුභාවො.

විපුලභාවෙනාති පබ්බජිතානං බහුභාවෙන. **සාසනෙ එකච්චෙ ආසවට්ඨානීයා ධම්මා න උප්පජ්ජන්තීති** යස්මා සෙනාසනානි පහොන්ති, තස්මා ආවාසමච්ඡරියාදිහෙතුකා සාසනෙ එකච්චෙ ආසවට්ඨානීයා ධම්මා න උප්පජ්ජන්ති. **ඉමිනා නයෙනාති** එතෙන පදසොධම්මසික්ඛාපදාදීනං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

ලාභග්ගමහත්තන්ති චීවරාදිලභිතබ්බපච්චයො ලාභො, තස්ස අග්ගං මහත්තං පණීතතා බහුභාවො වා. බහුස්සුතස්ස භාවො **බාහුසච්චං. අයොනිසො උම්මුජ්ජමානාති** අනුපායෙන අභිනිවිසමානා, විපරීතතො ජානමානාති අත්ථො. **රසෙන රසං සංසන්දිත්වාති** සභාවෙන සභාවං සංසන්දිත්වා, අනුඤ්ඤාතපච්චත්ථරණාදීසු සුඛසම්ඵස්සසාමඤ්ඤතො උපාදින්නඵස්සරසෙපි අනවජ්ජසඤ්ඤිතාය අනුපාදින්නඵස්සරසෙන උපාදින්නඵස්සරසං සංසන්දිත්වා, සමානභාවං උපනෙත්වාති අත්ථො. **උද්ධම්මං උබ්බිනයං සත්ථුසාසනං දීපෙන්තීති** ''තථාහං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමී''තිආදිනා (පාචි. 418) සත්ථුසාසනං උද්ධම්මං උබ්බිනයං කත්වා දීපෙන්ති.

ඉමස්මිං අත්ථෙති ''නිරබ්බුදො හි, සාරිපුත්ත, භික්ඛුසඞ්ඝො''ති (පාරා. 21) එවං වුත්තභික්ඛුසඞ්ඝසඤ්ඤිතෙ අත්ථෙ. කථං පන දුස්සීලානං චොරභාවොති ආහ **''තෙ හි අස්සමණාව හුත්වා''**තිආදි. **කාළකධම්මයොගාති** දුස්සීලතාසඞ්ඛාතපාපධම්මයොගතො. **පභස්සරොති** පභස්සරසීලො. **සාරොති වුච්චන්තීති** සාසනබ්‍රහ්මචරියස්ස සාරභූතත්තා සීලාදයො ගුණා ''සාරො''ති වුච්චන්ති.

සබ්බපරිත්තගුණොති සබ්බෙහි නිහීනගුණො, අප්පගුණො වා. **සො සොතාපන්නොති** ආනන්දත්ථෙරං සන්ධාය වදති. **සොතං ආපන්නොති** මග්ගසොතං ආපන්නො. පටිපක්ඛධම්මානං අනවසෙසතො සවනතො පෙල්ලනතො සොතො අරියමග්ගොති ආහ **''සොතොති ච මග්ගස්සෙතං අධිවචන''**න්ති. **සොතාපන්නොති තෙන සමන්නාගතස්ස පුග්ගලස්සාති** ඉමිනා මග්ගසමඞ්ගී සොතාපන්නොති වත්වා තමෙවත්ථං උදාහරණෙන සාධෙත්වා ඉදානි ඉධාධිප්පෙතපුග්ගලං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''ඉධ පනා''**තිආදි. ඉධ ආපන්නසද්දො ''ඵලසච්ඡිකිරියාය

පටිපන්නො’’තිආදීසු (සං. නි. 5.488) විය වත්තමානකාලිකොති ආහ **“මග්ගෙන ඵලස්ස නාමං දින්න”**න්ති. මග්ගෙන හි අත්තනා සදිසස්ස අට්ඨඞ්ගිකස්ස වා සත්තඞ්ගිකස්ස වා ඵලස්ස සොතොති නාමං දින්නං, අතීතකාලිකත්තෙ පන සරසතොව නාමලාභො සියා. මග්ගක්ඛණෙ හි මග්ගසොතං ආපජ්ජති නාම, ඵලක්ඛණෙ ආපන්නො.

විරූපං සදුක්ඛං සඋපායාසං නිපාතෙතීති **විනිපාතො,** අපායදුක්ඛෙ ඛිපනකො. **ධම්මොති** සභාවො. තෙනාහ **“න අත්තානං අපායෙසු විනිපාතනසභාවො”**ති. අථ වා **ධම්මොති** අපායෙසු ඛිපනකො සක්කායදිට්ඨිආදිකො අකුසලධම්මො. යස්ස පන සො අකුසලධම්මො නත්ථි සබ්බසො පහීනත්තා, සො යස්මා අපායෙසු අත්තානං විනිපාතනසභාවො න හොති, තස්මා වුත්තං **“න අත්තානං අපායෙසු විනිපාතනසභාවොති වුත්තං හොතී”**ති. **කස්මාති** අවිනිපාතනධම්මතාය කාරණං පුච්ඡති. අපායං ගමෙන්තීති **අපායගමනීයා. විනිපාතනසභාවොති** උප්පජ්ජනසභාවො. **සම්මත්තනියාමෙන මග්ගෙනාති** සම්මා භවනියාමකෙන පටිලද්ධමග්ගෙන. **නියතොති** වා හෙට්ඨිමන්තතො සත්තමභවතො උපරි අනුප්පජ්ජනධම්මතාය නියතො. **සම්බොධීති** උපරිමග්ගත්තයසඞ්ඛාතා සම්බොධි. සම්බුජ්ඣතීති හි සම්බොධි, අරියමග්ගො. සො ච ඉධ පඨමමග්ගස්ස අධිගතත්තා අවසිට්ඨයො එව අධිගන්තබ්බභාවෙන ඉච්ඡිතබ්බොති. තෙනාහ **“උපරිමග්ගත්තයං අවස්සං සම්පාපකො”**ති. උපරිමග්ගත්තයං අවස්සං සම්පාපුණාතීති **සම්පාපකො,** සොතාපන්නො.

විනයපඤ්ඤත්තියාචනකථා නිට්ඨිතා.

බුද්ධාචිණ්ණකථා

22. **අනුධම්මතාති** ලොකුත්තරධම්මානුගතො ධම්මො. **අනපලොකෙත්වාති** පදස්ස විවරණං **“අනාපුච්ඡිත්වා”**ති. **ජනපදචාරිකං පක්කමන්තීති** එත්ථ ඉති-සද්දො ගම්‍යමානතාය න වුත්තො, එවං අඤ්ඤත්ථාපි ඊදිසෙසු ඨානෙසු. තත්ථ **ජනපදචාරිකන්ති** ජනපදෙසු චරණං, චරණං වා චාරො, සො එව චාරිකා, ජනපදෙසු චාරිකා ජනපදචාරිකා. තං පක්කමන්ති, ජනපදගමනං ගච්ඡන්තීති අත්ථො. **පක්කමන්තියෙවාති** අවධාරණෙන නො න පක්කමන්තීති දස්සෙති. ‘‘ජනපදචාරිකං පක්කමන්තී’’ති එත්ථ ඨත්වා භගවතො චාරිකාපක්කමනවිධිං දස්සෙන්තො ආහ **“ජනපදචාරිකං චරන්තා ච”**තිආදි. චාරිකා ච නාමෙසා (දී. නි. අට්ඨ. 1.254; ම. නි. අට්ඨ. 1.254) දුවිධා තුරිතචාරිකා චෙව අතුරිතචාරිකා ච. තත්ථ දූරෙපි බොධනෙය්‍යපුග්ගලං දිස්වා තස්ස බොධනත්ථාය සහසා ගමනං **තුරිතචාරිකා** නාම, සා මහාකස්සපත්ථෙරපච්චුග්ගමනාදීසු දට්ඨබ්බා. භගවා හි මහාකස්සපත්ථෙරං පච්චුග්ගච්ඡන්තො මුහුත්තෙන තිගාවුතමගමාසි, ආළවකස්සත්ථාය තිංසයොජනං, තථා අඞ්ගුලිමාලස්ස, පුක්කුසාතිස්ස පන පඤ්චචත්තාලීසයොජනං, මහාකප්පිනස්ස වීසයොජනසතං, ධනියස්සත්ථාය සත්තයොජනසතානි අගමාසි, ධම්මසෙනාපතිනො සද්ධිවිහාරිකස්ස වනවාසීතිස්සසාමණෙරස්ස තිගාවුතාධිකං වීසයොජනසතං අගමාසි, අයං තුරිතචාරිකා. යං පන ගාමනිගමනගරපටිපාටියා දෙවසිකං යොජනඅඩ්ඪයොජනවසෙන පිණ්ඩපාතචරියාදීහි ලොකං අනුග්ගණ්හන්තස්ස ගමනං, අයං **අතුරිතචාරිකා** නාම. ඉමං පන චාරිකං චරන්තො භගවා මහාමණ්ඩලං මජ්ඣිමමණ්ඩලං අන්තිමමණ්ඩලන්ති ඉමෙසං තිණ්ණං මණ්ඩලානං අඤ්ඤතරස්මිං චරති. තත්ථ ‘‘ජනපදචාරික’’න්ති වුත්තත්තා අතුරිතචාරිකාව ඉධාධිප්පෙතා. තමෙව විභජිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **“මහාමණ්ඩලං මජ්ඣිමමණ්ඩල”**න්තිආදි.

තත්ථ **අන්තිමමණ්ඩලන්ති** බුද්දකමණ්ඩලං, ඉතරෙසං වා මණ්ඩලානං අන්තොගධත්තා අන්තිමමණ්ඩලං, අබ්භන්තරිමමණ්ඩලන්ති වුත්තං හොති. ඉමෙසං පන මණ්ඩලානං කිං පමාණන්ති ආහ **“තත්ථ මහාමණ්ඩලං නවයොජනසතික”**න්තිආදි. නවයොජනසතිකම්පි ඨානං මජ්ඣිමදෙසපරියාපන්නමෙව, තතො පරං නාධිප්පෙතං තුරිතචාරිකාවසෙන අගමනතො. යස්මා නික්ඛන්තකාලතො පට්ඨාය ගතගතට්ඨානස්ස චතූසු පස්සෙසු සමන්තතො යොජනසතං එකකොලාහලං හොති, පුරිමං පුරිමං ආගතා නිමන්තෙතුං ලභන්ති, ඉතරෙසු ද්වීසු මණ්ඩලෙසු සක්කාරො මහාමණ්ඩලං ඔසරති, තත්ථ බුද්ධා භගවන්තො තෙසු තෙසු ගාමනිගමෙසු එකාහං ද්වීහං වසන්තා මහාජනං ආමිසපටිග්ගහෙන අනුග්ගණ්හන්ති, ධම්මදානෙන ච විවට්ටූපනිස්සිතං කුසලං වඩ්ඪෙන්ති, තස්මා වුත්තං **“ගාමනිගමාදීසු මහාජනං ආමිසපටිග්ගහෙන අනුග්ගණ්හන්තා”**තිආදි. **සමථවිපස්සනා තරුණා හොන්තීති** එත්ථ තරුණා විපස්සනාති සඞ්ඛාරපරිච්ඡෙදනෙ ඤාණං කඞ්ඛාවිතරණෙ ඤාණං සම්මසනෙ ඤාණං මග්ගාමග්ගෙ ඤාණන්ති චතුන්නං ඤාණානං අධිවචනං. සමථස්ස තරුණභාවො පන උපචාරසමාධිවසෙන වෙදිතබ්බො. ‘‘සචෙ පන අන්තොවස්සෙ භික්ඛූනං සමථවිපස්සනා තරුණා හොන්තී’’ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤෙනපි මජ්ඣිමමණ්ඩලෙ වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකාදිකාරණෙන මජ්ඣිමමණ්ඩලෙ චාරිකං චරිතුකාමා චාතුමාසං වසිත්වාව නික්ඛමන්ති.

පවාරණාසඞ්ගහං දත්වාති අනුමතිදානවසෙන දත්වා. **මාගසිරස්ස පඨමදිවසෙති** මාගසිරමාසස්ස පඨමදිවසෙ. ඉදඤ්චෙතරහි පවත්තවොහාරවසෙන කත්තිකමාසස්ස අපරපක්ඛපාටිපදදිවසං සන්ධාය වුත්තං. **තෙසන්ති** තෙසං බුද්ධානං. තෙහි විනෙතබ්බත්තා ‘‘තෙසං විනෙය්‍යසත්තා’’ති වුත්තං. **විනෙය්‍යසත්තාති** ච චාරිකාය විනෙතබ්බසත්තා. **මාගසිරමාසම්පි තත්ථෙව වසිත්වා ඵුස්සමාසස්ස පඨමදිවසෙති** ඉදම්පි නිදස්සනමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. චතුමාසවුත්ථානම්පි බුද්ධානං විනෙය්‍යසත්තා අපරිපක්කින්ද්‍රියා හොන්ති, තෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකං ආගමයමානා අපරම්පි එකමාසං වා ද්විතිචතුමාසං වා තත්ථෙවවසිත්වා මහාභික්ඛුසඞ්ඝපරිවාරා නික්ඛමිත්වා පුරිමනයෙනෙව ලොකං අනුග්ගණ්හන්තා සත්තහි වා ඡහි වා පඤ්චහි වා චතූහි වා මාසෙහි චාරිකං පරියොසාපෙන්ති. **වෙනෙය්‍යවසෙනෙවාති**

අවධාරණෙන න චීවරාදිහෙතු චරන්තීති දස්සෙති. තථා හි ඉමෙසු තීසු මණ්ඩලෙසු යත්ථ කත්ථචි චාරිකං චරන්තා න චීවරාදිහෙතු චරන්ති, අථ ඛො යෙ දුග්ගතබාලජිණ්ණබ්‍යාධිකා, තෙ ‘‘කදා තථාගතං ආගන්ත්වා පස්සිස්සන්ති, මයි පන චාරිකං චරන්තෙ මහාජනො තථාගතදස්සනං ලභිස්සති, තත්ථ කෙචි චිත්තානි පසාදෙස්සන්ති, කෙචි මාලාදීහි පූජෙස්සන්ති, කෙචි කටච්ඡුභික්ඛං දස්සන්ති, කෙචි මිච්ඡාදස්සනං පහාය සම්මාදිට්ඨිකා භවිස්සන්ති, තං නෙසං භවිස්සති දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා’’ති එවං ලොකානුකම්පාය චාරිකං චරන්ති.

අපිච චතූහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො චාරිකං චරන්ති ජඞ්ඝවිහාරවසෙන සරීරඵාසුකත්ථාය, අට්ඨුප්පත්තිකාලාභිකඞ්ඛනත්ථාය, භික්ඛූනං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනත්ථාය, තත්ථ තත්ථ පරිපාකගතින්ද්‍රියෙ බොධනෙය්‍යසත්තෙ බොධනත්ථායාති. අපරෙහිපි චතූහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො චාරිකං චරන්ති බුද්ධං සරණං ගච්ඡිස්සන්තීති වා, ධම්මං, සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡිස්සන්තීති වා, මහතා ධම්මවස්සෙන චතස්සො පරිසා සන්තප්පෙස්සාමාති වා. අපරෙහිපි පඤ්චහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො චාරිකං චරන්ති පාණාතිපාතා විරමිස්සන්තීති වා, අදින්නාදානා, කාමෙසුමිච්ඡාචාරා, මුසාවාදා, සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා විරමිස්සන්තීති වා. අපරෙහිපි අට්ඨහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො චාරිකං චරන්ති පඨමං ඣානං පටිලභිස්සන්තීති වා, දුතියං...පෙ.... නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්තිං පටිලභිස්සන්තීති වා. අපරෙහිපි අට්ඨහි කාරණෙහි බුද්ධා භගවන්තො චාරිකං චරන්ති සොතාපත්තිමග්ගං අධිගමිස්සන්තීති වා, සොතාපත්තිඵලං...පෙ.... අරහත්තඵලං සච්ඡිකරිස්සන්තීති වාති.

පුප්ඵානි ඔචිනන්තා විය චරන්තීති ඉමිනා යථා මාලාකාරො බහුං පුප්ඵගච්ඡං දිස්වා තත්ථ චිරම්පි ඨත්වා පුප්ඵානි ඔචිනිත්වා පුප්ඵසුඤ්ඤං ගච්ඡං දිස්වා තත්ථ පපඤ්චං අකත්වා තං පහාය අඤ්ඤත්ථ ගන්ත්වා පුප්ඵානි ඔචිනන්තො විචරති, එවමෙව බුද්ධාපි යත්ථ ගාමනිගමාදීසු විනෙය්‍යසත්තා බහූ හොන්ති, තත්ථ චිරම්පි වසන්තා තෙ විනෙත්වා විනෙය්‍යසුඤ්ඤගාමාදීසු පපඤ්චං අකත්වා තං පහාය අඤ්ඤත්ථ බහුවිනෙය්‍යකෙසු ගාමාදීසු වසන්තා විචරන්තීති දස්සෙති. තතොයෙව ච අතිබුද්දකෙපි අන්තිමමණ්ඩලෙ උපනිස්සයවන්තානං බහුභාවතො තාව බහුම්පි කාලං සත්තමාසපරියන්තං චාරිකං චරන්ති.

සන්තසභාවත්තා කිලෙසසමණහෙතුතාය වා සන්තං නිබ්බානං, සුඛකාරණතාය ච සුඛන්ති ආහ **“සන්තං සුඛං නිබ්බානමාරම්මණං කත්වා”**ති. **දසසහස්සචක්කවාළෙ**ති ජාතික්ඛෙත්තභූතාය දසසහස්සිලොකධාතුයා. ඉදඤ්ච දෙවබ්‍රහ්මානං වසෙන වුත්තං, මනුස්සා පන ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ බොධනෙය්‍යා හොන්ති. **බොධනෙය්‍යසත්තසමවලොකනන්ති** පඨමං මහාකරුණාය ඵරිත්වා පච්ඡා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණජාලං පත්ථරිත්වා තස්ස අන්තො පවිට්ඨානං බොධනෙය්‍යසත්තානං සමොලොකනං. බුද්ධා කිර මහාකරුණාසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය ‘‘යෙ සත්තා භබ්බා පරිපාකඤාණා අජ්ජයෙව මයා විනෙතබ්බා, තෙ මය්හං ඤාණස්ස උපට්ඨහන්තූ’’ති චිත්තං අධිට්ඨාය සමන්නාහරන්ති. තෙසං සහ සමන්නාහාරා එකො වා ද්වෙ වා බහූ වා තදා විනයූපගා වෙනෙය්‍යා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස ආපාථමාගච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ බුද්ධානුභාවො. එවං ආපාථමාගතානං පන නෙසං උපනිස්සයං පුබ්බචරියං පුබ්බහෙතුං සම්පතිවත්තමානඤ්ච පටිපත්තිං ඔලොකෙන්ති. වෙනෙය්‍යසත්තපරිග්ගණ්හනත්ථඤ්හි සමන්නාහාරෙ කතෙ පඨමං නෙසං වෙනෙය්‍යභාවෙනෙව උපට්ඨානං හොති. අථ ‘‘කිං නු ඛො භවිස්සතී’’ති සරණගමනාදිවසෙන කඤ්චි නිප්ඵත්තිං වීමංසමානා පුබ්බූපනිස්සයානි ඔලොකෙන්ති.

ඔතිණ්ණෙති ආරොචිතෙ, පරිසමජ්ඣං වා ඔතිණ්ණෙ. **ද්වික්ඛත්තුන්ති** එකස්මිං සංවච්ඡරෙ ද්වික්ඛත්තුං. බුද්ධකාලෙ කිර එකෙකස්මිං සංවච්ඡරෙ ද්වෙ වාරෙ භික්ඛූ සන්නිපතන්ති උපකට්ඨවස්සූපනායිකකාලෙ ච පවාරණාකාලෙ ච. උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය දසපි වීසම්පි තිංසම්පි චත්තාලීසම්පි පඤ්ඤාසම්පි භික්ඛූ වග්ගවග්ගා හුත්වා කම්මට්ඨානත්ථාය ආගච්ඡන්ති. භගවා තෙහි සද්ධිං සම්මොදිත්වා ‘‘කස්මා, භික්ඛවෙ, උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය විචරථා’’ති පුච්ඡති. අථ තෙ ‘‘භගවා කම්මට්ඨානත්ථං ආගතම්හ, කම්මට්ඨානං නො දෙථා’’ති යාචන්ති. සත්ථා තෙසං චරියවසෙන රාගචරිතස්ස අසුභකම්මට්ඨානං දෙති, දොසචරිතස්ස මෙත්තාකම්මට්ඨානං, මොහචරිතස්ස ‘‘උද්දෙසො පරිපුච්ඡා කාලෙන ධම්මස්සවනං කාලෙන ධම්මසාකච්ඡා ඉදං තුය්හං සප්පාය’’න්ති ආචික්ඛති. කිඤ්චාපි හි මොහචරිතස්ස ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං සප්පායං, කම්මට්ඨානභාවනාය පන භාජනභූතං කාතුං සම්මොහවිගමාය පඨමං උද්දෙසපරිපුච්ඡාධම්මස්සවනධම්මසාකච්ඡාසු නියොජෙති. විතක්කචරිතස්ස ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානං දෙති. සද්ධාචරිතස්ස විසෙසතො පුරිමා ඡ අනුස්සතියො සප්පායා, තාසං පන අනුයුඤ්ජනෙ අයං පුබ්බභාගපටිපත්තීති දස්සෙතුං පසාදනීයසුත්තන්තෙන බුද්ධසුබොධිතං ධම්මසුධම්මතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිඤ්ච පකාසෙති. ඤාණචරිතස්ස පන මරණස්සති උපසමානුස්සති චතුධාතුවවත්ථානං ආහාරෙපටිකූලසඤ්ඤා විසෙසතො සප්පායා, තෙසං උපකාරධම්මදස්සනත්ථං අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තෙ ගම්භීරෙ සුත්තන්තෙ කථෙති. තෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සචෙ සප්පායං හොති, සත්ථු සන්තිකෙ එව වසන්ති. නො චෙ හොති, සප්පායං සෙනාසනං පුච්ඡන්තා ගච්ඡන්ති. තෙපි තත්ථ වසන්තා තෙමාසිකං පටිපදං ගහෙත්වා ඝටෙන්තා වායමන්තා සොතාපන්නාපි හොන්ති සකදාගාමිනොපි අනාගාමිනොපි අරහන්තොපි. තතො වුත්ථවස්සා පවාරෙත්වා සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ‘‘භගවා අහං තුම්හාකං සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා සොතාපත්තිඵලං පත්තො...පෙ.... අහං අග්ගඵලං අරහත්ත’’න්ති පටිලද්ධගුණං ආරොචෙන්ති, උපරි අනධිගතස්ස අධිගමාය කම්මට්ඨානඤ්ච යාචන්ති. තෙන වුත්තං **“පුරෙ වස්සූපනායිකාය ච කම්මට්ඨානග්ගහණත්ථං...පෙ.... උපරි කම්මට්ඨානග්ගහණත්ථඤ්චා”**ති.

ආයාමාති එත්ථ ආ-සද්දො ‘‘ආගච්ඡා’’ති ඉමිනා සමානත්ථොති ආහ **“ආයාමාති ආගච්ඡ යාමා”**ති, එහි ගච්ඡාමාති අත්ථො. **ආනන්දාති** භගවා සන්තිකාවචරත්තා ථෙරං ආලපති, න පන තදා සත්ථු සන්තිකෙ වසන්තානං භික්ඛූනං

අභාවතො. පඤ්චසතපරිමාණො හි තදා භගවතො සන්තිකෙ භික්ඛුසඞ්ඝො. ථෙරො පන ‘‘ගණ්හථාවුසො පත්තචීවරානි, භගවා අසුකට්ඨානං ගන්තුකාමො’’ති භික්ඛූනං ආරොචෙති. ‘‘අථ ඛො භගවා ආයස්මන්තං ආනන්දං ආමන්තෙසී’’ති වුත්තත්තා **‘‘භගවතො පච්චස්සොසී’’**ති ඉධ **භගවතො**ති සාමිවචනං ආමන්තනවචනමෙව සම්බන්ධීඅන්තරං අපෙක්ඛතීති ඉමිනා අධිප්පායෙන **‘‘භගවතො වචනං පටිඅස්සොසී’’**ති වුත්තං. **භගවතො**ති පන ඉදං පතිස්සවසම්බන්ධෙන සම්පදානවචනං යථා ‘‘දෙවදත්තස්ස පටිස්සුණොති’’ති. **පච්චස්සොසී**ති එත්ථ **පටි**-සද්දො අභිමුඛවචනොති ආහ **‘‘අභිමුඛො හුත්වා සුණී’’**ති. භගවතො මුඛාභිමුඛො හුත්වා අධිවාසෙත්වා සුණි, න උදාසිනො හුත්වාති අධිප්පායො.

තස්ස පාටිහාරියස්ස ආගන්තුකවසෙන කතත්තා වුත්තං **‘‘නගරද්වාරතො පට්ඨායා’’**ති. **සුවණ්ණරසපිඤ්ජරාභි රස්මීහී**ති එත්ථ **රස**-සද්දො උදකපරියායො, **පිඤ්ජර**-සද්දො හෙමවණ්ණපරියායො, තස්මා සුවණ්ණජලධාරා විය සුවණ්ණවණ්ණාහි රස්මීහීති අත්ථො. **සමුජ්ජොතයමානො**ති ඔභාසයමානො. **අස්සා**ති වෙරඤ්ජස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස. **භගවන්තං උපනිසීදිතුකාමො**ති භගවන්තං උපගන්ත්වා නිසීදිතුකාමො, භගවතො සමීපෙ නිසීදිතුකාමොති වුත්තං හොති.

බ්‍රාහ්මණ තයා නිමන්තිතා වස්සංවුත්ථා අම්හාති පාළියං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො. **දාතබ්බො අස්සා**ති දාතබ්බො භවෙය්‍ය. **නො අසන්තො**ති නෙව අවිජ්ජමානො, කින්තු විජ්ජමානොයෙවාති දීපෙති. විනා වා ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙනෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බොති ආහ **‘‘අථ වා’’**තිආදි. ඉමිනා සාමඤ්ඤවචනතො එත්ථ නපුංසකලිඞ්ගනිද්දෙසොති දස්සෙති. **නො නත්ථී**ති නො අම්හාකං නත්ථි. **නො**ති වා එතස්ස විවරණං **නත්ථී**ති. කෙසං අදාතුකාමතා වියාති ආහ **‘‘යථා’’**තිආදි. **පහූතවිත්තූපකරණාන**න්ති එත්ථ **විත්තී**ති තුට්ඨි, විත්තියා උපකරණං විත්තූපකරණං, තුට්ඨිකාරණන්ති අත්ථො. පහූතං ධනධඤ්ඤජාතරූපරජතනානාවිධාලඞ්කාරසුවණ්ණභාජනාදිභෙදං විත්තූපකරණමෙතෙසන්ති පහූතවිත්තූපකරණා, තෙසං පහූතවිත්තූපකරණානං මච්ඡරීනං යථා අදාතුකාමතා, එවං නො අදාතුකාමතාපි නත්ථීති සම්බන්ධො. **තං කුතෙත්ථ ලබ්භා**ති එත්ථ **ත**න්ති තං කාරණං, තං කිච්චං වා. **එත්ථා**ති සරාවාසෙ. දුතියෙ පන අත්ථවිකප්පෙ **ත**න්ති දෙය්‍යධම්මස්ස පරාමසනං. **එත්ථා**ති ඉමස්මිං තෙමාසබ්භන්තරෙති අත්ථො. **ය**න්ති යෙන කාරණෙන, කිරියාපරාමසනං වා. දුතියෙ පන අත්ථවිකප්පෙ **ය**න්ති යං දෙය්‍යධම්මන්ති අත්ථො.

අලං ඝරාවාසපලිබොධචින්තායාති සඤ්ඤාපෙත්වාති බ්‍රාහ්මණ නෙතං ඝරාවාසපලිබොධෙන කතං, අථ ඛො මාරාවට්ටනෙනාති බ්‍රාහ්මණං සඤ්ඤාපෙත්වා. **තඞ්ඛණානුරූපායා**ති යාදිසී තදා තස්ස අජ්ඣාසයප්පවත්ති, තදනුරූපායාති අත්ථො. තස්ස තදා තාදිසස්ස විවට්ටසන්නිස්සිතස්ස ඤාණපරිපාකස්ස අභාවතො කෙවලං අබ්භන්තරසන්නිස්සිතො එව අත්ථො දස්සිතොති ආහ **‘‘දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකං අත්ථං සන්දස්සෙත්වා’’**ති, පච්චක්ඛතො විභාවෙත්වාති අත්ථො. **කුසලෙ ධම්මෙ**ති තෙභූමකෙ කුසලෙ ධම්මෙ. **තත්ථා**ති කුසලධම්මෙ යථාසමාදපිතෙ. **න**න්ති බ්‍රාහ්මණං. **සමුත්තෙජෙත්වා**ති සම්මදෙව උපරූපරි නිවෙසෙත්වා පුඤ්ඤකිරියාය තික්ඛවිසදභාවං ආපාදෙත්වා. තං පන අත්ථතො තස්ස උස්සාහජනනං හොතීති ආහ **‘‘සඋස්සාහං කත්වා’’**ති. එවං පුඤ්ඤකිරියාය සඋස්සාහතො එවරූපගුණසමඞ්ගිතා ච නියමතො දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථසම්පාදනන්ති එවං සඋස්සාහතාය අඤ්ඤෙහි ච තස්මිං විජ්ජමානගුණෙහි **සම්පහංසෙත්වා** සම්මදෙව හට්ඨතුට්ඨභාවං ආපාදෙත්වා.

යදි භගවා ධම්මරතනවස්සං වස්සි, අථ කස්මා සො විසෙසං නාධිගච්ඡි? උපනිස්සයසම්පත්තියා අභාවතො. යදි එවං කස්මා භගවා තස්ස තථා ධම්මරතනවස්සං වස්සීති? වුච්චතෙ – යදිපි තස්ස විසෙසාධිගමො නත්ථි, ආයතිං පන නිබ්බානාධිගමත්ථාය වාසනාභාගියා ච සබ්බා පුරිමපච්ඡිමධම්මකථා අහොසීති දට්ඨබ්බා. න හි භගවතො නිරත්ථකා ධම්මදෙසනා අත්ථි. **තෙමාසිකොපි දෙය්‍යධම්මො**ති තෙමාසං දාතබ්බොපි දෙය්‍යධම්මො. **යං දිවස**න්ති යස්මිං දිවසෙ.

23. **බුද්ධපරිණායක**න්ති බුද්ධො පරිණායකො එතස්සාති බුද්ධපරිණායකො, භික්ඛුසඞ්ඝො. තං බුද්ධපරිණායකං, බුද්ධජෙට්ඨකන්ති අත්ථො. **යාවදත්ථං කත්වා**ති යාව අත්ථො, තාව භොජනෙන තදා කතන්ති අධිප්පායො. දාතුං උපනීතභික්ඛාය පටික්ඛෙපො නාම හත්ථසඤ්ඤාය මුඛවිකාරෙන වචීභෙදෙන වා හොතීති ආහ **‘‘හත්ථසඤ්ඤාය’’**තිආදි. **ඔනීතපත්තපාණි**න්ති එත්ථ ඔනීතො පත්තතො පාණි එතස්සාති ඔනීතපත්තපාණීති භින්නාධිකරණවිසයොයං සද්දො බාහිරත්ථසමාසොති ආහ **‘‘පත්තතො ඔනීතපාණි’’**න්තිආදි. ‘‘ඔනිත්තපත්තපාණි’’න්තිපි පාඨො, තස්සත්ථො ඔනිත්තං නානාභූතං විනාභූතං ආමිසාපනයනෙන වා සුචිකතං පත්තං පාණිතො අස්සාති ඔනිත්තපත්තපාණි , තං ඔනිත්තපත්තපාණිං, හත්ථෙ ච පත්තඤ්ච ධොවිත්වා එකමන්තෙ පත්තං නික්ඛිපිත්වා නිසින්නන්ති අත්ථො. **පත්තුණ්ණපට්ටපටෙ චා**ති පත්තුණ්ණපටෙ ච පට්ටපටෙ ච. තත්ථ පත්තුණ්ණපදෙසෙ භවා පත්තුණ්ණා, කොසියවිසෙසාතිපි වදන්ති. පට්ටානි පන චීනපටානි. **ආයොගාදීසු ආයොගො**ති පටිආයොගො, **අංසබද්ධකං** පත්තත්ථවිකාදීසු. **භෙසජ්ජතෙලාන**න්ති භෙසජ්ජසම්පාකෙන සාධිතතෙලානං. **තුම්බානී**ති චම්මමයතෙලභාජනානි. එකමෙකස්ස භික්ඛුනො සහස්සග්ඝනකං තෙලමදාසීති සම්බන්ධො.

මහායාගං යජිත්වාති මහාදානං දත්වා. **සපුත්තදාරං වන්දිත්වා නිසින්න**න්ති පුත්තදාරෙහි සද්ධිං වන්දිත්වා නිසින්නං. **තෙමාස**න්ති අච්චන්තසංයොගෙ උපයොගවචනං. ‘‘තෙමාසං සොතබ්බධම්මං අජ්ජෙව සුණිස්සාමී’’ති

නිසින්නස්ස තං අජ්ඣාසයං පූරෙත්වා දෙසිතත්තා වුත්තං **“පරිපුණ්ණසඞ්කප්පං කුරුමානො”**ති. **අනුබන්ධිත්වාති** අනුගන්ත්වා.

බුද්ධානං අනභිරතිපරිතස්සිතා නාම නත්ථීති ආහ **“යථාජ්ඣාසයං යථාරුචිතං වාසං වසිත්වා”**ති. අභිරන්තං අභිරතීති හි අත්ථතො එකං. අභිරන්තසද්දො චායං අභිරුචිපරියායො, න අස්සාදපරියායො. අස්සාදවසෙන ච කත්ථචි වසන්තස්ස අස්සාදවත්ථුවිගමනෙන සියා තස්ස තත්ථ අනභිරති, තයිදං ඛීණාසවානං නත්ථි, පගෙව බුද්ධානං, තස්මා අභිරතිවසෙන කත්ථචි වසිත්වා තදභාවතො අඤ්ඤත්ථ ගමනං නාම බුද්ධානං නත්ථි, විනෙය්‍යවිනයනත්ථං පන කත්ථචි වසිත්වා තස්මිං සිද්ධෙ විනෙය්‍යවිනයත්ථමෙව තතො අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ යථාරුචි. **සොරෙය්‍යාදීනි අනුපගම්මාති** මහාමණ්ඩලචාරිකාය වීථිභූතානි සොරෙය්‍යනගරාදීනි අනුපගන්ත්වා. **පයාගපතිට්ඨානන්ති** ගාමස්සපි අධිවචනං තිත්ථස්සපි. **ගඞ්ගං නදින්ති** ගඞ්ගං නාම නදිං. **තදවසරීති** එත්ථ **තන්ති** කරණත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ **“තෙන අවසරි තදවසරී”**ති.

බුද්ධාචිණ්ණකථා නිට්ඨිතා.

සමන්තපාසාදිකායාති සමන්තතො සබ්බසො පසාදං ජනෙතීති සමන්තපාසාදිකා, තස්සා සමන්තපාසාදිකාය. **තත්‍රිදං සමන්තපාසාදිකාය සමන්තපාසාදිකත්තස්මින්ති** එත්ථ **තත්‍රාති** පුරිමවචනාපෙක්ඛං, **ඉදන්ති** වක්ඛමානකාරණවචනාපෙක්ඛං. තත්‍රායං යොජනා – යං වුත්තං ‘‘සමන්තපාසාදිකාය විනයසංවණ්ණනාය’’ති, තත්‍ර යා සා සමන්තපාසාදිකාති සංවණ්ණනා වුත්තා , තස්සා සමන්තපාසාදිකාය සංවණ්ණනාය සමන්තපාසාදිකත්තස්මිං සමන්තපාසාදිකභාවෙ සබ්බසො පසාදජනකත්තෙ ඉදං හොති. කිං හොතීති ආහ **“ආචරියපරම්පරතො”**තිආදි.

ආචරියපරම්පරතොති ‘‘උපාලි දාසකො’’තිආදිනා (පරි. 3). වුත්තආචරියපරම්පරතො. **නිදානවත්ථුප්පභෙදදීපනතොති** නිදානප්පභෙදදීපනතො වත්ථුප්පභෙදදීපනතො ච. තත්ථ බාහිරනිදානඅබ්භන්තරනිදානසික්ඛාපදනිදානදස්සනවසෙන **නිදානප්පභෙදදීපනං** වෙදිතබ්බං, ථෙරවාදප්පකාසනං පන **වත්ථුප්පභෙදදීපනං**. **පරසමයවිවජ්ජනතොති** ‘‘සකාය පටිඤ්ඤාය මෙත්තියං භික්ඛුනිං නාසෙථා’’තිආදීසු (පාරා. 384) මිච්ඡාපටිපන්නානං පරෙසං ලද්ධිනිරාකරණතො, තතොයෙව ච අත්තනො සමයපතිට්ඨාපනෙන සකසමයවිසුද්ධිතො.

බ්‍යඤ්ජනපරිසොධනතොති පාඨසොධනෙන බ්‍යඤ්ජනපරිසොධනං වෙදිතබ්බං, සද්දසත්ථානුසාරෙන වා නිබ්බචනං දස්සෙත්වා පදනිප්ඵත්තිදස්සනං බ්‍යඤ්ජනපරිසොධනං. **විභඞ්ගනයභෙදදස්සනතොති** ‘‘තිස්සො ඉත්ථියො’’තිආදිපදභාජනස්ස අනුරූපවසෙන නයභෙදදස්සනතො. **සම්පස්සතන්ති** ඤාණචක්ඛුනා සම්මා පස්සන්තානං, උපපරික්ඛන්තානන්ති අත්ථො. **අපාසාදිකන්ති** අප්පසාදාවහං. **එත්ථාති** සමන්තපාසාදිකාය. සම්පස්සතං විඤ්ඤූනන්ති සම්බන්ධො. තස්මා අයං සංවණ්ණනා සමන්තපාසාදිකාත්වෙව පවත්තාති යොජෙතබ්බං. කස්ස කෙන දෙසිතස්ස සංවණ්ණනාති ආහ **“විනයස්සා”**තිආදි.

ඉති සමන්තපාසාදිකාය විනයට්ඨකථාය සාරත්ථදීපනියං

වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා සමත්තා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.